

ಆಯುವೇದೀಯ ಜೀವನ ಶಿರ್ಯ

(ದೋಷಧಾತು ಮಲವಿಜ್ಞಾನ)

ಅಂವಿಕ :

ರಾಮಚಂದ್ರ ಕೃಷ್ಣ ಕುಲಕೆಂಪ
ಆಯುವೇದೀಯ ವಿಶಾರದ G.A.M.S.
ಆಯುವೇದಾಚಾರ್ಯ

KLE UNIVERSITY
BMKAM LIBRARY

03649

LB:3 N82

ಆಯುವೈದೀಯ ಜೀವನ ಶಾಸ್ತ್ರ

(ದೋಷಧಾರೆ ಮಲವಿಜ್ಞಾನ)

ಅಭಿವೃದ್ಧಿ :

ರಾಮಂಚಂದ್ರ ಕೃಷ್ಣ ಕುಲಕರ್ಮಣಿ

ಆಯುವೈದೀಯ ವಿಶಾರದ G.A.M.S.

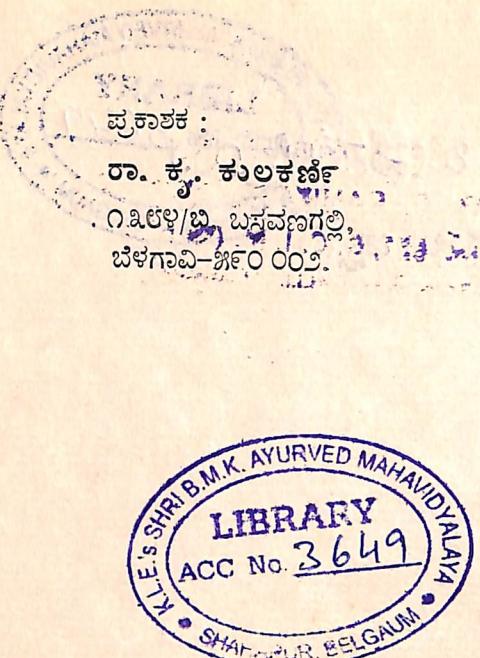
ಆಯುವೈದೀಯಾಚಾರ್ಯ

ಬಿಳಿ : ೨೫-೦೦

೧೫೩

೧೯೭೨

ಪ್ರಕಾಶಕ :

ರಾ. ಕೆ. ಕುಲಕೆಂಳ್

ರಿಜಿಸ್ಟ್ರಿ/ಬಿ. ಬಸವಣಗಳಿ

ಬೆಳಗಾವಿ-ಫೆಂ ೦೦೨೭

ಪ್ರಥಮ ಅವೃತ್ತಿ ೧,೦೦೦ ಪ್ರತಿಗಳು
ಒಡತನದ ಹಕ್ಕಿಗಳು ಲೇಖನ ಕಡೆಗೆ

ಮುದ್ರಕರು :

ಡಿ. ಎ. ಕುಲಕೆಂಳ್, B.Sc., B.Ed.

ನೂತನ ವೀರಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೈಸ್,

ಪಾಟೀಲಗಲ್ಲಿ, ಬೆಳಗಾವಿ-ಫೆಂ ೦೦೨೭.

ಮುನ್ಸುಡಿ

ದೋಷಧಾತು ಮಲಗಳ ವಿಷಯವಿರುವ ಈ ಗ್ರಂಥವು “ಆಯುವೇದಿಯ ಜೀವನ ಕ್ರಿಯೆ” ಎಂಬ ಹೆಸರಿನಿಂದ, ಆಯುವೇದದ ಅಭ್ಯಾಸಕ್ಕಾಗಿ ಬರೆಯಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ‘ದೋಷಧಾತು ಮಲಮೂಲಂ ಹಿ. ಶರೀರಂ’ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಯಾವ ಗ್ರಂಥದ ಅಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿ ತಿಳಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬುದು ದೊಡ್ಡ ಸಮಸ್ಯೆ ಈ ಗ್ರಂಥದಿಂದ ಬಿಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬರಬಹುದಾ.

ಈ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಬಂದ ವಿಷಯಗಳೆಲ್ಲವನ್ನು ಆಯುವೇದದ ಸಿದ್ಧಾಂತಕ್ಕೆ ಅನುಸರಿಸಿ, ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸುಲಭವಾಗುವಂತೆ ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಜರಕಸಂಹಿತೆ, ಸುಶ್ರುತ ಸಂಹಿತೆ, ಅಷ್ಟಾಂಗ ಹೃದಯ, ಶಾಂಗದರ ಸಂಹಿತೆ; ಆಯುವೇದ ಸೂತ್ರ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿಯು ಸೂತ್ರಗಳನ್ನು ಅಧಾರಕ್ಕಾಗಿ ತಕ್ಷಾಂಡಿಡೆ. ಕೆಲವು ಸಂಶಯ ಸ್ಥಾನಗಳ ಬಗ್ಗೆಯೂ ಬರೆದಿದೆ. ಉದಾ :- ಡಿಂಬ ಈ ಅವಯವದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಭ್ಯಾಸಕೆರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಮಾಡಿ ಗ್ರಂಥವನ್ನು ಹಚ್ಚುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಆದರೆ ಇದನ್ನು ಅಷ್ಟಾಂಗ ಹೃದಯದ ಶಾರೀರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಪಿಸಿದ್ದಾರೆ. ‘ಡಿಂಬಂ ಸ್ಥಾದ್ರಕ ಮಾಂಸಸ್ಥ ಪ್ರಸಾದಾದಂತ್ರಸಂಭವಃ ।’ ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಆಮಾಶಯ, ಉಂಡುಕ, ಮಲಧರಾ ಕಲಾ ಇವುಗಳ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ವ್ಯಾಖ್ಯಾಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು, ಆ ಪ್ರಕಾರ ಅವುಗಳ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಾಗಿದೆ.

ಇದರಲ್ಲಿ ಮಾತವಹ ಮಂಡಲ ಎಂಬ ವಿಷಯವನ್ನು ಹೊಸದಾಗಿ ಸೇರಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಅದು ಯೋಗಾಭ್ಯಾಸ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಅರ್ಥವಾ ಮಾಡುವವರಿಗೆ ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣ ಅದರ ವಣಿನೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಅಂದರೆ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಮಾಡಲಿಲ್ಲ.

ಅಧಾರವನ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಪರೀಕ್ಷೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಅನುಭವದ ಮೇಲಿಂದ ಆಯುವೇದ ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಈ ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನ ಎಷ್ಟು ಬೇಕು. ಯಾವ ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನು ಮತ್ತು ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದ ಹೇಳಿಕೊಡಬೇಕು. ಇದನ್ನು ತಿಳಕೊಂಡು ಈ ಪ್ರಸ್ತುತವನ್ನು ಬರೆಯಲಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಗ್ರಂಥವು ವಿದ್ಯಾರ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆಂದು ನನ್ನ ನಂಬಿಕೆ. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಅಧ್ಯಾಪಕರಿಗೂ ಉಪಯುಕ್ತ ಗ್ರಂಥವಾಗಿದೆಂಬುದು ನನ್ನ ಅಭಿಪ್ರಾಯ. ಇದರಲ್ಲಿ

ಯಾವದೂದರೆಂದು ವಿಷಯ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಬರೆಯಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ ಸೂಚಿಸಬೇಕು.
ಮತ್ತೊಂದು ದಿನ ತಿಳಿಸಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಆದರ ಬಗ್ಗೆ ಆಲೋಚಿಸಿ ಮುಂದಿನ
ಅವಶ್ಯಕತೆಯಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಬರೆಯಬಹುದು.

ಕಾ. ಪ್ರಸ್ತುತಕವನ್ನು ಮುದ್ರಿಸಲಿಕ್ಕು ನೂತನ ಶ್ರಿಂಟಿಂಗ್ ಪ್ರೈಸ್‌ನ ವೊಲಕರಾದ
ಶ್ರೀ ಟಿ. ಎ. ಕುಲಕರ್ಮಣ ಮತ್ತು ಮುದ್ರಣಾಲಯದಲ್ಲಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುವ ಹಗ್ಗೆ—
ದವರು ಶ್ರಮ ತಕ್ಷಣಿಂದ ಬಗ್ಗೆ ಅವರೆಲ್ಲರಿಗೆ ಧನ್ಯವಾದಗಳು.

ಬೆಳ್ಗಾವಿ
ಅಕ್ಷಯ ತೃತೀಯಾ, ಶಕ ೧೯೦೭
೨೫-೪-೧೯೦೭ ನೇ ಐಪ್

ರಾ. ಕೃ. ಕುಲಕರ್ಮಣ
(ಜಿನರಾಳಕರ)

ಅನುಕ್ರಮಣಿಕೆ

ವಿಷಯ	ಪ್ರಷಂ	ವಿಷಯ	ಪ್ರಷಂ
ಅಧ್ಯಾಯ ೧		ಅಧ್ಯಾಯ ೧	
ಆಯುವೇದ	೧	ಸ್ತುನ್	೧೫೧
ಬೇತನಾಧಾತು	೬	ಆರ್ಥವ ಶೋಷಿತ	೧೫೨
ಮನಸ್ಸು	೧೪	ಅಧ್ಯಾಯ ೨	
ಅಧ್ಯಾಯ ೨		ಧಾತುಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು	೧೫೩
ದೋಷ ವಿಜ್ಞಾನ	೧೮	ತ್ವಕ್ ಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು	೧೫೩
ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ	೨೫	ರಕ್ತಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು	೧೫೪
ವಾತದೋಷ	೨೮	ಮಾಂಸಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು	೧೫೪
ಪಿತ್ತದೋಷ	೨೯	ಮೇದಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು	೧೫೪
ಕಘದೋಷ	೩೨	ಅಷ್ಟಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು	೧೫೫
ದೋಷಗಳ ಸಾಮಾನ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ	೩೦	ಮಜ್ಜಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು	೧೫೦
ಅಧ್ಯಾಯ ೩		ಶುಕ್ರಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು	೧೫೦
ಧಾತುವಿಜ್ಞಾನ	೩೧	ಸತ್ಯಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು	೧೫೧
ಆಹಾರ ರಸ	೩೨	ಸರ್ವಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು	೧೫೧
ರಸಧಾತು	೩೩	ಮಾತ್ರ	೧೫೧
ರಕ್ತಧಾತು	೩೪	ಪುರೀಷ ಮಲ	೧೫೨
ಮಾಂಸಧಾತು	೩೫	ಮೂತ್ರ	೧೫೨
ಮೇದಧಾತು	೩೬	ಸ್ವೀದ	೧೫೩
ಅಷ್ಟಧಾತು	೩೭	ಧಾತುಗಳ ಮಲ	೧೫೩
ಮಜ್ಜಧಾತು	೩೮	ಅಧ್ಯಾಯ ೪	
ಶುಕ್ರಧಾತು	೩೯	ಪ್ರಕೃತಿ	೧೫೪
ಆರ್ಥವ	೪೧	ವಾತ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು	೧೫೪
ಉಪಧಾತು	೪೨		

ವಿಷಯ	ಪ್ರಚ	ವಿಷಯ	ಪ್ರಚ
ಪಿತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು	೧೬೦	ಕೆನ್ನೀಮು	೧೮೨
ಕಥ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು	೧೬೧	ಯಕೃತ್	೧೮೨
ಅಧ್ಯಾಯ ೨		ಅಪಸಾಫಿಪಾಕ	೧೮೩
ರಸರಕ್ತಾಭಿಸರಣ	೧೬೨	ಅಧ್ಯಾಯ ೧೦	
ಅಧ್ಯಾಯ ೩		ಪೈಕ್ಕ	೧೮೪
ಶ್ವಸನಕ್ರಿಯೆ	೧೬೩	ಅಧ್ಯಾಯ ೧೧	
ಅಧ್ಯಾಯ ೪		ವಾತವಹ ಮಂಡಲ	೧೮೨
ಅಪಾಧಾತು	೧೬೪	ಅಧ್ಯಾಯ ೧೨	
ಅಧ್ಯಾಯ ೧೦		ಇಂದ್ರಿಯಗಳು	೧೯೪
ಪಚನ ವ್ಯವಸ್ಥೆ	೧೬೨	ಅಧ್ಯಾಯ ೧೩	
ಅಗ್ನಿ	೧೬೨	ನಿದ್ರೆ	೧೯೯
ಪಚನ	೧೬೨		

ಆಯುವೈದೀರ್ಯ ಜೀವನ ಶ್ರಿಯೆ

ಅಧ್ಯಾಯ ೧

ಆಯುವೈದೀರ್ಯ : ಇಹಖಿಲು ಆಯುವೈದೋನಾಮಣಪಾಂಗಂ ಅಥವ-
ವೇದಸ್ಯ. (ಸು. ಸೂ. ೧) ಖತ್ಕೋ, ಯಂಚುಃ, ಸಾಮು, ಅಥವವೇದಗಳಿಂಬ ನಾಲ್ಕು
ವೇದಗಳು ಪ್ರಮುಖಿವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಅಥವವೇದದ ಉಪಾಂಗವಾಗಿ
ಆಯುವೈದೀರ್ಯದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಆಗಿದೆ.

ಈ ಪ್ರಪಂಚವನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬ್ರಹ್ಮದೇವರು ಈ ನಾಲ್ಕು ವೇದ-
ಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯ ಅಥವವೇದದ ಉಪಾಂಗವೆಂದು ಆಯು-
ವೈದೀರ್ಯವು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಆಯುವೈದವೈ ಅಥವವೇದದ ಉಪಾಂಗವು ಹೇಗೆ ?

ತತ್ರಭಿಷಜಾ ಪ್ರಪ್ನೇಸ್ಯವಂ ಚತುರ್ಣಾಮೃಕೋ ಸಾಮಂಯಜುರಥವರ್ವೇದಾನಾ-
ವಾತ್ಸನೋಽಧವವೇದ ಭಕ್ತಿರಾದೇಶ್ಯಾ, ವೇದೋಹಾಯಾಧವಣಂ ದಾನ ಸ್ವಸ್ಯ-
ಯಾನ ಬಲಿ ಹೋಮ, ಮಂಗಲ, ನಿಯಮ, ಪಾರಂತ್ರಾಪವಾಸ, ಮಂತ್ರಾದಿ
ಪರಿಗ್ರಹಾಚ್ಚಿತ್ತಾಂ ಪಾರಾಹ; ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಚಾಯುಷೋ ಹಿತಾಯೋಪದಿಶ್ಯತೇ । ಚ.
ಸೂ. ೩೦-೩೧.

ಈ ನಾಲ್ಕು ವೇದಗಳಲ್ಲಿ ಅಥವವೇದವನ್ನೇ ಭಜಿಸುತ್ತೇವೆ. ಭಜಿಸು
ಅಂದರೆ ಸೇವೆ ವಾಡು ಎಂಬಥ್ರ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವವೇದದಲ್ಲಿ ದಾನ,
ಸ್ವಸ್ಯತ್ವಯನ, ಬಲಿ, ಮಂಗಲ, ಹೋಮ, ನಿಯಮ, ಪಾರಂತ್ರಾಪ, ಉಪವಾಸ,
ಮಂತ್ರಗಳಿಂದ ರೋಗವನ್ನು ವಾಸಿ ವಾಡುವ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ
ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಆಯುಷ್ಯದ ಹಿತಕ್ವಾಗಿಯೇ ಹೇಳಿದ್ದು ಉಟ್ಟಿ.

ಆಯುವೈದ ಇದು ಸಾಮಾಜಿಕ ಶಬ್ದವಾಗಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಆಯುಃ ಮತ್ತು
ವೇದ ಹೇಗೆ ಎರಡು ಶಬ್ದಗಳಿವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಪಾರಂಭಕ್ಕೆ ಆಯುಃ ಶಬ್ದ ಇರುತ್ತದೆ.

ಆಯುಃ ಅಂದರೇನು ?

ಆಯುಃ : ಅಂದರೆ ಆಯುಷ್ಯವು. ಜನ್ಮಕ್ಕೆ ಬಂದಾಗಿನಿಂದ ಮರಣದವರೆಗೆ
ಜೀವಿಸುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆಯುಷ್ಯ ಅನ್ನತಾತ್ಮರೆ, “ಕಂಯತೆ ಇತಿ ಆಯುಃ ।” ಎಂದು
ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಜನ್ಮ ತಾಳಿದುಂಡಿನಿಂದ ಕಾಲವು ಒಂದೇ ಸವನೆ ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದು, ಮರಣ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದು ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ. ಚರಕಾಚಾರ್ಯರು ಆಯುಷ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯಾಯನ್ನು ಎರಡು ರೀತಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದರೆ. “ಆಯುವಾಚಕ್ಕಂ ತತ್ತ್ವಾಯುಶ್ಚೇತನಾನು-ಪೃಥ್ವಿ !”

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕ್ಷಣಕ್ಕೆ ಶರೀರದ ಘಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾಗುತ್ತದೆ. ಮೊದಲಿನ ಘಟಕಗಳು ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿ, ಸವಿದ ಮೇಲೆ ಆ ಸ್ಥಳಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿಸ ಘಟಕಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಅವು ಶರೀರ ರೂಪವನ್ನು ತಾಳಿ, ಜೀವನವುಷ್ಟುಪ್ರೇಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಜೀವನಾನುವೃತ್ತಿ ಎಂದು ಅನ್ವಯತ್ವಾರೆ. ಇದೇ ಆಯುಃ. ಅದರಲ್ಲಿ ಗಭ್ರಧಾರಣೆ ಅದಂದಿನಿಂದ ಮರಣ ಬರುವವರೆಗೆ ಚೈತನ್ಯದ ಸಂಬಂಧವು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅವಿಟ್ಟಿನ್ನಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬದಲಿಸುವ ಘಟಕಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆಯಾಗಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳ ಸಂಯೋಗ ಮತ್ತು ವಿಯೋಗವು ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಚೈತನ್ಯವು ವಿಯೋಗ-ವಾಗುವ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಸಂಯೋಗದ ಘಟಕಗಳಿಗೆ ಅಂಟಕೊಂಡು ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಘಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾದರೂ ಚೈತನ್ಯ-ದಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಅದಕಾರಣ ಮೊದಲಿನ ಘಟಕಗಳ ಮೇಲೆ ಅಗಿರುವ ಸಂಸ್ಕಾರದ ಅಧವಾ ಜ್ಞಾನದ ಪ್ರವಾಹವು ಮುಂದೆ ಬರುವ ಘಟಕಗಳ ಮೇಲೆ ಹಾಗೆಯೇ ಮುಂದುವರೆದ ಕಾರಣ ಯಾವದೇ ಕಾರ್ಯದ ಸ್ಥರಣ, ಜ್ಞಾನ, ಬುದ್ಧಿ ಇವು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ. ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಈ ಜೀವನ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಲಾರಂಭಿಸುತ್ತದೆಯೋ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸ್ಥರಣ ಜ್ಞಾನಗ್ರಹಣ ಮುಂತಾದವರ್ಗಳಿಗೆ ಹಾನಿ ತಟ್ಟುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಕಳೆದ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಆಗಿರುವಂಥ ಸಂಸ್ಕಾರಗಳಿಂದೇ ಜ್ಞಾನ ಅಧವಾ ಆತ್ಮಾ ಕಾಡಿಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಈ ಜನ್ಮದಲ್ಲಿ ಅದೇ ಪರಂಪರೆಯು ಮುಂದುವರೆದು ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ನಾವು ಸುಖ-ದೂಷಿಣಿಗಾಗಿ ರೂಪದಿಂದ ಭೋಗಿಸುತ್ತೇವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಂಚಿತ ಅಧವಾ ಪ್ರಾರ್ಥಿ ಅನ್ವಯತ್ವಾರೆ.

ಶರೀರೀಂದ್ರಿಯ ಸತ್ತಾತ್ಮಕ ಸಂಯೋಗೋಧಾರಿ ಜೀವಿತಂ ।

ನಿತ್ಯ ಗತ್ತಾ ಸುಬಂಧಧಣ್ಣ ಪರ್ಯಾಯೀ ರಾಯುಂರುಜ್ಞತ್ವಿ || ಚ. ಸೂ. ೧
ಶರೀರ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಸತ್ಯ, ಆತ್ಮಾ ಇವುಗಳ ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಆಯುಷ್ಯ ಅನ್ಮ-ತ್ವಾರೆ. ಇದು ಆಯುಷ್ಯದ ಎರಡನೆ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ. ಶರೀರ ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಪಂಚ ಮಹಾಭಾಗಳಿಂದ ನಿವಾಳಿವಾಗಿದ್ದು, ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಜೀವಕ್ಕೆ ಸುಖ-ದೂಷಿಣಿಗಳನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುವ ಸಾಧನಗಳಾಗಿವೆ. ಭೋಗಾಯತನಂ ಶರೀರಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಂತಿ. ಶರೀರಂ ನಾಮ ಜೀವನಾಧಿಷ್ಟಾನ ಭೂತ ಪಂಚಮಾಭಾಗ ವಿಕಾರ ಸಮುದಾಯಾತ್ಮಕ್ಕಂ ಸಮಯೋಗವಾಹಿ ಎಂತಲೂ ಹೇಳಿದ್ದರೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಆಯುಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಶರೀರ, ಇಂದ್ರಿಯ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಾ ಇವುಗಳನ್ನು ತಕ್ಷಾಂಡಣ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಪಾರಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಷಂತೆ ಏಪಣಿಸಿ ಬದುಕುವದಕ್ಕೆ ಜೀವಿತ ಅನ್ಮಬಹುದು.

ಕಡಿಮೆ ಆದರೆ ಆಯುಷ್ಯವು ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ನಾಲ್ಕು ಸಂಗತಿಗಳಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಾ ಇದೊಂದೇ ಜೀವನೆಯುಳ್ಳದ್ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ಉಳಿದವುಗಳು ಜೀವನೆಯುಳ್ಳದ್ವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುತ್ವವೆ.

ಆಯುಷ್ಯದ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳು : ಧಾರಿ, ಜೀವಿತ, ನಿತ್ಯಗ, ಅನುಬಂಧ ಇವು ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳಿವೆ. ಇವುಗಳ ಆರ್ಥಿಕವನ್ನು ಕಂಡುಹಿಡಿದರೆ, ಜೀವನ ಶ್ರೀಯೆ ಹೇಗೆ ನಡೆದಿದೆ ಎಂಬಾದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಈ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಏಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾಗಿರುವುದನ್ನು ಆಲೋಚಿಸಿ-ಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಧಾರಿ : “ಧಾರಯತಿ-ಪ್ರಾತಿತಾಂ ಗಂತುಂ ನ ದಧಾತೀತಿ ಧಾರಿ” ಶರೀರವು ಆತ್ಮಾ ಇರುವದರಿಂದಲೇ ನಾಶವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆತ್ಮಾ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟುಹೋದರೆ ಪೂರ್ತಿ, ವಿಂಡಿತವಾಗಿ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಶರೀರವು ಕೊಳೆಯುತ್ತದೆ.

ಶರೀರಂ ಈ ಗತಿ ತಕ್ಷಿನಾ ಶೂನ್ಯಾಗಾರವುಜೀವಿತನಂ ।

ಪಂಚಭೂತಾವಶೀಷತ್ವಾತ್ರ ಪಂಚತ್ವಗತಮುಂಚ್ಯತ್ವಿ ||

ಆತ್ಮಾ ಶರೀರವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಹೊದೆ ಮೇಲೆ ಅದು (ಶರೀರ) ಅಜೀವನ-ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಪಂಚ ಮಹಾಭಾಗಗೇ ಉಳಿಯುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಪಂಚತ್ವಗತ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ‘ಶಿರ್ಯಾತ್ಮಿ ಶರೀರಂ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶರೀರವು ಇಂದಿಯ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಾ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂಡಿ-ಕೊಂಡಿದ್ದರೆ ಅಂದರೆ ಇವಲ್ಲವುಗಳ ಸಮ್ಯಕ್ಕೋಯೋಗ ಆಗಿದ್ದರೆ ಕೊಳೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಶರೀರ ಧಾರಣೆಯು ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಧಾರಯತಿ ಎಂಬ ಪದ-ವನ್ನು ಹಾಕಿ, ಅದರಿಂದ ಧಾರಿ ಎಂಬ ಪರ್ಯಾಯ ಶಬ್ದವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಜೀವಿತ : “ಜೀವಯತಿ ಪ್ರಾಣಾನಾ ಧಾರಯತಿತಿ ಜೀವಿತಂ” ಬದುಕಿ ಬಾಳುವದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಶರೀರ, ಇಂದಿಯ, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಾ ಇವುಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಧಾರಣ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಜೀವಿತ ಎಂದು ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಅಧವಾ ಬದುಕುವದಕ್ಕೆ ಆಗತ್ಯಾಗಿರುವ ವಾಯು, ಜಲ, ಅನ್ಮ ಇವುಗಳನ್ನು ತಕ್ಷಾಂಡಣ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಪಾರಣಕ್ಕೆ ತಕ್ಷಂತೆ ಏಪಣಿಸಿ ಬದುಕುವದಕ್ಕೆ ಜೀವಿತ ಅನ್ಮಬಹುದು.

ನಿತ್ಯಗ : ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ನಿವಾಳಿವಾದ ಘಟಕಗಳು ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ನಾಶ ಈ ಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಘಟಕವು ಒಂದೇ ಸವನೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ನಾಶ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಶರೀರವು ಕ್ಷಣವಾತ್ರದಿಂದ ಬದಲಾಯಿಸುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ‘ನಿತ್ಯಗ’ ಅನ್ಮ-ತ್ವಾರೆ. ನಿತ್ಯಗ ಅಂದರೆ ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಗಮನ ಮಾಡು-ವಂಧಾದ್ದು ಎಂದು ಹೇಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ನಿತ್ಯಗ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಅನುಬಂಧ : ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಪರೆಮಾನು ರೂಪದ ಘಟಕಗಳು ನಾಶ

ಹೊಂದಿದ ಹೇಳೆ, ಆ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಫುಟಕೆಗಳು ಜೀತನೆಯಿಂದ ಕೂಡಿಕೆಂಳು—ತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಹೊದಲಿನ ಫುಟಕೆಗಳು ನಡೆಸಿರುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನೇ ಮುಂದು—ವರಿಸುತ್ತವೆ. ಹಿಂದಿನ ಫುಟಕೆಗಳು ವಾಡಿರುವ ಕಾರ್ಯ ಈಗ ತಾನು ವಾಡಿರುವ ಕಾರ್ಯ ಅಥವಾ ವಾಡಬೇಕಾಗಿರುವ ಕಾರ್ಯ, ಇವುಗಳ ಸಂಬಂಧವನ್ನು (ಜೀತನಾಯಾಕ್ತ ಸಂಬಂಧವನ್ನು) ಕಾರ್ಯವು ಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಅನುಭಂಧ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಈ ಕಾರ್ಯವು ಕೇವಲ ಈ ಶರೀರವು ಇರುವವರೆಗೆ ನಡೆಯದೆ, ಜೀತನಾಯಾಕ್ತವಾಗಿ ಸ್ತುತಿ-ಜಳ್ಣನ ಈ ರೂಪದಿಂದ ಬೇರೊಂದು ಜನ್ಮ ಬಂದರೂ ಸಹ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ನಾವು ಅವುಗ್ರಾ ಅಥವಾ ಪೂರ್ವಕರ್ಮ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಒಂದು ದೇಹವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಮತ್ತೊಂದು ದೇಹ (ಜನ್ಮ) ತಾಳಿರೂ ಈ ಸಂಬಂಧವು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವದ ರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಅನುಭಂಧ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಅನುಭಧಾತ್ಮಯಾರ್ಥವರಾಪರ ಶರೀರಾದ ಸಂಯೋಗ ರೂಪತಯೇತ್ತನುಬಂಧಃ । ಹೀಗೆ ವಾಶ್ಯವೇಷಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

✓ ಆಯುವೇದ ಅಂಡರೇನು ?

ಆಯುವೇದದ ಅಧ್ಯಾವನ್ನು ವರಡು ರೀತಿಯಿಂದ ಹೇಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

೧) ಯೌಗಿಕ, ೨) ವಾಪಕ, ಅದರಲ್ಲಿ ಯೌಗಿಕ ಅಧ್ಯಾದಿಂದ.

ಆಯುರಸ್ಕ್ರಿನ್ ವಿಧಿತೆ ಅನೇನ ಇತ್ಯಾಯುವೇದಃ ।

ಆಯು: ಅಂದರೆ ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯ ಸತ್ಯಾಕ್ಷಿ ಸಂಯೋಗ. ಇದನ್ನು ಯಾವ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಆಯುವೇದ.

ಎ) ಆಯುರ್ವಿದಂತಿ ಇತ್ಯಾಯುವೇದಃ । ವಿಂಡತಿ ಪ್ರಾಪ್ತೋತಿ

ಯಾವ ವೇದದಿದ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಆಯುವೇದ.

ಖ) ಆಯುರ್ವಿದ ತೆ ಜಾಳಾಯತೆ ಅನೇನೇತ್ಯಾಯುವೇದಃ

ಜಾಳಾಯತೆ ಅಂದರೆ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳು ಅಥವಾ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳು ಎಂಬಧ್ಯ. ಯಾವ ಸಂಗತಿಗಳಿಂದ ಆಯುಷ್ಯವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಆಯುವೇದ.

ಇ) ವಿದ್ ಎಂದರೆ ಅಲೋಚಿಸು ಎಂಬಧ್ಯದಿಂದ. ಆಯುರ್ವಿದ ತೆ—ವಿಚಾರಣತೆ ಅನೇನೇತ್ಯಾಯುವೇದಃ

ಈ) ಆಯುವೇದಯತಿ ಚೋಧಯತೀತ್ಯಾಯುವೇದಃ ।

ಚ. ಸೂ. ೩೦

ಈ) ಆಯುಷ್ಯಾಜ್ಞಾನಾಯುಷ್ಯಾಣಿ ಚ ದ್ರವ್ಯಗುಣ ಕರ್ಮಾಣಿ ನೇದಯತ್ತೋಽಪಾಯ್ಯಾಯುವೇದಃ

✓ ಆಯುಷ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿತಕರ ಹಾಗೂ ಅಹಿತಕರ ದ್ರವ್ಯಗುಣ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಯಾವ ದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆಯೋ ಅದು ಆಯುವೇದ.

ವಾಪಕ ಅಧ್ಯಾದಿಂದ—

✓ ಹಿತಾಹಿತಂ ಸುಖಂ ದುಃখಂ ಆಯುಸ್ತಸ್ಯ ಹಿತಾಹಿತಂ ।

ವಾನಂ ಚ ತಜ್ಜಯತೋಕ್ತವಾರ್ಯಾಯುವೇದಃ ಸ ಉಚ್ಯತೇ ||

ಚ. ಸೂ. ೧

✓ ಯಾವ ವೇದದಲ್ಲಿ ಹಿತಕರ ಆಯುಷ್ಯ, ಅಹಿತಕರ ಆಯುಷ್ಯ, ಸುಖಕರ ಆಯುಷ್ಯ, ದುಃಖಕರ ಆಯುಷ್ಯ, ಆಯುಷ್ಯಕ್ಕೆ ಹಿತಕರ ಸಂಗತಿಗಳು, ಅಹಿತಕರ ಸಂಗತಿಗಳು ಯಾವ ಮತ್ತು ಆಯುಷ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣ ಇವೆಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆಯೋ ಅದಕ್ಕೆ ಆಯುವೇದ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ.

✓ ಸುಖಕರ ಆಯುಷ್ಯದ ಲಕ್ಷಣಗಳು

ತತ್ತ್ವ ಶಾರೀರ ವಾನಸಾಭಾಂ ರೋಗಾಭಾಮನಭಿದ್ರತಸ್ಯ ವಿಶೇಷೇಣ ಯೋವನತಃ ಸಮಧಾನಸುಗತ ಬಿಲವೀರ್ಯಾಯತೋರುಪ ಪರಾಕ್ರಮಸ್ಯಜ್ಞಾನ ವಿಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯೇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಬಲ ಸಮುದಾಯ ವರ್ತಮಾನಸ್ಯ ಪರಮದ್ವಿರುಚಿರ ವಿವಿಧೋಪಭೋಗಸ್ಯ ಸಮೃದ್ಧ ಸರ್ವಾರಂಭಸ್ಯ ಯಂಥೇಷ್ಟಿವಿಚಾರಣಃ ಸುಖಿವಾಯು ರುಚಕ್ತಿ; । ಅಸುಖಿಮತೋ ವಿಪರ್ಯಯೇಣ । ಚ. ಸೂ. ೩೦.

ಯಾವಾತನಲ್ಲಿ ಶಾರೀರಿಕ ಹಾಗೂ ವಾನಸಿಕ ವಾಧಿಗಳಿರುವದಿಲ್ಲ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತಾರುಣ್ಯ ಇರುತ್ತದೆ. ಶರೀರಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಬಲ, ಉತ್ಸಾಹ, ಪೌರುಪ (ಶೌರ್ಯ), ಪರಾಕ್ರಮ ಇರುತ್ತವೆ. ಜ್ಞಾನ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥಗಳು ಬಲವ್ಯಾಪ್ತಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸಂಪತ್ತಿ ಹಾಗೂ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಭೋಗ್ಯವಸ್ತುಗಳ ಅನುಕೂಲತೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಪ್ರತಿಯಾಂದು ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಯತ ಸಿಗ್ತತ್ವದೆ. ಯಂಥೇಷ್ಟಿ ಆಹಾರ-ವಿಹಾರ ವಾಡುತ್ತಾನೆ. ಆತನ ಆಯುಷ್ಯವು ಸುಖಿಕರವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿಪರೀತವಾಗಿರುವ ಗಂಗಾಗಳು ಕಂಡು ಬಂದರೆ ದುಃಖಿಕರ ಆಯುಷ್ಯವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

✓ ಹಿತಕರ ಆಯುಷ್ಯದ ಲಕ್ಷಣಗಳು

ಹಿತೆಷಿಣಿಃ ಪ್ರಸಂಭಾರತಾನಾಂ ಪರಸ್ಪಾದಪರತಸ್ಯ ಸತ್ಯವಾದಿನಃ ಶರ್ಮ—ಪರಸ್ಯ ಪರೀಕ್ಷಾಕಾರಿಯೋಽಪ ಪ್ರಮತ್ತಸ್ಯ ಶ್ರವಗ್ರಂ ಪರಸ್ಪರೇಶಾನಪಹತಮಾಪಸೇವ ವಾನಸ್ಯ ಪ್ರಾಜಾರ್ಥ ಸಂಪೂಜಕಸ್ಯ ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನೋಪಮಶೀಲಸ್ಯ ವೃದ್ಧೋಪಸೇವಣಿಃ ಸುಖಿಯತ ರಾಗರೋಪೇಷಾರ್ವಾದಪಹಾನ ವೇಗಸ್ಯ ಸತತಂ ವಿವಿಧಪ್ರಧಾನ ಪರಸ್ಯ ತಪೋಜ್ಞಾನ ಪ್ರಶಮಾನಿತ್ಯಾಜ್ಞಾತ್ಯೇವಿದಸ್ತರ್ಥ ಪರಸ್ಯ ಲೋಕಮಿಷಂಚಾ

ಮುಂಜಾವೇಷ್ಟವಾಣಿಸ್ತೇ ಸ್ತುತಿ ಮತಿ ಮತ್ತೊಂದಿಕೆಮಾಯುರುಜ್ಞತೇ । ಅಹಿತ
ಮತ್ತೊಂದಿಕೆಯಾಯೆಣ । ಚ. ಸೂ. ೨೦

ಯಾವಾತನು ಪ್ರತಿಯೋಂದು ಪ್ರಾರ್ಥಿಗಳ ಕಲ್ಪಣ ಬರುತ್ತಾನೆ, ಪರಧನ
ಬಯಸುವದಿಲ್ಲ, ಸತ್ಯ ಭಾವಣ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಶಾಂತ ಸ್ಥಿರಾವ-
ದವನಿರುತ್ತಾನೆ, ಪ್ರತಿಯೋಂದು ಸಂಗತಿಯನ್ನು ವಿಚಾರ ಪ್ರಾರ್ಥಕ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ,
ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ತಪ್ಪಿಗಂತೆ ನೋಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾನೆ, ಧರ್ಮ, ಕಾಮ
ಕ್ಷ ಮೂರು ಪ್ರರೂಪಾರ್ಥಿಗಳನ್ನು ಏಕೊಲಕ್ಕೆ ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತಾನೆ, ಪ್ರಾಜ್ಯ
ಪ್ರರೂಪರನ್ನು ಸನ್ಮಾನಿಸುತ್ತಾನೆ, ಜ್ಞಾನ, ವಿಜ್ಞಾನ ಉಪಶಮಿಗಳನಿರುತ್ತಾನೆ,
ಬೃದ್ಧ ಪ್ರರೂಪರ ಸೇವೆ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ, ರಾಗ, ಕರ್ತವ್ಯ, ಪುದ, ಅಭಿಮಾನ ಇವು
ಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಣಾರ್ಥಿಗಳಿಂದುತ್ತಾನೆ, ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರದ ದಾನ ಮಾಡುತ್ತಾನೆ,
ತಪ, ಜ್ಞಾನ, ಶಾಂತಿ ಪರಾಯನಾನಿರುತ್ತಾನೆ, ಅತ್ಯಂತ ರೂಪವನ್ನು ಅರಿತು, ಅದ-
ರಲ್ಲಿಯೇ ತಲ್ಲಿನನಾಗಿರುತ್ತಾನೆ, ಇಹಲೋಕ ಮತ್ತು ಪರಲೋಕವನ್ನು ಅವೇಷ್ಟಿಸಿ
ಅಜರಿಸುತ್ತಾನೆ, ಸ್ತರಣ ಶಕ್ತಿಯು ಚನ್ನಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಇಂಥ ಮನಸ್ಸನ ಅಯು
ಷಕ್ತಿ ಹಿತಕರ ಅಯುಷ್ಯ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅಯುಷ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣ

ಅಯುಷ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಗೊತ್ತುಪಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಎರಡು ರೀತಿಯಿಂದ
ಪರೀಕ್ಷೆಸಚೆಕಾಗುತ್ತದೆ. ದೀರ್ಘಾಯುಷ್ಯವುಳ್ಳವನ ಅಂಗಾವಯಗಳ ಪ್ರಮಾಣ-
ವಸ್ತುಗೊತ್ತುಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಅಳತೆಗಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಇದ್ದರೆ ಅಲ್ಲ ಅಥವಾ
ಮಾಧ್ಯಮ ಅಯುಷ್ಯದವನೆಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಬಾಲಕರ ಅಯು-
ಷ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಅಳತೆಯಿಂದ ಕಂಡು ಹಿಡಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ
ವಿಷಯವು ಅತ್ಯರ ಪರೀಕ್ಷೆಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಬರೆಯ-
ಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಇನ್ನೊಂದು ಪ್ರಕಾರ ಅಂದರೆ, ಅರಿಪ್ಪ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಅಯುಷ್ಯವನ್ನು
ಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವದು.

ಪ್ರಮಾಣವಾಯುವಸ್ತುಪ್ರಾಣಿಕ್ಯಾಂದಿರಿಯ ಮನೋಬುದ್ಧಿ ಚೇಪ್ಪಾದೀನಾಂ
ವಿಕೃತಿ ಲಕ್ಷಣ್ಯರುಪಲಭ್ಯತೇ ಅನಿಮಿತ್ತ್ಯರೆಯಮಷ್ಟಾರ್ಥಿಕಾರ್ತ್ಯ ಮಂಹಂತಾರದ್ವಿವ-
ಸಾತ್ಮಪಂಚಸಪ್ತದಶದ್ವಾದಶಾಹಾರ್ತ್ಯ ಷಣ್ಣಾಸಾರ್ತ್ಯ ಸಂಪತ್ತಾದಾಷಾಸ್ಥಿಭಾವವಾ-
ಪತ್ತನೀತ ಇತಿ ।

ಇಂವಿಯಗಳ ವಿಷಯಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಚೇಪ್ಪಾ
ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ವಿಕೃತಿ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಕೆಲವು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡು ಬರುವದರಿಂದ
ಅ ಮನಸ್ಸನು ಕ್ಷಣಿದಲ್ಲಿ, ಒಂದರಿಂದ ಗಳಿಗೆಗಳಲ್ಲಿ ರಿ ದಿವಸ, ಇ ದಿವಸ,

೧೦-೧೨-೧೫ ದಿವಸಗಳಲ್ಲಿ ತಿಂಗಳು ಆರು ತಿಂಗಳ ಅಥವಾ ರಿ ಪರಿಷದಲ್ಲಿ ಸಾಯ-
ಬಹಂದು. ಅಂದರೆ ಆತನ ಅಯುಷ್ಯದ ಪ್ರಮಾದವು ಮಂಗಿಯ ಬಹಂದಿಂದು ಅರಿ
ಪ್ಪಾಧಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದನ್ನು ಪ್ರಮಾಣವಾಗಿಟ್ಟುಕೊಂಡು, ಅಯುಷ್ಯದ ಪ್ರಮಾಣ
ಹೇಳಬಹಂದು.

ಈ ರೀತಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಶರೀರೀಂದ್ರಿಯ ಸತ್ಯಾತ್ಮಕ ಸಂಯೋಗ ಅಂದರೆ
ಚೀವನ ಅಥವಾ ಅಯುಷ್ಯ ಇರುವದರಿಂದ, ಇವುಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಕಾರ್ಯವು
ಹೇಗೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು, ಜೀವನ ಕ್ರಿಯೆ ಹೇಗೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು
ವಿವರಿಸುವದೇ ಆಯುಚೇದ ಜೀವನ ಕ್ರಿಯಾ ವಿಜ್ಞಾನವು. ಅದಕ್ಕೂಸ್ಕರ
ಅವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದು ಅಗತ್ಯದಾಗಿದೆ.

ಶರೀರ : ಶರೀರಂ ನಾಮ ಚೀತನಾಧಿಪಾತ್ನಿ ಭೂತ ಪಂಚಮಹಾಭೂತ ವಿಕಾರ
ಸಮುದ್ರಾಯಾತ್ಮಕಂ ಸಮಂಯೋಗವಾಂ (ಚ. ಶಾ. ೬)

ದೊಷಧಾತು ಮನುಖಾಲಂ ಹಿ ಶರೀರಂ (ಸು. ಸೂ.)

ಚೀತನಾ ಧಾತುವಿಗೆ ಅಧಾರಭೂತವಾಗಿದ್ದು, ಪಂಚಮಹಾ ಭೂತಗಳ
ಸಂಯೋಗದಿಂದ ನಿಮಾಣವಾಗಿರುವ ದೋಷ ಧಾತು ಮಲಗಳ ಸಮುದ್ರಾಯ
ಅಂದರೆ ಶರೀರವು. ಈ ಸಂಯೋಗವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವನ್ನಂಟು ಮಾಡು-
ವಂಧಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಂಯೋಗವಾಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಚೀತನಾ ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನಾಧಿಕರಣ ಆತ್ಮ, ಇದು ಶರೀರದ ಆಧಾರದಿಂದಿರು-
ತ್ತದೆ. ಪರಮಾರ್ಥದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆಲೋಚಿಸಿದರೆ, ಚೀತನಾ ಇದು ಆತ್ಮದ
ಆಶ್ರಯದಿಂದಿರುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮನಿರಾಶ್ರಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಅಥವಾ ಆತ್ಮದ ಆಶ್ರಯ-
ಭೂತವಾಗಿರುವಂಥ ಚೀತನೆಯ ಅಧಿಪಾತ್ನಿ ವರೀರವು, ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳ
ವಿಕಾರಗಳು ಅಂದರೆ ಶರೀರಾರಂಭಕ ರಷಾದಿಗಳ ಸಮುದ್ರಾಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ
ಆತ್ಮ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಸಮುದ್ರಾಯ ಉಚಿತ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುವದು, ಅಂದರೆ
ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯವಾಗಿರುವದು ಅಥವಾ ಆರೋಗ್ಯವಂತನಾಗಿರುವದು ಎಂಬಧರ್ಮ.

ಸಮದೊಷಃ ಸಮಾಗಿಶಃ ಸಮಧಾತು ಮನುಖಿಯಾ ।

ಪ್ರಸನ್ನಾತ್ಮೇಂದ್ರಿಯ ಮನಾಃ ಸ್ವಾಸ್ಥ್ಯಭಿಧಿಂಯತೇ || ಸು. ಸೂ.

ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಕಾರ್ಯಗಳು
ಹಾಗೂ ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಇವುಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆದರೆ ಆ
ಮನಸ್ಸನಿಗೆ ಸುಖಿವಾಗಿತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಸುಖವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ
ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಸುಖಿಸಂಜ್ಞೆ ಕವಾರೋಗ್ಯಂ ವಿಕಾರೋ ದುಃಖವೇ ಚ ।
ಚ. ಸೂ. .

**ಇದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ಸುಖವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯು ಪರಮಾರ್ಥ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ
ದುಃಖವಿದ್ದರೂ ಶರೀರದ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಮಾನ-**

ವನು ಪ್ರಯಂತ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದ ಧರ್ಮಾರ್ಥಕ ಕಾಮ-ಮೋಕ್ಷಗಳನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಲಿಕ್ಕ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸುಖಿವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಆದರಿಂದ ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮ ಮೋಕ್ಷಾಳಾಮಾರೋಗ್ಯಂ ಮಾಲಮಾತ್ಮಮಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಅವಯವಗಳು ತಮ್ಮ ತಪ್ಪೆ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಆತ್ಮ ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಇವು ಪ್ರಸನ್ನ (ಶುದ್ಧ)ವಾಗಿರು- ವದರಿಂದ ಕಾಯಿಕ, ವಾಚಿಕ, ಮಾನಸಿಕ ಪಾಪ (ದಶವಿಧಿ) ಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಕಡೆಗೆ ಪ್ರಪೃತೀಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆಸ್ತಿಕ ಭಾವವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಗುರು-ಹಿರಿಯರ ಮತ್ತು ದೇವರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಆದರ ಭಾವವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವದೇ ರೀತಿ-ಯಾವಿಂದ (ಅನ್ವಯದಿಂದ) ಅರ್ಥವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕೆಂದು ಅನಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟವಸ್ತುವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕಾದರೆ ಸರಿಯಾದ ಮಾರ್ಗವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾನೆ. ಅರ್ಥವಾ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ವಸ್ತುಗಳ ಉಪಯೋಗವನ್ನು ಹೀನಾತಿ ಮಾತ್ರದಿಂದ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ.

ಸುಖಾರ್ಥಾಸ್ಸಿವರ್ಭೂತಾನಾಂ ನುತಾಃ ಸವಾರಃ ಪ್ರವೃತ್ತಯಃ ।
ಸುಖಿಂ ಚ ನ ವಿನಾ ಧರ್ಮಾತ್ಮಸ್ಯಾದ್ವರ್ಮಪರೋಭವೇತ್ ॥

ಆ. ಹೃ. ಸೂ. ೨

ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಒಲವು ಸುಖಿ ಪಡೆಯುವದರ ಕಡೆಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಧರ್ಮ-ದಿಂದ ನಡೆಯಂದ ಹೊರತು ಸುಖಿ ದೊರೆಯುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಮನುಷ್ಯನು ಧರ್ಮಪರನಾಗಿ ವರ್ತಿಸಬೇಕು.

ಅಷ್ಟಾಂಗ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಧರ್ಮಕ್ಕೆ ಸದ್ಗುರುತ್ವನ ಎಂದು ಪರಯಾರ್ಥ ಶಬ್ದ ಇರುತ್ತದೆ.

ಅದ್ವೈಸಂತಾನಕಾ ತಾ ಗಃ ಕಾರ್ಯನಾಕಾ ಜೀತಸಾಂ ದವುಃ ।

ಸ್ಯಾಧ್ಯಾಭುದ್ಭಿಃ ಪರಾಧ್ಯೇಷು ಪರಯಾರ್ಥ ಮಿತಿ ಸದ್ಗುರುತ್ವಂ ॥

ಆ. ಹೃ.

ಸದ್ಗುರುತ್ವನೆ ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೇಲೆ ದಯೆ ತೋರಿಸುವದು, ದಾನ ಮಾಡುವದು, ಕಾಯಿಕ, ವಾಚಿಕ, ಮಾನಸಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ತನ್ನ ಹಿಡಿತದಲ್ಲಿಡು- ದು, ಬೇರೆಯವರ ಕಾರ್ಯವು ತನ್ನದೇ ಎಂದು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಕಂಡು ಹಿಡಿದು ಪರಿಸುವದು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ಸದ್ಗುರುತ್ವನೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸದ್ಗುರುತ್ವನಿಂದ ಅಂದರೆ ಧರ್ಮದಿಂದ ನಡೆದು ಅರ್ಥವನ್ನು ಹಾಗೂ ಕಾಮ ಅಂದರೆ ಇಷ್ಟಾರ್ಥವನ್ನು ಅರ್ಥವಾ ಇಂದ್ರಿಯಾರ್ಥವನ್ನು (ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಶ್ರೀಸಂಗ ಸಹಿತವಾಗಿ) ಸಂಪಾದಿಸಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಪರ್ವತನೆಯು ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ ದಾರಿ ಮಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಈ ವರ್ತನೆಯಿಂದ ಮನಸ್ಸು

ಮತ್ತು ಆತ್ಮ ಇವು ಪ್ರಸನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರಿಂದ ಯಾವ ಪಾಪ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಮಾಡುವ ಪ್ರಪೃತೀ ಆಗುವದಿಲ್ಲ.

ಆದನ್ನೇ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

✓ ನಿತ್ಯಂ ಹಿತಾಹಾರ ವಿಹಾರ ಸೇವೀ ಸಮೀಕ್ಷೆಕಾರೀ ವಿಷಯೇಷ್ಟಸರ್ಕಾರಿ ದಾತಾ ಸಮಃ ಸತ್ಯಪರಷ್ಪರಾನಾ ಆಶ್ರೋತ್ವಾಪಸೇವೀ ಜ ಭವತ್ ರೋಗಃ ॥

ಮಾನವನ ಕೊನೆಯು ಗುರಿಯು ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ದೊರಕಿಸುವದು ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಆದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕಾರಿ ಆಗಿದ್ದ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಈ ಪ್ರರೂಪಾರ್ಥಗಳ ತಳಹದಿಯು ಸರಿಯಾಗಿರಬೇಕು. ಯಾವ ಕರ್ಮದಿಂದ ಧರ್ಮ, ಅರ್ಥ, ಕಾಮ ಇವು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವದಿಲ್ಲವೋ ಅಂಥ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭಿಸಬಾರದೆಂದು ಅಷ್ಟಾಂಗ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಿವರ್ಗಶಾಸ್ತ್ರಂ ನಾರಂಭಂ ಭಜಿತ್ತಂಜಾವಿರೋಧಯನಾ ।

ಆ. ಹೃ. ೨

ಎಲ್ಲ ಪತುಪಕ್ಷಾದಿ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮತ್ತು ಮಾನವನ ಷ್ಟೋಪಹಾರ ಸೋಡಿದರೆ, ಇಪರ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳು ಅಂದರೆ ಆಹಾರ, ನಿದ್ರಾ, ಮೃಧನ, ಪ್ರಜ್ಞಾತ್ಮಾದನೆ ಈ ಕರ್ಮಗಳು ಹಾಗೂ ಭಯ, ದ್ವೇಷ, ಕೊರ್ಧ ಮುಂತಾದ ವಿಕಾರಗಳು ಒಂದೇ ರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆದದ್ದು ಕಂಡು ಬಂದರೂ ಮಾನವನಿಗೆ ಜ್ಞಾನಸಾಧನೆಗಾಗಿ ಬುದ್ಧಿ-ಯನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರ ಸಹಾಯದಿಂದ ಏಕ್ಕ ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗಿಂತ ತನ್ನ ಉಚ್ಚ ಮಟ್ಟದ ಅಷ್ಟಿತ್ವವನ್ನು ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿ, ಧರ್ಮಪಾಲನೆಯು ಸಹಾಯದಿಂದ ಅರ್ಥ ಮತ್ತು ಕಾಮವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿ ಕೊನೆಯು ಗುರಿಯಾದ ಮೋಕ್ಷವನ್ನು ದೊರಕಿಸಬೇಕೆಂದು ಮತ್ತು ಪ್ರಸಂಗನ್ನು ದಿಂದ ಮುಕ್ತನಾಗಬೇಕೆಂದು ಜಗಚ್ಚಲಕನು ಅಪೇಕ್ಷಿಸಿದ್ದಾನೆ. ಆದರಿಂದಲೇ ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮ ಮೋಕ್ಷಾಳಾ-ಮಾರೋಗ್ಯಂ ಮಾಲಮಾತ್ಮಮಂ.

ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ನಾಲ್ಕು ಅರ್ಥಗಳು ಪ್ರರೂಪನ ಉಚ್ಚ ಮಟ್ಟದ ವಿಷಯಗಳಾಗಿವೆ, ಎಂದು ಈ ವರೆಗೆ ಹೇಳಲಾಯಿತು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರರೂಪನೆಂದರೆ ಯಾರು ಎಂಬ ಪ್ರಶ್ನೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆಯಾಮೇಂದ್ರದಲ್ಲಿ ಪ್ರರೂಪ ಅಂದರೆ ಮಾನವ ಎಂಬಧರ್ಮ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರರೂಪನೇ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ಅಧಿವಾನವಿರುತ್ತಾನೆ. ‘ಪ್ರರೀಶೇತೆ ಇತಿ ಪ್ರರೂಪಃ’ ಎಂತಲೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರರೀ ಅಂದರೆ ಶರೀರ ಎಂಬಧರ್ಮ. ಆದರಿಂದ ಪ್ರರೀಶೇತೆ ಎಂಬ ಪದದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಪ್ರರೂಪ ಶಬ್ದ ಬರುತ್ತದೆ.

ಚೇತನಾ ಧಾರುರಷ್ಯೇಕ ಏವಸ್ಯೇತಃ ಪ್ರರೂಪಃ ಸಂಜ್ಞಾಕಃ । ಆದರಿಂದ ಚೇತನಾ ಧಾರುವಿಗೆ ಅಂದರೆ ಆತ್ಮನಿಗೆ ಏಕಧಾತ್ಮತ್ವಕ ಪ್ರರೂಪ ಅನ್ನಾತ್ಮಾರೆ. ಚರಕ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಚೇತನಾವಾನ್ ಯತಶಾತ್ಮಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ

ಚೇತನೆಗೆ ಮಹತ್ವ ಇರುತ್ತದೆ. ಚೇತನಾ ಇರುವವರೆಗೆ ಆಯುಷ್ಯವು ಇರುತ್ತದೆ. 'ಚೇತನಾನುಷ್ಟಿತಿರಾಯಃ' | ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಂತು. ಶರೀರದಿಂದ ಆತ್ಮಾ ಹೊರಟು ಹೋದರೆ ಕೇವಲ ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತಗಳಿಂದ ಉಷ್ಣನ್ವಾದ ಶರೀರವು ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯನು ಪಂಚತ್ವ ಹೋದಿದನೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಶರೀರಂ ಹಿ ಗತಿತಸ್ಮಿನ್ ಶಾಸ್ತ್ರಾ ಗಾರಮುಜೀಕನಂ |

ಪಂಚಭೂತಾವಶೀಷತಾತ್ ಪಂಚತ್ವಗತಿನುಜತ್ತಿ ||

ಸತ್ಯವಾತ್ತಾ ಶರೀರಂ ಚ ತ್ರಯನೇತ್ತಿ ದಂಡನತ್ |

ಲೋಕಸ್ತಿಷ್ಟತ್ತಿ ಸಂಯೋಗಾತ್ತತ್ರ ಸವರ್ತ ಪ್ರತಿಷ್ಟಿತಂ ||

ಸ ಸ್ವವಾಂಜೀತನಂ ತಚ್ಚ ತಚಾಜಿಕರಣಂ ಸ್ತುತವನಾ |

ನೇದಸ್ಯಾಸ್ಯ ತದಫ್ರಂ ಹಿ ನೇದೋಽರ್ಯಂ ಸಂಪ್ರಕಾಶಿತಃ ||

ಚ. ಸೂ. ೧೪೨

ಮನಸ್ಸು ಆತ್ಮಾ ಮತ್ತು ಶರೀರ ಇವು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪ್ರಾಣಿ ವಾತಾಗಳಿಗೆ ಅಥಾರ ಸ್ತುಂಭವಾಗಿವೆ. ಇವುಗಳ ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಪುರುಷ ಅನ್ನು ತಾತ್ತರೆ. ಈ ಪುರುಷನು ಆಯುವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧಿಕೃತ ವಿಪರ್ಯಾವಾಗಿದ್ದಾನೆ. ಈ ಪುರುಷನ ಸಲುವಾಗಿಯೇ ಆಯುವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗಿದೆ. ಚೇತನಾ ಧಾತುವನ್ನೇ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದು—ಅತ್ಯಜಾನ ವಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದು—ಎಲ್ಲ ಶಾಸ್ತ್ರಗಳ ಕೊನೆಯ ಗುರಿ ಆಗಿದೆ. ಇದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದು ಅಂದರೆ ಹೋಕ್ಕವನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸುವದು. ಅದಕ್ಕೂ ಸ್ಥಾರ ಈ ಶರೀರವನ್ನು ಆರೋಗ್ಯವ್ಯಳ್ಳಿಸುವ ಮತ್ತು ಬಲವ್ಯಳ್ಳಿಸುವ ಗಿಡುವದಕ್ಕೆ ಆಯುವೇದ ಶಾಸ್ತ್ರವು ಜನ್ಮತಾಳಿದೆ.

ಚರಕ ಸಂಹಿತೆ ಮತ್ತು ಸುಶೃತ ಸಂಹಿತೆಯ ಮತದಂತೆ ಪುರುಷ ಸಂಜ್ಞೀಯ ಬಗೆ ಮೂರು ಪಿಧವಾಗಿ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ವೈಶೇಷಿಕ ಮತವನ್ನು ಚರಕ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಸಾಂಖ್ಯದ ಮತವನ್ನು ಸುಶೃತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಅಂಗಿಕರಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಖಾದಯಂಶೀತನಾ ಷಷಾಂ ಧಾತನಃ ಪುರುಷಸ್ತಿತಃ |

ಚೇತನಾಜಾತಿರವೇಽಕಃ ಸ್ತುತಃ ಪುರುಷ ಸಂಜಾಕಃ ||

ಸ್ತುನಷ್ಟಧಾತುಭೀದೇನ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಕ ಸ್ತುತಃ |

ಮನೋದಶೀಂಧ್ರಯಾಣಂ ಧಾರಃ ಪ್ರಕೃತಿಶಾಷ್ಟಿಷ್ಟಾತುತಃಃ ||

ಚೇತನಾ ಧಾತು ಪದದಿಂದ ಏಕಧಾತ್ರಾತ್ ಪುರುಷನ ಬಗೆ ಈ ಮೊದಲು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಎರಡನೇ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಅಂದರೆ ಪದೋಧಾತ್ರಾತ್ ಪುರುಷ. ಇದರಲ್ಲಿ ಖಾದಯಃ ಅಂದರೆ ಆಕಾಶಾದಿ ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತಗಳಿಂದ ಉಷ್ಣನ್ವಾಗಿರುವ ಶರೀರ ಮತ್ತು ಇಂದಿರಿಯಗಳು ಸಮಾವಿಷ್ಟವಾಗಿವೆ. ಚೇತನಾ ಶಬ್ದದಿಂದ ಚೇತನಾ ಧಾರವಾಗಿರುವ ಮನಸ್ಸು ಸಹಿತವಾಗಿ ಆತ್ಮಾ ಎಂಬರ್ಥವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪುರುಷ ಸಂಜ್ಞೀಯೇ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಶಾಸ್ತ್ರದ ಅಧಿಪಾನವಾಗಿದೆ. ಸುಶೃತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ "ಪಂಚ

ಮಹಾಭೂತ ಶರೀರ ಸಮವಾಯಃ ಪುರುಷಃ ತಸ್ಮಿನ್ ಕ್ರಿಯಾ ಸೋಽಧಿವಾನಂ" ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇನ್ನೊಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯೆ 'ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಕಃ ಪುರುಷಃ'. ಚರಕ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಾದಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಅಪ್ಯಕ್ತದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭ ವಾಡಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ. ಆತ್ಮವು ಪ್ರಕೃತಿಯಾ ಆಲ್ಲ. ಮತ್ತು ವಿಕೃತಿಯಾ ಆಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆದನ್ನು ಅಪ್ಯಕ್ತದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅಪ್ಯಕ್ತದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಗೂಡ ಪುರುಷನ ಸಮಾವೇಶ ವಾಡಿದ್ದರಿಂದ ಇಪ್ಪತ್ತಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆತ್ಮಾ ಇದು ನಿರ್ಗಣ ಮತ್ತು ನಿರಾಕಾರ ಇರುವದರಿಂದ ಪ್ರಕೃತಿಯಾ ಆಲ್ಲ. ವಿಕೃತಿಯಾ ಆಲ್ಲ. ಸುಶೃತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಇಪ್ಪತ್ತಾಲ್ಕು ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ಪುರುಷನು ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಂತು.

ಮೂಲ ಪ್ರಕೃತಿಃ, ಪ್ರಕೃತಿ ವಿಕೃತೆಯಃ ಸಪ್ತ, ಷೋಡಶಸ್ತು ವಿಕಾರೇಳಾ. ನ ಪ್ರಕೃತಿಃ ನ ವಿಕೃತಿಃ ಪುರುಷಃ | ಹೀಗೆ ಸಾಂಖ್ಯ ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಇಂದ ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡ ಪುರುಷನಿರುತ್ತಾನೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇಂದ ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದಾಗಲೇ ಅಧಿವಾ ಇಂದ ತತ್ತ್ವಗಳಿಂದಾಗಲೇ ಕೂಡಿಕೊಂಡ ಪುರುಷನ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ವಾಡುವದಕ್ಕೆ ನೈಷಿಕೀ ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಅನುತ್ತಾರೆ. ಈ ತತ್ತ್ವಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಾ ಇವರೆಲ್ಲಾ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿಯು ದುಃಖವನ್ನು ಸಾಶವಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ, ಆಂದರೆ ವೈಷ್ಣವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ನಿಷಾಂ : ಅತ್ಯಂತ ದುಃಖ ಹೋಕ್ಕರಾಪಃ ತದಫ್ರಂ ಭೂತಾ ಸ್ವೇಷ್ಟಿಕೀ | ಹೀಗೆ ನೈಷಿಕೀಕೇ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ಬಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನೈಷಿಕೀಕೇ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ವಾಡುವದು ಆಯುವೇದದ ಉದ್ದೇಶವಿರದೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ದೋಷ ಧಾತು ಮಲಗಳ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಹಾಗೆ ವಾಡುವದೇ ಆಯುವೇದದ ಉದ್ದೇಶವಾಗಿದೆ.

'ಧಾತು ಸಾಮ್ಯಕ್ರಿಯಾ ಚೋಕ್ತಾ ತಂತ್ರಸ್ಯಾಸ್ಯ ಪ್ರಯೋಜನಂ' ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ,

ಚೇತನಾಧಾತು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಕಾಲ

ಚತುರ್ವಿಂಶತಿಕ ಗಭರಹ್ಯದಯ ಪ್ರವೇಶಿಭಾವಾಷ್ಟಿಂತನಾಧಾತುರಭಿವೃಕೋತ್ತಾ ಭವತಿ ಕಸ್ತಾತ್ ತಾಂಸಾಂತಾತ್ | ತತ್ತ್ವಾದಿಭಾಷಣ ತಾಂತಿಕ ವಾಸ್ತಿಭಿವಾರ್ಯ ವಿಂದಿರ್ಯಾಧ್ಯೇಮು ಕರೋತಿ, ದ್ವಿವೃದಯಾಂ ಚ ನಾರೀಂ ದೌಷ್ಯದನೀವಾಚಷ್ಟತ್ತೆ ಸು. ಶಾ. ೩-೮೧

ಗಭರಹ್ಯವಸ್ಯಾಯಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕನೇ ತಿಂಗಳದಲ್ಲಿ ಗಭರಹ್ಯಕರಿಕರದಲ್ಲಿ ಹೃದಯವು ಉಷ್ಣನ್ವಾಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಚೇತನಾ ಧಾತುವು ವ್ಯಕ್ತವಾದದ್ದು

ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ನಾಲ್ಕುನೇ ತಿಂಗಳದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಅಭಿಲಾಷೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಜೀತನಾಥಾತುವಿಗೆ ಅಂದರೆ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಆಧಾರವ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವದರಿಂದ ಹೃದಯವ ವ್ಯಕ್ತವಾದ ಮೇಲೆ ಅದರ ಆಧಾರದಿಂದಲೇ ಜೀತನಾಥಾತು ಇರುತ್ತದೆ.

ಆತ್ಮಸೂಕ್ಷ್ಮಶರೀರದ ಗೂಡ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.

ಅತೀಂದ್ರಿಯಿಸ್ತು ರತ್ನಸೂಕ್ಷ್ಮರೂಪ್ಯಾತಾತ್ಮಕದಾಜಿನ್ನವಿಯುಕ್ತ ರೂಪಃ ।

ನ ಕರ್ಮಜಾ ಸ್ವೇವ ಮನೋನುತ್ತಿಭ್ರಾಂತ ಜಾಹ್ಯಹಂಕಾರ ದೋಷ್ಯಃ ॥

ರಜಸ್ತವೋಭ್ರಾಂತು ಮನೋನುಬ್ಧಂ ಜಾಳನಂ ವಿನಾ ತತ್ತ್ವಃ ಸರ್ವದೋಷಾಃ ।

ಗತಿಪ್ರವೃತ್ಯಾಸ್ತ ಸಿವಿತ್ತ ಮುಕ್ತಂ ಮನಃ ಸ ದೋಷಂ ಬಲವಚ್ಚಕರ್ಮ ॥ ಚ.ಶಾ. ೨-೨೮

ಪ್ರಾಣಿಯು ಸತ್ಯಹೋದ ಮೇಲೆ ಸ್ಥಾಲ ದೇಹವು ನಾಶ ಹೊಂದಿದರೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮದೇಹ ಅಧವಾ ಲಿಂಗದೇಹದಿಂದ ಇರುತ್ತಾನೆ. ಈ ಲಿಂಗದೇಹದಲ್ಲಿ ಮಹಾಭೂತಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶವು, ಮನಸ್ಸು ಹಾಗೂ ಆತ್ಮ ಇವು ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಲಿಂಗದೇಹವು ಅತಿಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಆತ್ಮ ಇದು ಆ ಲಿಂಗದೇಹದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿಯ ಕರ್ಮ, ಮನಸ್ಸು, ಬುದ್ಧಿ, ಅಹಂಕಾರ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ವಿಷಯಗಳು ಸಹ ಆತ್ಮದ ಗೂಡ ಇರುತ್ತವೆ. ಮೋಕ್ಷ ಸಿಗಿವರಗೆ ಇವು ಆತ್ಮದಗೂಡ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೋಕ್ಷ ದೂರಕಿಸುವದೆಂದರೆ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಂದ ಆತ್ಮದ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗುವಿಕೆ ಎಂಬಫರ್. ಮನಸ್ಸು ಇದು ರಜ ಮತ್ತು ತಪೋ-ಗುಣಗಳಿಂದ ಬಧಿಸಾಗಿರುವದರಿಂದ ಜಾಳನದ ಹೊರತಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲವೂ ದೋಷಗಳೇ ಇರುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಾಣಿಗಳಿಗೆ ಜೀವಗತಿ ಮತ್ತು ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಆಗಬೇಕಾದರೆ ದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡ ಮನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಕರ್ಮಗಳೇ ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಶುದ್ಧಿಕೂರಾತಾನೇ ಸತ್ಯಃ ಸ್ವಕರ್ಮಕ್ಕೇಽಜೋಽದಿತಃ ।

ಗಭ್ರಃ ಸಂಪದ್ಯತೇ ಯುಕ್ತವಶಾದಗ್ನಿರಿವಾರಣೌ ॥ ಅ.ಹೃ.ಶಾ. ೧-೧

ತನ್ನ ಪೂರ್ವಕರ್ಮ ಮತ್ತು ಪಂಚಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಅವಿದ್ಯಾ, ಅಸ್ಮಿತಾ, ರಾಗ, ದ್ವೇಷ, ಅಭಿನಿವೇಶ ಇವುಗಳಿಂದ ಪ್ರೇರಿತವಾದ ಜೀವವು (ಆತ್ಮ) ಶುದ್ಧ ಶುರೂ-

ತ್ವವದ ಸಂಯೋಗ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಗಭ್ರ ಸ್ವರೂಪದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮನಸ್ಸು ಅಚ್ಚಿತನವಾಗಿದ್ದ ಆತ್ಮದ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಅದವಿಂದ ಮನಸ್ಸೇ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆಯೆಂದು ಅನಿಸುತ್ತದೆ.

ಅಚ್ಚಿತನಂ ಶ್ರಯಾವಚ್ಚ ಮನಸ್ಸೇತಯಿತಾಪರಃ ।
ಯಂತ್ರಸ್ತವಾತಿಸ್ತ ನಿರ್ವಿಶ್ವಂತೀ ವಿಭೋಃ ಶ್ರಯಾ ।
ಚೇತನಾವಾನ್ ಯಂತಲ್ಲಾತ್ಮ ತತಃ ಕತಾಣಿರುಜ್ಞತೀ ।
ಅಚ್ಚಿತನತ್ವಾಚ್ಚ ಮನಸ್ಸೇ ಶ್ರಯಾವದಪಿನೋಽಚ್ಚತೀ ॥

ಅಚ್ಚಿತನವಾಗಿರುವ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಜೀತಿಸಿ ಕಾರ್ಯಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರವೃತ್ತಮಾಡುವದು ಆತ್ಮ. ಇದು ಮನಸ್ಸನ ಗೂಡ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಕಾರ್ಯಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಜೀತನೆಯು ಆತ್ಮದಿಂದಲೇ ಸಿಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಆತ್ಮಕ್ಕೆ ಕರ್ತಾ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಶ್ರಯಾವಾನ್ ಕಂಡು ಬಂದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಕರ್ತೃತ್ವದ್ವಾರೆ ಇರುವದಿಲ್ಲ.

ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಘಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ಮತ್ತು ನಾಶ ಇವು ಒಂದೇ ಸವನೆ ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾದದ್ದು ಕಂಡು ಬುದರೂ ಚೇತನಾನುವೃತ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆಯಾದದ್ದು ಕಂಡು ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಅಧವಾ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಬಾಲ್ಯ, ಯೌವನ ಮತ್ತು ವಾರ್ಧಕ್ಯ ಈ ಅವಸ್ಥೆಗಳಂತಾದರೂ ಚೇತನಾ ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾಗಿದ್ದು ಕಂಡು ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ಚೇತನಾಧಾತು ಈ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮತಿಸೂಕ್ಷ್ಮಜೀವಗಳಲ್ಲಿ ವಾಪಿಸಿರುತ್ತವೆ. ಇಂಥ ಚೇತನಾಧಾತು ಅಧವಾ ಆತ್ಮ ನಮ್ಮ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಮಹತ್ವದ ಘಟಕವಾಗಿದೆ.

ಶ್ರಯಾ :— ಶ್ರಯಾ ಅಂದರೆ ಕರ್ಮ. ಪ್ರಯತ್ನ ಇದೊಂದು ಕರ್ಮ. ಆತ್ಮದ ಗುಣ ಪ್ರಯತ್ನ. ಕರ್ಮ ಅಂದರೆ ಚೇಪ್ಪಾ. ಶರೀರದ ಎಲ್ಲ ಚೇಪ್ಪೇಗಳಿಗೆ ಪ್ರಯತ್ನ ಹೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಆತ್ಮದ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ‘ಆಯುವೇದ ಸೂತ್ರ’ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಯೋಗಾನಂದನಾಥರು ಬರೆದ ಭಾಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಚೇಪಾ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದ್ದು— ಚೇಪ್ಪಾಶ್ರಯಂ ಶರೀರವಿತಿ ಚೇಪ್ಪಾಶ್ರಯತ್ವಂ ಶರೀರಾವಚ್ಚೀದಕಂ ಚೇಪ್ಪಾತುಸಾ ಯಾದ್ವಿತಾಹಿತ ಪ್ರಾತಿಪರಿಹಾರಾಫರ್ ಸ್ವಂದನರೂಪಾಸಾ ಚೇಪ್ಪಾಶ್ರಯಾ ಪ್ರಕೃತಿರಿತಿ ಚೇಪ್ಪಾ ಅಂದರೆ ಪ್ರಾಣಿ ಶರೀರ ವ್ಯಾಪಾರ. ಇದರಿಂದ ವಮನ, ವಿರೇಚನ ಮುಂತಾದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಪ್ರವೃತ್ತಿಸ್ತ ಚೇಪ್ಪಾ ಕಾರ್ಯಾಧಾರಸ್ಯೇವಕ್ರಿಯಾ ಪ್ರಯತ್ನಃ ಕಾರ್ಯಸಮಾರಂಭಜ್ಞ.

ಪ್ರಯತ್ನ ಇದು ಚೇತನಾ ಧಾತುವಿನ ಗುಣ ಇರುತ್ತದೆ. ಉಚ್ಚಾಷಣೆ, ಪ್ರಶ್ನಾಸ, ನಿವೆಷ, ಉಸ್ಸೇಷ, ಸುಖ, ದುಃಖ, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಸಂಕಲ್ಪ, ವಿಚಾರಣಾ, ಸ್ತುತಿ, ವಿಜ್ಞಾನ, ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾರೂಪ, ವಿಷಯೋಪಲಭ್ರಿ ಇವು
ಅತ್ಯಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳಿವೆ. ಬಲಗಳೇ ನಿಂದ ನೋಡಿದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಎಡಗಳೇ ನಿಂದ
ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದು ಇದಾದರೂ ಆತ್ಮದ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ.

ಸ್ವಾಜಾಪಾನಾ ನಿನೇಷಾದ್ವಾ ಜೀವನಂ ಮನಸೋಽಗತಿಃ ।
ಇಂದ್ರಿಯಾಂಶರ ಸಂಚಾರಃ ಪ್ರೇರಣಾಧಾರಣಂ ಚ ಯತ್ ॥
ದೇಶಾಂಶರಗತಿಃ ಸ್ತುತ್ಯ ಹಂಜತ್ತ್ವ ಗ್ರಹಣಂ ತಥಾ ।
ದೃಷ್ಟಿ ದಷ್ಟಿಷ್ಟೇನಾಕ್ಷಾ ಸನೇನಾವಗನಮಸ್ತಧಾ ॥
ಇಚ್ಛಾದ್ವೇಷಃ ಸುಖಂ ದುಃখಂ ಪ್ರಯತ್ನಶೀತನಾ ಧೃತಿಃ ।
ಬುದ್ಧಿ ಸ್ತುತಿರಹಂಕಾರೋ ಲಿಂಗಾನಿ ಪರವಾತ್ತನೇಃ ॥
ಯಸ್ತಾತ್ ಸಮುಪಲಭ್ಯಂತೆ ಲಿಂಗಾನೇ ಇತಾನಿ ಜೀವತ್ತಃ ।
ನ ಮೃತಸ್ಯಾತ್ತ್ವ ಲಿಂಗಾನಿ ತಸ್ಯಾದಾಹುಮುಖಷಣಯಃ ॥

ಸತ್ಯ (ಮನಸ್ಸು)

ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ವರೂಪ : ಪ್ರರೂಪನು ಏಕಧಾತ್ಮತ್ವಕನಾಗಿರಲಿ, ಪದ್ಧತಾತ್ಮತ್ವಕನಾಗಲೀ, ಚತುರ್ವಿಂಶಾತ್ಮಕನಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಪರಂಜಿಂಶತಿ ತತ್ವತ್ವತ್ವಕನಾಗಲೀ ಅದರಲ್ಲಿ ಚೈತನಾಧಾರುವಿಗೆ ಪ್ರಮಾಣಿತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮದವಿನಾ ವಾನವನು ಇರಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಆತ್ಮದಗೂಡ ಸಮವಾಯ ಸಂಬಂಧಿಂದ ಇರುವ ಸತ್ಯವು (ಮನಸ್ಸು) ಆತ್ಮದಪ್ಯೇ ಮಹತ್ವದ್ದಿರುವದರಿಂದ ಅದರ ಬಗ್ಗೆ (ಮನಸ್ಸಿನ ಬಗ್ಗೆ) ಅಲೋಚಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಮನಸ್ಸು ಅಂದರೆ ಅಂತಃಕರಣ. ಕರಣ ಅಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯ, ಅಂತಃಕರಣ ಅಂದರೆ ಒಳಗೆ ಇರುವ ಇಂದ್ರಿಯ ಎಂಬಧ್ಯ.

ಸುಖಾದ್ಯಂ ಪಲಭಿ ಸಾಧನವಿಂದಿಯಂ ಮನಃ । ತರ್ಕ
ಮನಸ್ಸು ಈ ಇಂದ್ರಿಯವು ಸುಖ-ದ್ಯಾಖಾದಿಗಳನ್ನು ಶಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ.

ಮನಸ್ಸು ಅತ್ಯೇಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅತೀಂದ್ರಿಯವಾಗಿದೆ. ನಿತ್ಯ ಅಂದರೆ ನಾಶವಾಗಂಥಾದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಬೇತನ್ ಎಂಬ ಪರ್ಯಾಯ ರೆಬ್ಬಗಳಿವೆ.

ಪ್ರತ್ಯೇತ್ತ ನಿಯತತ್ವದನಂತಂ ಪರವಾಣಿರೂಪಂ ನಿತ್ಯಂ ಚ ॥

ವಿಷಯಗಳ ಜ್ಞಾನ ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆ ?

ಲಕ್ಷಣಂ ಮನಸೋಽಜ್ಞಾನಸ್ಯಾಭಾವೋ ಭಾವ ವಿವಚಿ ।
ಸತಿಹ್ಯಾತ್ಮೇ ಇಂದ್ರಿಯಾಧಾರಣಾಂ ಸನ್ನಿಹಿತೇ ನ ನತ್ತತಃ ॥

ನೈವೃತಾನ್ ಮನಸೋಽಜ್ಞಾನಂ ಸಾಸ್ನಿಧಾತ್ಮಚ್ಚ ನತ್ತತಃ ॥
ಅಣಿತ್ವಾನ್ಧೇಷಿಕೆತ್ತಂ ದ್ವಾಗುಣೌ ಮನಸ್ಸಷ್ಟಂ ತ್ತಾ ॥ ಚ. ಶಾ. ೧

ಜ್ಞಾನದ ಭಾವ ಅಥವಾ ಅಭಾವವು ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. ಯಾವದೇ ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಆತ್ಮ, ಮನಸ್ಸು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ವಿಷಯಗಳ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಿಯದ ವಿಷಯವು ಇಂದ್ರಿಯದ ಗೂಡ, ಇಂದ್ರಿಯವು ಮನಸ್ಸಿನ ಗೂಡ, ಮನಸ್ಸು ಆತ್ಮದ ಗೂಡ ಕಾಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಸನ್ನಿಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಅವುಗಳ ವಿಷಯಗಳು ಕಾಡಿಕೊಂಡಿದ್ದರೂ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಮನಸ್ಸು ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಮನಸ್ಸು ಕಾಡಿಕೊಳ್ಳಬಿದ್ದರೆ ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಆತ್ಮ, ಮನಸ್ಸು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ವಿಷಯಗಳು ಇವುಗಳ ಸನ್ನಿಹಿತವೇ ಜ್ಞಾನದ ಭಾವವು. ಸನ್ನಿಹಿತವು ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಜ್ಞಾನದ ಅಭಾವವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಣಿತ್ವ ಮತ್ತು ಪ್ರತ್ಯೇತ್ತ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಗುಣಾಳಿರುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿದ್ದ ಅತೀಂದ್ರಿಯ ಇರುತ್ತದೆ. ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಒಂದೇ ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನ ಆಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಒಂದೇ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಮನಸ್ಸು ಒಂದು ಇಂದ್ರಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಆ ಇಂದ್ರಿಯದ ವಿಷಯವನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬೇರೊಂದು ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಉದಾ:— ಮನಸ್ಸು ಶ್ರವಣಿಂದಿರುತ್ತಾ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಕೇಳಿವ ಕಾರ್ಯ ವಾಡುತ್ತಿರುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸ್ವರ್ವಜ್ಞಾನ ಅಥವಾ ಕಣಿಗೆ ಕಾಣಿವ ನೋಟ ಇವುಗಳ ಜ್ಞಾನವಾಗುವ ದಿಲ್ಲ, ಆದ್ದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಒಂದೇ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶತಾಧಾನೀ ಅಥವಾ ಅಷ್ಟಾವಧಾನೀ ಜನರು ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಅದು ಹೇಗೆ ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇತ್ವಿಸಬಹುದು. ಅದರ ಉತ್ತರ ಹೀಗೆ— ಮನಸ್ಸು ಒಂದೇ ಇದ್ದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವದರಿಂದ ತನ್ನ ತೀವ್ರಗತಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಸಂಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯಗಳ ಜ್ಞಾನವು ಆದಕಾಗೆ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಮನಸೋವಹಸೋಽತಸ್ಸಿಗಳು— ಮನಸ್ಸು ಸಂಚರಿಸಲಿಕ್ಕ ವಿಶ್ವವಾದ ವಾಗಾವು ಇರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಮನಸೋವಹಸೋಽತಸ್ಸಿಗಳಿಂದು ಅನ್ನು ತ್ವರಿಸಿ. ಈ ಸೋಽತಸ್ಸಿಗಳಿಂದಲೇ ಮನಸ್ಸು ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿದೆ. ಈ ಸೋಽತಸ್ಸಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿಗಳಾದರೆ ಅಪಸ್ತಾರ ಮತ್ತು ಉನ್ನಾದಂಥ ರೋಗಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

ಉಭಯಾತ್ಮೇ ಕಂ ಮನಃ— ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕರ್ಮಿಂದ್ರಿಯಗಳು ಈ, ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಈ ಇರುತ್ತವೆ. ಮನಸ್ಸು ಇದು ಕರ್ಮಿಂದ್ರಿಯ ಹಾಗೂ

జ్ఞానేంద్రియమ్ ఇరుత్తదె. అంతా ఏకాదశీంద్రియాణి ఇరుత్తవే మనస్సు ఒండే ఇద్దరూ ఆదర విషయగళు భిన్నవాగిరుతాయి.

ಸಾಪ್ತದ್ವೀರ್ಣಂದ್ರಿಯಾಧರ ಸಂಕಲನ ವ್ಯಾಖ್ಯಾನಾಚಾರ್ಚಾನೇಕ ನೇರಕ್ಕಿನ
ಪ್ರಾರುಷೆ ಸತ್ತೋ ರಚನ್ಯವು: ಸತ್ತೋಗುಣಯೋಗಾಚಾರ್ಚಾನೇಕತ್ವಂ ನಹೇ ಏಕಂ
ಯೇ ಏಕಕಾಲಮನೇಕಣು ಪ್ರವರ್ತತಿತಸಾರ್ಥಾನ್ವೈ ಕಕ್ಷಾಲಾ ಸನ್ವಿಂದ್ರಿಯ
ವೈವೃತ್ತಿ: | ಚ. ಸೂ. ೮

పురుషన మనస్సిన సంకల్పగళు బిన్నవాగిరుత్తాయి. ఆభ్యాస వాడువచ్చే సంకల్ప, దృష్టి సంజీవించు సంకల్ప ముంతాదవుగళ మనస్సినల్లి ఒంద తక్కణిపే ఆయా ప్రవత్తియు మనస్సు కెండు బరుత్తదే. ఆదరే మనస్సు ఒండే ఇరుత్తదే. ఇంద్రియగళ విషయగళ ఒగ్గేయూ హీగేయే హేళబహుమా ప్రతియాందు ఇంద్రియద విషయవు బిన్నవాగిద్దు ఒందే ఇంద్రియద విషయవు సహ బిన్నవాదద్దు కెండు బరుత్తదే, ఉదా— రసనేంద్రియద విషయవు రస జ్ఞానం. రసజ్ఞాన మాడికొళ్ళువదక్కాగి మనస్సు రసనేంద్రియద కడగే హోగబేంగుత్తదే. ఆదరే రసదల్లియు బేరే బేరే భేదగళన్ను అరితు—కొళ్ళలిక్క బేరే బేరే మనస్సు ఇరదే ఒండే మనస్సినింద జ్ఞానవాగుత్తదే. ఆదే రీతి సత్కార, రసింగుణ, తమింగుణగళ పూరుధుభాషచదింద మనస్సు బేరే బేరే ఇద్దాహాగే కెండుబరుత్తదే. నిజవాగి సోడిచర్ హాగే ఇరదే ఒండే మనస్సిన పొకూరగళు ఇరుత్తవే.

ಪ್ರಕಾಶಾತ್ಮಕವಾಗಿರುವ ಸತ್ಯಗುಣದ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರವಾಣದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಸಾಕ್ಷಿ ಕವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ರಜ ಮಂತ್ರ ತಮೋಗುಣದ ಅಧಿಕ್ತದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ದುಃಖವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಜ ಪುತ್ರ ತಮೋಗುಣಗಳು ಮನಸ್ಸಿನ ದೊಡ್ಡಿಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ.

ರಜಸ್ತಾವಂಶ ನನಸೊಡ್ಡೆ ಇ ದೋಷಾಪುದಾಹ್ಯ ತಾ ।

ଓ. ক্ষেত্ৰ বি.

ದೌ ಚ ಪ್ರಾನಃ ಸತ್ಯದೋಷಾರಜಸ್ತವಶ್ಚ ತೋ ಸತ್ಯಂದೂಷಯಂತಃ ।

ଚେ. ଶା. ୧-୨୯

మనసిన విషయాలు

జెంతో నిచ్చాయేనుగాడో జె ధై రెయి సంకెల్పి మేవ చే।
యంతో కింజితో నునసొఇజ్ఞి రెయం తత్ప్రవ్యం హైధైసంజ్ఞ కం ||

ಯಾವದೇ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಸ್ತರಣಪೂರ್ವಕ ಚಿಂತನ, ಧ್ಯಾನ ಮಾಡುವದು. ಇದೂ— ಪ್ರತಿಕೂಲದಲ್ಲಿ ದೇವರ ಚಿಂತನೆ ಮಾಡುವದು. ಯಾವದೇ ವಿಷಯದ

ಬಗ್ಗೆ, ಇಷ್ಟಾನ್ನಿಷ್ಟು ತೆಯ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ವಾಡುವದು, ಉತ್ತರ ಅಂದರೆ ಯಾವದೇ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪರಿಣಾಮವಿದೆ ಬಗ್ಗೆ ಉತ್ತರಿಸುವದು. ಧೈರ್ಯಂ— ಯಾವದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ವಾಡುವದಾದರೆ ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿ ಸಾಧಿಸುವ ಉದ್ದೇಶವನ್ನು ಕೆಳ್ಳಿ ದುರಿಗಿ ಇಡತಕ್ಕೆದ್ದು. ಮೋಕ್ಷವೇ ಮಾನವನ ಅಂತಿಮ ಧೈರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಸಂಕೆಲಿ— ಯಾವದೇ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಯಾವ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಯಾವ ಕಾರ್ಯ ವ್ಯಾಪಕೀಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದು. ಇವ್ವೇ ಆಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವ ಯಾವದೇ ಸಂಗತಿ ಮನಸ್ಸಿನ ವಿಷಯವಾಗಿದೆ.

ಮನಸ್ಸಿನ ಕಾರ್ಯಗಳು

ಇಂದ್ರಿಯಾಭಿಗ್ರಹಃ ಕವುರ್ ವನಸಪಃ ಸ್ವಾಸ್ಥೀನಿಗ್ರಹಃ ।
ಉಂಡೋ ವಿಜಾರತ್ ತತ್ತಃ ಪರಂಬುದ್ದಿಂ ಪ್ರವರ್ತತತ್ತಿ ॥

ಇಂದಿರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಅಧಿಷ್ಠಾನವಾಗಿರುವದು, ಮನಸ್ಸು ದುಷ್ಪ ಕರ್ಮದ ಕಡೆಗೆ, ಅನಿಷ್ಟ ಕಾರ್ಯದ ಕಡೆಗೆ, (ದಶವಿಧ ಪಾಪದ ಕಡೆಗೆ) ಹೋಗುತ್ತಿದ್ದರೆ ಅದನ್ನು ಬಗಿ ಹಿಡಿದು ಅನಿಷ್ಟಕಾರ್ಯದಿಂದ ಪರಿಷ ತೀಕ್ಷ್ಣವದು, ಯಾವದೇ ಸಂಗತಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಉಹಿಂಸುವದು, ವಿಚಾರಿಸುವದು, ಇವು ಮನಸ್ಸಿನ ಕಾರ್ಯಗಳಾಗಿವೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ಕಾರ್ಯ ಆದ ಮೇಲೆ ಬುದ್ಧಿ ಕಾರ್ಯ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಮಾರ್ಗತ್ವದೆ.

ನಿಶ್ಚಯಾತ್ಮಕ ಕಾಬುದ್ದಿ — ಮನಸ್ಸು ವಿಚಾರ ಮಾಡಿದ ಸಂಗತಿಯನ್ನು ಕಾಯ್ದರೂಪದಲ್ಲಿ ತರುವದು ಬುದ್ದಿಯ ಕಾಯ್ದ.

ಕೆ ಪ್ರಕಾರ ವನಸ್ಪಿನ ಕುಟುಂಬ ನಡೆದರೂ ಇಂಥ ಮನಸ್ಸನ್ನು ಧಾರಣ ವೊಡುವದು ವಾಗ್ನ ಮನಸ್ಪಿನ ಸ್ಥಾನವಾದ ಹೃದಯವನ್ನು (ಹೃದಯಂ ಜೀತನಾ ಸ್ಥಾನಂ) ಧಾರಣ ವೊಡುವದು ಪ್ರಾಣವಾತದ ಕುಟುಂಬ.

ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತ್ರಿದೋಷಗಳ ಸಂಬಂಧ

ପାତ୍ରଦୋଷର ଶାଖାନ୍ତି କମ୍ପଦଳୀ ନିଯଂତା ପ୍ରଣେତାଙ୍କ ମୁନସ୍ : ।
ଏଥିରେ ହେଉଛି ଅଟୁ. ବିଜାରେ ମାତ୍ରିକ୍ଷେ ପ୍ରେରଣେ ଶୋଦୁପଦୁ ହାଗା ମନ
ସ୍ଵର୍ଗନ୍ତ୍ରୀ ନିଯଂତିରୁ ସୁପଦୁ ପ୍ରାଣବାତଦ କାର୍ଯ୍ୟ. ଇଂଦ୍ରିୟଗଳ କହେଲିଏବେ
ବିନିଧି ଜ୍ଞାନପଦ୍ଧତି ଗ୍ରହଣ ମାତ୍ରିକ୍ଷେ ପାଠ୍ୟପୂର୍ବ ପ୍ରାଣବାତଦିନିର୍ଦ୍ଦେଶେ ନଦେଯୁ
ତ୍ରୁଟିଦେ. ମୁନସ୍ତିନ କାର୍ଯ୍ୟପୁ ନଦେଯିଲିକ୍ଷେ ପ୍ରାଣବାତଦ ହାଗେ ଉଦାନ ବାତପୁ
ଶକ୍ତିଯୁ ମାତ୍ରିକ୍ଷେ ତ୍ରୁଟିଦେ. ଶ୍ରୀପାତ୍ର ଇଦୁ ଉଦାନ ବାତଦ କାର୍ଯ୍ୟ.
କେ କାର୍ଯ୍ୟପୁ
ଏକ ତପାଦରେ ଆପେକ୍ଷାର ଏବଂ ମାଧ୍ୟମ ଉଲଙ୍ଘଣାଗୁଣିତୁଦେ.

ಸಾಧಕ ಪಿತ್ರವು ಹೃದಯುದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಅಭಿಪ್ರೇತವಾಗಿರುವ ಕಾರ್ಯವನ್ನು, ಇಷ್ಟಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸಾಧಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ನನ್ನ ಇದು

ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯವು. ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳ ತಪ್ರಣ ಮಾಡುವದು ತಪ್ರಕ ಕಫಿದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಶಿರಃಸುಸೋಽಕ್ತ ತಪ್ರಣಾತ್ | ಮನಸ್ಸು ರಚೋಗುಣ ಭೂರಿಷ್ಟ ಇರುವದರಿಂದ ಅದು ಒಂಚಲಾವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ತಪ್ರಕ ಕಫಿದಿಂದ ಸ್ಥಿರತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ತಪ್ರಕ ಕಫಿದಿಂದ ಬಂದ ಸ್ಥಿರತ್ವವು ಧಮಾರ್ಥಕಾವಾ ಹೋಕ್ಕ ಗಳಿಂಬ ಸಾಧನಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಸತ್ಯರೂಪರು ಮನಸ್ಸಿನ ಒಂಬಲತ್ವವನನ್ನು ನಾಶವಾಡಿ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರತ್ವ ತರುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಬೇಕೆಂದು ಉಪದೇಶಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ರೀತಿ ಮನಸ್ಸು ಹಾಗೂ ವಾತ ಪಿತ್ತ ಕಫಿಗಳ ಸಂಬಂಧ ಇರುತ್ತದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯೇ ನಾಂ

ದೋಷ ವಿಜ್ಞಾನ

ಯಾವಾದೇ ಪ್ರಾಣಿಯ ಜೀವನ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಶರೀರದ ಪೋತ ಹೊಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ದೃವ್ಯಗಳನ್ನು, ಆಹಾರ, ಜಲ, ವಾಯುಗಳನ್ನು ಬಾಹ್ಯಜಗತ್ತಿನಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತಕ್ಷೋಳುವದು, ಅದನ್ನು ತನ್ನ ಜಾರರಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಡನ ಮಾಡಿ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುದ ಘಟಕಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವದು, ಬೇಡಾಗಿರುವ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯವಾಡಿ ಸವೆದಂಥ ಮಲರೂಪ ದೃವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊರಡುವದು, ಈ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಿದ್ದರೆ ಆ ಪ್ರಾಣಿಯ ವ್ಯಾಪಾರವು ನಡೆಯುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಮಾನವನ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯೂ ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಶರೀರದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅಂಗಾಯಿವಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆದಿದ್ದರೂ ಆಹಾರ ಸೇವನೆ, ಆಹಾರ ಪಚನ, ಮಲಗಳ ವಿಸರ್ಜನೆ ಈ ಮೂರು ಕಾರ್ಯಗಳು ಎಲ್ಲ ರೂಲಿಯೂ ಸಮಾನವಾಗಿ ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲ ಘಟಕಗಳಿಗೆ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಸ್ಥಿತಿ ಮತ್ತು ನಾಶ ಈ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿಂದ ಹೋಗಲೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆಹಾರದಿಂದ ಹೊಸ ಘಟಕಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಕಾರ್ಯ ಮುಗಿದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳ ನಾಶ ಮತ್ತೆ ಆಹಾರಗಳಿಂದ ಹೊಸ ಘಟಕಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಈ ಕ್ರಿಯೆಗಳು ಒಂದೇ ಸವನೆ ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ಇವು ಅವಿಭಿನ್ನವಾಗಿ ನಡೆದಿರುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಯಂತ್ರ ಅನ್ನ ತಾರೆ.

ಶರೀರದ ಬೇಳವನಿಗೆ ಆಹಾರಾದ್ವಯಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ದೃವ್ಯಗಳು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಪ್ರಕಾರದವಿದ್ದರೂ ಅವುಗಳನ್ನು ದೇಹಧಾರಣೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಹಾಗೆ ಪಚನವಾಡಿ ತಯಾರಿಸುವದು, ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅವರುವಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ

ಘಟಕಗಳನ್ನು ಒತ್ತಣಿಗೆ ಸೇರಿಸಿ ಅವುಗಳ ಸಂಯೋಗ ತಯಾರಿಸುವದೂ, ಬೇಡಾಗಿರುವ ದೃವ್ಯಗಳನ್ನು ಬೇಪಡಿಸಿ ಅವುಗಳನ್ನು ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಡುವದು, ಅಂದರೆ ವಿಯೋಗ ಈ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸತತವಾಗಿ ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ಘಟಕಗಳ ಸಂಯೋಗ, ಘಟಕಗಳ ರೂಪಾಂಶರೆ, ಮಲರೂಪ ಘಟಕಗಳ ವಿಯೋಗ ಈ ಮೂರು ಕಾರ್ಯಗಳು ಸತತವಾಗಿ ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಮೂರು ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಮೂರು ಸಂಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಘಟಕಗಳ ಸಂಯೋಗ ನಡೆಸುವದಕ್ಕೆ ಕಫಿದಿಂದೂ, ಘಟಕಗಳ ರೂಪಾಂಶರೆ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ (ಆಹಾರ ಗುಣಭಾವವನನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶರೀರ ಗೊಳಿಬಾವವನ್ನು ಧರಿಸುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ರೂಪಾಂಶರೆ ಸಂಜ್ಞೆ) ಪಿತ್ತವಂದೂ, ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯವಾಡಿ ನಿರುಪಯುಕ್ತವಾಗಿರುವ ದೃವ್ಯ (ಮಲರೂಪ) ಗಳನ್ನು ಬೇಪಡಿಸಿ ಹೊರಡುವದು ಅದಕ್ಕೆ ವಿಯೋಗ, ವಾಽಽ ಎಂದೂ ಅನ್ನ ತಾರೆ. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಫ, ಪಿತ್ತ, ಮಾತಗಳಿಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇವು ಸಮು ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿದ್ದರೆ ದೇಹ ಧಾರಣ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ವಿಕೃತಿಗಾಂಧರೆ ದೇಹ ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ವಿಕೃತಾ ವಿಕೃತಾದೇಹಂ ಷ್ಣಂತಿ ತೇ ವಧರ್ಯಾಯಂತಿ ಜ || ಅ. ಸ್ವ. ಸೂ. ೧

ವಾತಪಿತ್ತ ಲೀಷಾಣ ಏನ ದೇಹಸಂಭವಹೇತವಃ ।

ದೇಹದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಪ್ರತ್ಯಕ್ಷವಾಗಿ ಪಾತ್ರ-ಪಿತ್ತಗಳ ಬೀಜ-ಶುಕ್ರವರಗಳು ಕಾರಣಗಳಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಾದರೂ ದೇಹದಿಂದಲೇ ಹೊರಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದಂತೆ ಮಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಫಗಳು ಇಂದ್ರೇ ಇರುತ್ತವೆ, ಶುಕ್ರ-ಶುಕ್ರವರಗಳ ಸಂಯೋಗ ಮತ್ತು ಆತ್ಮಾ ಇವುಗಳ ಸಂಯೋಗದಿಂದ ಅವಿಕೃತ ದೇಹ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ದೇಹವು ಮಾಡಲನೇ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಆತ್ಮಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮ-ವಾಗಿದ್ದು, ಅದರಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ಘಟಕಗಳು ಉತ್ಪಟಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ದೇಹದ ಬೇಳವನಿಗೆ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಘಟಕಗಳ ಸಂಯೋಗದ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಕಫದ ಕಾರ್ಯವು, ಅಂದರೆ ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಶರೀರ ಗುಣಭಾವ ಹೊಂದಿದ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಬರವಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದು, ಮತ್ತು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವದು ಇರುತ್ತದೆ.

ಶರೀರ ಗುಣಭಾವ ಹೊಂದಿದ ದೃವ್ಯಗಳನ್ನು ಪಚನವಾಡಿ ದೇಹದಲ್ಲಿರತಕ್ಕ ಸಿರಾ, ಸ್ವಾಯಾ, ಹೃದಯ, ಘರ್ಷಣೆ, ಕಂಡರೂ, ಯಕ್ಕತ್ ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳ ಬೇಳವಣಿಗಾಗಿ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಘಟಕಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವದು ಪಿತ್ತದ ಕಾರ್ಯವು. ಹೀಗೆ ಅವರುವಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊರಬಿದ್ದ ಹಾಗೂ ಕಾರ್ಯವಾಡಿ ಸವೆದಂಥ ಮಲರೂಪ ದೃವ್ಯಗಳಿಗೆ ಗತಿಕೊಟ್ಟಿ ಹೊರಡುವದವ ಕಾರ್ಯವು ವಾತ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸರ್ವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿದ್ದರಿಂದ ತೇವ್ಯಾಖಿನಿಃ ಅಂತ ಹೇಳಿದಾರೆ. ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದರೂ ಗೂಡ ಅವುಗಳ

ಮುಖ್ಯ ಸ್ತಾನವೆಂದರೆ, ಕೋಷ್ಟದ ಉಳಿದ್ದು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಫ, ಮಂಧ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಿತ್ತ, ಅಥವಾ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಾತ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ತೇವಾ ಪಿನೋಽಪಿ ಹೃಸ್ತಾಭೀಕ್ಷಾರಧೋಮಧ್ಯಸಂಶ್ರಯಾಃ ।
ಅ. ಪ್ರ.

ಚರ್ಚಕ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು.

ತೈರೇವಾವಾತ್ ಪನ್ನೆತ್ತಿರಧೋಮಧೋಽಧ್ಯ ಸನ್ನಿವಿಷ್ಟ್ಯಃ ಶರೀರ
ಮಿದಂ ಧಾರ್ಯಾತ್ತಿಗಾರ್ಮಿನ ಸ್ಥಾಭಿಸ್ತಿಸ್ಯಃ ಅತಶ್ಚ ತ್ರಿಸ್ಥಾ ಇಂ
ವಾಹಂರೇಕೆ । ತಿನ ಚ ನ್ಯಾಪನ್ನಾಃ ಪ್ರಲಯಹೇತವಃ । ತದೇಭಿ
ರೇವ ಶೋಣಿತ ಚತುಧ್ಯೈ ಸಂಭವ ಸ್ಥಿತಿ ಪ್ರಲಯೇಷ್ಟಪ್ಯಿರಹಿತಂ
ಶರೀರಂ ಭವತಿ ।

ಕೆಲವರ ಮತದೂತೆ ರಕ್ತವು ನಾಲ್ಕನೇ ದೋಷವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆದು
ಸುಶ್ರುತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸುಶ್ರುತ ಸಂಹಿತೆಯು ತಸ್ತಬ್ಜಿತ್ಯೈಯ ಗ್ರಂಥ
ವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ರಕ್ತದ ಮಹತ್ವವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.
ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಸುಶ್ರುತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು—

ನತ್ಯದೇಹಃ ಕಫಾದಸ್ತಿ ನಪಿತ್ತಾನ್ಯಃ ಚ ವಾರುತಾತ್ ।

ಶೋಣಿತಾದಪಿ ನಾನಿತ್ಯಂ ದೇಹ ಪತ್ತೆಸ್ತಿಧಾರ್ಯಾತ್ ॥

ಶರೀರವು ಅವಕೃತವಾಗಿದ್ದಾಗ್ಯಾಗ್ಯಾ ಕಫ, ಹಿತ್ತ ಮತ್ತು ವಾತಗಳಂತೆ ರಕ್ತವೂ
ದೇಹವನ್ನು ಧಾರಣ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಶಹಕಾರಿ ಆಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ.

ಸುಶ್ರುತ ಸಂಹಿತೆಯ ಹೊರತಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ತ್ರಯವದೋಷಾಃ
ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದು, ರಕ್ತದೋಷವು ನಾಲ್ಕನೇ ದೋಷವೆಂದು ಒಷಿಕೊಂಡಿಲ್ಲ. ಆದಕ್ಕೆ
ಕಾರಣ ಅಂದರೆ ವಾತ, ಹಿತ್ತ, ಕಘಗಳು ಬೇರೆ ಯಾವದರಿಂದಲೂ ದೂಷಿಸಲ್ಪಡದೆ
ತಾವೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಘಟಕಗಳನ್ನು ದೂಷಿಸುತ್ತಿದ್ದು. ರಕ್ತವು ವಾತ, ಹಿತ್ತ,
ಕಘಗಳಿಂದ ದೂಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಬೇರೆ ಘಟಕಗಳನ್ನು ದೂಷಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ
ನಾಲ್ಕನೇ ದೋಷವೆಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಹಾಗೂ ದೋಷಗಳು ಧಾತುಗಳ
ಅಶ್ರಯದಿರುತ್ತವೆ. ರಕ್ತವು ಬೇರೆ ಘಟಕಗಳ ಅಶ್ರಯದಿರಿದೆ ಹಿತ್ತದ
ಅಶ್ರಯ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಇದನ್ನೇ ಸುಶ್ರುತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಣಾಗಳ ಆಮ ಪಕ್ಷ
ವಿಚಾರಣವನ್ನು ಹೇಳಿದೆ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದು.

ವಾತಾಧೃತಿ ನಾಸ್ತಿರುಜಾನಪಾಕಃ ಪಿತ್ತಾಧೃತಿ ನಾಸ್ತಿಕಫಾಜ್
ಪೂರ್ಯಃ ।

ತಸ್ತಾನ್ ಸನುಸ್ತಾನ್ ಪರಿಪಾಕಕಾಲೀ ಪಜಂತಿ ಶೋಧಾನ್ಯಾಯಾ
ವಿನ ದೋಷಾಃ ।

ಕಾಲಾಂತರೇಣಾಭ್ಯಾದಿತಂ ತು ಪಿತ್ತಂ ಕೃತ್ಯಾನಶಿ ವಾತ ಕಫಾ
ಪ್ರಸಹ್ಯಃ ।

ಪಜತ್ಯೈ ತಃ ಶೋಣಿತನೇವ ಸಾಕೋಽಮತೋಽಪರೇಷಾಂ ವಿದುಷಾಂ
ದ್ವಿತೀಯಃ || (ಸು. ಸಾ. ೧೮-೮)

ದೋಷ ಧಾರ್ಯ ಮಲಮೂಲಂ ಹಿ ಶರೀರಂ ।

ಪಂಚಮಾಂಭಾತ ವಿಕಾರ ಸಮುದಾಯಾತ್ಕ ಅನ್ನವನ್ನು ವಾನವನು
ಸೇವಿಸುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಆತನ ಶರೀರದಲ್ಲಿನ ಪಂಚಮಾಂಭಾತಗಳ ಗುಣಗಳೇ
ಶರೀರ ಧಾರಣಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಶಾರೀರಧಾರ್ಯ
ಗುಣ ಅನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವು ಇಪ್ಪತ್ತು ಇರುತ್ತವೆ. ಅವು ಗುರು, ಲಘು, ಶೀತ,
ಉಷ್ಣ, ಸ್ವಿಗ್ರಹಿ, ರೂಕ್ಷ, ಮಂದ, ತೀಕ್ಷ್ಣ, ಸ್ಥಿರ, ಸರ, ಮೃದು, ಕರಿಣ, ವಿಶದ, ಪಿಣ್ಣಿ, ಲ,
ಶ್ಲಾಷ್ಣಿ, ವಿರ, ಸೂಫಲ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಸಾಂದರ್ಭ, ದ್ರವ ಇವು ಇರುತ್ತವೆ,

ಅಹಾರವು ಪಚನವಾದ ಹೇಳಲೆ ಆದು ತನ್ನ ಗುಣಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶರೀರ
ಗುಣಭಾವ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಈ ಶರೀರ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಏರಡು ಪ್ರಕಾರ— ೧) ಮಲ
ಭಾತ, ೨) ಪ್ರಸಾದಭಾತ ಎಂಬವು ಇರುತ್ತವೆ. ಮಲಭಾತ ಅಂದರೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ
ಪೀಡೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವಂಧವು. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರ— ೩) ಬಹಿಮೂರ್ವಿ
ಅಂದರೆ ಶರೀರ ಟಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವಂಧವು. ಉದಾ— ಮೂಗು, ಶೀವಿ,
ಕಣ್ಣಗಳಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವಂಧವು, ೪) ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಮಾಡಿ ಪಕ್ಷವಾಗಿರುವ
ಧಾತುಗಳು, ೫) ಪ್ರಕುಪಿತವಾಗಿರುವ ವಾತ, ಹಿತ್ತ, ಕಘಗಳು, ೬) ಶರೀರ—
ದಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಪೀಡೆಯನ್ನುಂಟುಮಾಡುವ ಭಾವಗಳು. ಉದಾ—
ವಿಮಾಗ್ರವಾಗಿರುವ ಶರೀರ ಧಾತುಗಳು ಅಧಿವಾ ಅಜೀರ್ಣ ಮುಂತಾದಪ್ರಗಳು
ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗೆ ಮಲ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಸಾದಭಾತವಾಗಿರುವ ಶಾರೀರ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಏರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು. ಗುಣ
ಗಳಿಂದ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವಂಧವುಗಳಿಗೆ ದೋಷಗಳಿಂತಲೂ, ದ್ರವಗಳಿಂದ ಕಾರ್ಯ
ಮಾಡುವಂಧವುಗಳಿಗೆ ಧಾತುಗಳಿಂತಲೂ ಸಂಜ್ಞೆ.

ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ಗುಣಗಳು ಹೇಳಲೆ ಬರೆದ ಪ್ರಕಾರ ೨೦ ಇರುತ್ತವೆ.
ಅವುಗಳನ್ನು ಮೂರು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿ ಮೂರು ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಅವು
ಹೀಗೆ—

ರೂಕ್ಷ, ಲಘು, ಶೀತ, ವಿರ, ಚಲ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಈ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಾರ್ಯ
ಮಾಡುವ ದ್ರವಗಳೆ ವಾತದೋಷವೆಂದು ಅನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕಿಂಚಿತ್ ಸ್ವೇಚ್ಛಾಕ್ರ ದ್ರವ್ಯ, ತೀಕ್ಷ್ಣ, ಉಷ್ಣ, ಲಘು, ವಿಸ್ರ, ಸರ, ದ್ರವ
ಈ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಹಿತ್ತದೋಷ ಎಂದು ಅನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಗುರು, ಶೀತ, ಮೃದು, ಸ್ವಿಗ್ರಹಿ, ಮಧುರ, ಸ್ಥಿರ, ಪಿಣ್ಣಿಲ ಈ ಗುಣಗಳಿಂದ
ಎರ್ಣ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಕಫ ಎಂದು ಅನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಶರೀರ ಧಾರಣದಲ್ಲಿ ದೋಷ ಧಾತು ಮಲಗಳಿಗೆ ಸಮನಾದ ಮಹತ್ವ ಇರು
ತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಓಂದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ದೋಷ

ಗಳಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತ ಮತ್ತು ಕೆಫ್ ದೋಷಗಳು ಧಾರುಗಳು ಮತ್ತು ಮಲಗಳು ವಾತ ದೋಷದ ಪ್ರೇರಣೆ ಇಂದಲೇ ಅಂದರೆ ಗತಿಯಿಂದಲೇ ವರ್ತಿಸುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮರೆಯಲಾಗದು.

ಪಿತ್ತಂ ಪಂಗುಕಷ್ಟಃ ಪಂಗು ಪಂಗನೋಮಲಧಾತನಃ ।
ವಾಯುನಾಯತ್ರನಿಯಂತೆ ತತ್ತಗಜ್ಞಂತಿ ಮೇಘವತ್ ॥

ಶಾರೀರ ಗುಣಗಳು ಮತ್ತು ಮಹಾಭೂತಗಳು

ಶಾರೀರ ಗುಣಗಳು ಅಂದರೆ ಜೀವಧಿ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುವ ಗುಣಗಳು ಇವು ಪ್ರದಿಧಿಕಾರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಈ ಗುಣಗಳಿಗುದರೂ ಸಾಮಾನ್ಯ ಮತ್ತು ವಿಪರ್ಯಾಯದ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರದಿಧಿಕಾರಿಸುತ್ತಾರೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲಿಲ್ಲವೆಂದು ಅಗತ್ಯದಾಗಿದೆ.

ಈ ವಿವರವನ್ನು ಮುಂದೆ ಬರೆದ ಪ್ರಕಾರ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಗುಣ	ಪ್ರಧಿಷ್ಟ	ಆಪ್ತ	ತೇಜ	ವಾಯು	ಆಕಾಶ
ಗೂರು	+	+	—	—	—
ಲಘು	—	—	+	+	+
ಶೀತ	—	+	—	—	—
ಉಷಣ್ಣ	—	—	+	—	—
ಸ್ವಿಗ್ರಹಿ	—	+	—	—	—
ರೂಪ್ಯ	+	—	+	+	—
ಪುಂಡ	+	+	—	—	—
ತೀಕ್ಷ್ಣ	—	—	+	—	—
ಸ್ವಿರ	+	—	—	—	—
ಸರ	—	+	—	—	—
ಮೃದು	—	+	—	—	+
ಕರಿಣ	+	—	—	—	—
ವಿಶದ	+	—	+	+	+
ಪಿಂಚಿಲ	—	+	—	—	—
ಶೈಕ್ಷಣ	—	—	+	—	+
ವಿರ	+	—	+	+	—
ಶಾಕ್ಷಣ್ಣ	—	—	+	+	+
ಸೂಳ	+	—	—	—	—
ಸಾಂದ್ರ	+	—	—	—	—
ದ್ರವ	—	+	—	—	—

ಶ್ರಿದೋಷ ಮತ್ತು ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತಗಳು

ಶರೀರವು ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಈ ಹೊದಲು ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ದೋಷಧಾತ್ರ ಮಲಗಳು ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವಾಗಿವೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತುಮಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಶಾರೀರ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಮಹಾಭೂತಗಳಿರುತ್ತವೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಮೇಲೆ ಬರೆದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಣಗಳಿಳ್ಳು ಮಹಾಭೂತಗಳಿಂದಲೇ ದೋಷಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಮಹಾಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯು ಆಕಾಶ ಮತ್ತು ವಾಯು ಇವುಗಳಿಂದ ವಾತದೋಷವು, ತೇಜ ಮಹಾಭೂತದಿಂದ ಪಿತ್ತದೋಷವು, ಮತ್ತು ಆಪ್ತ ಹಾಗೂ ಪ್ರದಿಧಿ ಮಹಾಭೂತದಿಂದ ಕಷ ದೋಷವು ಉತ್ಪನ್ನಮಾಗಿದೆ.

ಇವುಗಳ ಮುಖ್ಯಕಾರ್ಯ ವಿಸರ್ಗ, ಆದಾನ, ವಿಕ್ಷೇಪ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದು ಕಷ ಒತ್ತು ವಾತಗಳಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ವಿಸರ್ಗಾದಾನ ವಿಕ್ಷೇಪ್ಯೇ ಸೋಮಸೂರ್ಯಾನಿಲಾಯಧಾ ।

ಧಾರಯಂತಿ ಜಗದ್ದೀಕಂ ಕಷಷಿತ್ತಾನಿಲಾಸ್ತಧಾ ॥ ಸು. ಸೂ. ೨೦-೮

ಕಷವು ಘಟಕಗಳನ್ನು ಸಂಯೋಗ ಹೊಂದಿಸಿ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬಲವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಟ್ಟ ವಿಸರ್ಗಕಾರ್ಯ ವಾಡುತ್ತದೆ. ಪಿತ್ತವು ಘಟಕಗಳನ್ನು ರೂಪಾಂತರಿಸಿ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ಪಾದವನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿಟ್ಟ, ಘಟಕಗಳನ್ನು ಕ್ಷೇಣಮಾಡಿ ಆದಾನಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ವಾತವು, ಕಾರ್ಯಮಾಡಿ ಪಕ್ಷವಾದ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ಅವುಗಳಿಂದ ನಿರ್ವಾಣವಾದ ಮಲರೂಪದ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರದೂಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಗತಿಕೊಟ್ಟಿಟ್ಟ, ವಿಕ್ಷೇಪ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಷಗಳು ದೇಹದಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯ ವಿಶೇಷ ಸಿದ್ಧಾಂತ

ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವಭಾವಾನಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ನೃಧಿ ಕಾರಣಂ ।

ಹಾರ್ಷಿಕೇತುಂವಿಂಶತ್ತೀ ಪ್ರಷ್ಣತ್ತಿರುಭಯಂಸ್ಯತ್ತೆ । ಚ. ಸೂ. ೧೦-೪೪

ಸಾಮಾನ್ಯ ನೇರಕತ್ತೆ ಕರಂ ವಿಶೇಷಸ್ತ ಪ್ರಷ್ಣತ್ತಿರುಭಯಂಸ್ಯತ್ತೆ ।

ತುಲ್ಯಾಧರ್ತಾರ್ಥಿ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ವಿಶೇಷಸ್ತ ವಿಪರ್ಯಾಯಃ ।

ಚ. ಸೂ. ೧೦-೪೫

ಶರೀರದ ಪ್ರದಿಧಿಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಭಾವಗಳ ಪ್ರದಿಧಿಯಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರದಿಧಿಯಾಗಿ ದೋಷ ಧಾರು ಮಲಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ (ದ್ರವ್ಯ ಗುಣ ಕರ್ಮದಿಂದ) ಇದ್ದರೆ ಅದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸಾಷ್ಟಾಸ್ಯತ್ತಿರುವನ್ನಂಟುಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಧಾರು ಸಾಮ್ಯ ಎಂದು ಸಂಜ್ಞೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಆಯುಖೇದದ ಉದ್ದೇಶವು ಇದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಧಾರು ಸಾಮ್ಯ ಶ್ರೀಯಾ ಚೋಡ್ರೂಪ

ತಂತ್ರಸ್ಯಾಸ್ತಿ ಪ್ರಯೋಜನಂ । ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರದ ಸಾಮ್ಯತೆ ಉಂಟಾಗದೆ ವೈಪುತ್ತ ಉಂಟಾದರೆ ರೋಗೀಽಪ್ತತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ‘ರೋಗಸ್ತು ದೋಪ ವೈಪುತ್ತಂ ಸಾಮ್ಯಂ ಪ್ರಕೃತಿರುಚ್ಯತೇ’. ಈ ವೈಪುತ್ತವು ಪ್ರದಿಷ್ಠಾ ಅಥವಾ ಕ್ಷಯರೂಪದಿಂದಿರಬಹುದು. ಸಮಾನ ಗುಣದಿಂದ ಅವುಗಳ ಪ್ರದಿಷ್ಠಾ, ಅವುಗಳ ವಿಪರೀತ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕ್ಷಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಶರೀರ ವ್ಯಾಪಾರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಅಥವಾ ಕಡಿಮೆ ಆಗಿ ರೋಗವನ್ನುಂಟಿಲ್ಲ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಯಾವದೇ ಪದಾರ್ಥದ ಪ್ರದಿಷ್ಠಾಯಾಗಬೇಕಾದರೆ ಅದೇ ಗುಣದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ನ್ನೊಗಲೀ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾಗಿರುವ ಗುಣಗಳು ಪದಾರ್ಥಗಳನ್ನೊಗಲೀ ಸೇವಿಸುವದರಿಂದ ಅಯಾ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಪ್ರದಿಷ್ಠಾಯಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಅಯಾ ಪದಾರ್ಥಗಳ ವಿಪರೀತ ಗುಣದ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸೇವನಲಿಂದ ಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರಕ್ತ ಮಾಂಸಾದಿ ಧಾತುಗಳ ಪ್ರದಿಷ್ಠಾಗಾಗಿ ಅದೇ ರೂಪ ತಾಳಿದ ಅಂದರೆ ಪ್ರತ್ಯಾಕ್ಷರಕ್ಕೆ ರಕ್ತಮಾಂಸಾದಿಗಳನ್ನೇ ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ತಕ್ಷಣಾಳ್ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ರಕ್ತಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಮಾಂಸಕ್ಕೆ ಸಮಾನವಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಗೋದಿ, ಬೆಲ್ಲ, ದಾಧಿಯ ಮುಂತಾದವರುಗಳು.

ಈ ಸಾಮಾನ್ಯವು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಶೈಲೀಕಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಮೂರು ವಿಧಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ೧) ಸಾಮಾನ್ಯಂ ಪ್ರದಿಷ್ಠಾರಣಂ ಈ ಪದದಿಂದ ದ್ರವ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯಪೆಂದೂ, ೨) ಸಾಮಾನ್ಯಮೇಕತ್ವಕರಂ ಪದದಿಂದ ಗುಣ ಸಾಮಾನ್ಯಪೆಂದೂ, ೩) ತುಲ್ಯಾರ್ಥತಾ ಈ ಪದದಿಂದ ಕರ್ಮ ಸಾಮಾನ್ಯಪೆಂದೂ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ದ್ರವ್ಯ ಸಾಮಾನ್ಯ— ರಕ್ತದಿಂದ ರಕ್ತಪ್ರದಿಷ್ಠಾ, ಮಾಂಸದಿಂದ ಮಾಂಸಪ್ರದಿಷ್ಠಾ. ಗೋದೂರು, ವಾಷದಿಂದ ಮಾಂಸಪ್ರದಿಷ್ಠಾ.

ಗುಣ ಸಾಮಾನ್ಯ— ಹಾಲು ‘ಸದ್ಯಃ ಶಕ್ತಕರಂ ಪಯಃ ।’ ಹಾಲು ಇದು ಶಕ್ತಧಾತುವಿಗೆ ಸಮಾನ ದ್ರವ್ಯ ಇಲ್ಲಿದ್ದರೂ, ಹಾಲಿನಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವಿಗ್ರಹ, ಮಧುರ, ಗುರು ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಶಕ್ತಧಾತುವಿನ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಶಕ್ತಪ್ರದಿಷ್ಠಾಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಸದ್ಯಃ ಶಕ್ತಕರಂ ಪಯಃ ।

ಕರ್ಮ ಸಾಮಾನ್ಯ— ಇದರಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಿಕ, ವಾಚಿಕ, ಪ್ರಾನಸಿಕ ಹಿಂಗೆ ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕಾರ್ಯಿಕ ಕರ್ಮ— ಧಾವನ, ಪ್ಲವನ, ಅತಿ ಮಾರ್ಗಕ್ರಮಣ ಇವುಗಳಿಂದ ವಾತ ಪ್ರದಿಷ್ಠಾಯಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವಷ್ಟಿ ಸುಖಿದಿಂದ ಕಫದೋಷದ ಪ್ರದಿಷ್ಠಾಯಾಗುತ್ತದೆ. ನಿದ್ರೆಯು ಪ್ರತ್ಯಾಕ್ಷರಕ ಕಫಕಾರಕ ಇಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಘಟಕಗಳ ಪಾಕ ಅಥವಾ ಸವಕಳಿಯನ್ನು ಕಡಿಮೆಮಾಡಿ, ಘಟಕಗಳ ಸಂಚಯಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ನಿದ್ರೆಯು ಕಫಕಾರಕವೆಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ.

ವರಾನಸಿಕ ಕರ್ಮ:— ಕಾಮ, ಶೋಕ, ಭಯದಿಂದ ವಾತ ಪ್ರದಿಷ್ಠಾ, ಕೊರ್ಧದಿಂದ ಪಿತ್ತ ಪ್ರದಿಷ್ಠಾಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಮಾನ ಪದಾರ್ಥಗಳಿಂದ ಪ್ರದಿಷ್ಠಾಗುತ್ತವೆಂಬದು ಒಂದು ನಿಯಮ. ಕೆಲವು ಪದಾರ್ಥಗಳು ದ್ರವ್ಯಗಳ ಕರ್ಮದಿಂದ ಪ್ರದಿಷ್ಠಾ ಮಾಡದೆ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಪ್ರದಿಷ್ಠಾಯಾ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಘೂತದಿಂದ ಆಗ್ನಿಪ್ರದಿಷ್ಠಾಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿಪ್ರದಿಷ್ಠಾಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಮಾನ ಗುಣಗಳಿಂದ ಸಮಾನ ಗುಣಗಳ ಪ್ರದಿಷ್ಠಾ ಆಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಲಿಕೆಕ್ಕಿಸಾಡ್ದುಬಿಲ್ಲ. ಅದೇ ದ್ರವ್ಯದಲ್ಲಿರುವ ಕೆಲವು ಗುಣಗಳು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಪ್ರದಿಷ್ಠಾಯಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಆಮಾಲಕಿ, ಇದರಲ್ಲಿರುವ ಅಮ್ಲರಸವು ಪಿತ್ತಕರವಾಗಿದೆ. ಅದರಲ್ಲಿರುವ ಶೀತಗಳ ಮತ್ತು ಮಧುರ ವಿಪಾಕವು ಪಿತ್ತಕ್ಕೆ ವಿರುದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅಮಲಕಿಯು ಪಿತ್ತವರ್ಥಕವಾಗದ ಪಿತ್ತನಾಶಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ— ಆಶ್ವಗಂಧಿ ಇದು ಕಪಾಯ ರಸ ಹಾಗೂ ತಿಕ್ತರಸದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಇವರೆಡೂ ರಸಗಳು ವಾತಕಾರಕ ಹಾಗೂ ಶಕ್ತನಾಶಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಶ್ವಗಂಧಿಯಿಂದ ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಆಗಬೇಕಾಗಿದ್ದವು. ಆದರೆ ಅದರಲ್ಲಿಯ ಮಧುರ ವಿಪಾಕದಿಂದ ವಾತನಾಶಕ, ಶಕ್ತವರ್ಥಕ ಕಾರ್ಯವಾದದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಸಾಮಾನ್ಯಪೇ (ಸಮಾನ ದ್ರವ್ಯಪೇ) ಪ್ರದಿಷ್ಠಾಗೆ ಕಾರಣವಾಗದೆ ಸಮಾನ ದ್ರವ್ಯಗಳು, ಸಮಾನ ಗುಣಗಳು, ಸಮಾನ ಕರ್ಮಗಳು ಪ್ರದಿಷ್ಠಾಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಶೇಷ

ವಿಶೇಷತೆ ವ್ಯಾವರ್ತಯತೆ ಇತಿ ವಿಶೇಷ ಎಂಬುದು ವ್ಯಾವರ್ತಕ ಪದದಿಂದ ಒಂದರಿಂದ ಮತ್ತೊಂದು ಭಿನ್ನ ಮಾಡುವುದು ಎಂಬರ್ಥದಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಂಟು. ಉದಾ— ಮಾಂಸಪ್ರದಿಷ್ಠಾ ರಕ್ತದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ.

ಸಾಮಾನ್ಯದಂತೆ ವಿಶೇಷವೂ ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ೧) ಹಾಸಹೇತು ವಿಶೇಷ, ೨) ಪ್ರಧಕ್ತಪ ವಿಶೇಷ, ೩) ವಿಪರ್ಯಾಯ ವಿಶೇಷ.

ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರದಿಷ್ಠಾಯ ಹೇಗೆ ರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವೇ ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಕ್ಷಯವ ಸಹ ರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಹಾಸಹೇತು ಎಂದು ಅನ್ನತಾರೆ. ಹಾಸಹೇತು ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿದೆ.

೧) ದ್ರವ್ಯ ವಿಶೇಷ, ೨) ಗುಣ ವಿಶೇಷ, ೩) ಕರ್ಮ ವಿಶೇಷ.

೧) **ದ್ರವ್ಯಹಾಸಹೇತು ವಿಶೇಷ:**— ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮಾಂಸಧಾತುವಾಗಲೀ ಅನ್ನಧಾತುವಾಗಲೀ ಹಾಸವಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಇಯಾ ದ್ರವ್ಯ ಇ ಅಭಾವ. ಉದಾ— ಮಾಂಸ ಕ್ಷೀಣತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಂಸವರ್ಥಕ ಆಹಾರವಾಗಲೀ ಅಥವಾ

ವಾಂಶಾರ್ಥಾರ್ಥಾಗಲೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಇಂಥ ಹೃಸಹೇತುವಿಗೆ ಕಾರಣ ಆಯಾ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಅಭಾವ.

೧) ಗುಣಹಾರ್ಸ ಹೇತು :— ಉಪ್ಪುಗುಣ ಮತ್ತು ಕಷಾಯ ರಸದಿಂದ ಕುಲಕ್ಕಿಂತ ಶುಕ್ರಕರದ್ದಿಯ ಶಿಂಠಗುಣ ಮತ್ತು ಸ್ವಿಗ್ರಹಣವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಶುಕ್ರನಾಶ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಉಷಾ ಕೆಲತ್ತಾ ಪಾಕೇವ್ಯಾ ಕಷ್ಪ ಶುಕ್ರಾನಿಲಾಪೇಹಾ ।

೨) ಕರುಂಹಾರ್ಸ ಹೇತು ವಿಶೇಷ :— ಇದರಲ್ಲಿ ಮೂರು ಪ್ರಕಾರ ಗಳು— ಕಾರ್ಯಿಕ, ವಾಚಿಕ, ಮಾನಸಿಕ.

೩) ಕಾರ್ಯಿಕ :— ರಾತ್ರಿ ಜಾರಕ್ಕೆ ಮಾಡುವದರಿಂದ ರೂಕ್ಷ ಗುಣ ಬೆಳೆದು ಕಷ್ಪ ಶ್ವೇಣಿವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಯಾಮ ಮಾಡುವದರಿಂದ ಮೇದಕ್ಕಿಂತ, ಸಾಹಸದಿಂದ ಶಂರದಲ್ಲಿಯ ಸೌಮ್ಯಗುಣದ ನಾಶ.

೪) ನಾಜಿಕ :— ಅತ್ಯಂತ ಭಾವಣದಿಂದ ಬಿಜನಾಶ.

೫) ಮಾನಸಿಕ :— ಭಯ, ಶೋಕದಿಂದ ವಾತ ವೃದ್ಧಿಯಾಗಿ ಅಗ್ನಿ— ವಾಂದ್ಯ, ಅಶಿಷಾರ ಉಂಟಾಗುವದು.

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸಮಾನವಾದ ಕಾರಣಗಳ ಹೃಸದಿಂದ ಕ್ಷಯ ಉಂಟಾಯಿತು. ಅದರೆ ಅಸಮಾನ ಕಾರಣದಿಂದಲೂ ಹೃಸಮಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಸೇತು ಕಟ್ಟಿದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಪ್ರದೇಶಗಳಿಗೆ ನೀರಿನ ಕೊರತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹಕ್ಕೆ ಕಟ್ಟಿದ ಸೇತು ನೀರಿನ ಸಮಾನ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೂ ಸೇತು ಕಟ್ಟಿದರು ಅಂದರೆ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಹೋಗುವ ನೀರಿನ ಪ್ರವಾಹವನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಿದ್ದರು ನೀರಿನ ಹಾಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ ಅಂದರೆ ಮೇದೋವೃದ್ಧಿಯಿಂದ ಮುಂದಿನ ಧಾತುಗಳ ಪೋಷಕ ಆಗದೆ ಇರುವದ ರಿಂದ ಅಸ್ಥಿ, ಮಂಜ್ಞಾ, ಶುಕ್ರ ಧಾತುಗಳ ಕ್ಷಯ (ಹೃಸ) ಉಂಟಾಗಿ ನಷ್ಟಿಸಕ್ಕೆ ಬರುವದು. ಇಂಥ ಕಾರಣಗಳು ಹೃಸ ಹೇತುಗಳ ಕಾರಣಗಳು.

ಕೆಲವು ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ಗುಣದ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ವೃದ್ಧಿಯಾದದ್ದು ಕಂಡು ಬರುವದಲ್ಲಿ. ಅಂಥ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ಕ್ಷಯವನ್ನು ತಡೆಗಟ್ಟಿತ್ತುದೆ. ಉದಾ— ಗ್ರಿಷ್ಮ ಮತ್ತು ವಿನಿಲ್ಲಿ ಮಧುರಾದಿ ಕಷ್ಪವರ್ಧಕ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸೇವನದಿಂದ ಕಷ್ಪವೃದ್ಧಿಯಾದದ್ದು ಕಂಡು ಬರುವದಲ್ಲಿ. ಇದರಿಂದ ಕಷ್ಪ ವೃದ್ಧಿಯಾಗಿಲ್ಲವೆಂದು ಹೇಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಗ್ರಿಷ್ಮ ಮತ್ತು ವಿನಿಲ್ಲಿಯ ಕಷ್ಪವು ಬಹಳ ಶ್ವೇಣಿವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಮಧುರಾದಿ ಆಹಾರದಿಂದ ಅದು ಪೋಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇನ್ನೊಂದು ಉದಾಹರಣೆ ಅಂದರೆ ವ್ಯಾಯಾಮ. ವ್ಯಾಯಾಮದಿಂದ ಮೇದವು ಶ್ವೇಣಿವಾದದ್ದು ಕಂಡು ಬಂದರೂ ಮಾನಸ ಧಾತುವಿನ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾಯುಗಳ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಲಘುತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಾತ

ವೃದ್ಧಿಯಾದದ್ದು (ಮೇದ ಶ್ವೇಣಿತೆಯಿಂದ) ಕಂಡು ಬರುವದಲ್ಲಿ. ಲಘುತ್ವ ಅಂದರೆ ಕಾರ್ಯವಾಡುವ ಸಾಮಾಜಿಕ ಎಂದರೆ.

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಮಾನ ಗುಣದ ದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಕೇವಲ ಒಂದೇ ಬಂದು ದ್ರವ್ಯದ ವೃದ್ಧಿ ಅಥವಾ ಕ್ಷಯವಾಗುವದರಿಂದ ರೋಗ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ಮಾನಸ ಧಾತುವಿನವೃದ್ಧಿ ಅದರೆ ‘ಮಾನಸ ಗಂಡಾಬುಂದ್ರಗ್ರಂಥಿ ಗಂಡೋರೂದರ ವೃದ್ಧಿತಾ’ ಅಥವಾ ಮೇದ ಶ್ವೇಣಿವಾಗುವದರಿಂದ ಮೇದಸಿ ಸ್ವಾಪನಂ ಕಣ್ಣಾಃ ತ್ವಿಹೈಷಿ ಪೃಥಿವೀ ಕೃಶಾಂಗತಾ’ ಇವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಿರುಭಯಸ್ತತು ಈ ತತ್ತ್ವದಿಂದ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ವೇಣಿವಾಗಿರುವ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ ಸಮ ಅವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಾಯಿಸುವದ್ದೆ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯು ಉದ್ದೇಶ. ಇದರಿಂದ ಆರೋಗ್ಯವನ್ನೇ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರೀಜಾಃ ವಧಣಿಯಿತವಾಃ ವೃದ್ಧಾಃ ಪ್ರಪಣಿತವಾಃ ಸಮಾಃ ಸಾಲಯಿತವಾಃ ।

ಎಂದು ಸುಶ್ರೂತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದುಂಟು.

೨ ನೇ ವಿಶೇಷ ಅಂದರೆ ಪ್ರಥಕ್ತಪಕ್ತತ್ರಾ :— ಒಂದು ದ್ರವ್ಯವು ಇನ್ನೊಂದು ದ್ರವ್ಯದಿಂದ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುವದನ್ನು ಅಲಿಟ್ಯಾಕೊಳ್ಳುವದೇ ಪ್ರಥಕ್ತಪಕ್ತತ್ರಾ ವಿಶೇಷ. ಉದಾ— ಮಾನಸದಿಂದ ರಕ್ತವು ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ರಕ್ತದಿಂದ ಮೇದವು ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಸ್ಹಾಲಾಸಿಷ್ಮಂ ಮಜ್ಜಾ ಅಣ್ಣಸಿಷ್ಮಂ ಸರಕ್ತೆಂ ಮೇದ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಹಾಲಾಸಿಷ್ಮಂ ಯಾಗಲೀ ಅಣ್ಣಸಿಷ್ಮಂ ಯಾಗಲೀ ಒಂದೇ ಜಾತಿಯವಿದ್ದರೂ ಅದರಲ್ಲಿಯ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗಿವೆ. ಒಂದರಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜಾ ಹಾಗೂ ಇನ್ನೊಂದರಲ್ಲಿ ಸರಕ್ತಪೆಯೇ ಇವುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಭೇದವು ಪ್ರಥಕ್ತಪಕ್ತತ್ರಾ ವಿಶೇಷವು. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಮಾನಸಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿರ್ವಾಣವಾದ ಮೇದಧಾತು ಹಾಗೂ ಅಣ್ಣಸಿಷ್ಮಂ ಯಾಗಲ್ಲಿಯ ಸರಕ್ತಪೆಯೇ ಇವು ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇದೂ ಪ್ರಥಕ್ತಪಕ್ತತ್ರಾ ವಿಶೇಷ ಇರುತ್ತದೆ.

೩ ನೇ ವಿಶೇಷ ನಿಷಯಾಯ :— ನಿಷಯಾಯ ಅಂದರೆ ವಿರುದ್ಧ ದ್ರವ್ಯವು. ಉದಾ— ಮಧುರ, ಅಮ್ಲ, ಲಪಣ ರಸಗಳು ವಾತನಾಶಕವಾಗಿವೆ. ವಾತವೃದ್ಧಿಯಲ್ಲಿ ಈ ರಸಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ರಾಜಯಕ್ಷಾದಲ್ಲಿ ಸೋರ್ತೆಂಝೋರ್ಥ ಇರುತ್ತದೆ. ಮಧ್ಯವು ಸೋರ್ತೆಸ್ನಿಗಳ ಶೋಧನ ಮಾಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ರಾಜಯಕ್ಷಾದಲ್ಲಿ ಮಧ್ಯವನ್ನು (ವಾದ್ವಿಕ) ಉಪಯೋಗಿಸಬೇಕು. ಇದನ್ನೇ ಪೃಥಿವೀ ಸಮಾನ್ಯಃ ಸಮಾನ್ಯಃ ಸಮೇಪಾಂ ವಿಪರೀತ್ಯೇವಿಪರ್ಯಾಯಃ ಎಂತಲೂ ಅಪ್ಯಾಂಗ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದುಂಟು.

ಪೃಥಿವೀ ಅಥವಾ ಕ್ಷಯವನ್ನು ಅಲಿಟ್ಯಾಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಒಂದು ಸೂತ್ರವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಕುನಳತೇಂಖಿ ರುಜಿಂ ದೋಷಾ ನಿಪರೀತ ಸಮಾನಯೋಃ ।

ವೃದ್ಧಾಃ ಪ್ರೀಜಾಶ್ಚ ಭೂಯಿಷ್ಟಂ ಲಕ್ಷ್ಯ ಯಂತ್ಯಬುಧಾಸ್ತನ್ನಾಃ ॥ ಅ.ಪ್.

ಪ್ರಾಧ್ಯಾವಾದ ದೋಷಧಾತು ಮಲಗಳ ವಿಪರೀತ ದೃಷ್ಟಿಗಳ ಇಚ್ಛೆ ಮತ್ತು
ಈಂಬಾದ ದೋಷಧಾತು ಮಲಗಳ ಸಮಾನ ದೃಷ್ಟಿಗಳ ಇಚ್ಛೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.
ಇದನ್ನು ಮೂಲವಿರು ಗಮನಕ್ಕೆ ತಂದುಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ.

-೪೨-

ವಾತದೋಷ

ವಾತ ಧೂತುವಿನ ಅರ್ಥ ಗತಿ ಎಂದು ಇರುತ್ತದೆ. ಗತಿ—ಗಂಧನಯೋಃ ।
ವಾ ಧಾತುವಿಗೆ ತನ್ ಪ್ರತ್ಯೇಯ ಹತ್ತುಪಡರಿಂದ ವಾತ ಈ ಶಬ್ದವು ಉಂಟಾಗಿದೆ.
ಅದ್ದರಿಂದ ವಾತ ಅಂಸರೆ ಗತಿ ಕೊಡುವದು ಎಂಬರ್ಥ. ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಯಾವದೇ
ಕಾರ್ಯ ನೋಡಿದರೆ ಆದರಲ್ಲಿ ಗತಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಆಹಾರ ತಕ್ಷಿಳ್ಳುವದು,
ನುಂಗುವದು, ಉಸುರಾಡಿಸುವದು, ಖಳುವದು, ಕುಳಿತುಕೊಳ್ಳುವದು, ಮಲ—
ವಿಸಜ್ಞನೆ ಮಾಡುವದು, ಹೃದಯಾದಿಂದ ಶರೀರದ ಎಲ್ಲ ಭಾಗಗಳಿಗೆ ರಸರಕ್ತದ
ಪೂರ್ವಕ ಮಾಡುವದು ಮುಂತಾದ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ವಾತದ ಗತಿಯೇ ಆವಶ್ಯಕ
ವಾಗಿದೆ. ಗತಿ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಯಾವ ಕಾರ್ಯವೂ ನಡೆಯಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ
ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ದೃಷ್ಟಿಗಳು ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಲ್ಲಾವದಂದೆ ಕೊಳಿಜೆಂಬನ್ನಂತಹವಾಡಿ
ಶರೀರದ ನಾಶ ಹಾಡಬಹುದು. ಶರೀರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಕಾಲದಿಂದ ನಾಶ—
ವಾಗುವವರೆಗೆ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳು ಗತಿಯುತ್ತವಾಗಿ ನಡೆಯುವದು ಅಗತ್ಯದಾಗಿದೆ.
ಅದ್ದರಿಂದ ವಾತಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಧಾನ್ತ ಸಿಕ್ಕುವದರಿಂದ ಅದನ್ನೇ ಇನ್ನು ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸ—
ಲಾಗಿದೆ.

ತನ್ ತದ್ವಜನಂ ಶೃಂತಾ ಸ್ವಾಬ್ರವಿಧಿಷಜಾಂ ವರಃ ।
ಸ್ವಯಂಭೂರೋಣ ಭಗವಾನ್ ವಾಯುರಿತಿಭಿ ಶಬ್ದಿತಃ ॥
ಸ್ವಾ ತಂತರ್ಯಾನ್ವಿತ್ಯ ಭಾವಾಜ್ಞ ಸರ್ವಗತಾತ್ಮಾತ್ಮಾವಜ್ಞ ।
ಸರ್ವಾಣಾನ್ವೇನ ಸರ್ವಾತ್ಮಾ ಸರ್ವಲೋಕ ನಮನಶಿಃ ।
ಷಿತ್ಯೈತಿ ವಿನಾಶೇಣ ಭೂತಾನಾ ನೇಣ ಕಾರಣಂ ॥ ಸು. ನಿ. ೧

ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ವಾತಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಧಾನ್ತ ಸಿಗುವ ಕಾರಣ ವಾತವು
ಸ್ವಯಂಭು ಇರುತ್ತದೆ ಶ್ರೀ ಧನ್ಯಂತರಿಯವರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹಾಗೂ ಇದನ್ನು
ಮೂರಾ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

೧) ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾತ್, ೨) ನಿತ್ಯಭಾವಾತ್, ೩) ಸರ್ವಗತಾತ್ಮಾ.

೨) ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಾತ್ :— ವಾತವು ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ
ವಾತದೋಷದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಯಾವ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಪ್ರೀರಣೆಯು
ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇಲ್ಲ. ವಾತ ದೋಷವು ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತ—
ದೆಂಬುದನ್ನು ಪಿತ್ತೇಂ ಪಂಗು ಕೆಫ್ಫೆ: ಪಂಗು ಪಂಗಪ್ರೋಮಲ ಧಾತವಃ ಏಂಬ ಶೈಲೀಕ
ದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ.

೧) ನಿತ್ಯಭಾವಾತ್ :— ನಿತ್ಯಭಾವ ಇದು ಕಾರಣರಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಹಾತದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಬೇರೊಂದು ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಕಾರಣವು ನಾಶವಾದೂದನೆ
ಕಾರ್ಯವನಾಶ ಅಂದರೆ ವಾತದ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದ ಮೇಲೆ ಇದಕ್ಕೆ ಬೇರೆ
ಯಾವ ಕಾರಣವೂ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಇದು ನಿತ್ಯವಾಗಿದೆ.

೩) ಸರ್ವಗತಾತ್ಮಾ :— ಇದು ಸರ್ವಗತ ಇರುವವರಿಂದ ಆಕಾಶ ಇದ್ದ
ಲೀಗೆ ಇದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಪರೀಣಾಮ ರೂಪದಿಂದ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಎಲ್ಲ ಸಾಧ್ಯವರ ಜಂಗಮ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಸಂಯೋಜನಕಾರಿ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಜಗತ್ತಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ, ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವಾತ ದೋಷವು ಕಣ್ಣಿಗೆ
ಕಾಣದಿದ್ದರೂ ಕರ್ಮದ ಮೇಲಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವಂಥಾದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಅವ್ಯಕ್ತ
ವ್ಯಕ್ತಕರ್ಮಾಚ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿದ್ದ ವ್ಯಕ್ತಕರ್ಮಾ
ಹೇಗೆ ಎಂಬುದನ್ನು ವಿದ್ಯಾತ್ಮಿನ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬಹುದು.
ವಿದ್ಯಾತ್ಮಿ ನಮಗೆ ಕಾಣದಿದ್ದರೂ ಕಾರ್ಯರೂಪದಿಂದ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ದಿವಕ್ಕೆ
ಇದರ ಸಂಬಂಧ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಕಾಶರೂಪದಿಂದ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ರೇಣ್ಣ ಬಂಡಗಳ
ಒಡಾಟ, ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಕಾರಣಾನ್ಗಳಲ್ಲಿಯ ಯಂತ್ರಗಳ ಜಲನ, ಆಳವಾಗಿರುವ
ಬಾವಿಲಿಂದ ನೀರನ್ನು ಮೇಲಕ್ಕೆ ತರುವದು, ಅದಿಗೆ ಮಾಡುವದು, ಲಿಷ್ಟಿಂದಿಂದ
ಕೆಳಗಿನ ಅಂತಸ್ತುದಿಂದ ಮೇಲಿಗೆ ಎಷ್ಟೋ ಅಂತರದ ಮೇಲಿರುವ ಅಂತಸ್ತಕ್ಕೆ
ಮುಂಟ್ಪುವದು. ಹೀಗೆ ವಿದ್ಯಾತ್ಮಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಯಂತ್ರಗಳ ಸದಾಯದಿಂದ
ಯಾವದೇ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವಿದ್ಯಾತ್ಮಿ ಸ್ವಪ್ನವಾಗಿ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ. ಅದೇ
ಪ್ರಕಾರ ವಾತದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ನಡೆದ್ದು ಕಾಣು—
ತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕಾರ್ಯವಾಡುವ ವಾತದ ಸ್ವಭಾವಿಕ ಲಕ್ಷಣಗಳು—

ಅವ್ಯಕ್ತಾವ್ಯಕ್ತಕರ್ಮಾಜ ರೂಪಃ ಶಿಂತೋ ಲಘುಃ ಖಿರಃ ।

ತಿಯೋಗೋಽಧಿಗುಣಾಶ್ಚ ರಜಿಂಬಹುಲ ಖಿವಚ ॥

ಅಜಿಂತ ನಿಯೋಽದೋಷಾಣಾಂ ನೇತಾ ರೋಗಸಮಾಹರಾರ್ಥ ।

ಅಶುಕಾರೀ ನಂತಹಶಾರಿ ಪಕ್ಷಾಧಾನ ಗುದಾಲಯಃ ।

ಸು. ನಿ. ೧-೨-೨೧

ತತ್ತರೂಪೇಷಿ ಲಘುಃಖಿರಃ ಖಿರಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮಶಿಂತೋನಿಂಲಃ ।

ಆ. ಹೃ. ಸೂ. ೧

ಅವ್ಯಕ್ತ ವ್ಯಕ್ತಕರ್ಮಾಚ ಈ ಲಕ್ಷಣದ ಬಗ್ಗೆ ಮೇಲೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ರೂಪ :— ಇದು ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಜಲಾಂಶವನ್ನು ಹೀರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.
ಅದರಿಂದ ಜಲಾಂಶವು ಸಮ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುವದಕ್ಕೆ ಸದಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ರೂಪ
ಗುಣದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಪರಮಾಣಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ.
ಬಿಡಿ ಬಿಡಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬೇಡಾಗಿರುವ ದೃಷ್ಟಿಗಳು ಇದೇ ಸ್ವಭಾವದವು
ಇರುವದರಿಂದ ಅವನ್ನು ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಡಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕಾಲವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಹಾರ ತೆಕ್ಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಕ್ಷೀದಕ ಕೆಳವಿಂದ ಆಹಾರ ಸಂಘಾತವು ಕ್ಷೀನ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಚನವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಆಹಾರವು ದುಪ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ರೂಕ್ಷ ಗುಣದಿಂದ ಪಕ್ವಶಯದಲ್ಲಿ ಇದರಲ್ಲಿಯ ಜಲಾಂಶವು ಹೀರಿ ಕೊಳ್ಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಉಳಿದರುವ ಫೋನಾಂಶಕ್ಕೆ ಪ್ರರೀಷ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಫೋನವಾಗಿದ್ದು ವಾತದೋಷಪ್ರಥಾನ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ರೂಕ್ಷ ಗುಣವೇ ಪೂರ್ಧಾನ್ಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ರಸ ಮತ್ತು ರಕ್ತ ಧಾತುಗಳು ದೃಷ್ಟವಾಗಿದ್ದು ಅದರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ವಾಂಸವು ಫೋನ ಹೇಗೆ ಎಂದು ಪ್ರಶ್ನೆ ಕೇಳಿದ್ದರೆ ಉತ್ತರ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

**ಶೋಽಣಿತಂ ಸ್ವಾಗ್ನಿನಾಪಕ್ಷೋ ನಾಯುನಾಜಕ ಫ್ಲನಿಕ್ತಿತಂ ।
ತದೇವ ನಾಂಸಂ ಜಾನಿಯಾತ್ ಸ್ಥಿರಂ ಭವತಿ ದೇಹಿನಾಂ ॥**

ರಕ್ತದಿಂದ ವಾಂಸಧಾತುವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವಾತದೋಷಪದಲ್ಲಿಯ ರೂಕ್ಷ ಗುಣದಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಫೋನ ಬಂದಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ರೂಕ್ಷ ಗುಣವು ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಸ್ವಿಗ್ಧ ಗುಣವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಕೆಲವು ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಸಾರ ಹೊಂದುವ ಗುಣವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅಯಾ ಅವಯವಗಳ ಕಾರ್ಯವು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಸ್ಲೋರ್ತಸ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ರೂಕ್ಷ ಗುಣವು ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಅವು ಆಕುಂಬನ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಪೂರ್ಣವಾದ ಸ್ಲೋರ್ತಸ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ರೂಕ್ಷ ಗುಣವು ಉಂಟಾದರೆ ವೊದಲು ನಾಷಾಶೋಷ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಹಿತ್ತವು ರೂಕ್ಷವಾಗಿವದರಿಂದ ಜ್ಞಾರೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ‘ರೂಕ್ಷಂಹಿತೇಜೋಜ್ಞರಕ್ತತಾ’. ಮುಲವಹ ಸ್ಲೋರ್ತಸ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ರೂಕ್ಷ ಗುಣವು ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ವಿಡಗ್ರಹ (ಮುಲಾವರೋಧ) ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಹಕ್ರ ಮುಲದಲ್ಲಿ ರೂಕ್ಷಗುಣ ಉಂಟಾಗುವದರಿಂದ ಮೂತ್ತಾರ್ಥಿ ರಿಯಂಥ ವಿಕಾರಗಳಾಂತಾಗುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜಲಾಂಶವನ್ನು ಅಧವಾ ಹಸಿತನವನ್ನು ಸಮಾಪ್ತವಾಣಿದಲ್ಲಿಂದುವದು ರೂಕ್ಷ ಗುಣದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ರೂಕ್ಷ ಗುಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾ ವಾಯು ಅಗ್ನಿ ಈ ಮಾಹಾಭಾತಗಳಿರುತ್ತವೆ.

ಲಘು :— ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಲಭಿನ ಉಂಟಾದರೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಜಡತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ವಿರುದ್ಧ ಗುಣ ಅಂದರೆ ಲಘುತ್ವವು. ಲಘು ಶಬ್ದವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ನ್ಯಾಯಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಭಾರ ಇಲ್ಲದ ದೃವ್ಯಗಳಿಗೆ ಲಘು ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಗುರುಗುಣದ ಅಭಾವ ಅಂದರೆ ಲಘು ಎಂದು ಹೇಳಿತ್ತಾರೆ. ಅರ್ಯಾವೇದದಲ್ಲಿ ಪಾಕ ಮತ್ತು ಕರ್ಮದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆಲೋಚಿಸುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಲಘು ಗುಣವನ್ನು ಸ್ವತಂತ್ರ ರೀತಿಯಿಂದ ಹೇಳಿತ್ತಾರೆ. ಲಘು ದೃವ್ಯಗಳು ತೇಜ, ವಾಯು, ಆಕಾಶ ಮಾಹಾಭಾತದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವು ಪಚನಕ್ಕೆ ಸುಲಭವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಲಘುತ್ವದಂದು ಕೊಡುತ್ತವೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಲಭ್ಯ ಅಧವಾ ಗುರುತ್ವವನ್ನು ತಂದುಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ

ಮಾಂಸ ಮತ್ತು ಮೇದ ಧಾತುಗಳ ಸಂಚಯವೇ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಸಂಚಯವನ್ನು ಕಡಿಮೆ ಮಲರೂಪ ದೃವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಯಾ ಸಾಫಿನಗಳಿಂದ ಬಿಡುಗಡೆ ಮಾಡಿಸಿ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಲಘುತ್ವ ತಂದು ಕೊಡುವದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಚಟುವಟಿಕೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ವಾತ ಕಾರ್ಯವು ಸುಲಭ ರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾಯಾಮದ ಗುಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಯಾಮದಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಲಘುತ್ವ ಬರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ‘ಲಾಫ್ ಪಂ ಕರ್ಮ ಸಾಮಧ್ಯಂ ದೀಪ್ತಾಗ್ನಿ ಮೇರ್ ದಸಃ ಕ್ಷಯಃ । ಬಿಖಕ್ತಫ್ಲನ ಗಾತ್ರಪ್ರಾಂ ವ್ಯಾಯಾಮಾದುಪಜಾಯತೇ’ ಇದರಿಂದ ವಾತದ ಸಂಚಾರ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಲಘು ದೃವ್ಯಗಳಿಗೆ ಬೇಗನೇ ಗತಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಶೀತ :— ‘ಅನುಷ್ಠಾಶೀತಸ್ವಶರ್ವಾನಾ ವಾಯುಃ’ ಎಂದು ಶಾಸ್ತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಅಂದರೆ ವಾತವು ಶೀತವೂ ಅಲ್ಲ ಉಪ್ಪುವೂ ಅಲ್ಲ. ವಾತವು ಯಾವ ಗುಣಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೋ ಆ ಪ್ರಕಾರ ಇರುತ್ತದೆ. ಶೀತ ಗುಣಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡರೆ ಶೀತವು ಉಪ್ಪು ಗುಣಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡರೆ ಉಪ್ಪುವು ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಣಕ್ಕೆ ಯೋಗವಾಹಿ ಸಂಜ್ಞೆ.

**ಯೋಗವಾಹಃ ಪರಂನಾಯುಃ ಸಂಯೋಗಾದುಭಯಾಧ್ಯಕ್ಷತ್ರ್ಯಾತ್ ।
ದಾಹ ಕೃತ್ಯೇಜ ಸಾಯುಕ್ತಃ ಶೀತಕೃತ್ರ್ಯಾತ್ ಸೋಮ ಸಂಶ್ರಯಾತ್॥**

ಚ. ಚಿ. ೩-೪

ಹೀಗಿಧ್ಯ ಮೇಲೆ ವಾತದ ಗುಣ ಶೀತವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದ ಹೇಗೆ? ಶೀತ-ಗುಣದಿಂದ ಅಧವಾ ಶೀತೋಪಚಾರದಿಂದ ರೋಗದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದ್ದು ಉಷ್ಣ ಗುಣದಿಂದ ಉಪಶಮನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದು ಶೀತ ಗುಣದಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಶೀತಗುಣದ ಕಾರ್ಯ ಅಂದರೆ ಸ್ತುಂಭನ ಮಾಡುವದು ಗತಿಯನ್ನು ನೀಲಿಸುವದು. ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ವಿಯೋಗ ಹೊಂದಿದ ಫುಟಕಗಳನ್ನು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಹೊರಗೆ ಬಿಡದೆ ಸಾವಕಾಶವಾಗಿ ಹೊರಗೆ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಬಲವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಆಹಾರ ಫುಟಕಗಳನ್ನು ಪಚನವಾಗುವವರೆಗೆ ತಡೆ ಹಿಡಿಯುವದಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ಶರೀರ ರೂಪವನ್ನು ಧರಿಸಿ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗವಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಯೋಗ್ಯ ಸಮಯದವರೆಗೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಟ್ಟು-ಕೊಂಡು ಬಿಡುವ ಕೆಲಸವು ಶೀತಗುಣದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಶೀತ ಗುಣವು ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಫುಟಕಗಳು ಮತ್ತು ಮಲಗಳು ಸ್ವಭಾವಿಗಳಿಗೆ ಅಡ್ಡಿ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಆಧ್ಯಾತ್ಮದಂಥ ವಿಕಾರಗಳು, ಮಲಾವ ರೋಧದಂಥ ವಿಕಾರಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಅಯಾ ಸಾಫಿನದಿಂದ ಮಲಗಳು ಹೊಳಗದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಅವುಗಳ ಸಂಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಆ ಸಾಫಿನದಲ್ಲಿ ಜಡತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಸಾಫಿನದಲ್ಲಿ ಭಾರವನ್ನೆನಿಸುತ್ತದೆ.

ಶಿರ : — ಖಿರ ಅಂದರೆ ಹುರಬುರಕ, ಈ ಗುಣದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಸಮ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಘಟಕ-ಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಿ ಮುಂಟ್ಯಿಸುವ ಕಾರ್ಯದ್ವಾರಾ ಮಾಡೇಂಷಿದ್ದರುತ್ತದೆ. ‘ಸಮುಗ್ತಾಚ್ಯಾಚ್ಯಾ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಒಯ್ಯಿ ಮುಂಟ್ಯಿಸುವ ಕಾರ್ಯದ್ವಾರಾ ಮಾಡೇಂಷಿದ್ದರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪುಗಳನ್ನು ವಹನ ಮಾಡಿ ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಅಪುಗಳಲ್ಲಿ (ಅಪುಗಳ ಅಕಾರಗಳಲ್ಲಿ) ಬದಲಾವಣೆಯಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಬದಲಾವಣೆಯು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಹುರಬುರಕ ಗುಣದಿಂದ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಮಾತ್ರ ಅದರಲ್ಲಿಯ ಹಚ್ಚಿನ ಘಟಕಗಳನ್ನು ತಿಕ್ಕಿ ಮಲಭಾಗವನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕಾಲತೆ ಮಾಡಿ ಹೊಡುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಕೊಂಡು ಕುಳಿತಿರುವ ಮಲಿನ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಬಿಡಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಏರಡೂ ಕಾರ್ಬನಗಳು ಅಂದರೆ ಸ್ಥಾಂಡಪೇಪರ ಮಾತ್ರ ಬ್ರಿಶದಂತೆ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಖಿರ ಗುಣವು ಲೇಖಿನ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಚಯವಾಗುವ ಮೇದ ಮಾತ್ರ ಮಾಂಸಗಳನ್ನು ಸಂಚಯವಾಗಿಸುವದಿಲ್ಲ. ಖಿರಗುಣದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾದ್ವಿ, ತೇಜ, ವಾಯು ಮಹಾಭಾತಗಳಿವೆ.

ಸೂಕ್ಷ್ಮ : — ವಾತದೋಷದ ಪರಮಾಣಾಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವ ಸೌರೀತಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮನೋವಹ ಸೌರೀತಸ್ಸುಗಳು ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿವೆ. ವಾತದೋಷವು ಅದರಲ್ಲಿಯೂ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ರಚನೋ ಬಹುಲ ಗುಣದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿನ ರಚನೋಗುಣವನ್ನು ಬೆಳೆಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರಕ್ತಾದಿ ಪರಿಣಾಮಾಪದ್ಯವಾನ ಧಾತುಗಳು ಒಂದಕ್ಕಿಂತ ಒಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅಪುಗಳನ್ನು ವಹನ ಮಾಡುವ ಸೌರೀತಸ್ಸುಗಳೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸ್ಥಾಲಪಾಗಿರುವ ಆಹಾರ ರಸವು ಅಯಾಧಾರ್ಪಣ್ಯಾಲಿಂದ ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ಅದು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಆಯಾ ಸೌರೀತಸ್ಸುಗಳಿಂದ ವಹನ ಮಾಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ವಾತದ ಸೂಕ್ಷ್ಮಗುಣವೇ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಚೆಲ : — ಯಾವದೇ ದ್ರವ್ಯವು ಒಂದು ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಬೇರೊಂದು ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಹೋಗುವದಕ್ಕೆ ಚೆಲ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಚೆಲ ಗಣಕ್ಕೆ ಗತಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಸಂಸಾರದಲ್ಲಿ ಗತಿ ಇಲ್ಲದ ಯಾವದೇ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಮಾನವನ ಯಾವದೇ ಕಾರ್ಯವು ಗತಿಯ ಹೊರತು ನಡೆಯಲಾರದು. ಮನುಷ್ಯನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಕೆಲಿತುಕೊಂಡರೂ ಶಾಸ್ತ್ರಸೋಚಾರ್ಜನ ನಡೆಯಲೇಬೇಕು. ಮಲಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಆಗಲೇಬೇಕು. ಮನುಷ್ಯನು ಮಾಡತಕ್ಕ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಗತಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಓಡಾಡುವದು, ಮಾತನಾಡುವದು, ಆಹಾರ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುವದು, ಪಚನಕ್ಕಾಗಿ ಆಹಾರವನ್ನು ಅಮಾಶಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವದು ಪಕ್ಷಾಶಯದ ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯಿವದು, ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ಧಾತುಗಳ ಪ್ರೋಫೆಸೆಗೆ ಹೋಗುವದು, ಈ ಅನ್ವಗಾಗಿ ಕಾರ್ಯವಾದ ಮೇಲೆ ಮಲರೂಪದಿಂದ ಹೊರ ಬೀಳುವದು, ಈ

ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಗತಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ; ಇಂದ್ರಿಯದ ಕಡೆಗೆ ಬಂದ ಇಂದ್ರಿಯದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸಿನ ಕಡೆಗೆ ಹಾಗೂ ಆತ್ಮದ ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯಿವದು ಹಾಗೂ ಅಪುಗಳ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಡುವದು ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗೆ ಗತಿಯೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನಮಗೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿದ್ದ ಹಾಗೆ ಕಂಡುಬಂದ ಜಡ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಗತಿಯ ಸಹಾಯದ ವಿನಾ ತಮ್ಮ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಉದಾ— ಮಾರಗಳು ಸ್ಥಿರವಾಗಿದ್ದರೂ ಅಪುಗಳ ಬೇರುಗಳು ದೂರದೂರದ ವರೆಗೆ ಹೊರಿ ತಮ್ಮ ಆಹಾರವನ್ನು ಹೀರಿಕೊಂಡು ತಮ್ಮ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕಾದರೂ ಗತಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ವಾಹನಗಳಾಗಲೀ, ಯಂತ್ರಗಳಾಗಲೀ ಗತಿಯ ಹೊರತು ನಡೆಯುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ರಸಧಾತುವಿನ ಅಥ ರಸಗತ್ತಾ ಹೀಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಹರಹಃ ಗಳಿಗೆ ತೀರಿಸಿರಸಃ! | ಹಗಲಿರಳು ಬಂದೇ ಸವನೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಗತಿಯುತ್ತ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ರಸ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಈ ಗುಣದಿಂದಲೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಘಟಕಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣಸುವ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ವೇಗ ಪ್ರವರ್ತನ ಹಾಗೂ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಗತಿಕೊಡುವದು ವಾತದೋಷದ ಕಾರ್ಯ.

ಸುಶ್ರುತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ದೇಖಿದ ಇನ್ನೂ ಕೆಲವು ಗುಣಗಳು

ತಿರುಗ ತಿ : — ಇದು ಜಲ ಗುಣದಲ್ಲಿಯೇ ಸಮಾಪ್ತಿಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಗತಿಗಳು ಮಾರ್ಪಿ. ಉದ್ದ್ವ, ಅಧಃ, ತಿರುಕ್, ಅದರಲ್ಲಿ ಆಗ್ನಿ ಮಹಾಭಾತಪ್ರಾಮುಖೀವುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಉದ್ದ್ವಗತಿಯವು. ಆವ್ ಮಹಾಭಾತಪ್ರಾಮುಖೀತೆಯಳ್ಳಿ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಅಧೋಗತಿಯವು. ಇವೆರಡೂ ಗತಿಗಳು ಮಾಡಿಕೊಂಡ ದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ತಿರುಗ ತಿಯು ವಾಯು ಮಹಾಭಾತದಲ್ಲಿಯೇ ವಿಶಿಷ್ಟ ರೀತಿಯಿಂದ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾತಗತಿಯು ತಿರುಕ್ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ದ್ವಿಗುಣ : — ಇದರಲ್ಲಿ ಆಕಾಶದ ಶಬ್ದಗುಣ ಮತ್ತು ವಾತದ ಸ್ವರ್ಗಗುಣ ಇವೆರಡೂ ಇರುತ್ತವೆ.

ಅಳಿಂತ್ ವಿರ್ತೀ : — ವೀರ್ಯ ಅಂದರೆ ಕಾರ್ಯಮಾಡುವ ಸಾಮಧ್ಯ ಅಥವಾ ಬಲ. ವಾತವೇ ಹೇಗೆ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಅದರ ಬಲವು ಎಷ್ಟಿದೆ ಎಂಬುದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಅಚಿಂತ್ ವೀರ್ಯ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿಯು ರಸ, ದೋಷ, ಧಾತು, ಮಲ, ಮೂತ್ರ ಅಪುಗಳ ಬೆವೇಜನ ಅಂದರೆ ಬೇವರ್ದಿಸಿಸುವದು, ಅವರುವಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ಇರಿಸುವದು, ಅಪುಗಳಿಗೆ ವಿಶಿಷ್ಟ ಆಕಾರ ಕೊಡುವದು ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳು ವಾತದೋಷದವಿದ್ದು ಇವು ಹೇಗೆ ನಡೆದಿವೆ ಎಂಬುದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಅಚಿಂತ್ ವೀರ್ಯ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ.

ದೊಂಷಾಣಾಂ ಸೇತಾ : — ದೊಂಷಾಣಾಂ ಮಲಗಳನ್ನು ತನ್ನ ತನ್ನ ಸ್ವಾನಕ್ಕೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವದು. ಇದಕ್ಕೆ ಧಾರ್ಮಾನಾಂ ಸಮೃದ್ಧಿ ಸಮೃದ್ಧಿ ಅನ್ನ ತಾತ್ರಾರೆ.

ಅಶುಕಾರಿ : — ಇದು ವಾತದೋಷದ ಕಾರ್ಯವು. ವಾತದೋಷದ ಕಾರ್ಯವು ಎಷ್ಟು ಇತ್ಯೇ ವೇಗದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯ— ವಿಲ್ಲ. ಯಾವದೇ ಒಂದು ವಿಪರ್ಯಾಯ ಜಾಳಿಸುವು ಅದನ್ನು ನೋಡಿದ ಕ್ಷಣವೇ ಅಗುತ್ತದೆ. ವಾವಿನ ಹಣ್ಣ ಎಂದೂಡನೆ ಅದರ ಆಕಾರ, ವಾಸನೆ, ರುಚಿ, ಶ್ವರ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಜಾಳಿಸಿದ್ದಾಗುತ್ತದೆ. ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ಎಲ್ಲಿ— ಯಾದರೂ ಸೋಳ್ಳ (ಗುಂಗಾಡು) ಕೂಟು ಕಚ್ಚಿದರೆ ಅದೇ ಕ್ಷಣ ನಮ್ಮುಕ್ಕೆಯು ಮೇಲಕ್ಕೆದ್ದು ಆ ಸೋಳ್ಳಿಯನ್ನು ಹೊಡಿಯುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಹತ್ತುವ ವೇಳೆ ನಮ್ಮು ಗಮನಕ್ಕೆ ಸಹ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

ಮುಹುರ್ಭಾರಿ : — ಅಂದರೆ ತಡೆ ತಡೆದು ಕಾರ್ಯ ವಾಡುವಂಥಾದ್ದು. ಇದು ರೋಗದಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ವಾತ ದೊಂಷದ ಪ್ರಕೃತೆ ಕರ್ಮಗಳು

ವಾಯುಸ್ತುಂತೆ ಯಂತ್ರಧರಿ ಪ್ರಾಣೋದಾನ ಸಮಾನ ವ್ಯಾನಾ ಸಾನಾತ್ಮಾ, ಪ್ರವರ್ತಕ ಚೀಷ್ಪಾನಾವುಜಾವಜಾನಾಂ ನಿಯಂತಾ ಪ್ರತೀತಾ ಚ ಮನಸೆ, ಸನ್ವೇಧಿಯಾಣಾವುಂದ್ದೀಜಕ್ಕಿ, ಸನ್ವೇಧಿಯಾಧಾನಾ ಮಂಭಿವೋಧಾ, ಸನ್ವರೀರ ಧಾತು ಪ್ರೌಢಕರಿ, ಸಂಧಾನಕರಿ, ಶರೀರಸ್ತ ಪ್ರವರ್ತಕಕೋವಾಚ್ಚಿ, ಪ್ರಕೃತಿಃ ಶಬ್ದ ಸ್ವರ್ತಯೋರಿ, ಶೋತ್ಸರ್ವನೀಯಾಲಂ, ಹಣ್ಣೋರ್ತಾಹಯೋರ್ಯೋಽನಿಕಿ, ಸಮೀರಂಖೋಗ್ನಿಃ, ಸಂಶೋಂಷಣಃ ದೊಂಷಾಣಾಂ, ಕ್ಷೇಷಾ ಬಿಂಬಿಮು— ಲಾನಾಂ, ಸೂಲಾಣಾ ಸೋತಸಾಂ ಭೇತ್ತಾ, ಕತೋಗಭಾಕ್ಯ ತೀನಾಂ, ಅಯುಷೋಸ್ಮಿನ್ವತ್ತಿಃ ಪ್ರಕೃತಯ ಭೂತೋಭವತ್ತೇ ಕುಸಿತ್ತಿಃ। ಚ. ಸೂ. ೧—೨೨

ತಂತ್ರ ಅಂದರೆ ಕರ್ಮ : — ಬಸ್ತಿಸ್ತುಂತಾಪ್ರಾಣಾಮಗ್ರ್ಯಾ— ಅಂದರೆ ಪಂಚಕರ್ಮದಲ್ಲಿ ಬಸ್ತಿಕರ್ಮ ಶೈಷ್ಪಾವು. ಆದ್ದರಿಂದ ತಂತ್ರ ಅಂದರೆ ಕರ್ಮ ಎಂಬಧರ. ಯಂತೆ ಅಂದರೆ ರಚನಾ. ಶರೀರದ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಹಾಗೂ ರಚನೆಯನ್ನು ವಾತದೋಷವು ಧಾರಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ವಾತವು ಪ್ರಾಣ, ಅಪಾನ, ವ್ಯಾನ, ಉದಾನ, ಸಮಾನ ಎಂಬ ಬದು ವಿಧವಾಗಿದೆ. ವಿವಿಧ ಚೀಷ್ಪೇಗಳ ಪ್ರವರ್ತಕವು, ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆ ಕೊಡುವದು. ಇಂದ್ರಿಯದ ವಿಪರ್ಯ (ಜಾಳಿನೇಂದ್ರಿಯ ಹಾಗೂ ಕರ್ಣೀಂದ್ರಿಯ) ಗಳನ್ನು ಅಯಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವದು, ಸರ್ವ ಶರೀರ ಧಾತುಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವದು, ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಒಂದಡೆ ತರುವದು, ಶಬ್ದಾಂಶಾರವನ್ನು ಪ್ರತಿಸೂಧಿಸುವದು, ಪ್ರೇರಿಸುವದು, ಪ್ರಾರ್ಥಿಸುವದು. ಶಬ್ದ ಸ್ವರ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುವದು, ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ತ ಈ ವಿಷಯಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದು, ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವದು, ಸ್ವಾಕ್ಷ್ರಾಂತಿಕ ಸ್ವಾಕ್ಷ್ರಾಂತಿಕ ಸ್ವಾಕ್ಷ್ರಾಂತಿಕ ಸ್ವಾಕ್ಷ್ರಾಂತಿಕ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವವನ್ನು ಮಾಡುವದು, ಗರ್ಭದ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗರ್ಭಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಆಕಾರವನ್ನು ಕೊಡುವದು, ಆಯುಷ್ಯದ ಅನುಪ್ರತ್ಯಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದು, (ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಆಯುಷ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆಯಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದೆ.) ಈ ಕಾರ್ಯಗಳು ಪ್ರಾಕೃತ ವಾತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ಕಾರ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಳಗೆ ಬರೆದಾಗ ವಿಭಾಗಿಸಲ್ಪಡುವುದು.

ಕಾರಿಂಕ : — ಶರೀರದ ಕರ್ಮ ಮತ್ತು ರಚನೆಯನ್ನು ಧಾರಣ ಮಾಡುವದು, ವಿವಿಧ ಕರ್ಮಗಳ ಪ್ರವರ್ತಕವಾಗುವದು, ಶರೀರ ಧಾತುಗಳನ್ನು ರಚಿಸುವದು, ಒಂದಡೆ ತರುವದು, ಮಲಗಳನ್ನು ಹೊರದೂಡುವದು, ಸ್ವಾಕ್ಷ್ರಾಂತಿಕ ಸ್ವಾಕ್ಷ್ರಾಂತಿಕ ಸ್ವಾಕ್ಷ್ರಾಂತಿಕ ಅವುಗಳನ್ನು ಭೇದಿಸುವದು, ಗರ್ಭಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಸ್ವರೂಪ ತಂದುಕೊಡುವದು, ಆಯುಷ್ಯದ ಅನುಪ್ರತ್ಯಿ ನಡೆಸುವದು, ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರೇರಿಸುವದು.

ವಾಜಿಕ : — ಪ್ರವರ್ತಕಕೋ ವಾಚ.

ವಾಸನಿಕ : — ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಪ್ರೇರಣೆ ಕೊಡುವದು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸನ್ನು ಬಿಗಿ ಹಿಡಿಯುವದು.

ಷಂಬಿರ್ಯ : — ಶಬ್ದ ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ತ ಇವುಗಳ ಸ್ವಾಭಾವ ಮತ್ತು ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದು, ಜಾಳಿನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಪ್ರೇರಿಸುವದು ಮತ್ತು ಆವುಗಳ ವಿಪರ್ಯಗಳನ್ನು ಅಯಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸುವದು.

ಅವಂಶಾತ್ಮ ಭಾವ : — ಹಷ್ಟ ಮತ್ತು ಉತ್ಪಾದ ಮೂಲ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಿರುವದು.

ವಾತದೋಷವು ಪ್ರಾಣ, ಉದಾನ, ಸಮಾನ, ವ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಅಪಾನ ಎಂದು ಇವಿಧವಾಗಿದೆ.

ಇವುಗಳ ಸಾವಾನ ಕರ್ಮ : — ಸುಶೃತ ಸಂಂಖೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಸ್ತಂಧನೋ ದಾಷ್ಟಹನ, ಪೂರಣ, ವಿವೇಕ, ಧಾರಣ ಲಕ್ಷಣೋಽವಾಯುಃ ಪಂಚಧಾ ಪ್ರವಿಭಕ್ತಃ ಶರೀರಂ ಧಾರಯತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೆ. ಆವುಗಳ ವಿವರಣೆ ಹೀಗೆ—

೧) ಪ್ರಸ್ತಂಧನ— ಶರೀರ ಜಲನ, ೨) ಉದ್ದಹನ— ಇಂದ್ರಿಯದ ವಿಪರ್ಯಗಳನ್ನು ಧಾರಣ ಮಾಡುವದು, ೩) ಪೂರಣ— ಆಹಾರ ರಸದಿಂದ ಶರೀರದ ಪ್ರೋಷಣ ಮಾಡುವದು, ೪) ವಿವೇಕ— ರಸ, ಮಂತ್ರ, ಪ್ರೇರಿಷಾಣಾಂ ಪ್ರಾಕೃತ ರಣ ಮಾಡುವದು, ೫) ಧಾರಣ— ಶಕ್ತಿ, ಮಂತ್ರಾದಿ ವೇಗವನ್ನು ಸರಿಯಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಿಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಧಾರಣ ಮಾಡುವದು.

ಕೆಲವರು ಕೆಳಗೆ ಬರೆದ ಪ್ರಕಾರ ಅಧ್ಯಾವನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

೧) ಪ್ರಸ್ತಂಹನ - ಶಾಷ್ಟೋಚ್ಛಾಪ ಮುಂತಾದ ಚೆಲನಗಳು, ೨) ಉದ್ದೇಹನಂ - ದೋಷಧಾತು ಮಲಗಳನ್ನು ಒಂದು ಕಡೆಯಿಂದ ಇನ್ನೊಂದು ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯಿಸುವದು, ೩) ಪೂರಣಂ - ಆಹಾರ ರಸವನ್ನು ಆಯಾ ಆಶಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಒಯ್ಯಿಸುವದು, ೪) ವಿವೇಕ - ದೋಷ, ರಸ, ಮಲಗಳನ್ನು ಆಹಾರ ರಸದಿಂದ ಬೇರೆಡಿ ಸುವದು, ೫) ಧಾರಣಂ - ಶರೀರ ಯಂತ್ರದ ಧಾರಣೆ ಮಾಡುವದು ಈ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡುವಂಧ ವಾತವು ಇವಿಧವಾಗಿದೆ.

ಪ್ರಾಣೋದಾನ ಸವಾನಶ್ಚ ವಾ ನಶಾಜ ಹಾನ ಏನ ಚ |
ಸಾ ನಸ್ಥಾ : ಮಾರುತಾಃ ಪಂಚ ಯಾವೆಯಂತಿ ಶರೀರಣಂ |
ಸು. ನ. ೧೨೨

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳಲ್ಲಿ ವಾತವೇ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾತದೋಷವನ್ನೇ ಮೂಡಲು ವಿವರಿಸಿನೆ.

ಸಿತ್ತಂ ಪಂಗು ಕಫ್ಯಃ ಪಂಗು ಪಂಗವ್ಯೋ ಮಲಧಾತವಃ |
ನಾಯುನಾ ಯತ್ತ ಸೀಯಂತಿ ತತ್ರಗಜ್ಞಂತಿ ನೇಷಂತರ್ |
ನಾಯುರಾಯುಬಂಲಂ ನಾಯುನಾರಾಯುಧಾತಾ ಶರೀರಣಾಂ |
ನಾಯುರಿಷ್ಟ್ವಾ ಮಿದಂ ಸವರಂ ಪ್ರಭುನಾರಾಯುಷ್ಟ ಕೇತಿಂತಃ |
ಚ. ಚಿ. ೨೮-೨

ಅನ್ಯಾಹತಿಗತಿಯಂಸ್ಯ ಸಾ ನಸ್ಥಃ ಪ್ರಕೃತಿ ಸಿತ್ತಃ |
ನಾಯುಸ್ಯಾ ಶೋಧಿಕಂ ಜೀವೇತ್ ವಿಭರೋಗಃ ಸವಾಃ ಶತಂ |
ಚ. ಚಿ. ೨೮-೩

ಅಪ್ಯಾಂಗ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುವ ವಾತದೋಷದ ಪ್ರಕೃತ ಕರ್ಮಗಳಿಂದರೆ—

ಉತ್ಪಾದಾಃ ಪ್ರಾಪ ನ ನಿಶ್ಚಾಸ ಜೀಷಾಪ ನೇಗಃ ಪ್ರವರ್ತನ್ಯಃ |
ಸಮೃಗ್ತಾಃ ಧಾತೂನಾಂ ಅಕ್ಷಾಣಾಂ ಸಾಟಿವೇನ ಚ |
ಅಸುಗ್ರಹಾಃ ವಿಕೃತಃ

ಲುತ್ಪಾದ, ಲುಚ್ಚಾಪ, ನಿಶ್ಚಾಸ, ಪ್ರಸರಣಾಕುಂಚನಾದಿಚಲನ, ವೇಗಗಳ—ನ್ನುಂಟುಮಾಡುವದು, ಧಾತುಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ಶರೀರದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಸಾಫಾನಕ್ಕೆ ಮುಂಟ್ಯಿಸುವದು, ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ತೀಕ್ಷ್ಣ ತ್ವ ತಂದು ಕೊಡುವದು ಅಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವ ಸಾಮಧ್ಯವನ್ನು ತಂದು ಕೊಡುವದು. ಈ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ವಾತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಇಂತೆ ಪ್ರಕೃತ ವಾತದ ಕಾರ್ಯಗಳು.

ವಾತದ ಸಾಫಾನಗಳು

ಪ್ರಕಾಶಯ ಕಟ್ಟಿಸುಕೆ ಶೋತಾಸ್ಯಿ ಸ್ವಶರ್ವನೇಂದ್ರಿಯಂ |
ಸಾಫಾನ ನಾತಸ್ಯ ತತ್ತಾಪಿ ಪಕ್ಷಾಧಾನಂ ವಿಶೇಷತಃ|| ಆ.ಹೃ.ಸೂ. ೧೧
ಪಕ್ಷಾಶಯ, ಕಟೀ, ಸಕ್ಕಿ (ಶೋಡಗಳು) ಶೋತ, ಅಸ್ಥಿ, ಸ್ವಶರ್ವನೇಂದ್ರಿಯ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳು ವಾತದೋಷದ ಸಾಫಾನಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಪಕ್ಷಾಶಯವು ವಾತದ ವಿಶೇಷ ಸಾಫಾನವಾಗಿದೆ.

ಪಕ್ಷಾಶಯ :— ಮನುಷ್ಯನು ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತ ವಿಕಾರ ಸಮುದಾಯಾ ಶ್ವಾಕ ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಅವಗಳ ಪ್ರಚಣಕ್ಕೆ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭ—ವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಥಮದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿ ಮತ್ತು ಜಲಮಹಾತಾತ್ಮಕ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಆಹಾಶಯದಲ್ಲಿ, ಅಗ್ನಿ ಮಹಾಭೂತಾತ್ಮಕ ಘಟಕಗಳು ಪಿತಾತ್ಮಯ ಅಥವಾ ಪಚ್ಚೆ ಮಾನಾಶಯದಲ್ಲಿ, ವಾಯು ಮತ್ತು ಆಕಾಶ ಮಹಾಭೂತಾತ್ಮಕ ದ್ರವ್ಯಗಳು, ತಿಕ್ತಕ ಕಪಾಯ ರಸದ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಪಚನ ಮಾರ್ಗದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ—ಪಕ್ಷಾಶಯದಲ್ಲಿ ಪಚನವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ವಾತದ ಘಟಕಗಳು (ಆಕಾಶ ಮತ್ತು ವಾಯು ಮಹಾಭೂತದ ಘಟಕಗಳು) ಇದೇ ಸಾಫಾನದಲ್ಲಿ ಶೋಷಿಸಲ್ಪದುವದರಿಂದ ವಾತದೋಷದ ಪ್ರೋಷಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಘಟಕಗಳು ಕಾರ್ಯಮಾಡಿ ಪಕ್ಷಾಶಯದ ಮೇಲೆ ಮಲರೂಪ ಹೊಂದಿರುವ ಆಕಾಶ ಮತ್ತು ವಾಯು ತತ್ವದ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಇದೇ ಸಾಫಾನದಿಂದ ಹೊರಬಿಳುತ್ತವೆ. ಅಥವಾ ಇದೇ ಸಾಫಾನದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಹೊರಬಿಳುತ್ತವೆ. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ವಿಕೃತಿಗೊಂಡ ವಾತಕಾರಕ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಪಕ್ಷಾಶಯದಲ್ಲಿ ಸಂಚಯವಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ವಾತ ರೋಗಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಸಂಚಯವಾದ ವಾತವು ಅಥವಾ ವಿಕೃತವಾದ ವಾತವು ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ರೋಗವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವಾತದೋಷವನ್ನು ಶೋಧನ ಶ್ರಯಾಯಿಂದ ಶರೀರದಿಂದ ತೆಗೆದು ಹಾಕಲಿಕ್ಕೆ ಬಸಿತ್ತಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಗುದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಜೈಷಧವನ್ನಾಗಲೀ, ಜೈಷಧಿಯಾಕ್ತ ಕಪಾಯಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಅಥವಾ ತೈಲಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಸೇರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬಸಿತ್ತಿ ಅನ್ನು ತ್ವಾರೆ. ಬಸಿತ್ತಿ ಇದು ವಾತದೋಷದ ಪ್ರಮುಖ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಆಗಿದೆ. ಪಕ್ಷಾಶಯವು ವಾತದ ಸಾಫಾನವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೇ ಈ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಮಹತ್ವ ಬಂದಿದೆ.

ಕಟೀ :— ಎರಡು ಕಟಿರಾಸ್ಯಿ ಮತ್ತು ಶ್ರಿಕಾಸ್ಯಿ ಇವುಗಳಿಂದ ನಿರ್ವಾಣವಾದ ಅವಯವಕ್ಕೆ ಕಟಿ ಅನ್ನು ತ್ವಾರೆ. ಈ ಅಸ್ಥಿಗಳ ನಡುವೆ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರೋಳ್ಣ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಟಿವಿವರ ಅಥವಾ ಶೋಧಿಗುಹಾ ಅನ್ನು ತ್ವಾರೆ. ಕಟಿ ವಿವರದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಾಶಯ, ಗುದ, ಉಂಡುಕ, ದಿಂಭ, ಮಾತಾತ್ಮಯ, ತುಕ್ಕಾಶಯ ಶ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಗಭಾಶಯ, ಘಲ, ಘಲವಾಹಿನಿಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲವು ವಿಸೆಜಣನ ಮಾಡುವ

ಅವಯವಗಳಿಂದ. ಈ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿಯ ದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿಯ ವಾತದೇಹವನ್ನು ವಿಸರ್ಜನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಸರ್ಜನ ಮಾಡುವ ಕಾಲವು ಆಯಾ ಅವಯವಗಳ ಕಾರ್ಯದಂತೆ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮುಲ ಮೂತ್ರಗಳು ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ವಿಸರ್ಜಿಸಲ್ಪದುತ್ತವೆ. ಶುಕ್ರ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀ ಬೀಜವು ಸಂಭೋಗದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವಿಸರ್ಜಿಸಲ್ಪದುತ್ತದೆ. ಗಭೂತಯಾದಿದ ರಜಾಸೂರವು ತಿಂಗಳಿಗೆ ವಿಸರ್ಜಿಸಲ್ಪದುತ್ತದೆ. ಗಭ್ರಧಾರಣೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಗಭವು ೧೦ ನೇ ತಿಂಗಳದಲ್ಲಿ ವಿಸರ್ಜಿಸಲ್ಪದುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿರ್ವಹಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಧಮನಿಗಳು ಇದೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಬುದ್ಧಿಗೆ ಪ್ರೇರಣ ಕೊಡುವ ಧಮನಿಗಳು ಇದೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಧಮನಿಗಳ ಮೇಲೆ ಯೋಗೀ ಜನರ ಅಭಾಸವು ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಗತಿಕೊಡುವ ವಾತ ಫುಟಕಗಳು ಇದೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ವಾತದ ಸ್ಥಾನವೆಂದು ಅನ್ನಾತ್ಮಕರೆ.

ಸಕೆ :— ಇದು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಅವಯವಗಳಿಂತ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಕೆ ಶರ್ಬಿದಿಂದ ತೊಡೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಅಸ್ಥಿ ಹಾಗೂ ಸ್ವಾಯುಗಳನ್ನೂ ಡಗೆಂಡು ಆಲೋಚಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ತೊಡೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಅಸ್ಥಿಯು ಅಂದರೆ ಉರ್ವಸ್ಥಿಯು ಎಲ್ಲ ಅಸ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ನಲಿಕಾಸ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕೂಂತಲೂ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಸ್ಥಿಗಳ ಹಾಗೆ ಈ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾಯುಗಳು ಸಹ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಾಯುಗಳಿಗಂತ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಉದ್ದ ಹಾಗಿರುವ ಗಡತರವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಸಕೆಯು ಕಾರ್ಯವು ಗಮನ ಮಾಡುವದು. ‘ಪಾದೌಗಮನಕರ್ಮಣಿ’ ಈ ಅವಯವದ ಮೇಲೆ ಅಪಾನ ಹಾತದ ಅಧಿಕಾರ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅಪಾನ ವಾತದ ಗಿರಿಯನ್ನು ಹೇಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉರುಗೊಳಿಸಿರ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಅವಯವವು ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅಂದರೆ ಇದರ ಮೇಲೆ ಕಟೀಯಿಂದ ಶಿರೋಭಾಗ ಸಹಿತವಾಗಿ ಎಲ್ಲ ಅವಯವಗಳ ಭಾರವು ಬೀಳುತ್ತಿದ್ದು, ನಡೆಯುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಈ ಎಲ್ಲ ಭಾರವನ್ನು ಹೊತ್ತುಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

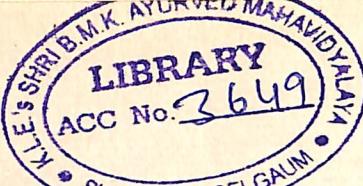
ಶೈರೋತ್ತರಿ :— ಈ ಅವಯವವು ಶೈರೋತ್ತೈರಿಂದಿರುವ ಅಧಿಷ್ಠಾನ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಕಾರ್ಯ ಕೇಳುವದು. ಯಾವದೇ ಪ್ರಕಾರದ ಶರ್ಬಿವಾದರೆ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತರಂಗಗಳು ಕಿವಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಮುಂದೆ ಕಿವಿಯಲ್ಲಿಯ ಪರದೆಯ ಮೇಲೆ ಅಪ್ಪಳಿಸುತ್ತವೆ, ಈ ತರಂಗಗಳು ಒಮ್ಮೆಲೇ ಒಳಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ (ಸೇರಿಕೊಂಡು) ಅಪ್ಪಳಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಪರದೆಗೆ ಧಕ್ಕೆ ತಗಲಬಾರದೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಕಿವಿಯ ಬಾಹ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸುತ್ತುಗಳನ್ನುಂಟು ಮಾಡಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಯಾವದೇ ಶರ್ಬಿ ನೇರವಾಗಿ ಒಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಕಿವಿಯ ಬಾಹ್ಯಭಾಗದ ಮೇಲೆ ಅಪ್ಪಳಿಸಿ ಅಲ್ಲಿರುವ ಸುತ್ತುಗಳಿಂದ ದಾಟಿ ಒಳಗೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಕಿವಿಯ ಪೊಳ್ಳಬಾಗವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಈ ತರಂಗಗಳ ವಿವರಿತ ಪರಿಣಾಮವು ಪರದೆಯ ಮೇಲೆ ಆಗಬಾರದೆಂದು ಕಂತದಲ್ಲಿಯ ಹಿಂಣ ಒತ್ತುಡವನ್ನು ಸಮುದ್ರ ಪ್ರವಾಸಿಗಳಿಗೆ ಮಾಡಿದೆ.

ಯಾವದೇ ಕಾರಣದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತಿಯವು ಉಂಟಾದರೆ ಶರ್ಬಿವು ಮಂದವಾಗಿ ಕೇಳಿಸುತ್ತದೆ ಅಥವಾ ಕೇಳಿಸುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಈ ಅವಯವದಲ್ಲಿ ಪೊಳ್ಳುತ್ತನ (ಆಕಾಶ) ಬೇಕಾಗಿರುವದರಿಂದ ಇದೊಂದು ವಾತದ ಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಹಾಗೂ ವಾತವು ಶರ್ಬಿದ ಪ್ರಕೃತಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದೂ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಅಸ್ಥಿ :— ಅಸ್ಥಿಗಳು ಕೆಲಿಣ ಹುರಬಿರೆಕ ಮುತ್ತು ಪೊಳ್ಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಇವನ್ನು ಒಡೆದು ನೋಡಿದರೆ ಒಳಗೆ ಜಾಳಿಗೆಯಂತೆ ಅಥವಾ ಜೀನು ಹಂಟಿನಂತೆ ಪೊಳ್ಳು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲಕ್ಕೂ ವಾತದೋಷವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಸ್ಥಿಗಳ ಕಾರ್ಯವು ಶರೀರದ ಭಾರಧಾರಣ ಹಾಡುವದು, ಮುಹತ್ವದ ಅವಯವಗಳನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುವದು ಹಾಗೂ ಮನಗಳಲ್ಲಿಯ ಕಂಬಗಳಂತೆ ಸ್ವಾಯುಗಳಿಗೆ ಆಶ್ರಯ ಕೊಡುವದು ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಕಾಲಿಣಿವು ವಾತದೋಷದಿಂದ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ. ಬಾಹ್ಯ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಭಾರವಹನ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕಬಿನ ಶಲಾಕಿಗಳಿನ ನಲಿಕಾಸ್ಥಿನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅಸ್ಥಿಗಳನ್ನು ಘನವಾಗಿಡುವದಕ್ಕೂ ಪೊಳ್ಳು ಇಡುವದೇ ಲೇಣು ಅನಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಿದುಳು, ಘುಮ್ಮೆಸ, ಹೃದಯ ಹಾಗೂ ಮಜ್ಜಾಧಾತು ಇವುಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಗಾಗಿಯೇ ಅಸ್ಥಿಗಳು ಕೆಲಿಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಸ್ಥಿಗಳ ಮೇಲೆ ಕಂಡು ಬರುವ ಹುರಬಿರೆಕ ಭಾಗಗಳು ಅಂದರೆ ಸ್ವಾಯುಗಳು ಅಂಟಿಕೊಂಡ ಸ್ಥಿಗಳು ಮೇಲೆ ಹೇಳಿದ ಸಂಗತಿಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಅಸ್ಥಿಗಳು ವಾತದ ಸ್ಥಾನವೆಂದು ಏಣಿಸಲ್ಪದುತ್ತದೆ. ಅಸ್ಥಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಪಕ್ವಶಯದಲ್ಲಿನ ಮುಲಧರಾಕಲೆಯಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆಯಿಂದು ಸುರ್ಯತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ. ಸು. ಕ. ಪಕ್ವಶಯವು ವಾತದ ಸ್ಥಾನವೆಂದು ಈ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದೆ.

ಸ್ವರ್ಶಸೇಂದ್ರಿಯವು :— ಸ್ವರ್ಶಸೇಂದ್ರಿಯವು ತ್ವಚೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ತ್ವಚೆಯು ಮೇಲಿನ ಹೊದಿಕೆಯಾಗಿದೆ. ಬಾಹ್ಯ ಭಾಗದಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವು ಅಂದರೆ ಶೀತ, ಉಷ್ಣ, ಖರ, ವೃದ್ಧ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಜ್ಞಾನವು ತ್ವಚೆಯಲ್ಲಿಯ ವಾತದ ವಾಹಿನಿಗಳಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ವಾಹಿನಿಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಧಮನಿಗಳು ವಿಕಿರಣದರೆ ಅಥವಾ ರಕ್ತದುಸ್ಪಿಲಿಯಿಂದ ಜ್ಞಾನವಹನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಡ್ಡಿಯಾದರೆ ಸ್ವರ್ಶಜ್ಞಾನವಾಗಿವದಿಲ್ಲ. ಅದಕ್ಕೆ ಸುಪ್ತತ್ವ ಅಥವಾ ಸ್ವಾಫು ಅನ್ನು ತ್ವಾರೆ. ಶುದ್ಧ ರಕ್ತದ ಲಕ್ಷಣದಲ್ಲಿ ‘ಸ್ವರ್ಶಜ್ಞಾನಮಸಂಶಯಂ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ತ್ವಚೆಯು ರಚನೆಯು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯದಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ಶಗ್ರಹಣ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕಣ್ಣಿಗೆ ಆಗುವ ಸ್ವರ್ಶವು ಮತ್ತು ಅಂಗಾಲಿಗೆ ಆಗುವ ಸ್ವರ್ಶಜ್ಞಾನದಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಕಣ್ಣಿನ ಸ್ವರ್ಶಜ್ಞಾನವು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿದ್ದು ಅಂಗಾಲಿನ ಸ್ವರ್ಶಜ್ಞಾನವು ಸ್ಥಾಲ ಸ್ವರ್ಶರಾಪದ್ದಿರು

ತ್ವದೇ. ಇರ್ಬ್ರಹ್ಮಗಳಿಗಾಗುವ ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನವು ವಾತವಾಹಿನಿಗಳಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಸ್ವರ್ಚನೇಂದ್ರಿಯವು ವಾತದ ಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪರಂಚರ್ಚವಾತದ ಕಾರ್ಯಗಳು

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಬಂದು ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಒಂದೊಂದು ವಾತವೆಂದು ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ವಾತದ ಕಾರ್ಯ ಚಲನವಲನ ಅಥವಾ ಗತಿ ಇದೇ ಮಹತ್ಪ್ರಮಾರ್ಪಣದರಿಂದ ಅನ ಈ ಧಾರ್ಮಿಕವನ್ನು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಉಪವದಗಳನ್ನು ಹಳೆಸಿ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅವು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಅನ—ಚೇಷ್ಟಾಯಾಂ ಪ್ರ + ಅನ = ಪರಾಣ, ಉತ್ತ + ಅನ = ಉದಾನ, ಏ + ಅನ = ವಾನ, ಸಮ + ಅನ = ಸಮಾನ, ಅಪ + ಅನ = ಅಪಾನ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇರುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಾಣವಾರ್ಯ

ಸ್ಥಾನ—ಪ್ರಾಣೋಽತ್ರಮಾಧ್ಯಗಃ | ಚ.

ಸಂಚಾರ ಸ್ಥಾನ—ಉರು, ಕಂತ. ಜಿವಾಂ, ಆಸ್ತಿ(ಮುಖ), ನಾಸಿಕಾ | ಚ.

ಕಾರ್ಯ—ಟ್ರೈವನಂ ಕ್ಷೇವಧ್ಂಂದಾಗಿರ ನಿಶ್ಚಾಸಾನ್ ಪ್ರವೇಶಕ್ತಿ |
ಅ. ಹ್ಯ. ಸೂ. ೧೨

ಮೂರ್ಧಾ ಅಂದರೆ ಶಿರೋಭಾಗ ಅಥವಾ ಶಿರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯವಹ ಸ್ನೇಹಸ್ನುಗಳು, ಪ್ರಾಣವಹ ಸ್ನೇಹಸ್ನುಗಳು ಇರುತ್ತವೆ.

ಶೀರಣಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರಾಣವಹ ಸ್ನೇಹಾಂಸಿ ಶೂಲಯೆ ಮಿವ ಗಭ್ರಸ್ತಯಃ ಸಂಶ್ರಿತಾನಿ |

ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹಾಗೂ ಕರ್ಮೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮೂರ್ಧಾದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಮುಟ್ಟಿಸಿ ಮುನಸ್ಸು ಮತ್ತು ಆತ್ಮಾ ಇವುಗಳ ಕೂಡ ಜ್ಞಾನ ಮಾಡಿಕೊಡುವದು ಪ್ರಾಣವಾತದ ಕಾರ್ಯ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನವಾಗಬೇಕಾದರೆ ಪ್ರಾಣ ವಾತದ ಆವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣವು ಹಾಗೂ ಪ್ರಾಣವಹ ಸ್ನೇಹಸ್ನುಗಳು ಶಿರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಣವಹ ಸ್ನೇಹಸ್ನುಗಳು ಸರ್ವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಉರಸ್ಥಾನ :— ಪ್ರಾಣವಾತದ ಸ್ಥಾನ—ಉರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಆವಯವ ಗಳೆಂದರೆ ಪ್ರಪೂರವ ಮತ್ತು ಹೃದಯ. ಇವುಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳಾದರೂ ಪ್ರಾಣವಾತದಿಂದಲೇ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಮನಸ್ಸನ ಜೀವನವು ಪ್ರಾಣವಾತದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ, ಪ್ರಾಣಿ ಜೀವತಿ ಈ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ಇವು ನಡೆಯ ಬೇಕಾದರೆ ಇವುಗಳಿಗೆ ವಾಯು, ಅನ್ನ, ಜಲ ಇವುಗಳ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಣ ಧಾರಣೆಗಾಗಿ ನಾಸಾಮಾಗ್ರದಿಂದ ಸೇವಿಸಿದ ವಾಯು ಪ್ರಾಣವಹ ಸ್ನೇಹಸ್ನಿನಿಂದ ಘುಮ್ಮಣಿಸದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಮಲರೂಪ ವಾಯು ಮನ್ನ ಅದೇ ಮಾಗ್ರದಿಂದ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧವಾಯು (ಪ್ರಾಣವಾಯು) ರಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಹೃದಯದ ಕಡೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಜಲರೂಪದಿಂದ ಸೇವಿಸಿದ ಪ್ರಾಣ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಅಮಾತಯದಲ್ಲಿ ಪಡನವಾಗಿ ರಸರೂಪ ಹೋಂದಿದ ಮೇಲೆ ಹೃದಯದ ಕಡೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಅದರಲ್ಲಿಯ ವಾಯುರೂಪ ದಲ್ಲಿಯ ಮಲರೂಪ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಪೂರವ ಕಡೆಗೆ ಬಂದು ಪ್ರಾಣ ವಹ ಸ್ನೇಹಸ್ನಿನಿಂದ ಈ ಮಲರೂಪ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೋರಿಗೆ ಬಿಟ್ಟು, ಶುದ್ಧವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣವಾಯುವನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಹೃದಯದಿಂದ ಪ್ರಾಣ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಶರೀರದಲ್ಲಿನ ಎಲ್ಲ ಘಟಕಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವೇಸುವ ಕಾರ್ಯವು ವಾತದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯವು ಒಂದೇ ಸವನೆ ಮರಣ ಬರುವವರಿಗೆ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಇವರಡರಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ಆತಂಕ ಉಂಟಾದರೆ ಜೀವನ ಕಾರ್ಯವು ಮುಗಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾತದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಅವಾಹತ ಗಿತ್ವಾಯುಃ ಎಂದು ಸ್ನೇಹಸ್ನಿದ್ದಾರೆ. ಈ ರೀತಿಯಂದ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಜೀವಿಸುವ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಪೂರ್ವಕೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಕೆ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹೃದಯದ ಸಂರಕ್ಷಣೆ(ಧಾರಣೆ) ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟಾಗಂ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದುವ ಕಾರ್ಯಗಳು ಬುದ್ಧಿಹೃದಯೇಂದ್ರಿಯ ಜಿತ್ತದ್ವಾರೆ ಇವು ಇರುತ್ತವೆ.

ಬುದ್ಧಿಹೃದ್ವಾರ್ತೆ :— ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ವಿಷಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಮನಸ್ಸು ವಿಚಾರ ನಡೆಸುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಸಂಕಲ್ಪ ವಿಕಲ್ಪಗಳು ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ಸಂಕಲ್ಪ ವಿಕಲ್ಪತ್ವಕ್ಕಂ ಮನಃ | ಆದ್ದರಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ನಿಶ್ಚಯವು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದಾಗಿದೆ ಬುದ್ಧಿಯಾತ್ಮಿಕಾ ಬುದ್ಧಿ : | ಧೀ, ಮೇಧಾ, ಜ್ಞಾನವಿಜ್ಞಾನ ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳು ಪ್ರಾಣವಾತದ ಕಾರ್ಯಗಳಾಗಿವೆ.

ಹೃದಯಹೃದ್ವಾರ್ತೆ :— ಪ್ರಾಣ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವೇಸುವ ಕಾರ್ಯ ಹೃದಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಹೃದಯವನ್ನು ಧಾರಣೆ ಮಾಡಿ ಅದರಿಂದ ಸತತವಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುವದು ಪ್ರಾಣವಾತದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಹೃದಿ ಪ್ರಾರ್ಥೆ | ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಂತೆ, ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ.

ಇಂದ್ರಿಯಹೃದ್ವಾರ್ತೆ :— ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವೇಸಿದ ಪ್ರಕಾರ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಾದರೂ ಪ್ರಾಣ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವೇಸುವ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಾಣವಾತದಿಂದಲೇ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಇಂದ್ರಿಯವಹ ಸ್ನೇಹಸ್ನುಗಳು ಶಿರದಲ್ಲಿರುವ ಆಲ್ಲಿಗೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಜೀವನ ನಡೆಸಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ರಸದ ಮುಖಾಂತರ ಪೂರ್ವೇಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ವೃತ್ತೀಯ ಉಂಟಾದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಹೇಗಾದರೆ ಮೂರ್ಧಾ, ಸನ್ಧಾನ ವಿಕಾರಗಳಂಟಾಗಬಹುದು, ಮುಂದೆ ಮರಣವೂ ಬರಬಹುದು.

ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ತಬ್ಬ ಸ್ವರ್ಚನಾದಿ ಜ್ಞಾನವು, ಇವುಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸುಖ ದುಃಖದಿಂದ ಜ್ಞಾನವು ಪ್ರಾಣವಾತದಿಂದಲೇ ನಡೆದು ಮಾನವನಿಗೆ ಬಾಹ್ಯ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯ ಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಜ್ಞಾನಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯವಾಗಲೇ ಅಥವಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಜ್ಞಾನವಾಗಲೇ ಪ್ರಾಣವಾತದಿಂದಲೇ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಜಿತ್ತಧ್ವಕ್ :— ಮನಸ್ಸಿನ ಧಾರಣ ಮಾಡುವದು ಪ್ರಾಣವಾತದ ಕಾರ್ಯ ಚಿಂತನ ಮಾಡುವದು ಮನಸ್ಸಿನ ಕಾರ್ಯ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಅಯಾ ಇಂದ್ರಿಯದ ವಿಷಯಗಳು ಬಂದ ಮೇಲೆ ಆ ಕಡೆಗೆ ಮನಸ್ಸು ಹೋಗಿ ಕೊಡಿಕೊಂಡರೆ ಅಯಾ ವಿಷಯಗಳ ಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಾಣವಾತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವದು. ಮನಸಿಕ ಅಥವಾ ಶಾರೀರಿಕ ಮತ್ತು ವಾಚಿಕ ಪಾಪಗಳನ್ನು ಮನಸ್ಸು ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಉತ್ಸರ್ಪಣೆಯಾಗಿ ಅದನ್ನು ಬಿಗಿ ಹಿಡಿಯುವದು ಪ್ರಾಣವಾತದ ಕಾರ್ಯವು.

ಷಿಂಹನ :— ಮನುಖಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಅಥವಾ ಸಂಕರ್ಯವಾಗಿರುವ ಮಲಾರೂಪ ಕಫವನ್ನು ಹೊರಚಿಲ್ಲುವದು ಅಂದರೆ ಉಗುಳುವದು ಪ್ರಾಣವಾತದ ಕಾರ್ಯ, ಉಗುಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಭಾಗವಹಿಸುವ ಮನುಖಿದ ಸ್ವಾಯಂಗಳ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಾಣವಾತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣವಾತದ ಕಾರ್ಯವು ವಿಕೃತವಾದರೆ ಈ ಕಾರ್ಯವೂ ಹಾಗೂ ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಮನುಖಿದ ಸ್ವಾಯಂಗಳಿಂದ ನಡೆಯುವ ಕಾರ್ಯಗಳಿಲ್ಲ, ಉದುವದು, ಶೀಳಾ ಹಾಕುವದು ಈ ಕಾರ್ಯಗಳೂ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಾರ್ಯಗಳಾಗಿ ಗಲ್ಲಿಗಳ ಸ್ವಾಯಂಗಳು, ಓಷ್ಣದ ಸ್ವಾಯಂಗಳು, ಜಿವ್ವಾ ಸ್ವಾಯಂಗಳು ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಅವು ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. ಇವುಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ಅರ್ಥಿತ ವಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಕ್ಷೇವಧ್ವ :— ಸೀನುವದು— ಈ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಾಣವಾತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಹಳ್ಳಿಯ ಜನರಲ್ಲಿ ರೋಗದ ಸಾಧ್ಯತೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ‘ಸೀತದ್ವಾ ಸಾಯಂವದಿಲ್ಲ, ಭಾತದ್ವಾ ಬದುಕುವದಿಲ್ಲ’ ಎಂಬ ಗಾಡೇ ಮಾತ್ರ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ರೋಗಿಗೆ ಶೀನು ಬಂದರೆ ಪ್ರಾಣವಾತದ ಕಾರ್ಯ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆದಿದೆ, ಜೀವಕ್ಕೆ ಅಪಾಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶ. ಕೆಲವು ಸಲ ಕೈಶ್ರಿಮ ರೀತಿಯಿಂದ ಶೀನನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಉದಾ— ಸೂರ್ಯವಲೋಕನ ಮಾರ್ಗಿನಲ್ಲಿ ನಸ್ತಿ ಹಾಕುವದ— ರಿಂದಲೂ ಅಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಣವಹ ಸೇಶ್ವೀತಸ್ಸುಗಳ ಧಮನಿಗಳಿಗೆ ಕ್ಷೇಂಭ ಉಂಟಾಗುವದರಿಂದ ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಧೂಲೀಕಣಗಳು ಮಾರ್ಗಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದಲೂ ಶೀನು ಬರುತ್ತವೆ. ರೋಗಿಯು ಮಾಳಿಫ್ರೆತನಾಗಿದ್ದರೆ ತೀಕ್ಷ್ಣ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ನಸ್ತಿ ಮಾಡಿಸಿ ನಾಸಾಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿನ ಹಾಗೂ ಶಿರಿಸ್ತನಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಣವಾತದ ಕ್ಷೇಂಭ ಮಾಡಿ ಎಚ್ಚರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಬಾಹ್ಯ ವಿಷಯಗಳ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಉದಾರ :— ಪ್ರಾಣವಾತದ ಸಂಚಾರವು ಆಮಾಶಯದ ವರೆಗೆ ನಡೆದ್ದೆ ರಿಂದ ಆಮಾಶಯದಲ್ಲಿಯ ವಾತವು ಉದಾರದಿಂದ ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ.

ನಿಶ್ಚಯ :— ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರಾಣವನ್ನು ಪ್ರಾಣವಾತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯವು ನಾಸಾ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಕಂತ ಮತ್ತು ಉರಸ್ಥಾನದವರೆಗೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರಾಣವಾಯಿವು ಉರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಂದ ರಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಹೃದಯದ ಕಡೆಗೆ ಬಂದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಯಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಆತಂಕ ಉಂಟಾದರೆ ಹಿಕ್ಕಾಶ್ವಸದಂಧ ವಿಕಾರಗಳು ಉದ್ಭವಿಸುತ್ತವೆ.

ಅನ್ವಯವೇತ :— ನಿಶ್ಚಯದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರಾಣವಾಯಿವು ಹೇಗೆ ನಾಸಾ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಂತೆ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರಾಣವಾಗಿರುವ ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಜಲ ಇವುಗಳನ್ನು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಾಣವಾತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಕಂತದಿಂದ ಅನ್ನ ಮತ್ತು ವಾಯು ಮಾರ್ಗಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅವುಗಳನ್ನು ತನ್ನ ತನ್ನ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಾಣವಾತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿ ಉಂಟಾದರೆ ಅಂದರೆ ಅನ್ನವು ಶ್ವಾಸ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಹೋಡರೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಾಣವಾತದ ಪ್ರಕೋಪವಾಗಿ ಕಾಸ ಪುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ನಿಶ್ಚಯದ ಕಾಡ ಹೊಗೆಯಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡರೂ ಕಾಸ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಅನ್ನವನ್ನು ಆಮಾಶಯದಲ್ಲಿ ತಕ್ಕೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಾಣವಾತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣವಾಯಿವು ಅನ್ನಮಾರ್ಗದಿಂದ ಆಮಾಶಯದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ತೂತಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸೇರಿಕೊಂಡ ವಾಯುವು ಆಮಾಶಯದಲ್ಲಿಯ ಕ್ಷೇತ್ರಕ ಕಫವನ್ನು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಡುವದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯದ ಹೊರತಾಗಿ ಆಮಾಶಯದಲ್ಲಿ ವಾಯುವು ಸೇರಿಕೊಂಡರೆ ಆಮಾಶಯಗತ ವಾತದಂಧ ವಿಕಾರಗಳಿಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

ಉದಾನ ವಾತ

ಉದಾನ ವಾತದ ಸ್ಥಾನ :— ಉರಸ್ಥಾನ ಮುದಾನಸ್ತ್ರೆ— ಉರಸ್ಸು ಉದಾನ ವಾತದ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಉರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೃದಯ ಮತ್ತು ಘುಷ್ಪಸ ಈ ಅವಯವಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾಣವಾತವೂ ಉರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವೆರಡೂ ವಾತಗಳ ಸ್ಥಾನವು ಕೆಲವು ಅಂಶದಿಂದ ಒಂದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಸಮಾನ ಸ್ಥಾನಗಳಿಂದರೆ ನಾಸಾದಿಂದ ಉರಸ್ಥಾನದವರೆಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಸ್ಥಾನವು ಸಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಉದಾನ ವಾತಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಹಿಗಿದ್ದರೂ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಹಿತಕರವಾಗಿಯೇ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಉರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಹೃದಯ ಈ ಅವಯವವು ಪ್ರಾಣವಾತದ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಹೃದಿಪುಸವು

ಉದಾನ ವಾತದ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಉದಾನವಾಯೋರಾಧಾರ ಘುಪ್ಪುಸ್ತಿ | ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಂತು. (ಶಾರಂಗಧರ)

ಸಂಚಾರ :— ನಾಸಾನಾಭಿಗಲಾಂಜೈರೇತ್ | ನಾಸಾದಿಂದ ನಾಭಿಯವರೆಗೆ ಇದರ ಸಂಚಾರ ಕ್ಷೇತ್ರವಾಗಿದೆ. ಇವರೆಡೂ ಕ್ಷೇತ್ರಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ ಮೇಲೆ ಗಲ ಈ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶವೇನು ? ಗಲ ಅಂದರೆ ಕಂತ ಪ್ರದೇಶ. ತಬ್ಲೋ ಚಾಜಿರಕ್ಕಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಏರಡನೇ ಉದ್ದೇಶ ಗಲದ ಸುತ್ತಮುತ್ತಲಿನ ಭಾಗ, ಅಂಸ, ಮನ್ಯಾ, ಬಾಹ್ಯ, ಹಸ್ತ ಈ ಅವಯವಗಳು ಅದರಲ್ಲಿ ಸಮಾವೇಶಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಈ ಉದಯವಗಳಿಗೆ ಆಗುವ ವ್ಯಾಧಿಗಳಿಗೆ (ಅವಬಾಹುಕ, ವಿಶ್ವಾಚಿ) ಉದಾನ ವಾತದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಜೀವಧ ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಾಯಮಾಶಸ್ತೀ ತೂಕ್ತರೆ !

ವಾಕ್ ಪ್ರವೃತ್ತಿ :— ವಾಕ್. ವಾಣಿ, ವಾಚಾ ಇದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಭೇದಗಳಿವೆ. ಪರೂ, ಪರ್ಯಾಂತಿ, ಮಧ್ಯವಾ ಮತ್ತು ವೈಲಿರಿ. ಇವು ಕ್ರಮದಿಂದ ನಾಭಿಯಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತವೆ. ಪರಾ ಮತ್ತು ಪರ್ಯಾಂತಿ ಇವು ಅವ್ಯಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಮಧ್ಯವಾ ಮತ್ತು ವೈಲಿರಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಸ್ಥಾನವೇ ಕ್ರಮದಿಂದ ನಾಭಿ, ಉರಸ್ಥಾನ, ಕಂತ ಮತ್ತು ಜಿವ್ಯಾ ಇರುತ್ತವೆ. ಜಿವ್ಯಾ ಭಾಗವಹಿಸದಿದ್ದರೆ ವೈಲಿರಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಇದರಲ್ಲಿ ಕಂತ, ತಾಲವ್ಯಾ, ಮೂರ್ಛನ್ಯ, ದಂತ್ಯ ಮತ್ತು ಒಷ್ಟುಗಳಿಂಬ ಪ್ರಕಾರಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಕಂತದಲ್ಲಿರುವ ಸ್ವರಂಯಂತರಕ್ಕೆ ಉದಾನ ವಾತದ ಪ್ರೇರಣೆ ಸಿಗುವದರಿಂದ ವಾತನಾಡಲು ಬರುತ್ತದೆ. ವಾಗಿಂದಿರಿಯವು ಏರಡು ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಿಭಾಗಿಸಿಪ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅಧರ ಭಾಗದಿಂದ ಶ್ರವಣದ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅಧರ ಭಾಗದಿಂದ ವಾತನಾಡುವ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇವರೆಡೂ ಇಂದಿರಿಯಗಳು ಶಿರಿಸಿನಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಮನಸ್ಸುಲುಗಂದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಗಿಂದಿರಿಯವು ಒಂದೇ ಇದ್ದು ಏರಡು ಭಾಗದಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ತತ್ವವಾಗಿಂದಿರಿಯಂ ತೇಕಂ ದ್ವಿಧಾಭಿನ್ಯಂ ಯಂಥಾಕರೌ |

ಅಧ್ಯೇನ ಶಬ್ದಂ ನದತ್ತಿ ಗೃಹಾ ತದ್ವೀನ ತಂ ಶ್ವನಃ || (ಕಾ. ಸ.)

ವಾತನಾಡುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಉರಸ್ಥಾನ, ಕಂತ, ಮುಖಗಳಲ್ಲಿಯ ಸ್ಥಾಯಿಗಳಿಂಬ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಯತ್ನ :— ಯಾವದೇ ಕಾರ್ಯ ವಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆಯುವ ಶರೀರದ ಚೀಷ್ಟೆಗೆ (ಚಲನ ವಲನಕ್ಕೆ) ಪ್ರಯತ್ನ ಅನ್ನಾತ್ಮರೆ. ಇದು ಉದಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯ. ಚಲನ ವಲನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಬಲವು ಉದಾನ ವಾತದಿಂದ ದೊರೆಯುತ್ತದೆ.

ಉಜಾಂ :— ಉತ್ಸಾಹ-ಯಾವದೇ ಕಾರ್ಯ ವಾಡಬೇಕಾದರೆ ಉತ್ಸಾಹ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಉತ್ಸಾಹವು ಉದಾನ ವಾತದಿಂದ ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಅವಯವಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೃದಯದ ಮುಖಾಂತರ ಪ್ರಾಣ ವಾತವು ಪೂರ್ವೆ ಸುವದರಿಂದ ಆಯಾ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಉತ್ಸಾಹ

ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಶೆದ್ದವಾಗಿ ದೊರೆಕುವದರಿಂದ ಹೃದಯದ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದ ಮನಸ್ಸು ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುವದರಿಂದ ಉತ್ಸಾಹ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನಿತ್ಯ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಚರಿಸಬೇಕಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸ್ಥಾನಮೂರ್ಚಾಬಲಪ್ರದಂ | ಉಜಾಂ ಮತ್ತು ಬಲ ಇವು ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಸಹಾಯಕಾರಿ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಬಲ :— ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ಸಾಮಧ್ಯವು ಹೊರಗೆ ಕಂಡು ಬರುವದಕ್ಕೆ ಬಲ ಅನ್ನಾತ್ಮರೆ. ಶರೀರವು ಆಕಾರದಿಂದ ದೊಡ್ಡದಿದ್ದರೆ ಬಲವು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ, ಕೃಶವಾಗಿದ್ದರೆ ಬಲಕ್ಕೊಣ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಭಾವಿಸುವದು ತಪ್ಪು. ಬಲವು ಧಾತು ಸಾರತ್ವದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಿ ಬಲವನ್ನು ಗೊತ್ತು ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮಂಜ್ಞ ಧಾತು ಸಾರತ್ವದಲ್ಲಿ ನಾತಿಕೃತಂ ಉತ್ತಮ ಬಲಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಬಲ ಅಂದರೇನು :— ಬಲದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದನ್ನು ಕೃತಿಯಿಂದಲೇ ಸಿದ್ಧ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಉಚ್ಚಾರಣವು ಉದಾನದ ಕಾರ್ಯವು. ಆದ್ದರಿಂದ ದೊಡ್ಡ ಭಾರವನ್ನು ಎತ್ತುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶಾಸವನ್ನು ತಡೆದು, (ಶಾಸೋಽಬ್ಧಾಷಣ ಮಾಡದೆ) ಒಬ್ಬನೇ ಆಗಲೀ ಅಧವಾ ಲಿ-ಇಜನ ಕಾಡಿಕೊಂಡು ಆಗಲೀ ಆ ಭಾರವನ್ನು ಎತ್ತುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಎಲ್ಲರೂ ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ‘ಹುಂ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದದ ಉಚ್ಚಾರ ಮಾಡಿ ಭಾರವನ್ನು ಎತ್ತುತ್ತಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ‘ಹುಂ’ ಎಂಬ ಶಬ್ದವೇ ಬಲವು. ಇದು ಉರಸ್ಥಾನದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ.

ವಣಣ :— ಮೈಬಣಿ ವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತಪಡಿಸುವದು ಉದಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯ. ಮೈಬಣಿ ಪ್ರಾಣ ರಕ್ತಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ರಕ್ತದಲ್ಲಿಯ ಮಲಿನವಾಗಿರುವ ವಾಯು ರೂಪಾಂಶರೂಪ ದ್ವರ್ವಾಗಳು ಉಚ್ಚಾರಣದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕುವ ಕಾರ್ಯವು ಉದಾನವಾತದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾನ ವಾತದಿಂದ ಇಂಥ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಹೊರಗೆ ಹೊಗದಿದ್ದರೆ ರಕ್ತದಲ್ಲಿಯೇ ಉಳಿದರೆ ಮೈಬಣಿ ಪ್ರಾಣ ಕೆಪ್ಪು ಅಧವಾ ನೀಲಿ ಬಣಿ ದಾಢಿಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಅರಿಪ್ಪ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿಯ ವಣಣನೆಯನ್ನು ಅಭ್ಯಸಿಸಿದರೆ ವಿಶೇಷ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ತುತಿ :— ಪ್ರಾಣವಾತದಿಂದ ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಜ್ಞಾನದನ್ನು (ಬುದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಇಂದಿರಿಯಗಳ ಕಡೆಯಿಂದ ಸಂಗ್ರಹಿಸಿದ ಜ್ಞಾನದನ್ನು) ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇದ್ದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊರಗಡುವುದು ಸ್ತುತಿ ಅನ್ನಾತ್ಮರೆ. ಇದನ್ನೇ ಜನರಿಗೆ ಹೇಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅನುಭವ ಅನ್ನಾತ್ಮರೆ. ಸಂಗ್ರಹಿಸುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಭ್ಯಾಸ, ಧಿ, ಧೃತಿ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಪ್ರಾಣವಾತದ ಕಾರ್ಯ. ಅದನ್ನು ಹೊರಗಡುವದಕ್ಕೆ ಸ್ತುತಿ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ, ಇದು ಉದಾನವಾತದ ಕಾರ್ಯ.

ಸ್ತುತಿಯ ವ್ಯಾಖ್ಯಾ ಅಧವಾ ಸ್ವರೂಪ— ದೃಷ್ಟಿತ್ವಾನುಭಾತಾನಾಂ ಸ್ವರಣಾತ್ ಸ್ತುತಿರುಚ್ಯತೆ (ಚ. ಶಾ. ೨೦೪೯)

ನೋಡಿದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು, ಕೇಳಿದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು, ಅನುಭವಕ್ಕೆ ಬಂದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ನೆನಪಿಗೆ ತರುವದು ಅಂದರೆ ಸ್ತುತಿ— ಎಂದು ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಸ್ತುತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ಕಾರಣಗಳು ಏಂಟು ಅವು ಈ ಪ್ರಕಾರ—

ವಕ್ಷೀಂತೆ ಕಾರಣಾನ್ವೇಷಣೆ ಸ್ತುತಿಯೆ ರುಪಜ್ಞಾರುತ್ತೆ ॥

ನಿನಿತ್ತ ರೂಪ ಗ್ರಹಣಾತ್ಮ ಸಾಂದೃಶಾತ್ಮ ಸವಿಪಯಂತಾತ್ಮ ॥

ಸತ್ತಾನುಭಂಧಾದಭ್ರಾಸಾತ್ಮ ಜಾಳಾನಂತೋಗಾತ್ಮ ಪ್ರಾನಃ ಶ್ರಾತಾತ್ಮ ॥

ಚ. ಶಾ. १०-१५

ಸ್ತುತಿ ವಾದಬೇಕಾದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಏಂಟು ಕಾರಣಗಳನ್ನು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಕಾರಣದಿಂದ ಕಾರ್ಯದ ಸ್ತುತಿ ವಾಗಿ ವಾದ. ರೂಪ ಗ್ರಹಣದಿಂದ—ಆಕಾರ ವಾದ್ಯತ್ವ ಮೇಲಿಂದ ಸ್ತುತಿ ವಾಗಿ ವಾದ, ವಿರುದ್ಧ ಸಂಗಳಿಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಸ್ತುತಿ ವಾಗಿ ವಾದ, ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಸ್ತುತಿ ವಾಗಿ ಬಂದೇ ಸವನೆ ಅದನ್ನೇ ಅಭಾಸ ಮಾಡುವ ವದರಿಂದ, ತತ್ತ್ವಜ್ಞಾನದಿಂದ ಪ್ರಾನಃ ಪ್ರಾನಃ ಆದೇ ಕೇಳುವದರಿಂದ, ಹೀಗೆ ಏಂಟು ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಸ್ತುತಿಯು ಬೇಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲಕಾರ್ಯಗಳು ಉದಾನ ವಾತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಪ್ರಾಣವಾತದ ಮತ್ತು ಉದಾನವಾತದ ಕಾರ್ಯಗಳ ಅಭಾಸ ಮಾಡಿದರೆ ಇವರಡೂ ವಾತಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳು ಒಂದಕೊಂಡು ವಿರುದ್ಧವಾಗಿ ಬಂದೇ ಸ್ತುತಿ ನಡಲ್ಲಿ ನಡೆದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವೊದಲು ಪ್ರಾಣವಾತದ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದು ಅನಂತರ ಉದಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಣವಾತದ ಕಾರ್ಯ ಒಳಗೆ ತಕೊಳ್ಳುವದು. ಉದಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯ ಹೊರಗೆ ವ್ಯಕ್ತ ಮಾಡುವದು.

ಪ್ರಾಣವಾತ

ಇಂದಿಯದ ವಿಷಯಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವದು. ಜಾಳಾನ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವದು.

ನಿಶ್ಚಯ (ಶ್ವಾಸವನ್ನು, ಪ್ರಾಣವಾಯುವನ್ನು) ತಕೊಳ್ಳುವದು.

ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಅಹಾರ, ಜಲ ಇವುಗಳನ್ನು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತಕೊಳ್ಳುವದು. (ಅನ್ನ ಪ್ರಮೇಶಕ್ತೆ ।)

ಪ್ರಾಣ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತಕೊಳ್ಳಿದು ಪ್ರತಿಯೋಂದು ಘಟಕಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವೇ ಶರೀರದ ಬಿಂದುವನ್ನು ಕಾರ್ಯ ವಾದ.

ಉದಾನ ವಾತ

ಇಂದಿಯಗಳ ವಿಷಯಗಳಿಂದ ಉಂಟಾದ ಭಾವಗಳನ್ನು, ಭಯ, ಅನಂದ, ಆಶ್ಚರ್ಯ, ಸುಖ— ದೂಃಖಗಳನ್ನು ಮುಖಿದ ಮೇಲಿಂದ ಹಾಗೂ ಕೆಣ್ಣಿಗಳಿಂದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಮಾಡುವದು ಇವಲ್ಲವೂ ಉಜ್ಜಾವ ಮತ್ತು ಬಿಂದು ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ.

ಇಂದಿಯಗಳನ್ನು ವಾಡುವ ವಾದ ಲಿನ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕುವದು. ಅನ್ನ ತ್ವಾರೆ.

ಸ್ತುತಿಯ ಮಾಲಕ ಜಾಳಾನವನ್ನು ಹೊರಗೆ ತೆಗೆಯುವದು.

ಉಚ್ಛವಾಸದ ಮಾಲಕ ವಾಯುರೂಪ ಮಾಲಿನ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕುವದು.

ಸಾಮಧ್ಯದಿಂದ ಬಿಂದುವನ್ನು ವ್ಯಕ್ತ ಪಡಿಸುವದು.

ಕೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಉದಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ಉದಾನೋ ಬಲಮುಚ್ಯತೆ । ಆದ್ದರಿಂದ ಉರಸ್ಸಾನದಲ್ಲಿರುವ ಘನಪ್ರಾನ ಮತ್ತು ಹೃದಯಗಳ ಬಲವು ಉದಾನ ವಾತದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ.

ಉದಾನ ವಾತದ ಗತಿಯು ಸ್ಥಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಉಧ್ವರ್ಷಾಜರುತ್ತದೆ. ಉದಾನೋನಾಮೆಯನ್ನಾದ್ವಾಷ್ಪದ್ಮವುಪ್ಯತೆ ಪವನೋತ್ತಮಃ ।

ಉದಾನ ವಾತವು ಆಪ್ತವಾಗಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿಯುಂಟಾದರೆ ಉದಾನ ಯೋಜಯೇತ್ತಾ ಉಧ್ವರ್ಷಾಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಉದಾನ ವಾತದ ಉಧ್ವರ್ಷಗತಿ ಅಂದರೆ ಅದರ ಅನುಲೋಮಗತಿ.

ವ್ಯಾನವಾರ್ಯ

ವಿ+ಅನ ವಿಶೇಷ ಚೆಷ್ಪ್ಯೆ ಅಂದರೆ ಕ್ರಿಯಾಪ್ಲಂಬಿಷ್ಟದೆಂಬಭರ್ತ. ವ್ಯಾನಃ ಸವರ್ತರೀರಗಃ । ವ್ಯಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯವು ಸರ್ವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ.

ವ್ಯಾನವಾತದ ಸ್ಥಾನವು—ಹೃದಯವು—ವ್ಯಾನೋಹೃದಿಷಿತಃ ।

ವ್ಯಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯಗಳು—

ಕೃತ್ಸ್ವಃ ದೇಹಜಾರೀ ನಂಹಾಜವಃ ।

ಗತ್ತಿ ಪಕ್ಷೀವಣೋತ್ತೇವ ಸಿನೇಷೋನ್ನೇಷಣಾದಿಕಾಃ ।

ಸ್ವಾಯಃ ಸರ್ವಕ್ರಿಯಾಸ್ತಸ್ಮಿನ್ ಪ್ರತಿಬಿಂಧಾಃ ಶರೀರಿಣಾಂ ॥

ಅ. ಹೃ. ೧೨

ಪ್ರಾಣವಾತದಿಂದ ಜೀವನಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತಂದು ಬಿಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಮೇಲೆ ವ್ಯಾನ ವಾತವು ಆ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ರಸರಾಪದಿದ ಸರ್ವ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವೇನುವ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾನ ವಾತದ ಮುಖಿ ಕಾರ್ಯ ಅಂದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿನ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಗತಿ ಕೊಡುವದು. ಈ ಗತಿಯು ಯಾವದೇ ದಿಕ್ಕಿನಲ್ಲಿ ಸಿಗಿಹಂಡು. ಉಧ್ವರ್ಷ, ಅಧ, ತಿಯಾಕಾ. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಆಗುವ ರಸದ ಪೂರ್ವಕೆಯು ಶಬ್ದಾಂಶಿಜಂಲ ಸಂತಾನವರ್ತ ಗತಿಯಿಂದ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಗತಿಗಳು ವ್ಯಾನ ವಾತದವು ಇರುತ್ತವೆ. ಶರೀರಕ್ಕೆ ರಸದ ಪೂರ್ವಕೆ ಮಾಡುವದು ಹಾಗೂ ಮಾಲರೂಪ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಅಯಾ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿದ್ದರೆ ಬೇಗನೆ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಮುಟ್ಟಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹೃದಯದ ಗತಿಯನ್ನು ಬೇಳಿಸಿ ಘಟಕಗಳು ಬೇಗನೆ ಮಾಟ್ಟಿವುವ ಹಾಗೆ ಗತಿಯನ್ನು ಬೇಳಿಸುವ ಕಾರ್ಯವು ವ್ಯಾನ ವಾತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಅಪಸ್ಥಿತಿಲ್ಲಿ ಬೇಳಿದ ಹೃದಯದ ಗತಿಯು ಕೆಲ ಹೊತ್ತಿನ ಮೇಲೆ (ವಿಶ್ರಾಂತಿ ಪಡೆದ ಮೇಲೆ) ಸ್ಥಾಭಾವಿಕ

ಗತಿಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ತಕ್ಕ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಗತಿ ಬರದಿದ್ದರೆ ಅದು ವಿಕೃತಿ ಎಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. ಕೆಲವು ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವೇನುವ ಫುಟಿಗಳು ಕಡಿಮೆ ಬೀಳುವದರಿಂದ ಆ ಫುಟಿಗಳನ್ನು (ಪೂರಣ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು) ಪೂರಣವಾತದಿಂದ ತಕ್ಕಾಂಡು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವೇನುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೃದಯದ ಗತಿಯನ್ನು ಬೆಳೆಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಅವಸ್ಥೆ ಅಂದರೆ ಪಾಂಡರೋಗ, ಹೃದೋಗ. ಇಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವ್ಯಾನ ವಾತದಗೂಡ ಪೂರಣ ಮತ್ತು ಉದಾನ ವಾತಗಳು ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಹೃದಯದ ಗತಿಯಂತೆ ನಿಶ್ಚಯ ಮತ್ತು ಉಚ್ಚಾರ ಸದ ವೇಗವೂ ಬೆಳೆದಧ್ವನಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ರಸಕ್ಕೀಣತೆ-ಕ್ಷ ಪ್ರಕಾರ ಹೃದಯದ ಗತಿಯು ಬೆಳೆಯಲಿಕ್ಕೆ ವ್ಯಾನ ವಾತವು ಕಾರಣವಾಗಿರದೆ, ಈ ಗತಿಯನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸಬೆಂದ ಕಾಗ್ನಿ ಆ ಸಾಫಾನದಲ್ಲಿಯು ಅವಲಂಬಕ ಕಫವೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ ಆದ್ದರಿಂದ ರಸ ಕ್ಕೀಣತೆಯಂತೆ ಕಫ ಕ್ಕೀಣತೆಯೂ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. (ಹೃದ್ವಪ ಶಾಫಸಂಧಿತಾ)

ಇಲನಗತಿಗೆ ಅಂದರೆ ಆಕುಂಚನ, ಪ್ರಸರಣ, ಗಮನ, ಉತ್ಸೋಧನೆ, ಅಪಕ್ಕೀಪಣ, ಉನ್ನೇಷನ ನಿಮ್ಮೇವ ಈ ಎಲ್ಲ ಗತಿಗಳಿಗೆ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾನ ವಾತವೇ ಕಾರಣ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೃದಯದ ಹಾಗೂ ಘನಪ್ಪಸದ ಆಕುಂಚನ ಪ್ರಸರಣ, ಪಚನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯ ಅಂತರದಗತಿ, ಮಲ ಮಾತ್ರಗಳ ವಿಸರ್ವಣನಕ್ಕೆ ಖಿಗುವ ಗತಿ, ಶುಕ್ರವಿಸರ್ವಣನಿಗೆ ಖಿಗುವ ಗತಿ, ಗಭ್ರ ನಿಷ್ಕಾಮಣಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗಭ್ರಕ್ಕೆ ಖಿಗುವ ಗತಿ, ಗಭಾರಶಯಕ್ಕೆ ಖಿಗುವ ಆಕುಂಚನ ಗತಿ, ಯೋನಿಗೆ ಖಿಗುವ ಪ್ರಸರಣ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾನ ವಾತವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ನಿಮ್ಮೇಷ ಮತ್ತು ಉನ್ನೇಷ ಕಾರ್ಯಗಳು— ಅಂದರೆ ಕಣ್ಣ ರೆಪ್ಲೇಗಳ ಆಕುಂಚನ ಪ್ರಸರಣ ಇರುತ್ತವೆ. ವ್ಯಾನ ವಾತದ ವೇಗವು ತೀವ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ರಸ ಪ್ರವಾಹದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿ ಪರೀಕ್ಷಿಸಲಾಗಿನೆ. ರಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ ದ್ರವ್ಯವು ವ್ಯಾನ ವಾತದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಿ ಅದೇ ಸಾಫಾನಕ್ಕೆ ಬರುವದಕ್ಕೆ ಕೆಲವೇ ಸೆಕಂಡುಗಳ ಕಾಲ ಹತ್ತುವದರಿಂದ ವ್ಯಾನ ವಾತವು ಏಷ್ಟು ತೀವ್ರ, ವೇಗದಿಂದ ಕಾರ್ಯವಾಡುತ್ತದೆಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವ ಯಾವದೇ ಕಾರ್ಯವು ವ್ಯಾನ ವಾತದಿಂದಲೇ ನಡೆದೆ ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ ಪೂರ್ಯ: ಸವಾರಿ ಶ್ರಯಾಸ್ತಸ್ಸಿನ್ ಪ್ರತಿಬಿಧಾ: ಶರೀರಿಂದಾಂ | ಎಂದು ಹೇಳಿಧಾರೆ.

ಸಮಾನವಾರ್ಯ

ಸವಾನೋಽಗ್ನಿ ಸಮೀಪಸ: ಕೋಣೇ ಚರ್ಚಿ ಸವಾರಿ: |

ಅನ್ನಂ ಗೃಹಾ ತಿ ಪಚತಿ ನಿಮ್ಮೇಚಯತಿ ನುಂಂಚತಿ ||

ಸಮಾನ ವಾತದ ಸಾಫಾನ— ಅಗ್ನಿಯ, ಪಾಚಕಾಗ್ನಿಯ ಸಮೀಪ.

ಸಂಚಾರ— ಕೋಣೇ ದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ— ಕೋಣೇ ದಲ್ಲಿಯ ಅವಯವಗಳು— ಸಾಫಾನಾಗ್ನಿಯಾಗಿ ಪಕ್ಷಾನಾಂ ಮಾತ್ರಸ್ಯ ರುಧಿರಸ್ಯ ಜ | ಹೃದುಂಡುಕಃ ಘನಪ್ಪಸದ್ಭೇಜ್ಞ ಕೋಣೇ ಇತ್ಯಭಿಧಿರುತ್ತದೆ | ಸು. ಚಿ. ೨೧೨

ಸಮಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯಾವು— ಪೂರಣವಾತದಿಂದ ಆವಾಶಯದಲ್ಲಿ ಅನ್ನವು ಸೇರಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಅದನ್ನು ಪಚನ ಆಗುವವರಿಗೆ ಹಿಡಿದಿಡುವದು, ಇದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರದೀಪ್ತವಾಡಿ ಪಚನಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ವಾಡುವದು, ಸಾರ ಕಿಟ್ಟಿಗಳ ವಿವೇಚನೆಯಾದಮೇಲೆ ಇವುಗಳನ್ನು ರಸದ ಮುಖಾಂತರವೇ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ತಂದು ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಕಾರ್ಯವು ಸಮಾನ ವಾತದಿಂದ ರುತ್ತದೆ. ರಸಸ್ಯ ಹೃದಯಂ ಯಾತಿ ಸಮಾನ ಮರುತ್ತೇರಿತಃ | ಶಾಬಿಧಾರ, ಇಲ್ಲಿಗೆ ಆಹಾರವು ರಸರೂಪದಿಂದ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ, ಹಾಗೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅಭಿಸರಣ ಹೊಂದಿದ ರಸದ ಗೂಡ ವಾಯುರೂಪದ ಮಲದ್ವಯಗಳೂ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಆಹಾರರಸವು ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಬರುವದು ಸಮಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯ, ಮಲದ್ವಯಗಳ ಸಹಿತವಾಗಿ ಅಭಿಸರಣದಿಂದ ರಸವು ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಬರುವದು ವ್ಯಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯ. ಇವರಿಂದ ಪ್ರಕಾರದ ರಸಗಳು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಕಳಿಬಿ ಕೊಳ್ಳುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಈ ರಸರೂಪ ದ್ರವ್ಯವು ಘನಪ್ಪಸದ ಕಡೆಗೆ ಹೊಗಿ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಸಮಾನ ವಾತದಿಂದ ವಿವೇಚನೆ ಮಾಡಿದ ಮಲರೂಪ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಉಚ್ಚಾರ ಸದ ಮೂಲಕ ವಿಸರ್ವಣ ಲ್ಪಿಡುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಶುದ್ಧ ರಸವನ್ನು ಪೂರಣವಾಯು ಸಹಿತವಾಗಿ ಹೃದಯದ ಪರಿಗೆ ತಂದು ಮುಟ್ಟಿಸುವ ಕಾರ್ಯವು ಸಮಾನವಾತದಿಂದ ರುತ್ತದೆ. ಯಾವದೇ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಪಚನವಾಡಿ ಸಮ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತಂದು ಶರೀರದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸಮಾನವಾಗಿಡುವದೇ ಸಮಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯ.

ಅಪಾನ ವಾತ

ಅಪಾನೋಽಪಾನಗಃ ಶೋಣಿ ಬಸ್ತಿ ನೇಷೋಽರುಗೋಽಚರಃ |

ಶುಕ್ರಾರ್ಥವ ಶಕ್ಂಸ್ಯಾತ್ರೇ ಗಭ್ರನಿಷ್ಯ ಮಣಕ್ಷರ್ಯಃ || ಅ. ಹೃ. ೧೨

ಈ ವಾತದ ಚೇಪ್ಪಾ—ಕಾರ್ಯಗಳು ಕೆಳಬಾಗದಲ್ಲಿಯೇ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವದ ರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಅಪಾನವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ. ಅಪ + ಅನ = ಅಪಾನ.

ಸಾಫ— ಅಪಾನಗ = ಪಕ್ಷಾಶಯ.

ಸಂಚಾರ ಸಾಫ— ಶೋಣಿ, ಬಸ್ತಿ, ಮೇಧ್ರ, ಶ್ರೀಯರ್ಲೆ ಯೋನಿ, ಗಭಾರಶಯ, ತೊಡಗಳು.

ಕಾರ್ಯಾ— ಶುಕ್ರ, ಆರ್ಥವ, ಶಕ್ತಾ (ಮಲ), ಮಾತ್ರ, ಗಭ್ರ, (ಅಪಕ್ಕ ಅಥವಾ ಪಕ್ಷ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ) ಇವುಗಳನ್ನು ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ತಗೆಯುವದು ಅಥವಾ ತಡೆಹಿಡಿಯುವದು.

‘ಕುಯುಗಳು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಒಂದು ಕಾಯು ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಕಾಯು ಪ್ರಪೃಶ್ಚಿತ್ತ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಹಾಗಾದರೆ ಅದು ಈ ವಾತ ವಿಕೃತಿಯಾಗಿ ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಪ್ರಪೃಶ್ಚಿತ್ತ ಅಂದರೆ ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ವಣನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುಲ ವಿಸರ್ವಣನೇ ಆಗುವದು ಅಥವಾ ವಾತ ವಿಸರ್ವಣನೇ ಆಗುವದು. ಸಂಭೋಗದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಶುಕ್ರ ವಿಸರ್ವಣನೇಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ವಣನೇಯ ಪ್ರಪೃಶ್ಚಿತ್ತಿಯಾಗುವದು ಮುಂತಾದಪ್ರಗಳು. ಇದಕ್ಕೆ ಅತಿ ಸಾರದ ಉದಾಹರಣೆ ಕೊಡಬಹುದು. ಆತ್ಮಾರ ವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ವಾಸಿಯಾದ ರೋಗಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ‘ಯಸ್ಸೋಽಜ್ಞಾರಂ ವಿಸಾಮೂತ್ರಂ ಸಮೃದ್ಧಿ ವಾಯುಶಿಗಳು’ । ದೀಪ್ತಾತ್ಮಗ್ರೇಲಂಫು ಕೋಷ್ಟಸ್ಥ ಸ್ಥಿತಸ್ತಸ್ಥೋದರಾಮಯಃ । ಇದರ ಅರ್ಥ— ಮುಲ, ಮೂತ್ರ, ವಾಯು ಇವುಗಳ ಪ್ರಪೃಶ್ಚಿತ್ಯು ಒಂದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆಗದಿದ್ದರೆ ಅಪಾನ ವಾತದ ಕಾಯು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆದಿದೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ವಣನೇಯ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಆಗುವದು ಅಂದರೆ ಅಪಾನದ ವಿಕೃತಿಯಾಗಿ ಹೇಳಿದರೂ ಕೆಲವು ಸಲ ಅಪಾನ ವಾತದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಕಾಯುವು ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇಂಥ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಾಣಬಹುದು. ಉದಾ— ಗಭರ್ ನಿಷ್ಕೃತಾಂ (ಪ್ರಸೂತಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ) ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಮೂತ್ರ, ವಿಸರ್ವಣನೇಯ ಪ್ರಪೃಶ್ಚಿತ್ತ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುಲ ವಿಸರ್ವಣವು ಆಗಬಹುದು. ಆದ್ದರಿಂದ ಪ್ರಸೂತಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮುಲ ಪ್ರಪೃಶ್ಚಿತ್ತಿಯಾಗಬಾರದೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಮೊದಲು ಬಸ್ತಿಕೊಟ್ಟು ಅಪಾನ ವಾತದ ಕಾಯುಕ್ಕೆ ಆನುಕೂಲತೆ ವಾಡಿಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಉರುಗೋಜರ— ಕೆಲವು ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಆತ್ಮವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗಭಾರಿಯ ದಲ್ಲಿ ವೇದನೆಗಳಾಂಟಾಗುವದು ಅಥವಾ ಘಲಕೋಶದ ವಿಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ವೇದನೆಗಳು ತೊಡೆಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಶುಕ್ರ ಕ್ಷೇತ್ರಾತ್ಯಯಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ಸಂಭೋಗದ ನಂತರ ತೊಡೆಗಳು ಸೋತು ಹೋಗುತ್ತವೆ.

ಮುಲ ಮೂತ್ರವೇಗಗಳ ಪ್ರಪೃಶ್ಚಿತ್ತ ಹೇಗೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ?— ಗುದ ಈ ಅವಯವವು ಅಪಾನ ವಾತದ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಆಹಾರವು ಪೆಚನದ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯಾಗಿ ಪಕ್ವಶಯದಲ್ಲಿ ಕಟು ವಿಪಾಕದ್ದಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಉಂಡುಕೆದಲ್ಲಿ ಒಂದು ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿರುವ ಮುಳುಕರಾ ಕಲೆಯಾಗಿ ಮುಲದ ವಿಭಜನೆ ಅದಮೇಲೆ ಅದು ಚುಂಡ ಪಕ್ವಶಯದಲ್ಲಿ ಕೊನೆಯಾಗಿ ಭಾಗವಾದ ಗುದದ ಕಡೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಗುದದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಭಾಗ. ಉತ್ತರಗುದ, ಅಧರಗುದ. ಉತ್ತರ ಗುದದಲ್ಲಿ ಮುಲ ಸಂಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಕಟುವಿಪಾಕದ್ದಿರುವದರಿಂದ ಅದು ತನ್ನ ಕಟುರಸದಿಂದ ವಾತಕ್ಷೋಭ ಉಂಟು ವಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಕ್ಷೇತ್ರಾಭವ ಪೂರ್ಣವಾತದ ಮುಲಕ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಮುಲ ವನ್ನು ವಿಸರ್ವಣನೇ ವಾಡುವ ಪೇಗವು ಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಯವರಿಗೆ ಮುಲವು (ಪುರಿಂಷವು) ಅಧರ ಗುದದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಸರ್ವಣಸಲ್ಪದುತ್ತದೆ. ಈ ಮುಲ ವಿಸರ್ವಣನೇಯ ಅಥವಾ ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ವಣನೇಯ ವೇಗವನ್ನು ಬಲಾತ್ಮಾರದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನ ವಾಡಬಹುದು.

ಅಥವಾ ತಡೆ ಹಿಡಿಯಬಹುದು. ಆದರೆ ಈ ವರಡಾ ಲಕ್ಷಣಗಳಲ್ಲಿ ನ್ನಂತೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಗಭರ್ ವಿಸರ್ವಣನೇಯ ಕಾಲಕ್ಕಾಂತಿಗೆ ಏಗೆ ಉಂಟಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀಯರಿಗೆ ಪ್ರವಹಣ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳಿ ಅಪಾನ ಪ್ರಪೃಶ್ಚಿತ್ತ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳಿತ್ತಾರೆ. ಏಗೆ ಬಾರದೇ ಇದ್ದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪ್ರವಹಣ ಮಾಡಿದರೆ ಪ್ರಸೂತಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಕಾರಗಳಾಂಟಾದದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ವಿಕಾರಗಳು ಅಂದರೆ ಅಪಾನ ವಾತ ವಿಕೃತಿಯವೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಗಭಾರಿಯ ಭರ್ಂತ (ಯೋನಿ ಭರ್ಂತ) ಅಶ್ವ ಮುಂತಾದವು.

ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ವಣನೆ— ಮೂತ್ರ ಎಂಬುದು ದ್ವಿವರೂಪ ಕಿಟ್ಟಿಬಾಗವು. ಮೂತ್ರಾರ್ಥಯಾದಲ್ಲಿ ಹನಿಯಾಗಿ ಸಂಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಕಟು ರಸದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಟು ರಸವು ಮೂತ್ರ ಸಂಚಯವಾದ ಸಂಪೇದನೆಗಳನ್ನು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ವಣನೇ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ವಣನೇಯ ವೇಗವಾದರೂ ಬಲಾತ್ಮಾರದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನ ವಾಡಬಹುದು ಅಥವಾ ಅದನ್ನು ತಡೆಯಬಹುದು. ಇವೆರಡೂ ವಿಕೃತಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ವಣನೇಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಪೃಶ್ಚಿತ್ತ ಅಥವಾ ಮಲಪ್ರಪೃಶ್ಚಿತ್ತಿಯಾಗುವದು ಅಪಾನವಾತದ ವಿಕೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣವೆಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. ಮಲವಾಗಲೇ ಅಧವಾ ಮೂತ್ರ—ವಾಗಲೇ ತಮ್ಮ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಅವುಗಳ ವಿಸರ್ವಣನೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವ ಪ್ರಮಾಣದವರೆಗೆ ಸಂಚಯವಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ತಡೆಯುವದು ಅಪಾನವಾತದ ಕಾಯುವು.

ಆತ್ಮವ— ಸ್ತ್ರೀ ಶುಕ್ರ— ಸಂಭೋಗದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸ್ತ್ರೀ ಶುಕ್ರವನ್ನು ಹೊರಿಗೆದುವುದು ಅಪಾನ ವಾತದ ಕಾಯು. ಇದು ಮುಕುಕಾಲದಲ್ಲಿಯೇ ಹೊರಬಿಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಪಾನ ವಾತದ ಈ ಕಾಯುಕ್ಕೆ ಮುಯಾದೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಶುಕ್ರ— ಇದಾದರೂ ಪುರುಷರಲ್ಲಿ ಸ್ತ್ರೀ ಸಂಭೋಗದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೊರಬಿಳುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮಾತ್ರ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಅಪಾನ ವಾತಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಣೆ ಸಿಕ್ಕುತ್ತಿರುವವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ತ್ರೀ ದರ್ಶನ, ಸ್ವರ್ಶನ, ಮನಸ್ಸ ಇವುಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಹಷಣ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿ ಅಪಾನ ವಾತಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಣೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ರಜಸಾರವ— ಇದು ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳಿಗೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಸಂಚಯ ವಾದ ರಸವು ರಜದಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರಿಸಿ ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳಿಗೆ ಸಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿಯಾದರೆ ವ್ಯಾಧಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಗಭರ್ ಧಾರಣೆಯಾದ ಮೇಲೆ ಈ ಕಾರ್ಯವು ನಿಂತು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಗಭರ್ ದ ಪ್ರೋಣಣ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅಪಾನ ವಾತದಿಂದ ಗಭರ್ ಧಾರಣೆ ಅಗುತ್ತದೆ. ವಿಕೃತಿಯಾದರೆ ಗಭರ್ ಸಾರವ ಅಧವಾ ಪಾತವಾಗುತ್ತದೆ. ಗಭರ್ ದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯು ಪೂರ್ಣವಾದ ಮೇಲೆ ಆಯಾ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೇರಣೆ ಉಂಟಾಗಿ ಪೂರ್ಣ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾದ ಗಭರ್ ವನ್ನು ಹೇರಿಗೆ ತಗೆಯುವದು ಅಪಾನ ವಾತದ ಕಾಯು. ಇದಕ್ಕೆ ಸವಾನ ವಾತದ ಹೊರತಾಗಿ ಎಲ್ಲ ವಾತಗಳ ಸಹಾಯ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಗಭರ್ ವನ್ನು ಹೊರಿಗೆ ತಗೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಅವಯವ

ಗಳಿಂದರೆ— ಯೋನಿ, ಗಭುರ್ಶಯ, ಹೊಟ್ಟೆಯ ಸ್ವಾಯಂಗಳು. ಇವುಗಳ ಆಕುಂಚನ ಪ್ರಸರಣಗಳು ವ್ಯಾನ ವಾತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಸಂಮೇದನೆಗಳನ್ನು ತಿಳಿಸುವದು ಪ್ರಾಣ ವಾತದ ಕಾರ್ಯ. ಶರೀರದ ಬಲವನ್ನು ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ತಂದು ಉತ್ಸುಜನ ವಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲತೆ ಉಂಟು ವಾಡುವದು ಉದಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯ. ಹೀಗೆ ಉದಾನ, ಪ್ರಾಣ, ವ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಅಪಾನ ಈ ಎಲ್ಲ ವಾತಗಳ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಗಭುರ್ಶ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಮಾತ್ರ ಆದಮೇಲೆ ಉಳಿದ ಕೆಲವು ಅಂಶಾತ್ಮಾಗಿರುವ ಗಭುರ್ಶಕ್ಕ ಸಂಖಂಧಿಸಿದ ದೃವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆ ತಗೆದು ಹಾಕುವದು ಅಪಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯ.

ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ಪಂಚವಿಧ ವಾತಗಳು ಶರೀರದ ವ್ಯಾಪಾರವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಸುವದರಲ್ಲಿ ಒಂದಕ್ಕಾಂತಿರು ಸಹಕಾರಿಯಾಗಿ ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ಸಹಕಾರಿ ಆಗಿ ನಡೆಯಂತೆ ಒಂದು ವಾತದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ವಾತವು ಕೆಡಿಸಿದರೆ ಅದರಿಂದ ಆವೃತವಾತ ಏಂಬ ವ್ಯಾಧಿಯು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಕ್ಕೆತ ವಾತದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಅಧ್ಯೇತಾ ವಿಷವಾವಸ್ಥೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು

ಇದರಲ್ಲಿ ದೂರರು ಪ್ರಸಾರದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ೧) ಕ್ಷಯ: ದಲಕ್ಷಣಗಳು, ೨) ವೃದ್ಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು, ೩) ಪ್ರಕಾರಿತ ಲಕ್ಷಣಗಳು.

ವಾತಕ್ಷಯದ ಲಕ್ಷಣಗಳು

ಪ್ರಸೇಕಾರುಚಿ ಹೈಲಾಸ ಸಂಜ್ಞಾ ನೋಹಾಲನ್ನಾಕ್ರಿ ಚೀಷ್ಟು ತಾಪ್ರಕ ವಾರಂಗಸಾದಾಗ್ನಿ ನೈಷವಾತ್ಯಿಭಿಃಷ್ಠೀಷೋ ನಾಯಂತಃಷೀಡಯತಿ. ಅ.ಸ.೧೧-
ಲಿಂಗಂ ಷ್ಠೀಷೋಽನಿಲೇಂಗಸ್ತ್ಯಾಸಾದೋಲ್ಪಂ ಭಾಷತ್ತಿತಂ।

ಸಂಜ್ಞಾ ನೋಹಸ್ತಧಾಶೀಷ್ಟು ನೈಷಧ್ಯಾ ಕ್ಷಾಮಂಯ ಸಂಭವಃ ॥

ಅ. ಹೃ.

ಪ್ರಸೇಕ—ಮುಖದಿಂದ ಲಾಲಾ ಸ್ವಾವವಾಗುವದು, ಆರುಚಿ ಉಂಟಾಗುವದು, ಮುಳಪುಳಿಸುವದು (ವಾಂತಿಯ ಪ್ರಾರ್ಥನೆ) ಸಂಜ್ಞಾ ನೋಹ ಅಂದರೆ ಬುದ್ಧಿಯು ಸರಿಯಾಗಿ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ತದೆ ಇರುವದು, ಮೈಸೋಲುವದು, ಮಾತನಾಡುವ ಕಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಕಾರ್ಯಗಳು ಅಲ್ಲು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅಗುವದು, ನಿರುತ್ತಾಹ, ಅಗ್ನಿ ವಿಷಮ ರೀತಿಯಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವದು. ಕೆಲವು ಸಲ ಅಗ್ನಿ ತೀವ್ರವಾಗಿ ಬಹುದು. ಕೆಲವು ಸಲ ಅಗ್ನಿಮಾಂಡ್ಯ ಉಂಟಾಗಬಹುದು ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಇರುವ ದಿಲ್ಲ. ವಾತ ಷ್ಠೀಷಾಗುವದರಿಂದ ಕಘದ ನಿಯಂತ್ರಣ ಆಗದೇ ಇರುವದರಿಂದ ಕಘದ ವಿಕಾರಗಳು ಉಂಟಾಗುವ ಸಂಭವವಿರುತ್ತದೆ.

ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಸೇಕ ಇದು ಲಾಲಾಸ್ವಾವದ ಮೇಲೆ ಇರುವ ವಾತದ ನಿಯಂತ್ರಣ ಇಲ್ಲದಂತೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಮುಖದಲ್ಲಿಯ ಲಕ್ಷಣವು. ಇದು ಅನ್ನ ಸಂಭಾತ

ಕ್ಕೆದನ (ದಸಿತನ) ವಾಡುತ್ತದೆ. ಇದರ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಣವಾತದ ಅಧಿಕಾರ ಇರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣವು ಕಡಿಮೆ (ಕಾರ್ಯ ಹೀನ) ಆಗುವದರಿಂದ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಅರುಜಿ— ಬೋಧಕ ಕಘದಿಂದ ಆಹಾರ ದೃವ್ಯ ಅಥವಾ ಜೈವಧಿ ದೃವಗಳ ರಸಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ರಸಜ್ಞಾನ ಇದು ರಸನೇಂದ್ರಿಯದ ಕಾರ್ಯವು. ಪ್ರಾಣ ವಾತದಿಂದ ರಸನೇಂದ್ರಿಯ ಮುಖಾಂತರ ಈ ಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣವಾತವು ಷ್ಠೀಷಾಗುವದರಿಂದ ಆಯಾ ದೃವ್ಯಗಳ ರಸಜ್ಞಾನವು ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಅರುಚಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಹೈಲಾಸ— ಲಾಲಾ ಸ್ವಾವವು ಒಂದೇ ಸವನೇ ಆಗುವದರಿಂದ ಅದು ಅನ್ನದ ಗೂಡ ಹಾಗೂ ಹಾಗೆಯೇ ಆಮಾಶಯದಲ್ಲಿ ಹೋಗುವದರಿಂದ ಕಘವು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಹೂರಗೆ ಹಾಕುವದಕ್ಕಾಗಿ (ಆಮಾಶಯದ ನಿಸರ್ಗದಿಂದ ಶೋಧನೆ ಆಗುವದಕ್ಕಾಗಿ) ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯಾಂದು ತುತ್ತಂ ನುಂಗಂವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬಾಹ್ಯ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಆಮಾಶಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಈ ಕಘದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವಾತವು ಷ್ಠೀಷಾ (ಪ್ರಾಣವಾತವು) ಆಗುವದರಿಂದ ಕ್ಕೆದಕ ಕಘವನ್ನು (ಮುಖದಲ್ಲಿಯ ಹಾಗೂ ಆಮಾಶಯದಲ್ಲಿಯ) ನಿಯಂತ್ರಿಸುವದು ಸಾಧ್ಯವಾಗುವದಿಲ್ಲವಾದ್ದರಿಂದ ಕಘ ವೃದ್ಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ.

ಸಂಜ್ಞಾ ನೋಹ— ಬುದ್ಧಿಯ ವಿಚಾರ ಶಕ್ತಿ— ಬುದ್ಧಿದ್ವಾರ್ಕ ಈ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಾಣವಾತದಿರುತ್ತದೆ. ವಾತವು ಷ್ಠೀಷಾಗುವದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಯ ವಿಚಾರ ಶಕ್ತಿಯು ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಅಪ್ರಹಷ್ಟ— ನಿರುತ್ತಾಹ— ಉಜಜಾ ಅಂದರೆ ಉತ್ತಾಹ. ಇದು ಉದಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯವು. ಬಲ ಇದು ಉದಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯವು. ಬಲ ಕಡಿಮೆ ಆಗುವದರಿಂದ ಉತ್ತಾಹವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ, ನಿರುತ್ತಾಹ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಲ್ಪವಾಕ್ರ— ವಾಕ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇದು ಉದಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯ. ಉದಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯವು ಷ್ಠೀಷಾಗುವದರಿಂದ ವಾಕ್ರಪ್ರವೃತ್ತಿ—ಮಾತನಾಡುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಮಾತನಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬಲ ಬರುವದಿಲ್ಲ.

ಅಲ್ಪಜೀವ್ಯತಾ— ವ್ಯಾನ ವಾತ ಮತ್ತು ಉದಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯ ಹೀನ ಆಗುವದರಿಂದ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಅಂಗಸಾದ— ಬಲ ಕಡಿಮೆ ಆಗುವದರಿಂದ ಅಂಗಸಾದ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. (ಸ್ವೇಹನದ ಅಭಾವದಿಂದ)

ವಿಷವಾಗ್ನಿ— ಅಗ್ನಿಯನ್ನು ಪ್ರದೀಪನ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯವು ಸಮಾನ ವಾತದಿರುತ್ತದೆ, ಈ ವಾತದ ಕಾರ್ಯವು ಅನಿಯಂತ್ರಣದಿಂದ ಮಂಟಾಗುವದರಿಂದ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಕು ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಳನ್ನು ಅಪ್ಪಾಗ ವ್ಯದಯದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಶೈಲ್ಲೀಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.
ಲಿಂಗಂಕ್ರೀಣೆಲಿಂಗಸ್ತೇ ಎಂಬ ಶೈಲ್ಲೀಕವು.

ವಾತ ವ್ಯಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು

ಕಾಶೆ ಕಾಷ್ಟೆ — ಗಾತ್ರಕಂಪ ಸ್ನುರಣೋಷ್ಟೆ ಕಾಮಿತಾ ಸಂಚಳ್ಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.
ನಾಶ ಬಲೀಂದ್ರಿಯೋನಫೊತಾಸಿ ಶೂಲ ಮಜ್ಜಾ ಶೋಷ ಮಲಸಂಗಾರಾ-
ಧಾತ್ರಾನಾಟೋವ ನೋಽಹ ದ್ವೈನ್ಯಭಯಶೋಕ ಪ್ರಲಾಪಾದಿಭಿನ್ನದೊಽಿ
ನಾಯುಃ ಸೀಡರುತ್ತಿ.

ವಾತವ್ಯಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಿಂದರೆ ವಾತದೋಪದ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯಧಿ ಎಂಬಘರ್
ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಲಕ್ಷಣಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಯಾವ ಗುಣದ ವ್ಯಧಿಯಾಗಿದೆ ಎಂಬುದು
ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ರೂಕ್ಷಗುಣದ ವ್ಯಧಿಯಿಂದ ಕಾಶ್ಮಾರ್, ಮಜ್ಜಾಶೋಷ, ಅಸ್ತಿಶೂಲ,
ಮಲಸಂಗ ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳಾಗುತ್ತದೆ. ಶೀತ ಗುಣದಿಂದ ಉಷ್ಣ ಕಾಮಿತಾ, ಅಥಾತ್ನ
ಆಟೋಪ, ಚಲಗತಿಯಿಂದ ಗಾತ್ರ ಕಂಪ, ಸ್ನುರಣ, ಖರಗುಣದಿಂದ ಬಲಭ್ರಂಶ,
ಮಲಿನ ದೋಪಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ವಾಯು ರೂಪದ ಮಲಿನ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊರಗೆ
ಹಾಕಿ ಇರುವದು. ವಾಯು ರೂಪದ ಮಲಿನ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಸಂಬಿಳಿತಾಗುವದ
ರಿಂದ ನಿದ್ರಾನಾಶ, ಇಂದಿಯೋಪಫಾತ ಸಂಚಳ್ಳಾನಾಶ ನೋಡಗಳಿಂಟಾಗುತ್ತದೆ.
ಬುದ್ಧಿಯ ಕಾರ್ಯವು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ನಡೆಯಿದರುವದರಿಂದ ನೋಡ ಶೋಕ ಭಯ
ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ರಚೋಗುಣದಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಚಂಬಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ
ಪ್ರಲಾಪ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ತಪೋಗುಣದಿಂದ ನೋಡ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಚಳ್ಳಾ
ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕುಪಿತ ವಾತ ಲಕ್ಷಣಗಳು

ಸ್ವಂಸವಾತ್ಸ ವ್ಯಧಿಸ್ವಾಪ ಸಾದರುಕೋಽದ ಭೀದನಂ |

ಸಂಗಾಂಗಭಂಗ ಸಂಕೋಜ ವರ್ತಹಣಣ ತಣಣಂ ||

ಕಂಪವಾರುಷ್ಯ ಸೌಷಿಯ್ರ ಶೋಷಸ್ವಂದನ ನೇಷ್ಪನಂ |

ಸ್ವಂಭಃ ಕಷಾಯರಸತ್ತಾ ವರ್ಣಃ ಶಾ ನೋಡರುಣೋಽಿನಾ|| ಅ.ಯ್ಯ.

ಸ್ವಂಸ — ಸಂಧಿಭ್ರಂಶ — ಸಂಧಿಯನ್ನು ಬಿಗಿ ಹಿಡಿಯುವ ಕಾರ್ಯವ ಅಲ್ಲಿಯು
ಸ್ವಾಯುಗಳ ಮೇಲೆ ಮತ್ತು ಸಂಶೋಷಕ ಕಷಾಯ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ. ವಾತ
ವ್ಯಧಿಯಿಂದ. ಆ ಸ್ವಾಯುಗಳ ದುಬಲತೆಯಿಂದ ಅಲ್ಲಿರುವ ಕಷಾಯವಾಗುವದ
ರಿಂದ ಸಂಧಿ ಭ್ರಂಶವಾಗುತ್ತದೆ.

ನಾಸೆ — ಅಕ್ಷೀಪೆಗಳು— ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ವಾಯುಗಳ ಆಕುಂಭನ
ಪ್ರಸಾರಣಗಳು. ಅಂಗ ಪ್ರಸಾರಣ.

ವ್ಯಧಿ — ಕೊಡತೆಯಿಂದ ಹೊಡಿದಂತೆ ವೇದನೆಗಳು,

ಸ್ವಾಪ — ಸ್ವರ್ವಚ್ಚಾನ ಗೊತ್ತಾಗದೆ ಇರುವದು. ಸ್ವರ್ವಚ್ಚಾನಂ |

ಸಾದ — ಅಂಗಾಂಗಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮಾಡಲು ಅಸಮರ್ಥ
ಇರುವದು. (ಸ್ವಕಾರ್ಯಾಷ್ಟವಾತ್)

ರುಕ್ — ಶೂಲ (ಸತತವಾಗಿ) — ತೋದೆ— ಕಡೆದಂತೆ ವೇದನೆಗಳಾಗುವದು,
ಭೇದ— ಅಂಗಗಳ ವಿದಾರಣ ಹಾಡಿದ ಹಾಗೆ ವೇದನೆಗಳು, ಸಂಗ—ಮುಲಮಾತ್ರಾದ
ಗಳ ಅವರೋದ ಹಾಗೂ ವಾಕೋಂಗ (ವಾತನಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವದು).

ಅಂಗಭಂಗ— ಕೈಕಾಲುಗಳ ಹೊಡಿತೆ— ಸಂಕೋಚ— ಅವಯವಗಳು ಶುಷ್ಕ
ವಾಗುವದು. ವರ್ತ— ಪುರಿಷಾದಿ ಮಲಗಳು ಬಹಳ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿ ಕರಿಣವಾಗು
ವದು. ಹಣಣ— ಮೈಮೇಲೆ ರೋಮಾಂಚ ಪಿಳುಗುವದು.

ತಣಣ— ನೀರಿಡಿಕ, ಕಂಪ— ಮೈ ನಡಗುವದು, ಒಂದೇ ಸವನೆ ಸ್ವಾಯು
ಗಳಿಗೆ ಗತಿ ಸಿಗುವದು.

ಪಾರುಷ್ಯ— ತ್ವಚೆಯು ಹಂರಬುರಕವಾಗುವದು. ಸೌಷಿಯ್ರ— ಅಸ್ತಿಗಳಲ್ಲಿ
ಪ್ರೋಳ್ಖಂತನ ಉಂಟಾಗುವದು, (ಮಜ್ಜಾ ಕ್ಷೇಣವಾಗುವದು) ಶೋಷ— ರೂಕ್ಷಗುಣ
ಬೆಳೆಯುವದರಿಂದ ಶುಷ್ಕವಾಗುವದು, ಸ್ವಂದನ— ಸ್ವರ್ವರ್ಣವಾಗುವದು (ಪೀಡಾ
ಯುಕ್ತ ಅಲ್ಪಗತಿ), ನೇಷ್ಪನ— ಶೀರಕ್ಕೆ ಮೇಲಿಂದ ಏನಾದರೂ ಸುತ್ತಿ ಕಟ್ಟಿ
ದಂತೆ ವೇದನೆಗಳು. ಸ್ತುಂಭಃ— ಶೀರದ ಚಲನವಲನವಾಗದೆ ಇರುವದು.

ಕಷಾಯರಸತ್ತಾ— ಕಪಾಯ ರಸದ ಭಾವನೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮುಖಿದಲ್ಲಿ ರಸ
ಜ್ಞಾನಕ್ಕಾಗಿರುವ ಮಧುರ ರಸದ ನಾಶವಾಗುವದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಶುಷ್ಕತಾ ಬರುವದ
ರಿಂದ ಅದರ ವಿರುದ್ಧ ಗುಣದ ರಸಚ್ಚಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಧುರ ರಸದಲ್ಲಿ ವ್ಯಧಿ
ಮತ್ತು ಜಲ ಮಹಾಭೂತಗಳಿರುತ್ತದೆ. ಕಪಾಯ ರಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧಿಕ ಮತ್ತು ಅನಿಲ
ಕು ಮಹಾಭೂತಗಳಿರುತ್ತದೆ.

ಮೈಬಣಿ ಪು ಕಮ್ಮು ಅಧವಾ ನಸುಗೆಂಪು ಕಾಣಿತ್ತದೆ. ತ್ವಚೆಗೆ ಶುಷ್ಕ ರಕ್ತದ
ಪ್ರಾರ್ಕೆ ಆಗದಿದ್ದರೆ, ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ವಾಯುರೊಂದ ಮಲದ್ರವ್ಯಗಳು ಇರುವದರಿಂದ
ಆರುಣ ಅಂದರೆ ಸಸುಗೆಂಪು ಬಣ್ಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಮಲರೂಪ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಿನ
ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದಿರುವ ರಕ್ತವು ಬೇಗನೆ
ಹಿಂತಿರುಗಿ ಹೋಗುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಕು ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಾಣಿತ್ತದೆ.

ವಾತ ಪ್ರಕುಪಿತ ಕಾರಣಗಳು

ತಿಕ್ಕೂ ಇಷಣ ಕಷಾಯಾಲ್ಪ ರೂಕ್ಷ ಪ್ರಮಿತ ಭೋಜನೇಃ |

ಧಾರಣೋದಿರಣ ನಿಶಾ ಜಾಗರಾತು ಜ್ಞ ಭಾಷಣೈಃ ||

ಕೀರ್ಯಾತಿಂಯೋಗಭೀ ಶೋಕಚಿಂತಾವಾ ಯಾನು ನೈ ಧೈನೈಃ |

ಗ್ರೀಷ್ಮಾ ಹೋರಾತ್ರಿ ಭುಕ್ತಾಂತ ಪ್ರಕುಪೈ ತಿ ಸನೀರಣಃ ||

ಕಹಿ, ಖಾರ, ಒಗರು ರಸದ ಆಹಾರ, ಆಹಾರದ ಪೂತ್ರ ಅಲ್ಪವಾಗಿರುವದು. ರೂಕ್ಷ ಆಹಾರ ಸೇವನೆ, ಶಾರೀರಿಕ ವೇಗಗಳನ್ನು ಬಲಾತ್ಮಾರದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವದು ಅಥವಾ ವೇಗಗಳನ್ನು ತಡೆ ಹಿಡಿಯುವದು. ರಾತ್ರಿ ಜಾಗರಣ ಮಾಡುವದು, ಸಭೆಗಳಲ್ಲಿ ಗಟ್ಟಿಸಿ (ಉಚ್ಚಸ್ಪರದಲ್ಲಿ) ಮಾತನಾಡುವದು. ಶಾರೀರಿಕ ಕರ್ಮಗಳನ್ನು ಅತಿಯಾಗಿ ಮಾಡುವದು ಅಥವಾ ಹಂಚ ಕರ್ಮಗಳ ಅತಿನೋರ್ಗ ವಾಗುವದು, ಭೀತಿ, ಚಿಂತಾ, ಶೋಕ ಇವುಗಳಿಂದ ಕೂರಗುವದು, ಅತಿ ವ್ಯಾಯಾಮ ಅಥಿ ಮೈಧುನ ಮಾಡುವದು ಇವುಗಳಿಂದ ಮಾತ ಪ್ರಕೋಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಗ್ರಿಷ್ಮಿಖುತು, ದಿನದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ, ರಾತ್ರಿಯ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ, ಪಚನದ ಕೊನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಮಾತ ಪ್ರಕೋಪವಾಗುತ್ತದ್ದರೂ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಅವಸ್ಥೆ ಇರುವದರಿಂದ ಸ್ವಾಸ್ಥೀಕ್ಷೇತ್ರ ಧಕ್ಕೆ ತಗಲುವದಿಲ್ಲ.

ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಆಹಾರದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆಕಾಶ ಮತ್ತು ವಾಯು ಮಹಾಭೂತದ ಗುಣಗಳು ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಅವು ಮಾತಪ್ರದ್ವಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ವೇಗಧಾರಣೆ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ವೇಗಗಳನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವದ ಕ್ರಾಗಲೀ ಶರೀರದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಬಲದಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಬಲ ಖಿಚಾಗುವದರಿಂದ ಬಲ ಕ್ಷೇಣಿತೆಯುಂಟಾಗಿ ಮಾತ ಪ್ರಕೋಪವಾಗುತ್ತದೆ. ರಾತ್ರಿ ಜಾಗರಣೆಯಿಂದ ರೂಕ್ಷ ಗುಣ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಅತ್ಯಂಚ ಭಾಷಣದಿಂದ ಓಜಸ್ಕ್ಷೇಣ ಹಾಗೂ ಬಲಕ್ಷೇಣವಾಗಿ ಮಾತ ಪ್ರಕೋಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾಮ ಶೋಕ ಭಯಾದ್ವಯಾಯಃ । ಈ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ಈ ಮಾನಸಿಕ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಓಜಸ್ಕ್ಷೇಣ ಹಾಗೂ ಸತ್ಯಗುಣದ ನಾಶ ಇವು ಗಳಿಂದ ವಾತಪ್ರಕೋಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಅತಿ ವ್ಯಾಯಾಮದಿಂದ ಮೇದ, ಮಾಂಸಾದಿಗಳು ಕ್ಷೇಣವಾಗುವದರಿಂದ ಮಾತ ಪ್ರಕೋಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಕುರ್ದೊಽ ಧಾತುಕ್ಷಯಾದ್ವಯಾಯಃ । ಅತಿ ಮೈಧುನದಿಂದ ಶುಕ್ರ ಮತ್ತು ಓಜ ಇವು ಕ್ಷೇಣವಾಗುವ ದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಸ್ನೇಹನ ಗುಣವು ಕ್ಷೇಣವಾಗಿ ಮಾತ ಪ್ರಕೋಪವಾಗುತ್ತದೆ.

ಗ್ರಿಷ್ಮಿಖುತುವಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಲಘು ರೂಕ್ಷಾದಿ ಗುಣಗಳು ಬೆಳೆಯುವದ ರೀದ ಹಾಗೂ ಆಹಾರ್ಯ ದ್ರವ್ಯಗಳೂ ಟೆಪ್ಪಿ ಗುಣಗಳೂ ಇವೇ ಗುಣಗಳಭಿನ್ನವು ಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ದೇಹವೂ ಇದೇ ಗುಣದಾಗ್ನಿಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ವಾತದೋಷವು ಹೆಚ್ಚಿಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಸುಷಯ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅಂದರೆ ಕಾಲದ ಉಷ್ಣ ಸ್ಪಷ್ಟಭಾಪ. ಇವೇ ಗುಣಗಳು ಶೀತ ಗುಣದಿಂದ ಕಾಡಿಕೊಂಡರೆ ಮಾತ ಪ್ರಕೋಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯ ವರ್ಣಾ ಖುತ್ತಿ ನಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಉನ್ನೇನಯುಕ್ತಾರ್ಥಕ್ಷಾದಾಃ ನಾಯೋಃ ಕಂರ್ವಂತಿ ಸಂಚಯಂ ।
ಶೀತೇನಕೋಪಂ ಶಮಂ ಸ್ನೇಹಾಧಯೋಗಣಾಃ ||

ವಯಸ್ಸಿನ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ— ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಶಾರೀರ ಘಟಕಗಳು ವಿಯೋಗಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಸ್ನೇಹನ ಗುಣವು ಕಡಿಮೆ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ

ರೂಕ್ಷ ಗುಣವು ಹೆಚ್ಚಿಗಿ ವಾತಪ್ರದ್ವಿಗೆ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಧಾತುಗಳು ಕ್ಷೇಣ— ವಾಗುವದರಿಂದ ಸಂಯೋಗ ಹೊಂದುವ ಕಾರ್ಯವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದಲೂ ಮಾತ ವ್ಯಾದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಶುಕ್ರವು ಶಂಪ್ತವಾಗುವದರಿಂದ ಧಾತುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಮಾತಪ್ರದ್ವಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಪಚನದ ಕೊನೆಯ ಕಾಲಕ್ಷೇತ್ರವ್ಯಾದಿ— ಪಚನದ ಕೊನೆಯ ಅವಸ್ಥೆ ಅಂದರೆ ಮಂಳರನೇ ಅವಸ್ಥೆಯು ಕಟು ವಿಪಾಕವಾಸ್ಥೆಯು. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕಟು ವಿಪಾಕದಿಂದ ಮಾತದ ಘಟಕಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಮೊದಲನೇ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಪ್ರದ್ವಿಷ್ಟ ಮತ್ತು ಜಲ ಮಹಾಭೂತದ ಘಟಕಗಳು ಪಚನವಾಗಿ ಕಫದ ಘಟಕ ಗಳ ವ್ಯಾದಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇನೇ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತೇಜ ಮಹಾಭೂತದ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಪಚನವಾಗಿ ಪಿತ್ತ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇನೇ ಅವಸ್ಥೆ ಅಂದರೆ ಕೊನೆಯ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಮತ್ತು ಆಕಾಶ ಮಹಾಭೂತಗಳ ಪಚನವಾಗಿ ಮಾತದೋಷದ ಘಟಕಗಳ ವ್ಯಾದಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ವಾದು, ಅಪ್ಸು, ಲವಣ ರಸಗಳು ವಾತನಾಶಕ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಸ್ವಾದು ರಸವು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಿಂದ ಮಾತನಾಶನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅಪ್ಪು ರಸವು ಮಾತದೋಷದ ಅನುಲೋಮನ ಮಾಡಿ, ಹಾಗೂ ಲವಣ ರಸವು ಬಂಧ ವಿಧಾಪನ (ಬಂಧನಾಶ ಮಾಡಿ) ಗುಣದಿಂದ ಮಾತನಾಶಕ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ತಿಕ್ತ, ಉಷ್ಣ, ಕಷಣಯ ರಸಗಳು ವಾತಪ್ರದ್ವಿಗೆ ಕಾರಣಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

ಮಾತ ದೋಷದ ಶೋಧನಕ್ಕಾಗಿ ಬಸ್ತಿಕರ್ಮ, ಶಮನಕ್ಕಾಗಿ ತೈಲವನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

- ಶಾಂತಿ -

ಪಿತ್ತ್ರಂ

ಶರೀರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗಾಗಿ ತಕ್ಷಾಂಡ ಆಹಾರ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಏಕರೂಪ ವಾದರೆ ಶರೀರದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸರ್ವದಾ ಸರ್ವಭಾವಾನಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯಂ ವ್ಯಾದಿಕಾರಣಂ । ಎಂದು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಭಾವಗಳ ವ್ಯಾದಿ ಆಗಲಿಕ್ಕೆ ಆಹಾರ್ಯ ದ್ರವಗಳು ತಮ್ಮ ಆಹಾರ ಗುಣಭಾವವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಶರೀರ ಗುಣಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಆಹಾರ ಗುಣಭಾವದ ರೂಪಾಂತರ ರವು ಶರೀರ ಗುಣಭಾವದಲ್ಲಿ ಆಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ರೂಪಾಂತರ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪಚನಕಾರ್ಯ ಅನ್ನ ತಾತ್ತರೆ. ಯಾವೇ ದ್ರವ್ಯವು ತನ್ನ ರೂಪ ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ರೂಪ ಧರಿಸಬೇಕಾದರೆ ಅದರ ಮೇಲೆ ಸಂಸಾರವು ಆಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಸಂಸಾರಕ್ಕೆ ಪಚನ ಅನ್ನ ತಾತ್ತರೆ. ಪಚನ ಅಂದರೆ ತನಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಘಟಕಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಏಕರೂಪ ಮಾಡುವದು. ಮತ್ತು ಉಳಿದವುಗಳನ್ನು ತೇಜಿಸುವದು. ಈ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ

ಉಷ್ಣ ತೆಗೆ ಹಾಗೂ ಆ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಪಿತ್ತೆ ಹಾಗೂ ಪಟನ ಕಾರ್ಯ ಅನ್ವಯತ್ವಾರೆ. ಪಿತ್ತೆ ಎಂಬ ಶಬ್ದವು ತಪ್ಪ ಧಾರ್ಮಾವಿನಿಂದ ವಾಕ್ಯಕರಣ ನಿಯಮದ ಪ್ರಕಾರ ಪಿತ್ತೆ ಎಂದು ಉತ್ಸುನ್ಮಾನಿಸಿದೆ. ತಪ್ಪ ಅಂದರೆ ಕಾರ್ಯವದು, ಉಷ್ಣ ತಯನ್ನಂಟು ಪೂರ್ವಾದಿಸಿದು, ಪಟನ ವಾಡುವದು ಎಂಬಫರ್ಮದಲ್ಲಿ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ,

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಹೃದಾರು ರೂಪದಲ್ಲಿ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸ್ವರೂಪದಂತೆ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಅನೇಕ ವಿಧಾನ ದ್ರವ್ಯಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ರಚನಾ ಭೇದದಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಾಗಿ ವರ್ಗೀಕರಿಸಿದರೂ ಅವು ಪಂಚ ಮಾಹಾಭೂತ ವಿಕಾರ ಸಮಾಧಾ ಯನಾಶ್ಚ ಕವಾಗಿ ಇರುವದರಿಂದ ಇಂಥ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸೇವನೆಯಿಂದ ಶರೀರ ಘಟಕಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಶರೀರದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶರೀರ ಘಟಕ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದದೆ ಇರುವ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಶರೀರ ದಿಂದ ತೆಗೆದು ಹಾಕಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವ ಸ್ಥಾಲ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಪಟನ ಅನ್ವಯತ್ವಾರೆ.

ಪಿತ್ತೆದ ಗುಣಗಳು

ಪಿತ್ತೆಂ ಸಸ್ನೇಹದ ತೀಕ್ಷ್ಣೋಽಷ್ಣಂ ಲಘು ವಿಸ್ರೇಂ ಸರೆಂ ದ್ರವೆಂ । ಅ.ಪ್ರ.
ಜೈಷ್ಣಿ ತೈತ್ಸ್ಯಾ ಲಾಘವ ನೈಶದ್ವಿಗುಣ ಲಕ್ಷಣಂ ಪಿತ್ತೆಂ । ಸು. ಸೂ.
ಪಿತ್ತೆವು ಉಷ್ಣ, ತೀಕ್ಷ್ಣ, ಕಿಂಬಿತೋಸ್ಸೇಹ (ಸ್ವಿಗ್ರ) ಲಘು, ವಿಸ್ರ (ಅಮಗಂಧಿ)
ಸರ ಮತ್ತು ದ್ರವವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪಿತ್ತೆಂ ತೀಕ್ಷ್ಣೋಽಷ್ಣಂ ದ್ರವೆಂ ಪೂರ್ತಿ ನಿಂಲಂ ಪಿತ್ತೆಂ ತಜ್ಞೇವಜೆ ।

ಉಷ್ಣಂ ಕರ್ಣಿರಸಂ ಜ್ಯೇವ ವಿದಗ್ಧಂ ಚಾಮ್ಲಾನೇವಜೆ । ಸು. ಸೂ. ೨೧

ಪಿತ್ತೆವು ಕಟು ರಸದಿಧ್ವನಿ ವಿದಗ್ಧಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಮೂಲಸದ್ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ವರ್ಣವು ಅವಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನೀಲೀ ಬಣಿದ್ವಾಗಿಯೂ ಪಕ್ಷಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅರಶಿಣ ಬಣಿದ್ವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ವಿಶದ ಗುಣವು ಇದರಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆಯೆಂದು ಸುಶುರ್ತ ಸಂಹಿತೆಯು ಅಭಿಪೂರ್ಯ.

ಉಷ್ಣ — ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಯಾವದೇ ದ್ರವ್ಯವು ಏಕರೂಪ ಆಗಬೇಕಾದರೆ ಆದು ಶರೀರ ಗುಣಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯವು ಪಿತ್ತೆದಲ್ಲಿಯ ಉಷ್ಣ ತೆಯಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಪಿತ್ತೆಂ ಆಗ್ನೇಯಂ । ಎಂದು ಸುಶುರ್ತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯ ಗುಣಗಳು ಪಿತ್ತೆದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ, ಪಟನ ಮಾಡುವದು ಅಗ್ನಿಯ ಗುಣವು. ಅಗ್ನಿಯ ತನ್ನ ಉಷ್ಣ ಗುಣದಿಂದ ಪಟನಮಾಡಿ ಆ ಘಟಕಗಳಿಗೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಏಕರೂಪ ಆಗಿಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಪಟನದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶರೀರ ದಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಉಷ್ಣತೆಯು ಶರೀರದ ಅರೋಗ್ಯವನ್ನು ಕಾರ್ಯವು ಹಾಗೂ ತೀಕ್ಷ್ಣಗಾಗಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ದ್ರವ್ಯವು ಪಿತ್ತೆದ

ಹಾಗೂ ಉಷ್ಣತೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಆಹಾರ್ಯ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಹೇಳಿಸೆ ಕಾರ್ಯವಾಗಿ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅನುಗುಣವಾಗಿರುವ ಘಟಕಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಯಾವದೇ ಪ್ರಕಾರದ ಪದಾರ್ಥವನ್ನು ಬೇರಿಸಿಕೊಂಡರೆ ಜಲ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿ ಇವುಗಳ ಸಹಾ ಯದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆಹಾರ್ಯ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಪಟನಕ್ಕೆ ಪಿತ್ತೆದಲ್ಲಿಯ ದ್ರವ ಮತ್ತು ಉಷ್ಣಗುಣಗಳು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿವೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ನಡೆಯುವ ಪಾಟನ ಕಾರ್ಯವು ಕೇವಲ ಆಹಾರ್ಯ ದ್ರವ್ಯ ಅಥವಾ ಆಹಾರ ರಸದ ಹೇಳಿಸಿದೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಯೂಂದು ಘಟಕದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಿತ್ತೆವು ಸರ್ವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವಾಸಿಸಿರುತ್ತದೆಯು ಹೇಳಲಿಪಿಯಿದೆ. ತೇವಾ ಖಿನಃ । ಪಿತ್ತೆದಲ್ಲಿನ ಉಷ್ಣಗುಣದಿಂದ ಪಟನ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಪಟನ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉಷ್ಣತೆಯು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪರಂಪರೆಯು ಒಂದೇ ಸರ್ವನೆ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವ ರೀತಿಯಿಂದಾದರೂ ಆತಂಕ ಉಂಟಾದರೆ ದೋಗ್ರಿದ ಪಾರದಭಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಷ್ಣಗುಣದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಕೆಲವು ಘಟಕಗಳು ದ್ರವ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿಯೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಈ ಗುಣವು ಕಡಿಮೆ ಆದರೆ ಆ ಘಟಕಗಳಿಗೆ ಘನತ್ವ ಬಂದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಪಾಯಿವಾಗುತ್ತದೆ. ಪಿತ್ತೆದ ಉಷ್ಣಗುಣವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುವದರಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ವಾತದಲ್ಲಿಯ ಶೀತಗುಣವು ಮತ್ತು ಕಫದಲ್ಲಿನ ಶೀತಗುಣದ ಪ್ರಭಾವವು ಹೇಳಿಗುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಆ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಕಫ ಸ್ವಭಾವದವು ಇದ್ದರೆ ಘನತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ವಾತದ ಸ್ವಭಾವದವು ಇದ್ದರೆ ರೂಕ್ಷಗುಣ ಬೇಕಿದು ಪಿತ್ತೆಯಿರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಮಾತ್ರಾತ್ಮಿಕೀಯಿಂದ ರೋಗಗಳಿಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

ತೀಕ್ಷ್ಣ — ಈ ಗುಣವು ಪಿತ್ತೆಕ್ಕೆ ಪಟನ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ತೀಕ್ಷ್ಣ ಗುಣದಿಂದ ಆಹಾರ್ಯ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ತುಂಡಗಳಾಗುವದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣಗುಣವು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಪಟನಮಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ತೀಕ್ಷ್ಣ ಗುಣವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರವೇಶ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ, ಹಾಗೂ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಗುಣದಿಂದಲೇ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪಾಟಕ ಸ್ವಾಪಗಳಿಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

ಸಸ್ನೇಹ (ಕಿಂಬಿತೋಸ್ಸೇಹ) — ಪಿತ್ತೆವು ದ್ರವ ಇರುವದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಜಲಮಾಹಾಭೂತದ ಸ್ವೇಹ ಗುಣವು ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಪಿತ್ತೆವು ಉಷ್ಣ ಇರುವದರಿಂದ ಸ್ವೇಹವು ಅಲ್ಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅನ್ವಯ ಪಟನಮಾಡುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ವೇಹನ ಗುಣದಿಂದ ಮೃದುತ್ವದ ತಂದುಕೊಡುತ್ತದೆ. ಸ್ವೇಹ ಈ ಗುಣವು ಪಿತ್ತೆದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆ ಪಿತ್ತೆವು ಜ್ಞಾರವನ್ನಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ರೂಕ್ಷಂ ಹಿ ತೇಜೋ ಜ್ಞಾರಕ್ತಾ । ಅ. ಪ್ರ.

ಉಷ್ಣ — ಉಷ್ಣಗುಣಕ್ಕೆ ಸಹಾಯಕವಾಗುತ್ತದೆ, ಪಿತ್ತೆದಲ್ಲಿನ ಉಷ್ಣಗುಣವು ಉಂಟಾಗಿರುತ್ತದೆ ಇರುವದರಿಂದ ಇದರಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣ ಗುಣವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಶರೀರಕ್ಕೆ

ಅನುಗುಣವಾಗುವಂಥ ಘಟಕಗಳು ಉಷ್ಣ ಮತ್ತು ಲಘು ಗುಣಗಳಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಶೋಷಣವಾಗುವದಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಿಸ್ತೀರ್ಣ— ಆಮಗಂಧಿ ಅಥವಾ ಮೀನದಂತೆ ವಾಸನೆಯಾಳ್ಳದ್ದು. ಈ ಗುಣವು ಮಲರೂಪವಾಗಿರುವ ಪಿತ್ತದಲ್ಲಿ ಇರುವಂಥದ್ದು ವಿಸ್ತೀರ್ಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ವಾಂತಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವ ಪಿತ್ತಕ್ಕೆ (ವಾಸನೆಯಾಳ್ಳ) ವಿಸ್ತೀರ್ಣದ್ದು ಇರುತ್ತದೆ.

ಸರ— ಹಬ್ಬಿವಂಥ ಅಥವಾ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಗತಿಯಾಳ್ಳಂಥ ಗುಣ. ಪಿತ್ತವು ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಅನ್ನವನ್ನು ಪಚನ ಮಾಡಿ ರಸವನ್ನು ಶೋಷಣ ಮಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಮಲರೂಪ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಮುಂದಕ್ಕೆ ದೂಡುವ ಕಾರ್ಯವು ಸರ ಗುಣದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ದ್ರವ— ಪಿತ್ತವು ಉಷ್ಣಗುಣದ ದ್ರವ್ಯವಿದ್ದು ದ್ರವ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದು ತಹಾರ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಅಥವಾ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ತನ್ನಲ್ಲಿಯ ಉಷ್ಣ ಗುಣದಿಂದ ಪಚನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ದ್ರವ ಗುಣವು ಹೆಚ್ಚಿದರೆ ಇದೇ ದ್ರವವು ಪಿತ್ತದಲ್ಲಿನ ಪಾಚಕ ಗುಣವನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೇಗೆ ಎಂಬುದನ್ನು ಪಿತ್ತಜ್ಞಗಳಿಯಲ್ಲಿ ಬಿಸಿನಿರಿನ ಉದಾಹರಣೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. “ಅಪ್ಪಾವ ಯಾದ್ಯಂತ್ಯೇನಲಂ ಜಲಂ ತಪ್ತಮಿವಾನಲಂ!” ಎಸೆರು ಒಂದ ನೀರನ್ನು ಬೆಂಬೆಯ ಮೇಲೆ ಹಾಕಿದರೆ, ಬೆಂಕಿಯನ್ನು ನೊಂದಿಸದೆ ಇರಲಾರದು. ಅದರ ಹಾಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಿತ್ತದಲ್ಲಿ ತಕ್ಷ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ದ್ರವಗುಣ ಇರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಪಿತ್ತವು ಅಗ್ನಿಗುಣ ಭೂರಿಷ್ಟವಾಗಿದ್ದು ದ್ರವ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿಯು ದ್ರವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯೂ ಕಂಡು ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಿತ್ತವು ದ್ರವ ಹೇಗೆ? ಅದರ ಬಗ್ಗೆ ಅಪ್ಪಾಗ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಪಿತ್ತದ ದ್ರವ ಗುಣ ಒಂದನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ಮಿಕ್ಕ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಿಂದ ದಹ ಪಚನ ಮುಂತಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅರಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ವಿಶದ— ಇದು ಪಿತ್ತದ ಗುಣವಂದು ಸುಶೃತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದುಂಟು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಧಿ. ಅಗ್ನಿ. ವಾಯು ಮತ್ತು ಆಕಾಶ ಮಹಾಭೂತಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಪಿತ್ತದ ಗುಣದಿಂದ ಯಾವದೇ ಆಶಯದಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇದವಾಗಲೇ ಅಥವಾ ದ್ರವತ್ವವಾಗಲೇ ಹೆಚ್ಚಿಗಿದರೆ ಅದನ್ನು ಶೋಷಣ ಮಾಡಿ ಆಶಯವನ್ನು ಶುದ್ಧ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹೇಗೆ ಮಾಡುತ್ತಿರುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದರ ಬಲವು ಕಡಿಮೆ ಆಗಬಾರದೆಂದು ಅದರಲ್ಲಿಯ ಪ್ರಧಿ ಮಹಾಭೂತವು ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಪಿತ್ತದ ಸಾಖಾನ್ಯ ಕೆಮ್ಯಾಗಳು

ಪಿತ್ತಂ ಪಕ್ಷತ್ವಾಷ್ಟು ದರ್ಶನೇಃ ।

ಕ್ಷೇತ್ರಾರ್ಥಾರ್ಥಿಷಿಪ್ರಭಾ ನೇಽಧಾಧಿಽಶಾಯಂತಸುವಾದರ್ಶನೇಃ ।

ಅ. ಹೃ.

ಪಿತ್ತ— ಪಚನ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯವು ಪಿತ್ತದೋಷದಿಲ್ಲರುತ್ತದೆ. ಶರೀರದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಆಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅಥವಾ ಶರೀರದ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ತಕ್ಷಾಂಡ ಅಹಾರ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ರೂಪಾಂತರಿಸಿ ಶರೀರದ ಘಟಕಗಳಿಗೆ ಆನುಗುಣ ವಾಗುವಂತೆ ಮಾಡಿ ಶರೀರದ ಘಟಕಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕರೂಪವಾಗಿ ಹೋಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ನಡೆಸಿದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪಚನ ಎಂದು ಅನ್ನತ್ವಾರ್ಥಿ. ಈ ಕಾರ್ಯವು ಅಹಾರ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳ ಮೇಲೆಯೇ ಆಗದೆ, ಅಹಾರ ರಸದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ರಸರಕ್ತದಿಧಾತು ಗಳಲ್ಲಿಯೂ ನಡೆಯುತ್ತದೆ, ಹಾಗೂ ಆಪ್ಯಗಳಿಂದ ಮುಖವು ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ.

ಉಷ್ಣ— ಈ ಮೌದಲು ಹೇಳಿದ ಉಷ್ಣಗುಣದ ಕಾರ್ಯಗಳೇ ನಡೆಯುತ್ತದೆ, ತನ್ನ ಸ್ವಂತದ ಗುಣದಿಂದ ಪಚನ ನಡೆಸುತ್ತದೆ. ಪಚನ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದು ಮಲರೂಪ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಹೊರಬೀಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪ್ರನಃ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಉಷ್ಣ ತೆಲುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಪಿತ್ತ ಕ್ಷೇತ್ರತೆಯಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿ ಮಂದವಾಗುತ್ತದೆ, ಹಾಗೂ ಶೀತಗುಣ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಪಿತ್ತ ಮಂದೋಽನಳಃ ಶೀತಂ ।

ದರ್ಶನ— ದರ್ಶನೇಂದ್ರಿಯದ ಕಾರ್ಯವು ಪಿತ್ತ ಪ್ರೋಷಣೆಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಜಕ್ಕುಸ್ತೇಜೋಪಾಯಂ । ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ದರ್ಶನದ ಕಾರ್ಯವು ಅಲೋಚಕ ಎಂಬ ಪಿತ್ತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಕ್ಷೇತ್ರ— ಹಸಿವೆಯು— ಶರೀರದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲಿಕ್ಕೆ ಅಹಾರ ರಸದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಪಿತ್ತದ ಪಚನ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಅಹಾರ ರಸ ನಿರ್ಬಾಳುವಾಗಿ, ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ರಸ ರಕ್ತದಿಧಾತುಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ಯಸಿದ ಮೇಲೆ ಆಪ್ಯ ಕಾರ್ಯಕಾರಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಆಪ್ಯ ಪಕ್ಷವಾಗಿ ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರನಃ ಆ ಧಾತುಗಳು ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಬೇಡಿಕೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಹಸಿವು ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಈ ಸಂವೇದನೆಯು ಪಿತ್ತದಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ತೃಟ್ರ— ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಅಥವಾ ದ್ರವ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಬೇಡಿಕೆ ತೃಟ್ರಾಷ್ಟು ಎಂದು ಅನ್ನತ್ವಾರ್ಥಿ. ಇದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ (ಸ್ವೇಸ್ಥಿಕ) ವಾಗಿದೆ, ವಿಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಮೃದು ಘಟಕಗಳು ತೃಟ್ರವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಉದಕವಹ ಸ್ವಾರ್ಥಪ್ರಸ್ಥಾಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪಿತ್ತದ ಉಷ್ಣ ಗುಣದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ದ್ರವ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಅಂದರೆ ಆಪ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳು ಕಡಿಮೆ ಆಗಹತ್ತಿದರೆ ನೀರಿಡಿಕೆ ಆಗು ಆಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಘನದ್ರವ್ಯಗಳು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಮಾಡುವ ಪಚನವು ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗಬೇಕೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದಲೂ ಆಪ್ಯದ್ರವ್ಯಗಳ ಬೇಡಿಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

ರುಜಿ— ರುಜಿಯು ರಸನೇಂದ್ರಿಯದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ರಸನೇಂದ್ರಿಯವು ಅಮಾಶಯದ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಅಹಾರ ರಸದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಅಹಾರ ರಸವು ಸರಿಯಾಗಿ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಮಿಸದಿದ್ದರೆ ಆಮದೋಪ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಆಮದೋಪದ ಪರಿಣಾಮವು ಅಮಾಶಯದ ಮೇಲೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಅದರಿಂದ ಅರುಬಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಮಾದ ಲಕ್ಷ್ಯಣಗಳಲ್ಲಿ ಹೃದಯಾಶುದ್ಧಿ, ಅರೋಚಕ ಈ ಲಕ್ಷ್ಯಣಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಮಾಶಯದಲ್ಲಿ ಆದು ಇದ್ದರೆ ಅರೋಚಕ ಎಂದು ಲಕ್ಷ್ಯಣ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಅವಾದೋಽಜ್ಞ ಇದ್ದರೆ ಹೃದಯಾಶುದ್ಧಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಸವರ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಪಚನ ಕಾರ್ಯವು ಸರಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಆಹಾರದ ಮೇಲೆ ತ್ರಿಂತಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ರುಬಿ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಪಿತ್ತದ ಪಚನ ಕಾರ್ಯಾದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ.

ಪ್ರಭಾ— ಕಾಂತಿ-ಇದು ಧಾತುಗಳ ಶುದ್ಧತೆಯ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಪಚನವು ಸರಿಯಾಗಿ ಸಡೆದಮೇಲೆ ಅದರಿಂದ ಓಜವಂಬ ದ್ವರ್ಶವು ನಿರ್ವಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ತೇಜವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಓಜಸ್ತತೇಜೋಽಧಾತೂನಾಂ ಶಕ್ರಾಂತಾನಾಂ ಪರಂಸ್ಯಾತಂ । ಅರೋಗ್ಯವಂತನಾದ ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ಮನುಷ್ಯನ ಮುಖದ ಮೇಲೆ ಕಾಣುವ ಕಾಂತಿಗೆ ಪ್ರಭಾ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಇದು ಪಿತ್ತದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಪಿತ್ತವು ಕ್ಷೇಣವಾದರೆ ಪ್ರಭಾಹಾನಿ ಈ ಲಕ್ಷ್ಯಣ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಮೇಧಾ ಮತ್ತು ಧೀ— ಇವು ಹೃದಯವು ಶುದ್ಧವಾಗಿದ್ದರೆ ಕಂಡು ಒರ್ನುತ್ತವೆ. ಧಾತುಗಳು ಸಾರವುಳ್ಳವರ್ಗಾಗಿದ್ದರೆ ಹೃದಯವು ಶುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಪಿತ್ತದ (ಸಾಥಕ) ಮೇಲೆ ಧೀ ಮತ್ತು ಮೇಧಾ ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತವೆ. ಬುದ್ಧಿಮೇಧಾಭಿವಾಸಾದ್ಯೈ ಅಭಿಪ್ರೇತಾರ್ಥಸಾಧನಾತ್ ।

ಕೌರ್ಯಣ— ಇದು ಧಾತುಗಳ ಬಲದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಧಾತು ಸಾರಕ್ಷ ಅಂದರೆ ಧಾತುಗಳ ಬಲವು. ಅದು ಉತ್ತಮವಾಗಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದ ಮನಸ್ಸು ಬಲವುಳ್ಳದ್ವಾಗುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸು ಅರೋಗ್ಯವುಳ್ಳದ್ವಾಗಿದ್ದರೆ ಯಾವದೇ ಸಂಕಳಿ ಬಂದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಎದ್ರಾಗಿ ನಿಲ್ಲಲಿಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯನು ಸಿದ್ಧನಿರುತ್ತಾನೆ. ಮನಸ್ಸಿನ ಸಾಫಿ ಹೃದಯವು. ಹೃದಯದ ಶುದ್ಧತೆಯು ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿಯ ಪಚನದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಹೀಗೆ ಅನ್ವಯಾನ್ಯ ಸಂಬಂಧದಿಂದ ಶರೀರದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸಡೆದಿರುತ್ತವೆ.

ತನು ವಾದರ್ವನ— ಸುಕುಮಾರತ್ವ ಇದು ರಸ ಮತ್ತು ರಕ್ತಧಾತುಗಳ ಸಾರಥದ ಲಕ್ಷ್ಯವು. ಇವರಡೂ ಧಾತುಗಳು ಪಿತ್ತದ ಸಾಫಿಗಿವೆ. ಅದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಸುಕುಮಾರತ್ವ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪರಿಣಾಮವೆಂದು ತನುವಾದರ್ವವ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಪಿತ್ತದ ಸಾಫಿನೆಗಳು

ನಾಭಿರಾವಾಶಯ ಸೇವೆಯೋ ಲಸಿಕಾ ರುಧಿರಂ ರಸಃ ।

ದೃಕ್ ಸ್ವರ್ಶನಂಚ ಪಿತ್ತಸ್ಯ ನಾಭಿರತ್ರ ನಿಶೇಷಕಃ ॥

ಪಿತ್ತವು ನಾಭಿ, ಅವಾಶಯ ಈ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ, ದೃಷ್ಟಿ ಮತ್ತು ಸ್ವರ್ಶ-

ನೇಂದ್ರಿಯ. ಈ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ರಕ್ತರಕ್ತ ಈ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ, ಸ್ವೇದ ಮತ್ತು ಲಸಿಕಾ ಈ ಮಂಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸಾಫಿಗಳು ಇದ್ದರೂ ವಿಶೇಷ ಸಾಫಿ ಆಂದರೆ ನಾಭಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ನಾಭಿ— ಸುಶುಪ್ತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಾವಾಶಯ ಮಧ್ಯಸ್ಥಂ ಪಿತ್ತಂ । ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪಕ್ಷಾಶಯ ಮತ್ತು ಅವಾಶಯ ಇವುಗಳ ಸದುವೆ ಇರುವ ಅವಯವಕ್ಕೆ ಗ್ರಹಣೀ ಅಥವಾ ನಾಭಿ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಇದೇ ಸಾಫಿ ನದಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತದ ದೂಷಣ್ಯ ಪ್ರಕಾರ ಪಾಚಕ ಪಿತ್ತ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಪಿತ್ತವು ಏಳಿ ಏಲ್ಲ ಪಿತ್ತಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಪಿತ್ತದ ಅಂಶವನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಸಾಫಿ ನದಲ್ಲಿ ದೋಷರನ. ಮೂತ್ರ, ಪುರೀಷ ಇವುಗಳ ವಿವೇಚನೆ ಸಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅನ್ನವು ಅವಾಶಯದಿಂದ ಕಳಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಅದು ಪೂರ್ಣ ಪಚನ ಆಗುವವರಿಗೆ ಹಿಡಿದು ಇಡುವ ಕಾರ್ಯ ವನ್ನು ಗ್ರಹಣೀ ವಾಡುತ್ತದೆ. ಗ್ರಹಣಾತ್ಮ ಗ್ರಹಣೇಮತಾ । ಎಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಗ್ರಹಣೇ ಅವಯವವು ವಿಕೃತವಾದರೆ ಸಂಗ್ರಹಣೀ ಎಂಬ ವಾಧಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಗ್ರಹಣೀ ಇದು ಪಿತ್ತದರೂ ಕಲೆಯ ಸಾಫಿ ನಾವಾಗಿದೆ.

ಷಷ್ಟಿ ಪಿತ್ತದರಾನಾವು ಯಾ ಕಲಾ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾ ।

ಪಕ್ಷಾವಾಶಯ ಮಧ್ಯ ಸಾಫಿ ಗ್ರಹಣೀ ಸಾ ಪ್ರಕೀರ್ತಿತಾಃ ।

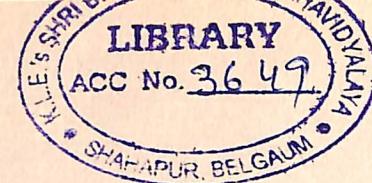
ಗ್ರಹಣಾ ಬಲ ನಗ್ನಿಂಳಿಸಚಾಪಿ ಗ್ರಹಣೀಶ್ರಿತಃ ।

ತಸ್ಯಾತ್ ಸಂದೂಷಿತೆ ನಸ್ಯಾ ಗ್ರಹಣೀ ಸಂಪ್ರದುಷ್ಯಃ ।

ಸಾದಂಷಾ ಬಹುಶೋಭುಕ್ತವಾನು ನೇವ ವಿನುಂಜತಃಿ ।

ಇವೆಲ್ಲ ಪಚನಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಪಕ್ಷಾವಾಶಯ ಮಧ್ಯಸ್ಥ ಪಿತ್ತ ಅಂದರೆ ಗ್ರಹಣೀ ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗಿತ್ತದೆ. ಇದೇ ಅವಯವವು ಪಿತ್ತದರೂ ಕಲೆಯ ಸಾಫಿ ನಾವಾಗಿದೆ. ಇದು ಅಗ್ನಿಯ ಸಾಫಿ. ಶರೀರದಲ್ಲಿನ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪಿತ್ತಗಳಿಗೆ ಪಿತ್ತದ ಪ್ರಾಟಿಕಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. ರಕ್ತದ ಮಲವಾಗಿರುವ ಮಲಪಿತ್ತವು ಯಕೃತದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು ಅಂತರದಲ್ಲಿ ಬರುವ ಸಾಫಿನಾವಾದರೂ ಇದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ನಾಭಿ ಅಂದರೆ ಗ್ರಹಣೀ ಇದು ಪಿತ್ತದ ಪ್ರಮುಖಿಸಾಫಿನವೆಂದು ಎಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಇನೆ ಸಾಫಿ ಅವಾಶಯ— ರಂಜಕ ಪಿತ್ತವು ಅವಾಶಯದಲ್ಲಿರುವ ದರಿಂದ ಅವಾಶಯವು ಪಿತ್ತದ ಸಾಫಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅವಾಶಯವು ಕಘದ ಸಾಫಿನಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಅಲೋಚಿಸಿದರೆ ಚರಕ ಸಂಹಿತೆಯ ಅಭಿಪ್ರಾಯದ ಪ್ರಕಾರ ಅವಾಶಯದ ಅಧೋಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತ ಇರುತ್ತದೆ. ಅವಾಶಯಾಧೋಭಾಗಿ ಲಕ್ಷ್ಯಣದೋಽಷೋ ವಿರೇಷನ ವಿವರೋಭವತಿ ವಿರೇಷನ ಇದು ಪಿತ್ತದ ಉಸಿತ್ತೆ ಆಗಿದೆ. ಚರಕಾಚಾರ್ಯರು ನಾಭಿಸ್ತನಾಂತರಂ ಜಂತೋ ರಾವಾಶಯ ಇತಿಸ್ತತಃಿ । ಇದರಲ್ಲಿ ನಾಭಿಯ ಹೊರತಾಗಿ ಏಲ್ಲ ಅವಯವ

ಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಯಂಕೃತ ಮತ್ತು ಪ್ಲೀಹಾ ಈ ಅವಯವಗಳನ್ನು ಸಮಾವೇಶಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಅಪ್ಪಾಂಗ ದ್ಯುದಯು ಪ್ರಕಾರ ರಸಧಾತುವಿಗೆ ರಂಜಕತ್ವ ತರುವದು ಇದೇ ಅವಯವ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸ್ವೇದ— ಸ್ವೇದ ಇದು ತ್ವಚಿಯಿಂದ ಹೊರಬಿಳುತ್ತದೆ. ಹಿತ್ತದ ಉಷ್ಣ ಗುಣವು ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಅದು ರಸ ಮತ್ತು ರಕ್ತದ ಮುಖಾಂತರ ತ್ವಚಿಯ ಕಡೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತ್ವಚಿಯ ದಾಹ ಉಂಟಾಗಬಾರದಿಂದು ಸ್ವೇದದ ಉತ್ತರಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ರಸ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾದ ಉಷ್ಣ ಗುಣದಿಂದ ತ್ವಚಿಯನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ಹೇದಂದಿಂದ ಅಸ್ತಿಧಾತುವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದರಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ಮುಲರಾಷ್ಟ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಸ್ವೇದವೆಂತಲೂ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ವಾಲ್ಪ ಸ್ವಿಗಳ ಗುಣ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸ್ವೇದವು ಕ್ಲೀದವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ತ್ವಚಿಗೆ ವೃದ್ಧತ್ವ ಮತ್ತು ಸುಕುಮಾರತ್ವ ತಂದು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ತನುಮಾದರವತ್ತೆ ಇದು ಹಿತ್ತದ ಕಾರ್ಯವೆಂದು ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದೆ.

ಲಸಿಕಾ—

ಉದಕರಸಯೋಃ ಅಜ್ಞಭಾಗಃ । ಶರೀರಾಂತರಗಳ ಸಿಜ್ಞಿಲಧ್ವನಿ ।
ಶರೀರಸ ಜಲಸ್ಯ ಸಿಜ್ಞಿಲೋಭಾಗಃ । ಯತ್ತತ್ವಗಂತರೆ ವ್ರಣಗತ
ಮುದಕೆಂ ತತ್ರ ಲಸಿಕಾಶಬ್ದಂ ಲಭತೇ ॥ ಚ. ಶಾ. ೨-೧೫

ತ್ವಾಗಾಶ್ರಯೋ ಜಲಪಾರಯೋರಸಮಂಬಳಃ ॥ ಅ. ಹೃ. ೧೨-೨.

ರಸಸ್ಯ ಮಲಃ ಕಣಃ ಲಸಿಕಾಚ್ ॥ ಅ. ಸ. ಶಾ. ೬

ಉದಕ ಮತ್ತು ರಸಧಾತು ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಶುದ್ಧಭಾಗ. ಉದಕದಲ್ಲಿ ಲಸಿಕಾ, ಸ್ವೇದ ಕ್ಲೀದ ಇವುಗಳು ಸಮಾವೇಶಗೊಂಡಿವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಉದಕದಲ್ಲಿನ ಲಸಿಕಾ ದ್ರವಾಂಶ ಹಾಗೂ ರಸದಲ್ಲಿಯ ಶುದ್ಧ ದ್ರವಾಂಶ ಇವು ತ್ವಚಿಗೆ ಪೋಷಣ ಹಾಗೂ ಸಾರಕ್ಷಣಿ ಕೊಡುತ್ತವೆ. ರಸಧಾತುವಿನ ಗೂಡ ತ್ವಚಿಯ ಕಡೆಗೆ ಬರುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಿತ್ತದ ಅಂಶವೂ ಬರುತ್ತದೆ. ತ್ವಚಿಗೆ ಪೆಟ್ಟು ತಗಲಿದರೆ ಅದರ ಪೋಷಣಗಾಗಿ ಹಾಗೂ ಸಂರಕ್ಷಣೆಗಾಗಿ ಲಸಿಕಾ ಸ್ವಾವವು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಚಾತಿಯನ್ನು ದ್ರವ್ಯಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡರೆ ಲಸಿಕೆಯು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಪಿತ್ತಾಂಶದ ಮೂಲಕ ಅನ್ನ ಪಚನ ಮಾಡಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಶೋಷಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಯಂತ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವ ಪಚನ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪಾಕ ಅನ್ನನ್ನತ್ತಾರೆ.

ರಕ್ತ (ರುಧಿರ)— ಇದು ಹಿತ್ತದ ಆಶ್ರಯ ಸ್ಥಾನವು. ಹಿತ್ತುಂತಹ ಸ್ವೇದ ರಕ್ತಯೋಃ । ರಂಜಕ ಹಿತ್ತದಿಂದ ರಂಜಕತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಹಿತ್ತದ ಗುಣಗಳು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ರಕ್ತದಲ್ಲಿಯ ಉಷ್ಣ, ದ್ರವ, ವಿಸ್ತು ಈ ಗುಣಗಳು ಹಿತ್ತದಿಂದಲೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಕ್ತವು ವಿದಾಹಿ ಅದರೆ ಹಿತ್ತದ ವಿದಾಹಿ ಗುಣಗಳು ಕಾಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಹಿತ್ತದಲ್ಲಿಯ ಮತ್ತು ರಕ್ತದಲ್ಲಿಯ

ಉಷ್ಣ ತೆಲಿಯಿಂದ ಹೇಚದ ಉಷ್ಣ ತೆಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಕ್ತವು ಅನುಷ್ಣ ಶೀತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ದ್ರವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಯೇ ಇರಬೇಕಾಗಿದ್ದ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಉಷ್ಣ ಗುಣದಿಂದಲೇ ದ್ರವ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಉಳಿಯಲಿಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಎಲ್ಲ ದ್ರವದ್ರವ್ಯಗಳು ಸರ್ವ ಶರೀರ ಸಂಚಾರವಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ರಕ್ತದಲ್ಲಿಯ ಉಷ್ಣ ಗುಣವು ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಾತಾಧಿಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಉಷ್ಣ ಗುಣವು ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ರಕ್ತಸೂವದ ಕಾಲವೂ ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ರಕ್ತಸೂವವನ್ನು ಬೇಗನೆ ತಡೆಯಲಿಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಉಷ್ಣ ಗುಣವು ಕಡಿಮೆ ಆದರೆ ರಕ್ತಸೂವದ ಕಾಲವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ರಕ್ತಕ್ಕೆ ಘನತ್ವ ಬೇಗ ಬರುತ್ತದೆ. ರಕ್ತದ ವಾಸನೆಯಿಂದ ಕೆಲವರಿಗೆ ಮೂಳೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ರಕ್ತಜ ಮೂಳೆ ಅನ್ನನ್ನತ್ತಾರೆ. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಮೇಲಿಂದ ರಕ್ತವು ಹಿತ್ತದ ಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೇಳಲ್ಪಟಿದೆ.

ರಸ— ರಸ ಅಂದರೆ ಗತಿಯುಳ್ಳ ದ್ರವದ್ರವ್ಯ ಎಂಬಧರ್. ಅಹರಹಃ ಗಿಭ್ರತೀತಿ ರಸಃ । ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವಿಸೂಕ್ಷ್ಮ ಪ್ರಟಿಕಗಳಿಗೆ ರಸಧಾತುವಿನ ಪೂರ್ವಕ ಆಗಬೇಕಾದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವ ಮತ್ತು ದ್ರವತ್ವ ಈ ಗುಣಗಳು ಇರಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಗುಣಗಳು ಹಿತ್ತದಿಂದಲೇ ಬರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಆಹಾರದಲ್ಲಿಯ ಪಿತ್ತಾಂಶವು ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಸರ್ವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ದೃಷ್ಟಿ— ದೃಷ್ಟಿ ಇದು ಅಗ್ನಿಮಹಾಭಾತದಿಂದ ನಿವಾರಣವಾದ ಇಂದಿ ಯಾವು. ಚಕ್ಷುಸ್ತ್ರೇಜೋಽವಯವಂ । ಇಲ್ಲಿರುವ ಹಿತ್ತಕ್ಕೆ ಆಲೋಚಕ ಹಿತ್ತ ಅನ್ನನ್ನತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಕಾಶದ ಗುಣಗಳಿಲ್ಲವೂ ದೃಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಹಿತ್ತದ ಗುಣಗಳು ಪ್ರಕಾಶದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಿತ್ತದ ಸ್ಥಾನವು ದೃಷ್ಟಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸ್ವರ್ಣ— ತ್ವಚಿಯ ಭಾರಜಕ ಹಿತ್ತದ ಸ್ಥಾನವು. ಈ ಹಿತ್ತವು ತ್ವಚಿಯ ವಣಾವನ್ನು ಪ್ರಕಾಶಿಸುತ್ತದೆ. ಲಸಿಕಾ ಮತ್ತು ರಸಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಹಿತ್ತವು ಇರುತ್ತದೆ. ಇವರೆಡೂ ತ್ವಚಿಯ ಆಶ್ರಯದಿಂದಲೇ ಇರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತ್ವಚಿಯ ಹಿತ್ತದ ಆಶ್ರಯ ಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಹಿತ್ತದ ಪಂಚ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಹಾಗೂ ಅಪುಗಳ ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಕರ್ಮಗಳು

ಪಾಚಕಂ ರಂಜಕಂ ಚಾಪಿ ಸಾಧಕಾಲೋಚಕ ತಥಾ ।

ಭಾರಜಕಂ ಜಿತಿ ಸಿತ್ತಸ್ಯ ಸಾವಾಣಿ ಸ್ಥಾನ ಭೇದತಃ ॥ ಭಾ. ಪ್ರ.
ಹಿತ್ತವು ಜಿ ವಿಧವಾಗಿದೆ. ಪಾಚಕ, ರಂಜಕ, ಸಾಧಕ, ಆಲೋಚಕ, ಭಾರಜಕ.

ಸ್ಥಾನಗಳು

ಅಗ್ನಾಶ್ಯ ಶಯ ಯಂಕೃತ ಸ್ಲಿಹಯೋಹ್ಯ ದಯೆ ಲೋಜನದ್ವಯೆ ।
ತ್ವಚಿ ಸರ್ವ ಶರೀರೇಷು ಸಿತ್ತಂ ನಿನಸತಿ ಕ್ರನಾತ್ ॥ ಭಾ. ಪ್ರ.

ಅಗ್ನಾಶಯದಲ್ಲಿ ಪಾಚಕ ಪಿತ್ತ, ಯಂಕೃತ್ಯಾಪ್ಲಿಂಹಾದಲ್ಲಿ ರಂಜಕ ಪಿತ್ತ,
ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಾಧಕ ಪಿತ್ತ, ಕಣ್ಣ (ನೇತ್ರ) ಗಳಲ್ಲಿ ಆಲೋಚಕ ಪಿತ್ತ. ತ್ವಚೀಯಲ್ಲಿ
ಭಾಜಕ ಪಿತ್ತವು ಇರುತ್ತದೆ,

ಪಾಚಕ ಪಿತ್ತ

ತತ್ತ್ವ ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಹೇತುಕೇನ ವಿಶೇಷೇಣ ಪಕ್ಷಾವಾಶಯ ಮಂಧಸ್ಥಂ
ಪಿತ್ತಂ ಚತುರ್ವಿಧನಮನ್ವಾನಂ ಪಚತಿ ವಿನೇಚಯಾತಿ ಚ ದೋಷರಸ,
ಮೂರ್ತಪುರಿಷಾಖಿಚ; ತತ್ತ್ವಸ್ಥಮೇನ ಚಾತ್ಮಕತ್ವಾ ಶೇಷಾಂಶಾಂ
ಪಿತ್ತಂ ನಾನಾಂ ಶರೀರಸ್ಥ ಚಾಗ್ನಿ ಕೆಮ್ಮಾಂಶಾನಸುಗ್ರಹಂ ಕರೋತಿ, ತಸ್ಮಿನ್
ಪಿತ್ತಂ ಪಾಚಕೋಽಗ್ನಿರಿತಿ ಸಂಜ್ಞಾ || ಸು. ಸೂ. ೧೧-೧೦

ಪ್ರಾಕೃತಾಪಸ್ಥಯಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಮುಖ್ಯದಿಂದ ಪಕ್ಷಾಶಯ ಮತ್ತು ಆವಾಶಯದ
ನಡುವೆ ಇರುವ ಪಿತ್ತವು ಅಂದರೆ ಗ್ರಹಣಯಲ್ಲಿರುವ ಪಿತ್ತವು ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ
ಅನ್ನವನ್ನು (ಭಕ್ಷಕ, ಭೋಷಿ, ಚೋಷ, ಲೇಷ) ಪಚನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆಹಾರ
ರಸದಿಂದ ದೋಷ, ರಸ, ಮೂರ್ತ ಮತ್ತು ಪ್ರೀರ್ಣ ಇವುಗಳನ್ನು ಬೇರೆದಿಸುತ್ತದೆ.
(ವಿಚೇಚನ) ಹಾಗೂ ತನ್ನ ಬಲದಿಂದ ಏಕ್ಕು ಪಿತ್ತಗಳಿಗೆ, ಆಹಾರ ರಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿ-
ಕೊಂಡು ಬಲಕೊಡುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪಾಚಕ ಪಿತ್ತ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಇದು ಪಾಂಚ
ಭೋತಿಕ ಇರುತ್ತದೆ. ಭೌಮ, ಆಪ್ತ, ವಾಯವ್ಯ, ತೇಜಸ, ನಾಭಸಃ.

ಯಂದನ್ನಂ ದೇಹಧಾತ್ಮೋಽಜ್ಞೋಽಬಲವಣಾದಿ ಸೋಷಣಂ ।

ತತ್ತ್ವಾಗ್ನಿ ಹೇತುರಾಹಾರಾನ್ನಹ್ಯ ಪಕ್ಷಾದ್ವಸಾದಯಃ || ಚ.ಒ. ೧೫-೫
ದೇಹಧಾತು— ರಸರಕ್ತಾದ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳ, ಓಜ, ಬಲ, ಪಣಿ ಮುಂತಾ
ದವುಗಳ ಪ್ರೋಷಣವು ಅನ್ನದಿಂದಲೇ ನಡೆಯತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಅನ್ನವು ಪಕ್ಷವಾಗಿ
ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವರ್ಣಾಪರಾಗಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿಯ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರು
ತ್ತದೆ. ಅಪಕ್ಷ ಆಹಾರದಿಂದ ರಸಾದಿ ಧಾತುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಶರೀರ
ಪ್ರೋಷಣ ಮಾಡುವ ರಸದಲ್ಲಿಯೇ ಪಿತ್ತವು ಅಂಶಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ರಸದ
ಮುಖ್ಯಾಂಶರವೇ ಎಲ್ಲ ಘಟಕಗಳ ಕೂಡ ಪಿತ್ತದ ಘಟಕಗಳೂ ಪ್ರೋಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ.
ಮತ್ತು ಆಯಾ ಪಿತ್ತಕ್ಕಾನ್ನಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅವುಗಳಿಗೆ ಬಲ ಕೊಡುತ್ತದೆ.

ಸ್ವಸ್ಥನಾಸ್ಯ ಕಾಯಾಗ್ನಿಃ ಅಂಶಾಧಾತುಷಂಶಿತಾಃ || ಅ.ಹೃ.ಸೂ. ೧೧-೩೪

ಪಾಚಕ ಪಿತ್ತಕ್ಕೆ ಕಾಯಾಗ್ನಿ, ಕಾಯೋಷಾತ್ಮ, ಪಕ್ಷಾ, ಜೀವನ, ಅನನ್ಯಗತಿ:
ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಜ್ಞೆಗಳಿವೆ.

ಸೇ ಕಾಯಾಗ್ನಿಃ ಸ ಕಾಯೋಷಾತ್ಮ ಪಕ್ಷಾ ಸಚೆ ಜೀವನಂ ।

ಆನನ್ಯಗತಿರಿತ್ಯೇನಂ ದೇಹ ಕಾಯಾಗ್ನಿ ರುಚಿ ತೇ ।

ಆಷಾಂಗ ಪ್ರದಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದ—

ಪಿತ್ತಂ ಪಂಚಾತ್ಮಕಂ ತತ್ತ್ವ ಪಕ್ಷಾವಾಶಯ ಮಂಧಸ್ಥಂ ।
ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕತ್ವಾಪಿ ರುತ್ಪತ್ತಿ ಜಸ ಗುಣೋದಯಾತ್ಮ ।
ತತ್ತ್ವದ್ವರತ್ವಂ ಸಾಕಾದಿ ಕಮ್ಮಾಂಶಾನಲತಬಿ ತಂ ॥
ಪಚತ್ಯನ್ನಂ ವಿಭಜತೆ ಸಾರಕಟ್ಟಾ ಪ್ರಾಣ ತಥಾ ।
ತತ್ತ್ವಸ್ಥಮೇನ ಪಿತ್ತಾನಾಂ ಶೇಷಾಂಶಾನಪ್ರಸ್ತಾಪಂ ॥
ಕರೋತಿ ಬಲದಾನೇನ ಪಾಚಕಂ ನಾವುತ್ತಾಂ ಸ್ತಂತಂ ॥

ಆ.ಹೃ.ಸೂ. ೧೧-೧೨

ಪಿತ್ತದ ಸಾಫಿ ಪಕ್ಷಾವಾಶಯ ಮಂಧಸ್ಥಂ ಅಂದರೆ ಗ್ರಹಣೇ ಇದು ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕ-
ವಾಗಿದ್ದರೂ ದ್ರವರೂಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದರೆ ಆಪ್ತ ಮಹಾಭೂತದ ಶೀತಗುಣವು
ಇದರಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವದಿಲ್ಲ. ತೇಜ ಮಹಾಭೂತದ ಉಪಾಂಶಗಳವೇ ಹೆಚ್ಚಾಗಿ
ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಿತ್ತದಲ್ಲಿಯ ದ್ರವತ್ವ ಗುಣವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಏಕಕ್ಕೆ
ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪಾಚನ ದಹನ ಮುಂತಾದ ಅಗ್ನಿಯ ಕರ್ಮಗಳು ನಡೆದು
ಕೊಂಡು ಬರುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆಹಾರ
ವನ್ನು ಪಚನ ಮಾಡಿ ಶಾರ ಕಿಟ್ಟಿಸಿ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಆಹಾರ
ವನ್ನು ಪಚನ ಮಾಡಿ ಶಾರ ಕಿಟ್ಟಿಸಿ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಡಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಅಗ್ನಿಯಿಂದ
ಆದಕ್ಕೆ ಪಾಚಕ ಪಿತ್ತ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ. ಅಗ್ನಿಯಿಂದ
ಆಹಾರವು ಪಕ್ಷವಾಗಿ ಆಹಾರರಸ ನಿರ್ವಾಣವಾಗಿತ್ತದೆ. ಈ ಆಹಾರ ರಸದಿಂದ
ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಧಾತುಗಳು ಪೋಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಅಗ್ನಿಯ ಪಚನ ಕಾರ್ಯದಿಂದ
ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇಂದಿ ವಿಧವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಸಪ್ತಧಾತ್ಮಗಳು, ಪಂಚಭೂತಾಗ್ನಿಗಳು
ಒಂದು ಕಾರ್ಯಾಗ್ನಿ ಹೀಗೆ ಇಂದಿ ಅಗ್ನಿಗಳಿದ್ದರೂ ಆದರಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಾಗ್ನಿ ಇದು
ಮಂತ್ರದಿಂದ ಇದರ ಅಂಶರೂಪವಾಗಿರುವ ಅಗ್ನಿಗಳು ಆಯಾ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ
ಹಾಗೂ ಪಂಚಮಾ ಭೂತಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ.

ರಂಜಕ

ಆವಾಶಯಾಶ್ರಯಂ ಪಿತ್ತಂ ರಂಜಕಂ ರಸರಂಜನಾತ್ಮ || ಆ.ಹೃ. ೧೧-೧೩

ಯಂಕೃತ್ಯಾಪ್ಲಿಂಹೋಽಿತ್ತಂ ತಸ್ಮಿನ್ ರಂಜಕೋಽಗ್ನಿರಿತಿ ಸಂಜ್ಞಾ ।

ಸ ರಸಸ್ಥರಾಗಕ್ತಾ । ಸು. ಸೂ. ೨೦

ಸಮಲು ಆಪ್ಲೋರಸೋ ಯಂಕೃತ್ಯಾಪ್ಲಿಂಹಾನ್ ಪಾರಪ್ಯ ರಾಗ

ಮಂಪ್ಯೇತಿ । ಸು. ಸೂ. ೧೪-೧೫

ಈ ಪಚನಗಳ ಮೇಲಿಂದ ರಸಕ್ಕೆ ರಕ್ತತ್ವವನ್ನು ತಂದಂಕೊಡುವ ಪಿತ್ತವು
ರಂಜಕವು ಎಂದು ಸಿದ್ಧವಾಯಿತು. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಯಂಕೃತ್ಯಾಪ್ಲಿಂಹಾ ಈ ಆವಾಶಯ
ಗಳು ಆವಾಶಯ ಎಂಬ ತೆಬ್ಬಿದಿಂದಲೇ ಹೇಳಲ್ಪಟ್ಟಿವೆ. ಅಂದರೆ ಇದನ್ನೊಳಗೆಂದು

ಆವಾಶಯದ ಹಾಕ್ಕಿಯನ್ನು ಅಪ್ಪಾಗಂ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ರಸವು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರಸದಲ್ಲಿಯ ಅಪ್ಯಭಾಗವು ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ ಮೇಲಿನ ವಚನದಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ ಆಪ್ಯೋರಸ್: ಯಕ್ಕೆ ಪ್ಲೀಹಾನೌ ಪ್ರಾರ್ಥಾಗಮುಪ್ತಿ ಮತ್ತು ಆವಾಶಯಾಶ್ಚಯಂ ಹಿತ್ತು ರಂಜಕಂ ರಸರಂಜನಾತ್ | ಇವರಡೂ ವಚನಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಾಸಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೂ ಇವರಡೂ ವಚನಗಳು ಒಂದೇ ಅರ್ಥವನ್ನು ಹೇಳುವಂಥುವು ಇರುತ್ತವೆ. ನಾಭಿಸ್ತುನಾಂತರಂ ಜಂತೋರಾವಾಶಯ ಇತ್ತಿಂಥಿಃ | ಈ ಜರಕದ ವಚನದಂತೆ ಆವಾಶಯ ಶಬ್ದದಿಂದ ಯಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ತೀಕ್ಷ್ಣಾ ಈ ಅವರುವಗಳೂ ಅದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡಿದೆ ಎಂದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಜರಕದ ಮತದಂತೆ ಆವಾಶಯದ ಅದೋಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹಿತ್ತು ಖಾಗದಲ್ಲಿ ಕಷಫೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಆವಾಶಯವು ಹಿತ್ತು ಸ್ಥಾನವೆಂದು ಹೇಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವಿವರಿಸಿದೆ. ರಸವು ಯಕ್ಕೆ ಪ್ಲೀಹಾ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೋದಮೇಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ರಂಜಕ ಹಿತ್ತು ದಿಂದ ರಕ್ತತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಲೇ ರಸದಲ್ಲಿ ಉಪ್ಪಾಗಿವು ಸೇರಿಕೊಂಡು ಅದರಿಂದ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಾಗಮುಪ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಸಾಧಕ ಪಿತ್ತ

ಬುದ್ಧಿ ಮೇಧಾಭಿವಾನಾದ್ಯೈ ರಭಿಪ್ರೇತಾಧ್ರಸಾಧನಾತ್ |

ಸಾಧಕಂ ಹೃದಯಂ ಪಿತ್ತೋ | ಅ. ಹೃ. ಸೂ. ೧೨-೧೩

ಯತ್ ಪಿತ್ತೋ ಹೃದಯಸಂ ತಸ್ಮಿನ್ ಸಾಧಕೋಽಗ್ನಿರಿತಿ ಸಂಜ್ಞಾಃ ಸೋಽಭಿವಾರಧಿತ ಮನೋರಥ ಸಾಧನಕ್ಯಾದುಕ್ತಃ | ಸೂ. ಸೂ. ೨೦-೨೧

ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುವ ಹಿತ್ತಕ್ಕೆ ಸಾಧಕ ಹಿತ್ತವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಧಕಾಗ್ನಿ ಎಂದು ಸುಶೃತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಕಾರ್ಯವು ಅಭಿಪ್ರಾಧಿತ ಮನೋರಥ ಸಾಧನಕ್ತಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಧರ್ಮಾರ್ಥಕಾಮ ಮೋಕ್ಷಕ್ಕೆ, ಚರ್ಮವಿಧಿ ಪುರುಷಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಸಾಧನವಾಗಿದೆ. ಇದು ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯ ಕಘ ಮತ್ತು ತಮೋಗಣವನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಮನಸ್ಸನ್ನು ತುದ್ದಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಓಜಕ್ತೋ ಮತ್ತು ಮೇಧಾಕ್ತೋ ಎಂದು ವರ್ಣನಾಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ. ಓಜೋಹ್ಯದಿಷ್ಠಂ ಸೋವಾತ್ಸುಕಂ ಓಜಕ್ತೋ ಸಾಧಕಾಗ್ನಿ ಸಂಜ್ಞಂ ಹಿತ್ತೋ.

ಮೇಧಾಕ್ತೋ— ಮೇಧಾ ಗ್ರಂಥಾಕಷಣ ಸಾಮಧ್ಯಂ ತಸ್ಯಾತಿ ಸಾಧಕಾಗ್ನಿ ಸಂಜ್ಞಮೇವ ಹಿತ್ತೋ | ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಾರಭೂತವಾಗಿ ರೂಪ ಶಕ್ತಿಯಾತ್ಮವು ಸರ್ವಶರೀರ ವಾಪಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸಾರರೂಪದಿಂದ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಸಾಧಕ ಹಿತ್ತದಿಂದ ಓಜ ಹಾಗೂ ಮೇಧಾ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರವಾಗುತ್ತದೆ. ಪುನಃ ಹೃದಯದಿಂದ ರಸಪ್ರಮಾಹದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಮಸ್ತಿಷ್ಕದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಅಂಗಪ್ರತ್ಯಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಗತಿ

ಮುಂತಾದವುಗಳು ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನ ಮುಂತಾದವುಗಳು ವಾಯನವಾತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಓಜಕ್ಕೇಣತೆಯಲ್ಲಿ ಮನಸ್ಸು ಹಾಗೂ ಬುದ್ಧಿ ಇವುಗಳ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ದುಬ್ಬಲತೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪರಿಣಾಮವನ್ನು ಮುಂದೆ ಓಜಸ್ ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿಸ್ತಾರವಾಗಿ ಬರೆದಿದೆ.

ಆಲೋಚಕ ಪಿತ್ತ— ತೇಜಕ್ತೋ— ಆಲೋಚಕಾಗ್ನಿ ಸಂಜ್ಞೆಯು ಹಿತ್ತವೆ ತೇಜಕ್ತೋ ಅಂದರೆ ದೃಷ್ಟಿಯನ್ನು ಕೊಡುವಂಥದ್ದಿರುತ್ತದೆ, ಚಕ್ಷುಸ್ತೇಚೋಪಯೋಂ ಅಂದರೆ ನೇತ್ರವು ಅಗ್ನಿಮಹಾಭೂತದಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾಗಿದೆ. ಹಿತ್ತಧರಾ ಕಲೆ ಇಂದಲೇ ನೇತ್ರಕ್ಕೆ ಬಲ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಿತ್ತಧರಾಕಲೆಯು ಪರಿಣಾಮವು ಮಜ್ಜಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹಿತ್ತಧರಾಕಲೂ ಮತ್ತು ಮಜ್ಜಧರಾಕಲೂ ಇವು ಒಂದೇ ಇರುತ್ತಿಂದು ಸುಶೃತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲ್ಪಸಾಧನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಜ್ಜಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿ ಆದರೆ ಆದರಿಂದ ದೃಷ್ಟಿಯು ವಿಕೃತವಾಗುತ್ತದೆ. ನೇತ್ರದಲ್ಲಿಯ ಹಿತ್ತದ ಕಾರ್ಯವು ರೂಪಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವದು. ಇಲ್ಲಿಯು ಹಿತ್ತವು ಹೆಚ್ಚಿಗುವದರಿಂದ ಅರ್ಥವಾ ವಿಕೃತವಾಗುವದರಿಂದ ದಿವಾಂಧತ್ವ (ಹಗಲು ಕಾಣಿದೆ ಇರುವದು) ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಹಗಲು ಬೆಳಕಿನಲ್ಲಿ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ. ಇದು ಕಘದಿಂದ ವಿಕೃತಿಯಾದರೆ ಸಕ್ತಾಂಧತ್ವ (ರಾತ್ರಿ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ) ಬರುತ್ತದೆ. ರೂಪಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವ ಅವಯವವು ದೃಷ್ಟಿ. ಇದು ಮನೂರದಲ ಪ್ರವಾಣಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ಭಾರಜಕ— ಯತ್ತು ಕ್ವಚಿ ಪಿತ್ತೋ ತಸ್ಮಿನ್ ಭಾರಜಕೋಽಗ್ನಿಃ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಾ, ಸೋಽಭಿಂಗ್ಯಂ ಗ ಪರೀಷ್ಯೇಕಾವಾಕಾವ ಲೇವನಾದಿನಾಂ ಶ್ರಯಾ, ದ್ರವ್ಯಾಂಧಾಂ ಪಕ್ತಾಭಾಯಾನಾಂಚ ಪ್ರಕಾಶಕಃ | ಸೂ. ಸೂ. ೨೦-೨೧

ತ್ವಚಿಯಲ್ಲಿರುವ ಹಿತ್ತಕ್ಕೆ ಭಾರಜಕ ಹಿತ್ತವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ. ಇದು ತ್ವಚಿಯ ವರ್ಣವನ್ನು ತೋರಿಸುತ್ತದೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಉಪ್ಪಾತ್ಯನ್ನು ಕಾಯಿಸುವ ದುವದು ಹೆಚ್ಚಿದದ್ದನ್ನು ಹೊರೆಗೆ ಬಿಡುವದು ಅರ್ಥವಾ ಆದರಿಂದ ಅಪಾಯವಾಗಬಾರದೆಂದು (ತ್ವಗ್ನಾದ) ಸ್ವೇದೋಽಷ್ಟಿ ಮಾಡುವದು ಇದರ ಕಾರ್ಯವು. ಹಾಗೂ ಅಭ್ಯಂಗ, ಲೇಪನ, ಅವಗಾಹನ ಮತ್ತು ಪರಿಸ್ತೀಕ ಕಾರ್ಯಕ್ಷಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ ದೃವ್ಯಗಳನ್ನು ತೋರಣ ಮಾಡುವದು, ಪಚನ ಮಾಡುವದು ಈ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲವೂ ಭಾರಜಕ ಹಿತ್ತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳು ಆರೋಗ್ಯವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶರೀರದ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ವಾತಮೋಷದಿಂತೆ ಹಿತ್ತನೋಷವೂ ಮಹತ್ವದಾಗಿದೆ.

❖-❖-❖
ಹಿತ್ತಕ್ಷಯದ ಲಕ್ಷಣಗಳು
ಪಿತ್ತೋ ಮಂದೋಽನಲಃ ಶೀತಂ ಪ್ರಭಾಕಾಣಿ |

ପିତ୍ରପୁ ଶ୍ରୀଜାଵାଗୁପଦରିଂଦ ପିତ୍ରଦିନଦ ଶେରିରକେ ଦୋରକେବ ଲୁଣ୍ଡୁ ଗୁଣପୁ
ପାକଷ୍ଟ୍ର ପ୍ରମାଣଦଲ୍ଲି ଦୋରକଦିଦ୍ଧରେ ଶୀତକ୍ଷେ କଂଚୁ ବରୁତ୍ତଦେ. ଜଳିଜ୍ଞର
ଦଲ୍ଲିଯ ଜଳିଯାଂତେ ମୟେ ନଦଗୁତ୍ତଦେ. ପାଜକ ପିତ୍ରମେ ଏଲ୍ଲ ପିତ୍ରଗଳିଲ୍ଲି ଶୈସ୍ତ୍ରେ
ବାଦଦ୍ଵୀ ହାଗନ ମିକ୍କ ନାଲୁଙ୍କ ପ୍ରକାରଦ ପିତ୍ରଗଳିଗେ ବଲକେବାଦୁପଠଦ୍ଵୀଂଦୁ
କେ ମୋଦଲେ ହେଲିଦେ. ଆଦ୍ୟରିଂଦ ପିତ୍ର ଶ୍ରୀଜାଵାଗୁପଦରିଂଦ ଅନ୍ତିମାନଦ୍ଵୀ
ଲୁଣଙ୍କାଗୁତ୍ତଦେ. ମିକ୍କ ପିତ୍ରଗଳି ଦୁଃଖଲବାଗୁତ୍ତବେ. ଇଦରଲିମ୍ ଲୁଣ୍ଡୁ
ଗୁଣପୁ କବିମେ ଆଗୁତ୍ତଦେ. ହାଗନ ବାତ କଫଗଳିଲ୍ଲିଯ ଶୀତଗୁଣକେ ପ୍ରାଦାନାନ୍ତ୍ର
ଶିରୁଙ୍କ ଶୀତକ୍ଷେ କଂଚୁ ବରୁତ୍ତଦେ. ରନ ରକ୍ତଗଳିଂଦ ବରତକୁ ଲୁଣ୍ଡୁ ଗୁଣ ଶେରିରକେ
ଦୋରକେବଦିଲ୍ଲ. ଇଦରିଂଦ ଶେରିରକେ ତଂପୁ ଅନିସୁତ୍ତଦେ. ତ୍ରୈଜୀଯାଲ୍ଲ ଶୀତତେ
ଲୁଣଙ୍କାଗୁତ୍ତଦେ. ଧାର୍ତ୍ତଗ୍ନିଗଳୁ ହାଗନ ଭୂତାଗ୍ନିଗଳୁ ମୁଦିବାଗୁପଦରିଂଦ
ଅପୁଗଳିଲ୍ଲିଯ ପଜନ କାର୍ଯ୍ୟପୁ ମୁଦିବାଗୁତ୍ତଦେ. ଅଦରିଂଦ ଧାର୍ତ୍ତଗଳୁ
ତୁଦ୍ଧବାଗିରୁବଦିଲ୍ଲ. ଅପୁଗଳିଂଦ ଶେରିରକେ ଦୋରକେବ କାଂତିଯୁ କବିପ୍ର-
ଆଗୁତ୍ତଦେ. ତେଜ ମହାଭୂତଦ ଗୁଣ ପ୍ରକାଶ ଇଦୁ ମୁଖିଦ ମୋଲେ
କାଣଦେ ଶୈସ୍ତ୍ରପଦରିଂଦ ମୟେମେଲିନ କାଂତି କାଣବଦିଲ୍ଲ. ତ୍ରୈଜୀକାଂତି ହୀନ
କାଣିବୁତ୍ତଦେ. ରକରକ୍ତଦଲ୍ଲିଯ ପିତ୍ରଦ ଗୁଣଗଳୁ କବିମେ ଆଗୁତ୍ତବେ. ହୀନାଗି
ପ୍ରଭାହାନି କୁ ଲକ୍ଷ୍ମୀପୁ କଂଚୁବରୁତ୍ତଦେ.

పిక్క వుద్ది యు లక్షేణగళు

పీఎతావబూసతొ, సంతాప, శీర్త కామిష్టు, అల్పనిద్రతొ,
వెంటాక బలకాసి, ఇంద్రియ దౌబుల్చి పీఎత విణ్ణాత్ర నేత్రత్వం
సు. సా. १५-१६

పిల్కత్తెగల్లనిఎంద్రియఁ దౌబుల్సోజీసోఎ విస్రంస తీఱాబులాష్ దాద తికాత్తస్థితా తృణాళ్ళాణ్లు నిద్వతాచోర్ధాదిభీః పిత్తం ।
అ. స. సం. १६

ప్రమాణశైలి తెగొచ్చు దరే పెళ్ళవానాతయాదింద మాలమాత్ర ఇప్పగల్లల్ని హేచ్చు ప్రమాణదల్ని సేరికేండు హోరపేళ్ళత్తురువదరింద ఆపు గలిగి ఆరిషిణ బణ్ణ బరుత్తదే. అదే ప్రకార హేచ్చు గిరంప లిత్తువు రసదల్ని సేరికేండు అభిసరణదింద శరీరద తుంబ సంచార వాడుప కాలశ్చ రక్త దల్లియని హేచ్చు గుత్తదే. రక్తద గూడ త్పజియ కచేగి బందరే త్పజియు బణ్ణవు డశదీ కాణుత్తదే. పిత్తువు ఆమావస్య యల్లిద్ద త్పజియు కచేగి బందరే త్పజియు బణ్ణవు వసిరు మంత్ర నీలీ కాణుత్తదే. పెళ్ళవాగిద్దరే ఆరిషిణ (యళది) బణ్ణ కాణుత్తదే. పిత్తువు సంపూర్ణ రీతియింద పూణా పస్సేయల్లి హోదరే కామలీయంథ వికారగళు కాణుత్తపే. పిత్తువు హేచ్చా

ದರೆ ತರೀರದಲ್ಲಿ ಪಟನ ಕಾಯ್ವ (ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಸಹ) ಬಹಳ ತೀವ್ರತೆಯಾದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಆಹಾರದ ಬೇಡಿಕೆ ಹೆಚ್ಚುಗುತ್ತದೆ. ಉಷ್ಣಗುಣದಿಂದ ಶೋಷಣ ಹೆಚ್ಚುಗುವದರಿಂದ ನೀರದಿಕೆಯು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಹಸಿವು ಮತ್ತು ನೀರದಿಕೆಯು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಅವಸ್ಥೆಗಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ ಕಾಣಾತ್ಮವೇ. ಆಹಾರ ಮತ್ತು ಜಲದ ಪೂರ್ಕ ಕೆ ಮಾಡಿದರೂ ತಪ್ಪಿಯಾಗುವದಲ್ಲಿ.

ಪಿತ್ರದ ಉಪಗುಣವು ಹಚ್ಚಿಗುವದರಿಂದ ಶೀತಗುಣದ ಪ್ರಥಾನವಾಗಿರುವ ತಮ್ಮೊಗ್ಗಣ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ನಿನ್ನ ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ ಗುಣದಿಂದ ಧಾರುಗಳಲ್ಲಿಯ ಹೆನ್ತೆವು ಕಡಿಮೆ ಆಗಿ ದೃವತ್ವ ಬರುವದ ವಿಂದ ಅವು ಶಿಫಲವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಬಲವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ, ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಇಂದ್ರಿಯ ಬಲವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯ ಗಳಲ್ಲಿಯ ಕ್ಷಮತೆಯು ಪಿತ್ತುದ ತೀಕ್ಷ್ಣ, ಉತ್ತರ ಗುಣಗಳಿಂದ ನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಸರಕ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಪಿತ್ತದ ಅಂಶವನ್ನು ತ್ವಚಿಯಿಂದ ಹೊರ ದೂಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಶರೀರವು ವಾಡುತ್ತಿರುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ದಾಹ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಉಷ್ಣಗುಣ ಹಾಗೂ ಸರಗುಣವು ಹೆಚ್ಚಾಗುವದರಿಂದ ಶೀತಗುಣದ ಬೇಡಿಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಶೀತಗುಣವು ಸ್ತುಂಭನ ವಾಡುವಂಥಿದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಶೀತಸ್ತುಂಭನೇ ನೇತ್ರವು ರಕ್ತದ ಆದರ್ಶವಾಗಿದೆ. ರಕ್ತದಲ್ಲಿಯ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ನೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುವ ಪಿತ್ತದ ಬಣ್ಣವು ನೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

పిత విక్రతియ లక్షుగళు

పితే సుదాహరాగోవైష్ణవాశితొ

ಸ್ವಾದಂ ಕೆ ಇದ್ದಂ ಸುತ್ತಿರು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು ಸದನೆಂ ಮಂಗಳ್ಭಾನೆಂ ಮಂಗಳು ।

ಕರ್ತೃರೂಪ
ಕರ್ತೃಕಾನ್ವಯ ರಸ್ತೆ ವರ್ಣಿಸಿ ಸಾಂದುರಾರುಣವಚಿತ್ತಃ ||

ಪಿತ್ತದ ಶಾಸ್ಥಗಳಾಗಿದ್ದ ರಸರಕ್ತ ಮಂತ್ರ ಲಿಕೆಂಜಲಿ ಪಿತ್ತವು ಬರುವದರ ಮೇಲಿಂದ ಮೈಬಿಣಿ ಪು ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಂಡು ಮಂತ್ರ ನೆಸುಗಿಂಪು ಇವೆರಡು ವಣಿಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಯಾವದೇ ತರದ ಬಣ ಬರಬಹುದು. ರಸವು ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಪರಿಣಾಮಿಸುವಾಗೀ (ರೂಪಾಂತರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ)ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬದಲಾವಣಿಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಮುಂದೆ ರಕ್ತವಣಿವು ಬರುವ ಹೊದಲು ಕರ್ಮಿತ ಕಪ್ಪೋತ ಹರಿತ ಹಾರಿದ್ರ ಹಿಗೆ ಬದಲಾವಣಿಗಳಾಗಿ ಕೊನೆಗೆ ರಕ್ತವಣಿ ಬರುತ್ತದೆ, ಇದು ಶಾಷ್ಟಿಭಾವಿಕ ಅವಸ್ಥೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿಯಾದರೆ ಯಾವ ಆವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೋ ಅದೇ ಅವಸ್ಥೆಯಂತೆ ವಣಿ ಬರುತ್ತದೆ. ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತವು ಸೇರಿಕೊಂಡು ರಕ್ತದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆವಾಗಿದ್ದೆ ಆ ಶಾಸ್ಥನಡಿಲ್ಲಿ ಕೆಂಪುತನಪು ಪ್ರವಣಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚು ಕಾಣಿತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತದ ಉಪಗ್ರಹಗಳಿಂದ ಬೆಳೆಯುವದರಿಂದ ಅದರ ಪ್ರತಿಕಾರಕ್ಕಾಗಿ ಸ್ಪೇಸ್

ಉತ್ಸನ್ನವಾಗದಿದ್ದರೆ ದಾಷ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದಿನ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವರ್ತಕೆಕ್ಕೆ ಉಷ್ಣತೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಉಪ್ಪು ಗುಣಾದಿಂದ ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ವಾಕ ಅಂದರೆ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿಯ ಘಟಕಗಳು ಸ್ಥಾನಿಕ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಚನವಾಗಿ ಧಾತುನಾಶಕ್ಕೆ ಪೂರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮೇರಿದಧಾತುವಿನಲ್ಲಿಯ ಪಚನಾದಿ ಸ್ವೀದವು ಹೆಚ್ಚಿಗ್ನತ್ತದೆ. ರಕ್ತ ಮತ್ತು ಮಾಂಸದಲ್ಲಿ ಬೆಂಳಿಸಿದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿ ಕ್ಲೇದವು ಹೆಚ್ಚಿಗ್ನತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಸ್ವೇದ ರೂಪದಲ್ಲಿಯ ಆದೃತೆ ಕ್ಲೇದರೂಪದಲ್ಲಿಯ ಹಾಗೂ ರಸ ರಕ್ತಾದಿಗಳಲ್ಲಿಯ ನಡೆದ ಪಚನ ಇವೆಳ್ಳವು ಕೂಡಿಕೊಂಡು ವಾಕದ ಮುಂದಿನ ಅವಸ್ಥೆ ಕೋಧ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಧಾತುಗಳ ಶೈಧಿಲ್ಯದಿಂದ ಸದನ, ರಕ್ತಪ್ರಕೋಪದಿಂದ ಮೂರ್ಚ್ಚು ಮತ್ತು ಬುದ್ಧಿಯ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆಯುದಿರುವದರಿಂದ ಮಾದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಕೇವಲ ರಕ್ತದಲ್ಲಿಯೇ ಪಿತ್ತಪು ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ ರಕ್ತಸುವ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ರಸದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಧಿಯಾಗಿರುವ ಪಿತ್ತವರ್ಧಕ ರಸಗಳು ಅಂದರೆ ಕಟು ಮತ್ತು ಅಮ್ಲ ರಸಗಳು ರಸನೆಂದ್ರಿಯದ ಮೂಲಕ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತವೆ.

ಪಿತ್ತಪ್ರಕೋಪದ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಕಾಲ

ಸಿತ್ತಂ ಕಟ್ಟನ್ನು ತೀಕೋಣ್ಣ ಪರಿಕೋಣ ವಿದಾಹಿಭಿಃ ।
ಕರನ್ನಧಾನ್ಯ ರಾತ್ರಿ ಧರ ವಿದಾಹಿ ಸಮಯೇಷುಽಚ ॥

ಕಟು, ಅಮ್ಲ, ಲವಣ, ತೀಕ್ಷ್ಣ, ಉಪ್ಪು, ವಿದಾಹಿ ಅನ್ನಸೇವನೆ ಮತ್ತು ಕೋಧ ಇವುಗಳಿಂದ ಪಿತ್ತಪ್ರಕೋಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಶರದ್ಯತು, ಮಧ್ಯಾಹ್ನ, ಮಧ್ಯರಾತ್ರಿ ಹಾಗೂ ಆಹಾರ ಪಚನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಪಿತ್ತಪ್ರಕೋಪವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಪಾರಿಕರವಾಗದಿದ್ದರೂ ಈ ಕಾರಣಗಳು ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಉಂಟಾದರೆ ವಾತ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಜನಿಸುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾಮಾನ್ಯವಾದ ಆಹಾರ ವಿಹಾರದಿಂದ ಶೆಮನ ವಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ವರ್ಷಾ ಖಂತುವಿನಲ್ಲಿಯ ಆಹಾರ ವಿಹಾರಗಳು ಅಮ್ಲ ಮತ್ತು ಲವಣ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ಖಂತುವಿನಲ್ಲಿ ವಾತ ಪ್ರಕೋಪ ಆಗುವದರಿಂದ ವ್ಯಕ್ತ ಮ್ಲಾಲವಣ ಸ್ವೀಪಪ್ರಥಾನ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸೇವನೆ ವಾಡುವದರಿಂದ ವಾತದ ಶಮನ ವಾದರೂ ಪಿತ್ತ ಸಂಕಯಾಕ್ಷೇ ಕಾರಣವಾಗಿದ್ದು ಶರದ್ಯತುವಿನಲ್ಲಿ ಸಂಕಯಾದ ಮುಂದಿನ ಅವಸ್ಥೆ ಪ್ರಕೋಪಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ವರ್ಷಾಖಂತುವಿನಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತಕಾರಕ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸೇವನೆಯಿಂದ ಪಿತ್ತಪ್ರಕೋಪದ ಅವಸ್ಥೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅಂದರೆ ವರ್ಷಾಖಂತುವಿನ ಶೀತಗಳಿಂದ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅಧಿರನ್ನು ಪಿಸಾಕಾಭಿರೋಷಧಿಭಿಶ್ಚ ತಾದ್ಯತಂ ।

ಸಿತ್ತಂಯಾಂತಿ ಚಯಂಕೋಪಂ ನತುಕಾಲಸ್ಯ ಶೈತ್ಯತಃ ॥

ಪಿತ್ತದ ಜಿಕಿತ್ಸೆ ತತ್ತವಗಳು— ವಿರೇಚನಾದಿ ಶೋಧನ, ಘೃತದಿಂದ ಶೆಮನ ಜಿಕಿತ್ಸೆ ವಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕಾರ್ಯಾಯ, ತಿಕ್ತ, ಮಧುರ ದ್ರವ್ಯಗಳ

ಸೇವನೆಯಿಂದ ಪಿತ್ತದೋಷದ ಜಿಕಿತ್ಸೆ ವಾಡಬೇಕು. ಕೋಧ ಉಂಟಾದರೆ ಶೀತಗಳ ಬಾಹ್ಯ ಉಪಚಾರ ಮತ್ತು ಶೀತೋಪಚಾರದಿಂದ ಪಿತ್ತವಾಗಿ ಮಾಡಬೇಕು. ಮಂಸಸ್ವಿನಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕ ಗುಣಗಳುಂಟಾಗುವಂಧ ಉಪಚಾರಗಳನ್ನು ಮಾಡಬೇಕು.

ವಯಸಿನ ತರುಣಾವಸ್ತೆ— ಈ ವಯಸಿನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಯು ನಡೆದು ಸಂಪೂರ್ಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ವಯಸಿನಲ್ಲಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ರಿಂದ ಅಗ್ನಿಗಳು ಬೆಳೆಯುವದರಿಂದ ಆಹಾರವು ಹೆಚ್ಚಿಗ್ನತ್ತದೆ. ಆಹಾರವನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿತ್ತು ತಕ್ಕಾಂಡು ಧಾತುಗಳ ಬೆಳೆಪಣಿಗೆ ಸಹಾಯ ವಾಡುತ್ತಾನೆ. ಇದರಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿತ್ತು ತಕ್ಕಾಂಡು ಧಾತುಗಳ ಬೆಳೆಪಣಿಗೆ ಸಹಾಯ ವಾಡುತ್ತಾನೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕ ಭಾವಗಳು ಹೆಚ್ಚಿಗ್ನಿದ್ದರೆ ವಾನಸಿಕ ಭಾವನೆಗಳು ಹೆಚ್ಚಿಗ್ನತ್ತವೆ. ಆತನಲ್ಲಿ ಸಾತ್ವಿಕ ಭಾವಗಳು ಹೆಚ್ಚಿಗ್ನಿದ್ದರೆ ಮಾನೋಭಿಲಿದಿಂದ (ಸ್ವಸ್ವನಿಗ್ರಹ) ಈ ವಿಕಾರಗಳನ್ನು ತಡೆಯುಬಹುದು. ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಬಲೆ ಬೀಳಿಯಾಹುದು.

ಮಂಧಾನೆ, ಮಂಧರಾತ್ರಿ— ಪೂರಂಭಕ್ಕೆ ಪಾಡಕಾಗ್ನಿ ಅಥವಾ ಪಿತ್ತಪು ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಪೂರಂಭ ವಾಡುತ್ತದೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಇದು ಪಾಡಕ ಪಿತ್ತಪು ಅನ್ವಯದಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ರಸದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಉಳಿದ ಪಿತ್ತಗಳಿಗೆ ಬಲಕೊಡಲು ಪೂರಂಭ ವಾಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಪಿತ್ತದ ಪಂಧ್ಯಕಾಲ (ಪಚನದ ಮಂಧಕಾಲ). ರಾತ್ರಿ, ಮಧ್ಯಾಹ್ನದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಪಿತ್ತಪೂರಿಷಿಸಿದ್ದ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಸಂಗತಿಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಕಂಡುಬರುವದೇನಂದರೆ ಪಿತ್ತಪು ಶರೀರದಲ್ಲಿ (ತೀಕ್ಷ್ಣ, ಉಪ್ಪು ಮುಂತಾದ ಆಹಾರ್ಯ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸೇವನೆಯಿಂದ) ಉಂಟಾದ ತೀಕ್ಷ್ಣ, ಉಪ್ಪು ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದಾಗಲೇ ಅಥವಾ ವಾನಸಿಕ ಕಾರಣ ಅಂದರೆ ಕೋಧ ಬರುವಂಧ ಸಂಗತಿಗಳಿಂದಾಗಲೇ ಪಿತ್ತಪು ಪ್ರಕುಟಿತವಾಗಿದ್ದರೆ, ಆಯಾ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಶರೀರದ ಹಾಗೂ ಮಾನಸಿಕ ಭಾವಗಳು ಸೌಮ್ಯವಾಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಆಹಾರ ವಿಹಾರವನ್ನು ಪರೋಗಿಸಿ ಪಿತ್ತವನ್ನು ಜಳಿಸಬೇಕು.

-೩೪-
-೩೫-

ಕಷ್ಟ

ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯ ಯಾವದೇ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ ಆಕಾರ ಬರಬೇಕಾದರೆ ಆಯಾ ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿಯ ಘಟಕಗಳ ಅಥವಾ ಪರವಾಣಾಗಳ ಸಂಯೋಗವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಬರಬೇಕಾಗುತ್ತವೆ. ಪರಮಾಣಾಗಳು ಒಂದಕ್ಕೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡರೆ ಅವುಗಳಿಗೆ ಆಕಾರ ಬರುತ್ತದೆ. ಹೆಚ್ಚಿ ಪರಮಾಣಾಗಳು ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಬರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಸವಾಲು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಅವುಗಳಿಗೆ ಬಲೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅವು ಸಹಜವಾಗಿ ಮತ್ತು ಸುಲಭ ರೀತಿಯಿಂದ ಒಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ

ಬಾರದಂತೆ ಆಗುತ್ತವೆ. ಈ ಪರಮಾಣಗಳು ಒಂದೆಡೆ ಸೇರಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಬಿಗುವಾಗಿ ಇಡಲಿಕ್ಕೆ ಇನ್ನೊಂದು ಗುಣದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಆ ಗುಣ ಅಂದರೆ ಸ್ವಿಗ್ಗಾಗುಣ ಅಥವಾ ಸ್ವೀಕಾರ ಗುಣವು. ಈ ಗುಣವು ಆಪ್ತಾಮಾಹಾ ಭೂತಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಯಾವೆಡೇ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಆಕಾರ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣಿವಾಹಿಭಾತ ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಆಪ್ತಾ ಮಹಾಭಾತಗಳು ಕಾರಣ ಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಇದನ್ನೇ ಕಳಗಿನ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಕೂ ಮಧಿಷ್ಠಾ ಯಜಾಯಂತಿ ।

ಅಂಬುಯೋನ್ಯಾಗ್ನಿಪವನ ಸಭಸಾಂ ಸಮನಾಯತಃ ॥

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಘಟಕಗಳ ಸಂಯೋಗ, ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಿಗ್ಗಾಗುಣ ಹಾಗೂ ಅವು ಒತ್ತಲಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ ವದರಿಂದ ಉಂಟಾದ ಬಲ, ಇವು ಒಂದೇ ಕಡೆಗೆ ಬರುವ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಪದಾರ್ಥಕ್ಕೆ (ಗುಣಯುತ್ತ) ಕಷ್ಟ ಅಥವಾ ಶ್ಲೋಪಾ ಅನ್ನ ತ್ವಾರೆ. ಈ ಸಂಯೋಗದ ಪರಮಾಣಗಳು ಒಂದನ್ನೊಂದು ಅಗಲಿದರೆ ಆಕಾರವೇ ಇಲ್ಲ ದಂತಾಗುತ್ತದೆ.

ಶರೀರದ ಯಾವೆಡೇ ಅವಯವವನ್ನು ಪರೀಕ್ಷಿಸಿದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಅಂತರ (ಭೀದ) ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಅವಯವಗಳು ಕೆರಿಣ ಇರುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ವ್ಯಾದಿವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ಘನ, ಕೆಲವು ದ್ರವ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ದ್ವದ್ವ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಮೇಲಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಕಷ್ಟದ ಪ್ರಮಾಣವು ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಇರುತ್ತದೆಯೆಂದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಖಾತ ಅಥವಾ ಸಂಯೋಗ ಇರುವ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಯಲ್ಲಿ ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆದದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಂಯೋಗದಲ್ಲಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಅದಕ್ಕೆ ಬೆಳಕಾಗಿರುವ ಗುಣಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ಹೆಚ್ಚು ಕಡಿಮೆ ಅದರ ಶರೀರದ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ತೊಂದರೆಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವ್ಯಾಧಿಯುಂಟಾಯಿತೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಕೆಲವು ಕಡೆಗೆ ಈ ಸಂಯೋಗವನ್ನು ಸ್ಪಷ್ಟವಾಗಿ ತೋರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಅದರೆ ಈ ಸಂಯೋಗವು ಇಲ್ಲಿಂತಾದರೆ ಅಥವಾ ಅದರಲ್ಲಿ ವಿಕ್ರಿತಿ ಉಂಟಾದರೆ ಮಾತ್ರ ಅದನ್ನು ಹೇಳಬಹುದು. ಉದಾ— ಶರೀರೇಂದ್ರಿಯ ಸತ್ತಾತ್ಮಕ ಸಂಯೋಗೋಧಾರಿ ಜೀವಿತಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅವುಗಳ ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಜೀವನವೆಂದೂ ಮತ್ತು ವಿಯೋಗಕ್ಕೆ ಮರಣವೆಂದೂ ಅನ್ನ ತ್ವಾರೆ.

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆಹಾರ ತಕ್ಷಣಿಂದ ಮೇಲೆ ಅದರಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಘಟಕದ ಪರಮಾಣಗಳು, ಆಯಾ ಜಾತಿಯವು ಒತ್ತಲಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಅವು ಸಂಯೋಗ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಅವುಗಳಿಂದ ಅವಯವಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸವದಾ ಸವ ಭಾವಾನಾಂ ಸಾಮಾನ್ಯ ಪ್ರಾಣಿ ಕಾರಣಂ । ಈ ನಿಯಮದಂತೆ ಆ ಪರಮಾಣಗಳ ಸಂಯೋಗವಾಗಿ ಆಯಾ ಅವಯವಗಳು ಆಕಾರದಿಂದ ದೊಡ್ಡವು ಆಗುತ್ತವೆ, ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಬಲ ಬೆಳಿಯುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳು ಯಾವ

ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆಯೇ ಆ ಶಕ್ತಿಗೆ ಅಥವಾ ಶಕ್ತಿಯಾಕ್ತ ದ್ರವ್ಯಕ್ಕೆ ಶ್ಲೋಪಿ ಅಥವಾ ಕಷ್ಟ ಅನ್ನ ತ್ವಾರೆ. ಇವರಡೂ ಶಬ್ದಗಳು ಅದರಲ್ಲಿಯ ವಿಶಿಷ್ಟ ಗುಣಗಳನ್ನೇ ತೋರಿಸುತ್ತವೆ. ಶ್ಲೋಪಾ ಈ ಶಬ್ದವು ಶ್ಲಿಷ್ಟ ಧಾತುವಿನಿಂದ ವಾಕೆರಣದ ನಿಯ ಮಾದ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ಲೋಪಾ ಈ ಪದವು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಶ್ಲಿಷ್ಟ ಅಂದರೆ ಆಂಟಿಕೊಳ್ಳು ಅಥವಾ ಅಲಂಗಿಸು ಎಂಬಧ್ರ. ಯಾವ ಪರಮಾಣಗಳು ಒಂದಕ್ಕೊಳ್ಳಂದು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವೋ ಅಥವಾ ಆಲಂಗಿಸುವೋ ಅಥವಾ ಒಂದನ್ನೊಂದು ಬಿಟ್ಟು ಆಗಲುವದಿಲ್ಲವೇ ಅದಕ್ಕೆ ಶ್ಲೋಪಾ ಅನ್ನ ತ್ವಾರೆ.

ಕಷ್ಟ ಅಂದರೆ ಕೇ ಘಲತೀತಿ ಕಷ್ಟಃ— ಕಂ ನಾಮ ಜಲಂ । ಜಲದಲ್ಲಿ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಅಗುವ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಆಪ್ತಾ ಮಹಾಭಾತದ ಸ್ವೀಕಾರದಿಗೆ ಗುಣಗಳು ಇರುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಕಷ್ಟ ಅನ್ನ ತ್ವಾರೆ.

ಮಾನವನ ಶರೀರದ ಪುನಿ ಮೂಗು ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಗೌರುತ್ತವೆ. ಬಾಲ್, ತಾರುಣ್ಯ, ವಾರ್ಧಕ್ಯ, ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಧ್ಯವಾದ ಮಂಟಿಗೆ ಕಷ್ಟ ಸಂಭಯ ಅಂದರೆ ಶರೀರ ಘಟಕಗಳ ಸಂಭಯ ಮಾಡಿ ಶರೀರದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಮಾಡಲು ಇವಾಯ ಮಾಡುವ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ತಾರುಣ್ಯದಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಭಯ ಮಾಡಿದ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಲಿಟಾಗುತ್ತಿದ್ದರೂ, ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಕಾರ್ಯವು ವೊದಲಿಗಿಂತಲೂ ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತಿದ್ದರೂ ಶರೀರವು ಸ್ಥಿರವಾದದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ವಾರ್ಧಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ವೀಕಾರದಿಗೆ ಗುಣಗಳು ಅಥವಾ ಸಂಯೋಗಾದಿಗೆ ಗುಣಗಳು ಶ್ವೇಣಾವಾಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಸಂಘಟನಾ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ದೇಖಿಸುವಂಥ ಬೃಂದಣಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ವಾಜಿದರೂ ಅದರ ಪರಿಣಾಮವು ಶರೀರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ಕ್ರಮದಿಂದ ಕಷ್ಟವು ಮೊದಲು ವೃದ್ಧಿ ನಂತರ ಸಮುಕ್ತಾಗಿ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ಕ್ರಮದಿಂದ ಕಷ್ಟವು ಮೊದಲು ಹೊಂದಿದ್ದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಕಷ್ಟದ ಗುಣಗಳು

ಸ್ವಿಗ್ಗಃ ಶೀತೋಽ ಗುರುನಂಂದಃ ಶ್ಲ ಕೈಷ್ಮಾಣ್ಯಂ ನ್ಯಂ ತ್ವಂ ಸಿ ರಃ ಕಷ್ಟಃ ।
ಆ. ಪೃ. ೧

ಸ್ವಿಗ್ಗಃ, ಶೀತೋ, ಗುರು, ಮಂದ, ನುಣಿಗೆ, ಜಿಗಟು, ಸಿ ರ ಈ ಗುಣಗಳು ಕಷ್ಟದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ.

ಸ್ವಿಗ್ಗ— ಇದು ಕಷ್ಟದ ಮಹತ್ವದ ಗುಣವು. ತುಪ್ಪ, ಎಣ್ಣೆ ಈ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಸ್ವಿಗ್ಗವಾಗಿವೆ. ಸ್ವಿಗ್ಗ ಗುಣದಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಮೃದುತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಶರೀರದ ಬಲ ಮತ್ತು ವರ್ಣವು ಬೆಳಿಯುತ್ತದೆ. ಶರೀರದ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಘರ್ಷಣೆಯಿಂದ ಯಾವ ಆಪಾಯವೂ ಆಗಬದಿಲ್ಲ. ಸ್ವಿಗ್ಗವು ರೂಪಕ್ಕೆ ಗುಣದ ವಿರುದ್ಧ ಗುಣವಲ್ಪದ್ದು. ವಾತದ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದು ರೂಪ

గుణ ఉండాగువ స్తునదల్లీల్ల స్తుగ్గుణవు ఇద్దయ్య కండు ఒరుత్తదే. ఉదా— సంధిగళు, ఒండే సవనే నడెయువ వాకదశాయ్య అందరే త్వాస్తసో చూటువస తెదక్కుగి నాశో, ఉరేస్తునగళు, మాత్రనాడువ స్తున కంఠ ముంతాదవుగళు.

ಪ್ರಾಣಿವೈಂಯ ಗಣಭಾರತಿಪ್ರಾಣಿ ಸ್ನೇಹಿತಃ | ಸ್ನೇಹದಲ್ಲಿ ಪೃಥಿವೀ ಮತ್ತು ಆಪ್ತ ಮಹಾಭಾತದ ಗಂಗಾಗಳರುತ್ತವೆ.

ಶೀತ— ಶಿತಗುಣವು ಉಪ್ಪುದ ವಿರುದ್ಧ ಗುಣವು. ಉಪ್ಪುಗುಣದಿಂದ ಸೇಕ್ಕಾತೆಮ್ಮುಗಳು ಪ್ರಸರಣ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಶಿತಗುಣವು ಅವುಗಳ ಆಕುಂಚನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ರಕ್ತಸೂಖನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ರಕ್ತಸೂಖವನ್ನು ತಡೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಶಿತಗುಣದ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ರಕ್ತ ಸಂಯೋಜನೆ ಹಿಮಂ |

ತ್ಯಾಗಿ, ದಾವ ಈ ಲಕ್ಷ್ಯಣಗಳಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣ ಗುಣಪ್ರ ಬೆಳೆದಿರುತ್ತದೆ. ಶೀತಗುಣದಿಂದ
ಅವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತವೆ. ಸೌಮ್ಯಗುಣವನ್ನು ಬೆಳಿಸಿ ಶೀತಗುಣವು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯ
ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ತಣೆ ರು.

ಶ್ರೀತಗುಣವು ರೂಕ್ಷಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡರೆ ವಾತದೋಷವನ್ನು ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಪಡ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ತರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಿಗ್ಧಗುಣವನ್ನು ಕೂಡಿಕೊಂಡರೆ ಕಫಿಯನ್ನು ತಡೆದು ಎಲ್ಲ ವೃದ್ಧಿ ವಾಡುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀತಗುಣವು ವಾತದೋಷದ ಗತಿಯನ್ನು ತಡೆದು ಎಲ್ಲ ದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ನಿರ್ಧಾರವಾಗಿ ಮುಂದಕ್ಕೆ ಬಿಡುವದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ವಾಡುತ್ತದೆ. ಹಿತ್ತದ ಉಪಗುಣದಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಪಾರಾ ವಾಗದಂತೆ ಸೋಡಿಕಾಳುತ್ತದೆ.

గురు— గురు అందరే జడ, భారతుల్పు ద్వా. ఇదు స్థిరపాగిరువ గుణ వుల్పు ద్వా. ఇదు లఘు గుణద విరుద్ధ కార్యవాడుత్తదే. లఘు గుణవ తరీ రక్ష లఘుత్త తందు కొడుత్తదే. అందరే తరీరవన్న హగరు వాడుత్తదే. తరీరదల్లయ సూల గుణవన్న కడిమే వాడుత్తదే. గురు గుణద దృవ్య గళు బేగనే నాలెవాగదే స్థిరపాగి ఉళయుత్తవే. అదరింద తరీరక్ష స్థిర బరుత్తదే. గురు గుణద ఫుటికగళు తరీరదల్లి బహుకాలద పరేగి స్థిరపాగి ఉళయువదరింద ఇవు సంచయవాగుత్తవే. అదరింద తరీరక్ష సూలపన బరుత్తదే. ఈ ఫుటికగళు బేళయువదరింద తరీరవు దృఢ మత్తు గడతర వాగుత్తదే. ఇంధ కాయ్యక్కె బృంహణ కాయ్య అన్న త్వారే. ఇదు వంధుర రసదింద ఆగుత్తదే. పచన దృష్టియింద విచార వాడిదరే గురు దృవ్యగళు పచనక్కె జడవాగిద్ద సావకోత (సిధాన) వాగి పచనవాగుత్తవే. అదరింద ఇవుగళ శోషణవు నిధానవాగి నడేయుత్తదే. ఇదక్క తీర్థగుణవు సహాయ వాడుత్తదే.

ವೆಂದ— ಇದು ತೀಕ್ಷ್ಣ ಗುಣದ ವಿರುದ್ಧ ಕಾರ್ಯ ವ್ಯಾಪಕತ್ವದೆ. ತೀಕ್ಷ್ಣ ಗುಣವು ಅಪಾರ್ಯ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನಾಗಲಿ ಅಥವಾ ಶರೀರದಲ್ಲಿನ ಪುಟಕಗಳನ್ನಾಗಲ್ಲಿ

భేద వాడిద మేలి వాతద జల గుణదింద అధవా పిత్తద సరగునిదింద బేగనే ఆ ఘటకగళు నష్టవాగబారదెంతలూ తరియదల్లి కేలకాల నింతు కాయుపొతువ ఉద్దేశదింద మందగునివు సహాయకారి ఆగుత్తద.

ಶೈಕ್ಷಣಿ— ವಾತದೋಷವು ತನ್ನ ರೂಪಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಖರಗುಣದಿಂದ ಆಹಾರದ್ದು ಪ್ರವೃತ್ತಿಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಶರೀರದ ಘಟಕಗಳನ್ನಾಗಲೀ ಸರಿ ಮಾಡಿದ ಹೇಳಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸುಲಭ ರೀತಿಯಿಂದ ಕಾಯು ಮಾಡ ವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಗುಣವು ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರಣಾಗಳು ಮಾರ್ಯದವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಗುಣದ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಶೈಕ್ಷಣಿ ಗುಣವು ಕಲಿಣವಾಗಿಸುತ್ತಾ ಇರುತ್ತದೆ.

వృత్తసూ— ఇదు జిగటుతన లుళ్లు ద్వి రుత్తదే. జిగటుతనదింద శరీర చల్లి లుప్తేపసన కాయ్య మాడుత్తదే. యావదే ద్వష్టవు తన్న మాగ్ఫ దింద హాగువ కులక్క ఆ స్ఫుర్తిక్క అపాయవాగబారదెంబ లుద్దేతదింద ఈ గుణవు ఆయా స్థానిక్క సంరక్షణ కొడుత్తదే. ఈ గుణదింద వ్రుణగల చుట్టి ఒందు హాదికియంథ సువవు బరువదరింద వ్రుణరోషణిక్క సహాయవాగుత్తదే.

ಕರ್ಣಾಟಕ ಸಾಹಿತ್ಯ ಕರ್ಮಕಾಲ

ಸೇ ಇಹೋಬಂದ್ವಃ ಸಿ ರತ್ಯಂಚ ಗೌರವಂ ವ್ಯಾತಾಂಬಲಂ ।

କ୍ଷେତ୍ରନାଥ ଶିରଲୋକେଭତ୍ତ କହୁକହାନାନିକାରଜଂ || ଚ. ସା. ୧୯

ಸಂಧಿಸಂಶ್ಲೇಷಣ ಸ್ವೇಹನ ರೋಪಣ ಪೂರಣ ಬಲಸ್ತೀ ಯುಣಕ್ತೆ
ಶ್ಲೇಷಾತ್ಮ ಪಂಚಧಾಪ್ರವಿಭಕ್ತಃ ಉದಕಕರ್ಮಣಾನುಗ್ರಹಂ ಕರೊತಿ ||
ಸು. ಸೂ. १३-೪

ಸೈಹನ, ಬಂಧನ, ಸ್ಥಿರತ್ವ, ಗೌರವ, (ಜಡಪ್ಪ) ವೃಷತ್ವ, ಬಲ, ಕ್ಷಮಾ, ಧೃತಿ, ಅಲೋಭ (ತೃಪ್ತಿ) ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಧಿ ಸಂಶೋಧನೆ, ರೋಪಣ, ಪೂರಣ, ಈ ಕಾರ್ಯಗಳು ತರಿರದಲ್ಲಿ ಕಪಂಡಿತ ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಸ್ನೇಹನ— ಸ್ನೇಹನ ಕಾರ್ಯದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸುಖ ದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ವಾತದ ರೂಕ್ಷಗುಣದಿಂದ ಯಾವ ಅಪಾರ್ಯವೂ ಆಗುವ ದಲ್ಲಿ. ವಾತವು ಸಂಚಾರ ಮಾಡುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶರೀರ ಘಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಅದರ ಗತಿಗೆ ವಿರೋಧವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಮಲಿನ ಘಟಕಗಳು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡೆ ಸುಖದಿಂದ ಹೇಳಬೇಕುತ್ತವೆ. ಪಿತ್ತದ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಉಷ್ಣ ಗುಣಗಳು ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಣವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ.

ಬಂಧನ— ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಪರಮಾಣಗಳನ್ನು ಅಗಲಿಸದಂತೆ ಇಡುವ ಕಾರ್ಯವು ಕಫದ್ವಾಗಿದೆ. ಕಫದಿಂದ ಎಲ್ಲ ಪರಮಾಣಗಳು ಬಿಗಿಯಾಗಿರುವದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಸದ್ಯ ಸುಲಭವಾಗಿ ಬಿಡುಗಡೆಯಾಗದ್ದರಿಂದ ಯಾವದೇ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಅವಶ್ಯವಾಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ಹಾಗೂ ಬಿಗಿಯಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ.

ಸ್ಥಿರತ್ವ— ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ ಗುಣವು ಕಫದ್ವಾಗಿದೆ. ಇದರಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪರಮಾಣವು ಬೇಗನೆ ನಾಶಹೊಂದಿ ಮಲರೂಪವಾಗಿ ಹೊರಬಿಳಿದೆ ಸ್ಥಿರಗುಣ ದಿಂದ ಸಾಕಷ್ಟು ಕಾಲ ನಿಂತು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅನುಕೂಲತೆ ಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಈ ಗುಣವು ಇರದೆ ಇದ್ದರೆ ಪಿತ್ತದ ಸರಗುಣದಿಂದಾಗಲೇ ಅಥವಾ ವಾತದ ಚಲನಾಂದಿಂದಾಗಲೇ ಪರಮಾಣಗಳು ಶರೀರದಿಂದ ಬೇಗನೇ ಹೊರಬಿದ್ದ ಶರೀರ ನಾಶವು ತೀವ್ರ ರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು.

ಗುರುತ್ವ— ಇದು ಕಫದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಪಾದನೆಯಾಗಿ ಪರಿಣಾಮ ಇರುತ್ತದೆ. ಗುರು ಗುಣದಿಂದ ಘಟಕಗಳು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ಬೇಗನೆ ಪಚನವಾಗದೆ ಇದ್ದರಿಂದ ಅಂದರೆ ಪ್ರಜನಕ್ಕೆ ದಿಫೆರ್ಕಾಲ ಬೇಕಾಗುವದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಷ್ಣವಾದ ಘಟಕಗಳೂ ಗುರುಗುಣದವು ಆಗುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಭಾರವ್ಯ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಭಾರ ಬೆಳೆಯುವದರಿಂದ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿ ಯಾವದೇ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀರೂಪ ಉಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಬಿಲ— ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಘಟಕಗಳು ಸ್ನೇಹನ ಗುಣದಿಂದ ಸಂಯೋಗ ಹೊಂದಬಂದನ್ನುಂಟು ಅಗಲಿದ್ದರೆ ಅವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಸಾಮಧ್ಯವು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ಸಾಮಧ್ಯವು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಬಲ ಅನ್ನ ತ್ವಾರೆ. ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಬಲಕ್ಕೆ ಧಾತುಸಾರ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಕ್ಷೇಮ— ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಘಟಕಗಳು ಬಲವುಳ್ಳವುಗಳಾಗುವದರಿಂದ ಯಾವದೇ ಆಫಾತವನ್ನು (ಶಾರೀರಿಕ ಅಥವಾ ಮಾನಸಿಕ) ತಾಳಿಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಈ ಸಾಮಧ್ಯಕ್ಕೆ ಕ್ಷೇಮ ಅನ್ನ ತ್ವಾರೆ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಕಫದ ಶೀತ ಗುಣದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಾಗಲೇ ಅಥವಾ ಮನಸ್ಸಾಗಲೇ ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಬಲವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ವಿಪರೀತ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಥವಾ ಆಫಾತ

ಮಾಗುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆಗುವ ಕಪ್ಪನಪ್ಪಿಗಳಿಂದ ತಾಲಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮಧ್ಯವನ್ನು ಪಡೆಯುತ್ತವೆ. ಕಫದಿಂದ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಬಲ ಬರುವದರಿಂದ ಸಹನಶೀಲತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಲೋಭ (ತೃಪ್ತಿ)— ಕಫದ ಶೀತ, ಗುರು, ಸ್ಥಿರಗುಣದ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಪರಮಾಣಗಳ ನಾಶವು ಬೇಗ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ರಸಧಾತುವು ಕ್ಷೀಣಿಸಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಆಲೋಲ್ಪ ಅಥವಾ ತೃಪ್ತಿ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಶರೀರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಸಲುವಾಗಿ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಘಟಕಗಳು ಬೇಗನೆ ನಾಶವಾಗುವವರಿಂದ ಬಾಷ್ಟ ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿಯ ದೃವ್ಯಗಳ ಬೇಡಿಕೆ ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಲೋಲುಪತೆ ಅನ್ನ ತ್ವಾರೆ. ಕಫದ ಸಮಾಧಾನವೃತ್ತಿಯಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ಬೇಡಿಕೆಯು ಕಡಿಮೆ ಆಗುವದಕ್ಕೆ ತೃಪ್ತಿ ಅಥವಾ ಅಲೋಭವೃತ್ತಿ ಅನ್ನ ತ್ವಾರೆ.

ಸಂಧಿ ಸಂಶೋಧಣೆ— ಕಫದಲ್ಲಿಯ ಸ್ನೇಹನ ಗುಣದಿಂದ ಅಣಿಸಂಧಿಗಳು ಬಿಗುವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಅವುಗಳ ಚಲನವಲನ ಅಥವಾ ಆಕುಂಚನ ಪ್ರಸರಣ ಗಳು ಸುಖದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಸಂಧಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುತ್ತೇ ತಂದರೆ ಗಳು ಸುಖದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಸಂಧಿಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಗಮನಿಸುತ್ತೇ ಇಡೀ ಶರೀರ ತುಂಬ ಸಾಧಿಗಳಿಂದ ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಏರಡು ಪರಮಾಣು ಗಳು ಒತ್ತುಟಿಗೆ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳಲಾಗುವದು ಅಂದರೆ ಸಂಧಿ. ಇಂಥ ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಘಟಕಣಿಗಳು ಉಂಟಾಗದೆ ಕಾರ್ಯವಾಡುವ ಗುಣವು ಇದರಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಸಂಧಿ ಸಂಶೋಧಣೆ ಅನ್ನ ತ್ವಾರೆ.

ರೋಪಣ— ಪರಮಾಣಗಳನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿದುವದು, ಬೇಗನೆ ಮಲರೂಪ ವಾಗಬಾರದೆಂದು ಪ್ರಯಾತ್ಸಿಸುವದು, ಪರಮಾಣಗಳ ಸಂಗ್ರಹ ಮಾಡುವದು, ಸ್ನೇಹನ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಪ್ರಣಾಗಳು ಬೇಗನೆ ಮಾಡುವದು ಇದಕ್ಕೆ ಕಫದ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ರೋಪಣ ಅನ್ನ ತ್ವಾರೆ.

ಪೂರಣ— ಸ್ವೀಣವಾದ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಸ್ಥಿರಗುಣದ ಮೂಲಕ ಕಾಲ್ಯಾಂಪು ಅವುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆ ಕಡಿಮೆ ಆಗಬಾರದೆಂದು ಪ್ರಯಾತ್ಸಿಸುವದು, ಧಾತುಗಳ ಕೊರತೆ ಶಾಂಕಾಗಬಾರದೆಂದು ಅವುಗಳ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಕಾಲ್ಯಾಂಪು ಆಯಾ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ವೆಸುವದು. ಅವಕಾಶ ಇದ್ದ ಸಾರ್ಥಕದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರ ಮತ್ತು ಮಂದ ಗುಣದಿಂದ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವ ಘಟಕಗಳನ್ನು ತುಂಬುವದು ಕಫದ ಕಾರ್ಯವು.

ಮೇಲೆ ಬರದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಫವು ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪರಮಾಣವಿನಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ‘ತೇ ವಾಟಿನೆ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪರಮಾಣವು ಶರೀರ ರೂಪವನ್ನು ಹೊಂದುವದಕ್ಕಾಗಿ, ತಕ್ಷಣದ ಆಹಾರದಿಂದ ನಿರ್ಮಾಣವಾದ ಮೇಲೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಸಂಗ್ರಹಿಸುವದು, ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವ ಆಹಾರದಿಂದ ತಯಾರಿಸುವದು, ಮತ್ತು ಮಲರೂಪ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವ ಆಹಾರದಿಂದ ತಯಾರಿಸುವದು ಹೀಗೆ ಸರ್ವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆದರುತ್ತವೆ. ಈ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಡೆಸುವ ಸಾಮಧ್ಯವುಳ್ಳ ದೃವ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಫ, ಪಿತ್ತ, ವಾತಗಳಿಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ.

ಕರ्षद ಪ್ರಕಾರಗಳು

೧) ತಪಕು ೨) ಬೋಧಕ ೩) ಆವಲಂಬಕ ೪) ಕ್ಷೇದಕ ೫) ಶ್ಲೇಷಕ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇಂಥಿಗಳಿವೆ. ಅವಗಳನ್ನು ಸ್ಥಾನ ಸಹಿತವಾಗಿ ಮುಂದೆ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಕರ್ಷದ ಸ್ಥಾನಗಳು

ಉರು: ಕಂತಶಿರಃ ಕೊಲ್ಲಿನು ಹನಾಣಾ ನಾಶಯೋರಸಃ ।
ಮೇದೋಷಾರ್ಥಾಂಜ ಜಿವಾಂಚ ಕರ್ಷಸ್ಯ ಸುತರಾಮುಂರಃ || ಅ.ಹ್ಯ.

ಉರು: ಸ್ಥಾನ, ಕಂತ, ಶಿರ, ಕೊಲ್ಲಿನು, ಪರ್ವ (ಅಂಗುಲಿಸಂಧಿ), ಆಮಾಶಯ, ರಸಧಾತು, ಮೇದೋಧಾತು, ನಾಸಿಕಾ, ಜಿವಾಂಚ ಇವಗಳಲ್ಲಿದ್ದ ರೂ ಪ್ರಮುಖಸ್ಥಾನ ಅಂದರೆ ಉರಸ್ಥಾನ.

ಅವಯವಗಳು — ಉರು, ಕಂತ, ಶಿರ, ಕೊಲ್ಲಿನು, ಪರ್ವ, ಆಮಾಶಯ, ಭಾರ್ಣಾ, ಜಿವಾಂಚ.

ಧಾತುಗಳು — ರಸ, ಮೇದ.

ಇಂದ್ರಿಯಗಳು — ಘರ್ಣಣೀಂದ್ರಿಯ, ರಸನೀಂದ್ರಿಯ.

ಉರಸ್ಯಸ್ಥಾನ—ಆವಲಂಬಕ ಕರ್ಷ

ಉರಸ್ಯ ಸತ್ರಿಕಸ್ ಸ್ವೀರ್ಯಾಂತಃ ।

ಹೃದಯಸ್ಥಾನ್ಯೇರ್ಯಾಂಚ ತತ್ತ ಮೇವಾಂಬುಕಮುಣಾ ||
ಕರ್ಷಧಾವಸ್ಥಾಂಜ ತೇಷಾಣಾಂ ಯತ್ತ ರೋತ್ತ ವಲಂಬನಂ ।
ಅತೋವಲಂಬಕಃಶ್ಲೇಷಾಂ । ಅ. ಹ್ಯ. ಸೂ. ೧೨-೧೨

ಉರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ಷಕ್ಕೆ ಆವಲಂಬಕವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ. ಇದು ತನ್ನ ಸ್ವಂತದ ವೀರ್ಯ ಅಂದರೆ ಸಾಮಾಂಡಿಂದ ಹಾಗೂ ಆಹಾರ ರಸದ ವೀರ್ಯದಿಂದ ತ್ರಿಕದ ಮತ್ತು ಹೃದಯದ ಆವಲಂಬನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆವಲಂಬನ ಅಂದರೆ ಆ ಆವಯವ ಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಿರ್ಯ, ಬಲ ಕೊಡುವದು ಮತ್ತು ತೊವ್ಯಗಳನ್ನು ಧಾರಣ ಮಾಡುವದು. ಹೃದಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿದೆ ಸ್ಥೇದನ, ತಪಣ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಕರ್ಷದ ಮಿಕ್ಕ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಹೋಷಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹೃದಯವು ರಸದ ಸ್ಥಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ರಸವು ಕರ್ಷ ಗುಣದಿಂದಲೇ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ.

ತತ್ತ್ವಾಂಜಕ ಭೂತಿಕಸ್ಯ ಜತುವಿರ್ಧಸ್ಯ ಷಡ್ರಸಸ್ಯ ದ್ವಿವಿಧವೀರ್ಯಾ
ಸ್ಥಾಷ್ಟವಿಧವೀರ್ಯಾಸ್ಯ ನಾನೇಕ ಗುಣಸ್ಥೋಪಯುಕ್ತ ಸ್ಥಾಹಾರಸ್ಯ
ಸಮೃಕ ಪರಿಣತಸ್ಯ ಯಸ್ತೇಜೋಭೂತಃ ಸ್ಥಾರಃ ಪರಮಸಂಕ್ಷಿಃ ಸೇ
ರಸಃ ಇತ್ಯಂಚಿತ ತಸ್ಯ ಹೃದಯಂ ಸ್ಥಾನಂ । ಸು. ಸೂ. ೧೨

ಆಹಾರ ರಸವು ಪ್ರಥಮತಃ ಉರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುವ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸೆವಾನ ವಾತದಿಂದ ತರಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಅದು ಘುಷ್ಪಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ವಾಯುರೂಪದ ಮಲಭಾಗವನ್ನು ಬಿಟ್ಟು, ನಾಸಾದ್ವರದಿಂದ ಪ್ರಾಣವಹ ಸೋರ್ತಾಂತಿನ ಮುಖಾಂತರ ಪುಷ್ಪಸದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಜೀವಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ಪ್ರಾಣವಾಯಾವು ಅದರಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಪ್ರನಃ ಹೃದಯ ಕಡೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿರುವ ಆವಯವಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಯಾವ ಕಡೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿರುವ ಆವಯವಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಯಾವ ಕಡೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಆವಲಂಬಕ ಕರ್ಷವು ತನ್ನಲ್ಲಿಯ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಪೋಷಣ ಮಾಡಿ ಬುಲಕೊಡುತ್ತದೆ. ಈ ಆವಲಂಬಕ ಕರ್ಷವು ತನ್ನಲ್ಲಿಯ ಸ್ನೇಹಸ ತಪಣ ಬಲಕ್ಕಾಗಿ ಗುಣಗಳಿಂದ ತ್ರಿಕಕ್ಕೆ ಮತ್ತು ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಬಲಕೊಡುತ್ತದೆ.

ತ್ರಿಕ ಅಂದರೆ ಪೃಷ್ಟವಂಶಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ತ್ರಿಕಾಂತಿ ಎಂದು ಅಪ್ಪಾಗಿ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಸುಶೃತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ತ್ರಿಕ ಅಂದರೆ ಶಿರೋಬಾಹಾದ್ವಯ ಸಂಧಾನಂ ತ್ರಿಕಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (ಶು. ಚಿ. ೪-೧೮) ಆದ್ದರಿಂದ ತ್ರಿಕ ಶಬ್ದದಿಂದ ಉಧ್ವಾತ್ಮಿಕವನ್ನೂ ಮತ್ತು ಪೃಷ್ಟವಂಶಕ್ಕೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುವ ಆಧಿಕವನ್ನೂ ತಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಯಾಕಂದರೆ ಈ ಏರಡೂ ಭಾಗಗಳು ಭಾರವನ್ನೇ ವಹಿಸಿಕೊಳ್ಳಬಹುದಿರುವ ಈ ಸಾನಗಳು ಬಲವ್ಯಾಪ್ತವು ಇರಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಕ್ಷಿಕ್ತ ರೂಪವಾಗಿರುವ ರಸದಲ್ಲಿರುವ ಕರ್ಷಗುಣದಿಂದ ಈ ಆವಯವಗಳಿಗೆ ಪೋಷಣ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಪುಷ್ಪಸದ ಮುಖಾಂತರ (ಮಲರೂಪವಾಗಿರುವ) ವಾತದೋಷವು ಉಚ್ಚಾಜ ಸದಿಂದ ಹೊರಬಿಡು ಮೇಲೆ ನಿವಾಣಾವಾದ ಶುದ್ಧರಸವು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಹೃದಯದ ಹಾಗೂ ಪುಷ್ಪಸದ ಪೋಷಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯವು ಒಂದೇ ಸವನೆ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಡೆಸಲಿಕ್ಕೆ ಹೃದಯ ಮತ್ತು ಪುಷ್ಪಸ ಈ ಆವಯವಗಳು ಹಗಲಿರುಳು ಹುಟ್ಟಿದಾಗಿನಿಂದ ಸಾರ್ಯಾವ ಮತ್ತು ಪುಷ್ಪಸ ಈ ಆವಯವಗಳು ಹಗಲಿರುತ್ತದೆ. ಇವಗಳ ಆಕಂಬನ ಪ್ರಸರಣಗಳು ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಲಭತನ ಬರುವದಕ್ಕಾಗಿ ಹಾಗೂ ಶರೀರದ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವ, ಬಲಕಾರಕವಾಗಿರುವ ಸ್ತೇರನ ತಪಣ ಗುಣಗಳಿರುವ ದ್ರವ್ಯ ರಸ್ತೆ ಇಟ್ಟಿದೆ. ಅದೇ ಆವಲಂಬಕ ಕರ್ಷವು ಹೃದಯ ಮತ್ತು ಪುಷ್ಪಸದ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣವಾದ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ ಅಪ್ಪೇ ಮಾಡತ್ತದ ಗುಣಗಳಿಗೆ ಆವಲಂಬಕ ಕರ್ಷವನ್ನು ಇಟ್ಟಿ ಅವಗಳಿಗೆ ಬಲಕೊಡುವ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಇಪ್ಪೇ ಅಲ್ಲ, ಇಲ್ಲಿ ನಿವಾಣಾವಾದ ಕರ್ಷ ಸ್ವಭಾವದ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಆಯಾ ಕರ್ಷ ಸ್ಥಾನಗಳಿಗೆ ಆಪ್ಯೇ ಗುಣದಿಂದ ಅಂದರೆ ಸ್ನೇಹಸ ತಪಣ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಬಲಕೊಡುವ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ.

ಕಂತ— ಕಂತವು ವಾತದೋಷದ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಶಾಸ್ವತೋಚಾಬ್ಲಜನ, ವಾಯುವನ್ನು ತಕ್ಷಾಳುಪದು ಹಾಗೂ ಹೊರಗೆ ಬಿಡುವದು ಇವುಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದೆ. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಆಹಾರವನ್ನು ನುಂಗುವದು, ವಾತ—ನಾಡುವದು, ಇದರಲ್ಲಿ ಕಂತವು ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಈ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ರೂಕ್ಷತೆ ಉಂಟಾಗಬಾರದೆಂದು ಕಫವನ್ನು ಇಟಿದೆ. ಕಫ ಸ್ಪಷ್ಟಭಾವದ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಇರುವದರಿಂದ ಉರಣಾನದಿಂದ ಹೊರಬಿಳುವ ಅಥವಾ ಉರಣಾನದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ ವಾತವು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಸುಖಿಂದ ವಾಡುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಅನ್ನವನ್ನು ನುಂಗುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದು ಬೇಗನೆ ಹೋಗುವ—ದೊಗ್ಗಿ ಕಫವು ಸಮಾಯ ಪಾಡುತ್ತದೆ. ವಾತನಾಡುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಘೃಷ್ಟಾನಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ವಾತದ ಪರಣಾಮಾವು ಕಂತದ ಮೇಲೆ ಆಗಬಾರದು ಅಥವಾ ಅದರಿಂದ ಆ ಭಾಗಕ್ಕೆ ದುರ್ಬಲತೆ ಉಂಟಾಗಬಾರದೆಂದು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕಫಸ್ಪಷ್ಟಭಾವದ ದ್ರವ್ಯವನ್ನು ಇಟಿದೆ. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಉದಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಒಂದೇ ಸವನೆ ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ, ಈ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ ಕಫವು ಕ್ಷೀಣವಾಗುವದರಿಂದ ಅಥವಾ ಅತ್ಯಂಚಕ್ಷಭಾವಣಿ ವಾಡುವದರಿಂದ ಕಫಕ್ಷೀಣ ಮತ್ತು ಬಲಕ್ಷೀಣವಾಗುವದರಿಂದ ಸ್ವರಭೇದ—ದಂಧ ಏಕಾರಗಳಂಬಾಗುತ್ತದೆ.

ಶಿರಃ— ಶಿರೋಭಾಗದಲ್ಲಿಯ ಕಫಕ್ಕೆ ತಪ್ರಕ ಕಫ ಅನ್ನ ತ್ವಾರೆ.

ಶಿರಃ ಸಂಸೋಽಷ್ಟತಪ್ರಕಣಾತ್ರ್ಯ ತಪ್ರಕಃ | ಅ. ದ್ವ.

ಶಿರೋಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಕಫವು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ತಪ್ರಣ ವಾಡುತ್ತಿರುವದ—ರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ತಪ್ರಕ ಕಫ ಅನ್ನ ತ್ವಾರೆ.

ಶಿರೋಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯವಯ ಸ್ನೇಹಸ್ನುಗಳು ಪ್ರಾಣವಯ ಸ್ನೇಹಸ್ನುಗಳು ಇರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ವೇಹನ ಗುಣದಿಂದ ಪ್ರೋಷಣೆ ವಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ವೇಹವು ಶಿರೋಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಮಜ್ಜಾಧಾತುವಿನಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಈ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೃದಯ, ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಮನಸ್ಸು ಇವುಗಳನ್ನು ನಿಯಂತ್ರಿಸುವ ಪ್ರಾಣವಾಯುವು ಇದ್ದು ಅದು ಒಂದೇ ಸವನೆ ಕಾರ್ಯ ವಾಡುತ್ತುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಪ್ರಾಣವಾತದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಬೇಕು ಅದರ ಗಿಗಿಗೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಬಾರದೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಅತ್ಯಂತ ಸ್ಥಿಗ್ರಾವಾದ ತಪ್ರಕ ಕಫವನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿಯ ಕಫವು (ದ್ರವ್ಯ) ತಪ್ರಕ ಕಫದ ಅಂಶವಾಗಿಯೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಕೆವಿಯಲ್ಲಿಯ ದ್ರವ್ಯವು ಕಷ್ಣನಲ್ಲಿಯ ದ್ರವ್ಯ.

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಪರ್ಯಗಳನ್ನು ಮುಚ್ಚಿಸುವದು ಮತ್ತು ಅವುಗಳ ಜ್ಞಾನವನ್ನು ವಾಡಿಕೊಡುವದು ಪ್ರಾಣವಾತದ

ಕಾರ್ಯವು. ಈ ಸಂಪೇದನೆಗಳನ್ನು ತರುವ ಮತ್ತು ಮುಣ್ಣಿಸುವ ಕಾರ್ಯಗಳು ಸುಖಿಂದ ನಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಕಫವೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕೊಲ್ಲೀಮುವು— ಕೊಲ್ಲೀಮುವು ಕೊಷ್ಟದಲ್ಲಿರುವ ಅವಯವವು. ಇದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ರಕ್ತಧಾತುವಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆ ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆಗಿತ್ತದೆ. ಕೊಲ್ಲೀಮೂಲಿ ಶೋಣಿತಜಂ | ಈ ಸ್ಥಾನವು ವಿಕೃತವಾದರೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ನೀರಿನ ಪೂರ್ವಕೆಯಾ ಕಡಿಮೆ ಆಗಿತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ತ್ವರಣ್ಣ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಉದಕ—ವಹ ಸ್ನೇಹಸ್ನುಗಳ ಸಾಧನವು. ಉದಕ ತಪ್ಪಿದಿಂದ, ಸ್ವೇದ, ಕ್ಲೈಡ, ಲಿಂಕಾ ಇಂಥ ದ್ರವದ್ವಾಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವಂಥ ಜಲಾಂಶವಂಬಧ. ಅದರಿಂದ ಕೊಲ್ಲೀಮುವು ವಿಕೃತವಾದರೆ ಉದಕವಹ ಸ್ನೇಹಸ್ನುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿಯಾದದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವ ದ್ರವ್ಯವೇ ಕಫವು. ಅದರಿಂದ ಕೊಲ್ಲೀಮುವು ಕಫಸ್ಥಾನವರೆದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಕೊಲ್ಲೀಮುವಂತೆ ತಾಲುಗಲ ಇವುಗಳೂ ಉದಕವಹ ಸ್ನೇಹಸ್ನುಗಳ ಸಾಧನವಾಗಿದ್ದ ಅವುಗಳ ಲೀಯ ಕಫವು ಆಯಾ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ ಆದ್ರ್ಯಾತ್ಮಿಯನ್ನು ಕಾಲಿಗ್ಗಿಡುತ್ತದೆ.

ವನಾರಣಿ— ಬೆರಳುಗಳ ಸಂಧಿ ಅಥವಾ ಅಸ್ಥಿಗಳ ಸಂಧಿ ಈ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ ಕಫಕ್ಕೆ ಶ್ಲೇಷಕ ಕಫ ಅನ್ನ ತ್ವಾರೆ.

ಸಂಧಿಷ್ಣಸಿ ತಃ ಸಂಧಿಸಂಶ್ಲೇಷಾತ್ರ್ಯ ಶ್ಲೇಷಕಃ | ಅ. ದ್ವ. ಸೂ.

ಸಂಧಿಷ್ಣಸ್ಥಾನಿ ಶ್ಲೇಷಾತ್ರ್ಯ ಸವರಂಧಿ ಸಂಶ್ಲೇಷಾತ್ರ್ಯ ಸವರಂಧ್ಯಾನು-

ಗ್ರಹಂ ಕರೋತಿ | ಸೂ. ಸೂ.

ಶ್ಲೇಷಕ— ಸಂಧಿಯಲ್ಲಿರುವ ಕಫವು ಜಿಗಟಾತನ ಉಳ್ಳದ್ದು ಇರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಎರಡು ಅಸ್ಥಿಗಳನ್ನು ಒಂದೆಡೆಗೆ ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಧಿಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಿರತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಕುಂಚನ ಪ್ರಸರಣ ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಲ್ಲಿ ಘರವಣಣೆ ಉಂಟಾಗಿ ಅಪಾಯವಾಗಬಾರದೆಂದು ಈ ಕಫವನ್ನು ಇಡಲಾಗಿದೆ.

ಅವಾಶಯ ಮತ್ತು ಕ್ಲೇಂದರ್ಕ ಕಫವು

ಅವಾಶಯವು ಕ್ಲೇಂದರ್ಕ ಕಫದ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಕಫದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ಮುಖ್ಯ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ.

ಯಾಶ್ವಾಶಯ ಅವಾಶಯ ಸಂಸಿ ತಃ |

ಕ್ಲೇಂದರ್ಕಃ ಸೋನ್ನ ಸಂಫೂತಿ ಕ್ಲೇಂದರ್ಕಾತ್ರ್ಯ ||

ಅವಾಶಯದಲ್ಲಿಯ ಕಫವು ಅನ್ನ ಸಂಫೂತವನ್ನು ಕ್ಷೇತ್ರ ಅಂದರೆ ಹಸಿ ವಾಡುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಸುಖಿಜರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅನ್ನವು ಕ್ಲೇಂದರ್ಕ ಕಫದಿಂದ ಕ್ಷೇತ್ರವಾದ ಮೇಲೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಪಾಜಕ ಪಿತ್ರವು ಸೇರಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ತೀಕ್ಷ್ಣ ಗಣದಿಂದ ಅದನ್ನು ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಡುತ್ತದೆ.

ತತ್ತ್ವ ಅವಾಶಯೋ ಪಿತ್ರಾಶಯೇ ಸೋ ಹರಿಷಾಪ್ತಾಶ್ ತತ್ರ ಪ್ರತ್ಯನೀಕ ತಾಪ್ತಾಶ್ ಉಧ್ವಗಂತಿತಾಶ್ ತೇಜಸಶ್ಚಂದ್ರ ಇವ ಆದಿತ್ಯಸ್ಯ ಚತುರ್ವಿಧ ಸಾಹಾರಸ್ಥಾಧಾರಃ ಸಚ್ಚ ತತ್ರ ಚೈದಕ್ಯೇಗುಣಪ್ತಃ ಆಹಾರಃ ಪ್ರಕ್ರಿನ್ಶೋಭಿಷ್ಣು ಸಂಘಾತಃ ಸುಖಿಜರಶಭ್ವನತಿ । ಸು. ಸೂ.

ಅವಾಶಯವು ಚತುರ್ವಿಧ ಆಹಾರದ (ಅಶಿತ, ಪೀತ, ಖಾದಿತ, ಲಿಂಧ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಚತುರ್ವಿಧ) ಆಧಾರವಾಗಿದೆ. ಪಿತ್ರಾಶ್ ಉಧ್ವಗಂತಿಯಾದ್ವಿ ರೂಪದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಕಫದ ವಿರುದ್ಧ ಗುಣದ್ವಿ ರೂಪದರಿಂದ ಪಿತ್ರಾಶಯದ ಮೇಲ್ಬಾಗದಲ್ಲಿ ಅವಾಶಯವು ಇಡಲಾಗಿದೆ. ಅವಾಶಯದಲ್ಲಿಯ ಕ್ಷೇದಕ ಕಫವು ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಆಪ್ತ ಮಹಾಭೂತದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಆಹಾರ ಸಂಘಾತಕ್ಕ ಹಸಿತನ ತಂದು ಕೊಂಡು ತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಆಹಾರವು ಪಚನಕ್ಕೆ ಸುಲಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಅದರಿಂದ ಪುನಃ ಶರೀರಕ್ಕ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಕಫ ಸ್ವಭಾವದ ಘಟಕಗಳೇ ವೊದಲನೇ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತವೆ ಆಥವಾ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅವಾಶಯದಲ್ಲಿನ ಕ್ಷೇದಕ ಕಫದಿಂದ ಅನ್ನ ಸಂಘಾತವು ಹಸಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಕೆಳಗಿನ ಪಿತ್ರಾಶಯದಲ್ಲಿಯ ಅಗ್ನಿಯಂತಹ ತನ್ನಲ್ಲಿರುವ ಉತ್ಪಣಗುಣದಿಂದ ಆಹಾರದಲ್ಲಿಯ ನೀರಿನ ಅಂಶವನ್ನು ಕಾರಿಂಬಿ ಅನ್ನದ ಪಚನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಬಗ್ಗೆ ಕೆಳಗೆ ಬರೆದ ಪ್ರಕಾರ ಉದಾಹರಣೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಒಂದು ಪಾತ್ರಯಲ್ಲಿ ಆಕ್ಷೇ ಹಾಗೂ ನೀರನ್ನು ಹಾಕಿ ಕೆಳಗೆ ಒಲೆಯಲ್ಲಿ ಬೆಂಕಿ ಹಾಕಿರೆ ಬೆಂಕಿಯ ಉತ್ಪಣತೆಯಿಂದ ಆಕ್ಷಯ ಬೆಯೆಯುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಅವಾಶಯದಲ್ಲಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಬಿತ್ತವು ಕೂಡಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಅದು ತನ್ನ ಉತ್ಪಣಗುಣದಿಂದ ಕ್ಷೇದ್ವಾದ ಅನ್ನ ಸಂಘಾತದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಪಚನಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯವು ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ಅನ್ನ ಸಂಘಾತವು ಭಿನ್ನವಾದ ಮೇಲೆ ಅಂದರೆ ಪಾಥಿಕವ ಮಹಾಭೂತದಿಂದ ಬಂದ ಆಹಾರವು ಮುಂದಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮತ್ತು ಆಪ್ತ ಮಹಾಭೂತಗಳ ಪಚನಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವೆರಡೂ ಮಹಾಭೂತಗಳು ಮಧುರ ರಸಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಂದರೆ ಕಫ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಯಾವಡೇ ರಸದ ಆಹಾರದ ಪಚನವು ಅವಾಶಯದಲ್ಲಿ ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದರಿಂದ ಸ್ವಲ್ಪ ಮಂಟಿಗೆ ಕಫದ ಅಂಶಗಳು ನಿಮಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಕಫಕಾರಕ ಆಹಾರದಿಂದ ನಿಮಾರಣವಾದ ಘಟಕಗಳಿಂತೆ ಉಳಿದ ರಸಗಳಿಂದ ಅಪ್ಯಾಪ್ತವಾಗಿದ್ದಲ್ಲಿ ಕಫದ ಘಟಕಗಳು ನಿಮಾರಣವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ನಿಮಾರಣವಾದರೂ ಅವು ಶರೀರದ ಘಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಕಫದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ.

ಶರೀರದ ಹೃದಾರ ನಡೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಆಥವಾ ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕಫದ ಘಟಕಗಳು ನಷ್ಟವಾಗುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮೇಲೆ ಬರೆದ ಪ್ರಕಾರ ಅವುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿ ಶರೀರಕ್ಕ ಪೂರ್ವನುತ್ತವೆ. ಇಂಥ ಘಟಕಗಳು ನಮ್ಮ ಆಹಾರ ವಿಹಾರದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿದ್ದರೆ ಆಥವಾ ವಿಕೃತ ರೀತಿಯಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿದ್ದರೆ ಅವು

ರಸದ ಮುಖಾಂಶರ ಅಭಿಸರಣದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಶರೀರದ ತುಂಬ ಸಂಚರಿಸಿದ ಮೇಲೆ ಶರೀರವು ಅದನ್ನು ಸ್ವೀಕರಿಸದ ತಿರುಗಿ ಬಿಟ್ಟುಮೇಲೆ ಪುನಃ ಅವಾಶಯದಲ್ಲಿಯೇ ಬಂದು ನೆಲಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಸಂಚಯದ ಸ್ಥಾನವಾಗಿ ರೂತ್ತದೆ. ಕಫದ ಬಿಕಿತ್ಸ ಮಾಡಬೇಕಾದೆ ಪ್ರಧಮ ವೆಮನಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವೆಮನ ಕೊಡುವದರಿಂದ ಅವಾಶಯದಲ್ಲಿಯ ಕಫದ ದೋಷಗಳನ್ನು ನಾಶಮಾಡಿ ಅವಾಶಯದ ಶೋಧನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಮೇಲಿಂದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಾಗಲೇ ಅಧಿವಾ ವಿಕೃತ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಾಗಲೇ ಕಫಕ್ಕೆ ಅವಾಶಯವೇ ಆಧಾರವಾಗಿದೆ ಎಂದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ರಸಧಾತು ಹಾಗೂ ನೇರೀಡೋ ಧಾತು— ಇವೆರಡೂ ಧಾತುಗಳು ಶೀತ, ಸ್ವಿಗ್ರಹಿತ ಮತ್ತು ಮೃದು ಇರುವದರಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕ ಇವುಗಳಿಂದ ಶ್ರೀಣಿ, ಸ್ವೇಹನ ಗುಣಗಳು ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಇವು ಕಫಕಾರಕ ಇರುತ್ತದೆ. ಕಫ ವಿಕೃತವಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಈ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ಫೋರಿ— ನಾಸಾ— ಈ ಅವಯವವು ಪ್ರಾಣಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುವ ವಾಯು ಮಹಾಭೂತವನ್ನು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತೇಕ್ಕೊಳ್ಳುವದು ಮತ್ತು ಮಲಸ್ವರೂಪವಾದ ವಾಯುವನ್ನು ಬಿಡುವದು ಈ ಪ್ರಕಾರ ಒಂದೇ ಸವನೆ ನಡೆದಿರುವ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಅವಯವಕ್ಕೆ ಬಾಹ್ಯವಾತದಿಂದ, ಅವುಗಳ ರೂಪ ಲಿರ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಆಪಾಯವು ಆಗಬಾರದೆಂದು ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕಫಸ್ವಾನ ನಿರ್ವಿಷಿಸಿದೆ. ಕಫದಿಂದ ಈ ಅವಯವವು ಸ್ವಿಗ್ರಹಿತ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವಾತವು ಈ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಸುಖಿದಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತದೆ.

ಜಿವಾ— ಬೋಧಕ ಕಫವು— ಈ ಅವಯವದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಫ, ರಕ್ತ, ಮಾಂಸಗಳೇ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಕಫಕೊಣಿತ ವಾಂಸಾನಾಂ ಸಾರೋಜಿನ್ನಾ ಪ್ರಜಾಯತೇ ।

ಜಿವಾ ಈ ಅವಯವದಲ್ಲಿರುವ ಕಫಕ್ಕೆ ಬೋಧಕ ಕಫ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಈ ಕಫದಿಂದ ಮಧುರಾದ ರಸಗಳ ಜ್ವಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಫವು ಕಡಿಮೆ ಆದರೆ ನಾಲಿಗೆಗೆ ಕಾರಣ ಬರುತ್ತದೆ. ನಾಲಿಗೆ ಶೀಳುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನಾಲಿಗೆ ರಸಜ್ವಾನವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಜಿವಾ ಮುಂಳಕಂತಸೋ ಜಿನ್ನೀಂದ್ರಿಯಸ್ಯ ಸೌನು ತಾಪ್ತಾ ಸಮುಕ್ತಾ ರಸಜ್ವಾನೇ ವರ್ತತೆ ।

ಇಲ್ಲಿಗೆ ಇರುವ ಕಫವು ಶೀತದ್ವರದ ಮತ್ತು ಸ್ವೇಹನ ಗುಣದಿಂದುತ್ತದೆ.

ಕರ್ಷ ಕ್ಷೀಣಿತೆಂಬು ಲಕ್ಷ್ಯಾಗಳು

ಶ್ಲೇಷ್ಮಾಶಯಾನಾಂ ಶೋನ್ಯತ್ವಂ ಹೃದ್ರವ ಶ್ಲಭ ಸಂಧಿತಾ ।

ಅ. ಹೃ. ಸೂ. ೧೧

ಶ್ಲೇಷ್ಮಾಶಯಿ ರೂಕ್ಷತಾಂತದಾಂತ ಆವಾಶಯೆಂತರ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾಶಯಿ ಶೋನ್ಯತಾ ಸಂಧಿ ಶ್ರೀಧಿಲ್ಯ ತ್ವಾಷಾ ದೌಬಾಲ್ಯಂ ಪ್ರಜಾಗರಣಂ ಚ ।

ಸು. ಸೂ. ೧೫

ಕರ್ಷಾಷಾನದಲ್ಲಿಯ ಕರ್ಷದ ಗುಣಗಳು ಸ್ವಿಗ್ರಹಿ, ಸ್ಥಿರ, ಮಂದ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಕಡಿಮೆ ಆಗುವದರಿಂದ ವಾತಗುಣವು ಅಂದರೆ ಲಘುಗುಣವು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಆಯಾ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿ ಪ್ರೇರಣ್ಯ ಆದಹಾಗೆ ಅನಿಸುತ್ತವೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಉರಸ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಶೀರೋಭಾಗ ಇವು ಪ್ರೇರಣ್ಯ ಅನಿಸುತ್ತವೆ. ಹೃದಯದಲ್ಲಿಯ ಕರ್ಷದಿಂದ ಹೃದಯಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರತ್ವ ಬಂದರುತ್ತದೆ. ಕರ್ಷಾಷಾನ ಆದಹಾಗೆ ಸ್ಥಿರಗುಣವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುವದರಿಂದ ಹೃದಯದ ಆಕಂಚನ ಪ್ರಸರಣಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿರತ್ವ ಇಲ್ಲದ್ದರಿಂದ ಹೃದಯವು ನಿಯಂತ್ರಿಸಲ್ಪಡುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಹೃದಯದ ಬಡತವು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಆದಕ್ಕೆ ಹೃದ್ರವ ಅನ್ಯತಾರೆ. ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿಯ ಚಿಗಟನವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುವದರಿಂದ ಶ್ಲಭ ಸಂಧಿತಾ ಈ ಲಕ್ಷ್ಯಾಗಳಿಂದ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಉಪ್ಪಾಗಣದ ಪ್ರಭಾವವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ತ್ವಾಷಾ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಧಾರ್ಮಾಗಳಲ್ಲಿ ದ್ರವವು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಮಂಟಪದಿಂದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಕರ್ಷ ವೃದ್ಧಿಯ ಲಕ್ಷ್ಯಾಗಳು

ಶ್ಲೇಷ್ಮಾಗ್ನಿಸದನ ಪ್ರಸೇಕಾಲಸ್ಯ ಗೌರವಂ ।

ಶೈತ್ಯ ಶೈತ್ಯ ಶ್ಲಾಂಗತ್ಯಂ ಶಾಸಕಾಸಾತಿ ನಿದ್ರತಾ ॥ ಅ.ಹೃ. ಸೂ. ೧೧
ಅಗ್ನಿಸದನೆ — ಅಗ್ನಿವಾಂದ್ಯ — ಆವಾಶಯಾದಲ್ಲಿ ಆಪ್ಯಗುಣವ್ಯಾಖ್ಯಾನಿಸ್ತೇ ಇದಕ ಕರ್ಷದ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವದರಿಂದ ಈ ಕರ್ಷವು ಕೂಡಿಕೊಂಡ ಅನ್ಯವನ್ನು ಪಚನ ವಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಪಾಚಕ ಪಿತ್ತದ ಉಪ್ಪಾಗಿಯು ಕಡಿಮೆ ಬೀಳಿತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಅನ್ಯವು ಸರಿಯಾಗಿ ಪಚನವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶೆಂದ್ರ ಆಹಾರ ರಸವು ನಿವಾಣವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ಪಾಚಕಾಗ್ನಿಯಂತೆಯೇ ಧಾತ್ವಾಗ್ನಿ ಕಡೆಯಿಂದಲೂ ಆಯಾ ಧಾತುಗಳ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಿದ ರಸವು ಪಚನವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಎಲ್ಲ ಅಗ್ನಿಗಳ ಕಾರ್ಯವು ಮಂದವಾಗಿ ನಡೆದ್ದರಿಂದ ಆಹಾರದ ಬೇಡಿಕೆ ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಕರ್ಷದ ಗುಣಗಳಿಂದ ಮಂದ. ಗುರು, ಸ್ವಿಗ್ರಹಿ, ಸ್ಥಿರಗುಣ ದೃಷ್ಟಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಅಗ್ನಿಯ ಬಲವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿವಾಂದ್ಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಸೇಕ — ಕರ್ಷದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುವ ಸಾಫನವು ಆಮಾಶಯವು. ಇಲ್ಲಿಗೆ ಕರ್ಷದ ವೃದ್ಧಿಯಾದ ಕಾರಣ ಅದನ್ನು ಹೊರಿದೂಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ನಿಸರ್ಗವು ಶೋಧನ ಮಾಡುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಸೇಕ ಅನ್ಯತಾರೆ.

ಆಲಸ್ಯ — ಆಲಸ್ಯದ ವ್ಯಾಖ್ಯೆ ಹೇಳಿದ್ದು — ಸಮಧಾನಾಪ್ತನುತ್ವಾಹ ಕರ್ಮಂ ಶಾಸ್ತ್ರಮಂತುಯುತ್ವತ್ತಿತೆ । ಕಾರ್ಯ ಸಾಮಧಾನವು ಶರೀರದಲ್ಲಿದ್ದರೂ ಆದನ್ನು ಮಾಡುವ ದಕ್ಷಗಿ ಉತ್ಪಾದ ಇಲ್ಲದೆ ಇರುವದಕ್ಕೆ ಆಲಸ್ಯ ಅನ್ಯತಾರೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮಂದ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರಗುಣಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗುವದರಿಂದ ಜ್ಞಾನವನ್ತಂತಹಗಳಿಗೆ ಸಂಪರ್ದಿಸಿದೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಂಟಪದ ಇರುವದರಿಂದ ಉತ್ಪಾದ ಉಂಟಾಗದೆ ಜಡತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ.

ಶೈತ್ಯ ಶೈತ್ಯತ್ವಾನಿಧಾನತಾ — ಇದು ನವಿ, ಮೂತ್ರ, ತ್ವಾಭಾಂಗ, ಮಂಲ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅನ್ಯರಸವು ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಆಸ್ಯ ಮಂತ್ರ ಪಾರ್ವಿವ ಫಣಿಕಾಂದ ಕೂಡಿರುವದರಿಂದ ಯಕ್ಕಾತದ ಕಡೆಗೆ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಆಲ್ಲಿಗೆ ಆಲ್ಲಿಯ ರಂಜಕ ಪಿತ್ತದಿಂದ ರಂಜಕಕ್ಕೆ ಬಿರುತ್ತದೆಂದು ಈ ಹೊದಲೇ ಹೇಳಿದ್ದಂಟು. ಆದರೆ ಕರ್ಷವ್ಯಾಧಿ ಆಗುವದರಿಂದ ಅನ್ಯರಸದ ಮೇಲೆ ಈ ರಂಜಕತ್ವದ ಕಾರ್ಯವು ಸರಿಯಾಗದ್ದರಿಂದ ಬಂಧಜ್ಞ ಅಂಶವು ಹಾಗೆಯೇ ಉಳಿದು ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ರಸವು ಶರೀರತ್ವಂ ಸಂಚಾರವಾಗುವದರಿಂದ ತ್ವಾಭಾಂಗ, ನೀತ್ರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಮಂಲಮಂತ್ರಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ಷದ ಗುಣದ ಫಣಿಕಾಂಗು ಹೆಚ್ಚಾಗುವದರಿಂದ, ರಕ್ತದ ವಣಿವು ಕಡಿಮೆ ಕಂಡು ಬರುವದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಬಿಳಿಭಾಯೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಶೈತ್ಯ — ಕರ್ಷಾಧಿಕ್ಕಿದಿಂದ ಪಿತ್ತದಲ್ಲಿಯ ಉಪ್ಪಾಗಣದ ಪ್ರಭಾವವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುವದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಉಪ್ಪಾಗಣದ ಕಾರ್ಯವು ಕಡಿಮೆ ಆಗಿ ತ್ವಾಭಿಯಲ್ಲಿ ಶೈತ್ಯತ್ವ ಕಂಡು ಬರುವದರಿಂದ ಶರೀರವು ತಂಪು ಅನಿಸುತ್ತದೆ.

ಶ್ಲಾಂಗತ್ಯ — ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಆಪ್ಯಗುಣದ ದ್ರವಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗುವದರಿಂದ ಅವು ಒಂದಕ್ಕೊಂಡು ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂದು ಸೈಫಿದಿಯಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಶರೀರವು ಪುನ ಮಂತ್ರ ಸ್ಥಿರವಾಗಿರದೆ ಶಿಧಿಲವಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತದೆ.

ಶಾಸಕಾಸ — ಕರ್ಷದ ಪ್ರಮಾಣ ಸಾಫನವು ಉರಸ್ಮಾನವು. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಕರ್ಷವು ಇರುವದು ಅಗತ್ಯವು. ಆದರೆ ಆದು ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾಗುವದರಿಂದ ಆಲ್ಲಿಯ ಪಾರ್ವಿವ ಸೋಽತಸ್ಸಾಗಳ ಮುಖಿಗಳು ಅವರುಧಿವಾಗುತ್ತವೆ. ಆದರಿಂದ ವಾತ ಸಂಚಾರಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗಿ ನಾಸಾ ವಾಗಣದಿಂದ ಶಾಸಕವು ನಡೆಯದೆ ಮುಖಿದಿಂದ ತಕ್ಷಾಳ್ಳಿಕ್ಕಿಂತ ಪ್ರಯತ್ನ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಶಾಸಕ ಅನ್ಯತಾರೆ. ಶಾಸಕ ಅಧಿವಾ ಕಾಸ ಇವುಗಳ ವಿಕೃತಿಯ ಸಾಫನವು ಉರಸ್ಮಾನವಾಗಿದ್ದರೂ ಕಾಸದಲ್ಲಿ ಉರಸ್ಮಾನ ಮತ್ತು ಕಂಠ ಇವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಕರ್ಷವೂ ವಿಕೃತಗೊಂಡು ಕಾಸವನ್ನು ಮಂಡಿದ್ದು ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಅತಿ ನಿದ್ರತಾ — ಜ್ಞಾನ ತಂತುಗಳಲ್ಲಿ ಸೌಮ್ಯಗುಣಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗುವದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಜಡತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಉತ್ಪಾದಿಂದ ಕಾರ್ಯಪ್ರವೃತ್ತಿಗಾಗಿ ಬೇಗನೇ ಎಚ್ಚತ್ವ ಕಾರ್ಯವಾಡುವ ಗುಣವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅತಿನಿದ್ರಾ ಇದು

ಶಿರೋಭಾಗದಲ್ಲಿಯ ತಪ್ಸಕ ಕಥದಿಂದ ಮನಸ್ಸಿಗೆ ಸಿಗುವ ಶೀತಗಳಿಂದ ಪ್ರಭಾವ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶೀತವಾಗಿರುವ ತಪ್ಸೆಗಳನ್ನಾವು ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಗೆರುತ್ತದೆ. ಶೀತ ಮತ್ತು ತಮ್ಮೊಂದಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಿಗಿರುವ ದರಿಂದ ಬುದ್ಧಿಗೆ ಜಡತ್ವ ಬಂದು ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗುವ ಉತ್ಸಾಹವು ಬೇಗ ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಪ್ರಕ್ರಿಯೆ ಕಥದ ಲಕ್ಷಣಗಳು

ಶ್ಲೋಷಃ ಸ್ನೇಹ ಕಾರಿಣ ಕಂಡೂ ಶೀತತ್ವ ಗೌರವಂ ।
ಬಂಧೋಪಲೀಪ ಸ್ತೋತ್ರೋಽಧಾ ಹಕ್ಕೋತಿನಿದ್ರತಾ ॥
ವರ್ಣಃ ಶೀತೋರಂತರ ಸ್ಥಾದುಲವಣ್ಣಾ ಜಿರಕಾರಿತಾ ।

ಸ್ನೇಹ, ಕರಿಣತಾ, ಕಂಡೂ, ಶೀತತ್ವ, ಗೌರವ, ಬಂಧ, ಉಪಲೀಪ, ಸ್ತೋತ್ರಾತಾ, ಶೋಷ, ಅಜೀಣ, ಅತಿನಿದ್ರತಾ, ಮೈಬಣಿ ಶೀತ, ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮಧುರ, ಲವಣ ರಸಗಳು ಅನಿಸುತ್ತವೆ. ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಥ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆದಂಂಬಾಗುತ್ತವೆ. ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಪಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕಥದೋಷದ ವ್ಯಧಿಯಾಗಿ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಇಂದಿರಿಯಗಳಲ್ಲಾಗಲೀ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಅವುಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ವ್ಯತ್ಯಯವನ್ನುಂಟು ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಕಥದ ಸ್ನೇಹನ ಗುಣವು ಹೆಚ್ಚಿಗುತ್ತದೆ, ಪಾಧಿವ ಘಟಕಗಳು ಹೆಚ್ಚಿಗುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಕಥದ ಶೀತ ಗುಣವೂ ಹೆಚ್ಚಿಗುವದರಿಂದ ಆ ಘಟಕಗಳು ಕರಿಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಅದರಿಂದ ಕಾರಿಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಗ್ರಂಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಕಥದ ಘಟಕಗಳು ರಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ ಅವು ತ್ವರಿತವಾಗಿ ಕಡೆಗೆ ಬಂದು ಸಂಚಯವಾಗಿ ಸ್ಥಿರವಾಗಿ ಉಳಿಯುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳನ್ನು ಅಲ್ಲಿಂದ ಅಗಲಾಡಿಸುವದಕ್ಕಾಗಿ ಕಂಡು ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ತುರಿಕೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ತುರಿಸುವದರಿಂದ ಅವು ಸ್ವಲ್ಪಮಂಟ್ಣಿಗೆ ತನ್ನ ಸ್ಥಾನವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತವೆ. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಅದರಲ್ಲಿಯ ಶೀತಗಳಿಂದ ಕಥದ ಜೊತೆಗೆ ವಾತದೋಷವು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ ಉದರ್ವವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಶೀತತ್ವ, ಗುರುತ್ವ, ಸ್ತೋತ್ರಮಿಶ್ರ, ಅಪಕ್ರಿಯೆ, ಅತಿನಿದ್ರತಾ ಇವುಗಳ ಒಗ್ಗೆ ಈ ಹೊದಲೇ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ.

ಬಂಧ— ಕಥದಿಂದ ಸೋತಸ್ಯಗಳ ಮುಖಗಳು ಮುಚ್ಚಿಸುವದರಿಂದ ಸೋತ್ರೋಭಿಬಂಧ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗುಣ ಹಾಗೂ ಪಿಂಬಿ ಲಗುಣಗಳ ವ್ಯಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಉಪಲೀಪ— ಕಥದಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಿಂದ್ರ ಮತ್ತು ತಿಂಡಿಲ ಗುಣಗಳು ಬೆಳೆಯುವದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಲೇಪ ಮಾಡಿದ ಹಾಗೆ ಅನಿಸುತ್ತದೆ.

ಮುಖದಲ್ಲಿ ಮಧುರ ಮತ್ತು ಲವಣ ರಸಗಳು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ. ಮುಖದಲ್ಲಿಯ ಕಥವು ಮಧುರ ರಸದ್ದೇ ಇರುವ ದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಕಥದ ಸಂಚಿತವಾಗಿರುವ ಕಥವು, ಕಥದ ಸಂಚಿತವಾಗಿರುವ ಕಥವು ಮಧುರ ರಸದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ.

ಹೆಚ್ಚಿಗುವದರಿಂದ ಈ ಮಧುರ ರಸವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ರಸವು ವಿದಾಹಿ ಆಗುವದರಿಂದ ಲವಣ ರುಚಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮಧು ಬೋಧಕ ಕಥದಿಂದ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಬೋಧಕ ಕಥದಿಂದ ಮಧುರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಬೋಧಕ ಕಥದರಿಂದ ಅದು ವಿದಾಹಿ ಆಗಿ ಲವಣರಸದಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಬೋಧಕ ಕಥದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಲವಣರಸವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಥ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆದ ಕಾರಣ ಮತ್ತು ಕಾಲ

ಸ್ಥಾದ್ವನ್ನಾ ಲವಣ ಸ್ವಿಂದ್ರ ಗುಣಭಿಷ್ಟಂದಿ ಶೀತಲ್ಯೈಃ ।
ಆಸ್ತಾ ಸ್ವಷ್ಟ ಸುಖಾಜೀಣದಿವಾಸ್ಪಷ್ಟಾತಿ ಬ್ರಂಹಣ್ಯಃ ॥
ಪ್ರಚ್ಚದ್ವನಾದ್ಯಯೋಗೇನ ಭೂತ್ವಂತಾತ್ರ ವಸಂತಯೋಃ ।
ಪೂನಾಂಸ್ನೇ ಪೂರ್ವರಾತ್ರೀಜ ಶೀಷಾಂಂ ॥

ಸ್ಥಾದ್ವನ್ನಾ ಲವಣ ರಸದ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಅತಿಸೇವನೆ, ಸ್ವಿಂದ್ರ ಗುರು, ಅಮ್ಲ, ಲವಣ ರಸದ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಅತಿಸೇವನೆ, ಅಯಾಸ ಮಾಡಿದೇ ಅಭಿಷ್ಟಂದಿ ಹಾಗೂ ಶೀತಕಾರಕ ಅಹಾರಗಳ ಅತಿಸೇವನೆ, ಅಯಾಸ ಮಾಡಿದೇ ಇರುವದು, ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಮೆತ್ತನ್ನಾ ಹಾಸಿಗೆಯು ವೇಳೆ ಕುಳಿತಿರುವದು, ಶರೀರದ ಚಲನ ವಲನಗಳನ್ನು ಶೀರ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವದು, ಅತಿನಿದ್ರೆ ಒಂದೇ ವದು, ಶರೀರದ ಚಲನ ವಲನಗಳನ್ನು ಶೀರ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವದು, ಅಜೀಣ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆಮಾಜೀಣ ಅಥವಾ ರಸಕ್ಕೆಂಬ ಸವನೆ ಮಲಿಗಿರುವದು, ಅಜೀಣ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಆಮಾಜೀಣ ಅಥವಾ ರಸಕ್ಕೆಂಬ ಜೀಣ, ಹಗಲು ನಿದ್ರೆ, ಬ್ರಂಹಣ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಅತಿಸೇವನೆ ಮಾನಾದಿ ಕರ್ಮಗಳ ಜೀಣ, ಹಗಲು ನಿದ್ರೆ, ಬ್ರಂಹಣ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಅತಿಸೇವನೆ ಮಾನಾದಿ ಕರ್ಮಗಳ ಜೀಣ ಅಯೋಗಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಕಥ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ವಿಕೃತಾವಸ್ಥೆ, ಸ್ವಾಧಾ ಅಯೋಗಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಕಥ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ವಿಕೃತಾವಸ್ಥೆ, ಸ್ವಾಧಾ ವಿಕಾಸಿಸ್ಥಿತ ಅವಸ್ಥೆ ಅಂದರೆ ಭೋಜನವಾದ ಕೂಡಲೇ ವಸಂತ ಮುತ್ತಿವಿನಲ್ಲಿ, ಪೂರ್ವಾಷ್ಟಿ, ಪೂರ್ವರಾತ್ರಿ ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ಈ ಸ್ಥಾಭಾವಿಕ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕಥವ್ಯಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡು ಬರದಿದ್ದರೆ ಅದು ವಿಕೃತಾವಸ್ಥೆ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬೇಕು. ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕಥದೋಷ ಪ್ರಧಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಹೊದಲೇ ವಿವರಿಸಿದೆ.

ವಸಂತ ಖಿರುವಿನಲ್ಲಿ ಕಥ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆವಾಗುತ್ತದೆ ಹೇಳಿದೆ. ಶೀತಿರ ವಸಂತ ಖಿರುವಿನಲ್ಲಿಯ ಆಹಾರ ವಿಹಾರಗಳಿಂದ ಅಂದರೆ ನವಧಾನ್ಯ ಸ್ವಿಂದ್ರ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸೇವನೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಂದ ಕಥದ ಸಂಚಯವಾಗಿತ್ತದೆ. ಆದರೆ ಶೀತಿರಿಮುತ್ತಿವಿನ ಶೀತಗಳಿಂದ ಸ್ವನ್ನತ್ವ ಹೊಂದುವದರಿಂದ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆವಾಗುವದಿಲ್ಲ.

ಜೀಂತಯೈ ಸ್ವಿಂದ್ರ ಶೀತಾಭಿರುದಕ್ಕಾಷಧಿಭಿಃ ಕಥಃಃ ।

ತುಲ್ಯಾಷಿ ಕಾಲೆ ದೇಹೇಜ ಸ್ವನ್ನತ್ವಾನ್ಸ್ವರ್ಕುಪ್ಯಃಃಃ ॥

ವಸಂತ ಖಿರುವಿನಲ್ಲಿಯ ಸೂರ್ಯ ಕರಿಣಗಳು ಪ್ರವಿಶಿರುವದರಿಂದ ಸಂಚಿತವಾಗಿರುವ ಕಥವು, ಕಥದ ಸಂಚಿತವಾಗಿರುವ ಕರಿಗಲಿಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವಂಭವಾಗಿವದ

ಲಿಂದ ಕಫ ಪ್ರಕೋಪಮಾಗುತ್ತದೆ. ಕಫವು ತೀಕ್ಷ್ಣ ಕೆರಣಗಳಿಂದ ದ್ರವಷಾಗಿ ತನ್ನ ಸಾಫನದಿಂದ ಬೇರೆ ಸಾಫನಗಳಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡಲಾರೆಂಬಿಸುತ್ತದೆ.

ದೋಷಗಳ ಸೌಖ್ಯವೈನ್ಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ

ಶೋಧನಂ ಶವನಂ ಜೀರ್ತಿ ಸವಾಸಾದೌಷಧಂ ದ್ವಿಧಾ ।

ಜಗತ್ತಿನಲ್ಲಿ ಜೀವಧಿ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಬಹಳವು ಇದ್ದರೂ ಅವು ಕಾರ್ಯಮಾಡುವ ದಾದರೆ ಶೋಧನ ಮತ್ತು ಶಮನ ರೂಪದಿಂದಲೇ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವಂಥವು ಇರುತ್ತವೆ.

ಶೋಧನ ಅಂದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಕುಟಿತ ದೋಷಗಳನ್ನು ತಗೆದು ಹಾಕುವ ವಂಥವು.

ಶಮನ ಅಂದರೆ ಕುಟಿತ ದೋಷಗಳನ್ನು ತಗೆದು ಹಾಕದೆ ಅವುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮದಿಂದ ಸುಧಾರಿಸುವದು. ಇದರಲ್ಲಿ ಜೀವಧಿ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಕ್ರಮದಿಂದ ತನ್ನ ಘಟಕಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯನ್ನು ಬೆಳಿಸಿ ತನ್ನ ಬಲವನ್ನು ಬೆಳಿಸುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಅದೇ ಕ್ರಮದಿಂದ ಪ್ರಕುಟಿತ ದೋಷಗಳನ್ನು ಕ್ರಮದಿಂದ ಕುಂದಿಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಎರಡು ವಿಧವಾದ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ತತ್ವಕ್ರಿಯನ್ನು ಸರಿಸಿ ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಫಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯ ಕ್ರಮವು ಹೀಗೆ—

ಬಸ್ತ್ರವಿರೇಕೋವನುಂ ತಥಾತ್ಯೇ ಲಂ ಷ್ಪೃತಂ ಮಧು ।

ಬಸ್ತ್ರ, ವಿರೇಜನ, ವರ್ವನ ಇವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಫಗಳಿಗೆ ಶೋಧನ ಮಾಡುವಂಥವು ಹಾಗೂ ತ್ಯಾಲ ಷ್ಪೃತ ಮಧು ಇವು ಕ್ರಮವಾಗಿ ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಫಗಳಿಗೆ ಶಮನ ಮಾಡುವಂಥವು ಇರುತ್ತವೆ.

ಶೋಧನ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಪ್ರಕುಟಿತವಾಗಿರುವ ದೋಷಗಳನ್ನು ಶರೀರದಿಂದ ತಗೆದು ಹಾಕುವದರಿಂದ ಶರೀರವು ದುರುಪಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಶೋಧನ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ರೋಗಿಯು ಬಲವುಳ್ಳವನಾಗಿರಬೇಕು.

ಶಮನ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಪ್ರಕುಟಿತವಾದ ದೋಷಗಳನ್ನು ತಗೆದು ಹಾಕದೆ ಆ ದೋಷಗಳ ವಿರುದ್ಧ ಗುಣಗಳಿಂದ ತನ್ನ ಬಲವನ್ನು ಬೆಳಿಸಿ ದೋಷಗಳ ಬಲವನ್ನು ಕ್ರಮದಿಂದ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡಿ ರೋಗಿಯ ಬಲವನ್ನು ತೀರ್ಣ ಮಾಡಬೇ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತವೆ.

ಆಹಾರವು ಷಡ್ಕಾಯುಕ್ತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯ ರಸಗಳು ಕೆಳಗೆ ಬರೆದ ಪ್ರಕಾರ ದೋಷಕಾರಕ ಮತ್ತು ದೋಷನಾಶಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಷಡ್ಕಾಯುಕ್ತಗಳು

ರಸಾಯಾಸ್ವಾದವನ್ನು ಲವಣ ತಿಕ್ಸೋಷಣ ಕಷಾಯಕಾಃ ।

ತತ್ತೊದ್ದರ್ಯಾ ನಾರುತೆಂಷ್ವಂತಿ ತ್ರಯಾಸ್ತಿ ಕ್ಷಾಯಾ ದಯಃ ಕಷ್ಣಃ ।

ಕಷಾಯ ತಿಕ್ತಮಧುರಾಃ ಸಿತ್ತಮನ್ಸ್ವೇತು ಕುವಣತ್ತಿ ॥

ಸ್ವಾದು, ಆಮ್ಲ, ಲವಣ ಇವು ವಾತನಾಶಕ ಮತ್ತು ಕಫವರ್ದಕ. ತಿಕ್ತ, ಕಷ್ಣ, ಕಷಾಯ ರಸಗಳು ಕಫನಾಶಕವಾಗಿದ್ದ ವಾತಕಾರಕ ಇರುತ್ತವೆ. ಕಷಾಯ, ತಿಕ್ತ, ಮಧುರ ಈ ರಸಗಳು ಪಿತ್ತನಾಶಕವಾಗಿದ್ದ ಅಮ್ಲ ಲವಣ, ಕಟು ರಸಗಳು ಪಿತ್ತನಾಶಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಈ ರಸಗಳ ಕಾರ್ಯ ಮತ್ತು ಅವುಗಳಲ್ಲಿಯ ಮಹಾಭೂತಗಳ ಅಭಾವ ಸ ಮಾಡಿದರೆ ಇವು ದೋಷನಾಶಕ ಕಾರ್ಯ ಹೇಗೆ ವಾಡುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಸ್ವಾದು ರಸವು ತನ್ನ ಎಲ್ಲ ಗುಣಗಳಿಂದ ವಾತನಾಶನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅಮ್ಲರಸವು ರುದ್ಧಪಾಗಿರುವ ವಾತದ ಗತಿಯನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಅನ ಲೋಮನ ಕಾರ್ಯಮಾಡಿ ವಾತನಾಶಕ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಲವಣ ರಸವು ಬಂಧ ವಿಧಾಪನ ಕಾರ್ಯಮಾಡಿ ಮತ್ತು ಮಲಭೇದನ ಕಾರ್ಯಮಾಡಿ ವಾತನಾಶಕ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಸಂಸಗ್ರಾಃ ಸನ್ನಿಪಾತಶ್ಚ ತದಿತ್ತಿರ್ಹಿಂಯಕೋಪತಃ ।

ಎರಡು ದೋಷಗಳ ಕ್ಷಯ ಅಥವಾ ಪ್ರಕೋಪವಾದರೆ ಸಂಸಗ್ರಹಂತಲೂ ಮೂರು ದೋಷಗಳ ಕ್ಷಯ ಅಥವಾ ಪ್ರಕೋಪವಾದರೆ ಸನ್ನಿಪಾತವೆಂತಲೂ ಅನ್ನತಾರೆ.

ಸಂಸಗ್ರದ ಚಿಕಿತ್ಸಾ ತತ್ವವು

ಗ್ರೀಷ್ಮಃ ಪಾರಾಯೋವನುರ್ತಿತ್ತೇ ವಾಸಂತಃ ಕಷ್ಣ ಮಧುರತೆ ।

ವಂರುತೋಽಯೋಗನಾಹಿತಾಂತಃ ಕಷ್ಣ ಸಿತ್ತೇತುಶಾರದಃ ||

ವಾತ ಮತ್ತು ಪಿತ್ತ ದೋಷಗಳ ಸಂಸಗ್ರವಾಗಿದ್ದರೆ ಗ್ರೀಷ್ಮ ಮತ್ತು ವಿನಲ್ಲಿಯ ಮತ್ತು ಚಯೋಯಂಸ್ವನು ಸರಿಸಬೇಕು. ವಾತ ಕಫಗಳ ಸಂಸಗ್ರವಾಗಿದ್ದರೆ ವಸಂತ ಮತ್ತು ಚಯೋಯಂಸ್ವನು ಜರಿಸಬೇಕು. ಕಷ್ಣ ಪಿತ್ತತ್ವಕ ದೋಷಗಳ ಸಂಸಗ್ರವಾಗಿದ್ದರೆ ಶರದ್ಯತು ಚಯೋಯಂಸ್ವ ಅಂತರಿಸಬೇಕೆಂದೂ ಹೇಳಿದೆ.

—೦—

ಅಧ್ಯಾಯೇ ಶಿಂ

ಧಾತು ವಿಜ್ಞಾನ

ಆಹಾರವು ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ತನ್ನ ಗುಣಭಾವವನ್ನು ಬಿಂಬಿ ಶರೀರ ಗುಣಭಾವವನ್ನು ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ ಅದು (ಆಹಾರ ರಸವು) ದ್ರವ್ಯ ಮತ್ತು ಗುಣಗಳಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವದಕ್ಕಾಗಿ ವರ್ತೆ ವಿಧವಾಗಿ ವಿಂಗಡಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಗುಣರೂಪದಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ದೋಷಗಳಿಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ. ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಈ ವೊದಲು ದೋಷ ವಿಜ್ಞಾನ ಎಂಬ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ದ್ರವ್ಯರೂಪದಿಂದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಧಾತುಗಳಿಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ. ಅದನ್ನು ಈ ಪ್ರಕರಣದಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಸವನೆ (ಸತತವಾಗಿ) ಹೋಗುತ್ತದೋ ಆದೇ ರೀತಿ ಒಂದೇ ಸವನೆ ಅವಿಶ್ವಾಂತವಾಗಿ, ಶರೀರ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅವಿಕೃತವಾಗಿರುವ ಧಾತ್ವಗ್ರಿ. ಧಾತುವದ ಸೋತಸ್ಸು, ಧಾತು ಪ್ರೋಫೆಕ ರಸ ವ್ಯಾನ ವಾಯುವಿನಿಂದ ಬಲವಣ ಸುವಿಕಾರಕ ಆಯುಷ್ಟ ಹಾಗೂ ಧಾತುಗಳ ವ್ಯಾದಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಧಾತುವೋಹಿ ಧಾತ್ವಾಹಾರಾಃ । ಆಹಾರ ರಸಧಾತುವು ಅನ್ನ ಪಕ್ವವಾಗಿರುವ ಅಥವಾ ಕಾರ್ಯವಾಡಿ ಶ್ವೇಣವಾಗಿರುವ ಧಾತುಗಳಿಃ ಆಹಾರವಾಗಿ ಪರಿಣಮಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಅನುಪ್ಯತ್ತಿ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಅನುಪ್ಯತ್ತಿ ಅಂದರೆ ಶ್ವೇಣವಾಗಿರುವ, ಕಾರ್ಯವಾಡಿ ಸವೆದಂಥ ಧಾತುಗಳ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಹೊಸ ಘಟಕಗಳು ಬಂದು ಆದೇ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಂದುವರಿಸುವದು.

ಪ್ರಷ್ಣಂತ ತು ಆಹಾರರಸಾದ್ವಸ ರುಧಿರವಾಂಸ ನೇಡೋಽಸ್ಮಿ ಮಜ್ಞ
ತುಕೋಽಜಾಂಸಿ ॥ ಚ. ಸೂ. ೨೮
ಇದನ್ನೇ ಸುಶೃತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು—

ವಿಣ್ಣಾತ್ವನಾಹಾರ ಮಲಃ ಸಾರಃ ಸಾಗ್ರಿರಿತೋರಸಃ ।

ಸತುವಾತ್ಸೇನ ವಿಶ್ವಪ್ರಃ ಸವಾಂಸ ಧಾತೂನ ಪ್ರತಪ್ಯಾಯೀತ್ ॥

ಮನಸ್ಯನು ಸೇವಿಸಿದ ಆಹಾರದಿಂದ ಆಹಾರರಸವು ನಿರ್ವಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಸಾರ ಕೆಟ್ಟೆಗಳಿಂಬ ಎರಡು ವಿಧವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಾರಭಾಗಕ್ಕೆ ರಸವೆಂದೂ ಕೆಟ್ಟೆಭಾಗಕ್ಕೆ ಮಲ ಎಂದೂ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಮಲದಲ್ಲಿಯ ಘನಭಾಗಕ್ಕೆ ಪೂರೀಪ ವೆಂದೂ, ದ್ರವ ಮಲಕ್ಕೆ ಮೂತ್ರವೆಂದೂ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಸಾರಭಾಗದಿಂದ ಧಾತುಗಳು ಪ್ರೋಫಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಈ ಸಾರಭಾಗವು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ವ್ಯಾನ ವಾತದಿಂದ ಶರೀರ ಪ್ರೋಫೆಕಾಗಿ ಹೃದಯದಿಂದ ಹೊರಚಲ್ಲಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧಾತುವು ತನ್ನ ತನ್ನ ಸೋತಸ್ಸುಗಳಿಂದ ಬಂದ ರಸಧಾತುವಿನಿಂದ ಪ್ರೋಫಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ.

ಧಾತ್ವಗ್ರಿ

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧಾತುವಿಗೆ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿ ಬಂದು ಅಗ್ನಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಆಹಾರ ರಸವು ಆಯಾ ಧಾತುವಿನ ಸೋತಸ್ಸುಗಳ ಮುಖಾಂತರ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಆಯಾ ಧಾತ್ವಗ್ರಿ ಕೆಯಿಂದ ಪಚನವಾಗಿ ಅದಕ್ಕೆ ಆಯಾ ಧಾತುಗಳ ಸ್ವರೂಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರೆ ಆಯಾ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ಗುಣಗಳು ಅದರಲ್ಲಿ ಬರಬೇಕಾದರೆ ವ್ಯಾಸಃ ಆಯಾ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿಯ ಭಾತಾಗ್ನಿ ಕೆಯಿಂದ ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ಆಯಾ ಧಾತುಗಳ ಗುಣಗಳಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಉದಾ— ರಸ ಧಾತುವು ಸ್ವಿಗ್ರ, ಮಧುರ ಮತ್ತು ದ್ರವ ಇರುತ್ತದೆ. ರಕ್ತಧಾತುವಿನಲ್ಲಿಯೂ ಇದೆ ಗುಣಗಳಿಂದ ರೂಪಾಂತರಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆಯಾ ಧಾತುವಿನ ದ್ರವತ್ವ, ವಾಧುರ್ಯ ಮತ್ತು ಸ್ವಿಗ್ರ ಗುಣಗಳಿಂದ ರಕ್ತದಲ್ಲಿಯು ಇವೇ ಗುಣಗಳು ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅಂದರೆ ರಕ್ತಧಾತುವಿನಲ್ಲಿಯು

ಭಾತಾಗ್ನಿಯೇ ಸೆರಿ. ರಸದಲ್ಲಿಯ ಮಾಧುರ್ಯ ಕಫಿಕಾರಕ ಇರುತ್ತದೆ. ರಕ್ತದಲ್ಲಿಯ ಮಾಧುರ್ಯ ಪಿತ್ತತಾಪುಕವಿರುತ್ತದೆ.

ಧಾತ್ವಗ್ರಿಗಳು ಕಾರ್ಯಾಗ್ನಿಯ (ಜರರಾಗ್ನಿಯ) ಅಂಶವೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳು ಮಂದ ಅಥವಾ ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿವರದಿಂದ ಧಾತುಗಳು ವ್ಯಾದಿ ಅಥವಾ ಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ವಿಸ್ಥಾನಸ ಸ್ವಿಕಾರ್ಯಾಗ್ನಿರಂಶಾಧಾತುಷ್ಣ ಸಂಶ್ರಿತಾಃ ।

ತೇಷಾಂ ಸಾದಾತಿದೀಪಿಭ್ಯಾಂ ಧಾತುವ್ಯಾಧಿಕ್ಷಯೋಽಧ್ವಂಸಃ ॥

ಆ. ವ್ಯ. ಸೂ. ೧೦-೩೪

ಧಾತುಗಳ ಪ್ರೋಫೆಕಾಗ್ನಿ ಸಂಚರಿಸುವ ರಸವು ಆಯಾ ಧಾತ್ವಗ್ರಿ ಕೆಯಿಂದ ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ಸಾರ ಮತ್ತು ಕೆಟ್ಟ ದ್ರವಗಳಾಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಸಾರಭಾಗದಿಂದ ಧಾತುಗಳು ಪ್ರೋಫಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿಂದ ಕೆಲವು ಅಂಶದಿಂದ ತನ್ನ ಮಂದಿನ ಧಾತುವಿಗೆ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಹೊಡುತ್ತದೆ.

ಸುಶೃತ ಸಂಹಿತೆಯ ಸೂತ್ರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಕೆಳಗೆ ಬರೆದ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿದ್ದರೆ—
ರಸಸ್ತುಪ್ರಷಿಷ್ಟಂ ಪ್ರಿಣಸಂ ರಕ್ತಪ್ರಷಿಷ್ಟಂ ಕರೋತಿ, ರಕ್ತಂ ವಣಂಪ್ರಸಾದಂ
ವಾಂಸಂ ಪ್ರಷಿಷ್ಟಂ ಜೀವರ್ಯಾತಿ ಚ, ವಾಂಸಂ ಶರೀರ ಪ್ರಷಿಷ್ಟಂ ನೇಡ-
ಸಶ, ನೇಡಃ ಸ್ವೇದ ಸ್ವೇದ ಪ್ರಷಿಷ್ಟಂ ಪ್ರಷಿಷ್ಟವಾಂಧಾಂ ಚ, ಅಂತಿಂದೇ ದೇಹ
ಧಾರಣಂ ಮಜ್ಞಃ ಪ್ರಷಿಷ್ಟಂಚ, ಮಜ್ಞಃ ಸ್ವೇದಂ ಬಿಲಂ ತುಕ್ರಪ್ರಷಿಷ್ಟಂ
ಪೂರಣವಸ್ಥಾಂಚ ಕರೋತಿ, ಶರ್ಕರಂ ದ್ವೀರ್ಯಂ, ಜೀವನಂ ಪ್ರೀತಿಂ ದೇಹ
ಬಿಲಂ ಹಷಣಂ ಬಿಜಾಧಾರ್ಥಂ ಚ । ಸೂ. ಸೂ. ೧೫-೪

ತತ್ ಪಾಂಚ ಭೂತಿಕಸ್ಯ ಜತುವಿಧಸ್ಯ ಪದ್ರಸಸ್ಯ ದಿವಿಧ ವೀರಸ್ಯ,
ಅಷ್ಟವಿಧವಿಧಿಯಸ್ಯ ನಾ ಅನೇಕ ಗುಣಸ್ಥಾಂಪಯುಕ್ತ ಸಾಹಾರಸ್ಯ
ಸವ್ಯಸಾಪರಿಣತಸ್ಯ ಯಸ್ತೇಜೋಭೂತಃ ಸಾರಃ ಪರಮ ಸೂಕ್ತಃ ಸ ರಸಃ
ಇತ್ಪಂಚ ತೀ ||

ಈ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯವು ಮೊದಲನೇ ಶೋಲಕದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಹೋಗಿದೆ. ಪ್ರಾಣಿಯು ತಕ್ಷಾಂಡ ಆಹಾರವು ಸರಿಯಾಗಿ ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ಅದು ತೇಜೋಭೂತ ಅಗ್ನಿಯ ಶಹಾಯದಿಂದ ನಿರ್ವಾಣವಾಗಿರುವ ಸಾರಭಾಗವು ಸೂಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ರಸ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಆಹಾರ ರಸವು ರಸಾದಿ ಧಾತುಗಳ ಸೋತಸ್ಸುಗಳು ಉತ್ತರೋತ್ತರ ಸೂಕ್ತಾತ್ಮಿಸಾಕ್ಷಿವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ರಸವದ ಸೋತಸ್ಸುಗಳಿಗಂತ ರಕ್ತವದ ಸೋತಸ್ಸುಗಳು ಸೂಕ್ತ, ಅದಕ್ಕಿಂತಲೂ ಮಾಂಸವದ ಸೋತಸ್ಸುಗಳು ಸೂಕ್ತ, ಹೀಗೆ ಮುಂದಿನ ಧಾತುವಿನ ಸೋತಸ್ಸುಗಳು ಸೂಕ್ತವಾಗಿರುವದ ರಿಂದ ಆಯಾ ಸೋತಸ್ಸುಗಳಲ್ಲಿ ಈ ರಸವು ಅವುಗಳ ಪ್ರೋಫೆಕಾಗಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳು

ವದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವದರಿಂದ ರಸವು ಅತೀ ಸೂಕ್ಷ್ಮವಾಗಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅದ್ದಲ್ಲಿಂದ ಪರಮ ಸೂಕ್ಷ್ಮವೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ರಸವು ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಗತಿಯುಳ್ಳದ್ದಿದ್ದು, ಸರ್ವ ಶರೀರ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಅಹರಹಃ ಗಿಂಧಿತೀತಿ ರಸಃ।

ಆಹಾರ ರಸವು ಸರ್ವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸೂಚಾರ ಮಾಡಿರೂ ಅದು ವಿಕೃತವಾಗುವದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ರೋಗಗಳಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಒಂದೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಒಂದೇ ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದು ಹೇಗೆ ಎಂದು ಸಂದರ್ಭ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ಯಾವ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ ಸೌರ್ಯತಸ್ಸಿಗಳಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆಯೋ ಆ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯೇ ರೋಗ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಉತ್ತರಿಸಬಹುದು.

ಹೈವ್ಯವಾಣಿಃ ಖಂತ್ಯಂ ಗುಣಾತ್ಮರಸಃ ಸಜ್ಜಂ ತಿಯತ್ರಸಃ ।

ಕರೋತಿ ವಿಕೃತಿಂ ತತ್ತ್ವವೀನಷಣಿಂ ತೋರ್ಯಂದಃ ॥

ಚ. ಚಿ. ೧೫-೩೯

ಆಹಾರ ರಸದ ಸ್ಥಾನವು

ರಸಸ್ತ ಹೃದಯಂ ಯಾತಿ ಸವಾನ ನಾರುತೇರಿತಃ । ಶಾಜಂಧರ ಸರ್ವದೇಹ ಚರ್ಯಾಸಿ ರಸ ಹೃದಯಂ ಸ್ಥಾನ ನಿರ್ಮಿತಾ ಪೂರ್ವಂ ಯಂದಯಂ ಹೃದಯಂಧತಃ ॥

ಸಮಾನ ವಾತದ ಸಹಾಯದಿಂದಲೇ ತಯಾರಿಸಿದ ರಸವು ಸಮಾನವಾತ ದಿಂದಲೇ ಪ್ರೀರಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿಂದ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಧಾರಣ ವಾಡಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅದ್ದಲ್ಲಿ ರಸವು ಸರ್ವಜರ ಇದ್ದರೂ ಹೃದಯವು ಅದರ ಸ್ಥಾನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಆಹಾರ ರಸದಿಂದ ಪ್ರೋಷಣೆ

ಸುಷ್ಯಂತಿ ತು ಆಹಾರರಸಾತ್ರ ರಸರುಧಿರ ನಾಂಸ, ನೇಡೋ, ಅಸಿ ನಂಜಿ, ಶುಕ್ರೋಜಾಂಸಿ, ಹಂಚೀಂಬಿಯದ್ವನಾಣಿ ಧಾತು ಪ್ರಸಾದ ಸಂಜ್ಞಾಕಾಣಿ ಶರೀರ ಸಂಧಿ ಬಂಧ ಪಿಂಜಾದಯಶ್ಚಾವರ್ಯನಃ ।

ಚ. ಸೂ. ೨೮-೮

ರಸಾದಿ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳು, ಓಜಸ್ಸು, ಪಂಚೀಂದ್ರಿಯ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಪ್ರಸಾದ ಧಾತುಗಳು, ಶರೀರ ಸಂಧಿ ಬಂಧ ಮುಂತಾದ ಅವಯವಗಳು ಆಹಾರ ರಸದಿಂದ ಪ್ರೋಷಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಆಹಾರ ರಸದ ಗತಿ

ಸ ಹೃದಯಾತ್ರ ಚತುರ್ವಿಂಶತಿ ಧವನಸೀಃ ಅನುಪ್ರವಿಶ್ಯೇ ಉಧಾಷ್ಟ-
ಗಾಃ ದರ್ಶಿ ದತ್ತಜಾಧೋಗಾಮಿನಾಃ ಚತುರ್ವಿಶ್ಯಾತಿಯಾಗಾಃ ಕೃತ್ಯೇಷಿಂ
ಶರೀರಂ ಅಹರಹಃ ತಪೋಯಂತಿ ನಧರ್ಯಾಯಂತಿ ಯಾವಾಪಯಂತಿ ಚ ಅಧ್ಯಂಷ್ಟ
ಹೈತುಕೇನ ಕೆಮುಣಣಾ । ಸು. ಸೂ. ೧೪-೨.

ಸ ಶಿಂಬಾ ಚಿಕಿತ್ಸಾ ಜರ್ವಾಸಂತಾನ ವದಣಾನಾ ವಿಶೇಷೇಣ ಅನುಧಾವತ್ತೇ ಇವಂ ಶರೀರಂ ಕೇವಲಂ । ಸು. ಸೂ. ೧೪-೧೯.

ಆಹಾರ ರಸವು ಸರ್ವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವದಾದರೆ ಶಬ್ದ. ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತೆ ಜಲ ತತ್ತ್ವಗಳಿಗನುಸರಿಸಿ ಸಂಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಶಬ್ದದ ಗತಿಯು ತಿಯಾಕ್ಸ (ಅದ್ದ ವಾಗಿ) ಅಂದರೆ ಉಧಾಷ್ಟ ಮತ್ತು ಅಧಃ ಹೊರತಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಜಿತ್ ಅಂದರೆ ಅಗ್ನಿ. ಇದರ ಗತಿಯು ಮೇಲಕ್ಕೆ (ಉಧಾಷ್ಟ) ಇರುತ್ತದೆ. ಜಲ (ನೀರು) ದ ಗತಿಯು ಅಧೋಽಭಾಗಕ್ಕೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಈ ರಸವು ಹೃದಯದಿಂದ ಹೊರಟು ಉಧಾಷ್ಟ ಅಧಃ ಮತ್ತು ತಿಯಾಕ್ಸ ಈ ಮುಂರು ರಿಂತಿಯಿಂದ ಶರೀರದ ಪ್ರೋಪಣೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಶರೀರದ ಬೀಳಪಣೆಗೆ ಹಾಗೂ ಧಾರಣೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಈ ರಸವು ಮನುಷ್ಯನು ಜನ್ಮ ತಾಳಿದಂದಿನಿಂದ ಅಂದರೆ ಬಾಲ್ಯ. ತಾರುಣ್ಯ ಮತ್ತು ವಾರ್ಧಕ್ಯ ಈ ಅಪಂತೆಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಸವನೇ (ಸತತವಾಗಿ) ವ್ಯಾನವಾತದ ಸಹಾಯದಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತದೆ. ಈ ರಸದಿಂದ ಬಾಲ್ಯವಷ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳ ಘಟಕೆಗಳ ಸಂಚಯ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ತಪ್ರಣಾಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ತಾರುಣ್ಯ (ಪಾರ್ಯ) ದಲ್ಲಿ ಶರೀರದ ಬೀಳಪಣೆಗೆ ಹೊಂದುವದದ ಕ್ಷಾಗಿ ವರ್ಧನ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ವಾರ್ಧಕ್ಯದಲ್ಲಿ ಶರೀರದ ಘಟಕಗಳು ಸದೆಯುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಶರೀರದ ಬಲ ಕಾರ್ಯವಾದಕ್ಷಾಗಿ ಧಾರಣ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಆಹಾರ ರಸದಿಂದ ಪ್ರೋಪಣೆ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ರಸವು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಅಪಂತೆಗಳಲ್ಲಿ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ದೇಶ, ಕಾಲ, ವಯಸ್ಸು, ಸತ್ಯ ಮತ್ತು ಸಾತ್ಯಾತ್ಮಕಾರ ಇವುಗಳಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ದಿನದಲ್ಲಿ ಬೀಳಿಗಳಿಗಿಂತಾಗಿ, ಮಧ್ಯಾನ್ನ ಮತ್ತು ಸಾಯಂಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದೇ ಮನುಷ್ಯನಲ್ಲಿ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಬೀಳಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟಕಾರಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮಧ್ಯಾನ್ನಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಪಾಂಕಾಂಶಗಳು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಪಿತ್ತದ ಅಂಶವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಾಯಂಕಾಲಕ್ಕೆ ಈ ರಸವು ಧಾರ್ಯ ಗಳ ಪ್ರೋಪಣೆ ಮಾಡಿ ದ್ವೀಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ ವಾತದೋಷದ ಅಧಿಕ್ಯ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಕಾಲಕ್ಕುನುಸರಿಸಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯಾದದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಪಂತ ಮತ್ತುವಿನಲ್ಲಿ ರಸದಲ್ಲಿ ಆಗುವ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಆ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯ ಆಹಾರ ರಸಕ್ಕುನುಸರಿಸಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಚಳಿಗಾಲದಲ್ಲಿಯ ಬದಲಾವಣೆ ಹಾಗೂ ಮಳೆಗಾಲದಲ್ಲಿಯ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಆಯಾ ಮತ್ತುಗಳಲ್ಲಿಯ ಆಹಾರದ ಮೇಲೆ ಅವ ಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಆಹಾರ ರಸದಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮರಿಂತಿಯಿಂದ ಬೀಳ ಉಂಟಾದರೂ ಸ್ವೀಕಾರ ಕಾರ್ಯ, ಪ್ರೀಣ ಕಾರ್ಯ ಮುಂತಾದವ್ಯಾಪ್ತಿ ರ ದಿಂದ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ.

ಇಂಥ ರಸವು ಸೌಮ್ಯ (ಅಪ್ಯ) ಗುಣವುಳ್ಳದ್ದು ಅಥವಾ ಶೈಜಸ (ಆಗ್ನೇಯ ಗುಣವುಳ್ಳದ್ದು) ಎಂದು ಪ್ರತ್ಯೇ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅವಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ- ರಸವು ದ್ರವಾನು ಸಾರಿ ಸ್ವೀಹನ, ಜೀವನ, ಪ್ರೀಣನ, ತಪ್ರಣಾ, ಧಾರಣಾದಿ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದ ಇದು ಸೌಮ್ಯಗುಣವುಳ್ಳದ್ದೆಯು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ತಸ್ಮಿನ್ ಸರ್ವಶರೀರಾವಯವ ಡೋಷಧಾತು ಮಲಾನುಸಾರಿಣಿ ರಸಚಿಜ್ಞಾಸಾ, ಕವಣಯಂ ಸೌಮ್ಯಸ್ತೇಜಸಃ ಇತಿ ಅತ್ಯ ಉಚ್ಚತ್ವ ಸಖಿಲು ದ್ವಾನಾನುಸಾರೀ ಸ್ವೀಹನ, ಪ್ರೀಣನ, ತಪ್ರಣಾ, ಧಾರಣಾಭಿಭಿವಿಶೇಷ್ಯಃ ಸೌಮ್ಯ ಇತಿ ಅವಗಣಯತ್ತೇ | ಸು. ಸೂ. ೧೪-ಇ.

ತತ್ತ್ವತ್ತೇಷಾಂ ಧಾತೂನಾಮನ್ಸಾನ ರಸಃ ಪ್ರೀಣಯಿತಾ |

ರಸಜಂ ಪ್ರರುಷಂ ವಿದಾದ್ರೇಸಂ ರಕ್ಷೇತ್ ಪ್ರಯತ್ನತಃ |

ಅನ್ನಾತ್ ಪಾನಾಜ್ಞವಂತಿನಾನಾಚಾರಾಚಾಜ್ಞ ಪ್ಯತಂದ್ರಿತಃ |

ರಸರಕ್ತಾದಿ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಪ್ರೀಣನ ವಾಡಿತ ಕಾರ್ಯವು ಅನ್ನಪಾನ ರಸದಿಂದ ಅಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರರುಷನ (ವಾನವನ) ಎಲ್ಲ ಶರೀರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯಾ ಆಹಾರ ರಸದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವದರಿಂದ ರಸಜಂ ಪ್ರರುಷಂ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಏಲ್ಲ ರೀತಿಯಿಂದ ಆಹಾರರಸವು ವಿಧಿವಿಹಿತ ಆಚಾರದಿಂದ ಸರಿಯಾಗಿರುವದಕ್ಕಾಗಿ ಯಂತ್ರಿಸಬೇಕು.

ರಸದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು. ಪ್ರೋಷ್ಟ ಮತ್ತು ಪ್ರೋಷಕ ಎಂಬವು ಅಥವಾ ಪ್ರೋಷಕ ಮತ್ತು ಸ್ಥಾಯಿ ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧಾನ. ಪ್ರೋಷಕ ರಸವೇ ಆಹಾರ ರಸವು. ಪ್ರೋಷ್ಟ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾಯಿ ರಸವು ಸಪ್ತಧಾತುಗಳಲ್ಲಿಯ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಇವರಡೂವಿಧ ರಸದ ಸ್ಥಾನವು ಒಂದೇ ಆಗಿದ್ದರೂ ಹಾಗೂ ಇವರಡೂ ಸರ್ವಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದರೂ ಕಾರ್ಯವು ಭಿನ್ನವಾಗಿದೆ. ಪ್ರೋಷ್ಟರಸವು ಪ್ರೋಷಕ ರಸದಿಂದ ಪೊರ್ಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಪ್ರೋಷಕ ರಸವು ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಹಾಗೂ ಇಂದಿರಿಯಗಳಿಗೆ ಪೋರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ.

ಆಹಾರ ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ಅದು ಅಂತರ್ದಿಂದ ಹೃದಯದ ಕಡೆಗೆ ಸಮಾನ ವಾತದಿಂದ ಒಯ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶುದ್ಧ ಆಹಾರ ರಸವಿದ್ದು ಹೃದಯ ದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಆದರಲ್ಲಿ ಮತ್ತೇ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಧಾತುಗಳು ಹಾಗೂ ಮಲಗಳು ಕೂಡಿದ್ದ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಧಾತುಗಳ ಪ್ರೋಷಣೆ.

ಆಹಾರ ರಸದಿಂದ ಧಾತುಪ್ರೋಷಣ ಕ್ರಮ ಹೇಗಾಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಇ ರೀತಿಯಿಂದ ವಿವರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ೧) ದಧಿಕ್ಕೀರ ನ್ಯಾಯ, ೨) ಕೇದಾರಕುಲಾತ್ ನ್ಯಾಯ, ೩) ಖಿಲೇಕಪ್ರೋತ ನ್ಯಾಯ.

೧) ಮೊದಲನೇ ಪಕ್ಷ- ದಧಿಕ್ಕೀರ ನ್ಯಾಯ :— ಹಾಲನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿ ವಚ್ಚ ಪದರಿಂದ ಎಲ್ಲವೂ ಮೊಸರು ಆಗಬ್ಬತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ಕಡೆದು ಹಂಜಿಗೆ ಹಾಗೂ ಬೆಣ್ಣ ತಯಾರಿಸುವದು, ಆದರಿಂದ ತಾಪ್ಯ, (ಫ್ರೂಟ್) ಫ್ರೂತದಿಂದ ಫ್ರೂತಮಂದ ಹೇಗೆ ತಯಾರಿಸುತ್ತಾರೋ ಅದೇ ರೀತಿ ಆಹಾರ ರಸದಿಂದ ರಸಧಾತು. ರಸದಿಂದ ರಕ್ತಧಾತು ಆ ಮೇಲೆ ವಾಂಸ. ಮೇದ, ಅಸ್ಥಿ. ವಂಜಾಜ್, ಶುಕ್ರ ಮತ್ತು ಓಜ ಇವುಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

೨) ಎರಡನೇ ಪಕ್ಷ- ಕೇದಾರ ಕುಲಾನ್ಯಾಯ— ತೋಟದಲ್ಲಿ ಬೆಳಿಗಳಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸುವ (ಉಣಿಸುವ) ಹಾಗೆ ಕ್ರಮದಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಮಾಡಿಗೆ ನೀರು ಹಾಯಿಸುವ ಹಾಗೆ ಆಹಾರ ರಸವು ಸರ್ವದೇಹ ಸಂಚರಿಸುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೊದಲು ಕೆಲವು ಅಂಶದಿಂದ (ರಸಧಾತುವಿಗೆ ಬೇಕಾಗುವ) ರಸಧಾತುವಿನ ಪೋಷಣ ವಾಡುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ರಕ್ತದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ರಕ್ತಧಾತುವಿನ ಪೋಷಣ ವಾಡುವದು. ಈಗೆ ಕ್ರಮದಿಂದ ಹೋಷಣೆಯಾಗಬ್ಬಿರುವದರಿಂದ ರಸಾದ್ರಕ್ತಂ ತತೋ ವಾಂಸಂ ವಾಂಸಾನ್ಯೇದಸ್ತತೋಽಸ್ಥಿಜಕ |

ಅಸೋಽಣುಜಾಜಿ ತತಃ ಶುಕ್ರಂ ಶುಕ್ರಾಧ್ಯಭಃಃ ಪ್ರಸಾದಜಃ ||
ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಆಹಾರ ರಸವು ಧಾತು ಮೋಷಣ ವಾಡುವ ಕಾಲವನ್ನು ಸಹ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ರಸವು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಮಾರು ಸಾವಿರದಾ ಹದಿನ್ಯೇದುಕಲಾ ಕಾಲದ ವರೆಗೆ ನಿಂತು ಆ ಮೇಲೆ ಕೊನೆಗೆ ಅಂದರೆ ೧೮೦೦ ಕೆಲಾ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶುಕ್ರವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಸಖಿಲು ಶ್ರೀಣಿ, ಶ್ರೀಣಿಕಲಾ ಸಹಸ್ರಾಣಿ ಪಂಚದತ್ತ ಚ ಕಲಾ ಪಿಕ್ಕೆ ಕಸ್ತಿನ ಧಾತ್ರಾ ಅವತಿಷ್ಠತ್ತದೆ | ನಿಂಂ ವಾಸೇನ ರಸಃಶುಕ್ರಭವತಿ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ಜಕ ಆರ್ಥವನ್ವಾ |

೩) ಮೂರನೇ ಪಕ್ಷ- ಅಂದರೆ ಖಿಲೇಕಪ್ರೋತ ನ್ಯಾಯ— ಖಿಣದಲ್ಲಿಯ ಧಾನ್ಯದ ಕಣಗಳನ್ನು ಹಕ್ಕಿಗಳು ಹೇಗೆ ಒಯ್ಯಿತ್ತುವೆಯೋ ಹಾಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಮೀಪದ ಹಕ್ಕಿಗಳು ತಮ್ಮ ಗೂಡುಗಳಿಗೆ ಬೇಗನೇ ಖಿಣದಲ್ಲಿಯ ಕಾಳುಗಳನ್ನು ಒಯ್ಯಿತ್ತುವೆ. ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಹಕ್ಕಿಗಳು ತಮ್ಮ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ತಡವಾಡಿ ಒಯ್ಯಿತ್ತುವೆ. ಅದಕ್ಕಂತಲೂ ದೂರದಲ್ಲಿರುವ ಹಕ್ಕಿಗಳಿಗೆ ಒಹಳ ಕಾಲ ಹತ್ತುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿ ಅನ್ನರಸವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಅವುಗಳ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಆಪೂ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಪೋರ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ರಸ ರಕ್ತಾದಿ ಧಾತುಗಳ ಸೋರ್ತಸ್ಯಾಗಳು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಾಗಾತ್ಮಾ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸಮೀಪದಲ್ಲಿರುವ ಧಾತು ಸೂಧಾಲವಾಗಿ ರುವ ಸೋರ್ತಸ್ಯಾಗಳಿಂದ ಮೊದಲು ರಸಧಾತು ಆ ಮೇಲೆ ಆದಕ್ಕಂತಲೂ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ವಾಗಿರುವ ಸೋರ್ತಸ್ಯಾಗಳಿಂದ ರಕ್ತಧಾತು ಹೀಗೆ ಕ್ರಮದಿಂದ ಅಂದರೆ ದೂರದಲ್ಲಿ ರುವ ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸೋರ್ತಸ್ಯಾಗಳಿಂದ ಶುಕ್ರಧಾತುವಿನ ವರೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ.

ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಬಹಳ ಕಾಲ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮೂರು ನ್ಯಾಯಗಳಲ್ಲಿ ದಧಿಕ್ಕೇರನ್ಯಾಯ ಮತ್ತು ಕೇದಾರ ಕುಲ್ಯಾನ್ಯಾಯ ಇವರಡು ಸಮ್ಮತ ವಾಗಿದ್ದರೂ ಬಹಳ ವಿದ್ವಾಂಸರು ಕೇದಾರ ಕುಲ್ಯಾನ್ಯಾಯದ ಪಕ್ಷವನ್ನೇ ಅನುಸರಿಸುತ್ತಾರೆ.

ರಸ್ಥಾತು

ರಸ್ಥಾತುವಿನ ನಿರುಕ್ತಿ— ರಸರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಥಾತು ಅಂದರೆ ದೃವರೂಪ ದಲ್ಲಿರುವ ಥಾತು. ಇದರಲ್ಲಿ ರಸರಕ್ತಗಳು ಸವಾವೇಶಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ದ್ರವ ಇರುವದ ರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಗತಿ ಇರುತ್ತದೆ. ರಸ ಅಂದರೆ ಗತಿಯುಳ್ಳದ್ದು ಎಂಬಫೆ. ಇದು ಒಂದೇ ಸವನೇ ಸರ್ವತರಿಂದ ಸಂಚರಿಸುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ರಸ ಅನ್ನು ತ್ವರಿತ.

ತತ್ತ್ವ “ರಸ”ಗೆ ಥಾತು ಅಥವಾ ಅಂದರೆ ಗಳ್ಳಿ ತೀರ್ಥ ಶೋಽರಸಃ ।

ಸು. ಸೂ. ೧೩-೧೪

ರಸಾಖ್ಯಾಂಥಾತು: ಕಂಬಾ ರಸತೀತಿ ರಸೋಽದ್ರವಥಾತುರುಜ್ಞತೀ ತೀನ ರುಧಿರಾದೀ ನಾವನಿ ದ್ರವಾಣಾಂ ಗ್ರಹಣಂ ಭವತಿ । ಚ. ಚಿ. ೧೫-೧೬

ರಸವಹ ಸೋತಸ್ಯಾಗಳು— ರಸವಹ ಸೋತಸ್ಯಾಗಳ ಸ್ಥಾನವು ಹೈದರಾಯ ಮತ್ತು ದತ್ತ ಧರ್ಮನಿಗಳು. ರಸವಹಾನಾಂ ಸೋತಸಾಂ ಹೈದರಾಯ ಮೂಲಂ ದಶ ಧರ್ಮಸ್ಥಳಾಂ । ಆ. ಸ. ಶಾ. ೬-೧೯.

ರಸಥಾತುವಿನ ಭೇದ— ರಸಥಾತು ಎರಡು ವಿಧ. ಪೋಷ್ಯ ಮತ್ತು ಪೋಷಕ, ಅಥವಾ ಸ್ಥಾಯಿ ಮತ್ತು ಪೋಷಕ. ಪೋಷಕ ರಸ ಇದು ಆಹಾರ ರಸ. ಇದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವ ಎಲ್ಲ ಥಾತುಗಳು ಪೋಷಿತ್ವದ್ದುತ್ತವೆ. ಪೋಷಕ ರಸವ ಸ್ಥಾಯಿ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಪೋಷಕ ರಸವು ಪೋಷ್ಯ ರಸವಹ ಸೋತಸ್ಯಾಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದ ಹೀಗೆ ಅಲ್ಲಿಯ ರಸಥಾತ್ಮಕಿಯಿಂದ ಪಚನವಾದ ಹೀಗೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾಯಿ ರಸಥಾತುವಿನ ರೂಪ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸಾರ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ವಾಲ ಎಂಬ ಮೂರು ವಿಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಾರಭಾಗವು ಸ್ಥಾಯಿ ರಸವಾಗ ತ್ವರಿತ. ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗವು ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಮಲಭಾಗದಿಂದ ಕಷ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಸ್ಥಾತುವಿನ ಸ್ವರೂಪ

ಸತ್ಯ ದ್ರವಃ ಸಿತಃ ಶೀತಃ ಸ್ಥಾದುಃ ಸ್ವಿಗ್ರಹಿತೋ ಲೋ ಭವೇತ್ । ಭಾ.ಪ್ರ.
 ರಸವು ದ್ರವ, ಶ್ವೇತ, ಶೀತ, ಮಧುರ ಮತ್ತು ಚಲ ಗುಣದಿಂದ ತ್ವರಿತ. ರಸವು ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಗತಿಯುಳ್ಳದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿಯ ಚಲಗುಣದಿಂದಲೇ ಗತಿಯುಳ್ಳದ್ದಿರುತ್ತದೆ.

ರಸಥಾತುವಿನ ಉಪಘಾತುಗಳು

- ೧) ರಸಾತ್ರಸ್ತನ್ ತತ್ತೋರಕ್ತಂ । ಚ. ಚಿ. ೧೫-೧೬.
- ೨) ರಸಾದೇವ ಸ್ತ್ರೀಯಾ ರಕ್ತಂ ರಜಃ ಸಂಜ್ಞಃ ಪ್ರವರ್ತತೆ
- ೩) ನಾಸಿ ನಾಸಿ ರಜಃ ಸ್ತ್ರೀಣಾಂ ರಸಜಂ ಸ್ವರ್ವತ್ತಿತ್ರಹಂ ।
ಆ. ಹೃ. ಶಾ. ೧-೨

ಸ್ತ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ—

ರಸಪ್ರಸಾದೋ ನಂಧರಃ ಪಕ್ಷಾಹಾರ ನಿನಿತ್ತಜಃ ।
ಕೃತ್ಯಾದೇಹಾತ್ರಸ್ತನೌ ಪಾಪ್ತಃ ಸ್ತನ್ಯಮಿತ್ಯಭಿಧೀಯತೆ ।

ಸು. ಶಾ. ೧೦-೧೮

ಸ್ತನ್ಯಾದು ಆಹಾರ ಪಕ್ಷವಾದ ಹೀಗೆ ಉತ್ಪನ್ನವಾದ ರಸವು. ಸರ್ವಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ಹಾಡಿ ಸ್ತನದಲ್ಲಿ ಬಂದು ಅಲ್ಲಿರುವ ರಸಥಾತ್ಮಕಿಗ್ಗಿಯಿಂದ ಪಚನವಾದ ಹೀಗೆ ರಸರಕ್ತರಾಪ ಹಾಗೂ ಮಧುರಸವ್ಯಾಪಕಕ್ಕೆ ಸ್ತನ್ಯಾದುತ್ತವೆ. ಈ ಉಪಥಾತು ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರ ವ್ಯಕ್ತಕಾಲ ಅಂದರೆ ಪ್ರಸೂತಿ ನಂತರ. ಇದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಗಭ್ರಧಾರಣೆ ಆದಾಗಿನಿಂದ ಸದೆದರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸೂತಿ ಆದ ಹೀಗೆ ವಾತ್ಪಲ್ಯದಿಂದ ಪ್ರೇರಣ ಸಿಕ್ಕು ದಾಗ್ಧವಹ ನಲಿಕೆಗಳಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದು ಬಾಲಕನ ಪ್ರೋಫೆಣೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಧನುಣಿನಾಂ ಹೃಧಿಸಾಽನಾಂ ನಿನ್ವತತ್ವಾದನಂತರಂ ।

ಜತೋರಾತ್ರಾತ್ರಿ ರಾತ್ರಾದಾಸ್ತ್ರಿಣಾಂ ಸ್ತನ್ ಪ್ರವರ್ತತೆ ॥

ಆಹಾರ ರಸ ಯೋನಿತಾಂ ಪಿನಂ ಸ್ತನ್ ನುಸಿಸ್ತೀಯಾಃ ।

ತದೇವಾಪತ್ಯ ಸಂಸ್ತಾರಾತ್ರ ದರ್ಶನಾತ್ರ ಸ್ತರಣಾದಸಿ ॥

ಗ್ರಹಣಾಜ್ಞ ಶರೀರಸ್ತ ಶುಕ್ರವರ್ತ ಸಂಪ್ರವರ್ತತೆ ।

ಸ್ವೇಹೋ ನಿರಂತರಸ್ತೇತ್ರ ಪ್ರಸನೆ ಹೇಠಿರಜ್ಞತೆ ॥

ಸು. ನಿ. ೧೦-೧೦-೧೧

ಸ್ತನ್ಯಾದ ಆಹಾರ ರಸದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದ್ದು ಅಪಕ್ತದ ಸ್ವಶರೀರದಿಂದ ದರ್ಶನದಿಂದ ಅವುಗಳ ಸ್ವರಣದಿಂದ ಮತ್ತು ಅವುಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ ಸ್ತನ್ಯಾದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರವೃತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣ ಅಂದರೆ ತಾಯಿಯಲ್ಲಿರುವ ವಾತ್ಪ್ರೇಮಾವೇ ಇರುತ್ತದೆ.

ಶೆದ್ದ ಸ್ತನ್ಯಾದ ಲಕ್ಷಣಗಳು— ಯತ್ರಾಷ್ಟೀರಮುದಕೆ ಷ್ಟಿಪ್ತಮೇಕೇ ಭವತಿ ಪಾಂಡುರಂ ।

ಮಧುರಂ ಚಾವಿನಣಾಂಚ ಪ್ರಸನ್ನಂ ತದ್ವಿನಿದಿಕ್ತೇತ್ । ಸು. ನಿ. ೧೦-೨೫

ಸ್ತನ್ಯಾದ ಪಾಂಡುವಣಾದ್ಯ (ವಣ ಏರಹಿತ) ಮಧುರ ರಸವ್ಯಾಪಕದ್ದು ಹಾಗೂ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ತಕ್ಷಣವೇ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವಂಥದ್ದು ಇರಬೇಕು.

ಆರ್ಥಿಕ ರಸಧಾತುಗೋಳಿ ಉಪಧಾತು.

ಆರ್ಥಿಕವು ರಸಧಾತುವಿನ ಉಪಧಾತು ಶ್ರೀ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ರಸಧಾತುವು ಸರ್ವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗಭಾರಕಯಿದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗಭಾರಕಯಿದಲ್ಲಿ ಗಭರದ ಪ್ರೋಫೆನ್ ಅಗುವದಕ್ಕಾಗಿ ಅಲ್ಲ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಂಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸಂಚಯವಾದ ಮೇಲೆ ಗಭರಧಾರಣೆಯಾದರೆ ಅದರ ಪೋಷನೆ ವಾಡುತ್ತದೆ. ಗಭರಧಾರಣೆಯಾಗಿದ್ದರೆ ಆ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ ಅಗ್ನಿಯ ಅದರ ರೂಪಾಂತರವನ್ನು ಆರ್ಥಿಕವಾಪದಲ್ಲಿ ವಾಡುತ್ತದೆ.

ಉತ್ಪತ್ತಿ ಕಾಲ ಮತ್ತು ಕ್ಷಯಕಾಲ

ತದ್ವಾರಾದ್ವಾದಶಾತ್ರ ಕಾಲೆ ನರ್ತನಾನ ಮನ್ಸುಕ್ ಪ್ರಾನಃ ।
ಜರಾ ಪಕ್ಷ ಶರೀರಾಳಾಂ ಯಾತಿ ಹಂಚಾಶತ್ತಃ ಕ್ಷಯಂ ॥

ಸು. ಶಾ. ೩-೧೦

ಶರೀರವು ಏಷಿನಿಂದ ಪ್ರಕ್ರಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಾಕೃತಾಪಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಶರೀರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಯ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಷಾಸ ಸ್ವಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಸಾದೇನ ಸ್ತೋಯಾ ರಕ್ತಂ ರಜಃ ಸಂಜ್ಞಂ ಪ್ರವರ್ತತಃ ।
ತದ್ವಾರಾದ್ವಾದಶಾ ದೂಷಣ್ಣಂ ಯಾತಿ ಹಂಚಾಶತ್ತಃ ಕ್ಷಯಂ ॥

ರಸಧಾತುವಿನಿಂದ ಗಭಾರಕಯಿದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ರಕ್ತಕ್ಕೆ ರಜಃ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ. ಇದರ ಕಾಲವು ಶ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವ ಲಕ್ಷಣವಾಗಿದೆ. ಗಭರಧಾರಣೆಗೆ ಶ್ರೀಯರು ಯೋಗ್ಯರಾಗಿದ್ದಾರೆಂದು ಅನ್ವಯಿಸುತ್ತಾರೆ.

ವಾಸೇನೋಪಚಿತಂ ಕಾಲೆ ಧನುನಿಭ್ರಾಂ ತದಾತ್ಮವಂ ।
ಕುಣಂ ಕೃಷ್ಣಂ ವಿಷಣ್ಣಂ ವಾಯುಯೋಽಂಧಿ ಮುಖಂ ನಯೀತರಃ ॥

ಸು. ಶಾ. ೩-೧೦

ಆರ್ಥಿಕ ರಕ್ತದ ಬಣ್ಣವು ನಸುಗೆಂಪು ಇರುತ್ತದೆ. ವಿವಣ ಅಂದರೆ ಈ ಸ್ವಾರವದ ರಕ್ತವು ಬಟ್ಟಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವದಿಲ್ಲ.

ಧಾತು ಮತ್ತು ಉಪಧಾತುಗಳಲ್ಲಿಯ ಭೀದ— ಇವರಂತಹ ಶರೀರ ಧಾರಣೆಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿರುವ ಘಟಕಗಳು. ಧಾತುಗಳು ಶರೀರದ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಸಹಾಯ ವಾಡಿ ಪರಧಾತು ಪೋಷನೆ ವಾಡುತ್ತವೆ. ಇದನ್ನು ಈ ವೊದಲು ವಿವರಿಸಿದೆ. ಉಪಧಾತುಗಳು ಶರೀರ ಧಾರಣೆಗೆ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದ್ದು ಅದರಿಂದ ಚುಂದಿನ ಧಾತುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗದೆ ಅದರ ಕಾರ್ಯವು ಅಲ್ಲಿಯೇ ನಿಂತುಹೋಗುತ್ತದೆ.

ಸಿರಾಸ್ಯಾ ಯುರಜಸ್ತನ್ ತಪ್ಸಿಂಗತಿ ವಿವಜಿತಃ ।
ಧಾತುಭ್ಯ ಶೋಽಪಜಾಯಂತೆ ತಸ್ಯಾತ್ಮೇ ಉಪಧಾತವಃ ॥

ಚ. ಚಿ. ೧೫-೧೬

ರಸಧಾತುವಿನ ವಾಸ— ಪ್ರತಿನಿತ್ಯ ಶರೀರ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ರಸಧಾತುವಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಆಹಾರ ರಸದಿಂದ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಜೀವನ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ರಸಧಾತುವಿನ ಪ್ರಮಾಣವು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ಥಾಯಿ, ರಸ ಅನ್ನಾತ್ಮಾರೆ. ಇವರೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಪ್ರಾಕೃತ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಒಂಭತ್ತು ಅಂಜಲಿ ಇರಬೇಕು. -

ರಸಕ್ಷಯು

ರಸದಲ್ಲಿ ರಸಧಾತುವಿನ ವಾಸವು ಕಡಿಮೆ ಆಗಿದ್ದರೆ ಆ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಪೋಷಿಸಲ್ಪಡುವ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ ಆ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ರಸಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಶ್ರೀಣಿತೆ ಬಂದು ಅವ್ಯಾಗಳ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಾಣಲೊಡಗುತ್ತವೆ.

ರಸೇರಿಷ್ಟೇ ಶ್ರವಂ ಶೋಷೇಽಗಾಣಿಃ ಶಬ್ದಾ ಸಹಿಷ್ಣು ತಾ ।

ಆ. ದ್ವಾ. ಶಾ. ೧೦-೧೬

ರಸಕ್ಷಯೆ ಹೃತೀಡಾ ಕಂಪತೂನ್ ತಾಸ್ತ್ರಿಷ್ಣಾ ಜೆ । ಸು. ಶಾ. ೧೫-೬
ಫುಟ್ಟಿ ಸಹಿತೆ ಶಬ್ದಂ ನೋಽಚಿ ದ್ರವಣತಿ ಶೋಲಿ ತೆ ।
ಹೃದಯಂ ತಾನ್ಯಂ ಸ್ವಲ್ಪಿಷ್ಣಾ ಪಿ ರಸಕ್ಷಯೆ ॥

ಚ. ಶಾ. ೧೬-೧೭

ರಸಾಣಿವಾಗುವದರಿಂದ ರಸದಲ್ಲಿಯ ಶ್ವಿಗ್ರಹಣಣ ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದರ ಪರಿಣಾಮ ತ್ವಾಚೀಯ ಮೇಲೆ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ತ್ವಾಚಿಗೆ ರೂಕ್ಷತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಶ್ರವಂ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ರಸದ ಪುರೈಕೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು ಸರಿಯಾಗಿ ಪೂರ್ವೆಕೆ ಆಗಿದ್ದರಿಂದ ಧಾತು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಾಗುವದಿಲ್ಲ, ಇದರ ಪರಿಣಾಮವಿಂದ ಶ್ರಮ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಲ್ಪ ಆಯಾಸವಾದರೂ ಶ್ರಮವಾಗುತ್ತದೆ. ರಸವು ಶೀತ, ಶ್ವಿಗ್ರಹಣಣ ಮುದು ಗುಣದಿರುವದರಿಂದ ರಸ ಕ್ಷಯದಲ್ಲಿ ಈ ಆಪ್ಯಗಳಿಗೆ ಕಡಿಮೆ ಆಗುವದರಿಂದ ಶೋಷ ಅಥವಾ ತ್ವಾಣ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ರಸವು ಶ್ವಿಣಿವಾಗುವದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಶ್ವಿಣಿನ ಕಾರ್ಯವು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಅದರಿಂದ ಶಬ್ದಾ ಸಹಿಷ್ಣು ತ್ವ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ದೊಡ್ಡ ಸಷ್ಟು ಅಥವಾ ಕರ್ಕತ ಶಬ್ದಗಳಿಂದ ಸಹನ ಶೀಲತೆ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಹೃದಯವು ರಸಧಾತುವಿನ (ಪೋಷ್ಯ ಮತ್ತು ಪೋರ್ಕ) ಸ್ಥಾನ ಇರುತ್ತದೆ. ರಸಾಣಿಯಲ್ಲಿ ಹೃದಯವು ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಹೃದಯದ ಸುತ್ತ ಮುತ್ತಲಿನ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಹೃದಯದ್ವರ ಹೃದಯದ

ಬಡತ) ಹೆಚ್ಚಾಗುತ್ತದೆ. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಮತ್ತು ಹೃದಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಶೂಲ (ವೇದನೆ) ವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಸವ್ಯಾಧಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು— ರಸೋಽಪಿಶ್ಲೇಷ್ಯವರ್ತ | ಅ.ಹೃ.ಸೂ. ರಸವ್ಯಾಧಿ ಆದರೆ ಕಫವ್ಯಾಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಜಡತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ರಸ ಮತ್ತು ಕಫದೋಷಗಳು ಅಶ್ರಯಾಶ್ರಯಿ ಭಾವದಿಂದರುತ್ತವೆ.

ರಸೋಽಪಿ ವೃದ್ಧಿ ಹೃದಯೋತ್ಸ್ಥಾರ್ಥಂ ಪ್ರಸೇಕಂ ಚಾಪಾದಯತಿ | ಹೃದಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ರಸವ್ಯಾಧಿಯ ಹೆಚ್ಚಾಗುವದರಿಂದ ಅದನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕುವದ ಕಾಗಿ ಆಹಾರ ರಸದಿಂದ ರಸಧಾತುವು ನಿಮಾಂವಾಗಬಾರದೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಉತ್ಸ್ಥಾತವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಸೇಕ, ಆರೋಜಕ, ಆಸ್ತಿನೈರಸ್ತೀ, ಹೃಲ್ಲಾಸ, ಸ್ಮೃತೋರೋಧ, ಸ್ವಾದು ದ್ವೇಷಾಂಗನುದಾಭಿರನ್ಯಾಶ ಶ್ಲೇಷ್ಮಾನಿಕಾರ ಸ್ವಾಯಿಃ: ರಸಃ |

ಬಾಲಿಗೆ ನೀರು ಬಿಡುವದು, ಅರುಂಟ ಮುಖವಿರಸತಾ, ಮುಳಿಮಳಿಸಿಸಿದು ಸ್ಮೃತಸ್ವಗಳ ಅವರೋಧ, ಮಧುರ ರಸದ ದ್ವೇಷ, ಮೈಹೋಡತೆ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಕಫದೋಷದ ವಿಕಾರಗಳಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ರಸವ್ಯಾಧಿ ಆಗುವದರಿಂದ, ಅದು ಸ್ಮಾಲವಾಗಿ ಉಳಿಯುವದರಿಂದ ಮುಂದಿನ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸ್ಮೃತಸ್ವಗಳ ಅವರೋಧ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ರಸವ್ಯಾಧಾಂಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಂಗಮರ್ದ ಈ ಲಕ್ಷಣ ಪುಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಉಪಧಾತುಗಳಾಗಿರುವ ಸ್ತೋನ್ಯ ಮತ್ತು ಆರ್ಥವಗಳ ವ್ಯಾಧಿ ಕ್ಷಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು

ಆರ್ಥವ ವ್ಯಾಧಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು— ಅಂಗಮರ್ದಮಾತಿ ಪ್ರಪೃತ್ಯಿಂ ದೌಗ್ರಂ— ಧ್ಯಂಚ | ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ಆರ್ಥವ ಸ್ವಾವವಾಗುವದು. ಆದಕ್ಕೆ ದುವಾಂಸನೆ ಇರುವದು. ಮೈಹೋಡತೆ ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ರಸವ್ಯಾಧಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಆರ್ಥವವು ರಸಧಾತುವಿನ ಉಪಧಾತು ಇರುವದರಿಂದ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಆರ್ಥವ ವ್ಯಾಧಿಯಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀಜಾರ್ಥವದ ಲಕ್ಷಣಗಳು— ಯಂಘೋಽಜಿತಕಾಲಾದಶನ ಮಲ್ಲಿಕಾ ನಾ ಯೋಽನೀವೇದನಾಜ |

ಸರಿಯಾದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಪ್ರತಿಮಾಸಕ್ಕೆ ಆರ್ಥವ ದಶನವಾಗದೆ ಅನಿಯ ಏಂತನದಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆಧವಾ ಪ್ರಮಾಣ ಅಲ್ಪಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಯೋನಿ ಯಲ್ಲಿ ಪೇದನೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಯೋನಿ ಶೆಳ್ಳದಿಂದ ಗಭಾರಣೆ ಎಂಬಧರ್ವವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ತೋನ್ಯ ಪ್ರಯಂದ ಲಕ್ಷಣಗಳು— ಸ್ತೋನ್ಯ ಪ್ರಯಂದ ಸ್ತನಯೋವಾಳ್ಳಾನೆತ್ತಾ ಸ್ತನಾಸಂಭವವಃ ಅಲ್ಪತಾವಾ |

ಸ್ತನ್ಯವು ಪ್ರೀರಾವಾಗಿದ್ದರೆ ಸ್ತನಗಳು ವಾಸಾನವಾಗುತ್ತವೆ. ಸ್ತನ್ಯವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಅಧವಾ ಅಲ್ಪ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ತನ್ಯ ಪ್ರಯಂದ ಲಕ್ಷಣಗಳು-ಸ್ತನಯೋಽಃ ಆಧಿನತ್ಯಂ ಮುಹಂ- ಮುಹಂಹಂಕ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ತೋದಂಜಃ |

ಸ್ತನಗಳು ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಉನ್ನತ ಕಾಣಾತ್ತವೆ. (ಆಕಾರವು ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಕಾಣಾತ್ತದೆ.) ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಸ್ತನ್ಯದ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಆದರಲ್ಲಿ ವೇದನೆಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

-೩-೩-

ರಕ್ತಧಾತು

ಉತ್ಪತ್ತಿ— ಸೆಬಲು ಆಷ್ಟ್ಯೋರಸಃ ಯಂಕೃತ್ರಾಷ್ಟೀಹಾನೌಪಾಷ್ಟ್ಯರಾಗ ಮುಹ್ಯತಿ | ಸು. ಸೂ. ೧೪-೧.

ರಂಜತಾಸ್ತ್ರೀಜಸಾತ್ಪಾವಃ ಶರೀರಸ್ಥೇನ ದೇಹಿನಾಂ |

ಅವಾತ್ಪನಾತ್ಪಃ ಪ್ರಸನ್ನೇನ ರಕ್ತಮಿತ್ಯಾಧಿಧಿರಂತಿ | ಸು.ಸೂ. ೧೪-೫ ಅವಾಶಯಾಶ್ರಯಂ ಸಿತ್ತಂ ರಂಜಕಂ ರಸರಂಜನಾತ್ರಾ |

ಅ.ಹೃ. ಸೂ. ೧೨
ದ್ವಿತೀಯಾ ರಕ್ತಧಾತುನಾವಂ ನಾಂಸಾಭ್ಯಂತರಃ ತಸ್ಯಾಂಶೋಣಿತಂ ನಿಶೇಷತತ್ತ್ವ ಸಿರಾಸು ಯಂಕೃತ್ರಾಷ್ಟೀಹಾನೌತ್ಪಾದಿತಂ ||
ಸು.ಶಾ. ೪-೧೦

ರಕ್ತವಹ ಸ್ಮೃತಿಸ್ವನಲ್ಲಿ ರಸವ್ಯಾಧಿಯೋದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿರುವ ಧಾತ್ಪರ್ವಿ ಕಡೆ ರ್ಯಾಂದ ರಸದ ಪಚನವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಈ ರಸದಲ್ಲಿ ರಕ್ತರೂಪ ಹೊಂದಿಕ್ಕೆ ಶರಿಯಾದ ಫುಟಕಗಳು ನಿಮಾಂವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ನಿಮಾಂವಾಗಿರುವ ಫುಟಕಗಳು ಅಪ್ಯ ಗುಣದಿರುತ್ತವೆ. ಇವು ಯಂಕೃತ ಪ್ಲಿಹಾದ ಕಡೆಗೆ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಅವಕ್ಕೆ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಪರ್ಣಸಿದ್ಧಾರೆ. ರಂಜಕ ಪಿತ್ತದ ವಿನಾ ಇದಕ್ಕೆ ಬಣ್ಣ ಬರುವ ದಿಲ್ಲ. ಹೊದಲನೇ ಶ್ಲೋಕದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ಸೆಬಲು ಆಪ್ಯೋರಸಃ ಯಂಕೃತ್ರಾಷ್ಟೀಹಾನೌಪಾಷ್ಟ್ಯರಾಗ ಮುಹ್ಯತಿ ಎಂತಲೂ ಆಷಃ ಶರೀರಸ್ಥೇನ ತೇಜಸಾ ರಂಜತಾಃ ಎಂತಲೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆವಾಶಯದಲ್ಲಿರುವ ರಂಜಕ ಪಿತ್ತವು ರಸಕ್ಕೆ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ತಂದು ಕೊಡುತ್ತದೆ. ರಕ್ತ ಧಾತ್ಪರ್ವಿಯಾಂದ ಆಹಾರ ರಸವ್ಯಾಧಿಯ ಹೊಂದಿ ರಕ್ತ ಧಾತುವಿನ ಗುಣಗಳಿಳ್ಳ ಫುಟಕಗಳು ನಿಮಾಂವಾದ ಮೇಲೆ ರಂಜಕ ಪಿತ್ತದ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ತೇಜೋರಸಾನಾಂಸನೇಷಾಂ ಮನುಜಾನಾಂ ಯಂದುಜತ್ತಿತೆ |

ಪಿತ್ತೋಷ್ಟಾಃ ಸರಾಗೇಣ ರಸೋರಕ್ತತ್ವಮೃಜಂತಿ || ಚ.ಬಿ. ೧೫

ಕಿ ಪ್ರಕಾರ ನಿಮಾಣವಾದ ರಸಕ್ಕಿ ರಕ್ತಕ್ಕೆ ಬರುವದಕ್ಕಾಗಿ ಒಂದು ವಾರದ ಕಾಲ ಹತ್ತುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮುಂದಿನ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾಗುತ್ತದೆ.

ಶೈತ್ಯಿತಿ, ಕಸ್ಟೋತ, ಹಾರಿದ್ರ, ಪದ್ಮ, ಕಂಶಕ, ಅಲಕ್ತಕ, ರಸಪ್ರತಾ-
ಖೀಂ ಯಥಾಕ್ರಿನುಂದಿನ ಪರಿವರ್ತನಾತ್ಮ ವಣಿವರೀವರ್ತನವಾಹಿ-
ದ್ವಿನಾನಿ ಸಿತ್ತೊಂಷ್ಟೊಂಷ್ಟಿತ್ವನಾಪದ್ಯತೇ ।

ಮೇಲೆ ಬರದ ವಣಿವು ಕ್ರಮದಿಂದ ರಕ್ತ ನಿಮಾಣವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಶೈತ್ಯಿತ,
ಕಸ್ಟೋತ ಅಂದರೆ ಪಾರಿಪಾಳಿದ ಬಣ್ಣ, ಹಳದಿ (ಆರಿಷಣ ಬಣ್ಣ) ಕೆಮಲ, ಪಲಾಶ
ಪುಷ್ಟಿದ ಬಣ್ಣ, ಅಗ್ನಿ ಬಣ್ಣ. ಆ ಮೇಲೆ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದಲ್ಲಿ ಪರಿವರ್ತನೆ ಹೊಂದು-
ತ್ತದೆ.

ರಕ್ತಧಾತ್ಮಗ್ರಿ— ಆಹಾರ ರಸವು ಪಚನವಾಡಿ ರಕ್ತಧಾತುವಿನ ಘಟಕ
ಗಳನ್ನು ತಯಾರಿಸಿ ಸೂಕ್ತಲ ಧಾತುವನ್ನು ಪೋಷಿಸುವದು. ಸೂಕ್ತಭಾಗದಿಂದ
ಮಾಂಸಧಾತುವಿಗೆ ಬೆಕ್ಕಾಗಿರುವ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಕೊಡುವದು. ಮಾಲಭಾಗವನ್ನು
ಪಿತ್ತದಲ್ಲಿ (ಮಂಬಿತ್ತ) ರೂಪಾಂತರಿಸುವದು. ಹೀಗೆ ಮೂರು ಕಾರ್ಯಗಳು
ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ರಕ್ತಧಾತುವಿನ ಸ್ವರೂಪ—ಇಂದ್ರಗೋಪ ಪ್ರತೀಕಾಶಮನುಂಹಿತವು
ವಿವಣಂಚ ಪ್ರಕೃತಿಸ್ಥಂ ಜಾನಿಯಾತ್ । ಸು. ಸೂ. ೧೪-೨೩

ಎಂಬದ ಹುಳಿದಂತೆ (ಇವು ಮಂಬಿಗಾಲದಲ್ಲಿ ರಾತ್ರಿ ಕಾಣಿತ್ತೇವೆ) ಬಣ್ಣವ್ಯಾಢಿ. ಇದರಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬಣ್ಣಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಇದು ಬಹಳ ಫನ ಅಥವಾ ಬಹಳ ದ್ರವ
ವಾಗಿರುವದಲ್ಲ. ಇದು ಬಟ್ಟೆಗಳಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವದಲ್ಲ. ಇಂಥ ರಕ್ತವು ತುದ್ದ
ವಾದದ್ದು.

ಪದ್ಮಿಂದ್ರಗೋಪ ಹೇನಾನಿ ಶಶಲೋಹಿತ ಲೋಹಿತಂ ।

ಲೋಹಿತಂ ಪ್ರಭವಃಶುದ್ಧಂ ತನೋಸ್ತೇನೈವಚ ಸ್ಥಿತಿಃ ॥

ಅ. ಹೃ. ಸೂ. ೨೨-೨

ಕೆಂಪುಕೆಮಲ, ಇಂದ್ರಗೋಪ ಹುಳ, ಕಾಸಿದ ಬಂಗಾರ, ಕುರಿ, ಮೂಲ
ಇವುಗಳ ರಕ್ತದಂತೆ ಬಣ್ಣವ್ಯಾಢಿಯ್ದು ಇರುತ್ತದೆ. ವಾತಾದಿ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ
ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರೀತಿಯ ಬಣ್ಣದ ರಕ್ತವು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಜರಕ ಸಂಹಿತೆಯ ಸೂತ್ರಸ್ಥಾನ
ದಲ್ಲಿ ಈ ಬಣ್ಣಗಳ ಜೊತೆಗೆ ಗುಂಟಾಫಲ (ಗುಲಗಂಜಿ) ದಂತೆ ಎಂದು ಬಣ್ಣವನ್ನು
ಹೇಳಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ತತ್ತ್ವಾಂಬು ಶರೀರ ನಾಹಾರಸಾರ ಭೂತಂ ರಸಾಖೀಮನಿಕ್ಕತ ಮನಿ-
ಕ್ತತೀನ ತೀಜಸಾ ರಂಜಿತನಿಂದ್ರಗೋಪಾಕಾರಂ ಚ ಶಶಶೋಣಿತ,
ಗುಂಟಾಫಲಾಕ್ತಕ ಸೆದ್ದು ಸುವಣಿ ವಣಿಧಾತ್ರಂಚ ವಿರಚ್ಚಿನಾನಂ ಮಧುರ

ಮಿಂಷಲ್ಲವಣಂ ಸ್ವಿಗ್ರಹಿತೋಷ್ಟಂ ಗುರುಪಿತ್ತೈಕ ಜಯಕೋಪೋ-
ಪಶಮನಂ ಸೌಮಾಗ್ನೀಯಂ ಪ್ರಕೃತಾರಕ್ತಮಾಹಂಸ್ತದಾ ದೂಷ-
ದೋಷವಿನಿತಿ ಕೇಜಿತ್ । ಉಭಯಾತ್ಮಕವನ್ನೋ ತಜಿ ನಂ ವಿಧಿನೇವ-
ವಿಧಿವದಾಹಾರ ವಿಹಾರಾಭ್ಯಾಸಾದ್ವಿಶುದ್ಧಂ ಬಲವಣಂ ಸುಖಾಯುಷಾಂ
ಯೋಣಿಃ । ಅ. ಸ. ೩೬

ರಕ್ತದಲ್ಲಿಯ ಮಧುರ ರಸವು ರಕ್ತದ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿರುವ ಪಿತ್ತದ ಪ್ರಕೋಪ-
ವಾಗೋಡುವದಿಲ್ಲ. ಲವಣ ರಸವು ವಿಷ್ಯಂದಿ ಇರುವದರಿಂದ ರಕ್ತದಲ್ಲಿಯ ಎಲ್ಲ
ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ದ್ರವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಡುತ್ತದೆ.

ಆಹಾರ ರಸದಿಂದ ಸಾರಭಂತವಾಗಿರುವ ರಸ ಸಂಜ್ಞೀಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ
ಜಳಾಂಶವನ್ನು ರಂಜಕ ಪಿತ್ತವಿಂದ ರಂಜಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅದು ಇಂದ್ರಗೋಪ
(ಪರಾಕಾಲದಲ್ಲಿಯ ಹಂಳಿ) ಮೂಲದ ರಕ್ತ, ಗುಲಗಂಜಿ, ಕೆಂಪು ಕೆಮಲ, ಸುವಣಿ
ಬಣ್ಣವ್ಯಾಢಿ. ಸ್ವಿಗ್ರಹಿತೋಷ್ಟಂ ಅಲ್ಲ, ಉಷ್ಣವೂ ಅಲ್ಲ. ಇಂಥ ಗುಣವ್ಯಾಢಿಯ್ದು,
ಗುರುಗುಣ ಉಷ್ಣದ್ದು. ಪಿತ್ತದೋಷದ ಹಾಗೆಯೇ ಚಯ, ಪ್ರಕೋಪ, ಪ್ರಶಮ.
ಹೊಂದುವಂಧಾದು ದೋಷ ವಂತ್ತು ದೂಷ್ಟ ಗುಣವ್ಯಾಢಿಯ್ದು ಇದಕ್ಕೆ “ರಕ್ತ”
ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬಲ, ವಣಿಕೋಟ್ಟ ಸುಖಾರಕ
ಆಯುಷ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ರಕ್ತವು ಸಪ್ತಧಾತುಗಳಲ್ಲಿಂದ ಇರುವದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಇದು ವಾತಾದಿ
ದೋಷಗಳಿಂದ ದೂಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ದೂಷ್ಟ ಅನ್ನವರು. ಇದು ನಿಜ. ಅದರೆ
ದೋಷ ಹೇಗೆ? ಇದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ— ಪಿತ್ತದ ಕಾರ್ಯಗಳಾದ ಪಚನ, ರಂಜಿ,
ಪ್ರಭಾ (ಕಾಂತಿ) ಮೇಧಾದಿ ಗುಣಗಳು ರಕ್ತದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿಯೇ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿ
ರುವದರಿಂದ ಹಾತ್ಮತ್ತಿ ಪಿತ್ತದ ಹಾಗೆಯೇ ಚಯ, ಪ್ರಕೋಪ, ಪ್ರಶಮಗಳು ಪಿತ್ತ
ದಂತೆಯೇ ಕಂಡು ಬರುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೆ ದೋಷ ಎಂತಲೂ ಅನ್ನತಾರೆ.

ವಾತ, ಪಿತ್ತ, ಕಷ, ದೋಷಗಳ ಹಾಗೆ ರಕ್ತವೂ ದೇಹದ ಉಷ್ಣತ್ತಿ, ಸ್ಥಿತಿ,
ನಾಶಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ದೇಹಸ್ತ ರುಧಿರಂ ನೂಲಂ ರುಧಿರೀಷ್ಟೈ ಧಾರ್ಯತ್ ।

ತಸ್ಮಾದ್ಯತ್ತೀನ ಸಂರಕ್ಷ್ಯೋ ರಕ್ತಂ ಜೀವ ಇತಿ ಸ್ಥಿತಿಃ । ಸು. ಸೂ. ೧೪-೪೪
ತದ್ವಿಶುದ್ಧಂ ಹಿ ರುಧಿರಂ ಬಲವಣಿಸುಖಾಯುಷಾಂ

ಯುನಸಕ್ತಿ ಸಾರ್ಣಿನಂ ಸಾರ್ಣಿಃ ಶೋಣಿತಂ ಹೃಸುವರ್ತತೇ ॥

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣ ಇರುವ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ರಕ್ತವೂ ಇದು ಒಂದಾಗಿದೆ.

ದಕ್ಷವಾಯತ ನಾನ್ಯಾಹುಃ ಸಾರ್ಣಿಃ ನಷ್ಟಪ್ರತಿಸ್ಥಿತಃ ॥

ಶಂಖಂ ಮಹರ್ತ್ರಯಂ ಕಂತೋ ರಕ್ತಂ ಶುಕ್ರಾಜನೇಗುದಂ ।
ಚ. ಸೂ. ೨೫-

ಪ್ರಸನ್ನ ವಣ್ಣಂದ್ವಿಯ ನಿಂದಿಯಾಧಾರ ।
ನಿಶ್ಚಿಂತ ಮಹಾಹತ ಪ್ರಕೃತ ನೇಗವರ ॥
ಸುಖಾನ್ನಿತಂ ತುಷ್ಟಿ ಬಲೋಪ್ರಪನ್ನಂ ।
ವಿಶುದ್ಧ ರಕ್ತಂ ಪ್ರರುಷಂ ನದಂತಿ ॥

ವರ್ಣಂ ಇಂದಿಯಾಗಳು ಹಾಗೂ ಇಂದಿಯಾಧಾರಗಳು ಅಂದರೆ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಹಾಗೂ ಅವಗಳ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡತಕ್ಕ ದರ್ಶನ, ಸ್ವರ್ತನ ಮುಂತಾದ ಚಿಷಯಗಳು ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಗ್ನಿಯ ಪಚನ ಕಾರ್ಯವು ಹಾಗೂ ಮಲಮಾತ್ಮಾದ ವೇಗಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿಯು ಸರಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರರುಷನು ತಂಜ್ಞಿ. ಪ್ರಪ್ನಿ, ಬಲಸುಖಾಯಾವ ಸಂಪನ್ಮೂರಿತಾನಿ.

ಜೀವನಕ್ಕೆ ಅಪರ್ಯಕ್ಷಾಗಿರುವ ರಕ್ತವು ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ವಾಂಚಭೌತಿಕಂತ್ವವರೆ ಜೀವರಕ್ತ ವಾಹಣರಾಜಾಯಾಃ ।
ವಿಸ್ತೃತಾ, ದ್ವರತಾ, ರಾಗಃ ಸ್ವಂದನಂ, ಲಘುತಾ ತಥಾ ।
ಭೂಮಾಧಿನಾಂ ಗುಣಾಃ ಯೈತೈದೃಶ್ಯಂತಿ ಜಾತ್ರಶೋಣಿತಿ ॥
ಸು. ಸೂ. ೧೦೫-

ರಕ್ತಕ್ಕೆ ಒಂದು ವಿಶ್ವಾಸೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ವಿಸ್ತೃತಾ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆಯಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಂತು. ಇದು ಪ್ರತ್ಯು ಮಹಾಭೂತದ ಗುಣ, ದ್ವರತ್ವ ಇದು ಆಪ್ತ ಮಹಾಭೂತದ ಗುಣ. ರಕ್ತಕ್ಕೆ ಒಂದಿರುವ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣವು ಅಗ್ನಿಗುಣಾದಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ವಂದನ ಗುಣವು ವಾಯು ಮಹಾಭೂತದಿಂದ ಮತ್ತು ಲಘುಗುಣವು ಆಕಾಶ ಮಹಾಭೂತದಿಂದ ಒಂದಿರುತ್ತದೆ.

ರಕ್ತಧರಾಕಲಾಯಾಃ ಸಾನಂ ಕಾರ್ಯಂಚಃ.
ದ್ವಿತೀಯಾ ರಕ್ತಧರಾನಾಮ ನಾಂಸಾಂಭ್ಯಂತರತಃ ತಸಾಂ
ಶೋಣಿತಂ ।

ವಿಶೇಷತ್ವ ಸಿರಾಸು ಯಕ್ತ್ವಾ ಸ್ಲಿಹ್ಯೋಽಂತ ಭೇದ
ವೃಕ್ಷಾದೃಧಾಭಿ ಪ್ರಹತಾತ್ರ ಪ್ರೀರಿಣಃ ಪ್ರೀರ ನಾವಹೇತ್ ।
ನಾಂಸಾದೇವಂ ಪ್ರತಾತ್ರ ಪ್ರೀಪ್ರೇಂ ಶೋಣಿತಂ ಸಂಪ್ರಸಿಂತ್ ತೆ ॥

ರಕ್ತವನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನ ಬಾಡುವ ಸಾಕ್ಷಿ ಘಟಕಗಳಿಗೆ ರಕ್ತಧರಾಕಲಾ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಈ ರಕ್ತಾತ್ಮಾದಕ ಘಟಕಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಬಿನ್ನ, ಬಿನ್ನ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. ವಿಶೇಷತ್ವ ಬುಕ್ಕತ್, ಖ್ಯಾತಾ, ಸಿರಗಳು ಹಾಗೂ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಶ್ರಿಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ [ಅಷ್ಟಿ] ಇರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ಅಭಾತವಾದರೆ ಬೇಗನೆ ರಕ್ತವು ಹೊರಬೇಳುತ್ತದೆ. ಅಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿರುವ ಘಟಕಗಳಿಗೆ ಸರಕ್ತಂ ಮೇರ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ.

ರಕ್ತಧಾತುವಿನ ಮಲ ಪಿತ್ತಂ— ರಕ್ತಧಾತ್ಮಗ್ರಿಯಿಂದ ಪಚನ ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸೂಳಲ ಭಾಗವು ರಕ್ತವು. ಸಾಕ್ಷಿಭಾಗವು ಮಾಂಸ ಮತ್ತು ಮಲಭಾಗವು ಹಿತವು.

ಧಾತೂನಾಂ ಪೂರಣಂ ವರ್ಣಂ ಸ್ವರ್ತಜ್ಞಾನವನಂತೆಯಂ ।
ಸಾಂಸಿರಾಃ ಸಂಚರದರಕ್ತಂ ಕುಂಯಾಂಚಾಜ್ಞಾನಾ ಗುಣಾನಿ ॥
ಎಲ್ಲ ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಪೂರ್ಣ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಯಸುವದು. ಶರೀರದ ವರ್ಣವನ್ನು ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾಲಿಸುತ್ತಾವದು. ಮತ್ತು ತ್ವಚಿಗೆ ಸ್ವರ್ತಜ್ಞಾನದಿಂದ ತಿಳುವಲ್ಲಿ ಕೊಡುವದು. ಇದು ರಕ್ತದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ಪಾಂಡುರೋಗದಲ್ಲಿ ರಕ್ತದ ವರ್ಣವು ಸರಿಯಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ರಕ್ತವು ನಿಮಾಂಜಾವಾಗುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರದ ಬದಲಾವಣೆಗಳಾಗುತ್ತದೆ. ಯಾವ ಅವಸ್ಥೆಯಿಂದ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗುವದು ನಿಲ್ಲಾತ್ಮದೆಯೋ ಆ ಬಣ್ಣವು ಪೂರ್ಣದೆರೋಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಹಸರು ಹಳದಿ, ಬೂದಿ ಬಣ್ಣ ಮುಂತಾದವುಗಳು.

ಸ್ವರ್ತಜ್ಞಾನ ವ್ಯಾಡಿಕೊಡುವ ಕಾರ್ಯವು ವಾತವಹ ಧಮನಿಗಳಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ರಕ್ತವು ದುಪ್ಪು ಆಥಮಾ ವಿಕೃತವಾಗಿದ್ದರೆ ಇಂಥ ವಿಕೃತ ರಕ್ತವು ಧಮನಿಗಳ ಪ್ರೋಷಣಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಯಸುವದರಿಂದ ಸ್ವರ್ತಜ್ಞಾನವ್ಯಾಡಿಕೊಡುವ ಧಮನಿಗಳ ಕಾರ್ಯವು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಸ್ವರ್ತಜ್ಞಾನವು ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಇಂಥ ವಿಕಾರಗಳಿಂದರೆ ಕುಪ್ಪರೋಗ, ವಾತರಕ್ತರೋಗಗಳು.

ರಕ್ತಧಾತುವಿನ ಪ್ರವಾಣ— ಪೂರ್ಕುತಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮಾನವನ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರಕ್ತದ ಪ್ರವಾಣವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಎಂಟು ಅಂಜಲಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ರಕ್ತವೃದ್ಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು— ಕಂಪ್ಯು, ವಿಸರ್ವ, ವಿಟಿಕ್, ಅಸ್ಯಾಗ್ರ, ಅಷ್ಟಿ, ಮಾಂಬಿ, ಗೆದ, ಮೇಂಡ್ರಾಪಾಕ, ಮೇಹ, ಗುಲ್ಳಿ, ವಿದ್ರುಧಿ, ವ್ಯಂಗ, ಕಾಮಲಾ, ಅಗ್ನಾಶ, ತಮಃಪ್ರವೇಶ, ರಕ್ತಾಂಗನೇತ್ರತಾ ವಾತರಕ್ತರೇಭಿರಷ್ಣೇಜ್ ಹಿತೆ ವಿಕಾರ ಪೂರ್ಯಾರಸ್ಕರ್ । ಈ ವಿಕಾರಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

ರಕ್ತಕ್ಷೀಣತೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು— ರಕ್ತವು ಕ್ಷೀಣವಾಗುವದರಿಂದ ರಕ್ತವರ್ಧಕ ರಸಗಳ ಬೇಡಿಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈದು ಪಿತ್ತವರ್ಧಕ ಇರುವದರಿಂದ ರಕ್ತವೃದ್ಧಿಯ ಕೊಡ ಪಿತ್ತವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ತಡೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಶೀತದ್ವಷ್ಟಗಳ ಬೇಡಿಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸಿರಗಳು ರಕ್ತದ ಉಪಧಾತುಗಳಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವು ಶೈಧಿಲ್ಯ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ಸಲ ರಕ್ತ ಕ್ಷೀಣವಾಗುವದರಿಂದ ಪಿತ್ತದ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವದರಿಂದಲೂ ಉಷ್ಣ

ಕುವಣತೇಹಿಂ ರುಂಚಿಂದೋಣಾಃ ವಿಪರೀತ ಸವರಾನಯೋಃ । ವೃದ್ಧಾಷ್ಟಾಣಾಶಭೂತಿಂ ಲಕ್ಷ್ಯಂತ್ ಬುಧಾಸ್ತಂ ॥

ಈ ಸೂತ್ರದ ಪ್ರಕಾರ ರಕ್ತವರ್ಧಕ ರಸಗಳಾದ ಅವನ್ನರಸದ ಬೇಡಿಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಪಿತ್ತವರ್ಧಕ ಇರುವದರಿಂದ ರಕ್ತವೃದ್ಧಿಯ ಕೊಡ ಪಿತ್ತವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ತಡೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಶೀತದ್ವಷ್ಟಗಳ ಬೇಡಿಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಅದನ್ನು ತಡೆಯುವದಕ್ಕಾಗಿ ಶೀತದ್ವಷ್ಟಗಳ ಬೇಡಿಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಸಿರಗಳು ರಕ್ತದ ಉಪಧಾತುಗಳಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವು ಶೈಧಿಲ್ಯ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಕೆಲವು ಸಲ ರಕ್ತ ಕ್ಷೀಣವಾಗುವದರಿಂದ ಪಿತ್ತದ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವದರಿಂದಲೂ ಉಷ್ಣ

ಗುಣ ಬೆಳೆದ್ದು ಕೆಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದಲೂ ಶೀತಗಳಾದ ಬೇಡಿಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಉಪ್ಪಿಗುಣವು ಹೆಚ್ಚಿಗುವದರಿಂದ ಶೈಫಿಲ್ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ರಕ್ತವು ಕ್ಷೇಮವಾಗುವದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಸ್ನಿಗ್ಧಗುಣವು ಕಡಿಮೆ ಆಗುವದರಿಂದ ತ್ವಚಿಗೆ ರುಕ್ಷತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ.

ರಕ್ತಧಾತುವಿನ ಉಪಧಾತುಗಳು— ಅಸ್ಯಜಃ ಕಂಡರಾಸಿರಾಃ | ಸಿರಿಗಳು ಮತ್ತು ಕೆಂಡರಾ ಇವು ರಕ್ತಧಾತುವಿನ ಉಪಧಾತುಗಳಾಗಿವೆ. ಕಂಡರೂ ಅಂದರೆ ಸೂಳಲ ಸ್ವಾಯಂಗಳು. ಸ್ವಾಯಂಗಳು ಇವು ಮೇದೋಧಾತುಗಳಿಂದ ಉಪ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. ಮೇದಸಃ ಸ್ವಾಯಂ ಸಂಭವಃ | ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಮೇದಸಸ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ವಾಯು ಪ್ರೋಷಣಂ ಈ ಸೂತ್ರದ ಮೇಲಿಂದ ಸೂಳಲ ಸ್ವಾಯಂಗಳು ರಕ್ತದ ಉಪಧಾತುಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಸ್ವಾಯಂಗಳು ಮೇದಸ್ಸಿನಿಂದ ಉಪ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ. (ಜ. ಚಿ. ೧೫-೧೮ ಚಕ್ರದತ್ತಾ ಟಿಕಾ)

ಮಾಂಸಧಾತುವಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ

ಮಾಂಸ ಧಾತುವಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ—

ಶೋಣಿತಂ ಸ್ವಾಗ್ನಿನಾ ಪಕ್ಷ್ಯಂ ನಾಯುಂನಾ ಚ ಘನಿಕೃತಂ ।
ತದೇನ ನಾಂಸಂ ಜಾನಿಯಾತ್ ಸಿರಂ ಭವತಿ ದೇಹಿನಾವರ್ ।
ನಾಯುಂಬು ತೇಜಸಾ ರಕ್ತ ನುಹಷ್ಟಾ ಚಾಭಿಸಂಯುತವರ್ ।
ಸಿರತಾಂ ಪ್ರಾಪ್ಯ ನಾಂಸಂಸ್ಯಾತ್ ಸೌಽಣ್ಣಾ ಪಕ್ಷಮೇವತರ್ ||

ರಕ್ತ ಧಾತುವು ಅನ್ನ ಆಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ಅದರಲ್ಲಿಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮತವು ಮಾಂಸಧಾತುವಿಗೆ ಒರುತ್ತದೆ. ವಾತದೋಷದಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿಯ ದ್ರವತ್ವವು ಶೋಣಿಸಲ್ಪಡುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಘನತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಮಾಂಸವು. ರಕ್ತದಲ್ಲಿಯ ವಾಯು, ಜಲ ಮತ್ತು ಆಗ್ನೀಯ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಮಾಂಸಗ್ನಿ ಕಡೆಯಿಂದ ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ಆ ಘಟಕಗಳಿಗೆ ಸ್ಥಿರತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಮಾಂಸವು. ಮಾಂಸಧಾತುವಿನ ಸ್ವರೂಪ— ಮೃದು, ಘನ, ಸ್ಥಿರ, ಸ್ನಿಗ್ಧ, ಶೀತ ಮತ್ತು ಮಧುರ ಇರುತ್ತದೆ.

ಮಾಂಸಧಾತುವಿನ ಕಾರ್ಯ— ಶರೀರಕ್ಕೆ ಲೇಪನ ಮಾಡುವದು. ಇದರಿಂದ ಸಿರಾ, ಸ್ವಾಯಂ, ಸಂಧಿ, ಅಸ್ತಿ ಇವು ಮುಖ್ಯಲ್ಪಡುತ್ತವೆ. ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಚ್ಚ ಕಟ್ಟತನ ಬರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಶರೀರವು ಘನ ಮತ್ತು ಧೃಡ ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಮಾಂಸಂ ಶರೀರ ಶ್ವಷಿ ನೇರ ಸಚ್ಚ— ಮಾಂಸಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ಸೂಳಲ ಭಾಗವು ಮಾಂಸವಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗವು ಮೇದಸ್ಸಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಮಲಭಾಗದಿಂದ ಮೂಗನು, ಕಿವಿ ಮತ್ತು ಜನಸೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿಯ ಮಲ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮಾಂಸಸ್ಯ ವಿಮಲಾಃ | ಜ. ಚಿ. ೧೫-೧೮

ಮಾಂಸಧರಾ ಕೆಲಾ— ತಾಸಾಂ ಪ್ರಥಮಾ ಮಾಂಸಧರಾ, ಯಸ್ಯಾಂ ಮಾಂಸೇ ಸಿರಾ ಸ್ವಾಯು ಘಮನೀ ಸೋತಸಾಂ ಪ್ರತಾನಾಭಮಂತಿ | ಸು.ಶಾ. ೪-೮-೯ ಮಾಂಸಧರಾಕೆಲಾ ಇದರಲ್ಲಿ ಸಿರಾ, ಸ್ವಾಯು, ಘಮನೆ ಮತ್ತು ಸೋತಸ್ಸಿಗಳು (ಮಾಂಸವಹ) ಇವುಗಳ ವಿಸ್ತಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮಾಂಸ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಾತುಗಳು— ಮಾಂಸದ್ವಾತ್ಸಾತ್ಪಜ್ಞಃ ಪಟ್ಟ | ಜ. ಚಿ. ೧೫-೧೮.

ಮಾಂಸಧಾತುವಿನ ಉಪಧಾತುಗಳು ಅಂದರೆ ವಸಾ ಮತ್ತು ಆರು ತ್ವಚಿಗಳು. ಶುದ್ಧ ಮಾಂಸಸ್ಯ ಯಃ ಸ್ನೇಹಃ ಸಾ ವಸಾ ಪರಿಕೀರ್ತಿತಾ | ಇದು ಮಾಂಸ ಧಾತು ವಿನ ಸ್ನೇಹವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ನೇಹವು ಮೇದಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಹಾಗೂ ಮಜ್ಜಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಈ ಸ್ನೇಹವು ಮಾರು ಅಂಜಲಿ ಪ್ರಮಾಣ ಇರುತ್ತದೆ. ಜ. ಶಾ. ೩-೧೫.

ತ್ವಚಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿ— ಸುಶೃತ ಶಾರೀರದಲ್ಲಿ ತ್ವಚಿಗಳು ಏಳು ಎಂತಲೂ ಚರಕ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಆಗು ಎಂತಲೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ಹೇಗೆ ? ಸುಶೃತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು —

ಶರಕ ಶೋಣಿತಸ್ಯ ಭಿಪಚ್ಯ ಮಾನಸ್ಯ ಸ್ವೀರಸ್ಯೇವ ಸಂತಾನಿಕಾಃ ಸವ್ಯತ ತ್ವಚೋಭ ಪಂತಿ. ಶರಕ ಮತ್ತು ಶೋಣಿತ (ಸ್ವೀಶರಕ) ಗಳ ಸಂಯೋಗವಾದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಪಚನದಲ್ಲಿ ಹಾಲು ಕಾರಿಯಂತಹ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬರುವ ಕೆನೆಯ ಹಾಗೆ ತ್ವಚಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ರಸ ರಕ್ತಾದಿ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳ ಪಚನಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಒಂದೊಂದು ಧಾತುವಿನಿಂದ ಹೊರಬಿಳಿಳಿದ [ಮೇಲಕ್ಕೇರುವ] ಒಂದೊಂದು ತ್ವಚಿಯು ಇರುತ್ತದೆ.

ಚರಕ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಆರು ತ್ವಚಿಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಷ್ಟಾಂಗ ಸಂಗ್ರಹದಲ್ಲಿಯಾ ಪಟ್ಟ ತ್ವಚೆಃ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಅಸ್ಯಜಃ ಪಚ್ಯ ಮಾನಸ್ಯ ಪಟ್ಟತ್ವಚೋಭವಂತಿ [ಅ. ಸ. ಶಾ. ೫-೨೪] ಅಂದರೆ ರಕ್ತದ ಪಚನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತ್ವಚಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಹೇಳಿದ್ದ ರಿಂದ ಇವು ಸಂಖ್ಯೆಯಿಂದ ಆರು ಆಗುತ್ತವೆ.

ಮಾಂಸವಹ ಸೋತಸ್ಸಿಗಳು— ಮಾಂಸ ವಹಾನಾಂಚ ಸೋತಸಾಂ ಮಾಲಂ ಸ್ವಾಯಂಮಾಲಂ ತ್ವಚಾ ರಕ್ತವಹಾಶ್ಚ ಧಮನ್ಯಃ.

ನೂಲಂ ಇತಿ ಪ್ರಭವ ಸಾಫ ನಂ [ಚರಕ ವಿ. ೫೪]

ಸ್ವಾಯು, ತ್ವಚಾ, ರಕ್ತವಹ ಧಮನಿಗಳು

ಮಾಂಸಕ್ಯಯದ ಲಕ್ಷಣಗಳು— ಮಾಂಸಕ್ಯಯೆ ಸ್ನಿಗ್ಧಂಡೋಷೋ ಸೋರುವಕ್ಕೆ ಕಾರಾಪಿಂಡಿಕೋದರಿಗ್ರೀವಾಶುಷ್ಟಾ ರೋಪ್ಯೈ ತೋದ್ರಾಗಾತಾರಾಣಂ ಸದನೆಂ ಧಮನಿ ಶೈಫಿಲ್ಯಂಜ | ಸು. ಶಾ. ೧೫-೯

ಮಾಂಸಕ್ಯಗ್ಳಾನಿ ಗಂಡಸ್ಸಿಕ್ರ ಶುಷ್ಕತಾ ಸಂಧಿ ನೇದನಾ [ಅ.ಹ್ಯ.]

వూసున్నది యు లక్ష్మణగళు— వూసున్నగండాబుఁడగ్రంథి
గండోరూదరు న్నది తా | అ. య.,

గలగండ, గండ నుంచి బాబుండ గ్రంథి తాలు జినొ కెంతరోగ స్థిగిండౌష్టు బాహూదరోఎరు జంఫోగౌరవ వృద్ధిభిః శ్లేష్ట రక్త వికార పార్యత వరాంసవా ।

వాంస ప్రీణవాగువదరింద తిగభు, గల్లడ మేల్వుగ, తుటిగభు, యోని, తొడె, కష్టా, కాలిన పిండికిగభు, ఉదర, గ్రేవా, [కుత్తిగ్] ఇవు తుష్ట [సొరిదవు] కాణుత్తవే. రుష్టతే బెలీంయుత్తవే. వ్యేయల్లి చుచ్చి దంతే వేదనేగభుగుత్తవే. వాంసద స్వేహగుణ కడిమే ఆగువదరింద ఈ లక్ష్మణగభు కండు బరుత్తవే. కృకాలుగభు సొలుత్తవే, ధంసనిగభు శిథిల వాగుత్తవే.

ವೊಂದ ವ್ಯಾಧಿಯಿಂದ ಗುಲಗಂಡ, ಗಂಡಪೂಲಾ, ಅಬುದ, ಗ್ರಂಥಾಲುರೋಗ, ಜಿವ್ಯಾರೋಗ, ಕಂತ ರೋಗಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ತಿಗೆಳು, ಗಲ್ಲಿದ ಮೇಲ್ಲಾಗ, ಒಟ್ಟು, ಬಾಹು, ಉದರ, ಉರು [ತೊಡೆಗಳು] ಜಂಪಾ ಇವುಗಳ ವ್ಯಾಧಿಯು ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹಚ್ಚಿಗುತ್ತದೆ. ಈ ಭಾಗಗಳು ಅಥವಾ ಅವರುವ ಗಳು ಜಡಪಾಗುತ್ತವೆ. ಕಷ್ಟದೋಷ ಮತ್ತು ರಕ್ತಧಾತುವಿನ ವಿಕಾರಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

ಮೇದ ದಾತು

ಆಹಾ ರಸವು ಹೇದೋವಹ ಸೋತ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿರುವ ಧಾತ್ವಗ್ರಿಯಿಂದ ಮೇದಣಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಮಾಂಸಧಾತುವಿನಿಂದ ಹೊರಟಿ ಸೂಕ್ತ ಘಟಿಕಗಳು ಹೇದೋ ಧಾತುವಿಗೆ ಬರುತ್ತವೆ.

ನೈಜೀರಿಯಂಬುಗೆಣ ಸ್ವಿತ್ಸರ್ಲಿಕ್ ನೇಡೊಯಾಬಿಜಾರುತ್ತೇ ।

চ. চি. ০৩-২০

ವೇದಸ್ವಿನಲ್ಲಿ ಅಂಬು ಗುಣದ ಮೂಲಕ ಸೈಹನ ಗುಣ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

గుణ మత్తు శాయివు— తదేవ గురుస్తిగ్నం బలకాయాఫతి బృండణం । [భా. ప్ర.] మేంద ధాతువు అతిగురు మత్తు అతిస్తిగ్న వాగిద్దు బలకారక్షపూ, బృండణపూ ఇరుత్తదే.

ನೇಡಿ: ಸ್ವೀಕಾರಕ್ಕೆ ದ್ವಿತೀಯ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ, ೧೯೫೬ |

ಸಂ. ಸೂ. ೧೫-೨

ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸ್ನೇಹನ ವಾಡುವದು, ಸ್ನೇಹವನ್ನು ಹೊರಗೆ ತಗೆಯುವದು
ಶರೀರಕ್ಕೆ ದೃಢತ್ವ ತರುವದು, ಅಥಿಗಳ ಪ್ರೋಟೋ ವಾಡುವದು ಮೇದೋ ಧಾರು
ವಿನ ಕಾಯುಗಳು.

ನೇಡೊಧರಾ ಕಲಾ— ತೃತೀಯಾ ನೇಡೊಧರಾ| ನೇಡೋಹಿ ಸರ್ವ
ಭಾತಾನಾಮುದರಸ್ಥಮಣಿಷಿಷುಚ ಮಹತ್ವಚ ಮಜ್ಜಿ ಭವತಿ| ಸು. ಶಾ.
೪-೧೨.

ತ್ಯಂತಿಯಾ ಮೇದೋಧರಾನಾಮು ಮೇದೋಹಿತಸ್ಯಾಮುದರೆಷಿಷ್ಟುಜೆ
ಸರಕ್ತಾಂ ಭವತಿ ತದೇವ ಚ ಶಿರಸಿ ಕಪಾಲ ಪ್ರತಿಷ್ಟಣ್ಣಾಂ ಮಸ್ತಿಷ್ಟಾಖ್ಯಾಂ ಮಸ್ತಾಲ್ಲಾಂ
ಗಾಖ್ಯಾಂ ಚ ಸ್ತಾಲಾಖ್ಯಾಮು ಚ ಮಜ್ಜಾಂ । ಅ. ನ. ಇ-ಲ್ಲಿ.

ಇದು ಅತ್ಯೇಂತ ಸ್ವಿಗ್ರಹಾಗಿರುವದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಅವಯವಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಸ್ವಿಗ್ರಹಾಣವು ಹೇಳಿದ್ದಿನಿಂದಲೇ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ವಿಗ್ರಹಾಣವು ಹೇಳಿದ್ದಿನಿಂದ ಅಷ್ಟಿಯು ಉಪ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಹುಜ್ಜಾ ಅನ್ವಯತ್ವಾರ್ಥ. ಹುಜ್ಜಾಯಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಿಗ್ರಹಾಣವು ಹೇಳಿದ್ದಿನಿಂದಲೇ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ದೊಡ್ಡ ದೊಡ್ಡ ಅಷ್ಟಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಹೇಳಿದ್ದ ಸ್ವೇಹನ ಗುಣವು ಅಷ್ಟಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸರಕ್ತ ಹೇಳಿದ ಅನ್ವಯತ್ವಾರ್ಥ. ಇದೇ ಹುಜ್ಜಾ ಅನ್ವಯತ್ವಾರ್ಥ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕಾಣಲಾಗಿ ಗಳಿಂದ ಅವರಿಸಲಪಟ್ಟಿರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮಹಿಳೆಯ ಅಥವಾ ಮಹಿಳೆಯ ಅನ್ವಯತ್ವಾರ್ಥ. ಅಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಬಲಕೊಟ್ಟು ಧೃಥತ್ವ ತರುವ ಕಾರ್ಯವು ಇದರಿಂದಲೇ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಮೇಡೋವಹ ಸ್ಕೋರಸ್ಟಿಗಳು—ಮೇಡೋವಹದ್ದೇತರೀಂದೂ ಮೂಲಂ ಕಟ್ಟಿಪ್ಪಕ್ಕೊಂಡಿರುತ್ತಿರುತ್ತಾರೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ಚರ್ಚೆ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಮೇಡೋವಹ ಸ್ಕೋರಸ್ಟಿನ ಸ್ಥಾನವು ವ್ಯಕ್ತಿಪಾವಹನಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠದು ರಿಟ್ಟಿ ಪಾವಹನ ಸ್ಕೋರಸ್ಟಿನ ಸ್ಥಾನವು ವ್ಯಕ್ತಿಪಾವಹನಂ ಜ್ಯೇಷ್ಠದು ರಿಟ್ಟಿ ಪಾವಹನ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದರೂ ಇದು ಕೊಂಡಾಗಿದೆ. ಪಾವಹನಂ ಮೇರೆ ಸ್ಥಾನ ತೈಲಪರ್ವತ ಇದು ಕೊಂಡಾಗಿದೆ. ಪಾವಹನ ಅಂದರೆ ಕಟ್ಟಿ ಎಂಬರ್ಥದಿಂದ ಸುಶೃತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ನೇಡೋಧಾತುವಿನ ಮಲ— ಸ್ಪೇದಸ್ತ ಮೇದಸ್ : (ಜ. ಬಿ. ೧೫)
 ಸ್ಪೇದ ಇದು ಮೇಡೋಧಾತುವಿನ ಮಲ ಇರುತ್ತದೆ. ಮೇದ ಇದು ಕಫದೋಪದ
 ಆಶ್ರಯ ಸಾಫಿನ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಕಫವೃದ್ಧಿಯಾದ ಮೇಲೆ ಮೇದಸ್‌ನ
 ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಕಫದಲ್ಲಿಯ ದ್ವರ್ವ ಭಾಗವು ಕ್ಲೇದ ರೂಪದಿಂದ ಮೇದದಲ್ಲಿ
 ಉಳಿಯುತ್ತದೆ. ಈ ಕ್ಲೇದವು ಶರೀರ ಧಾರಕಿಗೆ ಅವಶ್ಯಕ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ
 ಪ್ರಮಾಣವು ಹೆಚ್ಚಿದರೆ ಇದು ಸ್ಪೇದ ರೂಪದಿಂದ ತ್ವಚೆಯ ಮುಖಾತರ ಹೊರ
 ಬೀಳುತ್ತದೆ. (ಈ ವಿಷಯವನ್ನು ಮಲಗಳು ಎಂಬ ತಲೆಬರಹದಲ್ಲಿ
 ಓದಬಹುದು.)

ಮೇಂದ ಧಾರ್ತೆನಿನ ಉಪಧಾರ್ತಗಳು—

ಮೇದಸ್ : ಸ್ನೇಹವಾದಾಯ ಸಿರಾಸ್ವಾಯುತ್ಪಾಮಾಪ್ಯಯಾತ್। ಸು.ಶಾ. ಮೇದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಾತುವು ಸ್ವಾಯುಗಳು. ಈ ಸ್ವಾಯುಗಳಲ್ಲಿ ವಿಭೇದಗಳು. ಸ್ವಾಲಂಸ್ವಾಯುಗಳು ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮಸ್ವಾಯುಗಳು, ಸೂಲ ಸ್ವಾಯುಗಳಿಗೆ ಕಂಡರು ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ. ಇವು ರಕ್ತ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಾತುಗಳಿಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ. ಸಣ್ಣ ಸ್ವಾಯುಗಳು ಮೇದ ಧಾತುವಿನ ಉಪಧಾತುಗಳು. ಮಸ್ತಾಲ್ಯಂಗ ಅಥವಾ ಮಸ್ತಿತ್ಪಾಪ್ಯ ಮೇದ ಆಂಶವೇ ಆಗಿರುವದರಿಂದ ಅದರಿಂದ ಹೊರಟ ತಂತುಗಳು ಸಹ ಸ್ವಾಯುಗಳೇ ಸಿ.

ಮೇದಸ್ಸಿನ ಪ್ರಮಾಣವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಅಂಜಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಕಪಾಲ ಪ್ರತಿಚ್ಛನ್ನಾಗಿರುವ ಮೇದಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಿತಾವು (ಮಸ್ತಿಷ್ಕವು) ಅಥಾರಂಜಲಿಯು ಅ. ಹ್ಯಾ. ಶಾ. ೩-೯೮.

మేడడ పటన నడేద కొలక్కి హోరడువ స్నేహద మృదుపాక్ష సిరగళిగి స్నేహన కొడుత్తాడే.

ನೇಡ ವ್ಯಾಧಿ ಲಕ್ಷಣಗಳು— ಪ್ರಮೆಚ ಪೂರ್ವರೋಪ್ಯೇ ಸ್ಥಾಲೀಕೋಪ್ಯ ದೃಷ್ಟಿ ಶಾಂತಿ ರೀತಿ ರಕ್ತವಾಂಶ ವಿಕಾರ ಪುರಿಯ್ಯ ಮೇರದಃ । ಅ.ಸ. ೧೯

ವೇದಃ ಸ್ಮಿಗಾ ಗತಾವಂದರಪಾಶ್ಚ ವ್ಯಧಿಂ ಕಾಸಶ್ವಾ ಶಾದೀನ್ ದೌರ್ಗಂಥ್ಯಂ
ಚ | ಸು. ಸೂ. १५-१६

ಪ್ರಮೇಯ ರೋಗದ ಪ್ರಾವರೂಪಗಳು ಅಂದರೆ ಸ್ನೇದವು ಹೆಚ್ಚಿಗಿ ಶರೀರಕ್ಕೆ ದುಗ್ಂಧಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಉದರ ಮುಡುತ್ತ ಪಾಶ್ಚಾ ಭಾಗಗಳು ವ್ಯಾದಿಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಶರೀರವು ಸ್ಥಳ ಲವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪದ್ರವಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಶ್ವಾಸಕೂಸಗಳಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಸ್ಪೃಲ್ಪ ಚೆಂಪ್ಪೆ ಅಂದರೆ ಚಲನವಲನಗಳಿಂದ ಶ್ವಾಸ ಹತ್ತುತ್ತುಂಟು.

ಮೇಂದದ ಹೀಣತೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು— ಮೇಂದಿಸ್ತು ಪ್ಲಿ ಇಹಾಭಿವೃದ್ಧಿ ಸುಧಿಕೊನ್ನುತ್ತಾ ರೌಕ್ಕಂ ಮೇಂದರ ಮಾನಸ ಪೂರ್ಖನಾ ಚ | ಸು. ಸೂ. ೧೫-೯.

ప్రా. సమితి ను. సమితి-१.
ప్లీఎచ్‌డి కెట్టిపొప్ప సంఘితాను తాంగరాజులు కాక్కార్మా శోష
మేదుర మాంసాబ్బిలూప్పేః మాంసాస్కయోక్తిత్తు. ప్రేధి | ఆప్తాప్తార్థ १८

ಮೇಂದ ವ್ಯಾಧಿಯಾಗುವದರಿಂದ ಕ್ಲೀರ್ ವ್ಯಾಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕ್ಲೀರ್ ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನು ರೀತಿಯಿಂದ ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಡಬಾಪೆಕ್ಕಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ಪ್ರೇದದ ಮೂಲಕ ಮತ್ತು ಮೂತ್ರ ಘಾಗ್ರಾದಿಂದ ಅಂದರೆ ಬ್ಸಿಲ್ ಘಾಗ್ರಾದಿಂದ, ಸ್ಪ್ರೇದಸ್ಟೀ ಕ್ಲೀರ್ ವಿಧೃತಿಗಳಿಗೆ ಮೂತ್ರಸ್ಟೀ ಕ್ಲೀರ್ ವಾಹನ ಮೂತ್ರ ಘಾಗ್ರಾದಿಂದ ಕ್ಲೀರ್ ವ್ಯಾಧಿಯನ್ನು ಹೊರಡಬಾಪೆಗಳು ಕಾಣತಕ್ಕಾಗುತ್ತವೆ. ಅದರ ಜೊತೆಗೆ ಸ್ಪ್ರೇದವ್ಯಾಧಿಯನ್ನು ಹೊಷ್ಟುಹಿಡಿದೆ. ಸ್ಪ್ರೇದ ಇದು ಮೇಂದದಲ್ಲಿ ಸ್ವೇಚ್ಚಾದ

ವನ್ನ ತ್ವಚಿಯ ಪೂರ್ವಾಂತರ ಹೊರಡುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ತ್ವಚಿಗೆ ಸ್ವಿಗ್ನತೆ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಮೇದದಲ್ಲಿ ಅಶ್ರಯದಿಂದ ಇರುವ ಕಫವು ಕೂಡ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುವದರಿಂದ ಕಾಸ್ತರ್ಹಾಸ್ ವಿಕಾರಗಳುಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

ప్రాసుత్వం ప్రకారాక్రమయినట్లు. వేడద ఘటకగళ వేడద క్షీణితిలొడ పీలోహావ్యధియాగుత్తదే. వేడద ఘటకగళ పఱసపు పీలోహాదల్లి ఆగుత్తదే. అదు సరియాగి పఱస కంఠయినపు ఆగదే ఇరువదరింద వేడద ఘటకగళ సంజయపు పీలోహాదల్లి ఆగుత్తరువదరింద పీలోహ వ్యధియాగుత్తదే. సంధి తూన్నతా అందరే సంధిగళు పోల్చు అథవా దుబిలవాగబహుదు. అథవా సంధిగళల్లి యావ వేడనేగళు తిల్లయిదే ఇరువదు, వేడదదింద స్ఫేదవు కడివేయాగి అదరల్లి శ్విగ్రంగువు కడివే ఆగువదరింద త్వజియు రొక్క ఆనిశువదు. వేడసారవ్యుత్ప పూర్ణి గళ మాంసద బేడికేయింటాగువదు.

ಕುವ್ವತ್ತೇಹಿರುಚಿಂ ದ್ಯೋಽಣಾ ವಿಪರೀತ ಸನ್ಮಾನಯೋಃ

వృద్ధాః హీణాజ్ఞ భూయిష్ఠం లక్ష్మీ యంతే బుధాస్తునే ।
ఆ. డి. సో.

ಈ ಸೂತ್ರದಂತೆ ಬೇಡಿಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಅಸ್ತಿ ಧಾರೆ

ಅಷ್ಟಿಗೆ ಇದು ರಸಾದಿ ಧಾರುಗಳಲ್ಲಿನೊಂದಾಗಿದೆ. ಇದು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕರಿಣ
ತಪುವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅಸ್ಥಿ ಉತ್ಪತ್ತಿ— ೧) ಮೇರ ಧಾರುವಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾದ ಮೇಲ ಅದರಿಂದುಂಟಾಗುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶವು ಅಸ್ಥಿ ಪ್ರೇರಕಗಳು, ೨) ಅಸ್ಥಿವಹ ಸೊರ್ತತೆಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ಅಹಾರ ರಸವು ಅಸ್ಥಿ ಧಾರ್ತಗ್ರಾಯಿಂದ ಪಡನವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸೂಲ ಅಂಶ ಅಸ್ಥಿ ಧಾರು. ಸೂಕ್ಷ್ಮಾಂಶದಿಂದ ಮಜ್ಜಧಾರು ಉಂಟಾಗುವದು, ೩) ಅಹಾರದಲ್ಲಿಯ ಅಸ್ಥಿ ಸವಾನ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಪಡನವಾದ ಮೇಲೆ ಅವ ಅಸ್ಥಿ ಧರಾಕಲಾ ಕಲಾದ ಕಡೆಗೆ ಹೋರ ಮೇಲೆ ಅಸ್ಥಿಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಸ್ಥಿ ಧರಾಕಲಾ ಸುಶೃತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಕಲ್ಪಸೂನದಲ್ಲಿ ವಿಷಮೇಗದಲ್ಲಿ ಉಲ್ಲೇಖಿ ವಾಡಿದ್ದ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಮಲಧರಾಕಲಾ ಎಂದರೆ ಅಸ್ಥಿ ಧರಾ ಕಲಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದುಂಟು. ಅಷಾಂಗ ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿ ಕ್ಷೇಣತೆಯಲ್ಲಿ ತಿಕ್ತ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಸಿದ್ಧವಾಡಿದ ದಂಗ್ಡದ ಬಸ್ತಿ ಕೊಡಲಿಕ್ಕ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಧವಾ ತಿಕ್ತಹೃತ ಬಸ್ತಿಯನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ ಬಹಿರಂದ ಅಸ್ಥಿ ಧರಾಕಲಾ ಅಂದರೆ ಮಲಧರಾಕಲಾ ಎಂದು ತಿಳಿಯ ಬಹಾದು.

ಅಂತಿಮವ ಸ್ಲೋತ್ಸ್‌ನಲ್ಲಿ ಆಹಾರ ರಸವು ಬಂದ ಹೇಳೆ ಅಲ್ಲಿರುವ ಅಂತಿಮ

ಧಾತ್ರ್ವಿಯಿಂದ ಪ್ರಾಣಿ ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ವಾರು ಮಹಾಭಾತಗಳ ಸಮುದ್ರದ ದ್ರವ್ಯದ ಪಚನವಾಗುವದೆಂದ ಅಸ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಕಾರಿಣ್ಯ ಬರುತ್ತದೆ. (ಬಿರುಸುತ್ತನ ಬರುತ್ತದೆ.) ಅಸ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಿಣ್ಯ ಬರುವವರೆಗೆ ಅವು ದ್ರವ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಕಾರಿಣ್ಯ ಬರುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆದರಲ್ಲಿರುವ ವಾಯು ಮಹಾಭಾತದ ಫುಟಕಗಳಿಂದ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಸಚ್ಚಿದೃತಾ ಮತ್ತು ಸುಷಿರಶ್ವ (ಪೋಳ್ಳುತನ) ಬರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಣಿಗ್ನಿನಿಲಾದಿ ನಾಂ ಸಂಘಾತಃ ಸೋಷ್ವಣಾಕೃತಃ ।

ವಿರಶ್ವಂ ಪ್ರಕರೋತ್ಸ್ವಜಾಯತ್ತ ಸ್ತಿತೋಽ ನೃಣಾಂ

ಕರೋತಿ ತತ್ತ ಸೌಷಿಯಂ ಮು ಸಾಧ್ಯಂ ವ.ದೇ ಸಮೀರಣಃ | ಚ.ಚಿ. ೧೫-೩೦-

ಅಸ್ಥಾಪಿ ದ್ರವರೂಪ ಮಂಸ್ಯೈವ ಸೋತೋವಾಹ್ಯ ಮಿತಿಕ್ರತ್ವಾ | ಚ.ವಿ.ಖ-೮.

ಅಸ್ಥಿವಹ ಸೋತಸ್ಯಗಳಃ :- ಅಸ್ಥಿವಹಾನಾಂ ಸೋತಸಾಂ ಮೇದೋ-ಮಾಲಂ ಜಫನಂ ಚ ।

ಅಸ್ಥಿವಹ ಸೋತಸ್ಯಗಳ ಸಾಧನವು ಮೇದಧಾತು ಮತ್ತು ಜಫನ ಈ ಅವಯವಗಳು.

ಅಸ್ಥಿಧಾತುವಿನ ಕರ್ಮ :- ಅಸ್ಥಿನಿ ದೇಹ ಧಾರಣಂ ಮಜ್ಜಃ ಪುಷ್ಟಿ ಚ ಕುವರ್ಣಂತಿ । ಸೂ. ಸೂ. ೧೫-೪.

ದೇಹೋಽಧ್ವರ್ತಾ ಧಾರಣಂ ಮಜ್ಜಃ ಪೋಷಣಂ ಚ ತಸ್ಯಕರ್ಮ । ಅ.ಸ. ಸೂ. ೧೯. ಅಸ್ಥಿಗಳ ಕಾರಿಣ್ಯ ಗುಣದಿಂದ ದೇಹಧಾರಣ ವಾಡುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸೂಕ್ಷ್ಮಂತದಿಂದ ಮಜ್ಜ ಧಾತುವಿನ ಪೋಷಕವಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಸ್ಥಿಯ ಉಪಧಾತು :- ತಸ್ಯೋಪಧಾತುಃ ದಂತಾಃ । ಶಾಙ್ಗ್.

ದಂತಗಳು ಅಸ್ಥಿಯ ಉಪಧಾತುಗಳಿರುತ್ತವೆಂದು ಶಾಙ್ಗ್ ದರ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಸುಶ್ರುತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಅಸ್ಥಿಗಳ ಇ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿಯ ರುಚಕವೆಂಬ ಪ್ರಕಾರವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಂಱು. ದಶನಾಸ್ತ್ರ ರುಚಕಾನಿ. ಸು.ಶಾ. ೫-೨೦.

ಅಸ್ಥಿಧಾತುವಿನ ನುಲಗಳಃ :- ನವರೋವಾಣಿ ಸಾಧ್ಯಂ ಮಲಃ । ಸ್ತಾತ್ಕಂಪಂತೇ ಲೋವಾಸಾಧ್ಯಂ । ಚ. ಚಿ. ೧೫.

ಅಸ್ಥಿ ಶ್ವೇಣ ಲಕ್ಷಣಗಳಃ :- ಶ್ವೇಣ ಮಂಸಿ ದಂತನವಿರೋಮ ಕೇಶ-ಶಾತನ ಕೇಶ ಪಾರುಷ್ಯ ಸಂಧಿ ಸ್ವರ್ಧಿಲ್ಲಾಸ್ಥಿ ತೋದಾಸ್ಥಿ ಬದ್ಧ ಮಾಂಸಾಭಿಲಾಪ್ಯ-ದ್ರೋಹಂ ಹಿಂಡಯತಿ । (ಆ.ಸ, ಸೂ. ೧೯)

ಅಸ್ಥಿಧಾತು ಶ್ವೇಣವಾಗುವದರಿಂದ ದಂತ, ನಖ, ರೋಮ, ಕೇಶ, ಇವು ಉದುರುತ್ತವೆ. ಅಥವಾ ಕಳಚಿ ಬೀಳುತ್ತವೆ. ವಾತದೋಷವು ಅಸ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಅಶಯಾಶಯಿಭಾವದಿಂದ ಇರುತ್ತದೆ. ತತ್ತ್ವಾಸ್ಥಿನಿಸ್ಥಿ ತೋವಾಯುಃ. ಅಸ್ಥಿಗಳ ಶ್ವೇಣತೆಯಲ್ಲಿ ವಾತದೋಷದ ಪ್ರಾಣಿಯಾಗುವದರಿಂದ ಶರೀರವು ರುಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಪರಂಪರಾ ಅಂದರೆ ಶರೀರವು ಹುರಬುರಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಂಧಿಗಳಲ್ಲಿಯ ಬಲದ ನಾಶ

ವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಿಗ್ಧ ಗುಣವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವದರಿಂದ, ವಾತ ದೊಷವು ಹೆಚ್ಚಾಗುವದರಿಂದ ಅಸ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ವೇದನೆಗಳಾಗುತ್ತದೆ. ರೂಕ್ಷಗುಣದಿಂದ ಅಸ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಚಂಚಿದಂತೆ ವೇದನೆಗಳಾಗುತ್ತದೆ. ಅಸ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿರುವ ಮಾಂಸಾಭಾರದ ಅಭಿಲಾಷೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಸ್ಥಿನೃದ್ವಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳಃ— ಅಸ್ಥಿಧೃಸ್ಥಿ ದಂತಾಂಶ್ಚ ಹಚ್ಚಿನ ದಂತಗಳ ಪ್ರಾಣಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅಸ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಯಾಗಿ ವಿಕೃತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಸ್ಥಿಪ್ರದೋಷ ಜ ವಿಕಾರಗಳಃ— ಅಧಸ್ಥಿ ದಂತಾದಂತಾಸ್ಥಿ ಶೂಲಂ ವಿವರಣಾತಾ । ಕೇಶಲೋಮನವಿಸ್ತೃತ್ಯ ದೋಪಾ ಶಾಸ್ತ್ರಸ್ಥಿ ಪ್ರದೋಷಜಾಃ ॥

ಅಸ್ಥಿದಂತಗಳ ಹಚ್ಚಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆ, ದಂತ ಮತ್ತು ಅಸ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದ ಮತ್ತು ಶೂಲ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಬಣ್ಣ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ. ಕೇಶ, ಲೋಮ, ನಖ, ಶೂಲ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ದೋಪಗಳಂತಾಗುತ್ತವೆ.

ದಂತೋತ್ಪತ್ತಿ— ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಸಲ ಹಲ್ಲಾಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಬಾಲಾ-ವಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿ ಇ ನೇ ತಿಂಗಳಿಂದ ಏ ವರ್ಷದವರೆಗೆ ಮೊದಲನೇ ಸಲ ಹಲ್ಲಾಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಮೊದಲು ಮುಂದಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ಶ್ರೀ, ಕೇಳಿಗೆ ಶ್ರೀಗೆ ಪ್ರಧಿಮ ಹಲ್ಲಾಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಇವ್ಯಾಳಿಗೆ ರಾಜದಂತ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಏ ವರ್ಷದವರೆಗೆ ಏಂ ಹಲ್ಲಾಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಈ ಹಲ್ಲಾಗಳು ಬಿದ್ದು ಏ ನೇ ಸಲ ಶ್ವಿರವಾದ ಹಲ್ಲಾಗಳು ಇ ನೇ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಬರಲಾರಂಭಿಸುತ್ತವೆ. ಆವು ಇ ನೇ ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣವಾಗುತ್ತವೆ. ದವಡೆ ಹಲ್ಲಾಗಳಿಗೆ ದಂಪತ್ತಿ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇ ನೇ ವರ್ಷದವರೆಗೆ ಬರಿವ ಹಲ್ಲಾಗಳಿಗೆ ಹಾನವ್ಯ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಮುಂದಿನ ಏ ಹಲ್ಲಾಗಳು ರಾಜದಂತ, ಅದರ ಹತ್ತಿರ ಇರುವ ದಂತಕ್ಕ ಬಸ್ತು ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅದರ ಆಚಿಗೆ ಇರುವ ದಂತಗಳಿಗೆ ದಂಪತ್ತಿ, ಉಳಿದವುಗಳಿಗೆ ಹಾನವ್ಯ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇವೆಲ್ಲವುಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು ಸಲ ಬಿದ್ದು ಪುನಃ ಬರಿವ ಹಲ್ಲಾಗಳಿಗೆ ದ್ವಿಜ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ದಂತತ್ವಜಾ— ಹಲ್ಲಾಗಳ ಮೇಲೆ ಹೊರಭಾಗಕ್ಕೆ ಇರುವ ಬಿಳೀ ಕವಚವು ಇದಕ್ಕೆ ದಂತವಲ್ಲಿ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಹಲ್ಲಾಗಳ ಒಳಭಾಗವು ಪೋಳ್ಳು ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜ ಮತ್ತು ರಕ್ತ ಇರುತ್ತದೆ. (ಅಂದರೆ ಈ ಮೊದಲು ಹೇಳಿದಂತೆ, ಮೇದೋ ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದಂತೆ ಸರಕ್ತ ಮೇದ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ.) ಮೇಲ್ಪಾಗ ದಲ್ಲಿಯ ಪಲ್ಕಲದಲ್ಲಿ ವಿಕೃತಿ ಉಂಟಾದರೆ ತೀವ್ರ ಸ್ವರೂಪದ ದಂತ ಶೂಲ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ದಂತ ವ್ಯಾಂಸ— ದಂತ ವಲ್ಲಾಲದ ಹಾಗೆ ದಂತ ವ್ಯಾಂಸ ಇದು ಒಂದು ದಂತಕ್ಕ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಭಾಗವು. ಇದರಲ್ಲಿ ದಂತದ ಉಪ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ರಕ್ತಸಾರವಷಳಿದ್ದರಿಂದ ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಲ್ಲಿಗೆ

ರಕ್ತಧಾತುವಿನ ವ್ಯಾಧಿಗಳು ಆದದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಹಲ್ಲು ಉಜ್ಜ್ವಲ ಕಾಲಕ್ಕೆ ವಂತಕಾಪ್ತಿ ದಿಂದಾಗಲೀ ಅಥವಾ ಬ್ರಿಶ್‌ದಿಂದಾಗಲಿ ದಂತ ಪಾಂಸಕ್ಕೆ ಧ್ಯಕ್ಕೆ ತಗಲ ಬಾರದೆದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ದಂತ ಪಾಂಸಾನ್ಯಾಭಾದರುನ್ನು । ಆ. ಹೃ.

ದಂತಗಳಿಗೆ ಧಾತುಗಳ ಸಂಬಂಧ— ಹಲ್ಲುಗಳು ಪಾಂಸದಲ್ಲಿಯೇ ಹೂಲಿ ದ್ವಿರುತ್ತವೆ. ಹಾಗೂ ಇವುಗಳ ಬೇರುಗಳ ಮೇಲೆ ಪಾಂಸದ ಆಚ್ಚಾದನ ಇರುತ್ತದೆ. ಉಪಕುಶಲ ಎಂಬ ರೋಗದಲ್ಲಿ ಇಲ್ಲಿಂದ ರಕ್ತಸ್ವರವಹಾಗುತ್ತದೆ. ರಕ್ತದ ಪಾಕವಾಗಿ ಪ್ರಾಯ ಸ್ವಾವವೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಮೇದದ ಸ್ವಿಗ್ರಹಿಗಳಿಂದ ಹಲ್ಲುಗಳು ಸ್ವಿಗ್ರಹಿಕಾಣತ್ವವೆ. ಹಲ್ಲುಗಳು ಅಸ್ಥಿಯ ಉಪಧಾತು ಅಥವಾ ಅಸ್ಥಿಯ ಪ್ರಕಾರ ಇರುವದರಿಂದ ಅಸ್ಥಿಗಳಿಗೆ ಧಾತುವಿನ ವ್ಯಾಧಿ ಅಥವಾ ಕ್ಷಯಗಳ ಪ್ರರಿಣಾಮವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅಸ್ಥಿಗಳ ಕ್ಷಯದಲ್ಲಿ ಹಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ವೇದನೆ, ಹಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೋಳ್ಯುತನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹಲ್ಲುಗಳಲ್ಲಿ ಪ್ರೋಳ್ಯುತನ ಉಂಟಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಮಜ್ಜೆಯ ಕ್ಷಯವೂ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶುಕ್ರ ಸಾರವುಳ್ಳವರಲ್ಲಿ ಹಲ್ಲುಗಳು ಚನ್ನಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಸ್ವಿಗ್ರಹಿತ್ವಾರ ಸಮಾಂಸಂಹತ ಶಿಲಿರದಶನಾಃ ಶುಕ್ರಸಾರಾಃ । ಜ.ವಿ. ಲ
ಶುಕ್ರಧಾತುವಿನ ಪರಿಣಾಮವು ಹಲ್ಲುಗಳ ಮೇಲೆ ಆಗುವದರಿಂದ ಅವು ಸ್ವಿಗ್ರಹಿ, ದುಂಡಗೆ (ಅಂದರೆ ಅಂಕುಡೊಂಕಾಗಿರದೆ) ಒಂದೇ ಸವನೇ, ಒಂದಕ್ಕೊಂದು ಅಂಟಕೊಂಡು ಸಮನಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಹಲ್ಲುಗಳು ಬಿತ್ತೆಜ ಅವಯವ ಇರುತ್ತವೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಪೈದಿಷ್ಟ ಮಹಾಭೂತದ ಅಂಶವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ವಾಯು ಮಹಾಭೂತದ ಅಂಶವು ಇರುತ್ತದೆ,

ಮಜ್ಜೆ ಧಾತು

ಮಜ್ಜೆ ಧಾತು ಇದು ಮಹತ್ವದ ಧಾತು ಇರುತ್ತದೆ, ಇದು ಮಾತ್ರಜ ಧಾತು ಇರುತ್ತದೆ.

ಇದರ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಹಾಗೂ ಸಾನ್ಯ— ಮೇದಸಸ್ತಾನಿ ಪ್ರಾಯಂತೆ ಸ್ವೇಹೋ ಮಜ್ಜೆ ತತ್ತ್ವಃ ಸ್ವೇತಃ । ಜ. ಚಿ. ೧೫
ಸ್ವಾಲಾಸಿಷಿ ಮಿಶೇಷೇಣ ಮಜ್ಜೆತ್ವಭ್ಯಂತರಾಶೀತಾ ।

ಅಸ್ಥಿಗಳ ಪಚನ ನಡೆದ ಮೇಲೆ ಆದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ಸ್ವಾಲಾಸಿಷಿ ಅಂಶವು ಮಜ್ಜೆ ಧಾತುವಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾಲಾಸಿಷಿಗಳಲ್ಲಿ ಮೇದಸ್ವೇನ ಸ್ವೇತ ಭಾಗವು ಸೇರಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಮಜ್ಜೆ ಧಾತುವು ನಿರ್ವಹಣೆ

ಮಾಗುತ್ತದೆ. ಮೇದಸ್ವೇತ್ವಾಂತಿಕಿಷ್ಟಿ ಪೂರ್ವಾಂತ ಮಜ್ಜೆ ಜಾಯತೆ । ಜ. ಚಿ. ೧೫-೧೬.

ಮಜ್ಜೆ ವಹ ಸೌರತ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಆಹಾರ ರಸ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿರುವ ಮಜ್ಜೆ ಧಾತ್ವಾಂತಿಕಿಷ್ಟಿಯಿಂದ ಮಜ್ಜೆಯು ನಿರ್ವಹಣೆ ಮಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪಚನ ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಲಾಂಶವು ಮಜ್ಜೆ ಸ್ವಾಲ್ಕ್ಯಾಂಶವು ಶುಕ್ರ ಧಾತುವಿಗೆ ಪೋಷಕ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಸಲ ಮಜ್ಜೆ ವಧ್ಯಕ ದ್ವರ್ವಾಗಳು ಆಹಾರದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಆಹಾರ ರಸದ ಮೂಲಕ ಅವು ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಮಜ್ಜೆ ಧಾತುವನ್ನೇ ಬೆಳೆಸುತ್ತವೆ. ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ರೀತಿಯಿಂದ ಧಾತುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಆಯಾ ಧಾತುಗಳ ಕಲೆಗಳ ಸಹಾಯ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮಜ್ಜೆ ಧರಾಕಲ್ಲಾ ಇದನ್ನು ಸುಶುರ್ತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ವೇತಂತ್ರವಾಗಿ ಹೇಳಿರಲಿಲ್ಲ, ಕಲ್ಪ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿ ವಿಷ ವೇಗವನ್ನು ಹೇಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಿತ್ತಿರಾಕಲ್ಲಾ ಅಂದರೆ ಮಜ್ಜೆ ಧರಾಕಲ್ಲಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಂಟು. ಮಜ್ಜೆ ವಹ ಸ್ವೇತಸ್ವೇಗಳು ಮಜ್ಜೆಯ ಸಾಫ್ತಿನ ವಾಗಿವೆ. ಮಜ್ಜೆ ವಹ ಸ್ವೇತಸ್ವೇಗಳ ಮೂಲ (ಪ್ರಭವ ಸ್ಥಾನ) ಅಸ್ಥಿ ಮಾತ್ರ ಸಂಧಿಗಳು.

ಮಜ್ಜೆ ವಹ ಸ್ವೇತಸಾಮಸ್ಥಿ ಏನಿ ಮೂಲಂ ಸಂಧರ್ಯತ್ವ ।

ಜ.ವಿ.ಶಿ-೮

ಮಜ್ಜೆಯ ಸ್ವೇರೂಪಂ— ಅತಿ ಸ್ವಿಗ್ರಹಿ ಗುರುಶೈತಿ ಮಜ್ಜೆ ಸ್ವೇರೂಪಂ । ಮಜ್ಜೆ ಇದು ಅತಿಸ್ವಿಗ್ರಹಿ ಮತ್ತು ಗುರುಗುಂದಿರುತ್ತದೆ.

ಮಜ್ಜೆ ಧಾತುವಿನ ಕಾರ್ಯ—

ಅಸ್ಥಿ ಪೂರಣಂ ಮಜ್ಜೆ ಶ್ರೇಷ್ಠಂ ಕರ್ಮ । ಆ. ಹೃ. ೧

ಮಜ್ಜೆ ಸ್ವೀತಿಂ ಸ್ವೇಹಂ ಬಲಂ ಶುಕ್ರ ಮಣಿ ಪೂರಣಂ ಅಸಾಫ್ತಾಂಜಿ ।
ಸು. ಸೂ. ೧೫

ಅಸ್ಥಿ ಪೂರಣ ಮಾಡುವದು ಮಜ್ಜೆಯ ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕರ್ಮವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಅಧರ ಮಜ್ಜೆಯ ಇನ್ನಿತರ ಕರ್ಮಗಳು ಬೇರೆ ಘಟಕಗಳಿಂದ ಆಗಬಹುದು. ಅಸ್ಥಿಯ ಪೂರಣ ಮಾಡುವದು ಮಾತ್ರ ಮಜ್ಜೆ ಧಾತುವಿನ ಕರ್ಮವೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಇದು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಕರ್ಮ ಎಂದು ಹೇಳಲ್ಪಡಿದೆ.

ಪೀಠಿ ಇದು ಮಜ್ಜೆ ಕರ್ಮಗಳಲ್ಲಿಂದು. ಈ ಪೀಠಿಯು ಶಾಸ್ತ್ರ, ಕಲಾ, ಚಿತ್ರನ ಇವುಗಳ ವಿವರದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಇದನ್ನು ಸಂಪಾದಿಸಿದ ಜನರ ವಿವರದಲ್ಲಿ ರೂತ್ತದೆ. ಬೇರೆಯವರ ಗುಣ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವದು ಎಂಬರ್ಥ. ಮಜ್ಜೆ ಧಾತುವು ಚನ್ನಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದ್ದರೆ ಆ ಜನರ ವಿವರದಲ್ಲಿ ಬೇರೆಯವರಿಗೂ ಪೀಠಿಯುಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಶುಕ್ರ ಸಾರದಲ್ಲಿ ಪೀಠಿ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅಪತ್ಯಪ್ರೇಮ, ಪತಿ ಪತ್ನಿಯ ಪ್ರೇಮ. ಇವು ವೈಷಯಿಕ ಪ್ರೇಮಗಳಾಗಿವೆ. ಮಜ್ಜೆಯ ಪ್ರೇಮ ಇದಕ್ಕೊಂತಲೂ ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಗುರು ಹಿರಿಯ ಬಗ್ಗೆ

ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರೇಮ. ವಿದ್ವಾಂಸರ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಪ್ರೇಮ ಮಜ್ಜಾ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಉಂಟಾದದ್ದು.

ಎರಡನೇ ಕಾರ್ಯ ಸ್ನೇಹ— ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನೇತ್ರ, ತ್ವಚಾ, ಪರ್ಕ್ಯಾಶಯ ಮಲ, ಕೇಶ ಇವುಗಳಿಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಸ್ನಿಗ್ಧಾಂಶವು ಮಜ್ಜಾ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಶಿಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ನೇಹನ ಗುಣದಿಂದ ವಾತದೋಷದ ಅನುಲೋದಿಸಿ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ನುಂರನೆಯ ಕಾರ್ಯ ಬಲ— ಬಲ ಇದು ಮಜ್ಜಾ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ತನ್ನ ಶಾರೀರಿಕ ಬಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ಸಾಮರ್ಥ್ಯ. ಇದರಲ್ಲಿ ಮನೋ ಬಲದ ಸಾಮರ್ಥ್ಯವು ಬರುತ್ತದೆ.

ನಾಲ್ಕನೇ ಕಾರ್ಯ— ಅಸ್ಥಿ ಧಾತುವಿನ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜಾ ಇರುವ ವದರಿಂದ ಅಸ್ಥಿಗಳನ್ನು ಆರೋಗ್ಯವಾಗಿಡುವದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಾತದೋಪವು ಅಸ್ಥಿಗಳ ಆಶ್ರಯದಿಂದ ಇರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಮಜ್ಜೆಯ ಕೂಡ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ,

ಮೇರೆ ಧಾತುವಿನ ಸ್ನೇಹ ಭಾಗವು ಅಂದರೆ ದೊಡ್ಡ ಅಸ್ಥಿಗಳಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವಂಥ ಅಂಶವು. ಕರ್ಪಾಲಾಸ್ಥಿಗಳಿಂದ ಆಚಾರಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದಕ್ಕೆ ಮಂಸುಲುಂಗ ಅಧವಾ ಮಹಿಷ್ಮಾತ್ಮಾರೆ.

ಶ್ರೀಹಂಪುಗಳಲ್ಲಿಯ ಸದ್ಯಃ ಪ್ರಾಣಿಹರ ಮಹಾವಾಗಿದೆ. ಎಲ್ಲ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಶಿರೋಭಾಗಕ್ಕೆ ಉತ್ತಮವಾಂಗ ಅನ್ನತಾತ್ಮಾರೆ. ಈ ಶಿರೋಭಾಗದ ವಣನೆ ಚರಕ ಸಂಶ್ರೂಷಿತ ಸಾಫನದಲ್ಲಿ—

ಪ್ರಾಣಾಃ ಪ್ರಾಣ ಭೃತಾಂ ಯತ್ತ ಶ್ರಿತಾಃ ಸರ್ವೇಽಂದ್ರಿಯಾಣಿಜಃ ।
ಯದುತ್ತ ನಾಂಗನುಂಗಾನಾಂ ಶಿರಸ್ತದಭಿಧಿಽರುತ್ತಿ ।

ಚ. ಸೂ. ೧೨-೧೨

ಶಿರೋಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮನುಷ್ಯನ ಪ್ರಾಣಗಳು ಹಾಗೂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಆಶ್ರಯ ದಿಂದಿರುತ್ತವೆ.

ಶಿರಿಸಿಜ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಇಂದ್ರಿಯ ಪ್ರಾಣವಾಸಿಜ ಸೌರೀತಾಂಸಿ ಸಂಯಾವಿನ ಗಭಸ್ತಯಃ ಸಂಶ್ರಿತಾನಿ । ಚ. ಸೂ. ೬-೪.

ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯ ವಹ ಸೌರೀತಸ್ನಿಗಳು (ಕರ್ಮೇಽಂದ್ರಿಯಗಳು ಹಾಗೂ ಜ್ಞಾನೇಽಂದ್ರಿಯಗಳು) ಸಂಯಾವನಲ್ಲಿಯ ಕಿರಣಗಳಿಂತ ಸರ್ವಾವೇಶಗೊಂಡಿರುತ್ತವೆ.

ನೇತ್ರಗಳು ಮಜ್ಜೆಯ ಸ್ಥಾನವಾಗಿವೆ. ಮಹಾನೇತ್ರ, ಶ್ವೇರ ಪ್ರಾಣಲೋಚನ (ನೀರು ತಂಬಿದಂತೆ ಕಾಣುವ ಕಣ್ಣಗಳು) ಇವು ಮಜ್ಜೆಯ ಅಂಗವಾಗಿವೆ.

ಸಂಧಿಗಳು ಮಜ್ಜಾ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ. ದುಂಡಗಾಗಿ ಯಂತ್ರ ಘನವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಅವಯವಗಳ ಆರೋಗ್ಯವು ಮಜ್ಜಾ ಧಾತುವಿನ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ.

ಮಜ್ಜಾವ ಹಿನ್ನೆಲೆ ಸೌರೀತಸ್ನಿಗಳಲ್ಲಿ ಆಹಾರ ರಸವು ಹೊದ ವೇಲೆ ಅಲ್ಲಿರುವ ಧಾತ್ವಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಚನವಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವ ಸೂಫಲ ಭಾಗವು ಮಜ್ಜಾ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಭಾಗವು ಅಥವಾ ಪ್ರಸಾದ ಭಾಗವು ಶಕ್ತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದೇ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಸ್ಥಿಯಲ್ಲಿಯ ಮಜ್ಜಾ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಶಕ್ತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಯಲ್ಲಿ ಮಜ್ಜಾ ಧಾತುವಿನ ಗೂಡ ರಕ್ತ ಧಾತುವಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ರಕ್ತ ಸರ್ವಾನ ಘಟಿಕಗಳು ಯಂತ್ರದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ರಕ್ತ ರೂಪ ಹೊಂದುತ್ತವೆ. ಮಜ್ಜಾ ಧಾತ್ವಗ್ನಿಯ ಕಾರ್ಯವು ರಕ್ತ ಪ್ರೋಷಕ ಮತ್ತು ಶಕ್ತಿ ಪ್ರೋಷಕ ಘಟಿಕಗಳನ್ನು ಉತ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವದು ಹಿಗೆ ಎರಡು ರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮಜ್ಜಾ ಧಾತುವಿನಿಂದ ಶಕ್ತಿ ಪ್ರೋಷಕಾಂಶಗಳು ಕಡಿಮೆ ಪ್ರವಾಣದಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಮಾತ್ರ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದರೆ, ಶಕ್ತಿ ಕೂಡ ರಕ್ತದ ಅಂಶಗಳನ್ನು ಪೂರ್ವ ಸುವ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ರಕ್ತದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುವ ಪ್ರೋಷಕಾಂಶಗಳು ಕಡಿಮೆ ಬೀಳುವದರಿಂದ ಒಂದು ಪ್ರಕಾರದ ಪಾಂಡು ರೋಗವು ಉದ್ದ್ವಿಸುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಅದು ಮಾರಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಮಜ್ಜಾ ಧಾತುವಿನ ಮಲಗಳು— ಮಜ್ಜಾ ಸ್ನೇಹೋಽಂದ್ರಿಯ ವಿಶ್ವಿತಾಂ !

ಮಜ್ಜಾ ಧಾತುವಿನ ಮಲಗಳು ಇವು ಮಜ್ಜಾ ಧಾತುವಿನ ಹಾಗೆ ಸ್ನಿಗ್ಧಗುಣದವಿದ್ದ ನೇತ್ರ, ತ್ವಚಾ, ಮತ್ತು ಪರ್ಕ್ಯಾಶಯದಿಂದ (ಮಲದ ಕಾಡ) ಹೊರಬೀಳುತ್ತವೆ. ಅವು ಹೊರ ಬೀಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅಯಾ ಭಾಗಕ್ಕೆ ಸ್ನೇಹನ ಗುಣ ಪೂರ್ವಸುತ್ತವೆ. ಆದರಿಂದ ಅಯಾ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ ಧಾತುಗಳನ್ನು (ಘಟಿಕಗಳನ್ನು) ರಕ್ಷಿಸುತ್ತವೆ.

ಮಜ್ಜಾ ಧಾತುವಿನ ಪ್ರೋಷಿತೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು— ಅಸ್ಥಾಂ ಮಜ್ಜನಿ ಘಾಷಿಯುಂ ಭ್ರಮಸ್ಥಿತಿಯ ದರ್ಶನಂ । ಅ. ಹೃ.

ಮಜ್ಜಾ ಪ್ರೋಷಿತೆಯ ಅಗುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದ ವಾತ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ತಲೆ ತಿರುಗುತ್ತದೆ. ಕಡೆಗೆ ಕತ್ತಲೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ವೃದ್ಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು— ಮಜ್ಜಾ ನೇತ್ರಾಂಗ ಗೌರವಂ— ಮಜ್ಜಾ ಧಾತುವಿ ಪ್ರವಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿದರೆ ನೇತ್ರ ಜಡ ಅನಿಸುತ್ತವೆ. ಶರೀರವು ಭಾರವಿನಿಸುತ್ತದೆ.

ಮಜ್ಜಾ ಪ್ರದೋಷಜ ವಿಕಾರಗಳು— ದರ್ಶನ, ಮಾಚ್ವ, ಭ್ರಮ

ಪರಾಸುಸೂಲ ಮೂಲಾನಿ, ಅರುಂಟಿ, ನೇತ್ವಾಷಿಷ್ಯಂವ ಮುಂತಾದ ವಿಕಾರಗಳಾಗುತ್ತವೆ. ಮಜ್ಜಾ ಶ್ರೀಣತೆಯಲ್ಲಿ ಮಾಂಸ, ಮಜ್ಜಾ, ಅಥಿ ಶ್ರೀಹರ್ಯಂಕ್ರ ಮಧುರ, ಮತ್ತು ಅವ್ಯಾ ದೃಷ್ಟಿಗಳನ್ನು ಸೇವಿಸುವ ಇಚ್ಛೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ,

ಮಜ್ಜಿಯ ಪ್ರವಾಣವು— ಒಂದು ಅಂಜಲಿ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ರುತ್ತದೆ.

ಶುಕ್ರಧಾತು

ಶುಕ್ರೋತ್ಪತ್ತಿ— ತತ್ತ ಆಹಾರಸ್ಯ ಸಮುಕ್ತ ಪರಿಣತಗ್ರ ಕ್ರಮಾನ್ತಿಜ್ಞಾನವನು ಪ್ರಪ್ರತ್ಯೇಕಾರ್ಥ ಶುಕ್ರ ಸಂಕ್ಷಾಂ ಲಭತೆ. ದತ ಪೂರ್ವಾಯಿತ ನಷ್ಟೇಕಂ |

ದತಪೂರ್ವಾಯಿತಸದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು. ಶಂಖಾ ವಂಶತ್ವರ್ಯಂ ಕಂತೋ ರಕ್ತಂ ಶುಕ್ರಾಜಿಸೀ ಗುಡಂ | ಜೆ. ಸೂ. ೩೯.

ಆಹಾರವು ಸರಿಯಾಗಿ ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ರಸರಕ್ತುದಿ ಕ್ರಮದಿಂದ ವಾಕ್ಯೇಯಲ್ಲಿ ಆಹಾರ ರಕ್ತವು ಸೇರಿ ಅದರಿಂದ ಸಾರ ರೂಪವಾಗಿ ನಿವಾರಣವಾದ ಧಾತುವಿಗೆ ಶುಕ್ರ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಡುತ್ತಾರೆ.

ಶುಕ್ರ ಧಾತುವಿನ ಸಾನವು— ಸಪ್ತಮಿ ಶುಕ್ರಧಾರಾನಾಮ ಯಾಸವರ್ ಪೂರ್ವನೊಂ ಸವರ್ ಶರೀರ ವಾಯಿನಿ | ಯಥಾ ಪರ್ಯಾಸಿ ಸಹಿಸಂಸ್ತು ಗೂಡೆತ್ಯೇಕ್ಷಾರ್ಥೋ ಯಥಾ | ಶರೀರಮಂ ತಥಾ ಶುಕ್ರಂ ನೃತ್ಯಂ ವಿದ್ಯಾಧಿವ್ರ ಗ್ರಂ | ಸೂ. ಶಾ. ೪-೨೦-೨೦.

ತತ್ತಂ ಶುಕ್ರಂ ಸಮಾಂಗ ವಾಯಿತಯಾಷಿತಂ ವಿಶೇಷೋ ಮಜ್ಜಮಾಷ್ಟ ಶ್ವನೇಮು || ಆ. ಸ. ಶಾ. ೧.

ಶುಕ್ರಧರಾ ಕಲಾ ಇದು ಸವರ್ ಶರೀರ ಪ್ರಯಾಷಿತಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ದೇಗೆ ಫಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಶುಕ್ರಧರಾ ಕಲಾ ಇದು ವಾಯಿತಯಾಷಿತಂ ಸವರ್ ಶರೀರದಲ್ಲಿ, ರುವ ಪೂರ್ವ ಅಶದಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿಯ ಫಟಕಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆ ತ್ವರೆ. ಹಾಗೆ ಫಟಕಗಳು ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಮುಂದೆ ವರಿಸು ಜನಿಸುವವು. ಹಿಂಗೆ ನಡೆದ ಕಾರ್ಯವು ಅವ್ಯಾಹತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೊಸ ಫಟಕಗಳು ಗಳಿಂದ ಜನಕ್ಕೆ ಶುಕ್ರಧರಾ ಕಲಾ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಶುಕ್ರಧರಾ ಕಲಾಯಿಂದ ಈ ಫಟಕಗಳು ಜನ್ಮ ತಾಳುತ್ತವೆ. ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಶುಕ್ರಧರಾ ಕಲಾ

ಇದು ಸವರ್ ಶರೀರ ವಾಯಿ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ ಶುಕ್ರದ ವಿಶೇಷ ಶಾಸ್ತ್ರ ಅಂದರೆ ಮಜ್ಜಾ, ವೃಷಣಿ, ಮತ್ತು ಸ್ತನಗಳು. ಇದರ ಪೂರ್ವಿಂದ ಕಂಡು ಬರುವದೇನಂದರೆ ಶಕ್ತ ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಏರದು ವಿಧವಾಗಿ.

(೧) ಸಾವರ್ದೇಹಿಕಪಾರಿರುವ ಶಕ್ತ, ಇದರಿಂದ ಆಯಾ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿಯ ಅಧವಾ ಇಂದ್ರಿಯಾಧಿಷ್ಠಾನದಲ್ಲಿಯ ಫಟಕಗಳನ್ನು ಜನಿಸುವ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವ ಶಕ್ತ ಒಂದೊಂದೆ ಭಾಗದ (ಅಂಶದ) ಲ್ಲಿ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿ ರುವ ಫಟಕಗಳನ್ನು ನಿರ್ಮಿಸುತ್ತದೆ.

(೨) ವೈಪಣಿದಲ್ಲಿರುವ ಶಕ್ತ ಸಂಭೋಗದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೊರ ಬಿಂದು ಶ್ರೀ ಶುಕ್ರದ ಗೂಡ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಧಾತುಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯಾಧಿಷ್ಠಾನದ ಶಕ್ತ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಧಾತುಗಳು ಅಗತ್ಯಪಾರಿರುವ ಎಲ್ಲ ಫಟಕಗಳಿರುವ ತನ್ನಂತೆ ಬೇರೆ ವ್ಯಾಗಳನ್ನೇ ನಿರ್ಮಾಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಶ್ರೀ ಶುಕ್ರದ ಕೂಡ ಸಂಯೋಗ ಹೊಂದಿ ಗಭೇಧಾರಣೆ ವಾಡಲ್ಪತ್ತಿ ಇನ್ನೊಂದು ದೇಹವನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣ ವಾಡಲ್ಪತ್ತಿ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಪ್ರರೂಪ ಶುಕ್ರವು ಮುಂದೆ ಬರೆದ ಲಕ್ಷಣಗಳಳಿಗೆ ರಜೀಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಶುಕ್ರಧಾತು ಲಕ್ಷಣಾನಿ— ಸ್ವಟ್ಟಿಕಾಂಧ ದೃಷ್ಟಂ ಸ್ವಿಗ್ರಂ ಮಧುರಂ ಮಧು ಗಂಧಿ ಚ | ಶುಕ್ರಮಿಷ್ಟಂತಿ ಕೇಚಿತ್ತು ತೆಲಂ ಕ್ಷೌದ್ರಿಭಂ ತಥಾ | ಸು. ಶಾ. ೨.

ಶುಕ್ರಂ ಶುಕ್ರಂ ಗುರುಷ್ವಿಗ್ರಂ ಮಧುರಂ ಬಹುಲಂ ಬಹು | ಫ್ರೈತ ಮಾಣಿಕ್ಯ ಶುಕ್ರಂ ಶುಕ್ರಂ ಸದಿಭಾರ್ಯ || ಆ. ಪ್ರ. ಶಾ. ೧-೧೦.

ಶುಕ್ರವು ಬೇಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಂ ಶುಕ್ರಧಾಗಿ ಸ್ವಿಟಕದಂತೆ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳದ್ದು. ದ್ರವ ಶುಕ್ರವು ಬೇಕೆ ಬ್ರಾಹ್ಮಂ ಶುಕ್ರಧಾಗಿ ಸ್ವಿಟಕದಂತೆ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳದ್ದು, ದಟ್ಟವಾಗಿರುವ ಸ್ವಿಗ್ರಂ, ಮಧುರ ರಸವುಳ್ಳದ್ದು, ಜೇನು ತುಪ್ಪದ ವಾಸನೆವುಳ್ಳದ್ದು, ದಟ್ಟವಾಗಿರುವ ಪ್ರವಾಣದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯೂ ಫ್ರೈತ, ತೆಲ, ಹಾಗೂ ಜೇನುತುಪ್ಪದ ಬಣ್ಣದಂತೆ ಪ್ರವಾಣದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿಗೆಯೂ ಫ್ರೈತಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದಿಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. ಶುಕ್ರದ ಇದ್ದರೆ ಅದು ಗಭೇಧ ಲಾಕ್ಷಿತಿಗೆ ಯೋಗ್ಯವಾದದ್ದಿಂದು ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. ಶುಕ್ರದ ಬಣ್ಣವು ಪರಿಷ್ಯಾಪಿತಾಯಾಗಿ ಅನುಸರಿಸಿ, ಮಾತ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ತೆಲದಂತೆ ಬಣ್ಣವು (ವಣವು) ಅಯಾ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ, ಮಾತ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪದ ವಣವು ಇರುತ್ತದೆ. ಪಿತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕ್ಷಾದ್ರ ಮತ್ತು ಕಫ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ತುಪ್ಪದ ವಣವು ಇರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧಾತುವಿನ ಪ್ರೋಫೆಟ್ ಮತ್ತು ಬೆಳವಣಿಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಆದ ಮೇಲೆ ಶುಕ್ರ ಧಾತುವಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಆಗಂತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಬ್ರಹ್ಮಚರ್ಯ ವೈತ

ಶುಕ್ರಧಾತುವಿನ ಕಾರ್ಯಂ :-
ಶುಕ್ರಂ ಧೈರ್ಯಂ ಜ್ಯೇಷಣಂ ಪ್ರಿತಿಂ ದೇಹಬಲಂ ಹರಣಂ
ಬೀಜಜಾಥಂ ಚ | ಸು. ಶಾ. ೧೫-೨

ವನ್ನ ಸರಿಯಾಗಿ ಪಾಲಿಕಿದರೆ ಎಲ್ಲ ಅವಯವಗಳ ಮತ್ತು ಧಾತುಗಳ ಬಲ ಬೀಳೆಯು ತ್ವರಿತ ಉತ್ಸಾಹ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಶುಕ್ರದ ಸಂಕುಚಣಾಲ್ಯಾತೆಯಲ್ಲಿ ಕ್ರಿಯೆ ದೃಷ್ಟಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಅವನಲ್ಲಿ ಮಾನೋಭಾವವು ಹೆಚ್ಚಿಗು ಗಿಗಿದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವೈಪುಲ್ಯಾಗುತ್ತದೆ. ಜ್ಯಾವನ ಅಂದರೆ ಸ್ವಾಮಿಸುಮಾದ್ವರ್ಗ (ಶ್ರೀ ಸಂಭಾರೇ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿಯ (ಶರೀರವ್ಯಾಪಿ) ಘಟಕಗಳ ವರ್ಣಿಯಾಗಿ ದೇಹವನ್ನು ಬೋಧಿಸುವದು. ಗಂಭೋತ್ವಾದನ ಮಾಡುವದು ಇದು ಶುಕ್ರದ ಶೈವಾಂಗ.

ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಸಾರೂಪ ಧಾತು ಇರುವದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ರಕ್ತಿಸತಕ್ಕಾಗಿ ಕ್ಷಯಿಸಬಾಗಂತೆ ಆಹಾರ ವಿಹಾರಗಳನ್ನಿಂದಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮಾಡಿ ಇದ್ದ ವರ್ಷಕ್ಕಾದಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳು ಕ್ಷೀರವಾಗ ತೊಡಗುತ್ತವೆ. ಬೇರೆ ಅಥವಾ ಮರಣ ಸಂಭಿನಿಸಬಹುದು.

ಶರೀರಸ್ಯ ಸರಂಧಾತು ಶುಕ್ರಂ ತ್ವರ್ತಿ ನೋತ್ವಾ ನಿಯಂತ್ರಣಾಂ ನಾ ನಿಯಂತ್ರಣಾಃ ।

ಆಹಾರ ರಸದಿಂದ ಶುಕ್ರ ಉತ್ಪತ್ತಿಕಾಲ : - ಆಹಾರ ರಸದಿಂದ ಧಾತುಗಳ ಶರ್ಮಕ್ಕುನುಸರಿಸಿ ಒಂದು ತಿಂಗಳಿಗ ಶುಕ್ರ ಧಾತುವಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವ ಸಲ ವೃಷ್ಟಿ ದೈತಧಿಗಳ ಸೇವನೆಯಿಂದ ಸಮ್ಮಾನ ಶುಕ್ರ ಉತ್ಪನ್ನಾಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಶುಕ್ರ ಸಮಾನ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿ ಶುಕ್ರ ಕ್ಷಯಿಸಿ ತ್ವರ್ತಿ ತ್ವರ್ತಿ ಮಾಡಿದರೂ ಶುಕ್ರ ಧಾತುವಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಏಂ ನಾಸೇನ ಶುಕ್ರೀ ಭವತಿ । ಸು. ಸೂ.

ನೃಷ್ಣಾ ದಿನಿ ಪ್ರಭಾವಣಾಂ ಸದ್ಯಃ ಶುಕ್ರಾದಿ ಕುನಾತೆ ವೃಷ್ಟಿ ದೈತಧಿಗಳು ಶುಕ್ರ ನಿವಾರಣಾ ಮಾಡಿ ಶುಕ್ರವನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕಿಕ್ಕೆ ಶುಕ್ರಂ ಶೀಫ್ರಂ ವೀರೇಚಯಂತಿ ।

ಶುಕ್ರವಹ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸ್ವಾಗಳಃ ಶುಕ್ರವಹಾನಾಂಸ್ವಾರ್ಥಃ ಶುಕ್ರಾಂತಿ ।

ಶುಕ್ರವಹ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸ್ವಾಗಳಃ ಶುಕ್ರವಹಾನಾಂಸ್ವಾರ್ಥಃ ಶುಕ್ರಾಂತಿ । ಜ. ವಿ. ಶುಕ್ರಧರಾಕಾರ ಸದ್ಯಾರ್ಥಿರ ವೃಷ್ಟಿಸಿದ್ದರೂ ವಿಶೇಷ ಕಾರ್ಯಕ್ರಮಗಿ ಅಂದರೆ ಪ್ರಕಾರ ಶುಕ್ರವಹ ಸ್ವಾತಂತ್ರ್ಯಸ್ವಾಗಳಃ ಅದೇ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿದ್ದು ಹಣದಿಂದ ಅಥವಾ ಸೋತ್ಯಾಸಿನಿಂದ ಹೊರಬ್ದಿ ಶಿಶ್ಯದ ಮಾರ್ಪಾದ ಮಾರ್ಪಾದ ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು

ಅದೇ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಗಭಾರಶಯದಲ್ಲಿ ಶ್ರೀ ಬೀಜದ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ದ್ವಿಂಗುಲೆ ದಿಂಗುಲೆ ಪಾತ್ರೀ ಬಿಂದ್ವಾರಸ್ ಜಾವೆ ಧ್ವಿಂಗುಲೆ ವ್ಯಾಂತ್ರೆ ಸೋತ್ಯಾಸಿ ಪಾತ್ರಾತ್ರಾ ಶುಕ್ರಂ ಪ್ರಿರ್ತಿಸ್ವಾ ಪ್ರವರ್ತತೆ ।

ಸು. ಶಾ. ೪-೨೨

ಶುಕ್ರ ಪ್ರವಾಣ : - ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಶುಕ್ರದ ಪ್ರವಾಣವು ಒಂದು ಅಂಜಲಿ

ಇರುತ್ತದೆ. (ಅಪ್ಯ. ಶಾ. ೩-೮೧)

ಶುಕ್ರಧಾತು ಮಾತೆಹೋಪದ ಸಂಬಂಧ : - ಶುಕ್ರವಾಪವು ಅಪಾನ

ವಾತದ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಶುಕ್ರಾರ್ಥಕ ಶುಕ್ರ ಸ್ವಾತ್ಮ ನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಮಣಿ ಶ್ರಯಃ । ಅಪ್ಯ. ಸೂ.

ಶುಕ್ರಧರಾ ಕಲೆಯು ಸರವ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಸಂಭಾರೇಗಿದ

ಶುಕ್ರಧರಾ ಕಲೆಯು ಸರವ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುವದರಿಂದ ಗತಿಸಿಕ್ಕು ಸ್ವಾವಾಗು

ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶುಕ್ರ ಪ್ರವರ್ತನೆಯಾಗುವದಕ್ಕಿನಿಷ್ಪತ್ತಿ ಮಾತೆಹೋಪದ ಗತಿಸಿಕ್ಕು ಸ್ವಾವಾಗು

ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶುಕ್ರ ಧಾತುವಿನ ಜ್ಯಾವನ ಈ ಗುಣವು ಸಹಾಯಕಾರಿ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಶುಕ್ರದ ಇದಕ್ಕೆ ಶುಕ್ರ ಧಾತುವಿನ ದೋಷ ಲಂಟಾಗ ಬೇಕಾದರೆ ವ್ಯಾನ ಮತ್ತು ಅಪಾನ

ಬಾತಗೇ ಕಾರಣಾಗುತ್ತದೆ.

ಶುಕ್ರದೂಷ ಪ್ರಮೇಹಾಂಸ್ತ ನಾ ನಾಪಾನ ಪ್ರಕೋಪಜಃ । ಅಪ್ಯ.

ಶುಕ್ರ ಧಾತುವಿನ ವಿಕೃತಿ ಮಾರು ಪಧವಾಗಿದೆ. ೧) ಕ್ಷಯ, ೨) ವೃದ್ಧಿ

೩) ವೇಗಾವರೋಧ.

ಶುಕ್ರ ಪ್ರಯಂದ ಲಕ್ಷಣಗಳಃ ।

ಶುಕ್ರಧಾರ್ಬಾಂಸ್ತ ಶೋಪ ತಿಮಿರದರ್ಶನಾಂ ಪಾಂಡುತಾ ಸದನ ಕ್ಷೇಣಿ

ಮುಂಧಾಂತಾ ಮುಂಧಾಂತಾರ್ಯಾಸ್ತಿರಾಜ್ಯ ನಿಷ್ಣೇಜಿ ಸರಕ್ತ ನಿಷ್ಣೇಜಿವಾ

ಶುಕ್ರಧೋ । ಅ. ಸ. ೧೯

ಶುಕ್ರ ಧಾತು ಮುಂಧಲೆ, ಮುಂಧಲೋಷ, ಕೆಣ್ಣಿಗೆ ಕಕ್ಷಲೆ ಬರುವದು

ಅಯಾಸ, ಧಾತುಗಳ ಮುಂಧಲೆ, ಮುಂಧಲೋಷವದು, ಅಗ್ನಿ

ಪ್ರಯೋಗೆಲೆ ಬೆಳ್ಳಿ ಧಾರೆ ಬರುವದು (ಪಾಂಡುರೋಗ) ಮೈಸೋಲುವದು, ಜನನೇಂ

ಮಾಂಡ್ಯ, ನಪುಸಕತೆ, ವೃಷಣಿದಲ್ಲಿ ಜುಣಿದಂತೆ ವೇದಸೆಗಳಾಗುವದು, ಜನನೇಂ

ವಿರ್ಯ(ಶಿಶ್ರೂ)ದಿಂದ ಉಗಿ ಹೊರಟಿಂತೆ ಅನಿಸುವದು ಶುಕ್ರಸೂವಕ್ತಿ ಬಹಳ ಮೂತ್ತಿ

ಬೆಳ್ಳಿಕಾಗುವದು. ಅಥವಾ ಶುಕ್ರ ಸೂವವು ಅಗರೇ ರಕ್ತ ಸೂರ್ಯವಾಗುವದು.

ಶುಕ್ರ ಪ್ರಯಂದ ಲಕ್ಷಣಗಳಃ ।

ಅತಿ ಶ್ರೀ ಕಾಮತಾ ವೃಷ್ಟಿ ಶುಕ್ರಂ ಶುಕ್ರಾಂತಿ ಶುಕ್ರಾಂತಿ ಶುಕ್ರಾಂತಿ

ಶುಕ್ರವೃಷ್ಟಿಯಾಗುವದರಿಂದ ಶ್ರೀ ಸಂಭಾರೇಗಿದ ಅತಿ ಇಂಜಿ, ಶುಕ್ರಾಂತಿ

ಉಂಟಾಗುವದು.

ಶುಕ್ರನೇಗ ನಿರೋಧ : - ಸಂಭಾರೇಗದ ನಂತರ ಶುಕ್ರಕ್ಕೆ ಗತಿಸಿಕ್ಕು ಶುಕ್ರ

ಸೂರ್ಯವಾಗುವದು ಸೂಖಾವಿಕ. ಈಗತಿಯನ್ನು ತಡೆ ಹಿಡಿಯಂತು ಸ್ವಭಾವದ

ವಿರುದ್ಧ ಅದ್ದರಿಂದ ವಾಧಿಗಳಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ଶୁରୁତେ ପ୍ରବଳି ଗୁହ୍ୟାଦିନା ଶୈଯଧୂମିଜ୍ଞରାଃ ।
ଦୃଷ୍ଟିଧୂମା ମୁଖର୍ତ୍ତସଂଗାଂଗଭଂଗ ପ୍ରଦର୍ଶନଦେତା ॥ ଅ. ପ.୧୯

ಶುಕ್ರ ಸೂರ್ಯ, (ಸ್ವಷ್ಟಿದೋಷ ಅಥವಾ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲದೆ) ಗುಹ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ (ಜನೀಂದ್ರಿಯಲ್ಲಿ) ವೇದನಾ, ಬಾಪು ಬರುವದು, ಜ್ಞರ, ಹೃದಯ ಪ್ರಮೇಶದಲ್ಲಿ ಹೀಡಾ, ನೂತ್ರ, ಕಟ್ಟಾಗುವದು, ಮೈ ಒಡೆದಂತೆ ವೇದನೆಗಳಾಗುವದು, ಅಂತರ್ವ್ಯಾದಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಣ ವ್ಯಾದಿ, ಶುಕ್ರಾಶ್ವರಿ, ಹಂಡತ್ವಾ ಕ್ಷ ರೋಗಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ, ಕ್ಷ ಎಲ್ಲ ರೋಗಗಳು ವಾನ ಮತ್ತು ಅಪಾನ ವಾತಗಳ ಪ್ರಕ್ರಿಯೆದಿಂದ ಉಂಟಾದ ರೋಗಿವೇ.

ಶುಕ್ರದ ಪ್ರವಾಣ :- ಶುಕ್ರದ ಪ್ರವಾಣ ರ ಅಂಡಲಿ

(ಅಹ್ಮ. ತಾ ೧-೮೦)

ಶುಕ್ರವಾರಿ ಕ್ಷಣಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಭಾವ ಕಾಣಬಹುದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಅನುಭಾವವು ಶುಕ್ರವಾರಿ ಕ್ಷಣಿಯಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುತ್ತಿರುವ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮುಖಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಭಾವ ಕಾಣಬಹುದ್ದಿರುತ್ತದೆ.

ಶುಕ್ರ ದರ್ಶನಂ :- ಆಹಾರ ರಸದಿಂದ ಕೃಮೇಣ ಶುಕ್ರರ್ಥಾತುವಿನ ಉಪ್ತ್ಯತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಆದರೆ ಬಾಲಕರಲ್ಲಿ ಶುಕ್ರದ ಉಪ್ತ್ಯತ್ತಿಯಾದ್ದು ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ, ಆದು ಹೇಗೆ? ಇದಕ್ಕೆ ಉಪ್ತ್ಯರ್ತಿ :- ಬಾಲಕರಲ್ಲಿ ಉಪ್ತ್ಯನ್ನವಾಗುವ ಶುಕ್ರವು ತನ್ನ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಧಾತುಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಶುಕ್ರರ್ಥಾ ಕಲೆಯು ಧಾತುಗಳ ವರ್ಧನಕ್ಕೆ ಉಪಯೋಗಿಸುತ್ತಿದ್ದ ದರಿಂದ ವೃಷಣಾದಲ್ಲಿಯ ಶುಕ್ರರ್ಥಾ ಕಲೆಯು ಹೊಗೆಯಲ್ಲಿಯ ಪರಿಮಳದಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಹಾವಿನಲ್ಲಿಯ ಪರಿಮಳವು ಹೊಗೆಯಲ್ಲಿ ಇದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ವೃಕ್ಷವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಇದೇ ಶುಕ್ರಾರ್ಥ ಶುಕ್ರರ್ಥಾ ಕಲೆಯು ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಬೆಳಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಹೊಗೆಯು ಕಾಲಾಂತರದಿಂದ ಅರಳಿದ ಮೇಲೆ ಪರಿಮಳವು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಶುಕ್ರಾರ್ಥ ಬಾಲಕರಲ್ಲಿ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಅದ ಮೇಲೆ ವಯಸ್ಸಿನ ಪರಿಣಾಮದಿಂದ ಶುಕ್ರವಾಚ್ಚಕ್ರ ಪಾರುದುಭಾವವ ಆದದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಪರಂಬಾಲಾನಾಮಪಿ ಪರಿಣಾಮದ್ವಾರಾ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ಅದು ಮೇಲೆ ಅದು ವೃಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ರೋಮ ರಾಚಾಯ ಅಂದರೆ ಮುಖಿದ ಮೇಲೆ ಗಡ್ಡ, ಮೀಲೆಗಳು ಕಂಡು ಬರುವವು. ಕಾಮವಾಸನೇ ಉಂಟಾಗುವದು ಶುಕ್ರ ವಿನಜನಿ ಆಗುವದು. ಇವು ಶುಕ್ರ ಪಾರುದುಭಾವವದ ಲಕ್ಷಣ ಆಗಿವೆ.

ಆತ್ಮವ

ಅರ್ಥವದ ವಾಖೀ— ಬುತ್ತಾಧ್ವವೆ ಅರ್ಥವಂ | ಸ್ತ್ರೀ ಬೀಜಕ್ಕೆ ಮುತ್ತಾಧ್ವವೆ ಎಂದು ಸಂಜ್ಞೆ. ಸ್ತ್ರೀ ದೇಹದಲ್ಲಿ ಶುಕ್ರ ಧಾರುವು ಸರ್ವ ಶರೀರವೂ ಈ ಇರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಪ್ರಲಕ್ಷೋತ ಮುತ್ತು ಸ್ತ್ರೀನಗಳು ಶುಕ್ರಧರಾ ಕಲೆಯ ಮೂಲವಾಗಿವೆ. ಗಭರಧಾರಣೆಗೆ ಬೆರ್ಕಾಗುವ ಸ್ತ್ರೀ ಶುಕ್ರ ಅಥವಾ ವಾತ್ಯ ಬೀಜವು ಇಲ್ಲಿಂದಲೇ ಹೊರ ಬೀಳುತ್ತದೆ, ಹೊರ ಬೀಳುವ ಕಾಲ ಅಂದರೆ ಅರ್ಥವದ ಕಾಲ ಹಾಗೂ ಮುಂದೆ ಹನ್ನೆರಡು ದಿನಗಳವರಿಗೆ ಇರುತ್ತದೆ.

పుతుస్తే దాదశ రాత్రం భవతి ధృష్టాత్మవః । సు. శా. 2-ఉ

కేలవు సల ఆత్మవ స్వావ ఆగదిద్దరూ ఖుతుకుల బందద్దు కండు బరుత్తుదే. ఆ కాలకై ఖుతు కాల అన్నట్టారే. ఈ కాలదల్లి గభ్రధారణగే చేకాగిరువ శ్రీ బీజవు హోర బీళుత్తి రుత్తుదే. అంధ ఉపస్థిగే ఖుతువుతి అన్నట్టారే. సంభోగద కాలదల్లి పురుషరల్లి తిక్క అందరే పురుష బీజవు చేకాగిరువ శ్రీ బీజవు హోర బీళదే విలిష్ట కాలదల్లియే హోర బీళుత్తుదే. ఆ కాల అందరే ఆత్మవ స్వావద కాల. ఆద్దరింద శ్రీ బీజకై ఆత్మవచెంతలూ అన్నట్టారే. ఆత్మవద కాల హోరతాగి గభ్రధారణగే శ్రీ బీజవు స్విద వాగిద్దరే కేళగే బరిద లక్ష్మణళు కాబుత్తువే.

ಇದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ ಎಂದು ಅಂತರ್ಭಾಷಣೆ ಮಾಡಿ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ |

అద్వితీయాల విషయంలో ప్రశ్నల విభజణం ||

పేన ప్రశ్నలు చూస్తున్నాడను అన్న వ్యక్తి మాటల్లో జాం ||

స్ఫుర్ధుజు కూజు రాములు తే తు నుతీ మితి ||

ಹಣ್ಣು ಕೆ ಪರಾರಂಜಾವ ಹ್ಯಾಕ್ತ್ರ್ ನಿ
ಪ್ರವ್ಯು ಮತ್ತು ಪ್ರಸನ್ನವಾಗಿರುವ ಮುಖ್ಯ, ದಯಾದರ್ಶ ಮನಸ್ಸು, ಮುಖ
ಮತ್ತು ದಂತ ಇವು ಅದರ್ವಾಗಿರುವಂಥು, ಕುಣ್ಣಿ ಭಾಗವು (ಎದೆಯ ಎರಡೂ ಕಡೆಯ
ಭಾಗಗಳು) ಶಿಧಿಲವಾದದ್ದು, ಕೆಲ್ಲಾ ರೆಪ್ಪೆಗಳು (ಮೇಲಿನವು) ಕೆಳಗೆ ಬಿಡಿದ್ದರುವಂಥುವು
ಬಾಹ್ಯ [ಅಥ ಕಣ್ಣ ತೆಗೆದವಳು] ಕೇಶಗಳು ಕೆಳಗೆ ಬಾಗಿದಂತೆ ಕಾಣುವದು, ಬಾಹ್ಯ, ಸ್ತನ
ಹೊಂದುವದು, ಪ್ರೇಮುದ
ಕೆಪ್ಪೆಟ್ಟಿಟ್ಟು, ನಾಭಿ, ತೊಡೆಸಂಧಿ, ತೊಡೆಗಳು ಸ್ಪೃಹಣ ಹೊಂದುವದು, ಪ್ರೇಮುದ
ಮಾತುಗಳನ್ನು ಡುವದು, ಪ್ರರುಷರ ಪರಾಕ್ರಮುದ ಕಥೆಗಳನ್ನು ಕೇಳುವದು, ಪ್ರರುಷ
ಸಂಗದ ಇಚ್ಛೆಯಾಗುವದು, ಆನಂದ ಮತ್ತು ಉತ್ಸುಕತೆ ಉಂಟಾಗುವದು ಈ ಲಕ್ಷಣ
ಗಳಿಂದ ಸ್ತ್ರೀಯು ಯುತುವಾತಿ ಇದ್ದಾಗಿಂದ ಭಾವಿಸಬೇಕು, ಹಾಗೂ ಸ್ತ್ರೀಯಾಗಳಲ್ಲಿ
ಬೇಕು.

ಆರ್ಥವ ಸ್ವರೂಪ— ಶ್ರೀ ಬೀಜವು ಆರ್ಥವದ್ವಯದಲ್ಲಿಯೇ ಕೊಡಿ-
ಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಅದು ಕಂಡು ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೂ ಸಂಭೋಗದ ಕಾಲಕ್ಕೆ
ಹೊರಬಿದ್ದ ಪುರುಷರುಕ್ರದ ಕೊಡ ಕೊಡಿ ಹೋಗುವದರಿಂದ ತಿಳಿಯಲು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.
ಆದರೂ ಅದನ್ನು ಬಣ್ಣಿದಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ವಾಸೇನೋಪಚಿತಂ ರಕ್ತಂ ಧನುನಿಭಾಯಂ ಖುತ್ತಾಪುನಃ ।

ಕ್ಷಣತ್ವಕ್ಷಣಂ ವಿಗಂಧಂ ಚ ವಾಯುಯೋನಿ ಮುಖಾನ್ಮಂತೀತ್ರ ॥

ಶ್ರೀ ಬೀಜವು ಸ್ವಲ್ಪ ಕವ್ಯ ಬಣ್ಣಿದ್ದ ಗಂಧರಹಿತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀ ಶುಕ್ರ
ಶ್ರೀ ಬೀಜವು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮವಾಗುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆರ್ಥವ ಸುವವು ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.
ಅದ್ದಿಂದ ಬಾಲುವ್ಯಸ್ಥಯಲ್ಲಿ ಆರ್ಥವ ಸುವ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಶ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಈ
ಬೀಜದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಆಗಳೊಡಗಿದರೆ ಕೆಳಗಿನ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ.

ಬಾಲಾನಾಮಂಬಿ ವಯಸ್ ಪರಿಣಾಮಾತ್ರ ಶುಕ್ರ ಸ್ವಾದುಭಾಷೋ
ಭವತಿ-ರೋಮ ರಾಜ್ಯಾದಯತ್ವ ವಿಶೇಷಾ ನಾರೀಣಾಂ. ರಜಸಿಂಚ ಉಪ
ಜೀಯ ನಾನೆ ಶನ್ಯಃ ಶನ್ಯಃ ಸ್ವನೆ ಗಭಾತಯ ಯೋರಭಿವ್ಯಾಧಿ ಭೇದವತಿ ।
ಸು. ಸೂ. ೧೪-೧೮.

ಶ್ರೀ ಶುಕ್ರದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗ ಹತ್ತಿದರೆ ರೋಮ: ರಾಜಿಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ.
ಇವು ಶುಕ್ರದ ಸ್ವಾನಗಳಲ್ಲಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಜನಸೇಂದ್ರಿಯದ ಮೇಲೆ ಬಗಲಲ್ಲಿ ಕಾದಲ
ಗಳು ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತವೆ. ಎದೆಯ ಮೇಲೆ ಗಂಡಸರ ಹಾಗೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ.
ಸ್ವಾನಗಳ ಮೇಲೆ ಬರುವದಿಲ್ಲ. ಅಪವಾದಾತ್ಮಕವಾಗಿ ಬಂದದ್ದು ಕಂಡು ಬಂದರೆ
ಅದು ದುಭಾಗ್ಯದ ಲಕ್ಷಣ (ಸಂತತಿಯ ವಿಫಾತಕ) ಹೇದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವನ
ಗಭಾತಯ, ಯೋನಿ, ಇವುಗಳ ವ್ಯಾಧಿಯಾಗಹತ್ತದೆ. ಸ್ವಭಾವದಲ್ಲಿ ಒದಲೂ
ವಣಂಯಾದದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಲಕ್ಷಣ ಈ ಗುಣವು ಹೆಚ್ಚುತ್ತದೆ.

-ಳ್ಳಿ-ಳ್ಳಿ-

ಈಜ

ಈಜಸ್ತು ಶೇಜೋ ಧಾತುನಾಂ ಶುಕ್ರಾಂತಾನಾಂ ಪರಂ ಸ್ತುತಂ ।

ಅ. ಹೃ.

ರಸದಿಂದ ಶುಕ್ರ, ಧಾತುವಿನವರೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ಅದರಿಂದ
ಉಂಟಾಗುವ ಸಾರ ಭಾಗವು ಅಂದರೆ ಈಜವು. ಇದು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧಾತುವಿನ
ಸಾರ ಭಾಗವು ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ಸಾರ ಭಾಗವು ಕೇವಲ ಸಾರ ಭಾಗವಲ್ಲದೇ ಸ್ವೀಹ
ಗುಣ ಅರ್ತಿಜ್ಞ ಮಣಿದ್ವಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಲಿನಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಿಗ್ರಹ ಗುಣವು (ಪರಮಸ್ವೀಹ)
ಇದ್ದ ಹಾಗೆ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿಯ ಸ್ವೀಹ ಭಾಗವು ಈಜವು.

ಯಂಥಾಕೃತ ಸ್ವಾಂತೀರ ಸ್ವೀಹಾಸ್ತ ಸ್ವಾಂತೀರ ಸ್ವೀಹಾಸ್ತ
ಸ್ವೀಹಃ ಇತಿಧಾ ಸಾ. ಸೂ. ೧೫-೧೬ ಟಿಂಗ್.

ಒಜ ಅಂದರೆ ಬಲ ಎಂತಲೂ ಹೇಳಲಾರೆ. ಯತ್ವಪರಂ ತೇಜಸ್ತುತ್ರ
ಬೀಜಾಜಸ್ತುದೇವ ಬಲಮಿತ್ತಾಚ್ಚತೆ. ಆದರೆ ಬಲ ಮತ್ತು ಒಜ ಇವು ಒಂದರಿಂದ
ಇನ್ನೊಂದು ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಹೇಗಂದರೆ— ಸರ್ವಧಾತು ಸ್ವೀಹ ಭೂತವಾಗಿರುವ
ಒಜಕ್ಕೆ ರಸ ರೂಪ ಗುಣ ವಿಯಾದಿಗಳಿಂದ ಗುತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಿಂದ
ಬಲವನ್ನು ಗುತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲಿದೆ ಭಾರ ಹರಣಾದಿ ಶಕ್ತಿಯಿಂದ ಗುತ್ತಿಕೊಳ್ಳಲಿದೆ. ಅದೇ
ಪ್ರಕಾರ ಸು. ಸೂ. ೧೮ಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಸ್ವಾಂತಿನಾಂ ಪ್ರಮನೂಳ ಲವಣಾಹಾರೋಜ ಸಾಂ ।

ಪಲವಣಾ ಒಜಸ್ತುಗಳ ಮೂಲವು ಆಹಾರವೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಎಂದು ಹೇಳಿ
ದ್ದಂತು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಲ ಮತ್ತು ಒಜಸ್ತು ಹೀಗೆ ಭೇದ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ತೇಜೋಯತ್ರ ಸರ್ವಧಾತುನಾ ವೋಜಸ್ತುತ್ರ ಪ್ರಮಂಜ್ಯತೆ

ಮುದು ಸೋವಾತ್ರ ಕಂ ಶುದ್ಧ ರಕ್ತಾಂಶತ್ರ ಸಪೀತಕಂ ॥

ಯತ್ರ ಸಾರವಾದಾಂ ಗಭಾಸ್ಯ ಯಂಚ್ಚ ಗಭಾರಸಾದ್ರಸಃ ।

ಸಂವರ್ತವಾನಂ ಹೃದಯಂ ಸವಾಶರ್ಯತಿ ಯತ್ರ ಪ್ರೂರಾ ॥

ಯಂಚ್ಚ ರೀರ ರಸ: ಸ್ವೀಹಃ ಪ್ರಾಣೋಯತ್ರ ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಃ ।

ಯಂಸ್ನಾಶಾತ್ರ ನಾಶೋಽಸ್ತಿ ಪ್ರೀಣತಾಯೇನ ದೇಹಿನಃ ।

ಹೃದಯ ಸ್ವಮಂಬಿ ನಾಂ ತತ್ಪರಂ ಜೀವಿತಾಸ್ಪದವರ್ ॥

ಎಲ್ಲ ಸಪ್ತಧಾತುಗಳ ಸಾರರೂಪಕ್ಕೆ ಒಜ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಮೃದು ಸೋಮು
ಗುಣದಿಂದಿರುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಸ್ವಲ್ಪ ರಕ್ತತೀತ ಒಜ ದಿಂದಿರುತ್ತದೆ,
ಗಭಧಾರಣೆಗೆ ಹಾಗೂ ಗಭರ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಆಧಾರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದರೆ ಸಾನವು
ಹೃದಯ ಇದ್ದರೂ ಸರ್ವದೇಹಗತವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಈಜಸ್ತಿನ ಸ್ವರೂಪ :—ಸುಶ್ರುತದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು.

ಈಜಸ್ತಿನೇವಾತ್ರ ಕಂ ಸ್ವಿಗ್ರಹ ಶುಕ್ರಂ ಶೀತಂ ಸಿರಂ ಸರಂ ।

ವಿವಿಕ್ತಂ ಮುದು ಮೃತ್ಯಂ ಚ ಸ್ವಾಣಾಯತನೆ ಮುತ್ತಮನವರ್ ॥
ಸು. ಸೂ. ೧೫

ಸೌಮ್ಯಗುಣವ್ಯಾಧಿದ್ದು, ಸ್ವಿಗ್ರಹ ಶುಕ್ರ, ಶೀತ, ಸ್ವಿರ, ಮೃದು, ನಾಣಿಗೆ ಇರ್ದಿದೆ.
ಪ್ರಾಣಾಯತನ ಪ್ರಾಣದ ಸಾನವಾಗಿದೆ. ದಶ ಪ್ರಾಣಗಳಲ್ಲಿ ಇದೊಂದು ಆಗಿದೆ.

ದಶೇವಾಯತನಾನಾ ಹುಃ ಸ್ವಾಣಾ ಯೇಷು ಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾಃ ।

ಶಂಖ ಮನುತ್ರಯಂ ಕಂಶೋರಕ್ತಂ ಶುಕ್ರಾ ಜಸಿಗುದಂ ।

ಜ. ಸೂ. ೧೦-ಇ

ಈಜಸ್ತಿನ ಗುಣಗಳು :—ಗುರು ಶೀತಂ ಮೃದು ಶುಕ್ರಂ ಬಂಕ್ಲಂ ಮಂದರಂ

ಸ್ಥಿರಂ ಪ್ರಸನ್ನಂ ಬಿಂಬಿಲಂಕ್ಷಿಗ್ರಹೋಜೋ ಚರಗುಣಂ ಸ್ತುತಪ್ಯಃ । ಜ.ಚಿ.೨೪-೫೮
ಗುರು, ಶೀತ, ಮೃದು, ನಾಳ್ಳಿಗೆ, ದಟ್ಟವಾಗಿದ್ದು (ಬಹುಲ) ಮಧುರ ಸ್ಥಿರ
ಪ್ರಸನ್ನ ಬಿಂಬಿಲ, ಸ್ಮಿಗ್ರ ಈ ಹತ್ತು ಗುಣಗಳು ಓಜಸ್ಸಿನವು ಇರುತ್ತವೆ. ಓಜಸ್ಸಿನ
ವೃದ್ಧಿಯಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಈ ಗುಣದ ದ್ವರ್ವಾಗಳು ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತವೆ ಎಂಬಧರ್.

ಓಜಸ್ಸಿನ ಸಾಫ ಮತ್ತು ಪ್ರವಾಣ ಕಿ-ಹೃದಯ ಇದು ಓಜಸ್ಸಿನ ಸಾಫ ವಾಗಿದೆ.

ಓಜಸ್ಸಿನ ಪ್ರಕಾರಗಳು :- ಓಜವು ಎರಡು ಬಿಂಬಿಲ ಮತ್ತು
ಏಂಬರ ಓಜ.

ಪರೆಂಜವು ಅಷ್ಟಬಿಂದು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿದ್ದು ಹೃದಯದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಇದರ
ಅಧಾರದಿಂದಲೇ ಪ್ರಾಣ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದು ನಾಶವಾದರೆ ಪ್ರಾಣನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಣಾಶ್ರಯಸ್ಯಾಜಸೋಽಷ್ಣಾಭಿಂದವೋ ಹೃದಯಾಶ್ರಯಃ ।

ಚ. ಸೂ. ೧೯-೨೪ ಟೀರ್ಕಾ

ಅಪರೆಂಜವು ಅಧಾರಂಜಲಿ ಪ್ರಮಾಣದಿಂದ್ದು ಇದು ಹೃದಯಾಶ್ರಯವಾಗಿರುವ
ಧರ್ಮನಿಗಳ ಆಶ್ರಯದಿಂದರುತ್ತದೆ.

ಓಜದ ಬಗ್ಗೆ ಆಯಾ ಸಾಫನಕ್ಕೆ (ಕಂದಭಾಣನಾಸಾರ)ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು
ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ೧) ಸರ್ವಧಾರುತ್ವಾರ ೨) ರಸ ೩) ಜೀವನ
ರಕ್ತ ೪) ಪ್ರಾಕೃತ ಕಫ ೫) ಬಲ ೬) ಮಾಲ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಉಪಯೋಗಿಸಿದ್ದಾರೆ.

ಓಜಸ್ಸಿನ ಕಾರ್ಯಃ- ಓಜೋವಿನ್ವದ್ವಾದ್ವಾದೀಹಸ್ತ ತುಷಿ ಪ್ರಸಿ
ಬಲೋದಯಃ । ಅ.ಪ್ರ.೧೦

ಓಜಸ್ಸಿನ ವಿಕೃತಿಯು ಮಾರುವಿಧಿ ಓಜಕ್ಕಿಯು, ಓಜವಿಸ್ರಂಸ, ಓಜವ್ಯಾಪತ್ರ
ಎಂದು. ಓಜಕ್ಕಿಯದ ಕಾರಣಗಳು ಮತ್ತು ಲಕ್ಷಣಗಳು.

ಓಜಃ ಪ್ರೀಯೇತ್ ಕೋಪಕ್ಷಾದಾ ನ ಶೋಕ ಶ್ರವಾದಿಭಿಃ ।
ಬಿಭೀತಿ ದುರ್ಬಲೀಽಭಿತ್ವೋಽಧ್ವಾಯತಿ ನ ಧಿತೇಂದ್ರಿಯಃ ।
ದುರ್ಜಾಪ್ರಯೋ ದುರ್ವಾಸಾ ರೋಕ್ಷೋಭವೇತ್ರಕ್ಷಾವನುಶ್ಚತತ್ವಾಷ್ಟಯಃ ।

ಕೋಪಗೋಳ್ಳವದು, ಹಸಿವೆ ತಡೆಯುವದು. ಚಿಂತೆ ಮಾಡುವದು, ಶೋಕ
ಮಾಡುವದು ಏತಿ ಏರಿ ಶ್ರಮ ಮಾಡುವದು ಮಂತಾದ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ಓಜ
ಕ್ಷೀಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಓಜ ಕ್ಷೀಣವಾಗುವದರಿಂದ ಅಂಜಬುರುಕನಾಗುತ್ತಾನೆ. ದುರ್ಬಲ, ಮೇಲಿಂದ
ಮೇಲಿ ಯಾವದಾದರೆ ನಂದು ಇಂದಿಯವಾಗಲೀ ಅಧವಾ ಅವಯವವಾಗಲೀ
ವಿಕೃತಿಯಾಗಿದೆ ಎಂದು ಹೇಳುತ್ತಿರುತ್ತಾನೆ. ಕಾಂತಿಹೀನ, ನಿರುತ್ಸಾಹೀ, ದುಃಖಿ,
ರೂಪ ಶರೀರ ಉಳ್ಳವ, ಅಶಕ್ತ ದುರ್ಬಲ (ಬಲಹೀನ)ನಾಗುತ್ತಾನೆ.

ಓಜನಿಸ್ರಂಸ ಲಕ್ಷಣಗಳು :- ವಿಸ್ರಂಸೆ ಸಂಧಿವಿಶ್ಲೇಷೇಣಾತ್ಮಾಣಂ
ಸದನಂ ದೋಪ ಚ್ಯಾವನಂ ಕ್ರಿಯಾ ಸ್ನಾನೋಧಶ್ಚ ಲಿಂಗಾನಿ ಭವಂತಿ ।
ಸಂಧಿಗಳ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ದುರ್ಬಲತೆ, ಕೈಕಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ದುರ್ಬಲತೆ, ದೋಪಗಳು
ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ ಸಾಫನಗಳನ್ನು ಬಿಟ್ಟು ಬೇರೆ ಕಡೆಗೆ ಸಂಚರಿಸುವದು, ಕಾಲ್ಯಾ, ವಾಚಿಕ,
ವಾನಸ್ಪತಿಕ ಕರ್ಮಗಳು (ಸಾಫಭಾವಿಕ) ಕಡಿಮೆ ಆಗುವದು ಅಥವಾ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಬಲ
ಶೀನತೆ ಉಂಟಾಗುವದು.

ವಾಪನ್ನೆ ಸ್ತುಭ್ರ ಗುರುಗಾತ್ರತ್ವಾ ವಾತಶೋಫೇದೋ ಗ್ರಾನಿಸ್ತುಂದ್ರಾ
ನಿದ್ರಾಚ ಲಿಂಗಾನಿ ಭವಂತಿ ।

ಅವರುವಗಳಲ್ಲಿ ಜಡತ್ವೆ ಮತ್ತು ಸ್ತುಭ್ರತ್ವೆ ಅಂದರೆ ಸಂಧಿಗಳು ಜಲಿಸುವದೂ
ಗುವದಿಲ್ಲ. ವಾತಜ ಶೋಫದ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಮೈಬಳ್ಳಿ ಬದಲಾಗುತ್ತದೆ.
ಕೈಕಾಲುಗಳು ಸೋಲುತ್ತವೆ, ಕೆಲಸದಲ್ಲಿ ನಿರುತ್ಪಾದ, ಒಂದೇ ಸವನೇ ನಿರ್ದೇ ಬರು
ವದು ಇವು ಓಜ ವಾಪತ್ರದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ.

ಓಜ ಕ್ಷಯದಲ್ಲಿ :- ಮೂರುಚ್ವಾರ್, ಮಾಂಸಕ್ಕಾಯು, ಮೋಹ, ಪ್ರಲಾಪ,
(ಅಂಬಧ್ವ ಮಾತನಾಡುವದು) ಕೊನೆಗೆ ಮರಣ ಬರುತ್ತದೆ.

ಕ್ಷಯ ಮೂರುಚ್ವಾರ್ ಮಾಂಸಕ್ಕಾಯೆ, ಮೋಹ ಪ್ರಲಾಪೋ ಮರಣವಿಂತಿ
ಜಕ್ಷಯೆ । ಸು. ಸೂ. ೧೫-೨೪

ಉಪಧಾತುಗಳು

ರಸಧಾತುವಿನ ಎರಡು ಉಪಧಾತುಗಳು :- ೧) ಸ್ತುನ್ತಃ. ೨) ರಜ

ಸ್ತುನ್ತಃ :- ರಸಧಾತುವಿನಿಂದ ನಿರ್ವಾಣವಾದ ಉಪಧಾತು ಸ್ತುನ್ತಃ, ಇದು
ಸ್ತುನಗಳಿಂದ ಖಾತ್ಸನ್ವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ದರಿಂದ ಸ್ತುನ್ತ ಅನ್ನುತ್ಪಾದಿಸುತ್ತದೆ. ಇದು ಶ್ರೀಯಾರ್ಲಿಯೇ

ಇರುತ್ತದೆ. ಸ್ತುನೋಽಧ್ವವಂ ಸ್ತುನ್ತಂ ಹಾಗೂ ಕ್ಷೀರಣಾತ್ ಕ್ಷೀರಂ ಅನ್ನುತ್ಪಾದಿಸುತ್ತದೆ.

ವಾನವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಬಹಿಮುಖಿ ಸೋತಸ್ಸಿಗಳು ಬಂಭತ್ತು. ಶ್ರೀ

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇ ಸೋತಸ್ಸಿಗಳು ಹೆಚ್ಚಿಗಿವೆ. ಅದರಲ್ಲಿಯ ಇ ಸೋತಸ್ಸಿಗಳು
ಎರಡು ಸ್ತುನಗಳಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಸ್ತುನದಲ್ಲಿಯ ಸೋತಸ್ಸಿ ಬಹಿಮುಖಿವಿರುವದರಿಂದ

ಎರಡು ಸ್ತುನ್ತವು ಆ ಸೋತಸ್ಸಿಗಳಿಂದ ಹೊರಗೆ ಬರಲೇಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಗಭರ್ಥಾರಣೆ ಆದ
ಮೇಲೆ ರಸದ ಉಪಧಾತುವಾಗಿರುವ ಆರ್ಥವ ಸ್ವಾವವು ನಿಂತು ಹೊಂತುತ್ತದೆ.

ಮೇಲಿ ರಸದ ಉಪಧಾತುವಾಗಿರುವ ಆರ್ಥವ ಸ್ವಾವವು ಸ್ತುನಗಳನ್ನು ಪ್ರವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ನಿರುತ್ಪಾದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ರಸದ
ಸ್ತುನಗಳನ್ನು ಪ್ರವ್ಯಾಪಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸೂತಿಯಾದ ಮೇಲೆ

ಸ್ತುನ್ತ ಉತ್ಪತ್ತಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ತಾಲ್ಯಾಯು ತಕ್ಷೋಂಡ ಆಹಾರವು ಪಚನವಾಗಿ ಆದರ

ಸೂರಭೂತವಾಗಿರುವ ರಸ (ಮಧುರ)ವು ದೇಹದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರಮಾಡಿ ಸ್ತನಗಳಲ್ಲಿ ಬಂದ
ಮೇಲೆ ಅದಕ್ಕೆ ಸ್ತನ್ಯ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ.

ರಸಸ್ರಾದೋಃ ಮಧುರಃ ಪಕ್ಷಾಹಾರ ನಿನಿತ್ತಜಃ।
ಕೃತ್ಸಂದೀಹಾತ್ ಸ್ತನ್ಯಾಪ್ರಪ್ತಃ ಸ್ತನ್ಯಮಿತ್ಯಭಿಧಿಂಯತೇ । ಸು. ನಿ.

ಸ್ತನ್ಯದ ಉತ್ತರಿಕಾಲಃ—ಸ್ತನ್ಯದ ಉತ್ತರಿಯಾಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತಿದ್ದರಿಂ
ಎಲ್ಲ ಶ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಗಭ್ರಧಾರಣೆಯ ಪೂರ್ವದಲ್ಲಿ ಅಥವಾ ಕಾವಾಯಾರ
ವಷ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಸ್ತನವಹ ಸೋತಸ್ಸಂಗಳ ಮುಖಿವು ಸಂಕಾಚಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಸ್ತನ್ಯದ
ಉತ್ತರಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ತುಕ್ರಧಾತುವಿನ ಉತ್ತರಿಯಾಗಹತ್ತಿದರೆ ಸ್ತನಗಳು ಪ್ರಪ್ತಃ
ವಾಗಿ ಆಕಾರದಿಂದ ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಗಭ್ರಧಾರಣೆ ಆದ ಮೇಲೆ ಸ್ತನ್ಯವಹ ಸೋತಸ್ಸಂ
ಸ್ಸಂಗಳ ಮುಖಿವು ವಿಕಾಸ ಹೊಂದುತ್ತದೆ.

ತಾಸಾ ಮೇನಪ್ರಜಾತಾನಾಂ ಗಭ್ರಣಿ ನಾಂಚ ತಾರ ಮನಃ
ಸ್ವಭಾವಾದೇವ ನಿವೃತಾ ಜಾಂಯಂತೇ । ಸು. ನಿ. ೧೦-೩೨

ಶ್ರೀಯು ಪ್ರಸೂತಿಭಾದ ಮೇಲೆ ರಸಭಾತ್ವವಿನ ಇಸ್ತೋಂದು ಆವಯವವು
(ಅಪರಾ) ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಅಂದರೆ ಪ್ರಸೂತಿ ಅವಸ್ಥೆಯು
ಪೂರ್ವಾವಾದ ಮೇಲೆ ಸ್ತನಗಳಲ್ಲಿಯ ಸೋತಸ್ಸಂಗಳ ಮುಖಿವು ಹೆಚ್ಚಾಗಿ ವಿವೃತ
ವಾದ ಮೇಲೆ ವಾತದ ಪ್ರೇರಣೆಯಂದ ಸ್ತನಗಳ ಕಾರ್ಯಕ್ಷೇತ್ರ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.
ಕಾಕಾಲವು ಪ್ರಸೂತಿನಂತರ ಇನೇ ಅಥವಾ ಇನೇ ದಿನದಿಂದ ಪ್ರಾರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಿರಾತಾಂ ಹೈದರ್ಯ ಶಾಂತಾಂ ವಿವೃತತ್ವಾತ್ ಪ್ರಸೂತಿತಃ
ಶ್ರುತೀಂಯೇನ್ನಿಷ್ಟ ಚತುರ್ಭ್ರಾವಾ ಶ್ರೀಣಾಂ ಸ್ತನ್ಯಂ ಪ್ರವರ್ತತತೇ । ಅ.ಹೃ.ಉ.೧೦-೧೦

ಆಹಾರ ರಸವು ಗಭ್ರಪ್ರೋಷಣಕಾಗಿ ಅಪರಾ ಮುಖಾಂತರ ಗಭ್ರದ ಕಡೆಗೆ
ಹೋಗುವದು ನಿಂತು ಹೋದದ್ದರಿಂದ (ಅಪರಾ ಮತ್ತು ಗಭ್ರವು ಹೊರಬಿದು ದ
ರಿಂದ) ಈ ರಸವು ಹಂಟಿದ ಬಾಲಕನ (ಮಂಗುವಿನ) ಪ್ರೋಷಣಕಾಗಿ ಸ್ತನಗಳ ಕಡೆಗೆ
ಹೋಗಲಾರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಸ್ತನಗಳಿಂದ ಸ್ತನ್ಯವು ಸ್ರವಿಸುವದಕ್ಕೆ ಕಾರಣಗಳು ಕೆಳಗೆ
ಬರೆದಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಆಹಾರ ರಸಯೋನಿತ್ವಾದೇವಂ ಸ್ತನ್ಯಮಂಪಿ ಶ್ರೀಯಾಃ ।
ತದೇವಾಪತ್ಯ ಸಂಸ್ಕರ್ತಾದ್ದ ಶಾಸನಾತ್ ಸ್ತರಣಾದಪಿ ।
ಗ್ರಹಣಾಜ್ಞ ಶರೀರಸ್ತ ತುಕ್ರವರ್ತ ಸಂಪ್ರವರ್ತತತೇ ।
ಸ್ವೇಯೋ ನಿರಂತರ ಸ್ತರ ಪ್ರಸ್ರಮೇ ಹೇತುರುಜ್ಞತೇ ।

ಸ್ತನ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಆಹಾರ ರಸವೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ, ಅಪತ್ಯ
ಸ್ವೇದ (ಪುತ್ರ ಪ್ರೇಮ) ಮಂಗುವಿನ ಸ್ವರ್ಥದಿಂದ, ದಶನದಿಂದ, ಸ್ತರಣದಿಂದ, ಅವು
ಗಳನ್ನು ಎತ್ತಿಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ ಸ್ತನ್ಯವು ಹೊರಬಿಳ್ಳುತ್ತದೆ.

ಶುದ್ಧ ಸ್ತನ್ಯದ ಲಕ್ಷಣಗಳು—

ಯತ್ ಸ್ವೀರ ಮುದಕೆ ಸ್ವಿಪ್ತ ಮೇಕೆ ಭವತಿ ಪಾಂಡುರಂ ।
ಮಧುರಂ ಚಾವಿವರ್ಣಂಚ ಪ್ರಸ್ತನ್ಯಂ ತದ್ವನಿದಿಶೀತ್ ।
ಸ್ತನ್ಯವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದೊಡನೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಬಿಳೇ
ಬಣ್ಣದಿದು, ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬಣ್ಣಗಳು ಬಾರದೇ ಇದ್ದದ್ದು, ಶುದ್ಧ
ಸ್ತನ್ಯವೆಂದೂ ತಿಳಿಯತಕ್ಕದ್ದು. ಇಂಥ ಸ್ತನ್ಯವು ಹುಕ್ಕಣಿಗೆ ಪ್ರಪ್ತಿ ಕರ ಮತ್ತು ಆರೋಗ್ಯಕರೂ. ಜೀತಿ' ಜ. ಶಾ. ರ-ಿಳಿ.
ಗ್ರಹವಾಗಿರುತ್ತದೆ. 'ತತ್ ಪ್ರಪ್ತಿ ಕರಂ ಆರೋಗ್ಯಕರೂ. ಜೀತಿ' ಜ. ಶಾ. ರ-ಿಳಿ.

ಮಾನವನ ಹಾಲಿನ ಬಗೆ ಹೀಗೆ ವರಣನೆ ಇದೆ.

ನಾಯಾಸ್ತ ಮಧುರಂ ಸ್ತನ್ಯಂ ಕಷಾಯಾನುರಸಂ ಹಿಮಂಮ್ ।

ನಸ್ತಾಶ್ರೋ ತನಯೋಃ ಪಧ್ಯಂ ಜೀವನಂ ಲಘು ದೀಪನಾ । ಸು. ಸೂ. ಉಂ-ಿಳಿ

ಜೀವನಂ ಬ್ಯಂಹಣಂ ಸಾತ್ತ್ವಂ ಸ್ವೇಹನಂ ಮಾನುಷಂ ಪರಯಃ ।

ಸೇವನಂ ರಕ್ತಪಿತ್ತೇಚ ತರ್ವಣಂ ಚಾಕ್ಷಿಶಾಲಿ ನಾಮ್ । ಜ. ಸೂ. ೨೨, ೨೨೪

ಗಭ್ರಧಾರಣೆಯಾದಗಿನಿಂದ ತಾಲಿಯ ರಸದ ಸಾತ್ತ್ವ ಇರುವದರಿಂದ ಅದು ಸಾತ್ತ್ವಮಾಗಿ
ತಾಲಿಯ ರಸಭಾಗದಿಂದ ಪ್ರೋಷಣೆಯಾಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅದು ಸಾತ್ತ್ವಮಾಗಿ
ರುತ್ತದೆ. ಇದು ಜೀವನ, ಬ್ಯಂಹಣ. ಮತ್ತು ಸ್ವೇಹನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಮಂಗುವಿನ ದೇಹದ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಅದಕಾಗಿ ಅಷ್ವಂಗ
ದೃದಯದಲ್ಲಿ, 'ಮಾತುರೇವ ತಿಬೀತ್ ಸ್ತನ್ಯಂ ತತ್ಪರಂ ದೇಹ ವೃದ್ಧಯೇ' ಎಂದು
ಹೇಳಿದ್ದಂತಿ.

ಮಂಗುವು ಜನ್ಮ ತಾಳಿದಾಗಿನಿಂದ ಹಲ್ಲಾಗಳು ಮಂಜುವವರೆಗೆ ತಾಲಿಯ
ಹಾಲವೇ ಅದರ ಬೆಳೆವಣಿಗೆಗೆ ಶ್ರೇಷ್ಠವಾದದ್ದು. ಮಂಗುವಿನ ಬೆಳೆವಣಿಗೆ ನಡೆದ ಹಾಗೆ
ಆ ಬೆಳೆವಣಿಗೆ ಅಗತ್ಯಾಗಿರುವ ಫುಟಕಳು ತಾಲಿಯ ಹಾಲಿನಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆ
ಯಾಗಿ ಪೂರ್ಯ ಶಲ್ಪದುತ್ತವೆ. ಬೇರೆ ಯಾವ ಪುರಣಿಗಳ ಹಾಲಿನಿಂದ ಇಂಥ ಫುಟಕಳು
ಸಿಗಲಾರವು. ತಾಲಿಯ ತನ್ನ ಮಂಗುವಿಗೆ ಹಾಲು ಕುಡಿಸುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಾಲಿನ
ಜೊತೆಗೆ ಪ್ರೇಮಾವನ್ನು ಕುಡಿಸುತ್ತಾಳೆ. ಪುತ್ರ ಅಥವಾ ಆಪತ್ಯ ಸ್ವೇಹದಿಂದ ಅಲೋಚನೆ ಆಯಿತು.
ಸ್ತನ್ಯವು ಸ್ರವಿಸುತ್ತಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಮಂಗುವಿನ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಲೋಚನೆ ಆಯಿತು.
ಮಂಗುವಿಗೆ ಮೈಮೇಲೆ ಕುಡಿಸುವದರ ಪರಿಣಾಮವು ತಾಲಿಯಲ್ಲಿ ಗಭ್ರಣಿ ಅವ
ಸ್ಥಿರಲ್ಲಿ ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವ ಗಭ್ರಾಶಯವು ತನ್ನ ಮಂಜು ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಬರುವದಕ್ಕೆ
ಸಹಾಯಕಾರಿ ಅಗತ್ಯಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಸ್ತನಗಳು ತುಕ್ರವಹ ಸೋತಸ್ಸಂಗಳ ಸಾನವಾಗಿ
ರಂದರಿಂದ ಶುಕ್ರದ ಪ್ರೋಷಣಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ತಾಲಿಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿ
ರುವ ಶುಕ್ರದ ವೃದ್ಧಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಪುನಃ ಶರೀರಧಾತು ವರ್ಧನಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ
ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಸ್ತನ್ಯದ ಪ್ರವಾಣ :— ಅಂಜಲಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ದ್ವಾವಂಜಲೀತು ಸ್ತನ್ಯಸ್ತ । ಅಹೃ. ಶಾ. ೩-೮೫

స్తున్ముద్ది లక్ష్మాని—

ಸ್ತುನಯೋರಾಪಿನತ್ವೆಂ ಮುಹುಮುಂಹಂಃ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ತೋದಂ ಚ |
ಸು. ಸೂ. १५-१६.

ಸ್ತುನ್ಯ ವ್ಯಾಧಿಯಾಗುವರಿಂದ ಸ್ತುನಗಳ ಆಕಾರವು ದೊಡ್ಡ ದಾಗುತ್ತದೆ. ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಪ್ರಪೃಶ್ಚಿತ್ತ (ಸ್ತುನ್ಯಸ್ವರ) ಸ್ತುನಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟು ದಂತ ವೇದನೆಗಳಾಗುತ್ತದೆ.

స్తన్య క్షేయ లక్ష ణగళు— “ స్తనయోవహ్నినట్లా స్తనవృందంబ వోరట్లపుత్రాజె ” స్తన్య క్షేయదల్లి స్తనగళు వహ్నిన (కృత)వాగిరుత్తామె. స్తన్యద ఉత్సత్తి ఆగువదదల్లి. అథవా తీర కడిమె ఉత్సన్నవాగుత్తాడె.

ଆତ୍ମବ ଶୋଣୀତେ (ରଜଃ)

ರಸ ಧಾರ್ಮಿಕ ವರದನೇ ಉಪಧಾರ್ತ ರಚನೆ — ಇದು ಪ್ರತಿ ತಿಂಗಳಿಗೆ
ಸ್ವಾವವಾಗಿ ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ರಸವು ಪ್ರತಿದಿನ ಗಭೂತಶಯದಲ್ಲಿ
ಸಂಕರ್ಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರ ಉದ್ದೇಶ ಅಂದರೆ ಗಭೂತಧಾರಣೆಯಾದ ಪ್ರಕ್ರದಲ್ಲಿ
ಗಭೂತದ ಬೆಳೆವಣಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವದಿರುತ್ತದೆ. ಗಭೂತಧಾರಣೆ ಆಗದೇ ಇದ್ದ
ಪ್ರಕ್ರಕ್ಷೆ ಅಲ್ಲಿಯ ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಚನವಾಗಿ ಆರ್ಥವ ರೂಪದಿಂದ ಶರೀರದಿಂದ
ಹೊರಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಮೂರು ದಿನಗಳವರೆಗೆ ಸ್ವಿಷಸುತ್ತದೆ. ನಾಲ್ಕುನೇ
ದಿವಸ ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಕೆಲವರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಾರದವರೆಗೆ ಸ್ವಾವವಾಗುತ್ತದೆ.
ಆರ್ಥವಹ ಸೈರ್ಕತಸ್ಸು ಇದು ಬಹುಮುಖ ಸೈರ್ಕತಸ್ಸು ಇರುತ್ತದೆ. ಇದು
ಶ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚು ಗಿರುವ ಸೈರ್ಕತಸ್ಸು ಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದು.

ರಸಾದೇವ ಸ್ವೀಯಾ ರಕ್ತ ರಜಃ ಪರಜ ಧ ವರ್ತತತ್ತೆ ।

ತದ್ವಣಾ ದ್ವಾರಾ ದೂರದ್ವಾಗಿಯಾಗಿ ಪಂಚಾಶ್ವತ್ವಕ್ಕೆ ಯಾರು. ಸು.ಸೂ.-
ಇಲ್ಲಿ.

ಇದು ೧೨ ನೇ ವರ್ಷದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿ ೫೦ ನೇ ವರ್ಷದವರೆಗೆ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ.

ಆರ್ಥಿಕ ಶೋಷಣೆಯ ಅಗ್ನಿಗುಣ ಭೂಯಿಸ್ತು ಇರುತ್ತದೆ. ಗಭ್ರವು ಅಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಸೋಮ ಗುಣದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಶುಕ್ರವು ಸೋಮ ಗುಣದ್ದಿಂದು ಈ ವೋದರೇ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಆರ್ಥಿಕವು ಅಗ್ನಿಗುಣ ಭೂಯಿಸ್ತು ಪೆಂದು ಸಿದ್ಧವಾಗುತ್ತದೆ.

ଶେଷାର୍ଥ ତରଫିଲ କହିଲ ନେତ୍ରରେ କହିଲ— ଶତାଶ୍ଵର ପ୍ରତିପଦ୍ୟତ୍ତ
ଯଦ୍ବାଲାକ୍ଷାରସୋଃପଦମଂ । ତଦାତ୍ମପଠି ପ୍ରତିଶଂଖି ଯଦ୍ବାଲାକ୍ଷାରସୋ ନ ବିରଙ୍ଗ
ର୍ଯୁଏତ୍ । ଶୁ. ଶା. ୨-୧୩

ವೇಗಲದ ರಕ್ತದಂತೆ ಬಣ್ಣವುಳ್ಳದ್ದು ಅಥವಾ ಅರಗಿನಂತೆ (ನಸುಕೆಂಪು) ಬಣ್ಣ ವುಳ್ಳದ್ದು ಇದ್ದಿರೆ ಅದು ಶುದ್ಧಾರ್ಥವಾದೆಂದು ಅನುಶಾಸನ.

ରଜ୍ଜଃ ପ୍ରସେକାନ୍ତୁ ରିଏଣାଂ ମାସୀ ମାସୀ ବିଶ୍ଵଦ୍ଧ ତି ।
ପ୍ରଫର୍ତ୍ତିରୀରଂ ଦୋଷାପାଂକ୍ତିନ ପ୍ରମେହିତ୍ତିତେ ଶ୍ରୀଯେଃ ॥ ସୁ.ନୀ. ୬

ରଜସ୍ବାପକ୍ଷେ ଆତ୍ମପ ଅନ୍ତିମ କାରଣ ଅଂଦରେ ଅଦୁ ତକ୍ଷ କାଲକ୍ଷେ ହୋଇ
ବିଳାଶୁତ୍ତଦେ. ଯିମତାଦ୍ୱାରା ଆତ୍ମପ ହୀଏଗେ ହେଉଥିଦ୍ଦାରେ. ହାଗୋ ଯିମତାକାଳ
ଅଂଦରେ ଗଭର୍ନରାଣ୍ଟେଯାଗୁପଦକ୍ଷେ ଅନୁକାଳପାରୁମ କାଳ. ରଜସ୍ବାପଦିନରେ
ଗଭର୍ନରାଣ୍ଟେଯା କାଲପ ପୁକ୍ତାଗୁତ୍ତିଦ୍ଦିରିମିନ୍ ଅଧିକ୍ଷେ ଆତ୍ମପ ସ୍ଵପନ୍ଦରେ
ଅନ୍ତିମ ତାତ୍ତ୍ଵରେ. ଶ୍ରୀ ବିଜଦ (ଆତ୍ମପଦ) କାର୍ଯ୍ୟପୁ ନିର୍ମିତ ହୋଇଗୁପ କାଲକ୍ଷେ
ରଜ୍ୟ ସ୍ଵପନ୍ଦରେ ନିର୍ମିତଦେ. କୁ ରିତିଯିନିମିନ୍ ରଜ ମୁଖ୍ୟ ଆତ୍ମପ ଜୀବିତ
ସଂବନ୍ଧ ଜୀବିତରେ, ଆତ୍ମପଦ, ଶ୍ରୀ ବିଜଦ କାର୍ଯ୍ୟ ଅଂଦରେ ଗଭର୍ନରାଣ୍ଟେ
ଯାଗୁପଦମୁ ଆଦ୍ଦିରିମିନ୍ ଗଭର୍ନରାଣ୍ଟେଯାଦ ମେଲେ ଶ୍ରୀ ବିଜପୁ ହୋଇବିଲୁବୁପ
କାର୍ଯ୍ୟପୁ ନିର୍ମିତଦେ. ଅଦେ କାଲକ୍ଷେ ରଜ ସ୍ଵପନ୍ଦରେ ନିର୍ମିତଦେ. ଅଦରେ ରଜ
ନିମାରଣିପାଗଲିକ୍ଷେ ବେକାଗିରୁପ ଫୁଟକଗଭୁ ଗଭାରଶର୍ଯ୍ୟଦଲ୍ଲି ରସ ପ୍ରପାଦ
କାନ୍ଦ ବିନ୍ଦେ ବରୁତ୍ତମେ. ଗଭର୍ନରାଣ୍ଟେଯାଦ ମେଲେ କୁ ଫୁଟକଗଭୁ ଅଲ୍ଲି
ବେଳେଯାତ୍ତିରୁପ ଗଭର୍ନର ପ୍ରୋଫେନ୍‌ଗେ ହାଗୋ ଗଭର୍ନ ପ୍ରୋଫେନ୍‌ଗେ ବେକାଗିରୁପ
“ ଅପରା ” ଏବଂ ଅପରାପଦ ନିମିତ୍ତିଗେ ସହାଯ ମାଦୁତ୍ତମେ. ମାତ୍ର
କେଲାପୁ ଅଂଶ ଶୁକ୍ରପଦ ସହାଯନିମିନ୍ ସ୍ତରଗଭୁ କହେଗେ ହୋଇଗି ସ୍ତରନ୍ତେ ନିମିତ୍ତିଗେ
ସହାଯ ମାଦୁତ୍ତମେ. ଏବଂ ଶ୍ରୀ ସୁଶ୍ରୁତ ସଂହିତେଯ ଶାରୀର ସ୍ତରନଦଲ୍ଲି ଶ୍ରୀଷ୍ଟ
ମାତ୍ର ହେଉଥିଦ୍ଦାରେ. ଅଦେନିମିନ୍ -

ಗ್ರಹಿತ ಗಭಾಣಂ ಆರ್ಥವಹಾನಾಂ ಸೇಲ್ಕೀತೆಷಾಂ ವತ್ತಾಂನ್ಯವರು-
ಧ್ಯಂತೆ ಗಭೇಣ ತಸ್ಯಾತ್ ಗೃಹೀತಗಭಾಣ ವಹಾತೆವಂ ನದ್ಯತ್ಯತೆ.
ತತ್ಸಾಧಾಃ ಪ್ರತಿಹತ ಮೂಳಜ್ಞವಹಾಗತಮಪರಂ ಜೋಪಚಿಂಯಹಾನಮಂ
ರೇತ್ಯಭಿಧೀಯತೇ ಶೇಷಂ ಉಳಿಜ್ಞತರ ವಹಾಗತಂ ಪಯೋಧರಾವಭಿ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೆ
ತಸ್ಯಾದ್ಯಭಿಣ್ಯಃ ಪೀನೋನ್ಯತ ಪಯೋಧರಾಭಪಂತಿ । ಸು.ಶಾ. ೪-೨೪.

ರಜದ ಪ್ರವಾಣವು— ಓ ಅಂಜಲಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ಆರ್ಥವ ಶ್ವೇಣತೆಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು :- ಆರ್ಥವ ಕ್ಷಯೆ ಯಂಥೋಚಿತಕಾಲಾದಶನ
ಮಲ್ಲ ತಾಹಾ ಯೋನಿವೇದನಾಚ.

ಯೋಗೃಹಾಳಕ್ಷೇ ನಿಯಮಿತನದಿಂದ ಆರ್ಥವ(ರಜಸ್ಯಾವ)ಸ್ವಾವಹಾಗದೆ ಇರುವದು
ಅಧವಾ ನಿಯಮಿತನದಿಂದಾದರೂ ಅಲ್ಲ ಪ್ರವಾಣದಲ್ಲಿ ಆಗುವದು, ಆ ಕಾಲಕ್ಷೇ
ಯೋನಿಯಲ್ಲಿ(ಗಭಾಣತಯದಲ್ಲಿ) ವೇದನೆಗಳಂಂತಾಗುವದು ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡು
ಬರುತ್ತವೆ.

ಆರ್ಥವ ವೃದ್ಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು :-

ಆರ್ಥವಮಂಗಮದುಮಂಪ್ರವೃತ್ತಿಂದೌಗ್ರಂಥ್ಯಂಜ । ಆರ್ಥವಾಧಿಕ್ಷದಿಂದ
ಆರ್ಥವ ಸ್ವಾವವು ಅಧಿಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂಗಮರ್ದ (ಪ್ರೇಹೋಚತೆ) ಹುತ್ತು ಆರ್ಥವ
ಸ್ವಾವಕ್ಷೇ ದುಹಾಸನೆ ಇರುತ್ತದೆ

ಅಧ್ಯಾತ್ಮ ಭಾಗ

ಧಾತುಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು :- ಸಾರ ಅಂದರೆ ಬಲ, ಧಾತುಸಾರತ್ವ ಅಂದರೆ ಧಾತು
ಗಳ ಬಲ. ಧಾತುಗಳ ಸಾರಾಸಾರತ್ವ-ಧಾತುಗಳ ಬಲಾಬಲಪ್ರ. ದೇಶಪರೀಕ್ಷೇಯಲ್ಲಿ
ಅತುರ ಪರೀಕ್ಷೇ; ಒಂದಾಗಿದೆ. ಅತುರ ಪರೀಕ್ಷೇ ಹತ್ತು ವಿಧ. ಅದರಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿಧ ಬಲ
ಪರೀಕ್ಷೇ ಇದಕ್ಕೆ ಸಾರತಃ ಪರೀಕ್ಷೇ ಅನ್ಯಾತ್ಮಾರ್ಥ. ಇದರಲ್ಲಿ ಸವ್ಯಧಾತುಗಳು ಹಾಗೂ
ಸತ್ಯದ ಬಲಾಬಲ ಪರೀಕ್ಷೇ ಹೇಳಿದ್ದಂಟು. ಇದನ್ಯಾ ರೋಗಿಯಲ್ಲಿಯ ಧಾತುಗಳು
ಮೇಲಿಂದ ಬಲಾಬಲ ಪರೀಕ್ಷೇಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳು ಪ್ರಘಾವಾಗಿರುವಂಥವು ಹುತ್ತು ತನ್ನ ಗುಣದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿ
ದ್ವರೆ ಅವು ಬಲವುಳ್ಳವಗಳಿಂದು ಹೇಳಿಬಹುದು. ಮನುಷ್ಯನು ಗಡತರನಾಗಿದ್ದರೆ ಬಲ
ವೃತ್ತವ ಕೃತನಿಗಿದ್ದರೆ ದುರ್ಭಲ ಎಂದು ತಿಳಿಯಬಾರದು. ಕಾರ್ಯವಹಾದುವ ಸಾಮ
ಧ್ಯದ ಮೇಲಿಂದ ಹಾಗೂ ಶರೀರ ಸೌಪ್ರವದ ಮೇಲಿಂದ ಬಲವನ್ಯ ಕಂಡುಹಿಡಿಯಂ
ತಿಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಶರೀರದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಮುಖಿದ ಕಾಂತಿ, ತ್ವಚೆಯ
ಮುಖಿ ಪ್ರಸನ್ನತೆ, ಕೂದಲುಗಳ ರಚನೆ, ಕರ್ಣ, ನಾಸಾ, ಚಿಪ್ಪಾದಿಗಳ ರಚನೆ ಮುಂತಾ
ದವುಗಳ ಅಭಾಸ ಮಾಡಿ ಧಾತುಗಳ ಸಾರಾಸಾರತ್ವಗಳನ್ಯ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಸಾಧ್ಯ.
ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ದೋಷಗಳು[ಮಾತ, ತಿತ್ತ, ಕರ್ಣ] ನಮ್ಮ ಆಹಾರ ವಿಹಾರದಿಂದ
ಉಂಟಾಗುವ ತಪ್ಪಣಿಂದ ಧಾತುಗಳ ಮೇಲೆ ಆಕ್ರಮಣ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ
ಅವುಗಳಿಗೆ ದೋಷವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ. ಈ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳ ಬಲವು ವಿಚಾರಗು

ತ್ತದೆ. ಈ ಪರಿಸ್ಥಿತಿಗೆ ಹ್ಯಾಂ ಆಧವಾ ರೋಗ ಅನ್ಯತ್ವಾರೆ ಈ ಆವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳೇ
ಬಲವು ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ದೋಷಗಳ ಪಾಕವಾಗಿ ರೋಗವು ವಾಸಿಯಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ
ಧಾತುಗಳು ಬಲವುಳ್ಳವರ್ಗಳಾಗುವದು ಅಗತ್ಯದಾಗಿದೆ. ಧಾತುಗಳು ಬಲವುಳ್ಳವರ್ಗಳಾಗಿ
ದ್ವರೆ ರೋಗ ಪ್ರತಿಕಾರ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಮಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ರೋಗಿಯಲ್ಲಿ
ಯಾವ ಧಾತುಗಳು ಬಲವುಳ್ಳವು ಹಾಗೂ ಯಾವವು ಮಂಬಲಳಿಷ್ಟವು ಎಂಬುವ
ದನ್ಯ ಆರಿತುಕೊಂಡರೆ ಜಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಅನುಕೂಲ ಹಾಗೂ ರೋಗದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ
ದನ್ಯ ಆರಿತುಕೊಂಡರೆ ಜಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಅನುಕೂಲಮಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಾಧಾ ಸಾಧ್ಯತೆ ಗೊತ್ತುಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲಮಾಗುತ್ತದೆ.
ಕೆಲವು ಸಲ ಅತ್ಯಲ್ಪಕಾಲದಲ್ಲಿ ಧಾತುಗಳ ಬಲಾಬಲತ್ವಕಂಡು ಹಿಡಿಯುವಂಥ
ಸಮಯ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ಶರೀರದಯಾವದೇ ಒಂದು ಅವಯವದ
ಮೇಲಿಂದ ಕಂಡು ಹಿಡಿಯು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿ
ಮೇಲಿಂದ ಕಂಡು ಹಿಡಿಯು ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮೂಲ ನೋಡಿ ಧಾತುಗಳ ಸಾರತ್ವವನ್ಯ ಕಂಡುಹಿಡಿಯು
ಮುಖಿ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಮೂಲ ನೋಡಿ ಧಾತುಗಳ ಸಾರತ್ವವನ್ಯ ಕಂಡುಹಿಡಿಯು
ಬೇಕಾಗಿದ್ದರೆ ಸಾವಾಸ್ಯವಾಗಿ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಪರೀಕ್ಷೆಸಬಹುದು. ಮೂಲಪ್ರಸನ್ನತೆಯು
ಪೇರುಕ್ಕೆ ರಸ ಮತ್ತು ಶರ್ಕರಾ ಧಾತು, ಹಲ್ಲಾಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಅಷ್ಣಿಧಾತು, ಹಾಗೂ
ಶರ್ಕರಾ ಧಾತು ಮತ್ತು ಶರ್ಕರಾ ಧಾತು ಮತ್ತು ಶರ್ಕರಾ ಧಾತು, ಗದ್ದದ
ಶರ್ಕರಾ ಧಾತು, ಗಲ್ಲಾಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಮಾಸ ಮತ್ತು ಶರ್ಕರಾ ಧಾತು. ತಂಟಿಗಳ ಮೇಲಿಂದ
ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲಿಂದ ಧಾತು. ಕಣ್ಣಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಮಜ್ಜಾ ಧಾತು. ತಂಟಿಗಳ ಮೇಲಿಂದ
ನಾಲಿಗಿಯ ಮೇಲಿಂದ ಹಾಗೂ ಒಸಡಿಗಳ ಮೇಲಿಂದ ರಕ್ತಧಾತು, ತಲೆಯ ಮೇಲಿಂದ
ಮಜ್ಜಾ ಮತ್ತು ಹಲ್ಲಾಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಅಷ್ಣಿಧಾತು. ಕೂದಲುಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಅಷ್ಣಿ ಮಜ್ಜಾ
ಮತ್ತು ರಕ್ತಧಾತು ಇವುಗಳ ಸಾರಾಸಾರತ್ವಕಂಡು ಹಿಡಿಯಬಹುದು. ಅದೇಕ್ಕಣ ಮನ
ಮತ್ತು ರಕ್ತಧಾತು ಇವುಗಳ ಸಾರಾಸಾರತ್ವಕಂಡು ಹಿಡಿಯಬಹುದು. ಕೆಲವುಕಾಲ ಸಂಗತಿಯಲ್ಲಿ
ಇನ ಹಾಗೂ ಸ್ವಭಾವದ ಪರೀಕ್ಷೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಅಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲ. ಕೆಲವುಕಾಲ ಸಂಗತಿಯಲ್ಲಿ
ದ್ವರೆ ಧಾತು ಸಾರತ್ವದ ಕೂಡ ಸ್ವಭಾವದ ಅಭಾಸವೂ ಆಗಬಹುದು. ಇವೆಲ್ಲವರ್ಗ
ಮೇಲಿಂದ ಧಾತುಗಳ ಸಾರಾಸಾರತ್ವ ಕಂಡು ಹಿಡಿದು ಧಾತುಗಳ ದುರ್ಭಲತೆಗೆ ಅಧವಾ
ಮೇಲಿಂದ ಧಾತುಗಳ ಸಾರಾಸಾರತ್ವ ಕಂಡು ಹಿಡಿದು ಧಾತುಗಳ ದುರ್ಭಲತೆಗೆ ಅಧವಾ
ಅಸಾರತ್ವವನ್ಯ ಕಳಿಯಲಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಜೀವಧಾತುಗಳನ್ಯ ರಸಾಯನ ವಿಧಿಯಿಂದ
ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ ವಾಗುತ್ತದೆ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸಾರತ್ವವು ಎಂಟು ವಿಧವಾಗಿದ್ದು
ಕೊಡಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ ವಾಗುತ್ತದೆ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಸಾರತ್ವವು ಎಂಟು ವಿಧವಾಗಿದ್ದು. ಈ
ಪ್ರರೂಪನ [ಮಾನವನ] ಬಲವನ್ಯ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲು ಪರ್ವತ್ವಾಗಿ ಹೇಳಿದ್ದಂಟು. ಈ
ಎಂಟು ವಿಧ ಅಂದರೆ ತ್ವಗ್ರಂತ್ಯಮಾಂಸಮೇದೋಸಿಧಿ ಮಜ್ಜಾ ಶರ್ಕರಾಸ್ತಾನಿತಿ.
ಎಂಟು ವಿಧ ಅಂದರೆ ತ್ವಗ್ರಂತ್ಯಮಾಂಸಮೇದೋಸಿಧಿ ಮಜ್ಜಾ ಶರ್ಕರಾಸ್ತಾನಿತಿ.
“ತ್ವಗ್ರಂತ್ಯಮಾಂಸಮೇದೋಸಿಧಿ ಸಂಭಂದಿಸಿದೆ. ತ್ವಗ್ರಂತ್ಯಮಾಂಸಮೇದೋಸಿಧಿ ರಸೋ
ಇಲ್ಲಿಗೆ ತ್ವಗ್ರಂತ್ಯಮಾಂಸಮೇದೋಸಿಧಿ ಸಂಭಂದಿಸಿದೆ. ತ್ವಗ್ರಂತ್ಯಮಾಂಸಮೇದೋಸಿಧಿ ಸಾರ,
ಗ್ರಾಹಿಕ ರಸಸಾರ, ರಕ್ತಸಾರ, ಮಾಂಸಸಾರ, ಮೇದಸಾರ, ಅಷ್ಣಿಸಾರ, ಮಜ್ಜಾಸಾರ,
ಶರ್ಕರಾಸಾರ, ಸತ್ಯಸಾರ, ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇರುತ್ತವೆ-

ತ್ವಗ್ರಂತ್ಯಮಾಂಸಮೇದೋಸಿಧಿ ಪ್ರಸನ್ನ, ಸೂಕ್ತಾಲಿಪಿ
ಗಂಬಿರ ಸುಕುಮಾರ ಲೋಮಾಸಪ್ರಭೇವಚ-ತ್ವಗ್ರಂತ್ಯರಾಣಾಮ್ರಾ. ಸಾಸಾರತ್ವ
ಸುಖಿ ಸೌಭಾಗ್ಯೀಶವೀರಪಂಚೋಗ್ರಂತ್ಯ ಬುದ್ಧಿ ವಿದ್ಯಾರೋಗ್ರಂತ್ಯ ಪ್ರವರ್ಣಾ
ನಾಯಂಪ್ರಪಂಚಂ ಚಾಚೆಷ್ಟೆ. ಚ.ವ.ಲ.೧೦೩.

ತ್ವಗ್ರಂತ್ಯಮಾಂಸಮೇದೋಸಿಧಿ ಪರೀಕ್ಷೆ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ರಸಕ್ಕೆಯ
ದಲ್ಲಿ ತ್ವಗ್ರಂತ್ಯಮಾಂಸಮೇದೋಸಿಧಿ ಸಾಧ್ಯಾ ಹಾಳಾಗುವದರಿಂದ ರೂಕ್ಷತೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತ್ವಗ್ರಂ

ಸಾರದಲ್ಲಿ ತ್ವಚಿಯು ಸ್ನಿಗ್ಧ. ನುಣ್ಣಗೆ. ಮೃದು, ಪ್ರಸನ್ನ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅಲ್ಲ ಮತ್ತು ಗಂಭೀರ ಸುಕುಮಾರ ಕೂದಲುಗಳುತ್ತದ್ದು ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ರಸಧಾತುವಿನ ಬಲದ ಜ್ಞಾನ ವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಸಸಾರವುಳ್ಳವರು ಏಂಕೆ ಸುಖವನ್ನು ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಎಲ್ಲ ತರದ ಸುಖಿಗಳು ಸುಲಭ ರೀತಿಯಿಂದ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಐಶ್ವರ್ಯ ಸಂಪನ್ಮೂರಿರುತ್ತಾರೆ ಆಪ್ತರೂ ಇಷ್ಟರೂ, ಮಿಶ್ರರೂ, ಥನ ಧಾನ್ಯಾದಿ ಸಂಪತ್ತು ಇರುತ್ತದೆ. ರಸಸಾರ ಜನರು ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಕೂ ಸಂತುಪ್ಪಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ಲೋಲುಪತ್ತಿ [ಅಶೆಬುರುಹುತನ] ಇರುವ ದಿಲ್ಲ. ವಿದ್ಯಾಬುದ್ಧಿಯಿಂದ ಸಂಪನ್ಮೂರಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರಿಗೆ ಹೊಚ್ಚಿ ಚಿಂತೆ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಆರೋಗ್ಯವುಳ್ಳವರು ಆಯುಷ್ಯವರೆಗಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಹಾಗೂ ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ಮೃದುವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಇದರ ವಿರುದ್ಧ ಅಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು.

ರಕ್ತಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು :- ಕಣಾಷ್ಟಿ ಹುಬಿ ಜಿಪ್ಪುನಾಸೈಪ್ಪಾಣಿ ಪಾದತಲ ನಿಲ ಲಲಾಟ ಮೇಡನಂ ಸ್ನಿಗ್ಧ ರಕ್ತವಣಂ ಶ್ರೀಮತ್ ಭೂಜಿಪ್ಪು ರಕ್ತಸಾರಾಣಾಂ ಸಾ ಸಾರತಾ ಸುಖಿವುಂದ ತಾಂ ಮೇಧಾಂ ಮನಸ್ಸಿತ್ವಂ ಸೌಕುಮಾರ್ಯವಃನತಿಬಲ ಪತ್ತೀಶ ಸಹಿಷ್ನುತ್ವಂ ಚಾಚಪ್ಪೆ । ಚೆ.ವಿ.ಲ-೧೦೪

ಕೆವಿ, ಕಣ್ಣಿ, ಮುಖಿ.ಬಿವ್ಯಾ. ನಾಸಾ ಓವ್ವು, ಅಂಗ್ರೀ, ಅಂಗಾಲು, ನಿಲ, ಲಲಾಟ [ವಹಿಯ ಭಾಗ] ಜನನೇಂದ್ರಿಯ ಇವು ಸ್ನಿಗ್ಧ ಹಾಗೂ ರಕ್ತವಣದವರುತ್ತವೆ. ತ್ವಚಿಯು ಕಾಂತಿಯತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಜನರು ಸುಕುಮಾರರಿರುವದರಿಂದ ಶ್ರಮದ ಕೆಲಸಗಳೇನೂ ಆಗುವದಿಲ್ಲ. ಬಲವು ಕಡಿಮೆ ಇರುವದರಿಂದ ಬೇಗನೆ ದಣಿಯುತ್ತಾರೆ. ಇವರು ಒಂದ್ದೆ ಮಂತರಿರುವದರಿಂದ ಶ್ರಮದಿಂದಲ್ಲದೆ ಬುದ್ಧಿಯಿಂದಲೇ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಮಾಂಸಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು :- ಶಂಖ ಲಲಾಟ ಕೃಕಾಟಿಕಾಷ್ಟಿಗಂಡ ಹನುಗ್ರೀವಾ ಸ್ನಿಗ್ಧಳೋದರ ಕ್ಷೇವಕ್ಷೇಃ ಪಾದ ಸಂಧರೆಸ್ತು ಸ್ಥಿರ ಶುಭ ಮಾಂಸೋಪಚಿತಾ ಮಾಂಸಸಾರಾಣಾಂ । ಸಾಸಾರತಾ ಕ್ಷಮಾಂ ಧೃತಿಪುಲೋಲ್ಪಂ ವಿತ್ತುಂ ವಿದ್ಯಾಂ ಸುಖಿ-ಮಾರ್ಯವಂ ಬಲಮಾರೋಗ್ಯಮಾರ್ಯಭ್ರದೀಷ್ವಮಾಚಪ್ಪೆ । ಚೆ.ವಿ.ಲ-೧೦೫

ಮಾಂಸಸಾರವುಳ್ಳ ಜನರಲ್ಲಿ ಶಂಖ ಲಲಾಟ ಗಂಟಲದ ಮುಂಭಾಗ, ಕಣ್ಣಿ, ಗದ್ದಿಗಲ್ಲ, ಕುತ್ತಿಗೆ, ಹೆಗಲು, ಹೊಟ್ಟೆ, ಎದೆ, ಪಕ್ಕ ಕೈಕಾಲುಗಳ ಸಂಧಿ ಇವು ಪ್ರವೃತ್ತ ಮಾಂಸ ಲಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲ ಅವರು ವಗಳು ದುಂಡಗಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಕೈಕಾಲುಗಳ ಬೆರಳುಗಳಲ್ಲಿ (ಅಂತರ ಎರಡು ಬೆರಳುಗಳ ನಡುವೆ) ಪೊಳ್ಳುತನ ಕಾಣುವದಿಲ್ಲ. ಮಾಂಸದಿಂದ ಸಂಧಿಗಳು ದುಂಡಗಾಗಿ ಶಂಖಿದವು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಇವರ ಸ್ವಭಾವವು— ಈ ಜನರು ಬಲಶಾಲಿಗಳಾಗಿದ್ದರೂ ಬಲದಲುಪರೋಗವನ್ನು ತಕ್ಕ ಸಮಯಕ್ಕೆ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಕ್ಷಮಾ ಮಾಡುವ ಗುಣ ಇರುತ್ತದೆ. ಸಂಕಟಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೆಚರುವದಿಲ್ಲ. ಇವರು

ನಿಸ್ಪ್ರಾಪ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಧಾರಣಾಶಕ್ತಿ ವಿದ್ಯಾ ದ್ರವ್ಯ ಬಲ ಇವುಗಳಿಂದ ಸಂಪನ್ಮೂರಿರುತ್ತಾರೆ ದೀಘಾಂರುಗಳಾಗಿರುತ್ತಾರೆ.

ಮೇದ ಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು : - ವರ್ಣಸ್ವರ ನೇತ್ರಕೇಶ ಲೋಮ ನಿಲದಂತೆ ಪುರುತ್ವಪುರೀಷೇಷುವಿಶೇಷತಃ ಸ್ನೇಹೋ ಮೇದಃ ಸಾರಾಣಾಂ ಸಾಸಾರತಾ ವಿತ್ತೀ ಶ್ವಯ ಸುಖೋಪಭೋಗ ಪ್ರದಾನಾನ್ಯಾಜಾವಂ ಸುಕುಮಾರೋಪಚಾರತಾಂ ಚಾಚಪ್ಪೆ । ಚೆ.ವಿ. ಲ-೧೦೬.

ಮೇದ ಧಾತು ಎಲ್ಲ ಧಾತುಗಳಿಗಿಂತ ಸ್ನಿಗ್ಧ ಮಾಗಿರುವದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ನೇಹನವೇ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ವರ್ಣ. ಸ್ವರ. ನೇತ್ರ. ಕೇಶ. ಲೋಮ ನಿಲ. ದಂತ. ಬಿಷ್ಟ. ಮಾತ್ರ, ಪ್ರೇರಿಷ ಇವೆಲ್ಲವೂ ಸ್ನೇಹ ಯುಕ್ತಾರುತ್ತವೆ. ಇವರ ಮಾತುಗಳು ಸ್ನೇಹ ಯುಕ್ತ ವಾದವುಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅಂದರೆ ತನ್ನ ತನ್ನವನ್ನು ಒಂಟು ಮಾಡುವಂಧವು ಇರುತ್ತವೆ ಇವರು ಬಿರಸು ಮಾತುಗಳನ್ನಾಡುವದಿಲ್ಲ. ಇವರು ಸುಕುಮಾರರಿರುವದರಿಂದ ಇವರಕಡೆಯಿಂದ ದಶರುಮದ ಕೆಲಸಗಳಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಸುಖೋಪಭೋಗದ ಸಾಧನಗಳೆಲ್ಲವೂ ಇವರಕಡೆಗೆ ಇರುತ್ತವೆ. ಇವರು ಪ್ರಕೃತಿಯಿಂದ ಪ್ರವೃತ್ತಾರಾಗಿ ಕಂಡುಬಂದರೂ ಮಾಂಸಸಾರದಂತೆ ಧೃಡ ಕಾಯದಪರಿರುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇಂಥ ಜನರ ಕಡೆಯಿಂದ ಕಷ್ಟ ಮಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಇವರು ತಮ್ಮ ಸ್ನೇಹಯುಕ್ತ ಮಾತುಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಜನರಿಂದ ಕೆಲಸ ಮಾಡಿಸಿಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಈ ಜನರು ಸುಕುಮಾರರಿರುವದರಿಂದ ಹಸಿವು, ನೀರದಿಕೆ, ಬಿಳಿಲು. ಚೆಳಿ, ಮಳೆ, ಗಾಳಿ ಇವು ತದೆದುಕೊಳ್ಳಲಿಕ್ಕಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಇವರ ಸ್ವಭಾವವು ಧರ್ಮಶರೀರ ಇರುತ್ತದೆ. ಇವರಿಗೆ ಹೇಳ ಪ್ರಸಂಗಗಳು ಗೊತ್ತಿರುವದಿಲ್ಲ. ಇವರು ತಮ್ಮ ಆಯು ಷ್ವಯನ್ನು ಸುಖಿ ಸಂಪತ್ತು ಐಶ್ವರ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಕಳೆಯುತ್ತಾರೆ.

ಅಸ್ಥಿಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು :- ಪಾಣ್ಣಿಗುಳ್ಳಜಾನ್ಷಾರತ್ತಿಜತ್ತರ್ ಚಿಂಬಿಕೆರಿಃ ಪರ್ವಸೂಲಾಃ ಸ್ವಾಲ್ಪಾಸ್ಥಿ ನಿಲದಂತಾಶ್ಚಾಸ್ಥಿ ಸಾರಾಃ ।

ತೇ ವಾಹೋತ್ಪಾದಾಃಕ್ರಿಯಾವಂತೆಕ್ಕೀಽಶಸಾಃ ಸ್ಥಾರ್ಸಿಂಶರ್ತೀರಿಂರಾ ಭವಂತಾ ಯಂಪ್ರಾತ್ತ ! ಚೆ.ವಿ.ಲ-೧೦೭.

ಪಾದದ ಹಿಂಬಡ, ಮೊಳೆಕಾಲು, ಪ್ರಕೊಷ್ಟು, (ಮೊಳಕ್ಕೆಯಿಂದ ಬೆರಳುಗಳ ತುದಿಯವರಿಗೆ) ಜತ್ತು, ಗಡ್ಡ, ಶಿರೋಭಾಗ, ಬೆರಳುಗಳ ಸಂಧಿ ಇವು ಸ್ವಾಲ್ಪಾಸ್ಥಿ ಆಕಾರದಿಂದ ದೊಡ್ಡವೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಅಸ್ಥಿಗಳು ಸ್ವಿರವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಕಾದಲುಗಳು ಶರೀರದ ಮತ್ತು ಸ್ಥಿರವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅಸ್ಥಿಗಳು ಸ್ವಿರವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಕಾದಲುಗಳು ಶರೀರದ ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿಗಳಿರುತ್ತದೆ. ಇವು ದಪ್ಪವಾಗಿದ್ದು ಕರಿಣಿವಿರುತ್ತವೆ. ಹಲ್ಲಾಗಳು ಆಕಾರ ಮೇಲೆ ಹೆಚ್ಚಿಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವು ದಪ್ಪವಾಗಿದ್ದು ಕರಿಣಿವಿರುತ್ತವೆ. ಹಲ್ಲಾಗಳು ತಲೀಯ ದಿಂದ ದೊಡ್ಡದಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತವೆ ತಲೀಯ ಆಕಾರವು ದೊಡ್ಡದಾಗಿದ್ದು ತಲೀಯ ಹಿಂಬಡ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದು ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪಶ್ಚಾತ್ಸ್ವಿಷ್ಟ ಅನ್ವಯತ್ವಾರೆ. ಈ ಜನರು ಹಿಂಬಡ ಹೆಚ್ಚಿದ್ದು ದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವರಿಗೆ ಕೆಲಸಮಾಡುವ ಗುಣ ಇರುತ್ತದೆ. ಕಷ್ಟಗಳನ್ನು ಸಿಹಿಸಿಕೊಳ್ಳುವ ಸಾಮಧ್ಯ ಉಳ್ಳವರಿರುತ್ತಾರೆ. ಆಕಾರದಿಂದ ಶರೀರವು ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುವದರಿಂದ ಎತ್ತರವಾಗಿರು

ತ್ವಾರೆ. ಕೈಕೊಂಡ ಕೆಲಸವನ್ನು ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಬಯಸ್ತುತ್ವಾರೆ. ಸಂಕಟ ಬಂದರೂ ತಥ್ರ ಕೆಲಸಮಾಡಿ ಕೈಬಿಡುವದಿಲ್ಲ. ಇಂಥವರನ್ನು (ಅಂತಿಮಾರ್ಥಿಕ ಜನರನ್ನೇ) ಸೈನ್ಯದಲ್ಲಿ ತಗೆದು ಕೊಳ್ಳುತ್ವಾರೆ. ಈ ಜನರು ಯಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಸವನೇ ಹೋರಾಡುತ್ವಾರೆ. ಶತ್ರುಗಳಿಗೆ ಮೂರೆ ಹೋಗಲಿಕ್ಕಿಲ್ಲವೆಂದು ಮನಸ್ಸಿನಿಂದ ನಿರ್ಧರಿಸಿತ್ವಾರೆ. ಇಂಥಗುಣಗಳಿಂದ ರೂಪ ಕೆಲವು ಸಲ ಇಂಥಜನರಿಗೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟಪಟ್ಟಿ ಉಪಜೀವನ ನಡೆಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ದಾರಿದ್ರ್ಯದಲ್ಲಿಯೂ ಕೂಡ ಕಳೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಮಜ್ಜಾ ಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು:-

ಮೃದ್ಗಂಗಾ ಬಲವಂತೆ: ಸ್ವಿಗ್ರಹಣಸ್ವರೂ: ಸ್ಥಾಲ ದೀಘಾವೃತ್ತಸಂಧ ಯಶ್ಚ ಮಜ್ಜಾ ಸಾರಾಃ | ತೇದೀಫಾಂಯಂಪೋಽ ಬಲವಂತೆ: ಶತ್ರುತವಿತ್ತ ವಿಜ್ಞಾ ನಾಪ ತ್ವಸಮಾನ ಭಾಜಶ್ಚ ಭವಂತಿ | ಚ ವಿ ೮-೧೦೮-

ಅಕಶ್ಯಮುತ್ತಮ ಬಲಂ ಸ್ವಿಗ್ರಹಣಿ ಗಂಭೀರ ಸ್ವರಂ ಸೌಭಾಗೋಪನಾಂ ಮಹಾ ನೇತ್ರಂ ಮಜ್ಜಾ. ಸು.ಸೂ. ವಿಧ-೧೧.

ಮಜ್ಜಾ ಸಾರ ಉಳ್ಳವನು ಕೃತ ಅಥವಾ ಸ್ಥಾಲನಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಮೃದು ಕಾಯಂದವನಾಗಿದ್ದು ಉತ್ತಮ ಬಲವುಳ್ಳವನಿರುತ್ವಾನೆ. ಈ ಬಲವು ಕಾಯಿಕ ವ ಮಾನ ಸಿಕೆವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮಹಾನೇತ್ರ ಕಣಿಗ್ರಳು ದೊಡ್ಡವಾಗಿದ್ದು ಸತೇಜವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅತನ ಸ್ವರ ವರ್ಣ ಸ್ವಿಗ್ರಹಣಿರುತ್ತವೆ. ಅತನ ಮಾತಿನಲ್ಲಿ ಆಕರ್ಷಣೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಮೈ ಕಾಂತಿಯು ಸ್ವಿಗ್ರಹಣಿರುತ್ತದೆ. ಅತನ ಸ್ವರವು ಗಂಭೀರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. (ಸಿಂಹನಾದ) ಅತನ ಶರೀರದ ಸಂಧಿಗಳು ದುಂಡವಾಗಿಯೂ ದೊಡ್ಡವಾಗಿಯೂ ಇರುತ್ತವೆ. ಅತನು ಬಲವುಳ್ಳವನಿದ್ದು ದೀಘಾಂಯಂಪ್ರಸಾರಿತ್ವಾನೆ ಸರ್ವಶತ್ರುತನಾದ ಪಂಡಿತನಿರುತ್ವಾನೆ ವಿಜ್ಞಾನ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ನಿಪುಣನಾಗಿರುತ್ವಾನೆ. ಧನಧಾನ್ಯ ಸಂಪತ್ತು ಪ್ರತ್ರ ಪ್ರಾತುರಿ ಸಂತತಿಯಿಂದ ಐಶ್ವರ್ಯವಂತನಾಗಿರುತ್ವಾನೆ. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಸನ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ವಾರೆ. (ಪಂಡಿತ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ನಿಪುಣನಾಗಿದ್ದರಿಂದ) ಬಲದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ ಮಾಂಸಸಾರ ಮುತ್ತು ಮೇದಸಾರ ಜನರು ಬಲವುಳ್ಳವರಿದ್ದರೂ ತಮ್ಮ ದೇಹಕ್ಕೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಭಾರವಹಿಸುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ವಾರೆ. ಮಜ್ಜಾ ಸಾರ ಜನರು ಸ್ಥಾಲ ಕಾಂದಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಕಾಯಂಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಾರ ವಹನ ಮಾಡಬಲ್ಲರು. ಮಜ್ಜಾ ಸಾರ ಜನರು ಗಾಯಕರಾಗಿದ್ದರೆ ಜಗಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ವಾರೆ. ಏಕ್ಕು ಗಾಯಕರಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟ ಪಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರು ತನ್ನ ವಿದ್ಯತ್ತೆಯ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲಕಡೆಗೆ ಸನ್ಯಾಸಿತರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮೀತ್ರ ಪರಿಪಾರವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವಂಥವಿರುತ್ವಾರೆ.

ಶತ್ರುಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು :-

ಸೌಖ್ಯಾಃ ಸೌಮ್ಯಃ ಪ್ರೇಕ್ಷಿಣಾಃ ಶ್ರೀರ ಪೂರ್ಣ ಲೋಚನಾ ಇವಪ್ರವರ್ಣಬಹುಳಾಃ

ಸ್ವಿಗ್ರಹಣತ್ವಸಾರ ಸಮುದ್ರ ಸಂಹತ ಶಿಖಿರದಶನಾಃ | ಪ್ರಸನ್ನ ಸ್ವಿಗ್ರಹಣಸ್ವರೂಃ ಭಾಜಿಷ್ಟುವೇಮಹಾಸ್ಮಿಚಶ್ಚ ಶತ್ರುಸಾರಾಃ | ತೇವಿ ಸ್ತ್ರಿಯೋಪ ಭೋಗಾಃ ಭಾಜಿಷ್ಟುವೇಮಹಾಸ್ಮಿಚಶ್ಚ ಶತ್ರುಸಾರಾಃ | ತೇವಿ ಸ್ತ್ರಿಯೋಪ ಭೋಗಾಃ ಭಾಜಿಷ್ಟುವೇಮಹಾಸ್ಮಿಚಶ್ಚ ಶತ್ರುಸಾರಾಃ | ಚಲವಂತೆ: ಸುಕ್ಷಮಶಯಾರೋಗ್ಯವಿತ್ತ ಸಾಮಾನಾಪತ್ತೆ ಭಾಜಿಷ್ಟು ಭವಂತಿ | ಚ. ವಿ -೮-೧೦೯.

ಶತ್ರುಸಾರ ಜನರು ಶಾಂತ ಸ್ವಿಭಾವವವರು, ಅವರ ದೃಷ್ಟಿಯು ಸೌಮ್ಯ ಸ್ವಿಭಾವವದಿರುತ್ತದೆ. ಕಣಿಗ್ರಳು ನೀರು ತುಂಬಿದಂತಿರುತ್ತವೆ. ಯಾವ ಕಾಲಕೊಳ್ಳುವಂತೆ: ಕಣಿಗ್ರಳು ನೀರು ತುಂಬಿದಂತಿರುತ್ತವೆ. ವಲ್ಲಾಗಳು ಸ್ವಿಗ್ರಹಣಾಗಿ ಬಂದಕೊಳ್ಳಂದು ಹಂತೋಽತ್ವಾಂಧಿ ಇರುತ್ವಾರೆ. ವಲ್ಲಾಗಳು ಸ್ವಿಗ್ರಹಣಾಗಿ ಬಂದಕೊಳ್ಳಂದು ಅಂತಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಸತೇಜವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಏಂಬುಂಚವಂಫವು, ಇವರ ಮುಖಿವು ಪ್ರಸನ್ನಾಂತಿಕೊಂಡಿದ್ದು ಸತೇಜವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಏಂಬುಂಚವಂಫವು, ಇವರ ತೀಗಳು ಮತ್ತು ಶ್ರೀಯು ವಾಗಿದ್ದ ಸ್ವರವರ್ಣ ಇವು ಸ್ವಿಗ್ರಹಣಿರುತ್ತವೆ. ಇವರ ತೀಗಳು ಮತ್ತು ಶ್ರೀಯು ರಲ್ಲಿ ಸ್ತನಗಳು ಉನ್ನತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇಂಥ ಪ್ರರೂಪರು ಶ್ರೀಯರಿಗೆ ಶ್ರಿಯರಾಗಿ ರಲ್ಲಿ ಸ್ತನಗಳು ಉನ್ನತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವರ ಪ್ರರೂಪರು ಶ್ರೀಯರನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಹಾಗೂ ಇವರು ಶ್ರೀಯರನ್ನು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಉಪಭೋಗಿಸುತ್ತಾರೆ. ಸರ್ವಶರೀರದಲ್ಲಿ ಶತ್ರುವು ಬೆಳೆಯುವದರಿಂದ ಧಾತುಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ತ್ವರಿತ ಬೆಳೆದು ಅವುಗಳ ಬಲ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಐಶ್ವರ್ಯ, ಅರೋಗ್ಯ, ಸಂಪತ್ತು ಬೆಳೆದು ಅವುಗಳ ಬಲ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಐಶ್ವರ್ಯ, ಅರೋಗ್ಯ, ಸಂಪತ್ತು ಸಂತತಿ ಇವುಗಳಿಂದ ಸುಖಿವನ್ನು ಸಂಪಾದನೆ ಮಾಡುತ್ವಾರೆ. ಜನರ ಸನ್ಯಾಸಕ್ಕ ಪೂರ್ತಾಗುತ್ವಾರೆ.

ಸತ್ಯಸಾರ ಲಕ್ಷಣಗಳು :-

ಸೃತಿ ಮಂತೋಽಭಕ್ತಿ ಮಂತ ಕೃತಚಾಃ: ಪ್ರಜ್ಞಾಃ ಶರ್ಚಯೋ ಮಹೋತ್ಮಾ ಸೃತಿ ಮಂತೋಽಭಕ್ತಿ ಮಂತ ಕೃತಚಾಃ: ಧೀರಾಃ ಸಮರ ವಿಕುಂಠ ಯೋಧಿನ ಸ್ತುತೀ ವಿಷಾದಾಃ ಸುವ್ಯಾಸಿತ್ಯಾ ದಕ್ಷಾಃ ಧೀರಾಃ ಧೀರಾಃ ಧೀರಾಃ ಕೆಲ್ಮಾಣಾಭಿನಿವೇಶನಶಚ ಸತ್ಯಸಾರಾ | ಚ. ವಿ. ೮-೧೧೦ ಗಂಭೀರ ಬುದ್ಧಿ ಜೀವಣಃ ಕೆಲ್ಮಾಣಾಭಿನಿವೇಶನಶಚ ಸತ್ಯಸಾರಾ |

ಸತ್ಯಸಾರ ಜನರ ಸ್ವರೂಪ ಶತ್ರುವುಳ್ಳದ್ದು ಇರುತ್ತದೆ. ಇವರು ತನ್ನ ಪ್ರಕಾಳಂತೆ ಪ್ರಪಂಚದಲ್ಲಿಯ ಜನರ ಹೇಳಿ ಪ್ರಿತಿಸುತ್ವಾರೆ. ದೇವರ ಹೇಳಿ ಭಕ್ತಿ ಪ್ರಾತುರಿ ಸಂತತಿಯಿಂದ ಐಶ್ವರ್ಯವಂತನಾಗಿರುತ್ವಾನೆ. ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಸನ್ಯಾಸ ಮಾಡುತ್ವಾರೆ. (ಪಂಡಿತ ಸರ್ವಶಾಸ್ತ್ರ ನಿಪುಣನಾಗಿದ್ದರಿಂದ) ಬಲದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಬೇಕೆಂದರೆ ಮಾಂಸಸಾರ ಮುತ್ತು ಮೇದಸಾರ ಜನರು ಬಲವುಳ್ಳವರಿದ್ದರೂ ತಮ್ಮ ದೇಹಕ್ಕೆ ಅನುಸರಿಸಿ ಭಾರವಹಿಸುವ ಕೆಲಸ ಮಾಡುತ್ವಾರೆ. ಮಜ್ಜಾ ಸಾರ ಜನರು ಸ್ಥಾಲ ಕಾಂದಿದ್ದರೂ ತನ್ನ ಕಾಯಂಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿನ ಭಾರ ವಹನ ಮಾಡಬಲ್ಲರು. ಮಜ್ಜಾ ಸಾರ ಜನರು ಗಾಯಕರಾಗಿದ್ದರೆ ಜಗಪ್ರಸಿದ್ಧರಾಗುತ್ವಾರೆ. ಏಕ್ಕು ಗಾಯಕರಿಗೆ ಪ್ರಸಿದ್ಧ ಪಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಬಹಳ ಕಷ್ಟ ಪಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರು ತನ್ನ ವಿದ್ಯತ್ತೆಯ ಮೂಲಕ ಎಲ್ಲಕಡೆಗೆ ಸನ್ಯಾಸಿತರಾಗಿ ತಮ್ಮ ಮೀತ್ರ ಪರಿಪಾರವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವಂಥವಿರುತ್ವಾರೆ.

ఈ ఎల్ల లక్షోగళ ఆభాస వూడిదరే కండుబరువదేనందరే ప్రతి యొఱ్చ మనుష్యరల్లి ఒందిల్లోందు ధాతు సార అథవా మధ్యమ సార లక్షోగళు కాణుత్తవే. మేలే బదేద లక్షోగళ విరుద్ధ లక్షోగళు కండు బందరే ఆదశే అనార అథవా ఆయా ధాతుగళ దుబిలతే ఎందు తిళియుబేచు.

ತತ್ತ ಸಮೀಕ್ಷೆ : ಸಾರ್ಥಕರುವೇತ್ತಾ : ಪ್ರರುಪಾ : ಭವಂತ್ತಿ-ಬಲ್ಲಾ : ಪರಮ ಸುಖಿಯನ್ನಾಗಿ : ಕ್ಲೈಶ ಸಹಾ : ಸರ್ವಾರಂಭೀಷಣ್ಣ ತ್ವಿನಿ ಜಾತಪ್ರತ್ಯಯಃ ಕಲ್ಲಾಣಾಭಿ ನಿವೇದಿಸಿ : ಸ್ವಿರ ಸಮಾಧಿತ ಶರೀರಾ : ಸುಸರ್ವಾಹಿತಗರೆಯಃ ಸಾನುನಾದ ಸ್ವಿಗ್ರಹಿ ಗಂಭೀರ ಮಹಾಸ್ವರಾ : ಸುಖೀಶ್ಯಯ ವಿಶೇಷ ಭೋಗ ಸರ್ವಾನಭಾಜೀಲೇ ಮಂದಜರಸೇವಾಮಂದ ವಿಕಾರಾ : ಪೂರ್ಯಸ್ತುಲ್ಯಗುಣ ವಿಸ್ತೀರ್ಣಾಪತ್ರಾಶ್ಚ ರಚೀವ ನತ್ಯಾಂಚ-ದಿ ೮-೧೦೧೧

ఎల్లధాతుగళ్ళు సారువుళ్ళవరిద్ద పురఃషరు అతి బలిష్ట రు ఎల్ల ప్రకా రద సోఖ్యవుళ్ళవరు, యావదే ప్రకారద కష్టవెన్ను సహిసతక్కువరు, యావదే కాయించెన్ను కేశొండరే కెళ్ళిదేయింద నీగిసువచరు, ఎల్ల జనర కల్యాణ వెన్ను అపేష్టిసువచరు, స్థిర మంత్రు ఆచ్చుకెణ్ణాద శరీరపుళ్ళవరు, గతియు బద్ధవాగిరువంథవరు, స్నిగ్ధ గంభీర, మంత్రు మాహాస్ఫర అందరే ఉళ్ళజ్ఞ రదింద మాతనాడువంథవరు, ఎల్ల ప్రకారద సువి ఐశ్వర్యాగళన్ను లుపు భోగిసువచరు, జనర కడెయింద సన్మానిసికొళ్ళువచరు, బేగసే ముఖ్య భారదంథవరు ఆధవా వృద్ధరిద్దరూ తరణారంతె కాణివచరు, ఆరోగ్య పుళ్ళవరూ రోగిగళిగే బిలి బీళింథవచరు తన్నంతేయే గుణవుళ్ళ సంతతి ఇరువంథవరు ఆధవా తన్నల్లిరువ గుణగళన్నే విస్తరిసువంథ సంతతి ఉళ్ళవరు హాగూ దీఘాంయువుళ్ళవరు ఇరుతారై.

ಅಧ್ಯಾಯ ೫

వుల విజాన

ದೊಂಡ ಧಾರ್ತು ಮಲ ಮೂಲಂ ಹಿ ಶರೀರಮ್ಮುಂ.

పొనపెన జీపెన వ్యాపారపు సుఖిదింద నడేయువదక్కగి దోష
ధాతు మలగళ శాయిగళు సమ ఆవస్థియల్లి నడేయువదు ఆవశ్యకవాగిదే.
ఆహారపన్న తచ్ఛైండపేఏలే ఆ దృవ్యగళు ఆహారసంబూహివదింద

ಶರೀರ ಗುಣ ಭಾವದಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರಹೊಂದಿ ಪ್ರಸಾದ ರೂಪ ಮತ್ತು ಮಲರೂಪ ಹಿಗೆ ವರದು ವಿಧಿದಿಂದ ಕಾಯ್ದ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಶರೀರ ಧಾರಣೆಗೆ ಪ್ರಸಾದ ರೂಪ (ದೋಷ ಧಾರ್ತಾಗಳು) ಘಟಕಗಳಷ್ಟೇ ಮಾಡುತ್ತವು ಮಲರೂಪ ದೃವ್ಯಗಳಿರುತ್ತದೆ. ಅದ ರಿಂದಲೇ ದೋಷಧಾರ್ತ ಮಲಗಳು ದೇಹಕ್ಕೆ ಮೂಲ ಅಂದರೆ ಕಾರಣಗಳಾಗಿವೆ.

“ మాల తబ్బద ఉచ్చార వాడిదరే తాళ్ళ పదాథ్ ఎంబధ్ ఉండు
గుత్తదే, ఆదరే మలగళు శరీరదింద హోరగే హోగువరగే శరీరకే
ఛితకరచాగియే కాల్యా వాడుత్తవే. ఆధ్యరింద మలద అంతవు శరీరదల్లి
రువదు అవశ్యకవాగిదే. మలోజితతప్పత్తు దేహస్థే ఎందు హేళిద్దుంటు.
ఇదర మేలింద దేవధారణగే మలగళ అవశ్యకత ఇరుత్తదెదుగు
త్తుచే.

ಕಿಟ್ಟು ಮನ್ಯಾಸ್ತೇ ವಿಳಾಳಿತ್ತರುವು | ಚ. ಬೆಂಗಿಲಿ
ತತ್ತ್ವಾಚ್ಯುತ್ತಿಂ ಕಿಟ್ಟು ಮನ್ಯಾಸ್ತೇ ಮಹಾತ್ಮರು ವಿದ್ಯಾಧ್ಯಾನಂ ತಪ್ತತ್ | ಅ.ಯ.ಶ.

ಮುಲಗಳಲ್ಲಿ ಆಹಾರಮುಲ ಮತ್ತು ಧಾರ್ತಾಗಳ ಮುಲ ಎಂಬ ಎರಡು ವಿಧಾ. ಅಹಾರ ಮುಲದಲ್ಲಿ ಎರಡು ವಿಧಾ. ಘನ ಮತ್ತು ದ್ರವ. ಘನಮುಲಕ್ಕೆ ಪ್ರತೀಷ ಎಂತಲೂ, ದ್ರವ ಮುಲಕ್ಕೆ ಹಾತ್ರ ಎಂದೂ ಅನ್ನತಾತ್ಮಕ. ಧಾರ್ತಾಗಳ ಮುಲಗಳು ಕೆಗೆಗೆ ಬರೆದ ಪ್ರಕಾರ ರಸಧಾರ್ತವನ ಮುಲ ಕಫ, ರಕ್ತದ ಮುಲ ಪಿತ್ತ, ಮಾಂಸದ ಮುಲ ಮುಖಿಕಣ ನಾಸಾದಿಗಳಿಂದ ಹೊರಬಿಳಿಳುವ ಮುಲ, ಮೇದದ ಮುಲ, ಸ್ನೇಹ ಅಸ್ಥಿಗಳ ಮುಲ, ನಖರೋಪಗಳು ಮಜ್ಜಿಯ ಮುಲ ಅಥವೆ ಪ್ರತಿಷ ತ್ವಚಾ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸ್ನೇಹಭಾಗ, ಕೆಲವರ ಆಧಿಪಾಶಯ ಓಜ ಇದು ಶುಕ್ರದ ಮುಲವೆಂಬುದು. ಕಫ ಪಿತ್ತಂ ಮುಲಃ ಶ್ರೇಮು ಪ್ರಸ್ತೇಂದೋ ನಖರೋಪಚ |

ಸ್ವೇಚ್ಛೆಯಾಗಿ ಪ್ರಾರ್ಥಣೆ ಮಾಡಿದ್ದಾರು ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶೇಷತೆ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕೆಂಪು ಮಾನವನಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶೇಷತೆ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ. ಈ ಕೆಂಪು ಮಾನವನಾಗಿ ಅವರಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ವಿಶೇಷತೆ ಕೊಟ್ಟಿರುತ್ತಾರೆ.

ಪುರೀಷ ಮಲ

పురీష అధవా విట్చ ఇదు ఆహారద ఫున మలవాగిదే. పురీషద ఉత్సత్తియు ఆహార రస శోషణయాద మేలే ఉళిద కిట్టబూగదింద ఆగు త్తుదే. ఇదర స్వాన ఉండుక. ఉండుకదల్లి మల విభజనే ఆగుత్తుదే. ఈ విషయయు మలదరా కల్పియింద నడేయుత్తుదే.

ಉಂಡುಕೆಸ್ತೇ ವಿಭಜತೆ ಮಲಂ ಮಲಧರಾಕಲಾ ।

ಮಲಧರಾ ಕಲೆಯ ಸಾನ್ಯಃ— ಹಂಚಿ ಪುರೀಷಧರಾನಾವಾಯೋಂತ:
ಕೋಷ್ಟ ಮಲಾಭಿಭಜತೆ ಪಕ್ಷಾಶಯಸ್ಥಾ |

ಯಕೃತ ಸಮಂತಾತ್ ಕೋಷ್ಟಂ ತಥಾಂತಾರ್ಥಿ ಸಮಾತ್ತಿತಾ
ಲಂಡುಕ್ಷಂ ವಿಭಜತೆ ಮಲಂ ಮಲಧರಾ ಕಲಾ | ಸು. ಶಾ. ೪-೧೨

ಮಲಧರಾ ಕಲೆಯ ಸಾಫಿನವನ್ನು ವರ್ಣಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಯಕೃತ ಅಧರ ಸುತ್ತು ಮಲ್ತಲಿನ ಭಾಗ ಅಂತರ್ವುಣಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಮಲಧರಾ ಕಲೆಯ ಇರುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷ ವಾಗಿ ಪಕ್ಷಾಶಯದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಸಣ್ಣ ಕರಳಿನ ಕೊನೆಯ ಭಾಗ ಮಲ್ತ್ತು ದೂಡ್ಪ ಕರಳಿನ ಪೂರಂಭದಲ್ಲಿ ಈ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆಯಂತ್ತದೆ. ಮಲ ವಿವೇಚನ ಕಾರ್ಯವು ಆಗಿ (ಪಿತ್ರ) ಮಲ್ತ್ತು ವಾತದೋಷದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಪಿತ್ರದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಾಶಯ ಮಧ್ಯಸ್ಥಂ ಪಿತ್ರಂ ಚತುರ್ವಿಧಮನ್ನು ಪಾನಂ ಪಚತಿ ವಿವೇಚಯ ತಿಜಿ ದೋಷರ ಪುಂಜರೆ ಪುಂಜರೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸಮಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು ವಸ್ತಿಸಂಗತಃ। ಸೋನ್ನಂ ಪಚತಿ ತಜ್ಞಂಜ್ಞ ವಿಶೇಷಾನ್ವಿತ ಕ್ಷೀರಿ, ವಿಶೇಷಾನ್ ರಸದೋಷ ಮಾತ್ರ ಪುರೀಷಾನ್ ಪ್ರಥಕ್ ಕರೋತಿ, ಈ ರೀತಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದ್ದಿಂದ ಆಹಾರ ರಸದ ಪಚನ ಕಾರ್ಯ ನಂತರ ಪುರೀಷ ಮಲವನ್ನು ಬೇರೆಡಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಆಗಿ ಮಲ್ತ್ತು ಸಮಾನ ವಾತ ಇವುಗಳ ಸಹಾಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಪುರೀಷನಹ ಸೋತಸ್ಸಂಗಳು:—ಪುರೀಷವಹ ಸೋತಸಾಂ ಪಕ್ಷಾಶಯೋ ಮಾಲಂ ಸ್ಥಾಲಂಗುದಂಚ ಜ. ವಿ. ೫-೨

ಪುರೀಷವಹ ಸೋತಸ್ಸಂಗಳ ಸಾನವು ಪಕ್ಷಾಶಯವಿದ್ದು ಅಧರಲ್ಲಿ ಸ್ಥಾಲಾಂತ್ರ ಮಲ್ತ್ತು ಗುದ ಇರುತ್ತದೆ. ಗುದ ಈ ಅವಯವವು ಸ್ಥಾಲಾಂತ್ರದ ಕೊನೆಯ ಭಾಗವು. ಸ್ಥಾಲಾಂತ್ರ ಪ್ರತಿಬಂಧಂ ಗುದಂ ಎಂದು ಸುಶ್ರತ ಶಾರೀರದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದೆ. ಗುದ ಈ ಅವಯವದಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರ. ಉತ್ತರ ಗುದ ಮಲ್ತ್ತು ಅಧರ ಗುದ. ಉತ್ತರ ಗುದದಲ್ಲಿ ಪುರೀಷ ಸಂಚಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಧರ ಗುದದಿಂದ ಪುರೀಷ ವಿಸಜನನೆ ಅಗುತ್ತದೆ.

ಉತ್ತರ ಗುದಂ ಯತ್ರ ಪುರೀಷವಹತಿಪ್ತಂ ಯೇನತ್ತು ಪುರೀಷಂ ನಿಷ್ಪಮತಿ ತದಧರಗುದಂ | ಜ. ಶಾ.

ಅಥೋಗತ ಧಮನಿಗಳಲ್ಲಿ ಎರಡು ಧಮನಿಗಳು ಸ್ಥಾಲಾಂತ್ರಕ್ಕೆ ಬದ್ದವಾಗಿ ರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಪ್ರೇರಣೆಯಿಂದ ಮಲವು ಹೇಳಬಿಳಿತ್ತದೆ.

ದ್ವೇವಚೋನಿರಸನ್ಯಾಸ್ಥಾ ಸ್ಥಾಲಾಂತ್ರ ಪ್ರತಿಬಂಧಂ | ಸು. ಶಾ. ೬-೨

ಅನ್ನಮತ್ರ ಭವಿಷ್ಯತಃ ಕಟ್ಟಿಸ್ಯ ಕಾರಣ ಭಾತಂ ಪಕ್ಷಾಶಯಾರ ವಿವೇಕಂ ಘನ ಮನ್ಸು ಮಿವಾನ್ನಂ ತದಪಿದ್ವೇವ ವಹತಃ ತದೇವ ಲಂಡುಕ ಪೂರ್ವಂ ಪುರೀಷ ಮಿತ್ಯಜ್ಞತೆ | ಟೀಕಾ

ಪುರೀಷ ವಿಭಜನೆಯ ಕಾರ್ಯ:—ಪುರೀಷ ಮಲವು ಉತ್ತರ ಗುದದಲ್ಲಿ ಸಂಚಯವಾಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಅಧರ ಗುದದಿಂದ ವಿಸಜನನೆ ಅಗುತ್ತದೆ. ಪುರೀಷ ಮಲವು ನಿಮಾಣವಾಗುವ ಪೂರಂಭಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವದ್ವಾವು ಇರುತ್ತದೂ ಅದು ಇದರಲ್ಲಿ ಬರಲಿಕ್ಕೆ ಪೂರಂಭವಾಯಿತೆಂದರೆ ಅದು ಹಿಗ್ಗಿಲಿಕ್ಕೆ ಪೂರಂಭ ಅಗುತ್ತದೆ. ಪೂರಂಭವಾತದಿಂದ ಅನ್ನವನ್ನು ತಕ್ಷೋಂಡು ಕೋಷ್ಟದಲ್ಲಿ ಪಚನರ್ಕಾಗಿ ಕಳಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಪೂರಂಭವಾಯಿತೆಂದರೆ ಮೂಂದೆ ಸಮಾನವಾತದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪೂರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಪೂರಂಭವಾಯಿತೆಂದರೆ ಮೂಂದೆ ಸಮಾನವಾತದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪೂರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಯವರೆಗೆ ಕೋಷ್ಟದಲ್ಲಿ ವಿವೇಚನೆಯಾಗಿ ತಯಾರಿಸಿದ ಮಲವು ಸಮಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪೂರಂಭವಾಯಿತೆಂದರೆ ಮೂಂದಕ್ಕೆ ದೂಡ ಹತ್ತುತ್ತದೆ. ಹೀಗೆ ಮಾತ್ರಾ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಪೂರಂಭವಾಯಿತೆಂದರೆ ಮೂಂದಕ್ಕೆ ದೂಡ ಹತ್ತುತ್ತದೆ. ಮೂಂದೂಡಿದ ಮಲ ಭಾಗವು ಉತ್ತರ ಗುದದಲ್ಲಿ ಸಂಚಯವಾಗ ತೊಡಗುತ್ತದೆ. ಮೂಂದೂಡಿದ ಮಾತ್ರಾ ವಾನ್ಯ ವಾತದ್ವಿರುತ್ತದೆ. ಉತ್ತರ ಗುದದಲ್ಲಿ ಮಲ ಸಂಚಯವಾಗುವ ಕಾರ್ಯವು ವಾನ್ಯ ವಾತದ್ವಿರುತ್ತದೆ. ಮಲ ವಿಸಜನನೆ ವಾಯಿತೆಂದರೆ ಅಪಾನ ವಾತದ ಪ್ರೇರಣೆಗೆ ಪೂರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಲ ವಿಸಜನನೆ ವಾಯಿತೆಂದರೆ ಅಪಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯ ಹಾಗೂ ವಾನ್ಯ ವಾತದ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರೋಣವಾಗುತ್ತದೆ. ವಾನ್ಯ ವಾತದ ಕಾರ್ಯವು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಿದ್ದ ಕಾರಣ ಮೂಂದೂಡಿದ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾದರೆ ವಾನ್ಯ ಮಲ್ತ್ತು ಅಪಾನ ವಾತದ ಗೂಡ ಉದಾನ ವಾತವು ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಉದಾನ ವಾತವು ತನ್ನ ಬಲದಿಂದ ವಾನ್ಯ ವಾತಕ್ಕೆ ಪ್ರೇರಿಸಿ ಮಲವನ್ನು ಮೂಂದೂಡಿದಲ್ಲಿ ಪೂರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ಮಲ್ತ್ತು ಉತ್ತರ ಗುದದಲ್ಲಿ ಮಲ ಸಂಚಯವಾಗಿಲಿಕ್ಕೆ ಪೂರಂಭವಾಗಿ ಉತ್ತರ ಗುದವು ಹಿಗ್ಗಿಲಿಕ್ಕೆ ಅರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಾಲವು ಅಧರ ಗುದದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಅಪಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆಯೆದ್ದರೆ ಮಲವು ಅಧರ ಗುದದಲ್ಲಿ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಅಪಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯ ಮಾಲಾವರೋಧದಿಂದ ಅರ್ಥದಿಂದ ವಿಕಾರಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪುರೀಷಧರಾ ಕಲೆಯಿಂದ ನಿಮಾಣವಾದ ಪುರೀಷದ ವಿಸಜನನೆ ಆಗಬೇಕಾದರೆ ಪೂರಂಭರಾ ಕಾರ್ಯಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಪ್ರೇರಣೆಯಾಗಿ ಶೋಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಮಲಕ್ಕೆ ಘನತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಪರಿಸಿಂಡಿತ ಪಕ್ಷಾಶಯಾಯ ಸ್ಥಾತ್ಮತ್ವವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದ್ದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಕಟ್ಟಿ ಭಾವತ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದ್ದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ವಾತದ ಘಟಕಗಳು ಹಾಗೂ ಪಿತ್ರದ ಸಾಫನದಿಂದ ಆಹಾರ ರಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ ಪಿತ್ರದ ಪಕ್ಷಾಶಯಾಯ ಸ್ಥಾತ್ಮತ್ವವೆಂದು ಪುನಃ ಪಕ್ಷಾಶಯಂದಿಂದ ಶೋಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಶರೀರ ಧಾರಕೆಗೆ ಅನುಕೂಲ ವಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆಯಾವಂಧ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಮಲವು ಪಕ್ಷಾಶಯಾದಲ್ಲಿರುವದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ, ಈ ರೀತಿ ಎರಡು ಅಂದರೆ ಅನಲ (ಆಗಿ) ಅನಲ (ವಾತ) ಇವುಗಳಿಂದ ಶರೀರ ಧಾರಕೆಗೆ ಸಹಾಯ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಆಕಾಶ ಮಲ್ತ್ತು ವಾಯು ಮಹಾಭಾತದ ದ್ವಾಗಳು ಅಥವಾ ಕಟ್ಟಿ ವಿವಾಕ ವಾಗಾವ ದ್ವರ್ವಾಗಳು ಪಕ್ಷಾಶಯದಲ್ಲಿ ಪಚನವಾಗುತ್ತಿರುವಾಗ ಅದರಿಂದ ವಾತದ ಘಟಕಗಳು ನಿಮಾಣವಾಗಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ವಾತದ ಪ್ರೋಣಗಳಾಗಿ ಶೋಷಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಮಲಕ್ಕೆ ಘನತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಪರಿಸಿಂಡಿತ ಪಕ್ಷಾಶಯಾಯ ಸ್ಥಾತ್ಮತ್ವವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದ್ದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಕಟ್ಟಿ ಭಾವತ್ತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದ್ದಿಂದ ಇಲ್ಲಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ವಾತದ ಘಟಕಗಳು ಹಾಗೂ ಪಿತ್ರದ ಸಾಫನದಿಂದ ಆಹಾರ ರಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ ಪಿತ್ರದ ಪಕ್ಷಾಶಯಾಯ ಸ್ಥಾತ್ಮತ್ವವೆಂದು ಪುನಃ ಪಕ್ಷಾಶಯಂದಿಂದ ಶೋಷಿಸಲ್ಪಟ್ಟು ಶರೀರ ಧಾರಕೆಗೆ ಅನುಕೂಲ ವಾಡಿಕೊಡುತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ನಡೆಯಾವಂಧ ಕಾರ್ಯಕ್ಕಾಗಿ ಕೆಲವು ಕಾಲ ಮಲವು ಪಕ್ಷಾಶಯಾದಲ್ಲಿರುವದು ಅವಶ್ಯಕವಾಗಿದೆ, ಈ ರೀತಿ ಎರಡು ಅಂದರೆ ಅನಲ (ಆಗಿ) ಅನಲ (ವಾತ) ಇವುಗಳಿಂದ ಶರೀರ ಧಾರಕೆಗೆ ಸಹಾಯ ಆಗುತ್ತದೆ.

ಪುರಿಷದ ಪ್ರವಾಣ : ಶರೀರದಿಂದ ವಿಷಜನನೆಯಾಗುವ ಮಲದ ಪ್ರವಾಣ ಇ ಅಂಜಲಿ ಇರುತ್ತದೆ.

ಪುರಿಷವು ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕವಾಗಿದ್ದು ಆದರಲ್ಲಿ ಕಟು ಭಾವದ ದೃವ್ಯಗಳು ಪೂರ್ಧಾನ್ಯದಿಂದ ಇರುತ್ತವೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಲವು ಕಟು ರಸದ್ವಿರುತ್ತದೆ, ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವ ಪಕ್ಷವಾದ ಮಲರೂಪ ದೃವ್ಯಗಳು ಕಟುರಸ ಲಘುಗುಣದವಿದ್ದು ಮಲರೂಪ ವಾತ ದೋಷದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಮಲದ ಪಕ್ಷವು ಪಕ್ಷತೆಯ ಪರೀಕ್ಷೆಯನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಪರಿಶೀಲಿಸಿಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದು ರೆ, ಮಲವನ್ನು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ಹಾಕಿದರೆ ಅದು ಪಕ್ಷವಾಗಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮೇಲೆ ತೇಲುತ್ತದೆ. ಅಪಕ್ಷವಾಗಿ ದ್ವರೆ ಅಂದರೆ ಪ್ರಯಿಷಮಹಾಬೂತದ ದೃವ್ಯಗಳಿಧಿರೆ ಮುಖಗುತ್ತದೆ. ಮಲಕ್ಕೆ ಬರುವ ಕಟುಭಾವದಿಂದ ಅಲ್ಲಿಯ ವಾತವು ಪ್ರಜೋಧನೆ ಹೊಂದಿ ಅಂತ್ರಕ್ಕೆ ಗತಿಕೊಂಡವ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಮಲವಿಷಜನನೆಯಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ. ಪುರಿಷಕ್ಕೆ ಬರುವ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣವು ಯಕ್ಷತದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ಮಲ ಬಿತ್ತಿದ್ದಿರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಸಲ ಮಲಕ್ಕೆ ಹಸಿರು ಬಣ್ಣವು ಬರುತ್ತದೆ. ಇದು ಪೂರ್ಣ ಪಕ್ಷವಾಗದೆ ಇದ್ದ ಮಲಬಿತ್ತದ್ವಿರುತ್ತದೆ.

ಪುರಿಷಕ್ಕೆ ಮಲದ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ವಿಸ್ತುಗಂಧಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಪುರಿಷದ ಪ್ರಥಂ ಕರೆನಾ ಮಾಡಿದರೆ ಯಾವ ದೃವ್ಯಗಳು ಸಿಗಬಹುದು? ಪ್ರಾಕೃತ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ತಕ್ಷಿಷ್ಯಂಡ ಆಹಾರದ್ವಯಗಳ ರೂಪಾಂತರವಾಗಿದ್ದ ರಿಂದ ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ ಆಹಾರ ತಕ್ಷಿಷ್ಯಂಡಿರುತ್ತದೆ ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುವದು ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ. ಯಾಕಂದರೆ ಆಹಾರಕ್ಕೆ ದೃವ್ಯದ ರೂಪಾಂತರವು ಮಲದಲ್ಲಿ ಆಗುವವರೆಗೆ ಅದರ ಮೇಲೆ ವಾತ, ವಿತ್ತ, ಕಫಿಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರವಾಗಿ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವದರಿಂದ ಜಾರರಾಗ್ನಿಯ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಹಾಗೂ ಪಂಚಮಹಾಭೂತಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ರೂಪಾಂತರಗೊಳ್ಳುವ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಅಪಕ್ಷ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಕೆಲವು ದೃವ್ಯಗಳನ್ನು ಗುರ್ತಿಸಬಹುದು. ಪಚನ ಕಾರ್ಯವು ಸಂಪೂರ್ಣ ನಿಂತು ಹೊಗಿದ್ದರೆ ಆಹಾರದೃವ್ಯಗಳು ರೂಪಾಂತರಗೊಳ್ಳದೆ ಹಾಗೆಯೇ ಬಿದ್ದು ಹೊಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅನಾಧ್ಯ ಅವಸ್ಥೆಯು, ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಘಟಕಗಳು ಮಲದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುವವು. ರಸಧಾತುವಿನ ಕಫವು ಮುಖದಲ್ಲಿಯೇ ನಿವಾರಣಾಗುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಅದು ಅನ್ವಯದ ಕೂಡ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ ಮಲದಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.

ರಕ್ತಧಾತುವಿನ ಮಲ : ಮಲಬಿತ್ತವು ಯಕ್ಷತದಿಂದ ಹೊರಬಿದ್ದ ಮಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಮಲಕ್ಕೆ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಕಾಮಲಾದಂಥ ವಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಇದರ ಅಭಾವ ಇರುವದರಿಂದ ಮಲದ ಬಣ್ಣವು ಹಳದಿ ವಣಿಕದ್ವಾಗಿದೆ ತಿಲಪಿಷ್ಟನಿಭ ಅಂದರೆ ಎಳ್ಳಿನ ಹಿಂಡಿಯಂತೆ ಬಣ್ಣ ಬರುತ್ತದೆ, ಅಥವಾ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಿಕ್ಕಿಯಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಬಣ್ಣ ಬರಬಹುದು.

ಮಾಂಸದ ಮಲ : ಆಮಾಶಯದಿಂದ ಪಕ್ಷಾಶಯದ ಪರೆಗಿನ ಎಲ್ಲ ಅಂತರುವು ಮಾಂಸದಿಂದಲೇ ನಿವಾರಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಒಂದೇ ಸವನೆ ನಡೆಯುವ ಅಂತರುದ ಚಲನ ಮಲನದಿಂದ ಆದರ ಅಂಗದಲ್ಲಿಯ ಸವೆದ ಮಾಂಸದ ಘಟಕಗಳು ಅಂತರುದ ಚಲನ ಮಲನದಿಂದ ಆದರ ಅಂಗದಲ್ಲಿಯ ಸವೆದ ಮಾಂಸದ ಅಂತರುದಿಂದಲೇ ಮಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಮಾಂಸದ ಅಂತರುದಿಂದಲೇ ಮಲದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಪಚನವಾಗದ ಸ್ವರೂಪದ ದೃವ್ಯಗಳು ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಬರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಪಚನವಾಗಿ ಅದರ ಸ್ವರೂಪದ ದೃವ್ಯಗಳು ಆಹಾರದಲ್ಲಿ ಬರುವದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಪಚನವಾಗದ ಕಿಟ್ಟಿಬಾಗವು ಮಲದಿಂದ ಹೊರಬೀಳಲು ಸಾಧ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಪಚನವಾಗದ ಇದ್ದ ಘಟಕಗಳು ಸಹ ಮಲದಲ್ಲಿ ಕಾಣಬಹುದು.

ಮಜ್ಜಾಧಾತುವಿನ ಮಲ : ಮಜ್ಜಾಧಾತುವಿನ ಮಲರೂಪವಾಗಿ ದೃವ್ಯಗಳು ಸ್ವೇಚ್ಛವು ಮಲದಿಂದಲೇ ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಮಲ ಹೊರಬೀಳುವ ಸ್ವೇಚ್ಛವು ಮಲದಿಂದಲೇ ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ. ಈ ಮಲವು ಬಾರದಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಮಲವು ವಿಷಜನನೆಯು ಸುಖದಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮಲವು ಬಾರದಿದ್ದ ಪಕ್ಷದಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವ ರೂಪವಾಗಿದ್ದು ಉಂಡುಕೊಂಡ ಉತ್ತರ ಗುದದ ಪರೆಗಿನ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಮಲಗ್ರಹ ಅನ್ವಯತ್ವಾರೆ.

ಪಚನ ವಾತವಾರ ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕೆಲವು ವಾಯವೀಯ ದೃವ್ಯಗಳಿಂದ ಅಪಕ್ಷವಾತವೈ ನಿವಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಕಟುಬಾವವು ಸರಿಯಾಗಿರದಿದ್ದರೆ ಅದರಿಂದಲೂ ವಾತದ ವಿಕ್ಕತ ಘಟಕಗಳು ನಿವಾರಣವಾಗಿರುವದರಿಂದಲೂ ಮಲಿನ ವಾತ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಪುರಿಷ ವೃದ್ಧಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು—

ಕುಕ್ಕಾನಾಧಾನ್ಯ ಮಾಂಸಾಪಂ ಗೌರವಂ ವೇದನಾಂ ಶಕ್ತಿ ತ್ರಿ. ಅ. ಹೃ. ೧೦

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪುರಿಷ ಮಲವು ಹಚ್ಚಾದರೆ, ಅಂತ್ರದಲ್ಲಿ ಸಂಚಯವಾದರೆ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಲ ಹಾಗೂ ಅದರಿಂದ ವಾತವೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಮೂಢ ಆಗುವದ ಹೊಟ್ಟೆಯಲ್ಲಿ ಶಾಲ ಹಾಗೂ ಅದರಿಂದ ವಾತವೃದ್ಧಿ ಮತ್ತು ಮೂಢ ಆಗುವದು, ಹಾಗೂ ರಿಂದ ಹೊಟ್ಟೆ ಉಬ್ಬರ, ಇಂತರದಲ್ಲಿ ಗುಡು ಗುಡು ಶಬ್ದವಾಗುವದು, ಹಾಗೂ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಘಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಮಲ ಸಂಚಯವಾಗುವದರಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಜಡತ್ವ ಬರುವದು, ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳು ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ.

ಪುರಿಷ ಕ್ವಯದ ಲಕ್ಷಣಗಳು—

ಸಶ್ವಿಸ್ಯವಾಯೋಃ ಕುಕ್ಕಾತಿಯಂಗಾಧ್ವರಂ ಚಬ್ರಮಣೇನಾಂತ್ರ ವೇಷ— ನೇನ ಪಾಶ್ಚ ಹೃದಯ ತೀಡನೇನಾಲ್ಪತಯಾಚ ಶಕ್ತಿ.

ಿಂಂ

ಮೂತ್ರ

ಅಸ್ಕಾಕಿಟ್ಟಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿಯ ದೃವಭಾಗ ಅಂದರೆ ಮೂತ್ರ, ಶರೀರದಲ್ಲಿಂದ ಮೂತ್ರವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಇ ಅಂಜಲಿ ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ.

ಮೂತ್ರವು ಸಾಮಾನ್ಯವಾಗಿ ಕಟುರಕ ಮತ್ತು ಲಘು ಗಣದಿಂದುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಬರುವ ಕಟುರಕವು ಮಲ ವಿಶ್ವಾಸ್ಯ ಇರುತ್ತದೆ. ಮಲಪಿತ್ತವು ಪುರೀವ ಮತ್ತು ಮೂತ್ರ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಇದರ ವಣವು ಸಾಧಾರಣವಾಗಿ ಹಳದಿ ಮಾಡಿದ್ದು ಇರುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಮಲಪಿತ್ತದ ವಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಮಲಪಿತ್ತವು ಸಂಪೂರ್ಣ ಹೋಗುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮೂತ್ರವು ಸಂಪೂರ್ಣ ರೀತಿಯಿಂದ ಹಳದಿ ಬಣ್ಣದಿಂದುತ್ತದೆ.

ಮೂತ್ರತೋಷತ್ತಿ ಮತ್ತು ಅದರ ಕಾರ್ಯ— ಅಧೋಗಮಾಸ್ತು ವಾತ ಮೂತ್ರ ಪುರೀವ ಶುಕ್ರರ್ಕಾರ್ಯವಾದೀನ್ಯಧೋಽಪಹಂತಿ ಅನ್ಯವಾನರಸಂ ವಿಪಕ್ಷವೊಷ್ಣಾಂಧಿವೇಚಯಂತ್ಯೇ ಮೂತ್ರ ಪುರೀವ ಸ್ವೇದಾಂಜ್ಯ ವಿವೇಚಯಂತಿ ತೋರ್ಯವಹೆಂದೇ ಮೂತ್ರ ಬಸ್ತಿಯಾಭಿ ಪ್ರಪನ್ಸೆ ಮೂತ್ರವಹೆಂದೇ..... ಪತಾಭಿಃ ಅಧೋನಾಭೇಃ ಪಕ್ಷಾಶಯ ಕಟಿ ಮೂತ್ರ ಪುರೀವ ಗುದಬಸ್ತಿ ಮೇಷ್ಟ್ರಸಕ್ತಿನಿ ಧಾರ್ಯಾಂತೆ ಯಾಪ್ಯಂತೆ ಚ.

ಸಮಾನ ವಾಯು, ಪಕ್ಷವಾಗಿರುವ ಅನ್ಯರಸವನ್ನು ವಿವೇಚನೆಮಾಡಿ, ಮೂತ್ರ ಪುರೀವ ಸ್ವೇದಗಳ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಬೇಪ್ರದಿಸುತ್ತದೆ. ಪಿತ್ತಾಶಯದಲ್ಲಿ ರಸ ಮೂತ್ರ ಪುರೀವ ಭಾವದಿಂದರುವ, ವಿಮೇಚನೆ ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಹೋಗ್ಯವಾಗಿರುವ, ಘಟಕಗಳಲ್ಲಿ ಅನ್ಯಭಾವವಿರುವದಲ್ಲಿ. ಅಥವಾ ಅದರಲ್ಲಿರುವ ದ್ರವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ತೋರ್ಯ ಭಾವನೂ ಇರುವದಲ್ಲಿ. ಈ ದ್ರವ ಅಂದರೆ ಮೂತ್ರವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ವಾಗಿರುವ ಪಕ್ಷಾಖಾರದಿಂದ ಬೇಪ್ರದಿಸಿದ ದ್ರವ (ಕ್ಲೀದ) ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ದ್ರವವು ಬಸ್ತಿಯ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಮೂತ್ರ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಪಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಅಹಾರ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ಮೂತ್ರ ಸ್ವರೂಪದ ದ್ರವ ಘಟಕಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಅಂಶದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಡು ರಸದ ಗೂಡ ಸರ್ವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂಚಾರ ವಾಡುತ್ತವೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ರಸವು ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಧಾತುಗಳ ಕಡೆಗೆ ಹೋದ ಮೇಲೆ ಆಯಾ ಧಾತುಗಳು ತನಗೆ ಬೇಡಾದ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಈ ದ್ರವದಲ್ಲಿ ಬಿಡುತ್ತವೆ. ಎಲ್ಲ ಘಟಕಗಳು ಕ್ಲೀದ ರೂಪದಿಂದ ಬಸ್ತಿಯ ಕಡೆಗೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಮೇಲೆ ಅಲ್ಲಿರುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಅತಿ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ರೂಪದಲ್ಲಿರುವ ಮೂತ್ರವಹ ನಾಡಿಯಿಂದ ಬಸೆಯುತ್ತವೆ. ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ಬಸೆದು ಬಂದ ದ್ರವವು ಮೂತ್ರವಯ ದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಂದರೆ ಮೂತ್ರವಹ ಸ್ವೀತಿಸಿನಿಂದ ಈ ದ್ರವವು ಬಸೆಯುವ ಕಾಲದಲ್ಲಾದರೂ ವಿವೇಚನ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಯಾವ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಬಿಡಬಾರದಿಂದು ವಿವೇಚನ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಪೋಷಕ ದ್ರವ್ಯ ಅಥವಾ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಉಪಕಾರಕ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಹಿಡಿದಿಟ್ಟು ಪುನಃ ರಸದಿಂದ ಶರೀರ ಪೋಷಣಕ್ಕೆ ಹಿಂತಿರುಗಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅಪಕಾರಕ ಅಥವಾ ಕ್ಲೀದರೂಪ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಬಸ್ತಿಯ ಕಡೆಗೆ ಕಳಿಸಿಕೊಡಲಾಗು

ತ್ತದೆ. ಈ ರೀತಿಯಿಂದ ಎಲ್ಲ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿಯ ದ್ರವ ಮಲವು ಇದರಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಧಾತುಗಳಿಗಂತ ಮೇದ ಧಾತುವು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಕ್ಲೀದಯುಕ್ತ ವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಆ ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿದ ಕ್ಲೀದವು ಇದರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿದ ಪ್ರಮಾಣ ದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಆದು ಬಸ್ತಿಯ ಮುಖಾಂತರ ಮೂತ್ರದ್ವಾರದಿಂದ ವಿಸರ್ಜನೆ ವಾಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇಂಥ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಶರೀರದಿಂದ ತೆಗೆಯಲಿಕ್ಕೆ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ನೀರು ಕುಡಿಯುವದು ಆಗತ್ತಾಗಿದೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಈ ನೀರಿನ ಅಂಶವು ನೀರು ಈ ರೂಪದಲ್ಲಿ ಸಿಗದೆ ಕ್ಲೀದ ರೂಪದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಂಡಿರುವ ದ್ರವವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆಹಾರದ ಕೂಡ ನೀರು ತಕ್ಕಾಳ್ಳುವದು ಆಗತ್ತಾಗಿದೆ. ರೂಪ ದ್ರವವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಆಹಾರದ ಕೂಡ ನೀರು ತಕ್ಕಾಳ್ಳುವದು ಆಗತ್ತಾಗಿದೆ. ನೀರು ತಕ್ಕಾಳ್ಳುವದೆ ಪ್ರಮಾಣವು ಕಡಿಮೆ ಆದರೆ ಮೂತ್ರದ ಪ್ರಮಾಣವು ಕಡಿಮೆ ಆಗಿತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಅತಿಸಾರ, ವಾಂತಿ, ಕಾಲರಾದಂಥ ವಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ದ್ರವಾಂಶವು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಹೋಗುವದರಿಂದಲೂ ಮೂತ್ರದ ಪ್ರಮಾಣ ಕಡಿಮೆ ಆಗಿತ್ತದೆ.

ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆ ಮಾಡುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣ, ಅಪಾನ ಮತ್ತು ವ್ಯಾನ ವಾತದ ಸಹಾಯ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ಣವಾತದಿಂದ ಮೂತ್ರವು ಬಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ತಂಬಿದ ಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆಯ ವೇಗ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾನ ದಾತದಿಂದ ಬಸ್ತಿಯ ಮೂತ್ರದ್ವಾರವು ತೆಗೆಯಲ್ಪಟ್ಟು ಜನಸೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿರುವ ಮೂತ್ರ ವಾಗಿದಿಂದ ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆ ಆಗಿತ್ತದೆ.

ಮೂತ್ರದ ಕಾರ್ಯ— ಮೂತ್ರಸ್ವಕ್ಲೀದ ವಾಹನಂ !

ಅಹಾರ ರಸದ ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ಅದರಿಂದ ನಿರ್ಣಯವಾದ ರೂಪಕ್ಕಿಟ್ಟಿವು; ಅಂದರೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಬೇಡಾಗಿರುವ ದ್ರವವು ಹಾಗೂ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿಯ ದ್ರವರೂಪ ಮಲವು ಈ ದ್ರವದಲ್ಲಿ ಮಿಶ್ರವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಆದಕ್ಕೆ ಕ್ಲೀದ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ಕ್ಲೀದವು ಮೂತ್ರರೂಪದಿಂದ ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ ಕೆಲವು ಸಲ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಗಿರುವ ಮಧುರ ರಸದ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿ ಪಾಂಧ್ಯದ ಮಾಲಕ ಪಚನವಾಗದೆ ಇದ್ದ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಮೂತ್ರ ವಾಗಿದಿಂದ ಪಾಂಧ್ಯದ ಮಾಲಕ ಪಚನವಾಗದೆ ಇದ್ದ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಮೂತ್ರ ವಿಸರ್ಜನೆ ಹೊದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದಕ್ಕೆ ಪ್ರಮೇಹವಂದು ಆನ್ಯ ಹೋದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅದಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಈ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಈ ವಿಕ್ರೀತಾರ್ಥಿ ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಕ್ಲೀದವೇ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಈ ಕಾರ್ಯ ಆಗಿತ್ತದೆ. ಮೂತ್ರದ ವ್ಯಾಧಿಯಾದರೆ ಬಸ್ತಿಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚಂಚಿದಂತೆ ವೇದನ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಹೊಟ್ಟೆ ಉಬ್ಬತ್ತದೆ, ಮೂತ್ರದ ಪ್ರಮಾಣವು ಹೆಚ್ಚಿಗುತ್ತದೆ. ಮೇಲಿಂದ ಮೇಲೆ ಮೂತ್ರ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಆಗಿತ್ತದೆ.

ಮೂತ್ರಂ ಮೂತ್ರ ಸ್ವದಿ ಮುಹಂಸುರಂ ಪ್ರವೃತ್ತಿಂ ಬಸ್ತಿ ತೋದವಾಧಾರಾನ್ ಜಿ |

ಮೂತ್ರ ಕ್ಷಯದಲ್ಲಿ ಬಸ್ತಿಯ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಚುಚ್ಚಿದಂತೆ ವೇದನೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ.
ಮೂತ್ರದ ಪ್ರವಾಣವು ಅಲ್ಪ ಇರುತ್ತದೆ.

ಮೂತ್ರಕ್ಷಯೆ ಬಸ್ತಿ ಶೋಡಣಲ್ಪ ಮೂತ್ರತಾ ।

ಸ್ವೇದ

ಬ್ರಹ್ಮನ್ಯಲಗಳಲ್ಲಿಯ ಮೂರನೇ ಮಲವು ಸ್ವೇದವು. ಇದು ವೇದಧಾತುವಿನ ಮಲವು. ಇದು ಪ್ರವಾಣದಿಂದ ಹೆಚ್ಚಿಗಿರುವದರಿಂದ ಇದನ್ನು ಬ್ರಹ್ಮನ್ಯಲದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದು ತ್ವಚಿಯ ಮುಖಾಂತರ ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಆದ್ರಫತೆ ಇರುವದರಿಂದ ಜಲವು ಹಾಗೂ ಬಾಷ್ಟ ರೂಪವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ಅಗ್ನಿ ಈ ಮಹಾಭೂತಗಳಿರುತ್ತದೆ.

ಸ್ವೇದ, ಇದು ತಕ್ಷಿಳ್ಳಿಂಡ ಆಹಾರದ ಪಚನವು, ಪಾಚಕ ಪಿತ್ತದಿಂದ ಪಚನವಾದ ಮಲವೇ ನವ್ಯಾನ ವಾತದಿಂದ ಬೇರೆಡಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಪಿತ್ತಾಶಯಮಬಿ ಪ್ರಪನ್ನಾಗಿ ಮೂತ್ರ ಪ್ರರೀಷ ಸ್ವೇದಾಂಶ ವಿಷೇಚಯಂತಿ ।

ಆಹಾರ ರಸದಿಂದ ಬೇರೆಡಿಸಲ್ಪಟ್ಟ ಕ್ಷೇದರೂಪ ದ್ರವ್ಯಗಳು ರಸದಗೂಡ ಮೂದಲು ವೇದಧಾತುವಿನ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತವೆ. ಮೇದಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಿ ಕ್ಷೇದದ ಅಂಶ ಇರುವದರಿಂದ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳು ಕೂಡಿಕೊಂಡೆ ತ್ವಚಿಯಲ್ಲಿಯ ಲೋಪಕಾಪಗಳಿಂದ ಸ್ವೇದವಹ ಸ್ಲೋತಸ್ಸಾಗಳಿಂದ ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ. ತ್ವಚಿಯಾದ ಹೊರಬೀಳುವದಕ್ಕಿ ವ್ಯಾನವಾತವು ಸಹಾಯ ಪಾಡುತ್ತದೆ.

ಕೃತ್ಯಾದೇಹ ಜರ್ಮೋವಾ ನೋ ರಸಸಂವಹನೋದ್ಯತಃ ।
ಸ್ವೇದಾಸ್ಕರ್ ಸಾರವಣಶಾಷ್ಟಾ ಪಿ । ಸು. ನಿ. ೧

ಸ್ವೇದ ವಹನ ಕಾರ್ಯವು ತಿರುಗ್ಗಿತ ಧಮನಿಗಳ ಕಡೆಯಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ತೀರ್ಯಾಗ್ಗಿ ತಾನಾಂ ಧನುನಿಧಾಂ ನುಂಬಾಣಿರೋನು ಕೂಪವ್ರತಿ
ಬದಾಧಿಸಿಯ್ಯಃ ಸ್ವೇದನುಭಿ ನಹಂತಿ । ಸು. ಶಾ. ೪-೮

ಅಶ್ರಯಾಶ್ರಯಿಂ ಭಾವ :— ಸ್ವೇದವ ಪಿತ್ತದ ಆಶ್ರಯಾಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ.
ಪಿತ್ತಂತು ಸ್ವೇದ ರಕ್ತಯೋಃ ।

ಸ್ವೇದವು ಕಂಡು ಬರುವ ಅವಸ್ಥೆಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪಿತ್ತದ ಗುಣಗಳು
ಹೆಚ್ಚಿಗುವದರಿಂದ ಉಷ್ಣಗುಣವೂ ಹೆಚ್ಚಿಗುತ್ತದೆ, ಮತ್ತು ತ್ವಚಿಯೂ ಕಡೆಗೆ
ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಉಷ್ಣಗುಣದಿಂದ ಅಪಾಯವಾಗಬಾರದೆಂದು ಸ್ವೇದವು ಉತ್ಪನ್ನ
ವಾಗಿ ತ್ವಚಿಯನ್ನು ಸಂರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ.

೧) ತ್ವಚಿಯಲ್ಲಿ ದಾಹ ಉಂಟು ಪಾಡುವ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಉದಾ-ಪಿತ್ತಜ್ಞರೆ.
೨) ಬಾಹ್ಯ ಉಷ್ಣತೆಯ ಪರಿಣಾಮವು ಶರೀರದ ಮೇಲೆ ತ್ವಚಿಯ ಮೇಲೆ ಆಗ
ಬಾರದೆಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಸ್ವೇದವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಬಿಂಬಿ
ಗಾಲದಲ್ಲಿ.

೩) ಸ್ವೇದವಹ ಸ್ಲೋತಸ್ಸಿನ ವಿಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸಲ ಆತಿ ಪ್ರಪೃಶ್ಚ-
ಸಂಗೋವಾ ।

೪) ಕುಷ್ಟದಂಥ ವಿಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಕ್ಷೇದವನ್ನು ತ್ವಚಿಯಿಂದ
ಹೊರಗೆ ಹಾಕುವದಕ್ಕಾಗಿ.

೫) ಭಯ ಉಂಟಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾನವಾಯಾವು ಸ್ವೇದವಹ ಸ್ಲೋತಸ್ಸಿ
ಗಳ ಮುಖಿವನ್ನು ವಿಸ್ತೃತಗೊಳಿಸುವದರಿಂದ (ಇವಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಪೂರಣ ಉದಾನಗಳ
ಪ್ರಕ್ರಿಯೆಯೇ ಇರುತ್ತದೆ.)

೬) ವ್ಯಾಯಾಮ ಪಾಡುವದರಿಂದ ಶಾಖಾಗತ ದೂರವಾಗಳ ಪಡಕನವಾಗಿ
ಸ್ವೇದ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ವೇದದ ಕಾರಣ— ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ದ್ರವರೂಪ ಅಂದರೆ ಜಲೀಯ
ದ್ರವಗಳು ವಿಶೇಷವಾಗಿ ರಕ್ತಧಾತು ಹಾಗೂ ಮೇದಧಾತುವಿನಲ್ಲಿ ಕ್ಷೇದ ಮತ್ತು
ಜಲರೂಪದ ಮಲವನ್ನು ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕುವದು ಹಾಗೂ ಸ್ವೇದದಿಂದ
ಶರೀರ ತ್ವಚಿಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ವಾಡುವದು. ಹಿಗೆ ಎರಡೂ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯು
ಶರೀರ ತ್ವಚಿಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ವಾಡುವದು. (ಮೇದಧಾತುವನ್ನೂ ತ್ವಚಿಯ ತ್ವಚಿಯ ಸಂರಕ್ಷಣೆ)
ಮೂತ್ರ ಇಂಬ ಮಲಸ್ಸರೂಪದಿಂದ ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು
ಗೊಂಡು) ಮೂತ್ರ ಇಂಬ ಮಲಸ್ಸರೂಪದಿಂದ ಮೇದದ ಪಚನ
ಕೇವಲ ಜಲಾಂಶವಿರುವ ಘಟಕಗಳು ಹಾಗೂ ಉಷ್ಣಗುಣದಿಂದ ಮೇದದ ಪಚನ
ಹಾಗಿ ಹೊರಬೀಳುವ ಕ್ಷೇದವು ತ್ವಚಿಯ ಮುಖಾಂತರ ಸ್ವೇದರೂಪದಿಂದ ಹೊರ
ವಾಗಿ ಹೊರಬೀಳುವ ಕ್ಷೇದವು ಮುಖಾಂತರ ಹಾಗೂ ಸ್ವೇದರೂಪದಿಂದ
ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಮೂತ್ರರೂಪದಿಂದ ಹೋಗುವ ಹಾಗೂ ಸ್ವೇದರೂಪದಿಂದ
ಹೋಗುವ ಮಲಗಳ ಕಾರ್ಯಗಳು ಕೆಲವು ಪ್ರಸಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಒಂದೇ ಪಾಡರಿಯಾವು
ಇರುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವೇದಲ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟು ಮೂತ್ರದಲ್ಲಿ
ಇರುತ್ತದೆ. ಅಂಥ ಪ್ರಸಂಗದಲ್ಲಿ ಸ್ವೇದಲ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊರದೂಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

ಸಂಚಿತವಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊರದೂಡಬೇಕಿನ್ನೇ ಪಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.
ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಕೆಲವು ಸಲ ಉಷ್ಣತೆಯ ಇವಶ್ಯಕತೆ ಇರುವದರಿಂದ ಅದನ್ನು
ತಡೆಯುವ ಕಾರ್ಯ ಸ್ವೇದವಹ ಸ್ಲೋತಸ್ಸಾಗಳ ಪಾಡುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ
ಸ್ವೇದವಹ ಸ್ಲೋತಸ್ಸಾಗಳ ಅವರೋಧ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಜಳಗಾಲದಲ್ಲಿ
ಇದರಿಂದ ಸ್ವೇದವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗದೇ ಇರುವದರಿಂದ ತ್ವಚಿಯು ರೂಕ್ಷವಾಗುತ್ತದೆ.
ಇದರಿಂದ ಸ್ವೇದವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಬಾರದೆಂದು ತ್ವಚಿಗೆ
ಮತ್ತು ಹಾರಬಾರಕು ಆಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವೇದವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವದರಿಂದ ತ್ವಚಿಗೆ
ಸ್ವೇಹನ ಸಿಕ್ಕು ತ್ವಚಿಗೆ ಕಾಂತಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಸ್ವೇದ ಬರುವ ಕಾರ್ಯ ನಿತ್ಯ ನಡೆದಿರು

ತ್ತದೆ. ನಮಗೆ ಸ್ವಷ್ಟಿ ಕಂಡುಬರುವಂಥದ್ದಿರುವದಿಲ್ಲ. ಅದು ಬಾರದಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ತ್ವಚಿಯ ದಾಹವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ವೇದದ ಪ್ರಮಾಣವು ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ನೀರಿನ (ಜಲ) ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿಯೇ ಸೇರಿಸಿ ಹೇಳಿದ್ದರಿಂದ ಬೇರೆ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಸಿಗುವದಿಲ್ಲ. ಈ ನೀರಿನ ಅಂಶವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಲೀಗೆ ಇರುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪುರೀಷ, ಮೂತ್ರ, ರುಧಿರ ಮತ್ತು ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಬೇರೆ ಧಾರುಗಳಲ್ಲಿಯ ದ್ರವ, ಶರೀರದ ಬಾಹ್ಯ ತ್ವಚಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಚರಿಸುವ ದ್ರವ ತ್ವಚಿಯ ಒಳಭಾಗದಲ್ಲಿದ್ದ ವೃಣಗಳಲ್ಲಿಯ ಲಸಿಕಾ ಶಬ್ದದಿಂದ ಹೇಳಿದ ದ್ರವ, ಉಷ್ಣತೆಗೆ ಕೂಡಿದ್ದ ಲೋಮ ಕೊಪದಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವಂಥದ್ದು ಸ್ವೇದ ಎಂಬುದು ಇವೆಲ್ಲವೂ ಹತ್ತು ಅಂಜಲಿ ಇರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಯತ್ತುಚ್ಚಿಪ್ರಮಾನಂ ಪುರೀಷಮನುಭಾವ್ಯತ್ತಿ ಯೋಗೀನ ತಥಾ ಮೂತ್ರ ರುಧಿರಮನ್ಯಾಂಶ ಶರೀರಧಾತ್ರಾನ್ ಯತ್ತು ಸರ್ವ ಶರೀರ ಚರಂ ಬಾಹ್ಯತ್ತಗ್ಗಿ ಭರ್ತಿ, ಯತ್ತುತ್ತಗಂತರೆ ವೃಣಗತಂ ಲಸಿಕಾ ಶಬ್ದಂ ಲಭತೇ, ಯಾಚೆಂಜೇಪ್ರಕಾಂನು ಬಧ್ಯಂ ಲೋಮಕೊಪೆಭೋಣಿ ನಿಷ್ಪತ್ತತ್ತೆ ಸ್ವೇದ ಶಬ್ದಮಾಪ್ಯೋತಿ ತದುದಕಂ ದಶಾಂಜಲಿ ಪ್ರಮಾಣವೀತೋ । ಚ. ಶಾ. ೮-೧೫.

ಸ್ವೇದವ್ಯಧಿ ಲಕ್ಷಣಾನಿ— “ಸ್ವೇದಸ್ತ್ವಚೋದಿಗ್ರಂಥ್ಯಂ ಕಂಡಾಂಚೆ.” ಸ್ವೇದ ವ್ಯಧಿಯಿಂದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ದುರ್ಗಂಧ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವೇದದಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವ ಮಲರೂಪ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಮತ್ತು ಆ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಲೋಮ ಕೊಪಗಳಿಗೆ ಅಂಟಿಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ ಕಂಡೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಸ್ವೇದ ತ್ವರಿತ ಲಕ್ಷಣಗಳು— “ಸ್ವೇದದ್ವಯೇ ಸ್ವಭಾರೋಮಾತಾ ತ್ವರ್ಕೋ ಶೋಷಃ ಸ್ವರ್ವಪ್ಯೇಗಣ್ಯಂ ಸ್ವೇದನಾಶತ್ತ್ವಃ” ಕಾಮಕೊಪಗಳಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಿಗ್ರಹಿತಾಗಣವು ಹಾಳಾಗುವದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿ ಸ್ವಭಾತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವರ್ವಜಾಘಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಲ್ಲಿ ಮಾತ್ರ ಪ್ರಕೋಪವಾಗುವದರಿಂದ ಸರಿಯಾದ ಜ್ಞಾನ ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಸ್ವೇದನಾಶವಾಗುತ್ತದೆ.

-೩೨-

ಧಾರುಗಳ ಮಲಗಳು

ರಸಧಾರುವಿನ ಮಲ ಕಣ— ರಸದಾತ್ಮಗ್ನಿಯಿಂದ ಆಹಾರ ರಸವು ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ಅದರಿಂದ ಇ ದ್ರವ್ಯಗಳು ನಿರ್ವಹಣಾವಾಗುತ್ತವೆ. ಸ್ಥಾಳಾಭಾಗ ರಸಧಾರು, ಸೂಕ್ಷ್ಮಭಾಗ ರಕ್ತವು, ಮಲಭಾಗವು ಕಫವು. ಈ ಕಫವು ರಸಧಾರುವಿನಿಂದ ಉಷ್ಣನ್ವಾಗಿದ್ದರಿಂದ ರಸದ ಗುಣಗಳೇ ಅದರಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಇದು ಶರೀರದ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. ಅಧವಾ ಕಫದೋಷದಂತೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯು

ಫೋಟಕಗಳ ಸಂಯೋಗಕ್ಕೆ ಉಪಯುಕ್ತವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಅದರೆ ಶರೀರದಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತನ್ನಲ್ಲಿಯ ಸ್ವೀಜನ ಮತ್ತು ಮೃದುತ್ವ ಮತ್ತು ಆದ್ರ್ಯತ್ವದಿಂದ ಬೀಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತನ್ನಲ್ಲಿಯ ಸ್ವೀಜನ ಮತ್ತು ಮೃದುತ್ವ ಮತ್ತು ರೂಕ್ಷಾದಿ ಗುಣ ಅಯಾ ಅವರುವಗಳಿಗೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಶರೀರದಿಂದ ರೂಕ್ಷಾದಿ ಗುಣ ಗಳುಳ್ಳ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಹೊರಬೀಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹಾಗೂ ಕಟು ಮತ್ತು ಉಷ್ಣ ಗುಣದ ವರ್ವ್ಯಗಳು ಹೊರಬೀಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಪಾಯವಾಗದಂತೆ ಈ ಮಲರೂಪ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಹೊರಬೀಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅಪಾಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಕಫವು ನೇರ್ದಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂದ ಅಪಾಯವಾಗುತ್ತದೆಂದು ಕಂಡು ಬಂದರೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಇದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕಂಡು ಬಂದರೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಇದು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಮುಖ ಮಾತ್ರ, ಕಂತ, ಗುದ, ಮೂತ್ರ, ಅಂತರ್ಬಾಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮುಖ ಮಾತ್ರ, ಕಂತ, ಗುದ, ಮೂತ್ರ, ಅಂತರ್ಬಾಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಮುಖ ಮಾತ್ರ ಮತ್ತು ಕಂಡಲ್ಲಿರುವ ಕಫವು ಅನ್ನದಗೂಡ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಪುರೀಷದಿಂದ ಹೊರಬೀಳುವ ಕಂಡಲ್ಲಿರುವ ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ರುದ್ದಿಂದ ಬೀಳುತ್ತದೆ. ಬಿತ್ತುವದೆ ಸ್ವೋತ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಇದರ ಪ್ರಮಾಣವು ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ರುದ್ದಿಂದ ಪಧವಾಗಿ ಕಾಮುಕೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಇದೆ ಪ್ರಕಾರ ಸ್ವೋತ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಜನನ ಮಾರ್ಗ ಪಧವಾಗಿ ಕಾಮುಕೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸೂತಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಜನನ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ದಲ್ಲಿಯೂ ಇರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸೂತಿಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಜನನ ಮಾರ್ಗದಲ್ಲಿ ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಕಡಿಮೆ ಆದರೆ ಅಧವಾ ಅಭಾವವಾದರೆ ಪ್ರಸೂತಿಗೆ ಕಷ್ಟವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಕ್ತಧಾರುವಿನ ಮಲ ಬಿತ್ತು— ರಕ್ತಂ ಜೀವ ಇತಿ— ರಕ್ತ ಇದು ಜೀವನ ಕಿರುವ ಪಿತ್ತಸ್ವರೂಪದಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ರಕ್ತವಹ ಸ್ವೋತ್ಸಿನಲ್ಲಿಯೇ ಇರುಭಾಗವು ಪಿತ್ತಸ್ವರೂಪದಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ರಕ್ತವಹ ಸ್ವೋತ್ಸಿನವಾದ ಮೇಲೆ ಅದರಿಂದ ಉಂಟಾಗುವ ತ್ವರಿತದಲ್ಲಿ ಮಲವು ಪಿತ್ತಸ್ವರೂಪದಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ರಕ್ತಸ್ಥಾನವಾದ ಯಕ್ಕೆತದಲ್ಲಿ ಮಲವು ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಿತ್ತವಹ ಸ್ವೋತ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮಲದಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಪಿತ್ತವಹ ನಲಿಕೆಯಿಂದ ಕರುಳಿನಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಸೇರಿಕೊಂಡು ತನ್ನ ಸರಗುಣದಿಂದ ಮಲವಿನಿಷರ್ಜನ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಮಾನಂಸದ ಮಲ ಖಿನುಲ ಅಧವಾ ದೂಷಿಕಾದಿ-ಮನಲ— ಈ ಮಲವು ಕಣ್ಣ, ನಾಸಾ, ಮುಖ ಇವುಗಳಿಂದ ಹೊರಬೀಳುತ್ತದೆ. ಇವು ಆಯಾ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣ ಮಾತ್ರ ನಾಸಾ ಸಂರಕ್ಷಣೆಯ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣ ಮಾತ್ರ ನಾಸಾ ಮಲವು ಸರಿಯಾಗಿದೆ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚಾಪವು ಸಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೂ ಮುಖ ಲಿಕ್ಕ ಬಳಿಮುಖ ಸ್ವೋತ್ಸಿನಲ್ಲಿ ನಾಸಾ ಮಾರ್ಗವಾಗಿಯೇ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚಾಪವು ನಾಸಾ ಮಾರ್ಗವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೂ ನಾಸಾ ಮಲವು ಸರಿಯಾಗಿದೆ ಶ್ವಾಸೋಚ್ಚಾಪವು ಸಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೂ ಶ್ವಾಸದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಯಾವುದಾರೂ ವಿಜಾತಿಯಾದ ದ್ರವ್ಯ ಅಂದರೆ ಧೂಲಿ ಶ್ವಾಸದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಯಾವುದಾರೂ ವಿಜಾತಿಯಾದ ದ್ರವ್ಯ ಅಂದರೆ ಧೂಲಿ ಕಣ್ಣ ಹೋಗುತ್ತದೆ ಅಲ್ಲಿ ಕಿಂಟಿಕೆಗಳು ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಮಲವು ಕಹಿ ರಸದಿರುವದರಿಂದ ಅದರಲ್ಲಿ ಕೀರು-ಕೀಂಟಿಕೆಗಳು ಹೋಗಲಿಕ್ಕೆ ಅಡ್ಡಿ ಮಲಗಳಲ್ಲಿ ಯಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಮಲಗಳು ಪ್ರಮಾಣಕ್ಕಿಂತ ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಈ ಮಲಗಳು ದ್ರವ್ಯ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಮಲತ್ವ ಜಡತ್ವ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ದ್ರವ್ಯತ್ವ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಮಲತ್ವ ಜಡತ್ವ ಅನಿಸುತ್ತದೆ. ಮಲಗಳು ಕಡಿಮೆ ಆದರೆ ಆಯಾ ಸ್ಥಾನಗಳಲ್ಲಿ ಬೆಚ್ಚಿದಂತೆ ವೇದನೆಗಳಾಗುತ್ತವೆ.

ತೋದ, ಶಾಸ್ತ್ರಿ, ಲಾಘವ ಈ ಲಕ್ಷ್ಮಣಗಳು ಕಂಡು ಬರುವದರಿಂದ ಆರಿತು ಕೊಳ್ಳಬೇಕು,

ಮೇಂದ ಧಾರುವಿನ ಮಲ- ಸ್ವೇದ— ಇದರ ಬಗ್ಗೆ ಈ ಮೂದಲೇ ಹೇಳಲಾಗಿದೆ.

ಅಸ್ತಿಯ ಮಲ, ನಖ ಮತ್ತು ಕೇಳೆ— ನಖಗಳು ಬರೆಹನ ತುದಿಗೆ ಇರುತ್ತವೆ. ಇವು ಬರೆಹಿಗೊಂದರಂತೆ ಇಪ್ಪತ್ತು ಇರುತ್ತವೆ. ಹೊರಡುವ ಸ್ಥಳಕ್ಕೆ ನಖಿಮೂಲ ಮತ್ತು ಕೊನೆಗೆ ನಖಾಗ್ರ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ನಖಿವು ಅಂಟಿಕೊಂಡಿರುವ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಕ್ತವು ಸ್ಪೃಷ್ಟವಾಗಿರುವದರಿಂದ ನಖಿದ ವಣವು ಕೆಂಪಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನಿಜವಾಗಿ ನಖಿಕ್ಕ ವಣವಿರುವದಿಲ್ಲ. ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ದೋಷಗಳ ವಣವು ಇದಕ್ಕ ಬರುತ್ತದೆ. ಪಾಂಡುರೋಗದಲ್ಲಿ ಶುಕ್ಲತ್ವ, ಕಾಮಲಾದಲ್ಲಿ ದಳದಿ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಬಣ್ಣ ಬರುತ್ತದೆ. ಧಾರುಗಳ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಆಲೋಚಿಸಿದರೆ ರಕ್ತಶಾರ ಉಳ್ಳವರಲ್ಲಿ ನಖಗಳು ರಕ್ತ ಬಣ್ಣದವಿದ್ದು ಸ್ವಿಗ್ರಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಮೇಂದ ಸಾರದಲ್ಲಿ ಸ್ವಿಗ್ರಾಗಿರುತ್ತವೆ. ನಖಗಳು ಅಸ್ತಿಯ ಮಲ ಇರುವದರಿಂದ ಅಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ದೋಷಗಳು ನಖಿದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ಕ್ಷಯದಲ್ಲಿಯ ನಖಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಬೇಗ ಆಗುತ್ತವೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಧಾರುಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆ ನಿಂತಾಹೋದರೂ ಅಥವಾ ಧಾರುಗಳಲ್ಲಿ ಕ್ಷಯ ಉಂಟಾದರೂ ನಖ ಮತ್ತು ಕೇಶ ಇವುಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಯು ಹೆಚ್ಚಿಗಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಕೃತಾಪಸ್ಕ್ಯಯಲ್ಲಿಯ ನಖಗಳು ಸ್ವಿರವಾಗಿ ದುಂಡಾಗಿ ಕಂಪು ಬಣ್ಣದವಾಗಿ ಆವಯ ದುಖ್ಯದಂತೆ ಮೇಲಕ್ಕೆ ದ್ವಿರು ವಂಧವು ಸ್ವಿಗ್ರಾಗಿರುವಂಥವು ಇರುತ್ತವೆ. ನಖಾಗ್ರಗಳು ನಿರೀಂದ್ರಿಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ. “ಸೇಂದ್ರಿಯಂಚೇತನ ದ್ರವ್ಯಂ ನಿರೀಂದ್ರಿಯಮಂಜೇತನ” ಈ ಸೂತ್ರದಂತೆ ನಖಗಳಿಗೆ ಚೇತನ (ಜ್ಞಾನ) ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಆದರಿಂದ ಈ ಸೇಂದ್ರಿಯ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಇದು ಅಚೇತನ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿದೆ.

ಸ್ಥಿರಾ: ವೃತ್ತಾಃ ಸ್ವಿಗ್ರಾಸ್ತಾನ್ಯಾಸ್ತಂಗಾಃ ಕುನಾರಕಾರಾಃ ಕರಜಾಃ | ಜ. ಶಾ.

ಕೇಳೆ— ಗಭಾರವಸ್ಥ್ಯಯಲ್ಲಿ ಈ ನೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಮಲ ಉಳ್ಳನ್ನ ವಾಗುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಕೇಶ ಮತ್ತು ನಖಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಕೇಶಗಳು ಶರೀರದ ಎಲ್ಲಕಡೆಗೆ ಕಂಡು ಬಂದರೂ ಅಂಗೈ ಮತ್ತು ಅಂಗಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಇದು ಸ್ವಭಾವ. ತಲೀಪು ಸಂಭವೋ ಯಶ್ಚರೋಪ್ತಾ ಮೇತತ್ತಾ ಸ್ವಭಾವತ್ತಃ। ತಾರುಣ್ಯವಸ್ಥ್ಯಯಲ್ಲಿ ಮುಖ, ಕಕ್ಷಾ, ಜನಸೇಂದ್ರಿಯ ಈ ಸಾಫಿನಗಳಲ್ಲಿ ಕೇಶಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ಮುಖ ಉರಸ್ಫಾನ, ಉಡಿರಗಳ ಮಾಲೆ ಕೂಡಲುಗಳು ಕಂಡುಬರುವದಿಲ್ಲ. ಒಂದು ಹೇಳಿ ಕಂಡುಬಂದರೆ ಆದು ದುಭಾಗ್ರ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಕೆಲವು ಸ್ತ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ವೃದ್ಧಾವಸ್ಥ್ಯಯಲ್ಲಿ ಮುಖಿದ ಮೇಲೆ ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಸಾಫಿನಿಕವಾಗಿ ಕೇಶಗಳು ಬಿಡಿ ಬಿಡಿ

ಯಾಗಿರುವದು, ಮೃದು, ಅಲ್ಪ, ಸ್ವಿಗ್ರಾಸ್ತಾನ್ಯಾಸ್ತಂಗಾಃ ಕರಜಾಃ ಬಣ್ಣದವೆವು ಇರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಕೃತಿಕಜಾನ್ಯಾಸ್ತೋಽಲ್ಪಃ ಸ್ವಿಗ್ರಾಃ ಸುಬಣ್ಣಮೂಲಾ ಕೇಷಃ ಕೇಶಾಃ ಪ್ರಶಸ್ಯಂತಿ | ಜ. ಶಾ. ಉ.

ಕೇಶಗಳ ಉಪ್ಪತ್ತಿ ಸಾಫಿನವು ತ್ವಾಚಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಕೂದಲು ಕೇಶಗಳ ಉಪ್ಪತ್ತಿ ಸಾಫಿನವು ತ್ವಾಚಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳಿಗೆ ರೋಮಕಾವ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಗಳ ಬೇರುಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಇರುತ್ತವೆ. ನಿಜವಾಗಿ ನಿರೀಂದ್ರಿಯ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ, ಕೇಶಗಳ ಇರುತ್ತದೆ. ಕೂಡಲುಗಳು ನಖಿದಂತೆ ನಿರೀಂದ್ರಿಯ ದ್ರವ್ಯವಾಗಿದ್ದರೂ, ಕೇಶ ಬುಡಕ್ಕೆ ವೇದನಗಳಾಗಿತ್ತವೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಧಾರುಗಳು ಕ್ಷೇಣವಾದರೂ ಕೇಶ ಮತ್ತು ನಖಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ.

ಕೇಶಗಳ ಗುಣಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಶಾರೀರಿಕ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಸೀಕ ಅವಸ್ಥೆಗೊತ್ತಾಗಿ ಗುತ್ತದೆ. ಕೇಶಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಯಾವ ದೋಷದ ಪ್ರಕೃತಿ ಇರುತ್ತದೆಂಬುದು ಗಾತ್ರದಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ವಿಗ್ರಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನಖಗಳು ಅಸ್ತಿಯ ಮಲ ಇರುವದರಿಂದ ಅಸ್ತಿಯಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗಿರುವ ದೋಷಗಳು ನಖಿದಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತವೆ. ನಿಜವಾಗಿ ನಿರೀಂದ್ರಿಯವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಮೃದು ಆಲ್ಪವಾಗಿದ್ದು ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣ ವಿರುವದಿಲ್ಲ. ವಾತ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಅಲ್ಲಲ್ಲಿಗೆ ಇದ್ದು ರೂಷ್ಣ ಮತ್ತು ಕರಿಣವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಇದೇ ರೀತಿ ಧಾರುಗಳ ಪರಿಣಾಮವು ಕೇಶಗಳ ಮೇಲೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ರಸಧಾತು ವಿನಲ್ಲಿ ಕೇಶಗಳ ವಣ ಮತ್ತು ಆಕೃತಿಯು ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ರಸಧಾತುವಿನ ಕ್ಷೇಣತೆ ಅಸ್ತಿ ಕ್ಷೇಣತೆಯಲ್ಲಿ ಕೂಡಲುಗಳು ಉದುರುತ್ತವೆ. ಕೂಡಲುಗಳ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣವು ಹಾಳಾಗುತ್ತದೆ. ಅವುಗಳ ಮೃದುತ್ವ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವಿಗ್ರಾಸ್ತಾನ್ಯಾಸ್ತಂಗಾಃ ಸ್ವಿಗ್ರಾಸ್ತಾನ್ಯಾಸ್ತಂಗಾಃ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ವಾಜಾಃ ಮತ್ತು ಮೇಂದ ಧಾರುಗಳಿಂದ ಕೂಡಲುಗಳು ಸ್ವಿಗ್ರಾಸ್ತಂಗಾಃ ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶರ್ಕರಧಾರುವಿನ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಆದ ಮೇಲೆ ಗಡ್ಡ ವಾಗಿದ್ದು ಆಕರ್ಷಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಜನಸೇಂದ್ರಿಯದ ಮೇಲೆ ಹಾಗೂ ಬಗಲಲ್ಲಿ ಕೂಡಲುಗಳು ಬರುತ್ತವೆ.

ಸ್ವೇದವು ರೋಮ ಕೂಪಗಳಿಂದ ಹೊರಬಿಳಿತ್ತದೆ. ಸ್ವೇದಕ್ಷಯದಲ್ಲಿ ಕೂಡಲುಗಳು ಉದುರುತ್ತವೆ.
ಮಾನಸಿಕ ಪರಿಣಾಮ ಅಂದರೆ ಬೀತಿ, ಸುಖ ಅಥವಾ ದುಃখ ಕರ್ಕಾಶನಿಪ್ಪತ್ತಿ ಇವುಗಳ ಪರಿಣಾಮವಿಂದು ಕೂಡಲುಗಳು ಸುಭವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ರೋಮಾಂಚ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ರೋಮಾಂಚಗಳುಂಟಾಗುವದೆಂದರೆ ಆಯಾ ಅವಸ್ಥೆಗಳಲ್ಲಿ ಉಂಟಾಗುವ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಏಂದು ತಿಳಿಯತ್ತದ್ದು.

ಮಂಜಾಃ ಧಾರುವಿನ ಮಲವು— ಈ ಧಾರುವಿನ ಮಲ ಆಂದರೆ ಆದರಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಿಗ್ರಾಸ್ತಾನ್ಯಾಸ್ತಂಗಾಃ ಮತ್ತು ತ್ವಾಚಿಯಲ್ಲಿ ಮುಖಿಂತರ ಹೊರಬಿಳಿತ್ತದೆ.

ಅದು ಹೊರಬೀಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆಯಾ ಸ್ತಾನಗಳ ಅರೋಗ್ಯ ಮತ್ತು ಕಾರ್ಯಕ್ರಮ ಅನುಕೂಲತೆ ಮಾಡಿ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಕಟ್ಟಿನಲ್ಲಿಯ ಸ್ನೇಹನದಿಂದ ಅದರ ರಕ್ತಕ್ಕೆ ಅಗುತ್ತದೆ. ಕಣ್ಣಗಳು ತೇಜೋಮಾಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಜೆಕ್ಕುಸ್ತೇಜೋಮಾಯಂ | ಮುಚ್ಚಿ ಮಾಲವು ಶ್ರೀಣಿವಾಗುವದರಿಂದ ನಕ್ಷಾಂಧಂಧ ವಿಕಾರಗಳು ನಿವಾರಣಾದಾಗುತ್ತವೆ. ತ್ವಚೆಯು ವ್ಯಾನವಾತದ ಸ್ಥಾನವಿರುವದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಭೂಜಕ ಪಿತ್ತದ ಸ್ಥಾನವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಅಲ್ಲಿಗೆ ಸ್ನೇಹನ ಗುಣದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ತ್ವಚೆ ಇದು ಸ್ವರ್ಥನೇಂದ್ರಿಯ ಇರುವದರಿಂದ ಸ್ನೇಹನ ಗುಣದಿಂದ ಸ್ವರ್ಥಜ್ಞಾನವು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಭೂಜಕ ಪಿತ್ತದ ಕಾರ್ಯವು ಕಡಿಮೆ ಅದರ ತ್ವಚೆಯು ರೂಪವಾಗಿ ಕಾಂತಿಹೀನವಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾ— ಚಳಿಗಾಲ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಭ್ಯಂಗಸ್ಥಾನ ಅಜರಿಸಲಿಕ್ಕೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಮಾಲದಿಂದ (ಪುರಿಂಷ)ಹೊರಬೀಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಸ್ಥಿಗ್ರಾಗುಣದಿಂದ ಮಾಲವಿಸಜ್ಞನೆಯು ಕಾರ್ಯವು ಸದಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಮಾಲಾಶಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿಗ್ರಾಗುಣವು ಕಡಿಮೆ ಅದರ ವಾತವಿಕಾರಗಳು ಉಂಟಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅನುವಾಸನ ಬಸ್ತಿ ಕೊಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಮಾಲಮಾರ್ಗದಿಂದ ಮುಚ್ಚಿ ಮಾಲವು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹೊಡರೆ ಮಾಲವಿಸಜ್ಞನೆಯ ನಂತರ ಅಶಕ್ತತೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಧ್ಯಾರ್ಥಕೃತಿ

ಮಾನವನ ಕರೀರವು ಯಾವ ಸ್ವಭಾವದಿದ್ದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ನಡೆಯುವ ಕಾರ್ಯಗಳು ಹೇಗೆ ನಡೆಯುತ್ತವೆ ಎಂಬುದು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕೆ ಕರೀರ ಪ್ರಕೃತಿ ಅಥವಾ ಪ್ರಕೃತಿ ಅನ್ವಯತ್ವಾರ್ಥಿ. ಅಯುವೇದದಲ್ಲಿ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಬಹಳ ಮಾಹತ್ವವಿರುತ್ತದೆ. ಅರೋಗ್ಯಕಾರ್ಯದ ಕೊಳ್ಳುವ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಅಥವಾ ವ್ಯಾಧಿಯ ಜಿಕ್ಕಿಗಾಗಿ ಅಥವಾ ವ್ಯಾಧಿಯ ಪ್ರತಿಕಾರಕಾಗ್ಯಾಗಿ ಇಂದ್ರಾ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳುವದು ಅವಶ್ಯಕವಿರುತ್ತದೆ. ಸುಖಿಸಾಧ್ಯ ವ್ಯಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದ— “ಅತುಲ್ಯದೂಪಕ್ಕಿರುತ್ತಾರೆ ಪ್ರಕೃತಿ.” ಇದು ಸ್ವಷ್ಟವಾಗಿದೆ. ಹಾಗೂ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಮೇಲಿಂದ ಅತನ ಸ್ವಭಾವ (ಮಾನಸಿಕ) ಹೇಗೆ ಅದೆ ಎಂಬುದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ಗಭ್ರಧಾರಣೆಯ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಶುಕ್ರವರ್ತಗಳಲ್ಲಿ (ಪುರಿಂಷ ಬೀಜ ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀಬೀಜ) ಉತ್ಪಟವಾಗಿ ಇರುವ ವಾತಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ಕೊಡಿಕೊಂಡು ಗಭ್ರವು ಜನ್ಮತಾಳುತ್ತದೆ. ಶುಕ್ರವರ್ತಗಳಲ್ಲಿ ವಾತಾದಿ ದೋಷಗಳಿಂದ ವಿಕೃತಿಯಾಗಿದ್ದರೆ ಮಾತ್ರ ಗಭ್ರಧಾರಣೆಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಶುದ್ಧ ಶುಕ್ರವರ್ತಗಳು ಗಭ್ರಧಾರಣೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಯಾವ ಗುಣಗಳು ಹೆಚ್ಚಿಗಿರುತ್ತವೋ ಆ ಗುಣದ ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂದು ಹೇಳಲಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಶುಕ್ರವರ್ತವ ವರ್ಣ

ಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಈ ಮೂಲಕ ವಾತಾದಿ ದೋಷಗಳಿದ್ದರೆ ಗಭ್ರದ ಪ್ರಕೃತಿಯು ದೋಷಯಂತ್ರ ಯಾಕೆ ಅಗುವದಿಲ್ಲ? ಹೀಗೆ ಪ್ರತ್ಯೇಕಿಸಿದರೆ ವಿಷಿಂಧೇ ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಶುಕ್ರವಾಭಿಯಂಥ ವಿಷದ ಮೂಲಕೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಕ್ರಿಯೆಗೆ ಎಂದು ಉತ್ತರ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದಾರೆ. ಅವು ಆ ವಿಷದಿಂದ ಸಾಯಂವದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಸಹ ಶ್ರವಿಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ. ಅವು ಆ ವಿಷದಿಂದ ಸಾಯಂವದಿಲ್ಲ. ಹಾಗೆಯೇ ಶುಕ್ರವರ್ತಗಳಲ್ಲಿಯ ಗಾಣಗಳು ಗಭ್ರಕ್ಕೆ ಹಾನಿ ಮಾಡದೆ ಅದರ ಪ್ರೋಷಣೆಗೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತವೆ. ಈ ಗಾಣಗಳ ಸಮೂಹವು ಇರುವ ಸ್ವಭಾವಕ್ಕೆ ಪ್ರಕೃತಿ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ.

ಇಂಥ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಇ ಪ್ರಕಾರದಿರುತ್ತದೆ.

ಶುಕ್ರವರ್ತನಸ್ತಿ ಜ್ಞಾನಾಂದಾ ವಿಷೇಷಣೆ ವಿಷಕ್ಕೆನೇರ್ಹಿ |
ತೆ ತೆ ತಿಸ್ತ ಪ್ರಕೃತಿಯೋ ಹಿನ್ನಮಂಧ್ಯೋ ಇತ್ವಾಃ ಪ್ರಥಿಕ್ |

ಸಮಧಾತುಃ ಸಮಸ್ತಾಂತರ ಶ್ರೇಷ್ಠಾ, ನಿಂದಾಂದಿಷ್ಟೋಽಂಧಿಷ್ಜಾಃ ||
ಅ. ಹೃ. ಸೂ. ೧-೧೦

ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದೋಷಗಳಿಂದ ಇ, ವರದು ದೋಷಗಳಿಂದ ಕೊಡಿಕೊಂಡದ್ದು ಇ. ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳು ಸಮನಾಗಿರುವದು ೧. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇ ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ೨. ಎಲ್ಲ ದೋಷಗಳು ಸಮನಾಗಿರುವದು ೧. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಉತ್ತರ ಮಧ್ಯಮ, ಕಘ ಪ್ರಕೃತಿ ಉತ್ತರ ಮಧ್ಯಮ ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ವಾತಪ್ರಕೃತಿ ಹೀನ, ತಿತ್ತ ಪ್ರಕೃತಿ ಮಧ್ಯಮ, ಕಘ ಪ್ರಕೃತಿ ಉತ್ತರ ಮಧ್ಯಮ ಏಂದು ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಅದೇ ರೀತಿ ದ್ವಿಮೋಷಜ ಪ್ರಕೃತಿ ನಿಂದ್ಯಾ ದೆಹಿಷಣೆಯು ಸಮವಾಗಿರುವ ಸಮಪ್ರಕೃತಿಯು ಶ್ರೇಷ್ಠವೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ಮೇಲಿನ ವಿಚಾರ ಪದ್ಧತಿಯಂತೆ ಕಘ ಪ್ರಕೃತಿ ಉತ್ತರಮಂದೂ, ವಾತಪ್ರಕೃತಿಯು ಹೀನವೆಂದೂ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಯಾಕೆಂದರೆ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನಡೆದಿರುವ ಸಂಯೋಗ ವಿಯೋಗದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸೋಂಡಿದರೆ. ಸಂಯೋಗದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ನಿಯೋಗ ವಿಯೋಗದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಸೋಂಡಿದರೆ. ಅದಿಂದ ಶರೀರವು ಪ್ರಪ್ರಾ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಘವು ತನ್ನ ಗುಣಗಳಿಂದ ನಡೆಸಿರುತ್ತದೆ. ಅದಿಂದ ಶರೀರವು ಪ್ರಪ್ರಾ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಕಘವು ತನ್ನ ಗುಣಗಳಿಂದ ನಡೆಸಿರುತ್ತದೆ. ಅದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗಳಿಂದ ಘಟಿಕಗಳ ಸಂಯೋಗವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಬೀಗನ ಘಟಿಕಗಳು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗಳಿಂದ ಘಟಿಕಗಳ ಸಂಯೋಗವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಬೀಗನ ಕಾರ್ಯ ನಾಶ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಘಟಿಕಗಳ ಸಂಚಯವೇ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ನೇಹನ ಕಾರ್ಯ ನಾಶ ಹೊಂದುವದಿಲ್ಲ. ಘಟಿಕಗಳ ಸಂಚಯವೇ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಅಥವಾ ಜಲನ ಕಾರ್ಯವು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ವಿಯೋಗದ ಕಾರ್ಯವು ಕಡಿಮೆ ಅಗುತ್ತದೆ. ಸಂಯೋಗ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ವಿಯೋಗದ ಕಾರ್ಯವು ಕಡಿಮೆ ಅಗುತ್ತದೆ. ಘಟಿಕಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಹೆಚ್ಚಿಗೆತ್ತದೆ. ಗಾದ ಕಾರ್ಯವು ಹೆಚ್ಚಿಗೆತ್ತದೆ. ಘಟಿಕಗಳ ಸಂಖ್ಯೆಯು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ರೋಗದ ಶರೀರಕ್ಕೆ ದೃಷ್ಟಿಯಾಗಿ ಇದು ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಘ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಪ್ರತಿಕಾರ ಮಾಡುವ ಸಾಮಧ್ಯವು ಹೆಚ್ಚಿಗೆತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಕಘ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಜಿವನವನ್ನು ಜನರು ದೀರ್ಘಾಯಂಜಿಗಳಾಗುತ್ತಾರೆ. ಅರೋಗ್ಯವು ಹೆಚ್ಚಿಗೆತ್ತದೆ. ಸುಖಿದಿಂದ ಕಳೆಯುತ್ತಾರೆ. ಇದು ಉತ್ತರಮಾಗಿರುವ ಕಘಪ್ರಕೃತಿಯು.

ವಾತದೋಷದ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಹೀಗೆ ವಿಯೋಗವೇ ಹೆಚ್ಚಿಗೆತ್ತದೆ. ವಾತ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸಂಯೋಗ ವಿಯೋಗವೇ ಹೆಚ್ಚಿಗೆತ್ತದೆ.

ವಿಯೋಗ ಅಂದರೆ ಘಟಕಗಳನ್ನು ಬೇರೆಡಿಸುವುದು. ಇದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವಿಷಣುವಿನ್ನು ಹೆಚ್ಚುಗುವದರಿಂದ ಶರೀರವು ಕೃತ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಘಟಕಗಳ ಬಲವು ಕುಂದುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ವ್ಯಾಧಿ ಪ್ರತಿಕಾರ ಸಾಮಧ್ಯವು ಕಡಿಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದಲೇ “ಮಾತ್ರಲಾದ್ಯ ಸದಾತುರಾಃ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಾತ ಪ್ರಕೃತಿಯವರು ಯಾವಾಗಲೂ ರೋಗಿಗಳು ಎಂಬಧರಿಂದ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆಹಾರ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನು ಹೆಚ್ಚು ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ತಕ್ಷಾಂಡು ಬಲವನ್ನು ಬೆಳೆಸುವ ಪ್ರಯತ್ನ ಮಾಡಿದರೆ ವಾತದ ವಿಷಮ ಗುಣದಿಂದ ಕೆಲವು ಸಲ ಆಹಾರವು ಸರಿಯಾಗಿ ಪಡನ ಆಗಬಹುದು ಅಥವಾ ಆಗಿಲ್ಕಿಲ್ಲ. ಹೀಗಾಗುವದರಿಂದ ಅವುಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆಯು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಇದರಿಂದಲೂ ವಿಯೋಗ ಕಾರ್ಯವೇ ಹೆಚ್ಚಿಗಿ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಕೆಲವು ಸಲ ವಿಯೋಗ ಹೊಂದಿದ ಘಟಕಗಳಿಗೆ ಗತಿಹಿಗದೆ ಇರುವದ ರಿಂದ ಮಲರೂಪ ಘಟಕಗಳು ಹೆಚ್ಚಿಗಿ ಧಾತುಗಳ ಬಲ ಕುಂದಬಹುದು. ಇದರಿಂದಲೂ ಪ್ರತಿಕಾರ ವಾಡುವ ಸಾಮಧ್ಯವು ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ಆಗುವದ ರಿಂದ ಧಾತು ನಾಶವಾಗಿ ಶರೀರವು ಕೃತ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರಣಗಳಿಂದ ವಾತ ಪ್ರಕೃತಿಯು ಹೀನವೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ವಿಯೋಗದ ಕಾರ್ಯವೇ ಹೆಚ್ಚಿಗಿ ನಡೆದ್ದರಿಂದ ವಾತಪ್ರಕೃತಿಯ ಜನರು ಅಲ್ಪಾಯುಷಿಗಳಾಗಿ ಯಾವದಾದರೋಂದು ರೋಗದಿಂದ ಬಳಲುತ್ತಿರುವವರೂ ಕಾಣುತ್ತಾರೆ.

ಮುಖ್ಯಮು ಪ್ರಕೃತಿಯ ಜನರು ಅಂದರೆ, ಪಿತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಯವರು ಇವರ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿರುವ ಯಾವದೇ ಆಹಾರ ದ್ರವ್ಯವು ಬೇಗನೇ ಪಡನವಾಗಿ ರೂಪಾಂತರ ಹೊಂದುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯ ನಡೆಯಬೇಕಾದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿರಬೇಕು. ಜರ್ಮಾಗ್ನಿ ಹಾಗೂ ಧಾತ್ರಗ್ನಿಯು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿರುವದರಿಂದ ರೂಪಾಂತರ ಹೊಂದುವ ಕಾರ್ಯವು ತೀವ್ರಗತಿಯಿಂದ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಪಿತ್ರ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಜನರ ಆಹಾರವು ಹೆಚ್ಚಿಗಿರುತ್ತದೆ. ತಿತ್ತದ ಉಪಗುಣ ಬೆಳೆದಿರುವದ ರಿಂದ ನೀರಿನ ಅಂಶದ ಬೇಡಿಕೆ ಹೆಚ್ಚಿಗಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ನೀರಡಿಕೆ (ತ್ಯಷ್ಟಾ) ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಅವರಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಬುದ್ಧಿಯು ತೀಕ್ಷ್ಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳು ಬೇಗನೇ ನಡೆದಿರುತ್ತವೆ. ಇದರಿಂದ ಘಟಕಗಳು ಬೇಗನೇ ಪಡನವಾಗಿ ಆಯುಷ್ಯದಲ್ಲಿ ಸ್ಥಿರಗುಣಕ್ಕೆ ಆಸ್ಪದ ಸಿಗದೇ ಇಷ್ಟಕಾರಣವಾರ್ಥಕ್ಯ ಬೇಗ ಬರುತ್ತದೆ.

ಸಮದೋಷವೆಂದ ಸಮಪ್ರಕೃತಿ ಸಂಯೋಗ ವಿಯೋಗ ಮತ್ತು ಪಡನಕಾರ್ಯಗಳು ತಕ್ಷ ಸಮಯದಲ್ಲಿ ತಕ್ಷ ಅವಸ್ಥೆಗೆ ಅನುಸರಿಸಿ ನಡೆಯುವ ಪ್ರಕೃತಿಗೆ ಸಮ ಪ್ರಕೃತಿ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಇಂಥ ಜನರ ಪ್ರಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಯುತ್ಪಮಾನಕ್ಕೆ ತಕ್ಷ ಆಗುವ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಸಹ ಸ್ವಾಭಾವಿಕವಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಶರೀರ ಸಾಮಧ್ಯ ಬೆಳೆಯುತ್ತದೆ, ಶರೀರವು ಪ್ರಪು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ರೋಗ ಪ್ರತಿಕಾರಕ ಶಕ್ತಿಯು

ಬೆಳೆದಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಈ ಜನರು ಶ್ರೇಷ್ಠ ಪ್ರಕೃತಿಯವರೆಂದು ವರ್ಣಿಸಲ್ಪಟ್ಟಿದೆ.

ವಾತ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು

ಸಾರ್ಯೋಽತ ಸಿವ ಪವನಾಧುಷಿತಾ ನಂನಷ್ಠಾಃ ।
ದೂಃಷಾತ್ತಿ ಕಾಃ ಸುಷಿತಧಾಸರ ಕೇಶಗಾತ್ರಃ ॥
ಶೀತದಿಷ್ಟಿಷ್ಟೆಲ ಧೃತಿ ಸ್ತುತಿ ಬುದ್ಧಿ ಜೀವಾಃ ।
ಸೌಹಾದ್ರ್ಯ ಧೃಷ್ಟಿಗತಿಂದೇತಿ ಬಹುಪ್ರಲಾಪಾಃ ॥ ಅ. ಹೃ. ಇ-ರಿಂ
ಅಲ್ಪವಿತ್ತೆಬಲ ಜೀವಿತನಿದ್ರಾಃ ಸನ್ನಷಕ್ತಿ ಜಲಜರವಾಚಃ ।
ನಾಸ್ತಿಕಾ ಬಹುಭುಜಃ ಸವಿಲಾಸಾ ಗೀತಹಾಸ ನೃಗರ್ಯಾ
ಕಲಿತೋಲಾಃ ॥ ೪೬
ನುಧುರಾವ್ಯಾ ಪಟ್ಟಿಷ್ಟಾಷ್ಟಾ ಸಾತ್ಯಾಕಾಂಕ್ಷಾಃ ಕೃತದಿಷ್ಟಾಃ ಕೃತಯಃ
ಸತಬಿ ಯಾತಾಃ ।
ನಷ್ಟಾಃಾ ನಜಿತೇಂದ್ರಿಯಾ ನ ಚಾರ್ಯಾ ನ ಜ ಕಾಂತಾದಯಿತಾ
ಬಹುಪ್ರಜಾವಾ ॥ ೪೭

ನೀತರಾಣಿ ಚೈಷಾಂ ಖರಧಾಸರಾಣಿ ನೃತ್ವಾನ್ಯ ಚಾರೂಣಿ
ನೃತ್ವಾನ್ಯ ।
ಉನ್ನಿತಿಂತಾನಿನ ಭವಂತಿ ಸುಪ್ತಿತ್ಯೈಲದ್ವರ್ವಾಂಸ್ತಿಗಗನಂ ಜ
ಯಾಂತಿ ॥ ೪೮

ಅಧನಾಃ ನುತ್ಸರಾಧ್ಯಾತಾಃ ಸ್ತೇನಾಃ ಪ್ರೌಢಿದ್ವಿ ಸಿಂಡಿಕಾಃ ।
ಶ್ವರ್ತಾಃ ಗಾಲೋಷಷ್ಟಿಗ್ರಾಮಿ ಕಾಕಾಸಾಕಾಶಾಃ ನಾತಿ ಕಾಃ ॥ ೪೯
ವಾತ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಜನರು ದುಗುಣಗಳು. ಕೇಶ ಮತ್ತು ಅವಯವಗಳು ಒಡೆದ್ದು ಮಲೀನವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಶೀತದ ದ್ವೈಪ ಮಾಡುವಂಧವರು ಧಾರಣಾ ಶಕ್ತಿ, ಸ್ವರೇಣ ಶಕ್ತಿ, (ಸ್ವೀತಿ) ಬುದ್ಧಿ, ಜಲನ ವಲನಗಳು (ದೈಹಿಕ ಕರ್ಮಗಳು) ಅಸ್ಥಿರವಾಗಿರುವಂಧವರು, ಸ್ವೀಹದ ಧೃಷ್ಟಿ ಗತಿ ಇವು ಬೆಂಟಲವಾಗಿರುವಂಧವರು, ಬಿಂಭ ಮಾತನಾಡುವವರು, ಸ್ವರ ಕ್ಷೀಣವ್ಯಾಳ್ವಾರು, ತೊದಲ್ಪುಡಿ ಅಥವಾ ಗಡಿಬಿಡಿ ಯಿಂದ ಮಾತನಾಡುವವರು, ಗುಗಗ ರಧ್ವನಿಯುಳ್ಳವರು, ನಾಸ್ತಿಕರು, ಬಹಳಷ್ಟು ಆಹಾರ ತಕ್ಷಾಳ್ವಾವರು, ವಿಲಾಸ ಪ್ರಿಯರು, ಗಾನ ಪ್ರಿಯರು, ಹಾಸ್ಯಪ್ರಿಯರು ಮತ್ತು ಉಪಾಷ್ಟಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ರುಚಿ ಉಳ್ಳವರು. ಅಂದರೆ ಈ ರಸದ ಪದಾರ್ಥ ಮತ್ತು ಉಪಾಷ್ಟಿಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ರುಚಿ ಉಳ್ಳವರು. ಅತ್ಯರ್ವಾಗಿದ್ದ ಎತ್ತರವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಗಳ ಸಾತ್ಯಾಪ್ತಿಷ್ಟಾವರಿರುತ್ತಾರೆ. ಶರೀರವು ಕೃತವಾಗಿದ್ದ ಎತ್ತರವಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಬಲಪ್ರಾಪ್ತಿಪರಿರುವದಿಲ್ಲ. ಜೀತೇಂದ್ರಿಯರು ಇರುವದಿಲ್ಲ, ನಡತೆಯು ಶುದ್ಧವಾಗಿ ರುವದಿಲ್ಲ. ನಡೆಯುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿಯು ಸಷ್ಟುಳವಾಗುತ್ತದೆ. ಇವರು ಶ್ರೀಯಾರ್ಥಿಗಳು.

ಅಪ್ರಿಯರಿದ್ದು ಸಂತತಿಯು ಕಡಿಮೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಕಣ್ಣಿಗಳು ರೋಕ್ಕು, ಮಲಿನ. ದುಂಡಗಾಗಿ ಇರುತ್ತವೆ, ಚಂದವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ಹೆಣದ ಕೆಣ್ಣಿನಂತೆ ನಿಸ್ಯೇಜವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಗಳು ತೆರೆದಂತೆ ಇರುತ್ತವೆ. ಸ್ವಷ್ಟಿದಲ್ಲಿ ಗಿಡದ ಮೇಲೆ ಏರುತ್ತಾರೆ, ಗುಡ್ಡಗಳನ್ನು ಏರುತ್ತಾರೆ ಅಥವಾ ಅಕಾಶದಲ್ಲಿ ತಿರುಗಾಡುತ್ತಾರೆ. ಕದೆಯುವ ಪ್ರವೃತ್ತಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಇವರ ಹಿಂಡಿಕೆಗಳು ಗಟ್ಟಿಯಾಗಿದ್ದು ಆಕಾರ ದಿಂದ ದೊಡ್ಡಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಇವರ ನಾಯಿ. ಒಂಟಿ, ರಣಹದ್ದು, ಇಲಿ ಮತ್ತು ಕಾಗೆಯಂತೆ ಸ್ವರ, ರೂಪ, ಸ್ವಭಾವದವರಿತ್ತಾರೆ.

ಬಿತ್ತ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು

ಪಿತ್ತಂವನ್ನಿವನ್ನಿಜಂವಾಯದಸ್ಯಾತ್ ಪಿತ್ತೋಽಧ್ರಿಕ್ತೈಷ್ಟಿಷ್ಟಿ
ತ್ತಣಾಬುಭುಕ್ತೇಃ ।
ಗೌರೋಣಾಂಗಸ್ಯಾನ್ವರ್ಹಸ್ಯಾಂಫ್ರಿವಕಃ ಶೂರೋಽವಾನಿ
ಪಂಗಕೇಶೋಽಲ್ಪರೋಽವಾಃ । ಅ.ಹ್ಯ.ಶಾ. ೩-೧
ದಲಿಂತವಾಲ್ಯ ವಿಲೀವನ ನಂಡನಃ ಸುಜರಿತಃ ಸುಜಿರಾಶಿತ-
ವತ್ತಲಃ ।
ವಿಭವಸಾಹಸ ಬುಧಿ ಬಲಾನ್ವಿತೋಽಭವತಿ ಭೀಮೇಗತಿಧ್ವನಿಷಾಪತಾಮಾಪಿ ।
ಅ. ಹ್ಯ. ಶಾ. ೩-೧
ಮೇಧಾವಿ ಪ್ರಶಿಧಿಲ ಸಂಧಿಬಂಧ ವಾಂಸೋನಾರಿಣಾ ಮನಭಿಮ-
ತೋಽಲ್ಪ ಶುಕ್ರಕಾವಃ ।
ಅವಾಸಃ ಪಲಿತ ತರಂಗ ನೀಲಿಕಾಸಾವಾ ಭುತ್ತೇನ್ನಂ ಮಧುರ
ಕಷಾಯತಿಕ್ತ ಶೀತಂ ।
ಘರ್ಮದ್ವೇಷಿಸ್ಯೇದನಃ ಪೂತಿಗಂಧಿಭೂರ್ಯಂಬಜಾ ರಕ್ಷೋಽಧ-
ವಾನಾಶನೇಷ್ಯಃ ।
ಸುಪ್ತಃ ವಶೀತ್ ಕಣ್ಣಿಕಾರಾನಾ ಪಲಾಶಾನಾದಿಗಾ ಹೋಲಾ-
ವಿದು ದಕಾರ್ನಿಲಾಂತ್ ॥ ೩೨
ಕೊರ್ಮಧೀನ ಮದ್ಯೇನರನೇತ್ ಭಾಸಾರಾಗಂ ವ್ರಜಂತಾ ಶುವಿತೋಚ
ನಾನಿ ॥ ೩೩
ಮಧೂರ್ಯಾಯಂಸೋನಾಧ್ಯಾಬಲಾಃ ಹಂಡಿತಾಃ ಕ್ಷೇತಭೀರವಃ ।
ವ್ಯಾಘ್ರಕ್ಷೇತಕಪಿ ವಾಜಾರ ಯಂಕಾನೂಕಾಭಿಸ್ವತ್ತಿತಾಃ । ೩೪
ಪಿತ್ತ ಅಂದರೆ ಅಗ್ನಿ ಅಥವಾ ಅಗ್ನಿಯಂದಲೇ ಪಿತ್ತವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ.
ಆದರಿಂದ ಆ ಜನರಲ್ಲಿ ಹಸಿವೆ, ನೀರಿಡಿಕೆ ಹೆಚ್ಚಿಗಿ (ತೀಕ್ಷ್ಣ) ರುತ್ತದೆ. ಶರೀರವು
ಉತ್ಪವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅವರ ಮೈಬಣಿ ಕಿಂಪಾಗಿರುತ್ತದೆ, ಅವರ ಮುಖಿ, ಅಂಗೀ,

ಅಂಗಾಲು ಕಿಂಪಗಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವರು ಶೂರರೂ, ಅಭಿವಾನಿಗಳೂ ಇರುತ್ತಾರೆ. ಹೂ-
ಕೊದಲುಗಳು ಹಸಿರು, ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ದವಿದ್ದು ಅಲ್ಪಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿರುತ್ತವೆ. ಹೂ-
ಕೊದಲುಗಳ ಹಸಿರು, ಕೆಂಪು ಬಣ್ಣ ದವಿದ್ದು ಸೇರುತ್ತದೆ. ನಡತೆಯಿಂದ
ಮಾಲಿ, ಕಿಂದನ ಮುಂತಾದವುಗಳ ಲೇಷನ್, ನಟಿಸಮದು ಸೇರುತ್ತದೆ. ಅವರಿಗೂ
ಶುದ್ಧಿರುತ್ತಾರೆ, ಬಲವ್ಯಾಪರಿರುತ್ತಾರೆ. ಶತ್ರುಗಳು ಹೆದರಿದವರಿದ್ದರೆ ಅವರಿಗೂ
ಸಹ ಸಹಾಯ ವಾಡುವಂಧವರಿರುತ್ತಾರೆ. ಧಾರಣಾ ಶಕ್ತಿಯಾಭ್ಯಾಪರೂ (ಮೇಧಾವಿ)
ಸಂಧಿ ಬಂಧ ವಂತ್ತು ಮಾಂಸವು ಶಿಥಿಲವ್ಯಾಪರೂ, ಸ್ತ್ರೀಯಾರಿಗೆ ಅಪ್ರಿಯರೂ
ಇರುತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಶುಕ್ರಧಾತು ಮತ್ತು ಸ್ತ್ರೀ ಸಂಭೋಗದ ಸಾಮಾಧ್ಯವು
ಕಡಿಮೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಕೂಡಲುಗಳು ಬೇಗನೇ ಹಣಾಗುತ್ತವೆ. (ನರೆಗಾದಲು)
ತ್ವಾಕೆಗೆ ನೀರಿಗೆ ಬೀಳುತ್ತವೆ (ವಲಿ). ಮುಖಿದ ಮೇಲೆ ಅಥವಾ ಮೈಲೆ ಕಮ್ಮೆ
ಕಲೆಗಳಿರುತ್ತವೆ. ತಿಲಕಾಲಕ್ಷ್ಯಾಂಜು ವ್ಯಂಗಗಳಂಧ ವಿಕೃತಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವರಿಗೆ
ಮಧುರ, ಕಹಿ, ವಗರು ಮತ್ತು ತಂಪು ಜೀನಸಂಗಳು ಸೇರುತ್ತವೆ. ಬಿಸಲಿನ ಬಗ್ಗೆ
ದ್ವೇಷ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮೈಯು ಯಾವ ಕಾಲಕ್ಷ್ಯಾಂಜುವರಿಸುತ್ತದೆ. ದುಪಾಸನೆ
ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಮಾಲಪೂರ್ತಗಳ ಪ್ರವೃತ್ತಿ, ಕೋಽಧ, ನೀರು, ಆಹಾರ. ಈವಾ-
ಇವು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ರೂಪಿತವೆ. ಸ್ವಷ್ಟಿದಲ್ಲಿ ಕಣ್ಣಿಕಾರ ಪಲಾಶ ಎಂಧ ವೃಕ್ಷಗಳನ್ನು
ನೋಡುತ್ತಾರೆ. ನಕ್ಷತ್ರ ಬೀಳುವದು, ವಿದ್ಯುತ್, ಸೂರ್ಯ, ಅಗ್ನಿಯಾಕ್ತ ಸ್ವಷ್ಟಿಗಳಿ
ರುತ್ತವೆ. ಅವರ ಕಣ್ಣಿಗಳು ಆಕಾರದಿಂದ ಕಣ್ಣಿವು ಆಗಿದ್ದು, ಹಸಿರು, ಕೆಂಪು
ರುತ್ತವೆ. ರೆಪ್ಪೆಗಳ ಕೂಡಲುಗಳು ವಿರಲವಾಗಿದ್ದು, ಗಿಡ್ಡಿಗಳಿರುತ್ತವೆ.
ಬಣ್ಣ ದವಿರುತ್ತವೆ. ರೆಪ್ಪೆಗಳ ಕೂಡಲುಗಳು ವಿರಲವಾಗಿದ್ದು, ಮಧ್ಯಮವಾಗಿರು
ಕಣ್ಣಿಗಳು ಬೇಗನೇ ಕೆಂಪಾಗುತ್ತವೆ. ಬಲ ವಂತ್ತು ಅಯಂತ್ರ ಮಧ್ಯಮವಾಗಿರು
ತ್ವಾಕೆಗಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಕಷ್ಟ ತಾಳಿಕೊಳ್ಳಲಿಕಾಂಗಾವದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಸ್ವಭಾವ
ಪಿತ್ತಾಂಸರಿರುತ್ತಾರೆ. ಪಿತ್ತ ತಾಳಿಕೊಳ್ಳಲಿಕಾಂಗಾವದಿಲ್ಲ. ಅವರ ಮತ್ತು ಯಂತ್ರ ಇವುಗಳ ಹಾಗೆ
ಅಂದರೆ ಸ್ವರ, ರೂಪ, ನಡತೆಗಳುಮಾಲಿ, ಕರಡಿ, ಮಂಗ ಮತ್ತು ಯಂತ್ರ ಇವುಗಳ ಹಾಗೆ
ಇರುತ್ತವೆ.

ಕಷ್ಟ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಲಕ್ಷಣಗಳು

ಶ್ವೇಷಾಂಸೋನಿಃ ಶ್ವೇಷಾಂಸೋನಿಃ ಶ್ವೇಷಾಂಸೋನಿಃ ಶ್ವೇಷಾಂಸೋನಿಃ ।
ಕಷ್ಟಾಂಡ ದುಃಖಕ್ಷೇತ ಘನ್ಮುರ್ದರತಪ್ತೀ ಬುಧಾ ಯಂತ್ರಃ
ಸಾತ್ಮಕಃ ಸತ್ಯಸಂಧಃ । ಅ.ಹ್ಯ. ೩-೧೫
ಸ್ವಿಯಂಗುದುವಾಶರ ಕಾಂಡ ಶಸ್ತ್ರಗೋರೋಜನಾ ಪದ್ಮ
ಸುವಣ್ಣವಣಿಃ ।
ಪ್ರಲಂಬಜಾಹಂ ಪ್ರಥಂಸಿಸೇನಕ್ಷ್ಯಾ ಮಹಾಲಂಬಾಂಧಿಷಾಂ-
ನೀಲಕ್ಷೇತಃ ॥ ೩೬

ಮೃದ್ಣಂಗ: ಸಮಸುವಿಭಕ್ತಚಾರು ದೇಹೋಬಹ್ಯೋಜಿಶೋರ
ತಿರಸಶೆಕ್ರಷುತ್ರಭೈತ್ಯಃ ।
ಧನ್ಯಾತ್ಮಾನದತಿ ನ ನಿಷ್ಪತ್ತಂ ಚ ಜಾತು ಪ್ರಜ್ಞನ್ಯಂ ವಹತಿ
ದ್ವಿಧಾಜಿರಂ ಚ ನೈರಂ ।
ಸಮದಿವಿರದೇಂದ್ರ ತುಲ್ಯ ಯಾತೋಜಲದಾಂಭಿಶೋರಿ ಮುದಂಗ
ಸಿಂಹಶೋಷಃ ।

ಸ್ತುತಿವಾಸಭಿಯೋಗನಾನ ವಿನಿತೋನಚ ಭಾಲ್ಯಾಪತ್ತಿ
ರೋದನೋನಲೋಲಃ ।
ತಿಕ್ತಂ ಕಷಾಯಂ ಕಟ್ಟಿರೋಷ್ಣ ರೂಕ್ಷ ಮಲ್ಪಂ ಸಭುಂಕ್ತ ಬಲ
ವಾಂಸ್ತಫಾಸಿ ।
ರಕ್ತಾಂತ ಸುಖಿಗಳ ವಿಶಾಲದೀಘ ಸುವ್ಯಕ್ತ ಶುಕ್ರಾಸಿತ ಪಷ್ಟಿಲಾಖೀ || ೧೦೦ ||

ಅಲ್ಲವ್ಯಾಹಾರಕ್ಷೋಧ ಪಾನಾಶನೇಹಃ ಪ್ರಾಜಾ ಯಂವಿತ್ತೋ—
ದೀಘಾದಶೀರ್ಣವದಾನ್ಯಃ ।
ಶ್ರಾದ್ಧೋಗಂಭಿರಃ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಲಲಕ್ಷಃ ಕ್ಷೇವಾನಾನ ಆಯೋಽನಿದಾರಲುಃ
ದೀಘಾಸೂತ್ರಃ ಕೃತಜ್ಞಃ ।
ಶೀಜುವಿಷಪಶ್ಚ ತ್ರ ಸುಭಗಃ ಸುಲಜ್ಜಿಷ್ಟಿಭಕ್ತೋ ಗುರುಣಾಂ ಸಿರ
ಸೌಹಿದಿಷ್ಟ ।
ಸ್ವಷ್ಟಿಸೆಪದ್ಭಾನ್ ನಿಹಂಗ ನಾಲಾಂ ಸ್ತೋಯಾಶಯಾನ ಪಶ್ಚಿ
ತೋಯಾಂದಾಂಜಃ || ೧೦೧ ||

ಬ್ರಹ್ಮರುದೇಂದ್ರವರುಣ ತಾಕ್ಷಿಂಹಂಸಗಜಾಧಿಪ್ಯಃ ।
ಶ್ಲೇಷ್ಯಪ್ರಕ್ರತಯಾಸ್ತುಲ್ಯಾಸ್ತಫಾಸಿಂಹಾಶ್ಚಗೋನ್ಯಃ || ೧೦೨ ||

ಕಥವು ಸೋಮಗುಣದಿರುವದರಿಂದ ಕಥ ಪ್ರಕೃತಿಯ ಜನರು ಸೌಮ್ಯ ಇರು
ತ್ತಾರೆ. ಇವರಲ್ಲಿ ಸಂಧಿ, ಅಷ್ಟಿ, ಮಾಂಸ ಇವು ಸ್ವಿಗ್ರಹ ವಾತ್ತು ಪ್ರಪ್ರವಾಗಿರುತ್ತವೆ.
ಇವರು ಹಸಿವೆ, ನೀರಡಿಕೆ, ದುಃಖಿಕೆ, ಉಷ್ಣ ತೆ ಇವುಗಳಿಂದ ಸಂತಪ್ತಿರಾಗುವ
ದಿಲ್ಲಿ. ಸಾತ್ತೀಕ ಗುಣದವರು, ಬುದ್ಧಿ ವಂತರು, ಸತ್ಯನುಜಿಯುವವರು ಇರುತ್ತಾರೆ.
ಇವರ ಮೈಬಣಿಪು ರಾಗಿ, ಗರಿಕೆ ಹುಲ್ಲು, ಶರ, ಶಸ್ತ್ರ, ಗೋರೋಚನ, ಕಮಲದ
ಹೊವು ಅಥವಾ ಸುವರ್ಣದಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಬಾಹ್ಯಗಳು ಉದ್ದವಾಗಿರುತ್ತವೆ.
(ಆಜಾನುಬಾಹು) ಎದೆಯು ವಿಸ್ತೃತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಲಲಾಟ ಅಂದರೆ ಹಣಿಯು
ದೊಡ್ಡದಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಕೂದಲುಗಳು ದಟ್ಟವಾಗಿದ್ದ ಕಪ್ಪು ಬಣ್ಣದವಿರುತ್ತವೆ.
ಶರೀರವು ಮೃದುವಾಗಿದ್ದು ಅಂದಚಂದಾಗಿ ಅಚ್ಚುಕಟ್ಟಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಬೀಜ, ಶಕ್ರ,
ಸ್ತ್ರೀಸುಖಿ, ಮಕ್ಕಳು, ಅಳುಜನರು ಸೇವೆಗಾಗಿರುತ್ತಾರೆ. ಆವರು ಧಾರ್ಮಿಕರಿದ್ದು

ಭಾವಣವು ನಿಷ್ಪತ್ತರವಾಗಿರುವದಿಲ್ಲ. ದ್ವೇಷವನ್ನು ಹೊರಗೆಡವದೆ ಮಂನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ
ಬಹಳದಿನ ಇಟ್ಟುಕೊಳ್ಳುತ್ತಾರೆ. ಆತನ ನಡೆಯುವ ಗತಿಯು ಮಂದವೇರಿದ ಆನೆ
ಯಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಆತನ ದ್ವಿನಿಯು ಮೇಷ, ಸಮುದ್ರ, ಮೃದಂಗ, ಸಿಂಹದಂತೆ
ಗಂಭೀರವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸ್ತುರಣ ಶಕ್ತಿಯು ಚನ್ಮಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಯಾವದಾದರೊಂದು
ಉದ್ದೋಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಿಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಬಾಲ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ಅಳುಬುರುಕೆನಿರುವದಿಲ್ಲ.
ನಾವುಂಗದಲ್ಲಿ ತೊಡಿಗಿರುತ್ತಾನೆ. ಆತನಿಗೆ ಕೆಂಪಿ, ಒಗರು, ಉಷ್ಣ ಮಂತ್ರ ರೂಕ್ಷ
ನಾವುಂಗಾಗಿ ನಡೆಯುತ್ತಾನೆ. ಆತನಿಗೆ ಸ್ವಲ್ಪ ತಕ್ಷೋಂಡರೂ ಬಲ
ಪದಾರ್ಥಗಳಲ್ಲಿ ರುಚಿ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆಹಾರವು ಸ್ವಲ್ಪ ತಕ್ಷೋಂಡರೂ ಬಲ
ವೃಷಭವನಿರುತ್ತಾನೆ. ಕಣ್ಣಗಳು ಸ್ವಿಗ್ರಹಾಗಿದ್ದು, ಉದ್ದಗಲತೆಗಳು ಚನ್ಮಾಗಿದ್ದು
ಅದರ ಕಂಟಿಗಳು ಕೆಂಪಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಕಣ್ಣ ರೆಪ್ಟೆಗ್ಲಿಗೆ ಕೂದಲುಗಳು ಬಹಳ ಇರು
ತ್ತದೆ. ಅವರ ಮಾತು, ಕೊರ್ಧಿ, ಆಹಾರ, ನೀರು, ಕರ್ಷ್ಯೆ ಇವು ಕಡಿಮೆ ಇರುತ್ತವೆ.
ಅಯಂ ವಾತ್ತು ಸಂಪತ್ತು ಸಂಪನ್ಮೂಲಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ದೀಘಾದಶೀರ್ಣ ಅಂದರೆ
ಅಯಂ ವಾತ್ತು ಸಂಪತ್ತು ಸಂಪನ್ಮೂಲಾಗಿರುತ್ತಾನೆ. ದೀಘಾದಶೀರ್ಣ ಇರುತ್ತದೆ.
ಯಾವದೇ ವಿಷಯದ ಬಗ್ಗೆ ಆಳವಾಗಿ ವಿಚಾರಿಸಿ ಮುಂದೋರಣೆ ಇರುತ್ತದೆ.
ಮಧುರ ವಚನದವರೂ, ಗುರು ಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಾಳ್ಕಿವರೂ, ಉದಾರ ಕ್ಷಮಾ
ಮಧುರ ವಚನದವರೂ, ಗುರು ಹಿರಿಯರಲ್ಲಿ ಭಕ್ತಿಯಾಳ್ಕಿವರೂ, ಉದಾರ ಕ್ಷಮಾ
ಶಿಲ್ಪಾರ್ಥಿಗಳು, ಕೃತ್ಯಾಂತಿಲ ಸಜ್ಜನರು, ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ನಿದ್ರೆ ವಾಡುವವರು, ದೀಘಾದಶೀರ್ಣ ಮಾತ್ರ
ಸರಳ ಸ್ವಭಾವದವರು, ವಿದ್ವತ್ತೆ ಉಳ್ಳವರು, ಸಿರಿವಂತರು, ಲಜ್ಜಾ ಕ್ಷಮಾ
ಗುರುಹಿರಿಯರ ಸೇವಾಭಾವವುಳ್ಳವರೂ, ವಿಶ್ವತ್ತೆ ವನ್ನು ಸ್ಥಿರವಾಗಿಡುವವರು, ಪ್ರಕ್ಕಿ
ಇರುತ್ತಾರೆ. ಸ್ವಪ್ನದಲ್ಲಿ ಜಲಾಶಯಗಳು ಕೂದಲುಯಾಕ್ತವಾಗಿರುವಂಧವು, ಪ್ರಕ್ಕಿ
ಗಳುಳ್ಳವಂಧವು ಕಾಣುತ್ತಾರೆ. ಜಲಾಶಯಗಳನ್ನು, ಮೇಷಗಳನ್ನು ನೋಡುತ್ತಾರೆ.
ಸ್ವಭಾವವು ಬ್ರಹ್ಮ, ರಂಡು, ಇಂದ್ರ, ವರುಣ, ಗರುಡ, ಹಂಸ, ಏರಾವತ, ಸಿಂಹ,
ಕಂದುರೆ, ಆಕಳು, ಎತ್ತು ಈ ಪುರುಂಗಳಿಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ ೨

ರಂಸರಕ್ತಾಭಿಸರಣಿ

ಇದರಲ್ಲಿ ಹೃದಯ ಮತ್ತು ಸಿರಗಳು ಬರುತ್ತವೆ.

ಹೃದಯ— ಇದು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಮಹತ್ವದ್ವಾಗಿಯೂ, ಪ್ರಧಾನವಾಗಿಯೂ ಈ ಕಾಯುವ
ಇರುತ್ತದೆ. ಇದು ಒಂದೇ ಸವನೆ ಕಾಯು ಮಾಡುತ್ತಿದ್ದು ಈ ಕಾಯುವ
ಮಂಣಿದವರೆಗೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ.

ಆಯುವೇದದಲ್ಲಿ ಹೃದಯ ಇದರ ಅಧಿಕ ಹೃದಯ ಈ ಅವಯವವೆಂದೂ
ಹೃದಯ ಪ್ರದೇಶವೆಂದೂ ಮಾಡುತ್ತಾರೆ.

ಹೃದಯದ ಆಕಾರವು ಕೆಳಗೆ ಮುಖ ಮಾಡಿದ ಕಮಲದ ಹೊಗೆಯಂತೆ
ಇರುತ್ತದೆ. “ಕಮಲಮಂಕುಲಾಕುರಮಂಧೋಮುಖಿಂ ॥”

ಹೃದಯದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು— ಗಭರ್ಡ ನಾಲ್ಕುನೇ ತಿಂಗಳಲ್ಲಿ ಹೃದಯವು ವ್ಯಕ್ತವಾಗಿ ರಸದ ಅಭಿಸರಣವು ವ್ಯಾನದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದು ಮಾತ್ರೆಗೆ ಅವಯವ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದು ಕಷ್ಟ ಮತ್ತು ರಕ್ತ ಇವುಗಳ ಪ್ರಶಾದ ಭಾಗದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ಮಾಗುತ್ತದೆ. “ಶೋಷಿತ ಕಷ್ಟ ಪ್ರಸಾದಜಂ ಹೃದಯಂ! ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ರಸರಕ್ತದ ಧಾರುಗಳ ಓಜ ಮುಂತಾದ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಪ್ರವಾಹವು ಜೀವಿತ ಪ್ರವಾಹವು ನಡೆಯುತ್ತಿರುವ ಕಾಲದವರೆಗೆ ಒಂದೇಸವನೆ ನಡೆವಿರುತ್ತದೆ. ಈ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೃದಯದಲ್ಲಿದಲ್ಲಿಕೆ ಅವಕಾಶಬೇಕು. ಅದಕ್ಕೆ ಇದು ಪೋಷಣ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಭಾಗಗಳು ಇವೆ. ಇದು ಜೀತನಾ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆಯೆಂದು ಸುಶುರ್ತರು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. “ಹೃದಯಂ ಜೀತನಾಸ್ಥಾನ ಮುಕ್ತಂ ಸುಶುರ್ತ ದೇಹಿನಾವರ್ | ಗಭರ್ಡ ಹೃದಯ ವ್ಯಕ್ತೀ ಭಾವಾತ್ ಜೀತನಾಧಾರುಃ ವ್ಯಕ್ತೋಭವತಿ |”

“ಹೃದಯಂ ಮನಸ್ಸ ಸ್ಥಾನಮೋಜಸ್ತಿಂತಸ್ಯ ಚಿವಾಂಸ ಪೇಶಿಂಚಯೋರಕ್ತಪದ್ಭಾರ ಮಧೋಮುಖಂ |” ಹೃದಯವು ಮಾಂಸಪೇಶಿಯಿಂದ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಹೃದಯವು ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಾನ ಇರುತ್ತದೆ. ಓಜಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಾನವು ಇರುತ್ತದೆ. ಆತ್ಮಾದ ಸ್ಥಾನವು ಇರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ಯೋಗಿ ಜನರು ಶಿಳಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಉಳಿದ ಜನರು ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಲಿಕೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

ಮನಸ್ಸಿನ ಸ್ಥಾನ ಹೃದಯವು ಇರುತ್ತದೆ. ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಸತ್ಪ್ರಗುಣವು, ಕಾರ್ಯ ಆರಂಭ ಮಾಡಿದರೆ ಜ್ಞಾನವಾಗುತ್ತದೆ. ರಚೋಗುಣವು ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ರಾಗದ್ವೇಷ ಇವುಗಳು ನಿರ್ವಾಳವಾಗುತ್ತವೆ. ತಮೋಗುಣ ಹೆಚ್ಚಾದರೆ ಆಲಸ್ತರನೆ ಮತ್ತು ಅಜ್ಞಾನವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಸೌರೀತಸ್ಸಿಗಳು— ಪ್ರಾಣವಹ ಸೌರತಸ್ಸಿ. “ಪ್ರಾಣವಾನಾಂ ಸೌರೀತಸಾಂ ಮಾಲಂ ಹೃದಯಂ! ” ಶರೀರಕ್ಕೆ ಪ್ರಾಣದ್ರವ್ಯಗಳು ಇಲ್ಲಿಂದ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಪ್ರಾಣದ್ರವ್ಯಗಳು ಪಚನವಾಗಿ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ಣವಲ್ಲದುತ್ತವೆ.

ರಸವಹ ಸೌರೀತಸ್ಸಿ— ರಸವಹಾನಾಂ ಸೌರೀತಸಾಂ ಹೃದಯಂ ಮಾಲಂ ದಶಧಮನ್ತರ್ಜಿ.

ಆಹಾರವು ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ರಸವು ಹೊದಲು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಎಲ್ಲ ಧಾರುಗಳಿಗೆ ವ್ಯಾನವಾತದಿಂದ ಪೂರ್ಣಕೆ ಆಗುತ್ತದೆ.

ರಸರಕ್ತಾಭಿಸರಣ— ಸಮಾನ ವಾತದಿಂದ ರಸವನ್ನು ತಂದು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಬಿಡಲಾಗುತ್ತದೆ. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಈ ಹೊದಲು ಬಂದಿರುವ ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಇದು ಕೂಡಿ ಕೊಂಡು ಘುಪ್ಪಣಿಸದ ಕಡೆಗೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿ ಮಲಿನ ವಾಯು ರೂಪದ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು

ಬಿಟ್ಟು ತಃದ್ವಾಯು ದ್ರವ್ಯಗಳ ಕೂಡ ಇದು ಪ್ರಸಾ ಹೃದಯದ ಕಡೆಗೆ ಬರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಶ್ರೀರಾಜ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಾನುವರ್ತನ ಪಾಡುವಕಾರ್ಯವು ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯಕ್ರಾಣಿ ಹೃದಯದಿಂದ ವ್ಯಾನವಾಯುವು ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಬಂದಿರುವ ರಸ ರಕ್ತವನ್ನು ಹೊರ ಜೀಲುತ್ತದೆ.

ರಸೋರ್ಯಂವರ್ | ಸ್ವಜ್ಞ ತಾಯಾತಃ ಸ ತತ್ತ್ವವಾವ ತಿಷ್ಣತೇ |
ಅ. ಹೆ. ೧೦ ಟೀಕಾ

ಸತುನ್ಯಾನೇನ ವಿಷಿಸ್ತಃ ಸರ್ವಧಾತ್ಮಾ ಪ್ರತಪರಂಂಭಿತ್ |
ಸು. ಸೂ. ೪೯

ಈ ರಸಕ್ಕೆ ಮಾರು ಗತಿಯಂಬಿ ಶಬ್ದ, ಅರ್ಥ, ಜಲ. ಈ ಮಾರು ದ್ರವ್ಯಗಳಂತೆ ಇರುತ್ತವೆಂದು ಈ ಹೊದಲೆ ಹೇಳಿದೆ. ಅಗ್ನಿಯಂತೆ ವೇಲಾಗದಲ್ಲಿ ಜಲದಂತೆ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ಮಾಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇದರ ಗತಿಯು ಜಲದಂತೆ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಾತ್ಮಾ ಶಬ್ದದಂತೆ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇದರ ಗತಿಯು ಇರುತ್ತದೆ. ಸಂತಾನ ಅಂದರೆ- ಸಾತತ್ಯವು. ಅದು ಸತತವಾಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದೆ. ಈ ರೀತಿಯಂದ ಸತತವಾಗಿ ರಸರಕ್ತದ ಪ್ರವಾಹವು ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ.

ಪ್ರಾಣವಾತ್— ಪ್ರಾಣವಾತವು ಹೃದಯ ಧಾರಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಇದರ ವ್ಯಾಪಾರವು ಪ್ರಾಣವಾತದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಪ್ರಾಣವಾತದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ತೊಂದರೆ ಉತ್ಪನ್ಮಾದರೆ ಹೃದಯದ ಕಾರ್ಯದಲ್ಲಿ ತೊಂದರೆ ಕಾಣಿ ತ್ವದೆ. ಅಧವಾ ಹೃದಯವು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣೋತ್ತರ್ತದೆ. ಅಧವಾ ಹೃದಯವು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸುತ್ತದೆ. ಅದು ಮಾರ್ಘಗಳ ಅಂದರೆ ಪ್ರಾಣವಾಯುವಿನ ಕೇಂದ್ರವು ಮಾಸ್ತಷ್ಟದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಅದು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದಿದ್ದಿದೆ.

ಉದಾನ ನಾಯು— ಸುಖ, ದಾಃಖಿ, ಆನಂದ ಇವುಗಳ ಪರಿಹಾರವು ಹೃದಯದ ಮೇಲೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಉದಾನ ವಾತದಿಂದ ಬಲವು ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಉದಾನ ವಾತದಿಂದ ಉರಸ್ಸಿನ ನದಲ್ಲಿ ಏನಾದರೂ ವಿಕೃತಿಯಾದರೆ, ಅಂದರೆ ಉದಾನ ವಾಯು ವಿನಿಂದ ಹೊರಗೆ ಹಾಕತಕ್ಕವು ಸರಿಯಾಗಿ ಹೋಗಿದ್ದರೆ ಹೃದಯದ ಮೇಲೆ ಪರಿಹಾರವಾಗುತ್ತದೆ.

ವಾನವಾಯು— ವ್ಯಾನೋ ಹೃದಿಸಿತ್ತೇ |
ಹೃದಯವು ವ್ಯಾನವಾತದ ವಲುಖಿ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಇದು ಶರೀರದ ಎಲ್ಲ ಗತಿಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲಿಯಾದರೂ ಕಾರ್ಯ ನಡೆದರೆ ಅಲ್ಲಿಗೆ ರಕ್ತದ ಪೂರ್ಣಕೆ ಬೇಗನೆ ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ರಕ್ತದ ಪೂರ್ಣಕೆ ಬೇಗನೆ ಮತ್ತು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯ ಕಾರ್ಯವು ವ್ಯಾನವಾತದಿಂದ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ವ್ಯಾನವಾಯುವು ಈ ಕಾರ್ಯ ಕಾರ್ಯಕ್ರಾಣಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಅದಾಗಿನಿಂದ ವನ್ನು ಹಂಟಿದಾಗಿನಿಂದ ಅಧವಾ ಗಭರ್ಡಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ತಿಂಗಳು ಆದಾಗಿನಿಂದ ವನ್ನು ಪ್ರಾರಂಭವಾಗಿ ಮನುಷ್ಯನು ಸಾಯುವವರಿಗೆ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಮನುಷ್ಯನು ನಾರು ವಷ ಬಾಳುತ್ತನೆಂದು ಆಯುರ್ವೇದವು ಹೇಳುತ್ತದೆ. ಅದ್ದಿಂದ ಇಷ್ಟ

ವರ್ಷಗಳವರೆಗೆ ಬಾಳುವ ಸಾಮಧ್ಯವು ಇದರಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಹೃದಯದ ಗತಿ ಯನ್ನ ನಾವು ನಾಡಿಯ ಮೇಲಿಂದ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳುತ್ತೇವೆ. ಈ ನಾಡಿ ಅಂಗಸ್ತು ಮೂಲದಲ್ಲಿ ಸಹಜವಾಗಿ ನೋಡಬಹುದು. ವಾಯಾಮ, ಓಡುವದು, ಅನ್ನಪಜನ ವಾಡುವದು ಮುಂತಾದ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹೃದಯದ ಗತಿಯು ಬೆಳೆದದ್ದು ನೋಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಿಗುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾಡಿಯು ಬೆಳೆಯಾವದು ಸಾಫಾವಿಕವಾಗಿದೆ.

ಸಾಧಕ ಸಿತ್ತು— ಸಾಧಕ ಪಿತ್ತುದ ಸಾಫಾನವು ಹೃದಯವು ಇರುತ್ತದೆ. ಸಾಧಕ ಪಿತ್ತುದಲ್ಲಿ ಓಜಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಮೇಧಾಕ್ಕೂ ಹೀಗೆ ಇ ಪ್ರಕಾರಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ವಿವೇಚನ ಈ ಹೊಡಲು ಬಂದಿದೆ. ಆದನ್ನು ನೋಡಬೇಕು. ಹೃದಯದಲ್ಲಿ ಇ ಭಾಗಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳಲ್ಲಿ ಇ ನೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ರಸ ರಕ್ತದ ಮೇಲೆ ಪರಿಣಾಮವಾಗಿ ಇನೇ ಭಾಗದಿಂದ ವಾಯವಾತದಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಹೊರಟಲ್ಲಿಲ್ಲದುತ್ತದೆ. ಗಭ್ಯಾವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ೧ ನೇ ಭಾಗದಿಂದ ಬಂದ ರಸವು ಇ ನೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗದೆ ಒಮ್ಮೆಲೇ ಇ ನೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ, ಅಲ್ಲಿಂದ ಇ ನೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗಿ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಪೂರ್ವೇಸಲ್ಪಡುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಗಭ್ಯಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸು ಇರುವದರಿಂದ ತಾಯಿಯ ಮುಖಾಂತರ ಅದು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ೨ ನೇ ತಿಂಗಳದಲ್ಲಿ ಓಜವು ನಿರ್ವಾಣವಾಗುತ್ತದೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದ್ದಲ್ಲವೂ ೧ ನೇ ಭಾಗದಿಂದ ಹೋರಣಿ ರಸವು ಇ ನೇ ಭಾಗದಿಂದ ಹೋಗತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಅದು ಅಂದರೆ ಓಜಕ್ಕೂ ಮತ್ತು ಮೇಧಕ್ಕೂ ಪಿತ್ತುವು ಇನೇ ಮತ್ತು ಇನೇ ಭಾಗದ ಅರಂಭದಲ್ಲಿ ನಿರ್ವಾಣವಾಗುತ್ತಿರಬಹುದು ದಂದೂ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ.

ಅವಲಂಬಕ ಕಣ್ಣ— ಇದು ತನ್ನ ಎರ್ಯಾದಿಂದ ಹೃದಯವನ್ನು ರಕ್ಷಿಸುತ್ತದೆ. ರಕ್ಷಣ ಸಾರಭಾತ ಅಂಶದಿಂದ ಹೃದಯದ ಪೋಷಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಹೃದಯದ ಕಾರ್ಯವು ಒಂದೇ ಸವನೆ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನು ನಡೆಸಲಿಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯವು ಸರಿಯಾಗಿ ನಡೆಯಿದ್ದರೆ ಹೃದಯದ್ವರೆ ಉತ್ತಮನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಓಜ— ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಧಾರುವಿನ ಓಜವು ಹೃದಯದಿಂದ ಸರ್ವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಪ್ರಸಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ವಟ್ಟಾಬಿಂದು ಓಜವು ಹೃದಯದ ಆಶ್ರಯದಲ್ಲಿದ್ದು ಇದರ ನಾಶವೆಂದರೆ ಪ್ರಾಣಿನಾಶ ಎಂಬುದು ವಿಂಡಿತ. “ತನ್ನಾಶ ನಿಯತಂನಾಶಃ ೧”

ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಸಂಬಂಧಿಸಿದ ಧಾರುಗಳು— ರಸ, ರಕ್ತ. ಮಾಂಸ ಮತ್ತು ತುಕ್ಕ ಈ ಧಾರುಗಳ ಸಂಬಂಧವಿರುತ್ತದೆ.

ಸಿರಗಳು ಹೃದಯದಿಂದ ಹೋರಣಿ ಸರ್ವ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹರಡುತ್ತವೆ. “ದಶಮೂಲ ಸಿರಾಹೃತಾಂತಃಸಾಫಾಃ ೧”

ಅವುಗಳಿಂದ ಮುಂದೆ ಶಾಖೋಪ ಶಾಖೆಗಳಾಗಿ ಏಳುನೂರು ಆಗುತ್ತವೆ.

ಸಪ್ತಸ್ಥಿರಾ ಶತಾನಿ ಭವಂತಿ | ಸು. ಶಾ. ೩-೪.

ಸಿರಗಳ ಪ್ರಕಾರಗಳು— ೧) ಅರುಣಾ, ೨) ನೀಲಾ, ೩) ರೋಹಿಣೀ, ೪) ಗೌರಿ.

೧) **ಅರುಣಾ**— ಇವು ಸರ್ವಗೆಂಪು ಇರುತ್ತವೆ. ಸ್ವಂದನವಾಗುತ್ತಿದ್ದ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ತಂಬುತ್ತವೆ. ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ರಿಕ್ತವಾಗುತ್ತವೆ.

೨) **ನೀಲಾ**— ಇವು ನೀಲ ಪೀಠದ ವರ್ಣದವು ಇರುತ್ತವೆ. “ಗೂಢಾಃ ನಿಲಾಸ್ಥಿತಾಃ ಸ್ಮಿಗ್ಂಧಿರೋಹಿಣ್ಯಃ ಶುದ್ಧ ಶೋಣಿಕೇ ೧”

೩) **ರೋಹಿಣಿ**— ಇವುಗಳಿಂದ ಶುದ್ಧರಕ್ತ ಪಚನವಾಗುತ್ತದೆ.

೪) **ಗೌರಿ**— ಇವು ಸ್ಮಿಗ್ಂಧಿ, ಸ್ಮಿರ ಮತ್ತು ಶೀತ ಇರುತ್ತವೆ.

ಹೃದಯದಿಂದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಸ್ವೇತಸ್ವಿನ ಕಡೆಗೆ ರೋಹಿಣಿಯು ಶಾಖೋಪ ಶಾಖೆಗಳಿಂದ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಸ್ವೇತಸ್ವಿನಲ್ಲಿ ರಸ ರಕ್ತದಿಗಳು ಬಸಿಯು ತ್ವರಿತವೆ. ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅವು ನಿಸಕೆಂಪು ಕಾಣಿತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಅರುಣಾ ಸಂಜ್ಞೆ ತ್ವರಿತವೆ. ಈ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಅವು ನಿಸಕೆಂಪು ಕಾಣಿತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಅರುಣಾ ಸಂಜ್ಞೆ ತ್ವರಿತವೆ. ಅವುಗಳಿಗೆ ಅವರಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ ಅವು ನೀಲಿ ಬಣ್ಣದವು ತುಲರಾಪ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಅವರಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ ಅವು ನೀಲಿ ಬಣ್ಣದವು ಆಗುತ್ತವೆ. ಮುಂದೆ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಬಂದು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ.

ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ಕೇವಲ ಆಹಾರ ರಸವನ್ನು ಒಯ್ಯಿಸಿದ್ದಾಗ ಗೌರಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಇವು ಸಮಾನವಾತದಿಂದ ಹೃದಯಕ್ಕೆ ರಸವನ್ನು ಮಾಡ್ಬೇಸುತ್ತವೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ ೮

ಶ್ವಸನ ಕ್ರಿಯೆ

ಶ್ವಸನದ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಾಣವಹ ಸ್ವೇತಸ್ವಿನಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಶ್ವಸನದ ಕಾರ್ಯವು ಪ್ರಾಣವಹ ಸ್ವೇತಸ್ವಿನಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ನಾಸಾ, ಕಂತ, ಶಾಷ್ವಸನಲ್ಲಿಕಾ, ಪುಪ್ಪುಸ, ಹೃದಯ ಇವುಗಳ ಸಮಾವೇಶವಾಗುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮದಿಂದ ವಿಚಾರಿಸಬೇಕು.

ಮೂರು— ಇದು ಉದ್ದ ಮತ್ತು ದೊಡ್ಡದು, ಸುಲಭವಾಗಿ ಶಾಖೋಪ ಮಾಡುವ ವಾದಲು ಅನುಕೂಲವಾಗುವಂಧಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಮೂರು ನೆಟ್ಟಿಗಿಡ್ಡಿಗಳಿಂದ ಮಾಡುವ ವಾದುವಂಧಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಇದು ಪ್ರಾಣವಾತದ ಕಾರ್ಯ ವಾಡು ಗಂಧಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವಂಧಿದ್ದಿರಬೇಕು. ಇದು ಪ್ರಾಣವಾಯಾವನ್ನು ತ್ವರಿತದೆ. ನಾಸಾ ಇದು ಅಂತಸ್ ಸ್ವೇತಸ್ವಿನ್ನು ಇರುತ್ತದೆ. ಪ್ರಾಣವಾಯಾವನ್ನು ತ್ವರಿತಗೆ ತಕ್ಕಿಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಇದು ಬುಂಧಿ ಸ್ವೇತಸ್ವಿನ್ನು ಎಂದೂ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಉಚ್ಛಾವ ಸದ ಮೂಲಕ ಶಾಷ್ವಸವನ್ನು ಹೋರಿಗೆ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಉದಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯವು. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ನಾಸಾ ಮುಳವನ್ನು (ಸಿಂಫಾಲಾಕ) ಹೋರಿಗೆ ಹಾಕುತ್ತದೆ. ಶಾಷ್ವಸವು ತಕ್ಕಿಳ್ಳಂಡ ಮೇಲೆ ಮೂಗಿನಿಂದ ಕಂತದ ವ್ಯಾಗವಾಗಿ ಪುಪ್ಪುಸಕ್ಕೆ

ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಮೂಗು ಇದು ಕಫದ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಆದ ಕಾರಣ ಇಲ್ಲಿಂದ ಹೋಗುವ ವಾಯು ಸುಲಭದಿಂದ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಕಫವು ಶ್ವೇಣವಾದರೆ ಗಂಧ ಜ್ಞಾನವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಕಫವು ಮಾಂಸದ ಮಲವೆಂದು ಹೋರಬಿಳುತ್ತದೆ.

ಕಂಠ

ಮುಖದಲ್ಲಿ ಗಲಕುಂಡಿಕೆಯ ಓಂಭಾಗಕ್ಕೆ ಕಂಠವೆಂದು ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಮೂಗಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡ ಹೋರಿನ ಹವೆಯು ಕಂಠ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಪೂರಣವಹ ಸೋರ್ತಸ್ಯಿನಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ತರದ ಪೂರ್ಣ ದೃವ್ಯಗಳನ್ನು ತಕೊಳ್ಳಂಡು ವಾಟಿನಿಗಳು ಕಂಠ ಮಾರ್ಗದಿಂದಲೇ ಕೆಳಗೆ ಹೋಗುತ್ತವೆ.

ಕಂಠವು ಕಫದ ಸ್ಥಾನವಾಗಿದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅನ್ನವನ್ನು ನುಂಗಲಿಕ್ಕೆ ಸುಲಭವಾಗಿದೆ. ಹವೆಯು ಸಂಚಾರವು ಒಳಗೆ ಮತ್ತು ಹೋರಗೆ ಸುಖದಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ ಸ್ವಿಗ್ರಹ ಮತ್ತು ಪಿಷ್ಟಿಲ ಕಫದ ಸ್ಥಾನವು ಕಡಿಮೆ ಆದರೆ ಕಂಠವು ಶುಷ್ಪವಾಗಿ ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಸುಂಕವು ಸಿಕ್ಕಿಹಾಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ಕಂಠವು ಪೂರ್ಣವಾತದ ಶ್ವೇತದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ಣವಾತವು—“ಉರಕಂಠರಃ ।” ಎಂದು ವಾಗ್ಣಿರುಹೋದಾರ್ಥಾರೆ. ಬಾಹ್ಯ ಪೂರ್ಣಗಳನ್ನು ಅಂದರೆ ಅನ್ನ, ನೀರು, ಹವೆಯನ್ನು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸುವ ಕಂಠದ ಕಾರ್ಯವು ಪೂರ್ಣವಾತದಿಂದಲೇ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಪೂರ್ಣವಾತದೆಂತೆ ಉದಾನ ವಾತದ ಸ್ಥಾನವು ಕಂಠ ಇರುತ್ತದೆ. ಹವೆಯನ್ನು ಉಚ್ಛವಣದಿಂದ ಹೋರಗೆ ಬಿಡುವ ಕಾರ್ಯವು ಉದಾನವಾತ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕಂಠದಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಯಾಂತರವು ಇರುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಸ್ಪರ್ಯ ನಿವಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಮುಂದೆ ಕಂಠದಿಂದ ಶ್ವಾಸವಾಟಿನಿಗಳು ಆರಂಭವಾಗುವವು. ಅವು ಶಾಖೋಪಶಾಖೋಗಳಿಂದ ಹಬ್ಬಿ ಪುಪ್ಪುಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಕೊನೆಗೆ ಅವು ವಾಯುಕೋರ್ತದಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರಗೊಳ್ಳುತ್ತವೆ. ಈ ವಾಯು ಕೋರ್ತಗಳಲ್ಲಿ ಬಹಳೇ ತಿಳುವಾಗಿರುವ ಒಂದು ಪರದೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಮಲಿನ ರೂಪದ ವಾಯುವು ಹೋರಿಗೊಗ್ಗಿ ಶುದ್ಧ ರೂಪದ ವಾಯುವು ರಸರಕ್ತದಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಹೃದಯದ ಎಡಭಾಗದಲ್ಲಿ ಇನ್ನೇ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ.

ಘೃತ್ಯಾಸ— ಇದಕ್ಕೆ ಉರಸ್ಸು ಎಂತಲೂ ಅನ್ನತ್ವಾರೆ. ಘುಪ್ಪುಸವು ಉರಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ರಕ್ತಧಾತು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆದರಲ್ಲಿ ವಾಯುವಿನಿಂದ ನೋರೆ ಉಂಟಾಗುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಘುಪ್ಪುಸಗಳು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತವೆ.

ರಕ್ತಫೇನೋಧ್ಬಂಧನಃ ಘೃತ್ಯಾಸಃ ।

ಘುಪ್ಪುಸ ಇದು ಬಿಂದು ಮತ್ತು ಎಡಗಡೆ ಬಂದು ಇರುತ್ತದೆ. ಇವು ಎರಡು ಇದ್ದರೂ ಬಂದೇ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತಾರೆ.

ಆದ್ದರಿಂದ ವಾಮತಃ ಘುಪ್ಪುಸಕ್ಕೆ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾರೆ. ಇದು ಹೃದಯದ ಮರ್ಯಾದದ ಹೇಳಿವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪರೋಸಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕಾರಣ ಅಂದರೆ ಎಡಗಡೆ ಹೃದಯವು ಘುಪ್ಪುಸದಿಂದ ಅಚ್ಚಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಬಿಂದು ಹೃದಯವು ಘುಪ್ಪುಸದಿಂದ ಅಚ್ಚಾದಿಸಲ್ಪಟ್ಟದ್ದು ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದ ಭಾಗವಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಹೃದಯದ ಸಂಬಂಧ ಬರುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಭಾಗವಿದ್ದರೂ ಅದಕ್ಕೆ ಹೃದಯದ ಸಂಬಂಧ ಬರುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಪ್ರಕೃತ ‘ವಾಮತಃ ಘುಪ್ಪುಸಕ್ಕೆ’ ಎಂದು ಏಕವರ್ಜನದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿರುತ್ತಾರೆ. ಪ್ರಕೃತ ಅಪಾಷ್ಟಿಯಾಲ್ಲಿ ಘುಪ್ಪುಸವು ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೇಲುತ್ತದೆ. ಗಭರಾವಸ್ಯಿಯಾಲ್ಲಿ ಘುಪ್ಪುಸದ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಆದ್ದರಿಂದ ಹಾಗೂ ಶ್ವಸನಕ ಸ್ವಿಪಾತ ಘುಪ್ಪುಸದ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆಯುವದಿಲ್ಲ. ಈ ದಂಥ ವಿಕಾರಗಳಿಂದ ಘುಪ್ಪುಸಗಳು ವಿಕೃತವಾಗಿದ್ದರೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೇಲುವದಿಲ್ಲ. ಈ ದಂಥ ವಿಕಾರಗಳಿಂದ ಘುಪ್ಪುಸಗಳು ವಿಕೃತವಾಗಿದ್ದರೆ ನೀರಿನಲ್ಲಿ ತೇಲುವದಿಲ್ಲ.

ಘುಪ್ಪುಸವು ಬಿಂದುಕ್ಕೆ ಇಂಬಿ ಭಾಗವಾಗಿ, ಎಡಗಡೆಗೆ ಇಂಬಿ ಭಾಗವಾಗಿ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಅದೂ ಸೆಣ್ಣ ಸೆಣ್ಣ ಭಾಗವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಆದರೂ ಆದೆಲ್ಲವೂ ಕೂಡಿ ಬಂದೇ ಅದು ಸೆಣ್ಣ ಸೆಣ್ಣ ಭಾಗವಾಗಿ ಕಾಣಬಹುದು. ಅದರೂ ಆದೆಲ್ಲವೂ ಕೂಡಿ ಬಂದೇ ಎಂದು ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬಹುದು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಶ್ವಸನ ಶ್ರಯೆಯು ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಇದನ್ನೇ ಆಯಾವಸ್ಯೇದದಲ್ಲಿ ಹೀಗೆ ಹೇಳಿದೆ—

ನಾಭಿಸ್ಥಾಃ ಪೂರ್ಣಪವನಃ ಸ್ವಾಂತ್ರಾಷ್ಟ್ರತ್ವಂ ನಂಭಾಂತರಂ ।
ಕಂಠಾರ್ಥ ಬಹಿನಿಃನಿಯಾತಿ ಪಾತುಂ ನಿಷ್ಪುಷದಾಂತಂ ।
ಪಿಂತಾಷಾಂಬರ ಪಿಂತಂಶಾಂ ಪ್ರಸರಾಯಾತಿ ನೇಗತಃ ।
ಪಿಂತಾಷಾಂಯನ್ ದೇಹವನಿಲಂ ಜೀವಂ ಜ ಜರಾನಲಂ ॥

ನಾಭಿಯಲ್ಲಿರುವ, ಜೀವನ ನಡೆಸಲಿಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಪೂರ್ಣವಾಯುವು ಹೃದಯಕ್ಕೆ ಹೋಗಿ ಅಲ್ಲಿಂದ ಕಂಠದ ಮಾರ್ಗವಾಗಿ ಆಕಾಶದಲ್ಲಿಯ ವಾಯುವಿನಲ್ಲಿ ರೂಪಾಂತರಗೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಇರುವ ಪೂರ್ಣವಾಯುವಿನ ಗೂಡ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಅಲ್ಲಿಗೆ ಇರುವ ಪೂರ್ಣವಾಯುವಿನ ಗೂಡ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸವರ್ಪನಃ ಬಂದು ಕಂಠದಲ್ಲಿಂದ ಘುಪ್ಪುಸದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಸವರ್ಪನಃ ಬೇವಕ್ಕೆ ಶ್ರೀಣಿನ ಸಿಕ್ಕು ಜರಾಗ್ನಿಯನ್ನು ಜೀವಿಸುತ್ತದೆ.

ಗಭರಾವ ನಾಭಿನಾಡಿಯ ಮುಖಾಂತರ ಗಭರಾವದಲ್ಲಿ ರಕರಕ್ತಾಭಿಸರೇಣ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಗಭರಾವಯದಿಂದ ಹೋರಬಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಆದರಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಗಭರಾವಯದಿಂದ ಹೋರಬಿದ್ದ ಮೇಲೆ ಆದರಲ್ಲಿ ಬದಲಾವಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ನಾಭಿನಾಡಿಯ ಕಟ್ಟಿಪ್ಪದರಿಂದ ಮತ್ತು ಕೊಯ್ಯಾಪದರಿಂದ ಲಾರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ನಾಭಿನಾಡಿಯ ಕಟ್ಟಿಪ್ಪದರಿಂದ ಮತ್ತು ಕೊಯ್ಯಾಪದರಿಂದ ಲಾರಂಭಿಸುತ್ತದೆ. ನಾಭಿ ನಾಡಿ ಕಟ್ಟಿಪ್ಪದರಿಂದ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಶಾಪಾಂತರಾಷ್ಟ್ರಾಃ ಪೂರ್ಣವಾಯುವಾಗಿರುವ ಪೂರ್ಣವಾಯು ನಾಭಿಯಿಂದ ಹೋಗಿದೆ, ಅದು ಘುಪ್ಪುಸದ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಕಂಠದಿಂದ ಹೋರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಇದು ದಿಂದ ಕಂಠದಿಂದ ಹೋರಿಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ವಿವರಿಸಲಾಗಿದೆ. ಪ್ರೋದಳನೇ ಉಚ್ಚಾಷಾಃ ಸವು. ಇಲ್ಲಿಂದ ಶಾಪಾಂತರಾಷ್ಟ್ರಾಃ ಸಕ್ಕಿ ಆರಂಭವಾಯಿತು. ಶಾಪಾಂತರಾಷ್ಟ್ರಾಃ ಸದಲ್ಲಿ ಎದೆಯು ಸಾಯಂಗಳು ಉರ್ಬೀದರ ಪಟಲದ ಸಾಯಂಗಳು ಉರ್ಬೀಚಾಪಾಂತರಾಷ್ಟ್ರಾಃ ಸದಲ್ಲಿ ಎದೆಯು ಸಾಯಂಗಳು ಉರ್ಬೀಗಳು ಪ್ರಸರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಚ್ಚಾಷಾಃ ಸದ ಭಾಗವಹಿಸುತ್ತವೆ. ನಿಃಶಾಪಾಂತರಾಷ್ಟ್ರಾಃ ಸದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇವುಗಳ ಪ್ರಸರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಕಾಲಕ್ಕೆ ಇವು ಅರ್ಹಂಚನ ಆಗುತ್ತವೆ. ಪ್ರಕರಣವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಉದರದಲ್ಲಿಯ ಅವಯವಗಳು ಕೆಳಗೆ ದೃಷ್ಟಿಯಿರುತ್ತವೆ, ಈ ಸ್ವಾರ್ಥಾಗಳ ಆಕಂಚನ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಈ ಉದಯವಗಳು ವೂಲಿ ಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಾಗಳು ಪ್ರಾಣ ಮತ್ತು ಉದಾನವಾತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ ೬

ಆಪ್ರಧಾತು

ಆಪ್ರಧಾತು ಇದು ಸಮ್ಮಾತಾತುಗಳಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ಧಾತು ಅಲ್ಲ. ಉಪಧಾತು ಅಲ್ಲ, ಆದರೆ ಇದರಿಂದ ಶರೀರಧಾರಣೆ ಆಗುತ್ತಿರುವ ಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೆ ಧಾತು ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ. ಅತಿಸಾರದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂಜ್ಞೆ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ‘ಸಂಶೋಧಾರಣೆ ಧಾತುರಗ್ಗಿಂ ಪ್ರಮೃದ್ಭ್ರ್ಣ’ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಜೀವನ ವ್ಯಾಪಾರ ನಡೆಸುವದಕ್ಕೆ ಇದು ಆವಶ್ಯಕವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಪಂಚಭೂತಗಳಲ್ಲಿ ಇದು ಒಂದಾಗಿದೆ. ಪಂಚ ಮಹಾಭೂತಗಳಲ್ಲಿಯ ವಾತದ ನಂತರ ಜಲ ಮಹಾಭೂತದ ಅವಶ್ಯಕತೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ನಮ್ಮ ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಆಪ್ರಧಾತು ಭೂತ ಇರುತ್ತದೆ. ಕಷ ಮತ್ತು ತಿತ್ತುದೊಂಷಗಳು, ರಸ, ರಕ್ತ, ಮಾಂಸ, ಮೇದ, ಮುಜ್ಜು, ಶುಕ್ರ ಈ ಧಾತುಗಳು ಮತ್ತು ತ್ವಾಚ (ರಸ ಇರುವದರಿಂದ) ಇವೆಲ್ಲವುಗಳು ಜಲಾಧಿಕ್ಕೆ ಅಂದರೆ ಆಪ್ತಿ ಇರುತ್ತವೆ. ಪ್ರತ್ಯೇಕ ಜಲ ಅಂದರೆ ಸ್ವೇದ ಮತ್ತು ಮೂತ್ರ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ರಸ, ರಕ್ತ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಪ್ರಧಾತು ಇದು ಹೆಚ್ಚಿಗಿರುತ್ತದೆ.

ತದ್ಯಧಾ— “ದಲೋದಕ್ಷಣ್ಣಂ ಜಲಯಃ ಶರೀರ ಸ್ವೇದಾಂಜಲಿ ಪ್ರಮಾ— ಕೇನಿ | ಯತ್ತ ಪ್ರಚ್ಯವಮಾನಂ ಪ್ರರೀಷಮನುಭಧಾತ್ತಿಯೋಗೇನ ತಥಾ ಮೂತ್ರಂ ರುಧಿರವನ್ನಾಂತ್ಯ ಶರೀರ ಧಾತುನಾ, ಯತ್ತ ಸರ್ವ ಶರೀರಕರಂ ಬಾಹ್ಯ ತ್ವಿಭರ್ತ್ಯ, ಯತ್ತ ತ್ವಾಗಂತರ ಪ್ರಣಗತಂ ಲಸಿಕಾ ಶಭ್ದಂ ಲಭತೇ ಯಚ್ಚೊಷ್ಟಾಣನುಬದ್ಧಂ ಲೋಮ ಕೂಪೇಭ್ಯೋ ನಿಷ್ಪತ್ತತ್ವ ಸ್ವೇದ ಶಭ್ದ ಮವಾ— ಪ್ರಾಣಿ ತದುದಕಂ ದಶಾಂಜಲಿ ಪ್ರಮಾಣಮ್ |

ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿರುವ ನೀರಿನ ಅಂಶವು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಕಡಿಮೆ ಆಗುತ್ತದೆ. ನೀರಿನ ವಿಚುರ್ಯ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಆದರೆ ಈ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ನೀರು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ನೀರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ತಕ್ಷಾಳ್ಯವದರಿಂದ ಆಧವಾ ನೀರಿನ ವಿಚುರ್ಯ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವದರಿಂದ ನೀರಿನ ಪ್ರಮಾಣವು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಆದದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನೀರು ಇರುವ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಹಾಕುತ್ತೇವೆ. ನೀರು ಕುಡಿಯುವದೆ ರಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕ ರೀತಿಯಿಂದ ಮತ್ತು ಬಹಳ ನೀರು ಇರುವ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಸೇವನೆ ಯಾದ (ನೀರಿನ ಅಂಶವು ಹೆಚ್ಚಿದ್ದರೆ) ಅಪ್ರತ್ಯೇಕ ರೀತಿಯಿಂದ. ನೀರಿನ ಅಂಶವು ಹೆಚ್ಚಿಗಿರುವ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಂದರೆ ಹಾಲು, ಕಬ್ಬಿ, ಅಕ್ಕಿ. ಶಾವ ಮುಂತಾದವುಗಳು ಮತ್ತು ಉದಾನವಾತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಜರರಾಗ್ನಿಯಿಂದ ಜಲವು ಮೊದಲು ಪಚನವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಮೇಲೆ ಭೌತಿಕ ಆಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಚನವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಭೌತಿಕಾಗ್ನಿಯು ಪ್ರತಿಯೊಂದು ದೃಷ್ಟಿಗಳು ನೀರಿನ ಅಂಶವನ್ನು ಬೇರೆದಿಸಿ, ಪಚನ ಮಾಡಿ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ ಚಾಗುವ ಹಾಗೆ ರೂಪಾಂತರ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ರಸದಲ್ಲಿಯ ಜಲಾಂಶ ಬೇರೆ ರಕ್ತದಲ್ಲಿನ ಜಲಾಂಶ ಬೇರೆ, ಕ್ಲೈದ ಬೇರೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರದಿಂದ ಬಿನ್ನರೂಪದಲ್ಲಿ ನೋಡಬಹುದು.

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ನೀರಿನ ಅಂಶವು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪ್ರಕಾರಗಳಿಂದ ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಅಧವಾ ಅಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಹೋದರೂ ಆದು ಕ್ಲೈದ ರೂಪದಿಂದ ಮೂತ್ರ ಮಾಗ್ನಿಕ ದಿಂದ ಹೋರಬೇಳುತ್ತದೆ. ಪ್ರಸಂಗವಶಾತ್ ಸ್ವೇದರೂಪದಿಂದಲೂ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ವಾಯಾಮ ವಾಡುವದರಿಂದ, ಉಪ್ಪುವೆಯಾಂತ್ರೀರುವದರಿಂದ ಸ್ವೇದ ರೂಪದಿಂದ ವ್ಯಾಯಾಮ ವಾಡುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಇಂಥ ಅವಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿ ನೀರು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ಹಾಕಿ ಬೇರೆತ್ತದೆ.

ಜಲದ ಅಂಶವು ಮುಲದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿದರೆ ಆತಿಸಾರದಂಥ ವಿಕೃತಿಯಾಗಬಹುದು. ತ್ವಚಿಯಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಮುಲತ್ರದಲ್ಲಿ ಹೆಚ್ಚಿದರೆ ಪ್ರಮೇಹ ವಿಕೃತಿ ಆಗಬಹುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನೀರಿನ ಕೊರತೆ ಬೀಳ ವದರಿಂದ ಕುಷ್ಣದಂಥ ವಿಕಾರಗಳಾಗಬಹುದು. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ನೀರಿನ ಕೊರತೆ ಬೀಳ ವದರಿಂದ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಆಧವಾ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಗುಬಾರದಿಂಬ ಉದ್ದೇಶದಿಂದ ಶರೀರವು ಪ್ರಯಾತ್ಸುಸುತ್ತದೆ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಆಪ್ರಧಾತುವಿನ ಕಾರ್ಯಾಗಳು ಕೆಳಗೆ ಬರೆದಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ.

1) ಜೀವನ ನಡೆಸುವದು ಮುಖ್ಯ ಕಾರ್ಯವಾಗಿದೆ. ನೀರಿನ ಹೋರತು ಜೀವನ ನಡೆಸುವದೆ ಸಾಧ್ಯವಿಲ್ಲ.

2) ಕ್ಲೈದನ ವಾಡುವದು ಇದು ಇನ್ನೇ ಕಾರ್ಯ. ಅನ್ನದ ಕ್ಲೈದನ ವಾಡುವದರಿಂದ ಅನ್ನದ ಮೇಲೆ ಪಾಡಕ ರಸದ ಪರಿಣಾಮವು ಚನ್ನಾಗಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಆಹಾರದಿಂದ ರಸವು ನಿವಾಣವಾಗುತ್ತದೆ.

3) ಅನ್ನ ರಸವು ನಿವಾಣವಾಯಾಲಿತೆಂದರೆ ಇದು ಲಘ್ಷಾಂತ್ರದಿಂದ ಬೇಗನೆ ಶೋಷಣೆಯಾಗುವದಕ್ಕೆ ಸಹಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಉಪನ್ನವಾಗುವ ಮಲ ದೃಷ್ಟಿಗಳು ಜಲದಲ್ಲಿ ಬೇಗನೆ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಅಂದರೆ ಬೆರಿಕೆಯಾಗಿ ಹೋರಬೇಳಿಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲವಾಗುತ್ತದೆ.

ಶರೀರದ ಉಪಾಯ ತಯನ್ನ ಸಮರ್ಪಸ್ಥೆಯಲ್ಲಿಡಲ್ಕೆ ಜಲಾಂಶದ ಉಪಯೋಗ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಉಪಾಯಗಳ ಬೆಳೆದರೆ ಅಥವಾ ಧಾತುಗಳಲ್ಲಿ ಉಪಾಯಗಳ ಬೆಳೆದರೆ ಅದನ್ನ ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಈ ನೀರಿನ ಉಪಯೋಗವಾಗುತ್ತದೆ.

ನೀರಿನ ಅಂಶವು ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ವಾದರಿಂದ ರೋಗಗಳುಂಟಾದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಲಂಘನ ವನ್ನು ಕೊಡಬೇಕು. ನೀರು ಕೊಡುವದನ್ನು ಬಿಡಬೇಕು. ಮತ್ತು ಲಶನಾದಿ ವಟಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಸಂಜೀವನಿ ವಟಿಯನ್ನಾಗಲಿ ಕೊಡಬೇಕು.

ನೀರಿನ ಅಂಶವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುವದರಿಂದ ರೋಗಗಳುಂಟಾದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ತಂಗಿನ ಎಳೆ ನೀರನ್ನಾಗಲಿ, ಕಬ್ಬಿನ ಹಾಲನ್ನಾಗಲಿ, ಬಾಳದ ಬೇರಿನ ನೀರನ್ನಾಗಲಿ ಕೊಡಬೇಕು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಶರೀರದಲ್ಲಿಯ ಆಪ್ತಧಾತುವನ್ನು ಕಾಯ್ದು ಕೊಂಡು ಹೋಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

—०—

ಅಧ್ಯಾಯ ೧೦

ಪಚನ ವ್ಯವಸ್ಥೆ

ಪಚನ ವ್ಯವಸ್ಥೆಯ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಆಹಾರ ದ್ರವ್ಯಗಳು, ಆಗ್ನಿ ಮತ್ತು ಪಚನಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ ಮಾಡುವಂಧ ಅವಯವಗಳು, ಇವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವಿಚಾರ ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆವುಗಳಲ್ಲಿ ಹೊದಲು ಆಹಾರ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಬಗ್ಗೆ ಆಲೋಚಿಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಸ್ವಾಖಣಾಂಮೂಲವಾಹಾರೋಭಲವಣ್ಣಾಜಸಾಂ ಚ !

ಸು. ಸೂ. ೧೦-೨
ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಮೂಲ ಅಂದರೆ ಸಂಭವ ಹೇತು ಆಹಾರ ಇರುತ್ತದೆ. ಆಹಾರ ದಿಂದಲೇ ಶುಕ್ರಾರ್ಥವಗಳು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತಿರುವದರಿಂದ ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಉಪ್ಪತ್ತಿಗೆ ಆಹಾರವೇ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಶರೀರದ ಬಲ, ವರ್ಣ, ಓಜಸ್ ಇವುಗಳಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಆಹಾರದ ಮೇಲೆ ಮನಸ್ಸಿನ ಆರೋಗ್ಯವು ಅವಲಂಬಿಸಿದೆ. ಮನಸ್ಸನು ಯಾವ ಪ್ರಕಾರದ ಆಹಾರವನ್ನು ಸೇವಿಸುತ್ತಿನೋ ಆ ಪ್ರಕಾರದ ಮನಸ್ಸನ್ನು ನಿರ್ಮಾಣವಾಗುತ್ತದೆ. “ತತ್ ಸತ್ಯಮಾಜರ್ಯತಿ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

**ಇಷ್ವಾಣಾಂಗಂಥ ರಸಸ್ವಶಂ ನಿಧಿಹಿತ ಮನ್ನಾಪಾನಂ ಸ್ವಾಖಣಾಂ !
ಸ್ವಾಖಣಂಜ್ಞಾ ಕಾನಾಂ ಸ್ವಾಖಣವಾಚಕ್ತತೆ ಕುಶಲಾಃತದಿಂಥ-**

ನಾಹ್ಯಂತರಗ್ನಿಃ
ಸಿತ್ತಃ ತತ್ ಸತ್ಯಮಾಜರ್ಯತ್ ತಜ್ಞರೀರೀ ಧಾತುವ್ಯಾಹಬಲ-
ವಣ್ಣಂದಿರ್ಯ ಪ್ರಸಾದಕರಂ ಯಂಥೋಕ್ತವುವಶೇವ್ಯ ವಾನಂ !

ತಕ್ಕೊಳ್ಳುವ ಆಹಾರಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವ ರಸ, ಗಂಧ ಸ್ವರ್ವಗಳಿದ್ದು ಆಹಾರ ವಿಧಿಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಪ್ರಕಾರ ಯೋಗ್ಯ ರೀತಿಯಿಂದ ತಕ್ಕೊಂದ ಆಹಾರವು ಪ್ರಾಣಿಗಳ ಅಂದರೆ ಮನಸ್ಸನ ಜೀವನ ಸಾಗಿಸುತ್ತದೆ. ಜೀವಾದ ಫಟಕಗಳ ಸ್ವಾಫ್ಣಕ್ಕೆ ಆಹಾರದಿಂದ ಹೊಸ ಫಟಕಗಳು ಬರುವದರಿಂದ ಮೊದಲಿನ ಫಟಕಗಳು ನಡೆಸಿದ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಮುಂದೊರಿಸುತ್ತವೆ, ಇದಕ್ಕೆ ಅಂತರಾಗ್ನಿಯು ಕಾರ್ಯ ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಹೊದಲು ಆಹಾರವನ್ನು ಪಚನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆಹಾರವು ಸಿಗದೆ ಇದ್ದರೆ ದೋಷಗಳನ್ನು ಪಚನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ದೋಷಗಳ ಸಂತರ ಧಾತುಗಳನ್ನು ಅನಂತರ ಜೀವಿತವನ್ನು ಸಾರ್ಥಕವಾಡುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಅಂತರಾಗ್ನಿಗೆ ಇಂಥನ ಕೊಡಲೇ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.

**ಆಹಾರವಾಗ್ನಿಃ ಪಚತಿ ದೋಷಾನಾಹಾರವಜ್ಞತಾನಿ
ಧಾತುನಾಂ ಶ್ರೀಜ್ಞೇಷು ದೂರ್ಣೇಷು ಜೀವಿತಂ ಧಾತುಸಂಕ್ಷಯಿ**

ಆಹಾರವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಧಾತುಸಂಘ, ವರ್ಣ, ಬಲ, ಇಂದ್ರಿಯ ಇವಲ್ಲವಾಗಿಗೆ ಪ್ರಸನ್ನ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಆಹಾರ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ಕೆಳಗಿನ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡಬಹುದು.

(೧) ಸೇಂದ್ರಿಯ, (೨) ನಿರೀಂದ್ರಿಯ.

ಸೇಂದ್ರಿಯಂ ಜೀತನಂ ದ್ರವ್ಯಂ ನಿರೀಂದ್ರಿಯವುಜೀತನಂ !

ಸೇಂದ್ರಿಯ ದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯ ಸಹಿತವಾಗಿರುವಂಧವು. ಉದಾ-ವನಸ್ಪತಿಗಳು, ಪ್ರಾಣಿಗಳು ಪದಾರ್ಥಗಳು. ನಿರೀಂದ್ರಿಯಗಳೆಂದರೆ ಇಂದ್ರಿಯ ರಹಿತ ಪ್ರಾಗಿರುವಂಧವು. ಕ್ಷಾರಗಳು, ಲೋಹ, ತಾಪು ಮುಂತಾದವುಗಳು. ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ಹೇಳುವದೆಂದರೆ “ಜೀವಷದಾಷಾವ್”ಗಳಿರುವಂಧ ದ್ರವ್ಯಗಳು, ಸೇಂದ್ರಿಯ ದ್ರವ್ಯಗಳು, ಉಳಿದವುಗಳಲ್ಲವೂ ನಿರೀಂದ್ರಿಯ ದ್ರವ್ಯಗಳು.

೨ ನೇ ಪ್ರಕಾರ— ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಜ, ಉಧಿಜ್ಜ ಮತ್ತು ಪಾರ್ಥಿವ ದ್ರವ್ಯಗಳಿಂಬ ಭೇದಗಳು. ಇದರಲ್ಲಿ ಪ್ರಾಣಿಜ ದ್ರವ್ಯಗಳೆಂದರೆ ಹಾಲು, ಮಾಂಸ, ಮಾತ್ರ ಮುಂತಾದವುಗಳು. ಉಧಿಜ್ಜಗಳಲ್ಲಿ ವನಸ್ಪತಿಗಳು ಬರುತ್ತವೆ. ಪಾರ್ಥಿವಗಳಲ್ಲಿ ಸುವರ್ಣ, ಗೃಹಿಕ, ಲವಣಗಳು ಬರುತ್ತವೆ.

೩ ನೇ ಪ್ರಕಾರ— ಅಂದರೆ ಪಂಚಭೂತಾತ್ಮಕ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಅಂದರೆ ಪಾರ್ಥಿವ ಆಪ್ತ. ತೈಜಸ್, ವಾಯುವೀಯ ಮತ್ತು ಆಕಾಶೀಯಗಳು.

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ರೀತಿಯಿಂದ ಆಹಾರ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಹೇಳಿದರೂ ಆಹಾರ ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ರೀತಿಯಿಂದ ಆಹಾರ ಪಾಂಚಭೂತಿಕ್ತಃ” ಅಯುವೇದಿಯರು ಹೇಳಿದ್ದು “ಪಂಚಭೂತಕ್ತಃ ದೇಹ ಆಹಾರಃ ಪಾಂಚಭೂತಿಕ್ತಃ” ಈ ಅಥವಾ “ತತ್ ಪಾಂಚಭೂತಿಕಸ್ಯ ಚತುರ್ವಿಧಸ್ಯ ಪಡುಸಿಸ್ಯ..... ಆಹಾರಸ್” ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಂಚಭೂತಿಕ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಗುಣಗಳನ್ನು ವಾಗೂ ಕರುವುದನ್ನು ನೋಡಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಪಾಧಿನ ದ್ರವ್ಯಗಳು—

ತತ್ತ್ವಸೂಲ ಸಾಂದ್ರವಂದ ಸ್ಥಿರ ಗುರು ಕರಿಣಿ, ಗಂಧ ಬಹುಲ ವೀರಪತ್ರ ಕೆಪಾಯಿಂ ಪ್ರಾಯಶೋ ಮಂಧರಮಿತಿ ಪೂರ್ವಿವರ್ಣ | ತತ್ತ್ವಸ್ಥೈಯ್ಯ ಬುಲಗೌರವ ಸಂಘಾತೋಃಪಚಯಕರೊ ವಿಶೇಷತೆ ಶ್ವಾಸೋಗತಿ ಸ್ವಭಾವಮಿತಿ | ಸು. ಸೂ. ೪೧

ಅಪ್ಯ ದ್ರವ್ಯಗಳು—

ಶೀತ ಸ್ತ್ರಿಮಿತ ಸ್ವಿಗ್ರಹಂದ ಗುರುಸರ ಸಾಂದ್ರ ಮಂಧರ ಪಿಣ್ಣಿಲ ರಸಭಹುಲ ವೀರಪತ್ರಷಾಯಾಮ್ಮಾ ಲವಣ ಮಂಧರ ರಸಪ್ರಾಯಾಮಾಪ್ಯಂ | ತತ್ತ್ವಸ್ಥೈದನಾಲ್ಪ್ರಾದನ ಕ್ಷೇದನ ಬಂಧನ ವಿಷ್ಯಂದನ ಕರಮಿತಿ | ಸು. ಸೂ. ೪೧.

ಶೀತ ಸ್ತ್ರಿಮಿತ ಅಂದರೆ ಆದ್ರ್ಯ, ಸ್ವಿಗ್ರಹ, ಮಂಧರ, ಗುರು, ಸಾಂದ್ರ, ಮಂಧರ, ಸರ, ಪಿಣ್ಣಿಲ, ರಸಭಹುಲ. ಸ್ವಲ್ಪ ಕೆಪಾಯಿ ರಸ, ಆಮ್ಮಾ, ಲವಣ ಇದ್ದು ಮಂಧರ ರಸಪ್ರಾಯಾಗಿದ್ದು ಇರುತ್ತದೆ. ಆದೂ ಸ್ಥೈರವಿದ್ದು ಅಲ್ಲಿದ ಕೊಡುವಂಧಾದ್ದು ಕ್ಷೇದನ, ಬಂಧನ, ದ್ರವ ಸ್ವಾಪಮಾಡುವಂಧಾದ್ದು (ಸುಖೋಽಪಾದನ ಆದ್ರ್ಯಭಾವ) ಈ ಲಕ್ಷಣಗಳಿರುತ್ತವೆ.

ಅಗ್ನಿಯ ದ್ರವ್ಯಗಳು—

ಉಪ್ಪ, ತೀಕ್ಷ್ಣ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ರೂಕ್ಷ, ವಿರ, ಲಫು, ವಿಶದಂ, ರೂಪಬಹುಲ ವೀರಪದಮ್ಮಾ ಲವಣಂ ಕಟುರಸಪ್ರಾಯಂ ವಿಶೇಷತೆಽಜ್ಞಾಧ್ವರ್ಗಗತಿ ಸ್ವಭಾವಮಿತಿ ತೈಜಸಂ | ತದ್ವಹನ ಪಾಖಣ ದಾರಣ ತಾಪನ ಪ್ರಕಾಶನ ಪ್ರಭಾವಣಾಕರಮಿತಿ | ಸು. ಸೂ. ೪೧.

ಇದು ಉಪ್ಪ, ತೀಕ್ಷ್ಣ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ರೂಕ್ಷ, ವಿರ, ಲಫು, ಸ್ವಚ್ಛ ರೂಪಬಹುಲ ಸ್ವಲ್ಪ ಆಪ್ಸುರಸ ಇದ್ದು ಕಟುರಸ ಉಳಿದ್ದು ವಿಶೇಷತಃ ಉಧ್ವಾಗಗತಿ ಸ್ವಭಾವ ವೃಳಿದ್ದು ತೈಜಸ ದ್ರವ್ಯವು ಇರುತ್ತದೆ. ಅದು ದಹನ, ಪಚನ, ಪ್ರಣಾಪನ್ಮೂಳಿಯುವದು. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಸಂತಾಪ ಮಾಡುವದು, ಪ್ರಕಾಶ ಕೊಡುವಂಧಾದ್ದು ಇರುತ್ತದೆ.

ವಾಯವಿಯ ದ್ರವ್ಯಗಳು—

ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ರೂಕ್ಷ, ವಿರ, ಶಿಶಿರ, ಲಫು, ವಿಶದಂ ಸ್ವರ್ವಬಹುಲವೀರಪತ್ರ ಶಿಕ್ಷಂ ವಿಶೇಷತಃ ಕೆಪಾಯಾಮಿತಿ ವಾಯವೀಯಂ, ತದ್ವಶದ್ವಲಾಫವ ಗ್ರಹನ ವಿರೂಪಣವಿಚಾರಣ ಕರಮಿತಿ | ಸು. ಸೂ. ೪೧

ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಸ್ವೋತೋಗಾಮಿ, ರೂಕ್ಷ, ಹುರುಬುರುಕ, ತಂಪು, ಹಗುರು, ವಿಶದ, ಸ್ವರ್ವ ಬಹುಲ ಸ್ವಲ್ಪ ಕಟಿ ರಸದ್ವಿರುತ್ತದೆ. ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಕೆಪಾಯ ರಸದ್ವಿರಾಯವೀಯ ದ್ರವ್ಯವಿರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಕಮ್ಫ ಅಂದರೆ ವಿಶದ ಲಫು ಗ್ರಹನ ಅಂದರೆ ವೃಷ್ಟಿತ್ವವು ಕಡಿಮೆ ಮಾಡುವಂಧಾದ್ದು ಮನಸ್ಸಿನಲ್ಲಿ ಅನಂತ ಕಲ್ಪನೆ ತರುವಂಧಾದ್ದು ಇರುತ್ತದೆ.

ಆಕಾಶಿಯ ದ್ರವ್ಯಗಳು—

ಶ್ಲೋಕ, ಸೂಕ್ಷ್ಮ, ಮಂಧರ, ವೃವಾಯಿ, ವಿಶದ, ವಿವಕ್ತಮಂಘಕ್ತಕರೆಂ ಶೆಬ್ಬ ಬಹುಲಮಾಕಾಶಿಯಂ ತನ್ನಾದ್ವರಕರಂ ಸೌಷಿಯ್ಯಂ ಲಾಘವಕರೆಂ | ಸು. ಸೂ. ೪೧.

ಗುಣಗಳು— ನುಣಿಗೆ, ಮಂಧರ, ಶರೀರದಲ್ಲಿ ವೃಾಪಿಸಿ ಆ ಹೇಳೆ ಪಾಕವಾಗುವಂಧದ್ದು (ವಿಷ, ವಾದ್ಯ ಇವುಗಳ ಹಾಗೆ) ಬಿಡಿ ಬಿಡಿಯಾಗಿರುವಂಧಾದ್ದು. ಅವ್ಯಕ್ತ ರಸವುಳ್ಳದ್ದು ಇರುತ್ತದೆ.

ಕಾರ್ಯಗಳು— ಮಂಧರತ್ವ ಶರುವದು ಪೊಳ್ಳತನ ತರುವಂಧಾದ್ದು, ಲಫುತ್ಪ ಉಪ್ಪನ್ನ ಮಾಡುವಂಧ ಗುಣವುಳ್ಳದ್ದಿರುತ್ತದೆ.

ಈ ಪ್ರಕಾರ ಗಂಗಾಭಾಗ ಇರುವದರಿಂದ, ಈ ಪ್ರಕಾರ ಯೋಗ್ಯವಾಗಿರುವ ಅಹಾರ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ತಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಈ ಆಹಾರವು ಪಡುಸಯಂಕ್ರಾತಾಗಿರಬೇಕು. “ನಿತ್ಯಂ ಸರ್ವರಸಾಭಾಸಃ ಸ್ವಾಸ್ಥಾಧಿಕ್ಷೇಮೃತಾಪ್ಯತೋ”.

ಪ್ರತಿ ನಿತ್ಯ ಪಡುಸಯಂಕ್ರಾತ ಆಹಾರ ಇರಬೇಕು. ಮಾತ್ರ ಆಯಾ ಮಂತುವಿಗೆ ತಕ್ಕಂತೆ ಆಯಾ ರಸ ಮಾತ್ರ ಆಯಾ ಮಾಹಾಭಾತಯುಕ್ತವಾಗಿರಬೇಕು. “ಸರ್ವರಸಾಭಾಸಾಂಬಿಲಕರಾಣಾಂ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಹೀಗಿದ್ದರೂ “ಪಡುಸಂ ಮಂಧರ ಪ್ರಾಯಂ ಅಶ್ವಿಯಾತ್” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅಂದರೆ ಎಲ್ಲ ರಸದಲ್ಲಿ ಮಂಧರ ರಸವು ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಮಾಣದಲ್ಲಿ ತಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಆ ಷಣ್ಣಗಳು ಈ ಪ್ರಕಾರ “ಮಂಧರ, ಆಮ್ಮಾ, ಲವಣ, ತಿಕ್ತ, ಕಟು ಕೆಪಾಯ” | ರಸಾಃ ಸ್ವಾದಷ್ಟಲ್ಲವಣ ತಕ್ಕೊಳ್ಳಣ ಕೆಪಾಯಕಾಃ | ಅ. ವ್ಯ. ೧.

ಮಂಧರ ರಸವು ಧಾತುಗಳಿಗೆ ಬಲ ಕೊಡುತ್ತದೆ. ಧಾತುಗಳನ್ನು ಉಪ್ಪನ್ನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹಾಗೂ ಧಾತುಗಳ ಬೆಳವಣಿಗೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅಪ್ಪಾರಸವು ಅಗ್ನಿ ಪ್ರದೀಪ್ತ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ವಾತ ದೋಪದ ಅನುಲೋದ್ವಾಸನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಮಾತ್ರ ಹೃದ್ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಲವಣ ರಸವು ರುಚಿ ಕೊಡುವದು, ಸೂರ್ಯತೋರೋಧ ಹೃದ್ವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ನಾಶ ಮಾಡುವದು, ಮಾತ್ರ ಕಾರ್ಣಿಕಾ ನಾಶ ಮಾಡುವದು ಈ ಕಾರ್ಣಿ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಶಿಕ್ಷಂ ಶೋಷಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕಟು ರಸವು ಕಂಪ್ಯವನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಶೋಷವನ್ನು ನಾಶ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಕೆಪಾಯ ರಸವು ರಕ್ತಶೋಧನ, ತ್ವಾಪ್ರಸಾದನ, ಕೊಳ್ಳನೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಉಪಕಾರಕ ಕಾರಣಗಳ ಕ್ಷೇದನ, ಮಾತ್ರ ಶಿಕ್ಷಂ ಶೋಷಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ತಕ್ಕೊಳ್ಳಬೇಕೆಂಬೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಇನೇ ಪ್ರಕಾರ

ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡಿದ್ದಾರೆ.

ಶವನನಂ ಕೋಪನಂ ಸ್ವಸ್ಥಾಧಿತಂ ದ್ರವ್ಯಮಿತಿ ಶ್ರಿದಾ | ಅ. ವ್ಯ. ೧

ದೋಷಗಳ ತಮನ ವಾಡುವಂಥವು, ದೋಷಗಳ ಪ್ರಕೋಪ ವಾಡುವಂಥವು ಮತ್ತು ಸ್ವಾಸ್ಥ ವನ್ನ ಕಾಯಿಂಬಂಥವು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಮೂರು ವಿಧದ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಮಧುರ, ಅಮ್ಲ, ಲವಣ ಇವು ವಾತದೋಷವನ್ನ ತಮನ ವಾಡುತ್ತವೆ. ತಿಕ್ತ, ಕಟು, ಕಟು, ಕಷಾಯ ಇವು ವಾತದೋಷವನ್ನ ಪ್ರಕೋಪ ವಾಡುತ್ತದೆ. ತಿಕ್ತ, ಕಟು, ಕಷಾಯ ಇವು ಕಫಿದೋಷವನ್ನ ಶಮನವಾಡುತ್ತವೆ. ಸ್ವಾದು, ಅಮ್ಲ, ಲವಣ ಇವು ಕಫಿದೋಷವನ್ನ ಪ್ರಕೋಪ ವಾಡುತ್ತವೆ. ಕಷಾಯ, ತಿಕ್ತ, ಮಧುರ ಇವು ಪಿತ್ತವನ್ನ ಶಮನ ವಾಡುವಂಥವು. ಮತ್ತು ಅಮ್ಲ, ಲವಣ, ಕಟು ರಸಗಳು ನಿತ್ಯವನ್ನ ಪ್ರಕೋಪಗೊಳಿಸುತ್ತವೆ. ಸ್ವಾಸ್ಥ ಹಿತ ಕಾರಿ ದೃಷ್ಟಿಗಳಿಗೆ ಏಕಾಂತ ಹಿತಕೂರಿ ದೃಷ್ಟಿಗಳು ಅನ್ನತಾತ್ಮರೆ.

ರಕ್ತಶಾಲೀ, ಪಷ್ಟಿಕ, ಕಂಗುರ, ಮುಕುಂದ, ಗೋದಾಮ, ಮುದ್ದ, ಪನಮುದ್ದ, ಗವ್ಯ, ಘೃತ, ಸ್ವೀಂಧವ ಮುಂತಾದ ದೃಷ್ಟಿಗಳು.

ಇನ್ನ ವಿಧಿವಿಹಿತ ಆಹಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳುವದೆಂದರೆ ಇದನ್ನ ಎಂಟು ಪ್ರಕಾರ ದಿಂದ ನೋಡಬೇಕಾಗಿದೆ. ಅವು ಈ ಪ್ರಕಾರ— ೧) ಪ್ರಕೃತಿ, ೨) ಕರಣ, ೩) ಸಂಯೋಗ, ೪) ರಾಶಿ, ೫) ದೇಶ, ೬) ಕಾಲ, ೭) ಉಪಯೋಗ ಸಂಸ್ಥಾ, ೮) ಉಪಯೋಗಕ್ಕೂ.

೧) ಪ್ರಕೃತಿ— ಅಂದರೆ ಸ್ವಾಭಾವ. ಇದನ್ನ ಗುರು. ಲಘು ಮುಂತಾದ ದೃಷ್ಟಿಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಅರಿತುಕೊಳ್ಳಬೇಕು. ಉದಾ— ವಾತ, ಮುದ್ದ.

೨) ಕರಣ— ಅಂದರೆ ಸಂಸ್ಕಾರ. “ಸಂಸ್ಕಾರೋಂಹಿ ಗುಣಾಂತರಾಧಾನ ಮುಂಚ್ಯತ್ |” ಉದಾ— ತೋಯ, ಅಗ್ನಿ ಇವುಗಳ ಸಂಸ್ಕಾರದಿಂದ ಅನ್ನವನ್ನ ತಯಾರಿಸುವದು. ಮಂಧನದಿಂದ ಮೊಸರಿಸಿದ ಮಜ್ಜಿಗೆಯನ್ನ ತಯಾರಿಸುವದು.

೩) ಸಂಯೋಗ— ಎರಡು ಅಥವಾ ಹೆಚ್ಚು ದೃಷ್ಟಿಗಳ ಸಂಯೋಗವು. ಉದಾ— ಮಧು ಮತ್ತು ಸಚ್ಚಿ ಇವು ಪ್ರತ್ಯೇಕವಾಗಿ ಉಪಯೋಗಿಸಿದರೆ ಅನುಕೂಲವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಇವೆರಡನ್ನ ಸಮಭಾಗ ಮಿಶ್ರ ವಾಡಿದರೆ ವಾರಕವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಮತ್ತು ಮತ್ತು ದಂಗ್ಡ.

೪) ರಾಶಿ—ಪ್ರಮಾಣ—“ಮಾತ್ರಾವದಾಯಾರಸ್ಯ ಯತ್ ಘಲಂ ಶುಭಂ |” ಅಥವಾ “ಮಾತ್ರಾಶ್ಯಾತ್ |” ಆಹಾರ ಮಾತ್ರಾ ಅಗ್ನಿ ಬಲಾಪೇಕ್ಷಿಣಿ |” ಈ ಪ್ರಕಾರ ಹೇಳಿರುವದರಿಂದ ಆಹಾರ ಪ್ರಮಾಣವನ್ನ ಅಗ್ನಿಯ ಬಲದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುತ್ತದೆ.

೫) ದೇಶ— ದೇಶಕ್ಕ ಅನುಸರಿಸಿ ಆಹಾರ ತಕ್ಷಾಳ್ಬಿಕೆ.

೬) ಕಾಲ— ಆಹಾರ ತಕ್ಷಾಳ್ಬಿವ ಕಾಲ.

ಪ್ರಸ್ತಷ್ಟ ವಿಳಾತ್ಮೈ ಹೃದಿ ಸುವಿಮಲೀ ದೋಪ ಸ್ವಪಂಗಿ |

ವಿಶ್ವಾಸೀದಾಗಿರ ಕ್ಷುದುಪಗಮನೇ ವಾತೇನು ಸರತಿ ||

ತಥಾಗ್ನಾಪುರಿಕ್ತ ವಿಶದ ಕರಣೇ ದೇಹೇಚ ಸುಲಭ್ಯಾ |
ಪ್ರಯಂಜೀತಾಹಾರಂ ವಿಧಿನಿಯಮಿತಃ ಕಾಲಃ ಸಹಿವಂತಃ ||
ಮಲ, ಮೂತ್ರ, ವಿಸಜ್ಞನೆ ಆಗಿದ್ದರೆ, ಹೃದಯವ ಶಾಂತಿದ್ದರೆ, ದೋಷಗಳು ತನ್ನ ವಾಗ್ರ
ರಸಶೇಷಾ ಜೀಣಾದ ಯಾವ ಲಕ್ಷಣವಾ ಕಾಣಿದ್ದರೆ, ದೋಷಗಳು ತನ್ನ ವಾಗ್ರ
ದಿಂದ ಹೋಗ್ನಿತ್ತಿದ್ದರೆ, ಉದ್ದಾರವ ಶಾಂತಿದ್ದರೆ, ಹಣಿವು ಆಗಿ ವಾತದ ಅನು
ಲೋಮನವಾಗಿದ್ದರೆ. ಅಗ್ನಿ ಪ್ರದೀಪತ್ವಾಗಿದ್ದರೆ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ತಮ್ಮ ತಮ್ಮ
ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನ ಪಾಡುತ್ತಿದ್ದರೆ. ದೇಹವು ಹಗುರು ಆಗಿದ್ದರೆ, ಆಹಾರವನ್ನ
ತಕ್ಷಾಳ್ಬಿಕೆ ಹೇಳಿದ್ದರೆ. ಇದು ಆಹಾರದ ಯೋಗ್ಯ ಕಾಲವು.
ಉಪಯೇಂದ್ರಿಯ ನಿಯಮಗಳ ಮತ್ತು ಉಪಯೋಗಾಕ್ಷರ ಇವುಗಳ ವಿಚಾರಮಾಡಿ
ಆಹಾರವನ್ನ ಗೊತ್ತು ವಾಡಬೇಕು.

ಅಗ್ನಿ

ಆಹಾರವ ಇನ್ನ ಗುಣವನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಶರೀರ ಗುಣಭಾವ ಹೊಂದಿದ ಮೇಲೆ
ಅದರಿಂದ ಶರೀರದ ಪ್ರೋಷಣೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಶರೀರ ಗುಣಭಾವವನ್ನ ಹೊಂದುವ
ದಕ್ಕಿ ಅಗ್ನಿಯೇ ಕಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ.

ಯಂಸ್ಯಂ ದೇಹಧಾತ್ಮೋಜಿಂಹಿ ಬಲವಣಾದಿ ಪೋಷಕಾಃ |

ತತ್ತಾಗ್ನಿ ಹೇತುರಾಹಾರಾನ್ಯಹಿ ಪಕ್ಷಾಧ್ರಸಾದಯಃ ||

ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಆಹಾರವ ಪಡೆವಾದ ಮೇಲೆ ದೇಹಬಲ, ಧಾತುಬಲ, ವರ್ಣ, ಓಜನ
ಒಜ ಇವು ಬೆಳೆಯುತ್ತವೆ. ಅವು ಪಕ್ಷಾರಸದಿಂದಲೇ ದೊರೆಯುವವು. ಅಪಕ್ಷಾರಸದಿಂದ
ದೊರೆಯಲಾರವು.

ಶಾಂತ್ಯಗೌಣಿ ವಿಪ್ರಯತೆಯಂಕ್ತ ಜಿರಂಜೀವತ್ಯ ನಾಮಯಃ |

ರೋಗಿಸ್ಯಾದಿಕ್ತ ತೆ ಮೂಲಮಗ್ನಿಸ್ತಸ್ಯಾನ್ಯಿರುಜ್ಞತ್ತಿ || ಚ. ಚಿ.
ಅಗ್ನಿಯು ಶಾಂತವಾದರೆ ಮನುಷ್ಯನು ಸಾರ್ಯಾತ್ಮನೇ. ಸರಿಯಾಗಿದ್ದರೆ
ಬಹಳ ದಿವಸದವರೆಗೆ ನಿರಾವಯದಿಂದ ಬದುಕುತ್ತಾನೆ. ವಿಕೃತವಾಗುವದರಿಂದ
ರೋಗಿಯಾಗುತ್ತಾನೆ. ಎಲ್ಲದಕ್ಕಿ ಅಗ್ನಿಯೇ ಮೂಲ ಇರುತ್ತದೆ.

ಆಯುರವಣೋಽಬಲಂ ಸಾಸ್ಥಾನ್ಯಹೋಪಚಯಃ ಪ್ರಭಾ |

ಷಿಜಸ್ತೇಜಿಂಹಿಗ್ಯಯಃ ಪಾರ್ಣಿಶೋಽಕ್ತಾ ದೇಹಾಗ್ನಿ ಹೇತುಕಾಃ ||

ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಆಯು, ವರ್ಣ, ಬಲ, ಧಾತು, ಓಜ ಮುಂತಾದವುಗಳು ದೊರೆ
ಯುತ್ತವೆ. ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಧಾತು ಪರಂಪರೆಯು ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿಯಿಂದ ಪಾರ್ಣಿವ
ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನ ನಡೆಸಿರುತ್ತದೆ. ಧಾಪ್ಯಗ್ನಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಪಾರ್ಣಾಪಾನ ಸವಾನ್ಯಸ್ತ ಸವಾತಃ ಪವನ್ಯಸ್ತಿಭಿಃ |

ಧಾತ್ಯಯತೆ ಸಾಲ್ಯತೆ ಜಾಪಿ ಸ್ವಸ್ಯಾಸಾನ ನ್ಯಾನ್ಯಾತೆ ||

ಇದನ್ನ ಬೇರೆ ರೀತಿಯಿಂದ ಹೇಳುತ್ತಾರೆ.

ಅಹಂ ನೈಶರೋಭಾತ್ವಾ ಸ್ವಾಣಿಸಾಂ ದೇಹವಾಶಿತಃ ।
ನಾರ್ಥಾಪಾನ ಸವಾಯುತ್ತಕ್ ಹೆಚಾವುನ್ನಂ ಜತುವಿಧಂ ||

ಸಮಾನ ವಾಯುವು ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಲು ಪೂರ್ಣ ಮತ್ತು ಅವಾನ ವಾತಗಳ ಸಹಾಯ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಕರೀರದಲ್ಲಿನ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಘಟಕದ ಪಚನ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ತರೀರದಲ್ಲಿ ಅಸುಖ ಅಗ್ನಿಗಳಿವೆ. ಅದನ್ನು ಇಲಿ ಪ್ರಕಾರದಲ್ಲಿ ವಿಂಗಡಿಸಿದೆ. ೧) ಜಾರಾಗ್ನಿ ಅಥವಾ ಕಾರಾಗ್ನಿ ಒಂದು, ೨) ಧಾತ್ಸಾಗ್ನಿಗಳು ಏಷಿ, ೩) ಭೂತಾಗ್ನಿಗಳು ಐದು, ಈ ಪ್ರಕಾರಗಳು ಇರುತ್ತವೆ.

೧) ಜಾರಾಗ್ನಿ—ಇದರಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ೧) ಸಮ, ೨) ವಿಷಮ, ೩) ಶೈಕ್ಷಣಿ ಮತ್ತು ೪) ವಂದ.

ಸಮಾಗ್ನಿ—ಯಾ: ಪಚೀತ್ ಸಮುಗ್ರೇವಾನ್ಂ ಭುಕ್ತಂ ಸಮೃಕ್ ಸಮಃಸ್ತಾಪ್ತಃ
ಅ. ವ್ಯ. ಶಾ. ಇ. ವಿಧಿಯಾಕ್ತ ಅನ್ನಪನ್ನ ಸರಿಯಾಗಿ ಪಚನವಾಗುವದಕ್ಕೆ ಸಮಾಗ್ನಿ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ.

ವಿಷಮಾಗ್ನಿ— ವಿಷಮೋಽಸಮೃಗಪ್ತಾತ್ ಸಮೃಗ್ಪಾತಿ ಚಿರಾತ್ ಪಚೀತ್ ಅವಿಧಿಯಾಕ್ತ ಅಂದರ ದೇಶ, ಕಾಲ, ಮಾತ್ರ ಇವಾಗಳಿಂದ ಭೂಪ್ರವಾದ ಅನ್ನಪನ್ನ ಬೇಗನ ಪಚನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ವಿಧಿಯಾಕ್ತ ಅನ್ನಪನ್ನ ತಡವಾಡಿ ಪಚನ ಮಾಡುವ ಅಗ್ನಿ ವಿಷಮಾಗ್ನಿ ಅನ್ನತಾರೆ.

ಶೈಕ್ಷಣಿಗ್ನಿ— ಶೈಕ್ಷಣಿ ವಸ್ತಿಃ ಪಚೀತ್ ಶೈಫ್ರಮಸಮೃಗಃಿ ಭೋಜನಂ।
ಶೈಕ್ಷಣಿ ಇದು ಅಸಮೃಕ್ ಭೋಜನ ತರ್ಕಾರ್ಹಂದರೂ ಪಚನ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಮಂದಾಗಿ— ಮಂದಸ್ತ ಸಮೃಗ್ಪಣ್ಣಮಾಪಯಾಕ್ತಂ ಚಿರಾತ್ ಪಚೀತ್।
ಅನ್ನವ ಯೋಗ್ಯಪದ್ಧ ಮತ್ತು ಉಪಯುಕ್ತವಿದ್ವರೂ ತಡವಾಡಿ ಪಚನಮಾಡುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಮಂದಾಗ್ನಿ ಅನ್ನತಾರೆ.

ಈ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರದ ಅಗ್ನಿಗಳನ್ನು ಇನ್ನೊಂದು ಅಧಿಕಾರಿ ಹೇಳಬಹುದು. ಸಮಾನ ಸಮಾನೆ ಸಾ ಸಸ್ಯಿ ವಿಷಮೋಽಗ್ನಿವಿಷಮಾಗರ್ಗಿ |

ಸಿತ್ತಾಭಿ ಸಮಾಖ್ಯಾತಿ ಶೈಕ್ಷಣಿ ನಾಂದೋಽಸ್ತಿಂ ಸಿತ್ತಾಭಿ ಸೀಡಿತಃ |
ಸಮಾನ ವಾಯುವು ಸ್ವಾಣಿ ನದಲ್ಲಿದ್ದರೆ ಅಗ್ನಿ ಸಮ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿ ಅನ್ನ ವಾಗ್ರಾಂತಿ (ವಿಕೃತ) ವಾಗಿದ್ದರೆ ಶೈಕ್ಷಣಿಗ್ನಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಕಫಿದಿಂದ ಕೊಡಿದ್ದರೆ ಮಂದಾಗ್ನಿ ಅನ್ನತಾರೆ.

ಸಮಾನ ವಾಯುವು ತನ್ನ ಕಾರ್ಯವನ್ನ ಸರಿಯಾಗಿ ಮಾಡುತ್ತದ್ದರೆ ಸಮಾಗ್ನಿ ಅನ್ನತಾರೆ. ಸಮಾನ ವಾಯು ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಲು ಕಾರಣಾಂತರದಿಂದ

ಪ್ರಚೀನಾದನೆ ಶಿಕ್ಕರೆ ಬಳಳ ಬೇಗ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬಹುದು ಅಥವಾ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ವಿಷಮಾಗ್ನಿ ಅನ್ನತಾರೆ. ಶೈಕ್ಷಣಿದಿಂದಲೂ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡಬಹುದು. ಅದಕ್ಕೆ ವಾತದ ಪ್ರೇರಕೆಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರದೀಪ್ತವಾಗಬಹುದು ಅದಕ್ಕೆ ಸಮಾನ ವಾತದ ಪ್ರೇರಕೆಯಿಂದ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರದೀಪ್ತವಾಗಬಹುದು ಅದಕ್ಕೆ ಶಿಕ್ಕಾಗ್ನಿ ಅನ್ನತಾರೆ. ಮತ್ತು ಸಮಾನ ವಾತದ ಸರಿಯಾಗಿ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ದೂರ ಅದು ಅಗ್ನಿಯನ್ನ ನಿಧಾನವಾಗಿ ಪ್ರದೀಪ್ತ ಮಾಡುತ್ತದ್ದರೆ ಅದಕ್ಕೆ ಮಂದಾಗ್ನಿ ಅನ್ನತಾರೆ.

ಅಗ್ನಿ ವಂತೆ ತಿತ್ತ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೇದ ಉಂಟೊ ಆಥವಾ ಎರಡೂ ಒಂದೇ ಇರುತ್ತವೆಯೇ ಎಂದು ಸುಶೃತರ ಪ್ರತ್ಯೇ. ಅದಕ್ಕೆ ಉತ್ತರ-

ತಿತ್ತ ವಂತೆ ಅಗ್ನಿ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೇದಗಳಲ್ಲಿ. ಪಾಚಕ ತಿತ್ತಕ್ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಪಿತ್ತ ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಬೇದಗಳಲ್ಲಿ. ಪಾಚಕ ತಿತ್ತಕ್ ಅಗ್ನಿ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಕೊಟ್ಟಿದ್ದರೆ. ತಿತ್ತದ ದ್ರವಣವನ್ನ ಬಿಟ್ಟು ಉಂಟದ ಗುಣಗಳು ಅಂದರೆ ದಂಜನ, ಪಾಚನಗಳು ಅದರಲ್ಲಿರುವದರಿಂದಲೇ ಅನ್ನಲ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. ದಂಜನ, ಪಾಚನಗಳು ಅದರಲ್ಲಿರುವದರಿಂದಲೇ ಅನ್ನಲ ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಬಂದಿರುತ್ತದೆ. “ತಿತ್ತಂ ತಿತ್ತವ ಕ್ಷೀಳವಾಗಿದ್ದರೆ ಅಗ್ನಿಯು ಜಂಂದವಾದಂದ್ದ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಚಂದೋನಲ್ಲಾ” ಎಂದು ಅಪ್ಪಣಿಗೆ ವ್ಯಾಪ್ತವಾದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದಕ್ಕಾಗಿ ಚಂದೋನಲ್ಲಾ ಇರುತ್ತವೆ. ಧೂತವು ತಿತ್ತಶಾಮಕ ಇರ್ದಿಸಿದ್ದರೂ ಅಗ್ನಿವರ್ಧನ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವಿರುತ್ತದೆ ಇರುತ್ತವೆ. ಧೂತವು ತಿತ್ತಶಾಮಕ ಇರ್ದಿಸಿದ್ದರೂ ಅಗ್ನಿವರ್ಧನ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. ತಿತ್ತದ ಮತ್ತು ಇದು ತಿತ್ತಕಾರಕವಿದ್ವರೂ ಅಗ್ನಿವರ್ಧನ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. ಹಿಂಗೆ ಹೇಳಬಹುದು. ಹಂಗಲು ನಿದ್ರೆ ತಿತ್ತಕಾರಕವಿದ್ವರೂ ಅಗ್ನಿವರ್ಧನ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ. ಹಿಂಗೆ ಹೇಳಬಹುದು. ತಿತ್ತಿಗಿದ್ದರೂ ತಿತ್ತ ಮತ್ತು ಅಗ್ನಿ ಇರುತ್ತವೆ ಎಂದು ಹೇಳಿ. ತಾರೆ. “ನಿಖಲು ತಿತ್ತವ ತಿರೆಕಾದನ್ನಾಗ್ನಿರಿತಿ”.

ಪಜನೆ

ಪಜನದಲ್ಲಿ ಭಾಗಪಣಿಸುವ ಅವಯವಗಳಿಂದ ದಂತ, ಲಾಲಾ ಗ್ರಂಥಾಗಳು, ಪಚನದಲ್ಲಿ ಭಾಗಪಣಿಸುವ ಅವಯವಗಳಿಂದ ದಂತ, ಲಾಲಾಗ್ರಂಥಿ, ಯಕ್ತ್ರಾ, ಕೊಲ್ಲೊಮ್ ಅಂತಭಾಗಗಳಿಲ್ಲಿ ಗುದ.

ಇದರಲ್ಲಿ ದಂತ, ಲಾಲಾಗ್ರಂಥಿ, ಯಕ್ತ್ರಾ, ಕೊಲ್ಲೊಮ್ ಅಂತಭಾಗಗಳಿಲ್ಲಿ ಇರುವದರಿಂದ ಅಂತಃ ಕೊಂಡೆ ಪಂಚಾಂತರ ಸಂಜ್ಞೆ. ಇವೆಲ್ಲವರು ಕ್ರಮ ರೀತಿ ದಿಂದ ಮಾಡಬೇಕಾಗಿದೆ.

ದಂತಗಳು :—

ದಂತಗಳು ಇಂ ಇರುತ್ತವೆ. ಅವಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜದಂತ, ಬ್ರಹ್ಮ, ದಂಪತ್ತಿ, ಚಾನ್ಯಾ ಹಿಂಗೆ ಇ ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಅವಗಳಲ್ಲಿ ರಾಜದಂತಗಳಿಂದ ಅನ್ನದ ತುಂಡು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಂದವಾಗಳು ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ತುಂಡು ಮಾಡಲು ಮಾಡಲಿಕ್ಕೆ ಸಹಾಯ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಉಂದವಾಗಳು ಮಾಡಲು ಸಹಾಯ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ತುಂಡಗಳನ್ನ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ತುಂಡು ಮಾಡಲು ಸಹಾಯ್ತವಾಗುತ್ತದೆ.

యావాడే ద్వారా ఆశార బరబీకాదరే అదక్కే పృథివీపుష్టాభాషాతమ్ కాదన వాగిరుత్తదే. “శ్యామలిష్టాయ జూయతే !” అదు నాతవాగదే అదర రశవు గొత్తుగువదల్ల.

ଲାଲା ଗ୍ରେଣ୍ଡିଗଳୁ—ଏହି ନାଲିଗେଯି କେଳିଭାଗ, ଦର୍ଶକ ମୁଖ୍ୟ କିମିଗଢ଼ୀ
ଯାତ୍ରିରୁଥିଲେ ହେବାରେ ପରିବହନ କରିବାକୁ ଆମାଶ୍ୟାମାଦଲ୍ଲିଯେ ଚାଲିଦିରାତ୍ମାରେ.

ನಾಲಿಗೆಯ ಕೆಳಗೆ ಇರುವ ಗ್ರಂಥಿಗಳು, ಅಹಾರಪು ತಂಡು ಆಗ ಹತ್ತಿದ್ದರೆ ಆ ಗ್ರಂಥಿಗಳಿಂದ ಸ್ವಾವಬಿಷ್ಟ ರಸವನ್ನು ತಿಳಕೆಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಈ ಗ್ರಂಥಿಗಳು ಕಫದ ಸ್ವಭಾವದವರುತ್ತವೆ. ಈ ಕಫಕ್ಕೆ ಬೋಧಕ ಕಫ ಅನ್ನು ತಾರೆ. ಎರಡನೇ ಪ್ರಕಾರದ ಕಫ ಗ್ರಂಥಿಗಳಿಂದ ಮುಖಿವು ಆದ್ಯತಾವಾಗುತ್ತದೆ. ಇನೇ ಕಫಗ್ರಂಥಿಗಳಿಂದ ಸ್ವಾವಬಿಷ್ಟ ಸ್ವಾವದಿಂದ ಅಹಾರಪು ಸೂಕ್ತವಾಗುತ್ತದೆ. ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಇದನ ಕಾರ್ಯವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕ್ಕೆಂದನ ಕಾರ್ಯವು ಮುಖಿದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ. ಮಂದಿರ ಅದು ಅವಾಶಯದೊಳಗಿನ ಸ್ವೀಕರಣಪದ ಸ್ವಾವದಿಂದ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಮೃದುತ್ವ ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆಯಲಿಕೆ ಪೂರಣವಾತದ ಸಹಾಯ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಕಾರ್ಯವು ನಡೆದ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮಧ್ಯಾರ ರಸದಲ್ಲಿರುವ ಪ್ರಾಣಿ ಮಹಾಭಾತಾಗ್ನಿಯ ಕೆಲಸ ನಡೆದಿರುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಸ್ವಲ್ಪ ಸ್ವಲ್ಪ ಬದಲಾವಣೆಯಾದದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ವಚನಕ್ಕೆ ಆರಂಭವಾಗುತ್ತದೆ.

ମୁଖ ପ୍ରବେଶକାଦାରଭ୍ରାନ୍ତେ ନେଟି ବାହ୍ୟ ପାଠ ଇହ ଲୁଚ୍ଛ ତେ ।
ଏବଂ ତୀରେଇସିଲ୍ଲି ହେଉଥିବାରେ ।

ಪಜನಕೆ ಮುಂದೆ ಬರದ ಸಂಗತಿಗಳು ಇವು ಕಡೆ ಲಾಜ್-

೧) ಉತ್ತರ, ವಾಯುಗಳು, ಕ್ಷೇತ್ರ, ಸ್ವೀಕರಣೆ, ಕಾಲ ಪ್ರಮಾಣ ಮತ್ತು ಹಿನ್ನೆಸರ್ಪ.

ತದ್ವಿಧಾ— ಉಷ್ಣಾ ಪಚತಿ, ವಾಯುರವಕರ್ಷತಿ, ಕ್ಲೇದ ಶೈಧಿಲ್ಯಮಾರ್ಪಾದಯಂತಿ.

ಸೈಮೊವಾರ್ಡ್‌ವರೆಂ ಜನರ್ಯತಿ, ಕಾಲಃ ಪರ್ಯಾಫಿಟ್‌ಮಂಭಿನಿವರ್ತಣಯತಿ,
ಸಮಯೋಗಃ ಸೈಮೊಂ ಪರಿಣಾಮು ಧಾತುಕರ್ಣಿ ಕುಸ್ತಾ ದೇ.

ಅನ್ನ ವಾದಾನ ಕವಾರ್ತೆ ಪಾಠೇಕೋಣ್ಣಂ ಪ್ರಕಷತಿ ।
ತದವೇಂಬಿನ ಸಂಪೂರ್ಣವೆಂದು ಹೇಳಿದೆ ।

କ୍ଷେତ୍ରପୁରୀ ଧନ୍ୟାଶ୍ଵରମାତାଙ୍କ ପ୍ରଦେଶେ ନୃଦୂତାଙ୍କ ଗତଂ ॥
ସନାତନେନାନ ଧାରତୀକ୍ଷେତ୍ରରୁ ରୁଦ୍ରଯୁଦ୍ଧ ପବନୋଦ୍ଧୟଃ ।

ಕಾಲ ಭುಕ್ತೆ ನವೆಂ ಸವು ಪಚತ್ತಾಯುವಿದ್ದ ದಯೆ ||

ಈ ಶೈಲ್ಕರಾಗಳಲ್ಲಿ ಇದನ್ನೇ ಹೇಳಿಯಾಗಿದೆ. ಅವ ಪ್ರಾಚೀನವೇ

ପ୍ରାଚୀନ କଥାରେ ଏହାର ଅଳ୍ପିତ୍ୟ ଦ୍ୱାରା ପରିବର୍ତ୍ତନ ହେଲାମୁଣ୍ଡିବେ ଅଛି । ଅନ୍ତରେ ସଂଘାତରୁ ମୁହିନିରୁ ଏହାର ଗୁଣଦିନ ମୁଦ୍ରା ଆଗତ୍ତଦେ ଅଛି ।

ಗ್ರಂಥಾಲಯ. ಅಲ್ಲಿಂದ ಸಮಾನವಾಯು ಕಾಯ್ದೆ

ఇవం రెస్టములాయాన్ని వొత్తయిస్తు మధ్యః స్థితిః ।

ପ୍ରଜତି ଗୁରୁମୂଳାଙ୍କଣ - ୫
ଏ ପ୍ରକାର ରସଦ ପ୍ରଜନନାଗୁରୁ କାଲକେ ମଧୁର ରସଦଲ୍ଲିଯ ଦୃଷ୍ଟି ଗଲୁ
ମଧୁର ରସଦଲ୍ଲି, ଲବଣରସଦଲ୍ଲିଯ ଦୃଷ୍ଟି ଗଲୁ ମଧୁର ରସଦଲ୍ଲି, ଆମ୍ବା ରସଦ
ମଧୁର ରସଦଲ୍ଲି, ଲବଣରସଦଲ୍ଲିଯ ଦୃଷ୍ଟି ଗଲୁ ମଧୁର ରସଦଲ୍ଲି, କଟି ରସଦଲ୍ଲି
ଦୃଷ୍ଟି ଗଲୁ ଆମ୍ବା ରସଦଲ୍ଲି. ତିକ୍ତକଟି କେବାରୁ ରସଦ ଦୃଷ୍ଟି ଗଲୁ କଟି ରସଦଲ୍ଲି
ରସଦଲ୍ଲି ଅମ୍ବା ରସଦଲ୍ଲି. ଅନ୍ଦରେ ପ୍ରତିଯୋଂଦୁ ରସଦଲ୍ଲିନ ପ୍ରୟୋଗ ମତ୍ତୁ ଆପା
ରହିଥାଏତରବାଗୁତ୍ତୁମେ. ଅନ୍ଦରେ ପ୍ରତିଯୋଂଦୁ ରସଦଲ୍ଲିନ ପ୍ରୟୋଗ ମତ୍ତୁ ଆପା
ମହାଭାତଗଲୁ ବୁଟିଗୀ ସେଇ ପ୍ରଜନନାଗୁରୁମାତ୍ରଙ୍କଣଗୁତ୍ତୁମେ. ହୀରିଦ୍ଧି ରହ ମଧୁର
ମହାଭାତଗଲୁ ବୁଟିଗୀ ସେଇ ପ୍ରଜନନାଗୁରୁମାତ୍ରଙ୍କଣଗୁତ୍ତୁମେ. ମତ୍ତୁ
ରସଦଲ୍ଲିଯ ପ୍ରୟୋଗ ମହାଭାତ, ଆମ୍ବା ରସଦଲ୍ଲିଯ ପ୍ରୟୋଗ ମହାଭାତ ମତ୍ତୁ
ରସଦଲ୍ଲିଯ ପ୍ରୟୋଗ ମହାଭାତ, ଆମ୍ବା ରସଦଲ୍ଲିଯ ପ୍ରୟୋଗ ମହାଭାତ ଭିନ୍ନ ରୀତିଯିଂଦ୍ର ଭିନ୍ନ
କେବାରୁ ଦଲ୍ଲିଯ ପ୍ରୟୋଗ ମହାଭାତ ଇପୁଗଳ ପ୍ରଜନନ ଭିନ୍ନ ରୀତିଯିଂଦ୍ର ଭିନ୍ନ
ଆଗୁତ୍ତୁମେ.

ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಾಚೀನ ವಾರ್ತಾಗಳಲ್ಲಿ ಅಗ್ನಿಯು ಪ್ರೇರಿತವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರದ

పూచున వల్లతెలు తన్న స్వానవాగిరువ ఎల్ల అపయావగళింద బరలేకై పురురభ
పూచుక రసవు తన్న స్వానవాగిరువ ఎల్ల అపయావగళింద బరలేకై పురురభ
వాగుత్తదే. అదరల్లిరువ కేవేద, స్వీహ మత్తు లిషాలు ఇవు ఆయా ద్వారా
గళింత హేచ్చు కెడిమె ఇరుత్తదే. తీర్త, శిర, స్తుమిత, స్తుగ్ం, గురు, సొణల
గుణాల పుచున వూడబేకాగువ ఆగ్నియు క్లోద మత్తు స్వీహనదింద యుక్త
గుణాల పుచున వూడబేకాగువ ఆగ్నియు క్లోద మత్తు స్వీహనదింద యుక్త
వాగి హేచ్చు లుష్టు గుణాలుక్కువాగిరబేకు. హీగే ఆయా గుణాలన్ను పుచున
వాగి హేచ్చు లుష్టు గుణాలుక్కువాగిరబేకు. ఆమాతరుదింద హొర
వూడువ ఆగ్నియు యోజన తోరిచదల్లి ఇరుత్తదే. ఆమాతరుదింద బరువంధ స్వావదింద
బిద్ద అన్నవ కేళ్లము, యుక్కతో, గ్రహణి ఇవ్వగలింద బరువంధ స్వావదింద
పుచునవాగలారంభిసుత్తదే. కొల్లిముదింద బంద క్లోదయుక్త స్వావవు అన్న
సంఘాతవన్ను (స్వీహన ద్వారా గళన్ను) సొష్టు గొళిమిద మేలే యుక్కతోదింద
హొరబిఇువ మాలపిత్తువు ఈ అపయావదింద హొరబిఇువ కాలకై ఈ
సొష్టువాద స్వీహన ద్వారా గ్రహణి మేలే కాయ్య వూడుత్తదే. హీగే కాయ్య
నెడెదు ఇప్పగళ సొష్టు పుచునవాగుత్తదే. ఈ ఆపస్థి యుల్లి ఈ స్వావగళు
అందరే యుక్కతెదింద హొరబిఇువ మాలపిత్తువెంబ స్వావవు, కొల్లిముదింద
హొరబిఇువ స్వావవు మత్తు ఆంతరుదింద హొరబిఇువ స్వావవు, గ్రహణియుల్లి
బందు ఎల్ల ద్వారా పుచునవన్ను (ఇవ్వగలల్లి పుచునవాగదే ఇద్ద అంగళన్ను) గ్రహణియుల్లి
యుల్లి పుచున వూడుత్తదే. హీగే వద్దసయుక్కువాద, సొష్టువాద రసవు
లపుంతదింద తోణిసెల్పు డుత్తదే.

ಕೈಲ್ಲೇವು— ಇದನ್ನು ಆಪೂರ್ವಾರ್ಥಿ ಸೇರಿಸಿದ್ದು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ಕೈಲ್ಲೇಮೋ ಹಿಂ ಆಪೂರ್ವಾರ್ಥಿ ತಾಷ್ಟ್ವಾ | ಸು. ನಿ. ೧೦

ಇದು ರಕ್ತದಿಂದ ಉಳ್ಳಣಿ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಕೈಲ್ಲೇಮೋ ಹಿಂ ಶೈಲಿಯಿಂದ ಪಾಶ್ಚಾತ್ಯಾರ್ಥಿ ತಿಳಿಕಂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಂ.

ಕೈಲ್ಲೇಮು ಈ ಆಪೂರ್ವಾರ್ಥಿ ಕಫದೋಜಾಧಿಭೀತ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರ ರಚನೆಯು ಲಾಲು ಗ್ರಂಥಿಯಂತೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರಿಂದ ಹೊರಬೀಳಿವ ಸೂಪವ ದ್ರವಪಾಗಿದ್ದು ಕಫ ಸ್ವಭಾವದ್ವಿರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ವಿದ್ರಧಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ರೂಪ ಸುಪವ ಕೆಲವು ಸಲ ಘನವಾಗಿ ಅಶ್ವಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಕೊಲ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಕಾಣುತ್ತದೆ.

ಈ ಆಪೂರ್ವಾರ್ಥಿನ್ನು ಥೀದ ವೊಡಿದರೆ ಇದರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ದ್ರವ ಕಾಣುತ್ತದೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ಕೊಡಿ ಒಂದು ನಲಿಕೆಯಿಂದ ಹೊರಬೀಳಿತ್ತದೆ. ಇದು ದ್ರವ ದಿಂದ ತುಂಬಿದ್ದ ಕಾರಣ ಶರೀರಕ್ಕೆ ಯೋಗುವ ದ್ರವ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಕೊರತೆ ಇದರಿಂದ ದೂರಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಯಾವಾದಾರೆಂದೂ ವಿಕೃತಿಯಾದರೆ ವಾತ ಶರೀರ ದಳ್ಳಿ ನೀರಿನ ಕೊರತೆಯಾಗಿ ತ್ವರಿತ ಈ ಲಕ್ಷಣವು ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ. ತನ್ನ ದ್ರವ ಗುಣದ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಸ್ವೇಚ್ಛಾದ್ವಾ ಅಥವಾ ಸ್ವಿಗ್ರಹಿತ ಪದಾರ್ಥಗಳ ಅನ್ನ ಸಂಘಾತ ವನ್ನು ಬಿಡಿಸಿ ಆದನ್ನು ಹಚನ ವಾಹಾದುವ ಹಾಗೆ ಸುಲಭ ವಾಹಾದುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಯಂಕೃತಾದಿಂದ ಸುವಿಷಮ ಖಿತ್ತದ ಸ್ವಾಪವು ಆದರ ಮೇಲೆ ಪಚನದ ಕಾರ್ಯ ವಾಹಾದುತ್ತದೆ.

ಯಂಕೃತ—

ಯಂಕೃತ್ ಇದು ಮಾತ್ರಜ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ರಕ್ತದಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಖಿತ್ತದಲ್ಲಿಯು ರಂಜಕ ಖಿತ್ತಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿಯು ಅದು ರಸಕ್ಕೆ ರಂಜಕಕ್ಕೆ ವನ್ನು ತರುತ್ತದೆ. ಯಂಕೃತಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ವಿಶೇಷವಾಗಿ ಭಾಗವರ್ತಿಸದೆ ಕೇವಲ ಮುಲ ಖಿತ್ತಪ್ರಯೋಗದಲ್ಲಿ ಇದು ಮುಲನಿಸರಣಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲತೆ ವಾಹಿ ಕೊಳಡುತ್ತದೆ.

ಯಂಕೃತದ ಮತ್ತೊಂದು ಮಾತ್ರಕ್ಕದ ಕಾರ್ಯವೆಂದರೆ ಮುಧುರ ದ್ರವಗಳ ಸಂಭಯ ವಾಹಿ ಇದುವದು. ಮತ್ತು ಆದನ್ನು ಆಪಕ್ಕೆ ಕತೆಯು ಪ್ರಕಾರ ತಕ್ಷಣ ತಿಳಿಕ್ಕು ಅನುಕೂಲ ಮತ್ತು ಅನುಕೂಲ ಹಾಗೂ ರಕ್ತಕ್ಕೆ ಅನುಕೂಲ ಇರುತ್ತದೆ. ಮುಧುರ ದ್ರವಗಳು ಇ ಪ್ರಕಾರದವ್ಯ—೧) ಕಫಕಾರಕ, ೨) ವಾತನಾಕ, ೩) ಖಿತ್ತನಾಶಕ. ಈ ಖಿತ್ತನಾಶಕ ಮತ್ತು ರಕ್ತಕ್ಕೆ ಮುಧುರಕ್ಕ ತಂದು ಕೊಡುವ ದ್ರವ ಸಂಚಯವು ಇದರಲ್ಲಿ ಆಗುತ್ತದೆ. ರಕ್ತದ ಲಕ್ಷಣ ಅಂದರೆ ಅನುಷ್ಟು ಶೀತಂ ಮುಧುರ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇರುವದರಿಂದ ಅದಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಮುಧುರತ್ವವು ಯಂಕೃತದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಆದರಿಂದ ಯಂಕೃತದ ಕಾರ್ಯಗಳು ಈ

ಪ್ರಕಾರ— ೧) ರಕ್ತ ನಿವಾರಣ ವಾಹಾದುವದು, ೨) ರಕ್ತದ ಮುಲ ಖಿತ್ತ ತಯಾರಿಸುವದು, ೩) ಮುಂತುದಲ್ಲಿರುವ ಕಟುರಸದ ಉತ್ಪತ್ತಿಗೆ ಕಾರಣವಾಗಿರುವದು. ೪) ರಕ್ತಕ್ಕೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಮುಧುರ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಸಂಚಯ ಹೀಗೆ ನಾಲ್ಕು ಕಾರ್ಯಗಳಿವೆ.

ಯಂಕೃತವನ್ನು ಖೀದೆ ವಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಆದರಲ್ಲಿ ಸಣ್ಣ ಸಣ್ಣ ಖಿತ್ತವಾಹಿನಿಗಳು, (ಖಿತ್ತಪದ ಸೋತಪನ್ನ) ರಕ್ತಪದ ಸ್ನೇಹಸ್ನಾಗಳು, ಅಂತಹ ಕೊಳ್ಳುವಿದಿಂದ ಗಳು, (ಖಿತ್ತಪದ ಸೋತಪನ್ನ) ರಕ್ತಪದ ಸ್ನೇಹಸ್ನಾಗಳು, ಅಂತಹ ಕೊಳ್ಳುವಿದಿಂದ ಬಂದ ರಕ್ತಪಾಹಿನಿಗಳು ಮತ್ತು ಯುಕ್ತ ಪ್ರೋಫೆಸ್‌ಗೆ ಬಂದ ರಕ್ತಪಾಹಿನಿಗಳು ಬಂದ ರಕ್ತಪಾಹಿನಿಗಳು ಮತ್ತು ಯುಕ್ತ ಪಾಣಿಗಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಕೊಳ್ಳುವಿರುತ್ತಿರುತ್ತವೆ. ಯುಕ್ತ ಪಾಣಿಗಳು ಜಾಗೆಯಂತೆ ಯುಕ್ತ ಪಾಣಿಗಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬಂದ ಕೊಳ್ಳುವಿರುತ್ತವೆ. ರಕ್ತದಿಂದ ರಕ್ತಪಾಹಿನಿ ಆದರ ಮುಲ ಕಟುರಸದ ದ್ರವ್ಯಗಳು ನಿವಾರಣವಾಗುತ್ತವೆ. ರಕ್ತದಿಂದ ರಕ್ತಪಾಹಿನಿ ಆದರ ಮುಲ ರಕ್ತಪದ ದ್ರವ್ಯಪಾದ ಖಿತ್ತಪದ ಹೊರಬೀಳಿತ್ತದೆ. ಈ ಮುಲ ಖಿತ್ತಪದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ರೂಪ ದ್ರವ್ಯಪಾದ ಖಿತ್ತಪದ ಹೊರಬೀಳಿತ್ತದೆ. ಈ ಮುಲ ಖಿತ್ತಪದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ರೂಪ ದ್ರವ್ಯಪಾದ ಖಿತ್ತಪದ ಹೊರಬೀಳಿತ್ತದೆ. ಈ ಮುಲ ಖಿತ್ತಪದ ಅವಶ್ಯಕತೆಯು ರೂಪ ದ್ರವ್ಯಪಾದ ಖಿತ್ತಪದ ಹೊರಬೀಳಿತ್ತದೆ.

“ಹಾಲಿಂಡಸ್ಯಲ್ಗ್ರಾನಲಿಕಾಸ್ಯ ತಂ ದ್ರವಂ ಖಿತ್ತಂ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. “ಹಾಲಿಂಡಸ್ಯಲ್ಗ್ರಾನಲಿಕಾಸ್ಯ ತಂ ದ್ರವಂ ಖಿತ್ತಂ ಪದ್ಧತಿಯಾಗಿನಿಗಳು, ಅಂತಹ ಕೊಳ್ಳುವಿದಿಂದ ಯುಕ್ತ ಸ್ನೇಹದಾಕ್ಷಣೆ ಆದರಲ್ಲಿ ಖಿತ್ತಪಾಹಿನಿಗಳು ದಿಂದ ಬಂದ ಸಿರಗಳು ಮತ್ತು ಯಂಕೃತ ಪ್ರೋಫೆಸ್‌ಗೆ ಬಂದ ರಕ್ತಪಾಹಿನಿಗಳು ದಿಂದ ಬಂದ ಸಿರಗಳು ಮತ್ತು ಯಂಕೃತ ಪ್ರೋಫೆಸ್‌ಗೆ ಬಂದ ರಕ್ತಪಾಹಿನಿಗಳು ಹೊರಬಿದ್ದ ಮಾನಿಸ ರಕ್ತಪಾಹಿನಿಗಳು ಕಾಣುತ್ತವೆ.

“ತತ್ತ್ವಾಂಜ ಭಾತಿಕಸ್ ಭಕ್ತವಿಧಸ್ಯ ಪಡ್ರಸ್ಸಸ್ ದ್ವಿವಿಧ ವೀರಸ್ ಅಪ್ಸವಿಧ ವೀರಯಂಸ್ ನಾನೇಕ ಗುಣಸೌಪರಂಪ್ರಯೋಗಿಸ್ ಸಾರ್ಥಕಸ್ ಸವಂಕ್ಕೆ ಪರಿಣತಸ್ ಯಾಸ್ತೇಜೋಭೂತ ಸಾರಾ ಪರಮ ಸೂಪ್ತಃ ಸ ರೇಸಃ ಜತ್ತುಜ್ಞತ್ತಿ.”

ಪಾಕದಲ್ಲಿ ವರದು ಪಾಕಗಳು—೧) ಆಪಸ್ತಾಪಾಕ, ೨) ನಿಷ್ಪಾಪಾಕ. ಈಗ ವೇಳೆದು ಆಪಸ್ತಾಪಾಕ.

೧ ನೇ ಪಾಕ ಅಭಧಾ ಪ್ರಥಮ ಪಾಕ

ಅನ್ನಸ್ಯಭುಕ್ತನಾತ್ಸ್ಯ ಪಡ್ರಸ್ಸಸ್ ಪ್ರಸಾಕತಃ ||

ಇನೇ ಪಾಕದಲ್ಲಿ ಪ್ರಥಿತ ಮತ್ತು ಆಪಕ್ಕ ದ್ರವ್ಯಗಳ ಪಚನಕ್ಕೆ ಮುಖಿದಿಂದ ಆರಂಭವಾಗಿ ಲಘಂತ ದಲ್ಲಿ ಮಂಗಿಯುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಪ್ರಥಿತ ಮತ್ತು ಆಪಕ್ಕ ಮಂಹಾಭಾತಗಳು ಯಾವ ಯಾವ ದ್ರವ್ಯಗಳಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆಯೋ ಆ ದ್ರವ್ಯಗಳು ಮಂಹಾಭಾತಗಳು ರೀತಿಯಂದ ಅಥವಾ ಅಂಶಾತ್ಕರ ರೂಪದಿಂದ ಪಚನವಾಗಿ ಕಫವು ನಿವಾರಣವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿಯು ಕಫವರ್ಧಕ ಫೋಟಿಕಗಳು ಕಫಸ್ಥಾನಕ್ಕೆ ಬುಲ್ಲ

ప్రక్కద స్థానపు ప్రప్తుద కోనేయు మణియింద కటియా బినే మణియు వరెగే ఇరుత్తదే. ఇదర లుద్దలతే $4\frac{1}{2}$ ఇంచు లుద్ద, $2\frac{1}{2}$ ఇంచు అగల. ఇదర ఆకారపు అవరె కొళినంతే ఇరుత్తదే.

ವೈಕ್ಯ ಫೇದವನ್ನು ಮಾಡಿ ಸೂಕ್ತ ದರ್ಶಕದಿಂದ ನೋಡಿದರೆ ಅದರಲ್ಲಿ ಸೂಕ್ತವಾಹಿನಿಗಳು ನೋಡಿಕ್ಕೊಂಡಿಕ್ಕೆ ಸಿಗುತ್ತವೆ. ಅವು ಸೂಕ್ತವಾಗಿ ಅತ್ಯಂತ ಸೂಕ್ತ ಉವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ವೈಕ್ಯಕ್ಕೆ ಬಂದ ರಸರಕ್ತವಾಹಿನಿಗಳು ಸೂಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳಿಂದ ಬಂದ ಮೂತ್ರವಾಗಲಿಕ್ಕೆ ಯೋಗ್ಯವಿದ್ದ ಘಟಿಕಗಳನ್ನು ಹೀರಿಕೊಂಡು ಅವನ್ನು ಬೇರ್ಪಡಿಸಿ (ಸಮಾನ ವಾತದಿಂದ) ಹೊರಗೆ ಬಿಡುತ್ತವೆ. ಈ ಕ್ರಿಯೆಯು ಹೇಗೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆಯುದನ್ನು ಮೂತ್ರ ಮಲದ ವಿಚೇಚನೆಯಲ್ಲಿ ನೋಡಬೇಕು.

ಹೊರಬಿದ್ದ ಪೂರ್ವ, ಸ್ವರೂಪದ ಮಲವು ಒಂದೊಂದು ಹನಿಯಿಂದ ವೃಕ್ಷಗಳಲ್ಲಿ ಕೂಡಿಕೊಂಡು ಮಾತ್ರ, ನಲಿಕೆಯ ಮುಖಾಂತರ ಬ್ರಹ್ಮಯಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ಮಾತ್ರ, ನಲಿಕೆಯು ಸುಮಾರು ಇಂದಿನ ರೀತಿಯಾದ ಇರುತ್ತದೆ.

ప్రశ్న, మంత్రానికి, బస్తి, మంత్రమాగ్ర ఈ ప్రకార మంత్రవు ఏసజనమాగుత్తదె. బస్తియల్లి బింద మంత్రవు అపానమాతక్కే కెటురస దింద ప్రేరణే కొడుత్తదె. అనరింద అపాన పాతపు వ్యానమాతవన్న ప్రేరితమాడి మంత్రవన్న హోరగిహాకుత్తదె. తుక్రదోషక్షుగలీ ప్రమేయ దంధ ఏకారక్షుగలి వ్యాన మత్తు అపానపు ఏక్యతమాగబేకాగుత్తదెందు హేత్తిద్దరింద వ్యానమాత పాత్తు అపాన పాతగళ మేలీ ఇదర కాయ్య అవ లంబిస్తిరుత్తదె.

తుక్కదోషప్రమేయాంస్త వ్యాసాపాన ప్రశోపజ్ఞః ।

మాటలు వాటినిగళు ఉండి రింద రిక్త ఇంచు లుదువిద్దు పృష్ఠ దమధ్య దింద హోరటు కటిగుహలు బస్తిహింభాగదల్లి బస్తిగే కొడుత్తావే.

ಮುಂತೆ ಬಸ್ತಿಯು ಕಟೀರ ಗುಹಾದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದು ಯಾವ ಶಾಲಕ್ಕಾಢಿ ಕ್ಲೇದೆಯುಕ್ತವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಮುಂತೆಯ ಶೈಲಿಯಲ್ಲಿ ಶಸ್ತ್ರಕರ್ಮ ವಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಹಾಲು ಮಾತ್ರ ಬೆಲ್ಲವನ್ನು ತಕ್ಕೊಳ್ಳಲ್ಪಡೆ ಹೇಳುವ ಉದ್ದೇಶವು ಇದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಸ್ವೀಯರಲ್ಲಿ ಗಭಾಷಣೆಯಾದ ಮುಂದೆ ಇರುತ್ತದೆ.

ಮುಹೂರ್ತ ಮಾರ್ಗವು ೧-೮ ಇಂಚು ಉದ್ದವಿದ್ದ ಅದು ಪ್ರರುಪರ ಜನಸೇಂದ್ರಿಯದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಶ್ರೀಯರಲ್ಲಿ ೧-೧೨ ಇಂಚು ಉದ್ದವಿದ್ದ ಸ್ವತಂತ್ರವಾಗಿರುತ್ತದೆ.

ಅಧ್ಯಾಯ ೧೨

ಆಯುಂವೇದದಲ್ಲಿ ವಾತದ ಕಾರ್ಯ ಹೇಳುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಏದು ಪ್ರಕಾರ ಮಾಡಿ
ಅಯುಂವೇದದಲ್ಲಿ ವಾತದ ಕಾರ್ಯ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸುಖಿ-ದಃಭಾದಿ ಸಂವೇದನೆಗಳನ್ನು
ಪ್ರತಿಯೊಂದು ವಾತದ ಕಾರ್ಯ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಸುಖಿ-ದಃಭಾದಿ ಸಂವೇದನೆಗಳನ್ನು
ಅವುಗಳ ಪ್ರತಿಕಾರವನ್ನು ಸ್ವಲ್ಪದರಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು, ಶಿಕ್ಷಕರು ಅವನ್ನು ವಿವರಿಸಿ ಹೇಳಿ
ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇಂದ್ರಿಯವಹ ಸೀಮ್ರಿತಸ್ವಗಳಿಂದ ಮಿದುಳಿ
ಬೇಕಾಗಿದೆ. ಉದಾ— ಇಂದ್ರಿಯ ಈ ಅರ್ಥದಿಂದ ಕರ್ಮಂದಿರೀಯ
ನಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತವೆಂದು ಹೇಳುತ್ತಾರೆ. ಇಂದ್ರಿಯ ಈ ಅರ್ಥದಿಂದ ದುಃಖವನ್ನು
ಮಂತ್ರ ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳನ್ನು ತಕ್ಷಿಷ್ಣಿಭಿಂಬಿಸು. ಇಂದ್ರಿಯ ಈ ದುಃಖವನ್ನು
ಪಾರಿಹರಿಸುವದಕ್ಕೆ ಪ್ರತಿಕ್ರಿಯೆಯನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಈ ದುಃಖವನ್ನು
ಸಂವೇದನೆಯನ್ನು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಂಶಾಂತರ ಮಿದುಳಿಗೆ ಮಾಡಿಕೊಟ್ಟಿ
ಸಂವೇದನೆಯನ್ನು ಜ್ಞಾನೇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಕೊಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.
ಅದರ ಪ್ರತಿಕಾರ ಮಾಡುವದಕ್ಕೆ ಕರ್ಮಂದಿರೀಯಗಳಿಗೆ ಆಜ್ಞೆ ಕೊಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ.
ಆಯುಂವೇದದಲ್ಲಿ ಮಾಡುವ ನಿರ್ದಿಷ್ಟ ವಾಹಿನಿಗಳ ಮಾರ್ಪಾಠಾಂತರ ನಡೆಯಾವದೋ ಅದಕ್ಕೆ ‘ವಾತ
ಕಾರ್ಯಾಪ್ತ ಯಾವ ವಾಹಿನಿಗಳ ಮಾರ್ಪಾಠಾಂತರ ನಡೆಯಾವದೋ’ ಎಂಬುದು ಮಾಡಿ
ವಾಹಿನಿ’ ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅಯುಂವೇದದಲ್ಲಿ ಈ ಸಂವೇದನೆ ಮಿದುಳಿಗೆ ಮಾಡಿ
ಕೊಡಬೇಕಾದರೆ ಇನ್ನೊಂದು ಸಂಗತಿಯ ಸಹಾಯ ಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಸಹಾಯವು
ಶುದ್ಧ ರಕ್ತದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವ
ಶುದ್ಧ ರಕ್ತದಿಂದ ದೊರೆಯಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಶುದ್ಧ ರಕ್ತದ ಲಕ್ಷಣವನ್ನು ಹೇಳುವ
ಕಾಲಕ್ಕೆ “ಸ್ವರ್ತಚಜ್ಞನ್ ಆಸಂಕಯಂ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ರಕ್ತದಲ್ಲಿ ದೋಷ
ಗಳಿಂಟಾದರೆ ಸ್ವರ್ತಚಜ್ಞನ್ ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗಬದಿಲ್ಲ. ಉದಾ— ವಾರಕರಕ್ತ, ಗಲತ್
ಕುಪ್ತಿ ಮಂತ್ರಾದಿವುಗಳು.

ಇದಕ್ಕೆ ಯೋಗಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಹಸ್ರಾರ ಅಥವಾ ಸಹಸ್ರದಲ ಪಡ್ಡ ಎಂದು ಅನ್ನ
ತಾರೆ. ಸುಷುಪ್ತಾನ್ಯ, ಇಡಾಚಿಂಗಲಾ ಇವುಗಳ ವರ್ಣನೆ ತಯಾರ್ಥದಲ್ಲಿ ಸಿಗದ
ತತ್ವಾಸ್ವಾನವಾದ ಯೋಗಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಸಿಗುತ್ತಿದ್ದ ಕಾರಣ ಅವುಗಳನ್ನು ಕ್ರಮಾದಿದ
ವರ್ಣಾಸಬೇಕಾಗಿದೆ.

ಶಿರಃ ಕಪಾಲದಲ್ಲಿ ಮಿದುಳಿನ ಸ್ಥಾನವಿದ್ದು, ಅದು ಮಜ್ಜಾಧಾತುವಿನಿಂದ
ನಿರ್ವಿಶ್ವಾಸಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಸಂಸ್ಕೃತದಲ್ಲಿ ಮಿದುಳಿಗೆ ಮಸ್ತಿಷ್ಟು ಅಥವಾ ಮಂಕ್ತುಲುಂಗ
ವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ ಇದೆ.

ಭಿನ್ನವಾ ಶಿರಃ ಕಪಾಲೀಯತ್ರ ಮನಸ್ತು ಲುಂಗಸ್ಯ ದಶಣಂ ।

ಸು. ಸ. ೨೩-೧೨

ತ್ರುತೀಯಾ ಮೇದೋಧರಾನಾನು । ಮೇದೋಹಿತಸ್ಯಾ ಮನುದರೆಂ
ಣಃಸಿ ಷು ಚಸರಕ್ತಂ ಭವತಿ । ತದೇವಜಕ ಶಿರಸಿಕಪಾಲ ಪ್ರತಿಜ್ಞಾನ್ಯಂ
ಮಂಸ್ತಿಷ್ಟಾಖ್ಯಂ ಮನಸ್ತು ಲುಂಗಾಖ್ಯಂ ಜ । ಸ್ಥಾಲಾಸಿ ಷು ಚಮಜಾಜ
(ಅಪ್ಪಾಂಗ ಸಂಗ್ರಹ)

ಜರಕ ಸಂಹಿತಯಲ್ಲಿಯು ಸಿದ್ಧಿಸ್ಥಾನದ ಶ್ರಮಾಂಕಾಯ ಆಧ್ಯಾತ್ಮಿಕ ನಿಸ್ತೇ
ವಿಧಿ ಹೇಳುವಾಗ ನಿಸ್ತೇವನ್ನು ಕೊಡುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ತಲೆಯನ್ನು ಹಿಂದಕ್ಕೆ ಬದಲ ಬಗ್ಗೆ ಸ
ಬಾರದು, ಹೀಗೆ ಬಗ್ಗೆ ಷುವದರಿಂದ ನಿಸ್ತೇವು ಮನಸ್ತುಲುಂಗ (ಮಿದುಳಿ) ದಲ್ಲಿ
ಸೇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಅನವಾಕ್ ಶಿರಸೋನಸ್ಯಂ ನಶಿರಃ ಪ್ರತಪದತಿ ।

ಅತ್ಯವಾಕ್ ಶಿರಸೋನಸ್ಯಂ ಮನಸ್ತು ಲುಂಗೇಜ್ಯ ತಿಷ್ಟುತ್ತಿ ॥ ಜ. ಸಿ.

ಮಿದುಳಿನಲ್ಲಿ ಯಾವ ಯಾವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿವೆ. ಅವುಗಳ ಬಗ್ಗೆ ವರ್ಣನೆ
ಇದೆ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳು, ಇಂದ್ರಿಯ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವವದ ಸೋರತಸ್ಸಿಗಳು, ಸಾಯಂ
ನಲ್ಲಿ ಕರಣ (ರತ್ನ) ಗಳಿಧ್ಯಂತೆ, ಮಿದುಳಿನಲ್ಲವೆ.

ಶಿರಸಿ ಇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಇಂದ್ರಿಯ ಪೂರ್ವಾಂವಹಾನಿ ಚಸೋರತಾಂಸಿ
ಸೂಯೋಮಿವಗಳಿಷ್ಟೆಯಃ ಸಂಶ್ರಿತಾನಿ । ಜ. ಸಿ. ಅ-೯

ಸರ್ವ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಮತ್ತು ಪೂರ್ವ ಇರುವಂತಹ ಅವಯವಕ್ಕೆ ಶಿರ ಎಂದು
ಅನ್ನತಾರೆ. ಇದು ಎಲ್ಲ ಅಂಗಗಳಲ್ಲಿ ಶೈವಾಂಗಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದ್ದರಿಂದಲೇ ಇದಕ್ಕೆ
ಉತ್ತಮಾಂಗ ಎಂದು ಬೇರೆಂದು ಸಂಜ್ಞೆ.

ಪಾಣಾಃ ಪಾಣಭೃತಾಂಯತ್ರ ಶ್ರಿತಾಃ ಸನೇಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಜ ।
ಯಂದುತ್ತವಾಂಗ ಮಂಗಾನಾಂ ಶಿರಸ್ತದಭಿಂಯತ್ತ ॥ ಜ.ಸಾ.

ಮೇಲೆ ಉಲ್ಲೇಖಿಸಿದ ಎಲ್ಲ ಪಚನಗಳ ಮೇಲಿಂದ ನೋಡಲಾಗಿ ಶಿರೋ
ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮಸ್ತಿಷ್ಟು (ಮಿದುಳಿ) ವಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇಂದ್ರಿಯವಹ

ಸೋರತಸ್ಸಿಗಳು, ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಪೂರ್ವಾಂವದ ಸೋರತಸ್ಸಿಗಳು ಇರುತ್ತವೆಂದು
ಸಿದ್ಧಿವಾಗುತ್ತದೆ.

ಇನ್ನು ಪ್ರಪಂಚರೆಜ್ಞ ಅಥವಾ ಸುಷುಪ್ತಾನ್ಯ ನಾಡಿಯ ವರ್ಣನೆ ನೋಡುವಾ
ಸುಷುಪ್ತಾನ್ಯ ನಾಡಿಯ ವರ್ಣನೆಯು ಆಯುವೇದಿಂದಿಯ ಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡುಬರೆದೆ
ತತ್ತ್ವಲ್ಲಿ ಆಯುಗ್ರಂಥಗಳಲ್ಲಿ ಕಂಡು ಬರುತ್ತದೆ.

ತಂತ್ರಂನಾ ಮಣಿವತ್ತೋ ರೇಣೋಽತ್ರ ಕಂದಃ ಸುಷುಪ್ತಾನ್ಯ ಯಾ

ತನ್ನಾಭಿವಂಡಲೆ ಚಕ್ರ ಸ್ವೇಂಜ್ಯತೆ ಮಣಿಪೂರಕಂ । ಯೋ. ಜೂ.

ಕಂದಮನಂಧೀ ಸ್ಥಿತಾನಾಡಿ ಸುಷುಪ್ತಾನ್ಯ ಸುಪ್ರತಿಷ್ಠಿತಾ ॥

ಪದ್ಮಸೂತ ಪ್ರತಿಂಕಾಶಾ ರೂಜಾರೂಧ್ವಂ ಪ್ರವತ್ತಣಿ ॥ ತ್ರಿ.ಶಿ.ಬ್ರ.

ಸುಷುಪ್ತಾನ್ಯ ಜನ್ಯವಲ್ಲಿನ ಮೇರುಶಿಷ್ಟಾ ಪ್ರರೋಗತಾ ॥

ಗ್ರೀವಾಂತಂ ಪಾಪ್ಯೇ ಗಲಿತಾ ತಿಯುಗ್ಂಗೂ ತಾವರಾನನೆ ।

ಶಂಖಿನೀ ನಾಲವಾಲಂಬ್ಯ ಗತಾಸಾಬ್ಧಹಸಾರನವಾ ॥

ಈ ಸುಷುಪ್ತಾನ್ಯ ನಾಡಿಯ ಮೇರಂದಂದ ಆಧಾರದಿಂದ ಗ್ರೀವಾಭಾಗದಲ್ಲಿ
ಹೋಗಿ ತಿಯುಗ್ಗಿಲಿಯಂದ ಬ್ರಹ್ಮಸಾರದ ವರೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ.

ಜಾಪಾಕಾರಿಸಿ ತಿಜಾನೆ ಸುಷುಪ್ತಾನ್ಯ ಪ್ರಣವಕ್ತಿಃ ।

ಪ್ರಪಂಚಿತೋಭಿನ್ನಾ ತಿಯುಗ್ಂಗೂ ತಾಲಲಾಟಿಗಾ ।

ಭೂರವಂಧೀ ಕಂಡಲೀ ಲಗ್ಂಂ ಮನಬೀನ ಬ್ರಹ್ಮ ರಂಧ್ರಗಾ ॥

ಪ್ರಣವಕ್ತಿಯಾದ ಸುಷುಪ್ತಾನ್ಯ ನಾಡಿಯ ಪ್ರಪಂಚಿಲಿಯಂದ ಸುತ್ತಲಿಟ್ಟು
ತಿಯುಗ್ಗಿಲಿಯಂದ ಲಲಾಟಿ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಹೋಗುತ್ತದೆ. ಮುಂದೆ ಭೂರಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ
ಕಂಡಲಿಸಿದ ಕಾಡಿಕೊಂಡು ಬ್ರಹ್ಮ ರಂಧ್ರದವರೆಗೆ ಹೋಗುತ್ತದೆ.

ಮೇಲೆ ಬರದ ಪಚನಗಳಲ್ಲಿ ವಿವರಿಸಿದ ಮೇರುಂದಂದ ಮತ್ತು ಪ್ರಪಂಚಿಗಳು
ಸವಾನಾಧರವಾಗಿರುತ್ತವೆ.

ಈ ವರ್ಣನೆಯ ಮೇಲಿಂದ ಶಿರೋಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮನಸ್ತುಲುಂಗವಿರುತ್ತದೆಂದು
ಸಿದ್ಧಿವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಮಿದುಳಿ ಎಂತಲೂ ಅನ್ನತಾರೆ. ಇದರ ಉತ್ತರಿಯು
ಮೇದೋಧಾತುವಿನ ಸ್ಥಿತಿಗಳಾದಿನ ಸಿದ್ಧಿವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದು
ಕಪಾಲಾಷಿಯಲ್ಲಿರುವದಂದು ಸಿದ್ಧಿವಾಗುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ಸುಷುಪ್ತಾನ್ಯ
ನಾಡಿಯ ಬಗ್ಗೆ ಯಾವ ಅನ್ನೆ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಅದರ ಆಕಾರ ಮತ್ತು ಗತಿಯ
ದಾಢಾರೆ. ಸುಷುಪ್ತಾನ್ಯ ನಾಡಿಯ ಎಡಗಡೆಗೆ ಇಡಾ ಮತ್ತು ಬಲಗಡೆಗೆ ಪಿಂಗಲಾ
ಇರುತ್ತದೆಂದು ಹೇಳಿರುತ್ತದೆ.

ಮೇರೋವಾನ್ಯಮೇ ಇಡಾ ದಷ್ಟಿಕೆ ಪಿಂಗಲಾಚೆ ಸ್ಥಿತಿ ಉಣಿಂ

ತನ್ನದ್ದೇ ಜ ಸ್ಥಿತಿ ತಾ ನಾಡಿ ಸುಷುಪ್ತಾನ್ಯ ॥ ಭೂ.ಶು. ತಂತ್ರ

ವಾನು ದಕ್ಷಿಣ ಮಂಗಳೂರು ತೆ ತೇ ಭೂರುವಂಧ್ಯೈ ಪರ್ಯಂತಂ ಪಾರಪ್ಯೈ,
ತತ್ತ್ವ ಇಡಾಸಿಂಗಲಾ ಸುಷುಪ್ತಾನಾಡಿ ತ್ರಯಾಜಾಂ ಶ್ರಿನೇಣಿ ರೂಪೇಣ
ಗ್ರಂಥಿಭಾವ ವರಾಪನ್ನಾನಾಶಾರಂಧ್ರ ನಿಲಿತೆ । ಟೀಕಾ.

ಈ ಎಲ್ಲ ಆಧಾರದ ಮೇಲಿಂದ ಸುಷುಪ್ತಾನ್, ಇಡಾ, ಪಿಂಗಲಾ ಇವು ಮುಖ್ಯ
ನಾಡಿಗಳು. ನಾಡಿ ಈ ತಬ್ಬವು ನಡ ಈ ಧಾರ್ತಾವಿನಿಂದ ಆಗಿದೆ. ನಡ—ಗಮನೆ.

ಇದು ಪೂಳ್ಳು ಇದ್ದು ಇದರ ಮೂಲಕ ಸಂಪೇದನೆಗಳು ವಹನವಾಗುತ್ತಿರು
ವದರಿಂದ ಇದಕ್ಕೆ ನಾಡಿ ಅನ್ನಾತ್ಮಾರೆ. “ವಾಯಃ ಸರ್ವಾಸು ನಾಡಿಸು
ಚರಂತಿ ।”

ಈ ಮೂರು ಮುಖ್ಯ ನಾಡಿಗಳ ಹೊರತಾಗಿ ಬೇರೆ ನಾಡಿಗಳೂ ಇರುತ್ತವೆ.
ಅವುಗಳ ವರ್ಣನೆ :

- ೧) ಗುದದ ಪ್ರಪ್ತಾ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ವೀಣಾದಂಡದ ಆಶ್ರಯ ವಾಡಿಕೊಂಡು ಶಿರೋ
ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೂರಾಧಾರದವರೆಗೆ ಹೋಗಿ ಬ್ರಹ್ಮರಂಧ್ರದಲ್ಲಿ ಮಂಟ್ಪತ್ತದೆ.
ಅಲ್ಲಿಗೆ ವೃಕ್ಷವಾಗುವ ಸೂಕ್ಷ್ಮನಾಡಿಗೆ ವೈಷ್ಣವೀ ನಾಡಿ ಎನ್ನಾತ್ಮಾರೆ.
“ಗುದಸ್ಯ ಪ್ರಪ್ತಾ ಭಾಗೆ ವೀಣಾದಂಡಾಶ್ರಿತಾ ಮೂರಾಧಾರಯ್ಯಂತಂ ಬ್ರಹ್ಮ—
ರಂಧ್ರವಿಷ್ಣುಃ ಯಾ ವೃಕ್ಷಾ ಸೂಕ್ಷ್ಮಾ ವೈಷ್ಣವೀ ಭವತಿ.”
- ೨) ಸುಷುಪ್ತಾನ್ ನಾಡಿಯ ಎಡಗಡೆ ಇಡಾ.
“ಸುಷುಪ್ತಾಯಾ ಸರ್ವಭಾಗೆ ಇಡಾ ತಿಷ್ಟತಿ.”
- ೩) ಸುಷುಪ್ತಾನ್ ನಾಡಿಯ ಬಲಗಡೆ ಪಿಂಗಲಾ.
“ಸುಷುಪ್ತಾಯಾ ದಕ್ಷಿಣೆ ಭಾಗೆ ಪಿಂಗಲಾ.”
- ೪) ಸುಷುಪ್ತಾನ್ ನಾಡಿಯ ಪ್ರಪ್ತಾ ಭಾಗ ಮಂತ್ರ ಪಾಶ್ಚಾಭಾಗದಲ್ಲಿ ಸರಸ್ವತಿ ಮಂತ್ರ
ಕುಹು ಇರುತ್ತವೆ.
“ಸುಷುಪ್ತಾಯಾ ಪ್ರಪ್ತಾಪಾಶ್ಚಯೋಃ ಸರಸ್ವತಿ ಕುಹೂ ಭವತಃ.”
- ೫) ಯಶಿಷ್ಣಿನ ಮಂತ್ರ ಕುಹು ಇವುಗಳ ನಡುವೆ ವಾರಿಣಿ ಇರುತ್ತದೆ.
“ಯಶಿಷ್ಣಿ ಕುಹೂಪಂಧ್ಯೈ ವಾರಿಣಿ ಪತಿಷ್ಠಿತಾಃಿ.”
- ೬) ಪೂರ್ಣಾ ಮಂತ್ರ ಸರಸ್ವತಿ ಇವುಗಳ ನಡುವೆ ಪರಯಶಿಷ್ಣಿನಿ ಇರುತ್ತದೆ.
“ಪೂರ್ಣಾ ಸರಸ್ವತಿ ಮಂಧ್ಯೈ ಪರಯಶಿಷ್ಣಿನಿ ಭವತಿ.”
- ೭) ಗಾಂಥಾರಿ ಮಂತ್ರ ಸರಸ್ವತಿ ಇವುಗಳ ನಡುವೆ ಯಶಿಷ್ಣಿನಿ ಇರುತ್ತದೆ.
“ಗಾಂಥಾರಿ ಸರಸ್ವತಿ ಮಂಧ್ಯೈ ಯಶಿಷ್ಣಿನಿ ಭವತಿ.”
- ೮) ಕಂದಮಂಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಅಲಂಬುಸಾ.
“ಕಂದಮಂಧ್ಯ ಅಲಂಬುಸಾ ಭವತಿ.”
- ೯) ಸುಷುಪ್ತಾಯ ಪೂರ್ವಭಾಗದಲ್ಲಿ ಮೇಧ್ಯದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಕುಹೂ
ಇರುತ್ತದೆ.
“ಸುಷುಪ್ತಾ ಪೂರ್ವಭಾಗೆ ಮೇಧ್ಯಾಂತಂ ಕುಹೂ ಭವತಿ”

- ೧೦) ಕುಂಡಲಿನೀಯ ಮೇಲಾಖಾಗದಲ್ಲಿ ಮಂತ್ರ ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ವಾರಿಣಿ ಇದ್ದು ಆದು
ಸರ್ವಾಗಾಮಿನಿ ಇರುತ್ತದೆ.
“ಕುಂಡಲಿನಾ ಅಧೋಽಧ್ಯಾಂ ವಾರಿಣಿ ಸರ್ವಾಗಾಮಿನಿ ಭವತಿ.”
 - ೧೧) ಯಶಿಷ್ಣಿನಿ ಸೌಮ್ಯ ಇದ್ದು ಪಾದಾಂಗಂಪ್ಯುದ ವರೆಗೆ ಇರುತ್ತದೆ.
“ಯಶಿಷ್ಣಿನಿ ಸೌಮ್ಯಾಚ ಪಾದಾಂಗಂಪ್ಯಾಂತಂ ಇಪ್ಯತ್ತತಿ.”
 - ೧೨) ಪಿಂಗಲಾ ಉಧ್ವರ್ಣ ಇದ್ದು ದಕ್ಷಿಣ ನಾಶಾದ ಕೊನೆಯಲ್ಲಿ ಪೂರ್ಣಾ ಮಂತ್ರ
ದಕ್ಷಿಣ ಕಡೆಗೆ ಕಣಾದ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಯಶಿಷ್ಣಿನಿ ಇರುತ್ತದೆ.
“ಪಿಂಗಲಾಯಾ ಪ್ರಪ್ತಾತ್ಮೋ ಯಾಮ್ಯನೇತ್ವಾಂತಂ ಪೂರ್ಣಾಭವತಿ । ಯಾಮ್ಯ
ಕಣಾಂತಂ ಯಶಿಷ್ಣಿನಿ.”
 - ೧೩) ನಾಲಿಗೆಯ ಮೇಲೆ ಕೊನೆಯವರೆಗೆ ಸರಸ್ವತಿ ಇರುತ್ತದೆ.
“ಜಿವಾಂಯಾ ಉಧ್ವರ್ಣಾಂತಂ ಸರಸ್ವತಿ ಭವತಿ.”
 - ೧೪) ಬಲಗಡೆಯ ಕೆವಿಯ ಕೊನೆಯ ಭಾಗದ ವರೆಗೆ ಮೇಲ್ಗಡ ಹೋಗುವ ನಾಡಿಗೆ
ಶಂಖಿನಿ ಎನ್ನಾತ್ಮಾರೆ.
“ಆಸವ್ಯ ಕಣಾಂತ ಮೂರಧ್ವರ್ಣಾ ಶಂಖಿನಿ ಭವತಿ.”
 - ೧೫) ಇಡಾ ನಾಡಿಯ ಪ್ರಪ್ತಾ ಭಾಗದಲ್ಲಿ ಬಲಗಡೆ ಕೆಣ್ಣನ ಕೊನೆಯವರೆಗೂ
ಹೋಗುವ ನಾಡಿಗೆ ಗಾಂಥಾರಿ ಎಂಬ ಹೆಸರು.
“ಇಡಾಪ್ರಪ್ತಾ ಭಾಗಾರ್ಥ ಸವ್ಯನೇತ್ವಾಂತಗಾ ಗಾಂಥಾರಿ ಭವತಿ.”
 - ೧೬) ಗುದಮೂಲದಿಂದ ಮೇಲೆ ಮಂತ್ರ ಕೆಳಗಡೆ ಹಬ್ಬಿರುವ ನಾಡಿಗೆ ಅಲಂಬೂಸಾ
ಎಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ. “ಪಾಯುಮೂಲಾ ದಧೋಗಾಲಂಬೂಸಾ.”
- ಈ ಪ್ರಕಾರ ಈ ನಾಡಿಗಳಿಂದ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನಾಡಿಗಳು ಅವುಗಳಿಂದ ಪ್ರಸಂ
ಬೇರೆ ಬೇರೆ ನಾಡಿಗಳು ಗಿಡದ ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಗಳಿಂತೆ ಹಬ್ಬಿ ಎಲೆಗಳಲ್ಲಿಯ ಶಿರಾ
ಜಾಲದಂತೆ ವಿಸ್ತಾರವಾದದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ.
- ಈ ಎಲ್ಲ ವರ್ಣನೆಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಕ್ರಮವಾಗಿ ಸರಸಾರ, ಶಿರೋಬ್ಲಂಷ್ಟು,
ಬ್ರಹ್ಮರೀ, ಸುಷುಪ್ತಾ ಕಂದ, ಸುಷುಪ್ತಾ ಮಂತ್ರ ಸುಷುಪ್ತಾ ಮುಖ್ಯ ಇವುಗಳು
ಬರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳಿಂದ ಹೊರಟ ಎಂದರೆ ಶಾಖೋಪಶಾಖೆಗಳಿಂದ ಹೊರಟಿ
ತಂತುಗಳು ಒಂದರೊಳಗೊಂದು ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳುವ ದರಿಂದ ಬಲವುಳ್ಳ ಪೂರ್ವಾಗಾಗಿ
ರುವ ಚಕ್ರಗಳು ನಿರ್ವಾಣವಾಗುತ್ತವೆ. ಇಂತಹ ಚಕ್ರಗಳು ಕೆಲವರ ಮಂತದಂತೆ
ಈ, ಕೆಲವರಂತೆ ಈ, ಕೆಲವರ ಮಂತದಂತೆ ಇಂ ಆಗುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲರ ಮಂತದಂತೆ
ಈ ಚಕ್ರಗಳು ನಿಶ್ಚಯವಾಗಿರುತ್ತವೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಪರೋಚಕ್ರ ನಿರೂಪಣೆ ಎನ್ನಾತ್ಮಾರೆ.
ಅವುಗಳಿಂದರೆ—

- ಮೂಲಾಧಾರಂ ಸ್ವಾಧಿಷಾ ನಂ ಮಣಿಪೂರ ಮನಾಹತಂ ।
ವಿಶುದ್ಧ ವಾಚಾಜ್ಞಾ ಚಕ್ರಂಚೆ ಬಿಂದುಭೂರ್ಯ ಕಲಾಪರಂ ॥
- ೧) ಮೂಲಾಧಾರ, ೨) ಸ್ವಾಧಿಷಾನ. ೩) ಮಣಿಪೂರ, ೪) ಅನಾಹತ,
೫) ವಿಶುದ್ಧ, ೬) ಆಜ್ಞಾ ಚಕ್ರ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇರುತ್ತವೆ.
- ೭) **ಮೂಲಾಧಾರ ಚಕ್ರ**— ಸುಷುಪ್ತಾನಾದಿಯ ಮುಖಿದ ಹತ್ತರ ಸಂಲಗ್ಗ ವಾಗಿರುವ ಮೇಧ್ರದ ಕೆಳಗೆ ಗುದೋಽಧ್ವರ್ ಭಾಗದಲ್ಲಿರುವ ಚಕ್ರಕ್ಕೆ ಮೂಲಾಧಾರ ಚಕ್ರವೇನ್ನ ತ್ವರೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಕುಂಡಲಿನ ಎಂದೂ ಅನ್ನ ತ್ವರೆ.
“ಗುದ ಮೇಧ್ರಾಂತರಾಲಸ್ಥಂ ಮೂಲಾಧಾರಂ ಶ್ರಿಕೋಣಂ.”
- ೮) **ಸ್ವಾಧಿಷಾನ ಚಕ್ರ**— ಇದು ಲಿಂಗಮೂಲದಲ್ಲಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಸುಷುಪ್ತಾನಾದಿಯ ಮುಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಮೇಧ್ರವಾಲ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ.
“ಸ್ವಾಧಿಷಾನಾವ್ಯಯಂ ಚಕ್ರಂ ಲಿಂಗಮೂಲೇ.”
- ೯) **ಮಣಿಪೂರ ಚಕ್ರ**— ಇದು ನಾಭಿಕಂದದ ಹತ್ತರವಿರುತ್ತದೆ.
“ನಾಭೋ ದಶದಲಂ ಚಕ್ರಂ ಮಣಿಪೂರಕ ಸಂಜ್ಞ ಕಂ.”
- ೧೦) **ಅನಾಹತ ಚಕ್ರ**— ಇದು ಹೃದಯಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ.
“ದ್ವಾದಶಾರಂ ಮಾಹಾಚಕ್ರಂ ಹೃದಯೇ ಚಾಪ್ಯನಾಹತಂ.”
- ೧೧) **ವಿಶುದ್ಧ ಚಕ್ರ**— ಇದು ಕಂಠದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ.
“ವಿಶುದ್ಧಾಶೀಲಂ ಕಂತೆ ಸರಸಿಜಮಾಲಂ.”
- ೧೨) **ಆಜ್ಞಾ ಚಕ್ರ**— ಭೂರ್ಮಧ್ಯ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ಆಜ್ಞಾ ಚಕ್ರವಿರುತ್ತದೆ. ಇದು ಮನಸ್ಸಕ್ರದ ಸಮೀಪ ಇರುತ್ತದೆ.
“ಆಜ್ಞಾನಾಮ ಭೂರ್ವೋಮಾಧ್ಯ..”

ಅಯುವೇದ ಸೂತ್ರಂ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ (Oriental Library Publication) ಇವೆಲ್ಲ ನಾಡಿಗಳ ಕಾರ್ಯದ ಬಗ್ಗೆ ಬರೆದದ್ದು ಕಂಡುಬರುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾರ್ಯಗಳಿಂದರೆ “ಮೂಲಾಧಾರ ವಾದಿಭೂತಂ ಸಕಲಧಾತು ಷೋಷಕಂ.” ಮೂಲಾಧಾರವೆಂದರೆ ಕುಂಡಲಿನಿ. ಈ ಕಾರ್ಯವು ಹೇಗೆ ಅಗುತ್ತದೆಂಬುದನ್ನು ಯೋಗಾಭಾಃ ಸ ವಾಡಿದ ಮೇಲೆ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. “ಇಡಾಪಿಂಗಲಾಭಾಃಂ ಪ್ರವಹತಿ, ಪಟ್ಟಕವಾಲಾನಾಂ ಆದಿಭೂತಂ ಮೂಲಾಧಾರಕಂ, ಇಡಾಪಿಂಗಲಾಗತಾ ಮೃತಂ ಚಿಂತ್ಯತಿ” ಮುಂತಾದ ವಾಕ್ಯಗಳಿಂದ ಅಪ್ಯಗಳ ಕಾರ್ಯವನ್ನು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದಕ್ಕಾಗಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆಯಲ್ಲಿ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳನ್ನು ವಾಡಿದ್ದಾರೆ. ೧) ಆತುರ ಚಿಕಿತ್ಸೆ, ೨) ನೈಷಿಕಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ. ಅಯುವೇದದಿಯರು ವಾಡುವದು ಆತುರ ಚಿಕಿತ್ಸೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಪೆಂಚವಾರುಗಳು ಹಾಗೂ ಅವು ವಿಕೃತವಾದ ಮೇಲೆ ಆಗುವ ವಿಕಾರಗಳು ಮತ್ತು ಅಪ್ಯಗಳ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಇವೇ ವಿಹಾರದ್ದಾಗಿವೆ.

ಏರೆದನೇಯ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಆಂದರೆ ನೈಷಿಕಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ. ಇದನ್ನು ಮಾಡಬೇಕಾಗೆ ಯೋಗಾಭಾಃ ಸ ವಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ನೈಷಿಕಿ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಆಂದರೆ ಆತ್ಮಂತ ವೋಕ್ಕೆ ರೂಪಾ ದುಃಖದೊಳ್ಳಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ವಾಡುವಂಧವನು ಯೋಗಾಭಾಃ ಸ ರೂಪಾ ದುಃಖದೊಳ್ಳಿರುತ್ತದೆ. ಈ ಚಿಕಿತ್ಸೆ ಪ್ರವರ್ತಕ” ಯೋಗಾಭಾಃ ಸ ವಾಡಿದವನು ವಾಡಿರಬೇಕು. “ಯೋಗೋ ಯೋಕ್ಕೆ ಪ್ರವರ್ತಕ” ಯೋಗಾಭಾಃ ಸ ವಾಡಿದವನು ವೋಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಅಥವಾ ಮೋಕ್ಕೆ ಪ್ರವರ್ತನಾಗುತ್ತಾನೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ವೋಕ್ಕೆ ದಾರಿಯಲ್ಲಿರುತ್ತಾನೆ. ಈ ವಾಡಿದವನೇ ಈ ಸಾಡಿಮಂಡಳವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿಹುಂದು. ಈ ಅಭಾಃ ಸ ವಾಡಿದವನೇ ಈ ಸಾಡಿಮಂಡಳವನ್ನು ತಿಳಿಸಿ ಹೇಳಿಹುಂದು. ಈ ಅಯುವೇದ ಸೂತ್ರ” ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಪದ್ಧ ಎಂದು ಹೇಳಿ ಆದು ‘ಅಯುವೇದ ಸೂತ್ರ’ ಎಂಬ ಗ್ರಂಥದಲ್ಲಿ ಸಂಸ್ಕಾರ ಪದ್ಧ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ.

ಚಂದ್ರಕಲಾರ್ಯತ ವಂರುತ್ಪ್ರಜೋಽಿತ ಪದ್ಧಂ ನುಕಲಿಭವತಿ !
ಸೂರ್ಯಕಲಾಗತ ಪವನಾಧಿಕ ಕಸತಿ || ಪ್ರ. ೪ ಸೂತ್ರ ೪೨
ಇವುಗಳನ್ನು ಅರಿತಂಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರದ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಚೆನ್ನಾಗಿ ಒದಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಸಹಸ್ರಾರಪದ್ಧತ್ತ, ಸುಷುಪ್ತಾನಾ, ಇತಾ, ಪಿಗಲಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಶಾಖೆಯ ಶಾಖಾ ಮಾಜ್ಞಾಧಾತುವಿನಿಂದ ಆಗಿದ್ದ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಸೂಕ್ತಕ್ಕೆ ಆಗಿರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಅರಿತಂಕೊಳ್ಳುವದಕ್ಕಾಗಿ ಈ ಸೂತ್ರದ ಟೀಕೆಯನ್ನು ಒದಿ ತಿಳಿದುಕೊಳ್ಳಬೇಕು.

ಅಯುವೇದದ ದೃಷ್ಟಿಯಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ಧಮನೀ ವರ್ಣನೆಯಲ್ಲಿ ಸೇರಿಸಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಧಮನಿಯ ಉತ್ಪತ್ತಿಯ ನಾಭಿಪ್ರಭವಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಚೆನ್ನಾಗಿ ಶಬ್ದವು ವಿಮಾದ್ಯ ಅದೆ ಅಂತ ಅನ್ನ ತ್ವರೆ. ಉಳಿದ ಎಲ್ಲ ವಿಷಯವನ್ನು ನಾಭಿ ಶಬ್ದವು ಆಗಿದ್ದ ಸೂಕ್ತದ ನಾಭಿ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಆ ಶಾಸ್ತ್ರ ಯೋಗಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ಪೂರ್ವ ವಾಸ್ತು ವಾಡುವ ಕಾಲಕ್ಕೆ ನಾಭಿ ಶಬ್ದದ ಅರ್ಥವನ್ನು ಆ ಶಾಸ್ತ್ರದಂತೆ ವಾಸ್ತು ವಾಡಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ನಾಭಿಯಿಂದರೆ ದೇಹದ ಮಧ್ಯವು. ದೇಹದ ಮಧ್ಯವನ್ನು ನಾಭಿಯಿಂದರೆ ಇದು ಗುದದ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಅಂಗುಲ ಮೇಧ್ರದ ಕೆಳಗೆ ವರದು ಮಧ್ಯಪೆಂದರೆ ಇದು ಗುದದ ಮೇಲೆ ಎರಡು ಅಂಗುಲ ಮೇಧ್ರದ ಕೆಳಗೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರ ವಿಸ್ತಾರವು ಒಂಬತ್ತು ಅಂಗುಲ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ನಾಭಿಯಿಂದ ಅಂಗುಲ ಅಗಲ ಮತ್ತು ನಾಲ್ಕು ಅಂಗುಲ ಎತ್ತರ ಇರುತ್ತದೆ. ಈ ನಾಭಿಯಿಂದ ಇವುಗಳನ್ನು ನಾಲ್ಕು ಧಮನಿಗಳು ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಅದರಲ್ಲಿ ಮೇಲುದ್ದ ಹೋಗುವ ನಾಲ್ಕು, ಪತ್ತು, ಕೆಳಗಡೆ ಹೋಗುವವು ಹತ್ತು ಮತ್ತು ತಿಯಕ್ಕೆ ಹೋಗುವವು ನಾಲ್ಕು, ಹೀಗೆ ಇಪ್ಪತ್ತನಾಲ್ಕು ಧಮನಿಗಳು ಆಗುತ್ತದೆ. ಇವು ಮುಂದೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಬೆಳೆದು ಮಾರ್ಪಾತ್ರ, ಪ್ರಪ್ತ, ಉರ, ಸ್ಕಂಧ, ಗ್ರೀವಾ, ಬಾಹು ಇವುಗಳ ಧಾರ್ಜಣೆ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ನಾಭಿಯ ಮೇಲಾಗಬಿಂದು ಉದರ, ಮಾರ್ಪಾತ್ರ, ಶಬ್ದ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಥ, ಶಾಸ್ವತೋಚಿಪ್ಪಿಸ, ಹಸಿವೆ, ಆಕಳಿಕೆ, ನಗುವದು, ಮತ್ತು ಶಬ್ದ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಥ, ಶಾಸ್ವತೋಚಿಪ್ಪಿಸ, ಹಸಿವೆ, ಆಕಳಿಕೆ, ನಗುವದು. ಈ ಎಲ್ಲ ಅಳುವದು, ಮಾತನಾಡುವದು ಮುಂತಾದ ಕಾರ್ಯಗಳನ್ನು ಪೂರ್ಣ ಉದಾನ ಕಾರ್ಯಗಳು ನಡೆಯುತ್ತವೆ ಎಂದು ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ.

ಅಧ್ಯೋಗಾರ್ಥಿ ನಾಡಿಗಳು ಇವು ಹತ್ತು ಇದ್ದ ಶಾಶೀಪತ್ರಾಹಿಗಳಿಂದ ಮೂಲತ್ವ ಅಗುತ್ತದೆ. ನಾಭಿಯು ಕೆಳಭಾಗದಲ್ಲಿ ಪಕ್ಷಾಶಯ, ಕಟ್ಟಿ, ಮೂಲತ್ವ, ಪುರಿಂಚ, ಮೇಂಡ್‌. ಸಫ್ತೆ ಇವುಗಳ ವೇಳಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಹಾಗು ವಾತ, ಮೂಲತ್ವ, ಪುರಿಂಚ, ಶುಕ್ರ, ಅರ್ಕಾವ ಇವನ್ನು ಕೆಳಗೆ ಒಯ್ಯಿತ್ತದೆ. ಹಾಗು ಅನ್ನ ಪಾನ ರಸವನ್ನು ಪಡನವಾಡಿ ವಿವೇಚನ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ರಸ ಪೂರ್ವಸುತ್ತದೆ. ಮೂಲತ್ವ, ಪುರಿಂಚ, ಶುಕ್ರ ಇವನ್ನು ಹೊರಗೆ ಬಿಡುತ್ತದೆ. ಇವುಗಳ ಕಾರ್ಯವು ಅಂದರೆ ಸಮಾನ ಹತ್ತು ಅಪಾನದ ಕಾರ್ಯವೇ ಸರಿ.

ಶಿರ್ಯಾಕ್ ಧಮನಿಗಳು ತನ್ನ ಶಾಶೀಪತ್ರಾಹಿಗಳಿಂದ ಸ್ವರ್ಚಜ್ಞಾನದ ಸುಖ ಹತ್ತು ದುಃಖಗಳನ್ನು ಅನುಭವಿಸುತ್ತದೆ. ಇವು ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಹಬ್ಬಿ ವದರಿಂದ ಅಭ್ಯಂಗ, ಪರಿಷ್ಕರ, ಅಪಾನ, ಲೇಪನ ಇವುಗಳಿಂದ ಶರೀರದ ಒಳಭಾಗ ಹಾಗು ತ್ವಾಚೆಯಲ್ಲಿ ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು ಸೇರಿಸುತ್ತದೆ (ಹೀರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ). ಇವು ಅಸಂಖ್ಯೆ ಇರುವದರಿಂದ, ಇವುಗಳ ಮುಖಿಗಳು ರೋಮಕೂಪದಲ್ಲಿ ಬದ್ಧವಾಗಿರುವದರಿಂದ ಈ ಮಾರ್ಗದಿಂದ ಸ್ವೇಚ್ಛ ಹೊರಬಿಳಿತ್ತದೆ. ಈ ಎಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಇದರ ಕಾರ್ಯವು ವ್ಯಾನವಾತದ ಕಾರ್ಯವೇ ಸರಿ.

ಇವೆಲ್ಲ ಸಂಗತಿಗಳ ಮೇಲಿಂದ ಆಯುವೇದದಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ ಆತುರ ಚಿಕಿತ್ಸೆಗೆ ಬೇಕಾಗುವವು ಜ್ಞಾನವು ಇದರಿಂದ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

—०—

ಅಧ್ಯಾಯ ಗ್ರಂಥ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು

ವಾಗಿಂದ್ರಿಯ— ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವು ಮುಕ್ಕಿಷ್ಟದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. “ಇಂದ್ರಿಯಾಃ ಇಂದ್ರಿಯ ವದ ಸೋತಾಂಶಿ ಚ ಸಂಶ್ರಿತಾಃ” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಪೂರ್ಣವಾಯಾಮಿನ ಬಗ್ಗೆ ಹೇಳಿದೆ “ಇಂದ್ರಿಯ ದೃಕ್” ಎಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಮೇಲಿಂದ ಪೂರ್ಣವಾತದ ಅಧಿಕಾರ ಈ ಇಂದ್ರಿಯದ ಮೇಲೆ ನಡೆಯುತ್ತದೆ. ಕಾಶ್ಯಪ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಹೇಳಿದ್ದು—

ತತ್ವಾಗಿಂದ್ರಿಯಂ ತ್ವೇಕಂ ವಿಧಾಭಿನ್ಯಂ ಯಥಾ ಕರೌ |
ಅಧೀಕ್ಷನ ಶಬ್ದಂ ನದತ್ತಿ ಗ್ರಹಿತ್ಯೇಣ ತಂ ತ್ವಂ ತ್ವಂ ||
ತಸ್ಮಾಽಚ್ಚ ನೂಕಾ ಭೂರಿಂಷ್ಟಂ ಭವಂತಿ ಬಧಿರಾನರಾಃ |
ನಾಜ್ಞಾಲಂ ಹಿ ಸ್ತುತಂ ಶ್ಲೋಕಂ ನಾಗ್ರಂಶಿ ಭೃತ್ಯಃ ಹಿತಾ ||
ವಾಗಿಂದ್ರಿಯವು ಒಂದೇ ಇದ್ದ ಏರಡು ಕ್ಷೇಗಳಿಂತೆ ಅದು ಭಿನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅಧ್ಯಾದಿಂದ ಶಬ್ದ ಉಚ್ಚಾರವಾಗುತ್ತದೆ. ಅಧ್ಯಾದಿಂದ ಆ ಶಬ್ದಗಳನ್ನು ಗ್ರಹಣ

ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಆದ ಕಾರ್ಯ ಮೂಕ ಜನರು ಕಿವುಡು ಇರುತ್ತಾರೆ. ಶೈಲ್ಯೋತ್ತರದ ಮೂಲ ಪಾಕ್ ಇರುತ್ತದೆ. ಆದ್ದರಿಂದ ಪಾಗ್ರಂಶವಾದರೆ ಶೈಲ್ಯೋತ್ತರವು ಬ್ರಹ್ಮ ಮೂಲ ಪಾಕ್ ಇರುತ್ತದೆ. ಅರ್ಕಾಗಿ ಮಹುಕ್ತಲ್ಗಳಾದ ಮಾತನ್ಯದಬೇಕು. ಅಂದರೆ ಅವಿ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಅರ್ಕಾಗಿ ಮಹುಕ್ತಲ್ಗಳಾದ ಮಾತನ್ಯದಬೇಕು. ಕಳ್ಳಿನ ಸಂಕ್ಷಿಫ್ತ ಅವುಗಳ ಮಾತನ್ಯಾದಲ್ಲಿ ಕಲಿಯುತ್ತದೆ. ಮಾಟ್ಟಾಕ್ಷೇಣಿಂದ ಕಳ್ಳಿನ ಸಂಕ್ಷಿಫ್ತ ಅವುಗಳ ಕಿವಿಯ ಹತ್ತರ ಮಾಡಬೇಕಿಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. (ಅರ್ಕನೋಽಂಫಿಟ್ಟಿನಂ)

ಕಿವಿಯ ಹತ್ತರ ಮಾಡಬೇಕಿಂದು ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಇದರ ಯಂತ್ರವು

ಪಾಕ್ ಇಂದ್ರಿಯವು ಕರ್ಮೋಂಬಿಯದಲ್ಲಿ ಒಂದಾಗಿದೆ. ಇದರ ಶಬ್ದ ಮಾತನ್ಯಾದಲ್ಲಿ ನಾಲ್ಕು ಹೇಳಿದ್ದೇ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಶರೀರವನ್ತು ಅನ್ನ ತ್ವಂ

ಕಂಡಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ ಈ ಮೊದಲೇ ಹೇಳಿದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಶರೀರವನ್ತು ಅನ್ನ ತ್ವಂ

ಮಾತನ್ಯಾದಲ್ಲಿ ಮುಖ್ಯವಾಗಿ ನಾಲ್ಕು ಇರುತ್ತದೆ. ಗೋ ಇರರ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾ. ಅರ್ಕಾಗಿ

ಮಾಡುವ ಕರ್ಯಾವನ್ಯ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಗೋ ಇರರ ಅಧ್ಯಾತ್ಮಾ. ಗೋ ಇರಿಕೊಳ್ಳುತ್ತದೆ. ಗೋ ಜ್ಞಾನ ಅಂದರೆ ಮಾತನ್ಯಾದ ಜ್ಞಾನ. ಇದು

ಗೋ ಶಬ್ದವಾಗುತ್ತದೆ. ಗೋ ಜ್ಞಾನ ಅಂದರೆ ಮಾತನ್ಯಾದ ಜ್ಞಾನ. ವಾಕ್ ಸ್ವರ್ಯಂತ್ರದಿಂದ ಹೊರಡುತ್ತದೆ. ಇದು ಉದಾನ ವಾತದ ಕಾರ್ಯ. ವಾಕ್

ಸ್ವರ್ಯಂತ್ರದಿಂದ ಬಲವಣ ಸ್ತುತಿ ಶೀರ್ಯಃ।

ಪ್ರವಶ್ತಿ ಪ್ರಯತ್ನಾಂಕ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿ ಇಂದ್ರಿಯದೇ ಸಮಾಯ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ಪಾಟೆಯ ದೇವತರು ಅಗ್ನಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಗ್ನಿ ಇಂದ್ರಿಯದೇ ಸಮಾಯ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ವಾಟೆಯನ್ನಿಂದ ನಾಲ್ಕು ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ೧) ಪರಾ, ೨) ಪಶ್ಯಂತಿ ೩) ಮಧ್ಯವಾ,

೪) ಪ್ರೈರಿ.

ಪರಾ ಮಾತ್ರ ಪಶ್ಯಂತಿ ಇವೆರಡೂ ವಾಟೆಗಳು ಯೋಗಭಾಃ ಸ ಮಾಡಿದವರಿಗೆ

ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಇವೆರಡೂ ಸ್ವಾಸಂವೇದ್ಯ ಇರುತ್ತದೆ.

ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಉದಾನ ಮಾತನ್ಯಾದ ಹೊರಡುತ್ತಿದ್ದು ಶಬ್ದಗಳ ಉಚ್ಚಾರವು

ಮಾಡ್ಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಪ್ರೈರಿ ವಾಟೆಯ ದೀಪದಿಂದ ಅಗುತ್ತಿದ್ದು. ಆದರ್ಲೀ ನಾಲ್ಕಿರು

ಭಾಗ ವಹಿಸುತ್ತದೆ. ಇದರಲ್ಲಿ ಬಿಳಿ ಮಾತನ್ಯಾದಲ್ಲಿ ಬರುತ್ತದೆ. ನಾಭಿ ಮಾತ್ರ

ಉರಿ ಸ್ಥಾನದಿಂದ ಹೊರಟಿ ಉದಾನ ವಾರು ಪ್ರೈರಿ ಪ್ರೈರಿಯಿಂದ ಈ

ಕಾರ್ಯವಾಟೆಯಿಂದ ಅಂದರೆ ವಾಟೆಗಳಿಂದ ಕಾರ್ಯವಾಟೆಗಳಿಂದ ಉದಾನ

ವಾತದ ಕಾರ್ಯ ಅವಶ್ಯಕ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಮೇಲೆ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ

ವಾಟೆಯ ದೀಪದಿಂದ ಅವಶ್ಯಕ ಹೇಳಿದ್ದಾರೆ. ಆ ಮೇಲೆ ವಾಗಿಂದ್ರಿಯದಿಂದ

ಜಾಳನೇಂದ್ರಿಯಗಳು

ಜಾಳನೇಂದ್ರಿಯಗಳು ಈ ಅವೆ. ಅವು ಶೋರ್ತು, ಸ್ಪರ್ಶ, ಜಕ್ಕೆ, ರಸನ, ಘಾರಣ ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇರುತ್ತವೆ. ಇವುಗಳ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಒಂದೊಂದು ಮಹಾ ಭೂತದಿಂದ ಆಗಿರುತ್ತದೆಂದು ಆಯುವೇದವು ಹೇಳುತ್ತದೆ.

ಇವುಗಳ ವಿಷಯಗಳು— ಲೆಬ್ಬಿ, ಸ್ಪರ್ಶ, ರೂಪ, ರಸ, ಗಂಧ.

ಇವುಗಳ ಅಧಿಷ್ಠಾನಗಳು— ಶೋರ್ತು. ಶ್ರುತಿ ನೋತೀತಿ, ತ್ವಚಾ(ಸ್ಪರ್ಶನಂ) ಸ್ಪೃಶತ್ವನೇನ ಇಲಿ ಸ್ಪರ್ಶನ, ಪ್ರಕಾಶಯಾತೀತಿ ಜಕ್ಕೆ, ರಸತ್ವಾಸ್ಪದಾಯತ್ವನೇನ ಇತಿ ರಸನಂ, ಜಿಷ್ಟ್ರಿತಿ ಘಾರಣಂ।

ಇಂದ್ರಿಯ ದ್ರವ್ಯಗಳು— ಆಕಾಶ, ವಾಯು, ರೂಪ, ಜಲ ಮತ್ತು ಪ್ರಾಣಿ. ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಂದ ಜಾಳನಗ್ರಹಣ ಹೇಗೆ ಆಗುತ್ತದೆ ಎನ್ನುವದು ಈ ಮೊದಲೇ ಬಂದು ಹೋಗಿದೆ.

ಇಂದ್ರಿಯದ ವಿಷಯವು ಇಂದ್ರಿಯದ ಗೂಡ, ಇಂದ್ರಿಯವು ಮನಸ್ಸಿನ ಗೂಡ, ಮನಸ್ಸು ಆತ್ಮಾದ ಗೂಡ ಕೂಡಿಕೊಳ್ಳಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಇವೆಲ್ಲವುಗಳ ಸ್ಥಿರವಾಗಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಆ ಮೇಲೆ ಜಾಳನವಾಗುತ್ತದೆ.

ಸನ್ಮಿಕ್ಷಣ್ಯಾಸಿ ಜಾಳನ ಪ್ರತ್ಯೇಕಣಂ ।

ಅನ್ನಮಿಷ್ಟಂ ದ್ಯೈಪಹಿತ ಮಿಷ್ಟಪ್ರಾಂಥಾದಿಭಿಃ ಪೃಥಕ್ ।

ದೇಹದ ಪ್ರೀಣಾತಿ ಗಂಥಾದೀನ್ ಘ್ರಾಣಾದೀನಿಂದ್ರಿಯಾಣಿ ಚ ॥

ಚ. ಒಂ

ಇಂದ್ರಿಯದ ಪ್ರೋಫೆಸ್ಯಾ ಆಯಾ ಮಹಾಭಾತಗಳಿಂದ ಆಗುತ್ತದೆ. ಭೂತಾನ್ನಿಯಿಂದ ಪಚನವಾದ ಮೇಲೆ ಅಂದರೆ ನಿಷ್ಠಾಪಾಕ ಆದ ಮೇಲೆ ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಪ್ರೋಫೆಸ್ಯಾಗುತ್ತದೆ.

ಇಂದ್ರಿಯಿಂಣಿಂದ್ರಿಯಾಧಿಕಂ ತು ಸ್ವ ಸ್ವಂ ಗ್ರಹಾ ತಿ ವಾನವಃ ।

ನಿಯತಂ ತುಲ್ಯ ಯೋಽಿತಾತ್ವತ್ ನಾಸ್ಯ ನಾಸ್ಯ ಮಿತಿ ಸಿ ತಿಃ ॥

ಪ್ರತಿಳೋಂದು ಇಂದ್ರಿಯವು ತನ್ನ ವಿಷಯವನ್ನೇ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ. ಬೇರೆ ಯಾವ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವದಿಲ್ಲ, ಪಾಥಿಕವದಿಂದ ಘಾರಣೀಂದ್ರಿಯವು ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿರುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ಗಂಥ ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವದೇ ಅದರ ಕಾರ್ಯವು. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಪ್ರತಿಳೋಂದು ಇಂದ್ರಿಯವು ತನ್ನ ವಿಷಯವನ್ನು ಗ್ರಹಣ ಮಾಡುತ್ತದೆ.

ಘ್ರಾಣಿಂದ್ರಿಯ

ಘ್ರಾಣಿಂದ್ರಿಯದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯ ನಾಸಾ ಇದು ಇರುತ್ತದೆ. ನಾಸಾಗ್ರದಲ್ಲಿ ಘ್ರಾಣಿಂದ್ರಿಯವು ಇರುತ್ತದೆ. 'ಘ್ರಾಣಿಂದ್ರಿಯಂ ನಾಸಾಗ್ರವತೀ' ಇದು ಪ್ರಾಣಿ ಮಹಾಭಾತದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ಇದರ ಗುಣವು ಗಂಥ ಇರುತ್ತದೆ. 'ಗಂಥವತೀ ಪ್ರಾಣಿ । ಘ್ರಾಣಾಗ್ರಹ್ಯಾ ಗುಣಃ ಗಂಥಃ ।

ನಾಸಾಗ್ರವತೀ ಅಂದರೆ ನಾಸಾದಲ್ಲಿ ವಾಸನೆ ನೋಡುವ ಧಮನಿಗಳಿರುತ್ತವೆ. ಅವಕ್ಕ ಘಣಾ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಅವು ವಾಸನೆ ನೋಡುವ ಕಾರ್ಯ ಮಾಡುತ್ತವೆ. ಈ ವಾಸನೆ ಸಂಗಂಧಿ ಅಥವಾ ದುರ್ಗಂಧಿ ಏ ಪ್ರಕಾರದ್ದಿ. ಈ ಸಂವೇದನೆ ಗಳು ತಿಳಿಯಲ್ಕಿ ಮಾಗಿನಲ್ಲಿರುವ ಕಫವು ಯೋಗ್ಯವಿರಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಘಣವು ವಿಧವಾದರೆ ಗಂಥಜಾಳನವಾಗುವದಿಲ್ಲ. 'ಅಭ್ಯಂತರತಃ ಘಣಾನಾಂ ತತ್ತವಿಧಸ್ಯ ಗೆಂಡಾಜಾಳನಂ ।' ಅಥವಾ ಶಿಂಧವ ವಿಕಾರದಲ್ಲಿ ಗಂಥಾಜಾಳನವಾಗುತ್ತದೆ.

ರಸನೇಂದ್ರಿಯ

ರಸತೆ ಆಸ್ಪಾದತೆ ಅನೇನ ಇತಿ ರಸನಂ ।

ಜಿವ್ವಾ ಈ ಅವಯವವು ರಸನೇಂದ್ರಿಯದ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿದೆ. ರಸನೇಂದ್ರಿಯವು ಜವ್ವಾಗ್ರವತೀ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಜಿವ್ವಾಯ ಕಡೆಯು ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲು ಇದ್ದು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಸಾಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ರುಚಿಯ ಜಾಳನವಾಗುತ್ತದೆ. ನಾಲಿಗೆಯ ತಂದಿಗೆ ಮಧುರ ರಸದ ಜಾಳನವಾಗುತ್ತದೆ. ಹಿಂಭಾಗದಲ್ಲಿ ಕೆಂಬು ಜಾಳನವಾಗುತ್ತದೆ. ಸುತ್ತುಮುತ್ತಲು ಕಡೆಯು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಉಳಿದ ರಸಜಾಳನವಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ಅರುಪ್ರಕಾರದಿಲ್ಲ ರುತ್ತದೆ.

ಮಧುರ, ಅಮ್ಲ, ಲಪಣ, ತಿಕ್ತ, ಕಷಾಯ, ಖಾವಣ ಈ ರಸಗಳು ಭಿನ್ನ ಭಿನ್ನ ಸಾಂಪ್ರದಾಯಿಗೆ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಜಿವ್ವಾದ ಉತ್ಪತ್ತಿಯು ಕಫ, ರಕ್ತ, ಮತ್ತು ಮಾಂಸ ಇವುಗಳ ಸಾರಭಾಗದಿಂದ ಆಗಿರುತ್ತದೆ.

ಕಫ ಶೋಣಿತ ವಾಂಸಾನಾಂ ಸಾರೋಜಿವ್ವಾ ಪ್ರಜಾಯತೆ ।

ಕಫವಾರ ಭಾಗ ಅಂದರೆ ರಸಧಾತು ಇರುತ್ತದೆ. ಸುತ್ತುತ ಸಂಹಿತೆಯಲ್ಲಿ ಶಾರೀರ ಸಾಂಪ್ರದಾಯದಲ್ಲಿ ರಸಧಾತುವಿನ ಉತ್ಪತ್ತಿ ಹೇಳುವ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಶ್ಲೇಷ್ಣಧರಾ ಕಲಾ ಎಂದು ಹೇಳಿದಾಗ್ಗಾರೆ. ಕಫ ಇಲ್ಲದಿದ್ದರೆ ಅಥವಾ ಅತ್ಯಲ್ಪ ಇದ್ದರೆ ರಸಜಾಳನ ಆಗುವ ದಿಲ್ಲ. ಈ ಕಫಕ್ಕ ಬೋಧಕ ಕಫ ಅನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಇದೇ ಪ್ರಕಾರ ರಕ್ತ ಮತ್ತು ವಾಂಸ ಧಾತುವಿನ ವಿಕ್ರಿತಿ ಆದಾಗ ರಸಜಾಳನವು ಸರಿಯಾಗಿ ಆಗುವದಿಲ್ಲ.

ರೂಪೇಂದ್ರಿಯ ಜಕ್ಕೆಃಃಃ

ರೂಪಂ ಪ್ರಕಾಶಯಾತೀತಿ ಜಕ್ಕೆಃಃಃ । ಜಕ್ಕೆಃಃಃ ನಾರ್ತಗ್ರಹಾತ್ರಗ್ರಹಾಹ್ಯಾ ಗುಣಃ । ಇದು ತೇಜ ಮಹಾಭಾತದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗಿದೆ. ರೂಪವು ಜಕ್ಕೆರಿಂದ್ರಿಯ ದಿಂದಲೆ ಗ್ರಹಣವಾಗುತ್ತದೆ. ರೂಪೇಂದ್ರಿಯವು ಕಷ್ಟ ತಾರಾಗ್ರವತೀ ಇರುತ್ತದೆ. ಅಂದರೆ ಕಣ್ಣನಲ್ಲಿ ಕಷ್ಟ ಮಂಡಲವಿರುತ್ತದೆ. ಅದರ ಮಧ್ಯದಲ್ಲಿ ಒಂದು ವಿವರವಿದ್ದು ಅದರಲ್ಲಿ ದೃಷ್ಟಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದರ ಪ್ರಮಾಣವು ಮಾಸಾರ ದಲದೆಷ್ಟ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದು ಹೆಚ್ಚ ಕಡಿಮೆಯಾಗುವದಿಲ್ಲ. ರೂಪಗ್ರಹಣ ಮಾಡುವ ಧಮನಿಗಳು ಪ್ರತಿಳೋಂದು ಕಣ್ಣನಲ್ಲಿ ಒಂದೊಂದರಂತೆ ಇರುತ್ತವೆ. ಅವುಗಳ ಸಹಾಯದಿಂದ ನಮಗೆ ರೂಪದ ಜಾಳನವಾಗುತ್ತದೆ. ರೂಪ ಇದು ಶೃಂಕ್ ನೀಲಮೀತ ರಕ್ತ ಹರಿತ ಕಬಿಲ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ಇರುತ್ತದೆ.

ಪಂಚ ಜ್ಯಾಫ್‌ನೇರ್ಡಿಯದಲ್ಲಿ ಇದು ಮಹತ್ವದ್ದು. ಈ ಇಂದ್ರಿಯದ ಮೇಲೆ ಅವಲಂಬಿಸಿರುವಪ್ಪು ಯಾವ ಇಂದ್ರಿಯದ ಮೇಲೂ ಅವಲಂಬಿಸಿರಲಾರದು. ನೇತ್ರೀಂದ್ರಿಯದಿಂದಲೇ ಮನುಷ್ಯನಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿಗೆ ಜ್ಯಾಫ್‌ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಇಂದ್ರಿಯಕ್ಕೆ ಹೆಚ್ಚಿಕೊಯ್ದ ವಾದಬೇಕಾಗುತ್ತದೆ. ಈ ಇಂದ್ರಿಯವು ಮತ್ತು ಉಳಿದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳು ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಭೇದ ಇರುತ್ತದೆ. ಎಲ್ಲ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ಕಡೆಗೆ ಆಯಾ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿವರಗಳು ಹೋದ ಮೇಲೆ ಜ್ಯಾಫ್‌ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಹೀಗೂ—

మనస్సిల్లదిద్దరూ తెబువన్ను కేళబెచోగుత్తేదే. ఈ ఇంద్రియవన్ను ముచ్చలిక్కే బరువంతిల్ల. ఆదరే నేత్రాల్ను హాగల్ల. తనగే సోదువదు బేడాదరే కణ్ణు గళన్ను తానాగియే ముచ్చబయటు. అథవా దృష్టిహోరళిసి ఎరడనే కటెగే సోడుబయటు.

ಇದರಲ್ಲಿ ಅಲೋಚಕ ಪಿತ್ತವು ಇದ್ದ ನೋಡುವ ಕಾರ್ಯ ವಾಡುತ್ತದೆಯು
ಅಯುವೇ ದೀಯರ ಪುತ.

ಯාවදේ ඇඳුරියාගල් පෙනී පූජාවාත්ද අධිකාරය්ලිරුතුදේ. අවශ්‍ය ඩිස්ට්‍රික්කාරී සාමාන්‍ය නුත්තු යුතුවේ.

స్పృత్య నేఱంద్రియాలు - స్పృత్య నేఱినిటి స్పృత్య నం.

ಸ್ವರ್ತ್ವ ಇದು ತ್ವರಿತವಾಗಿರುವುದಿಂದಲೇ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತದೆ. ಇದು ವಾಯು ಮಾಹಾಭಾಷಾತದಿಂದ ಉತ್ಪನ್ನವಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವರ್ತ್ವ ಇದು ಶರ್ವ ಶರೀರದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ಅದೇ ಪ್ರಕಾರ ನಾಸಾ, ಜಿವಾಣಿ, ನೇತ್ರ ಕೊಣದಲ್ಲಿರುತ್ತದೆ. ತ್ವಚೆಯಲ್ಲಿ ಹಬ್ಬಿ ತಿಯಂಗ ತದ್ವಾನಿಗಳಿಂದ ಈ ಕಾಯವಾಗುತ್ತದೆ. ಶೀತ, ಉಷ್ಣ, ಮೃದು, ಕರಿಣ, ರೋಕ್ಕ, ಸ್ವಿಂಗ್ ಮುಂತಾದ ಗುಣಗಳು ಸ್ವರ್ತ್ವಜ್ಞ ನದಿಂದಲೇ ತಿಳಿಯುತ್ತವೆ.

ಸ್ವರ್ವಾರ್ಥಿಗಳ ಪ್ರಾರ್ಥನೆಗಳಲ್ಲಿ ಈ ಶಿಖಣ್ಡಿ ಸಂಪನ್ಮೂಲವಾಗಿದೆ.

ಚೆಳಿಗಾಲ ಮಂಡಿಗಾಲದಲ್ಲಿಯ ಹವೆಯಲ್ಲಿಯ ಬದಲಾವಣೆಗಳು ಹೊರಗಿನ ಸ್ವರ್ಪರ್ಶದಿಂದಲೇ ಗೊತ್ತಾಗುತ್ತವೆ. ಇಷ್ಟೇ ಅಲ್ಲ ಇದರಿಂದ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಸಹ ಮಾಡುವ ಶಾಖೆನವು ಆಗುತ್ತದೆ. ತರೀರದಲ್ಲಿಯ ಅವಯವಗಳಲ್ಲಿಯೂ ಸ್ವರ್ಪರ್ಶಜಾಳ್ಳಾನವು ಇರುತ್ತದೆ. ಮೂತ್ತಾರೆಯದಲ್ಲಿ ಹರಳುಗಳು ಕಟ್ಟಿ ವೇದನೆಯು ಅದಮ್ಮ ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅನ್ನದಲ್ಲಿ ಹರಳು ಬಂದರೆ ಆದನ್ನು ಹೊರಗೆ ಹಾಕುವದು. ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಹೋದ ಧೂಲಿ ಕಣಗಳನ್ನು ತೆಗೆದು ಹಾಕುವದು ಮುಂತಾದವಗಳು.

ಶರೀರದಲ್ಲಿ ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ಸರಿಯಾಗಿ ಸ್ಪರ್ಶಜ್ಞನ ಇರುವದಿಲ್ಲ. ಕಣ್ಣಿನಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶಜ್ಞನವು ತೀವ್ರವಾಗಿ ಇರುತ್ತದೆ. ಬೆರಳುಗಳ ತುದಿಗೆ ಅಂದರೆ ನವಿಗಳ ಶಿಕ್ಷಗೆ ತೀವ್ರ ಸ್ಪರ್ಶಜ್ಞನವು ಇರುತ್ತದೆ. ಬಿನ್ನು, ಅಂಗೀ, ಅಂಗಾಲುಗಳಲ್ಲಿ ಕಡಿಮೆ ಇರುತ್ತದೆ. ರಕ್ತ ವಿಕೃತಿಯಲ್ಲಿ ಸ್ಪರ್ಶನವು ಕಡಿಮೆಯಾಗುತ್ತದೆ. ಸ್ವಾಪ ಇದು ರೂಪದೋಷದ ವಿಕೃತಿ ಎಂದು ಹೇಳಿದೂ ರೆ.

ಶೈಲೇಶ್ವರಿಯ

ಆಕಾಶ ಮಹಾಭೂತದ ಗುಣವು ಶಬ್ದವು. ಶೈಲೀತೇರಂದಿರಿಯವು ಆಕಾಶ ಮಹಾಭೂತದಿಂದ ಉತ್ಸನ್ಮಾನಗೊಂಡಿದೆ. ಹೊರಗಿನ ಶಬ್ದಗಳು ಕಣಾದ ಮೇಲೆ ಅಪ್ಪಿಸಿ ಬಾಹ್ಯಕಣಾದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಸುತ್ತುಗಳಿಂದ ತಿರುಗಿ ವರದೆಯ ಮೇಲೆ ಅಪ್ಪಿಸುತ್ತವೆ. ಅಲ್ಲಿಂದ ತರಂಗಗಳು ಹೊರಟಿ ಕಣಾದಲ್ಲಿ ಇರುವ ಧರ್ಮನಿಗಳಾದ ಇದಕ್ಕೆ ವಿಚೇ ತರಂಗ ನ್ಯಾಯ ಅನ್ನು ತಾತ್ವ. ಶಬ್ದಗಳ ಶಬ್ದಜ್ಞನವಾಗುತ್ತದೆ. ಮತ್ತು ಕರ್ಕೆಶಾದಿ ಭೇದವನ್ನು ಗುರ್ತಿಸಲಾಗುತ್ತದೆ. ಲೀಯ ಸೂಕ್ಷ್ಮತ್ವ ಸೂಕ್ಷ್ಮ ಮತ್ತು ಕರ್ಕೆಶಾದಿ ಪ್ರಾಣವಾತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ. ಇವೆಲ್ಲ ಕಾರ್ಯಗಳು ಪ್ರಾಣವಾತದಿಂದ ನಡೆಯುತ್ತವೆ.

ಅದಾಯ ೧೪

೧೮

ದೇಹ ವ ತ್ವಾಯಭಾರತಾರಸ್ತಧಾ ಸ್ಪ್ರೇಹಃ ಸುಖೋಮತಿ ।
ಶರೀರ ಧಾರಣಗೆ ಬೇಕಾಗಿರುವ ಮತ್ತೊಂದು ಸಂಗತಿ ಅಂದರೆ ನಿದ್ರೆಯು.
ಅದ್ದಲ್ಲಿ ಈದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಅವಸ್ಥೆ ಇರುತ್ತದೆ. ‘ಸ್ವಾಭಾವಿಕಾಸ್ತು ಹೈತ್ಯಾಪಾಸಾ
ದ್ವಾರಾ ಇದು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಅವಸ್ಥೆ ಇರುತ್ತದೆ. ಇದಕ್ಕೆ ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಅನ್ವಯ ಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೆ
ಉರಾ ಮತ್ತು ನಿದುರ್ಬಳಿ ಶೈಲಿಗಳು ಇವು ಅನ್ವಯ ಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೆ
ಸ್ವಾಭಾವಿಕ ಅನ್ವಯ ಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೆ ಉರಾ ಮತ್ತು ನಿದುರ್ಬಳಿ ಶೈಲಿಗಳು ಇವು ಅನ್ವಯ ಕಾರಣ ಇದಕ್ಕೆ

పూర్వాను మనసులు బిగుతుండ్రులు కొనుతాయి. అందులో వీళులు నిషిధి చేయాలని ప్రశ్న చేసి ఉన్నారు. అందులో వీళులు నిషిధి చేయాలని ప్రశ్న చేసి ఉన్నారు.

ಸಾರ್ಥಕ ನಿದ್ರೆ

నిద్వరు యంత్తం సుఖం దుఃఖం ప్రష్టః కార్శం బలాబలం ।
 వృషతా కీఱిబతా జ్ఞానేనుజ్ఞానం జీవితం నేళ్ల ||
 విధియుక్త నిద్ర— యింద సుఖ ప్రష్టః బల వ్యషతా జ్ఞాన ఇవు
 స్వాభావికవాగియే దొరకుక్కట్టవే. విధి బిట్టు నిద్రెయ సేవనే మాడిదరే

ನಿದ್ರೆಯ ಪ್ರಕಾರಗಳು

ತನೋಭವಾ ಶೈಷ್ವ ಸಮುಂಧವಾ ಚ | ಮನಃ ತರೀರ ಶ್ರಮ
ಸಂಭವಾ ಚ |
ಅಗಂತುಕೇ ವ್ಯಾಧ್ಯ ಸುವರ್ತಿನಿಂದಿ ಚ | ರಾತ್ರಿ ಸ್ವಭಾವ ಪ್ರಭವಾ ಚ
ನಿದ್ರಾ ||

ತನೋಭವಾ— ೧) ನಿಡ್ರೆ ತನೋಗುಣ ಹೆಚ್ಚಾಗುವದರಿಂದ, ೨) ಶೈಷ್ವ ವಿಕಾರಗಳು ಅಗುವದರಿಂದ, ೩) ಮನೋಏಕಾರಗಳಿಂದ ಮನಸ್ಸು ವ್ಯಕ್ತವಾಗುವದರಿಂದ, ೪) ಶಾರೀರಿಕ ಶ್ರಮ ಹೆಚ್ಚಾಗುವದರಿಂದ, ೫) ಅಗಂತುಕೇ ವ್ಯಾಧಿಗಳಲ್ಲಿ, ೬) ರಾತ್ರಿ ಸ್ವಭಾವ. ಈ ಪ್ರಕಾರ ನಿದ್ರೆಗಳಿರುತ್ತವೆ.

ಇದರಲ್ಲಿ ತನೋಭವಾ ನಿದ್ರೆಯು ತನೋಗುಣವು ಸಂಜ್ಞಾವದ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಸೇರಿಕೊಂಡು ಅಧಿವಾ ಸಂಜ್ಞಾವದ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಶೈಷ್ವವು ಸೇರಿಕೊಂಡು ನಿದ್ರೆಯನ್ನಂಟು ಮನಸ್ಸನು ವಿಚ್ಛಿರಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಇದು ಪ್ರಲಯ ಕುಲಕ್ಕೆ ಬರುತ್ತದೆ.

ಯಂದಾ ಸಂಜ್ಞಾವಹಾನಿ ಸ್ವರೂಪಾಂಶಿ ತನೋಭಾಂಶಿ ಶೈಷ್ವಾಂಶಾ ಪ್ರತಿಪದ್ಯತೆ ತದಾ ತಾಮಸಿ ನಾಮ ನಿದ್ರಾ ಸಂಭವತ್ಯಾಸವಭಿಂಧಾನಿಸಾ ಪ್ರಲಯ ಕಾಲೆ.

ಅಗಂತುಕೇ ಇದು ಅರಿವು ಭೂತವಾಗಿರುವದು. ವ್ಯಾಧಿನುವರ್ತಿನಿ— ವ್ಯಾಧಿಯಾಗಿ ಬರುವಂಥಾದ್ದು ಅಧಿವಾ ವ್ಯಾಧಿರೂಪದರಿಂದ ಬಿಂಬಿಸಿದ್ದು. ಈ ಎಲ್ಲ ಪ್ರಕಾರದ ನಿದ್ರೆಗಳು ವಿಕ್ರಿಯಾಗಿ ಬರುತ್ತವೆ. ರಾತ್ರಿ ಸ್ವಭಾವದಿಂದ ಬರುವ ನಿದ್ರೆಯು ಸ್ವಾಭಾವಿಕ. ಇದಕ್ಕೆ ಭೂತಧಾತ್ರಿ ಅನ್ವಯತ್ವಾರೆ. ರಾತ್ರಿ ಸ್ವಭಾವ ಪ್ರಭವಾ ಮತಾರೂ ತಾಂ ಭೂತಧಾತ್ರೀಂ ಪ್ರವರಂತಿ ತಜ್ಞಾಃ ।

ನಿದ್ರಾ ಇದು ವಿಷ್ಣುನ ಮಾರ್ಯಾ ಎಂದು ತಿಳಿಯುತ್ತದೆ. ಅದರಿಂದ ನಿಡ್ರೆಗೆ ಪಾಪ್ಯಾ ಎಂದು ಅನ್ವಯತ್ವಾರೆ. ನಿದ್ರೆಯ ಕುಲಕ್ಕೆ ತನೋಗುಣ ಅಧಿಕ ವಾಗುತ್ತದೆ. ಸಕ್ತಿಗುಣ ಹೆಚ್ಚು ಆದಾಗ ಮನಸ್ಸನು ವಿಚ್ಛಿರಾಗುತ್ತಾನೆ. ರಜೀಂಗುಣ ಅಧಿಕವಾಗಿದ್ದರೆ ಮನಸ್ಸನಿಗೆ ಸ್ವಷ್ಟಿ ಬೆಳುತ್ತದೆ. ನಿದ್ರೆಯ ಪ್ರಕಾರಗಳಲ್ಲಿ ಹೀನಯೋಗ, ಅತಿಯೋಗ, ಏಧಾಯೋಗ ಎಂಬ ಪ್ರಕಾರಗಳಿವೆ. ಇವೆಲ್ಲವೂ ರೋಗಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿವೆ. ಸಮುಗ್ರೋ ಯೋಗವು ಅರೋಗ್ಯಕ್ಕೆ ಕಾರಣವಾಗಿದೆ,

ನಿದ್ರೆಯ ವೇಗ ಇಮೋಂದು ಶಾರೀರಿಕವೇ ಇದೆ ಕಾರಣ ಇದನ್ನು ತಡೆಹಿಡಿಯ ಬಾರದು. ಅದನ್ನು ತಡೆಯುವದರಿಂದ ಕೆಳಗೆ ಬರುವ ಪ್ರಕಾರ ರೋಗಗಳಾಗುತ್ತದೆ.

ನಿದ್ರಾನಾಶಾಂಗ ಮದ್ರ ಶಿರೋಗ್ರಾಹನ: ಜ್ಯಂಭಕಾ: |
ಜಾಧ್ಯಗ್ರಾಹಿ ಭ್ರಮಾಪತ್ತಿತಂದ್ರ ರೋಗಾಜ್ಞ ನಾಶಜಾಃ ||

Dr. M. S. SANIKOP, Ph. No. 2848C

೨೦೦
Reg. No. 527, G. C. I. M. (Karn.)

ನಿದ್ರೆಯ ಸಂದರ್ಭದಲ್ಲಿ ತಂದ್ರಾದ ಲಾಘಿನಾಶನ್ನು ಹೇಳಿತ್ತು

ಇಂದ್ರಿಯಾಭ್ಯಾಸ ಸಂಪೂರ್ಣ ಗೌರವಂ ಜ್ಯಂಭಣಂ ಕ್ಷಮಃ ।
ನಿದ್ರಾರ್ಥಸ್ಯೇವ ಯಂಸ್ಯೇಹಾತ್ಸ್ಯ ತಂದ್ರಾಂ ವಿನಿದಿಶೀತ್ತಾ ||

ನಿದ್ರೆಯು ತನೋಗುಣವು ಹೆಚ್ಚಾಗುವದ ನಿದ್ರೆಗಳಲ್ಲಿ ವಿಷಯಗಳ ಬೋಧವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆಕಾಶ ಬರುವಿಂದ ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ತಪ್ಪಾಗಿ ಬೋಧವಾಗುವದಿಲ್ಲ. ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದಂತೆ ಶರೀರ ಜೀವಣವನ್ನು ವಿವರಿಸಿದೆ. ನಿದ್ರೆಯಲ್ಲಿದ್ದ ಕೊಲಕ್ಕೆ ವಿಚ್ಛಿರಿಸಿದರೆ ಗಳಾಗುವದು ಇದಕ್ಕೆ ತಪ್ಪಾಗಿ ಉಂಟಾಗುವದಿಲ್ಲ. ಆದರೆ ಮನಸ್ಸನು ವಿಚ್ಛಿರಿಸಿತ್ತಾನೆ. ವಿಚ್ಛಿರ್ತ ಮೇಲೆ ಉತ್ಸಾಹ ಬರುತ್ತದೆ. ಆದರೆ ತಂದ್ರಾಯಿಲ್ಲಿದ್ದಾಗಿ ಮನಸ್ಸನಿಗೆ ವಿಚ್ಛಿರವಾಗಿ ವಿಷಯವಾಗಿದ್ದು. ಇದೇ ಅವಸ್ಥೆಯು ಮುಂದೆ ಅಯಂ ಇಂದ್ರಿಯಗಳ ವಿಷಯವಾಗಿ ತಿಳಿಯುವದಿಲ್ಲ. ನಿದ್ರೆ ತಪ್ಪಾಗಿ ಬೋಧಿಸಿದ ತನೋ ಸಾಗುವದರಿಂದ ಸಂಜ್ಞಾವದ ಸ್ವರೂಪದಲ್ಲಿ ಕಷಧಿದಿಂದ ತಂಬಿಕೊಂಡು ಕಾಲಕ್ಕೆ ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆ ನಿಡ್ರೆಗೆ ತಾಮಸ ನಿದ್ರೆ ಇನ್ನುತ್ತಾರೆ. ಗುಣವನ್ನು ಬೆಳೆಸುತ್ತದೆ. ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಆ ನಿದ್ರೆಯು ಇಲ್ಲ. ಇದು ಪ್ರಲಯ ಆ ಕಾಲಕ್ಕೆ ಮನಸ್ಸನು ವಿಚ್ಛಿರದ ಮೇಲೆ ಬರುವದೇ ಇಲ್ಲ. ಇದು ಪ್ರಲಯ ಕಾಣಿತ್ತದೆ.

ಕ್ಷವಧು

ಮಾಧಾರ ಸ್ಥಾನದಲ್ಲಿಯ ಸ್ವರೂಪಸ್ವಗಳಲ್ಲಿ ಪೂರ್ವ ಮತ್ತು ಉದಾನಗಳು ಸೇರಿಕೊಂಡು, ಮಂಗಿನಿಂದ ತಪ್ಪಿ ವಾದಿ ದೊರಿಣಿತ್ತದೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಕ್ಷವಧು ಮನಸ್ಸತ್ವಾರೆ.

ಸ್ವರೂಪೋದಾನಾ ಸಮಾಸಾತಾಂ ಮೂಢಿಂ ಸ್ವರೂಪಃ ಪ್ರಧಿಸಿತಃ ।

ಸಸ್ತಃ ಪ್ರವರ್ತತಿ ತಪ್ಪಿಃ ಸ್ವನಧು ಸ್ವಂ ವಿನಿದಿಶೀತ್ತಾ ||

ಜ್ಯಂಭಾ

ಪೀತ್ತೇ ಕೆವನಿಲೋಜಾಸ ಮಂದ್ರೇಷ್ವಂ ನಿವೃತ್ತಾನಿಃ ।
ಯಂ ಮಂಂಜತಿ ಸ ನೇತ್ರಾಸ್ಯ ಸ ಜ್ಯಂಭಾ ಇತಿ ಸಂಜ್ಞಿತಃ ॥
ಮನಸ್ಸನು ಮುಖಿವನ್ನು ತೆಗೆದು ಶ್ರಾವಸವನ್ನು ತಕ್ಕಾಂದು ಶರೀರಕ್ಕೆ ಸ್ವಲ್ಪ
ಪೀಡೆಯನ್ನಂಟು ಮಾಡಿ ನೀರಿನಿಂದ ಕಣ್ಣ ತುಂಬಿ ಅಧಿವಾ ಕಣ್ಣೀರು ಹೊರಿದ್ದು
ಶ್ರಾವಸವನ್ನು ಬಿಡುತ್ತಾನೆ. ಅದಕ್ಕೆ ಜ್ಯಂಭಾ ಅಧಿವಾ ಆಕಾಶೀ ಅನ್ವಯತ್ವಾರೆ. ಇದು
ನಿದ್ರೆಗೆ ಬೇಡಾದ ವಿಷಯ ಕೇಳುವಾಗಲೂ ಒಬ್ಬಮಂದು ಅಧಿವಾ ನಿದ್ರೆಯ ಪೂರ್ವ
ಚಿನ್ನವೆಂದೂ ಬರುವದು.

ಕ್ಳವು

ಯೋಽನಾಯಾಸಃ ಶ್ರವೋದೇಹ ಪ್ರವೃದ್ಧಃ ಕಾಣಿಸವಜಿತಃ ।
ಕ್ಳವಂ ನ ಇತಿ ವಿಜ್ಞೀಂಯ ಇಂದ್ರಿಯಾಭರ ಪ್ರಬಾಧಕಃ ॥

ಯಾವ ಆರ್ಯಾಸವಿಲ್ಲದೇ ಶ್ರಮವಾಗುವದು. ಆದರೆ ಶ್ರವಂ ಬೇಕೆಂದುದೇ ಇರುವದು ಇಂದ್ರಿಯಗಳಿಗೆ ತಮ್ಮ ವಿಷಯದ ಜ್ಞಾನವಾಗಿದೇ ಇರುವದು ಇದಕ್ಕೆ ಕ್ಳವು ಎನ್ನುತ್ತಾರೆ.

ಅಲಸ್ತ

ಸುಖಿ ಸ್ವರ್ತ ಪ್ರಸಂಗಿತ್ವಂ ದುಃಖ ದ್ವೈಷಣ ಲೋಲತಾ ।
ಶಕ್ತಿಸ್ತ ಚಾಪ್ಯ ಸುತ್ತಾಹಃ ಕರುಣಾಷಾಲಸ್ಯ ನುಜ್ಜತೀ ॥
ಸುಖಿ ಸ್ವರ್ತದ ಬೇಡಿಕೆ, ದುಃಖದ ವಿಷಯದಲ್ಲಿ ದ್ವೈಷಣ ಉಂಟಾಗುತ್ತಿದ್ದು,
ಕಾರ್ಯ ವಾಡುವ ಬಲವಿದ್ದರೂ ಉತ್ಸಾಹ ಇಲ್ಲದಿರುವದಕ್ಕೆ ಅಲಸ್ತವೆಂಬ ಸಂಜ್ಞೆ.

— ಸಂಪೂರ್ಣಂ —

ತಿದ್ವಿಪಡಿ

ಪ್ರತಿ	ಸಾಲು	ತಪ್ಪ	ಒಷ್ಟಿ
೨	೨	ಪ್ರವಾದ	ಪ್ರವಾಣ
೬	೨೦	ಹೈಕೆ	ಹೈಕೆ
೧೦	೨೨	ಧಾತುಕಿಃ	ಧಾತುಕಿಃ
೧೦	೨೦	ತಾಫ್ರೆ	ತಾಫ್ರೆ
೧೦	೧೮	ತರೀಕರ	ತರೀರ
೧೨	೧೦	ಸ್ವರ್ತಿ	ಸ್ವರ್ತಿ
೧೨	೧೦	ಶಾದ್ರು	ಶಾದ್ರು
೧೨	೧೦	ಉಗಾರುಪ	ಉಗಾರುಪ
೧೦	೧೦	ಕಾರ್ಯ	ಕಾರ್ಯ
೧೦	೧೦	ವಿಷ್ಣೀಷ	ವಿಷ್ಣೀಷ
೧೨	೧೦	ದಾಡಿಯಂ	ದಾಡಿಯಂ
೧೪	೧೮	ಬೇ	ಬೇರೆ
೧೮	೨೨	ಸ್ವಾಫ್	ಸ್ವಾಫ್
೨೦	೪	ಕಾರ್ಯ	ಹಾತ
೨೨	೧೨	ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು	ದ್ರವ್ಯಗಳನ್ನು
೨೨	೧೨	ತ್ವೈಪ್	ತ್ವೈಪ್
೨೨	೧೨	ಕಾರ್ಯದಿಂದ	ಕಾರ್ಯದಿಂದ
೨೨	೧೦	ಪರಿಷೇಕ	ಪರಿಷೇಕ
೨೨	೧೦	ಇದರಲ್ಲಿ	ಇದರಲ್ಲಿ
೨೨	೪	ಸೂಲತನ	ಸೂಲತನ
೨೨	೨೫	ಮೇದೋಽಂಧಿ	ಮೇದೋಽಂಧಿ
೨೨	೧೦	ಶುಕ್ರಾಜಾಂಸಿ	ಶುಕ್ರಾಜಾಂಸಿ
೨೨	೧೦	ಶುಕ್ರಾಜಾಂಸಿ	ಶುಕ್ರಾಜಾಂಸಿ
೨೨	೨೨	ಸ್ವಿಯಃ	ಸ್ವಿಯಃ
೧೦೧	೧೮	ಮನಸ್ತಿ	ಮನಸ್ತಿ
೧೦೧	೩	ವಿಧಮೇವ	ವಿಧಮೇವ
೧೦೧	೩	ಶುಕ್ರಾಜಸೇ	ಶುಕ್ರಾಜಸೇ
೧೦೨	೧		

ಪ್ರಕಟ	ಸಾಲು	ತಪ್ಪಿ	ಒಮ್ಮೆ
೧೦೯	೨೬	ವೃದ್ಧಾ	ವೃದ್ಧಾಃ
೧೦೦	೨೭	ವೇದಸಚ್ಚ	ವೇದಸಶ್
೧೦೧	೨೮	ವನಾಂಸಕ್	ವನಾಂಸಕ್
೧೦೨	೨೯	ವಾಯಿಷ್	ವಾಯಿಷ್
೧೦೩	೨೦	ವಾಹಿಕ್ಯಾಯಾತ್	ವಾಹಿಕ್ಯಾಯಾತ್
೧೦೪	೨೧	ಕ್ಯೋತ್ತೀತ್ಯತ್	ಕ್ಯೋತ್ತೀತ್ಯತ್
೧೦೫	೨೨	ವನ್ನು	ವನ್ನು
೧೦೬	೨೩	ಕೈತಃ	ಕೈತಃ
೧೦೭	೨೪	ಸೈಳಾ	ಸೈಳಾ
೧೦೮	೨೫	ವಾಂಸಾನಾಂಬಾಧ	ವಾಂಸಾನಾಂಬಾಧ
೧೦೯	೨೬	ಬಹಳಂ	ಬಹಳಂ
೧೧೦	೨೭	ಮೇಪೆ	ಮೇಪೆ
೧೧೧	೨೮	ನಿಷ್ಕೀಣಿ	ನಿಷ್ಕೀಣಿ
೧೧೨	೨೯	ವೃದ್ಯಾ ಪ್ರವೇಶ	ವೃದ್ಯಾ ಪ್ರವೇಶ
೧೧೩	೨೧೦	ಯ್ಯಾ	ಯ್ಯಾ
೧೧೪	೨೧೧	ತನ್ನ	ತನ್ನಂತೆ
೧೧೫	೨೧೨	ಭಾಷ್ಯಂ	ಭಾಷ್ಯಂ
೧೧೬	೨೧೩	ನ್ಯೇಯೀತ್	ನ್ಯೇಯೀತ್
೧೧೭	೨೧೪	ಸ್ತನ್	ಸ್ತನ್
೧೧೮	೨೧೫	ವಿಸೃತ	ವಿಸೃತ
೧೧೯	೨೧೬	ಸ್ತ್ರೀಯಿಃ	ಸ್ತ್ರೀಯಿಃ
೧೨೦	೨೧೭	ಗೃಹಿತ	ಗೃಹಿತ
೧೨೧	೨೧೮	ತಸ್ಮಾದ್	ತಸ್ಮಾದ್
೧೨೨	೨೧೯	ಮಜ್ಜಾ	ಮಜ್ಜಾ
೧೨೩	೨೨೦	ಸೃತಿ	ಸೃತಿ
೧೨೪	೨೨೧	ಕೊಳ್ಳುವರೂ	ಕೊಳ್ಳುವರೂ
೧೨೫	೨೨೨	ಪಕ್ಷಾತ್ಯರಂ	ಪಕ್ಷಾತ್ಯರಂ
೧೨೬	೨೨೩	ಕೊಮುಕೊಪ	ಕೊಮುಕೊಪ
೧೨೭	೨೨೪	ವೊಲೆ	ವೊಲೆ
೧೨೮	೨೨೫	ಕಡಗೆ	ಕಡಗೆ
೧೨೯	೨೨೬	ವಂಗ	ವಂಗ
೧೩೦	೨೨೭	ಎಂರ್	ಎಂರ್
೧೩೧	೨೨೮	ಬೊಧಾನಿ	ಬೊಧಾನಿ

ನ್ಯಾಡ್ ರಾ. ಕೃ. ಕುಲಕರ್ (ಜಿನರಾಳಕರ್)
ಇವರು ಬರೆದ ಪ್ರಸ್ತುತಿಗಳು

- ೧) ವಿಷಕಂತ್ರ (ಅಗದ ತಂತ್ರ) (ಆಚಿನಲ್ಲಿ)
ಏನೇ ಸುಧಾರಿಸಿದ ಅವೃತ್ತಿ
- ೨) ಕಾನ್ಸರ ರೋಗದ ಅಯುವೇದಿಯು
ನಿದಾನ ಮತ್ತು ಚಿಕಿತ್ಸೆ ೪-೦೦
- ೩) ಸಂಕಲಿತ ಶಾರೀರ (ಅನುವಾದ) ೪-೦೦
- ೪) ಅಯುವೇದಿಯು ಜೀವನ ಕ್ರಯೆ ೨೫-೦೦

ಕೂ ಪ್ರಸ್ತುತಿಗಳು ದೂರೀಯಾವ ಸ್ಥಳ:
ಸಾಹಿತ್ಯ ಭಾಂಡಾರ, ಹುಬ್ಬಿ-೨೦.

